

HORTENSIA 5 ADAT-BENGES'

O P E R E
I

Ediție și note de
EUGENIA TUDOR
Prefață de
CONST. CIOPRAGA

SCRIITORI ROMANI

EDITURA MINERVA
București — 1972

STUDIU INTRODUCȚIV

Două compartimente ale istoriei literaturii revendică, îndreptățite, personalitatea Hortensiei Papadat-Bengescu, a cărei operă stă la temelia romanului românesc citadin și a celui de analiză. Creatoare de opere solide, primite de unii cu sentimentul unei revelații, de alții cu rezerve, timpul lucrează în favoarea sa. Noutatea viziunii, de la *observația scormonitoare* (cum o califica Tudor Vianu), pînă la așezarea în pagină, are ca impuls germinativ o vie apetență pentru realitățile sufletești invizibile. Nu-i găsim precursori, căci ea nu se înscrie în matricea stilistică tradițională decît prin interesul pentru social (acesta dintr-un unghi de vedere particular). Erupția de sevă originală se produce tîrziu, aproape de patruzeci de ani, după ce cunoscuse diverse realități sociale și psihologice, dar și după lecturi întinse din marii moderni europeni. Fără să dispună de pregătire estetică sistematică, autoarea cronicii Hallipilor redescoperă singură soluții, principii, pe măsură ce scrie. O inteligență sclipitoare, la nivelul sensibilității, i-a deschis perspective către mediile umane ce conveneau temperamentului întrebător. O reală capacitate analitică, bazată pe intuiție fină, a îndrumat-o către o literatură de probleme, de cazuri complicate. Piese sunt demontate în fragmente și particule pentru o examinare meticuloasă. întinse pe masa de studiu, fișele de caracterizare ridică uneori semne de întrebare. Le va putea regrupa scriitoarea în ansambluri semnificative? Nu se va rătăci în dedalul ipotezelor?

Lucru curios, destinul scriitoarei a fost să trăiască cea mai mare parte a vieții în provincie, în orașe monotone. în provincie a scris romane citadine, a consemnat literar moravuri și tablouri

bucureștene, scene în decor vienez sau elvețian. Etapele biografiei poartă titluri modeste : Turnu-Măgurele, Buzău (probabil Ploiești), Focșani, Constanța, și, tirziu de tot, București. Pentru prozatoarea în care cițiva admiratori vedeau „o mare europeană”, mutarea la Iași a rămas un vis neimplinit. La București avea să ajungă la bătrînețe, după pensionarea soțului ei. Aspirase să trăiască într-o ambianță literară stimulatorie, de care n-a avut parte. Cîteva personaje feminine din prozele scurte — Adriana din *Romanul Adrianei*, alteori Manuela — exprimă în numele autoarei nostalgia unei ambianțe elevate. Tendința de a migra către București constituie pentru alte figuri, din romane, un scop suprem.

i

La nașterea Hortensiei Papadat-Bengescu, într-un mic tîrg din Moldova de jos, începea un destin uman deosebit, sub semnul unei inteligențe pătrunzătoare. În stilul ei de viață, fondul cerebral va da tonul totdeauna, îndrumînd-o către reflecție și luciditate. Din exercițiile literare naive ale copilăriei se descifrează un temperament creator : fiica unică a ofițerului de infanterie Dimitrie Bengescu (frate al generalului G. Bengescu, autor dramatic) trebuia să devină scriitoare. Cite o companie din regimentele de provincie era detașată, în epocă, în tîrgurile din județe : la Pașcani, o companie de la regimentul din Fălticeni, la Ivești una din regimentul de la Tecuci. La 8 decembrie 1876, căpitanul Dimitrie Bengescu, de obirșie olteană, devenea tată, pare-se cam fără voie. Căsătoria cu Zoe Ștefănescu, moldoveancă din Iași, fiică de învățători și profesoară ea însăși, fu legalizată abia peste doi ani, la 20 noiembrie 1878. Soția aducea ca zeste „una mie cinci sute de galbeni” K

În cadrul cvasi-rural de la Ivești, ulterior în orașe de garnizoană, familia se ocupă de educația copilei, talent precoce, care la cinci ani scria „o compoziție asupra celor patru anotimpuri” — patru linii de caiet. Din această etapă, viitoarea prozatoare reține „extazul lent al miracolului de a exista”, cum declară tirziu în *Peisaje ale amintirii* (*Viața românească*, 1933, nr. 3). Singuratică, se dedă visării, încercînd să descopere misterul lucrurilor de „dincolo de casă și oraș, undeva departe” (*Autobiografie*). Mama, bolnavă de inimă „era cea mai bună făptură”, precizează un jurnal intim de prin

· Valeriu Ciobanu, *Hortensia Papadat-Bengescu*, E.P.L. 1985, p. 9.

1947—1949, din care Camil Baltazar extrage fragmente (în *Contemporan cu ei*, 1962). „Ea cu răbdare m-a învățat slovele, apoi cititul în limba noastră scumpă, cit și limba franceză”. Dimitrie Bengescu, ajuns general, avea preocupări fine, iubind „ornamentele vieții, muzica și poezia”. De menționat colocviile lui cu fiica, despre scriitori români și francezi, un mod de a-i cultiva aplicarea „spre compoziția literară”. Fapt remarcabil, de asemenea — omenia „bravului soldat” în raporturile cu cei umili. „Deodată cu abecedarul, am învățat că Ion, soldat de ordonanță al tatălui meu, trebuia socotit ca un prieten al casei noastre.”

Institutul de domnișoare „Bolintineanu”, din șoseaua Jianu, lasă urme în cultura scriitoarei, care aprofunda acolo limba franceză și destul de temeinic germana. La română, franceză și germană, în clasa a V-a, obținea media 10. „Camaradelor de școală le făceam, bucuros, compozițiile și le ceream, uneori, în schimb, soluția vreunei probleme algebrice.” De la pensionul condus de Măria Anghelescu (născută Bolintineanu), un fel de rudă a elevei Hortensia Bengescu, pornesc spre părinți, săptămînal, scrisori delicate, investite cu un aer de continuă seriozitate. Adolescența declama din Shakespeare și Eminescu, își încerca posibilitățile în pictură și cînta fără dificultate la pian. „Pentru muzică — afirmă ea în *Jurnal* — am avut ceea ce se cheamă talent neizbutit, am descifrat-o cu ușurință mare, în dauna studiului lent, al atingerii fiecărei clape; am înțeles lacuna și am renunțat treptat, fie chiar la descifrarea temelor muzicale pentru care aveam multă predispoziție.” Pasiunea literară e mai puternică, însă interesul pentru muzică transpare, la rîndul lui, cu nostalgia nerealizării, de la *Romanul Adrianei* pînă la *Concert din muzică de Bach* și celelalte.

Drama tinereii cu înzestrare intelectuală excepțională a fost, după anii „de paradis” ai pensionului, întreruperea studiilor. Regretul nu se va stinge niciodată. „îmi place grozav să învăț, atît știu eu să fac bine”, îi comunica lui G. Ibrăileanu în 1914. „Sunt timpuri cînd judec aproape cu necaz pe cei ce mă stăpîneau atunci, și n-au înțeles atîta lucru, că eram făcută să învăț mult”. Sînt „timpuri cînd dorința de a ști, de a cerceta, de a mă afunda în labirintul cunoașterii, mă cuprinde cu furie” (19 febr. 1914). Ideea e reluată într-o confesiune din *Jurnalul* de la sfîrșitul vieții. „Părinții mei scumpi și luminați refuzaseră cu hotărîre să mă lase să urmez studii mai departe, la universități, în țară sau (cum aveam

· Valeriu Ciobanu, op. cit., p. 14.

oazia) în străinătate. Eram unicul copil, mama era cardiacă și armele ei erau enorme: ea nu-mi mărturisea durerea de a mă vedea plecând în străinătate, ci avea crize de inimă grave (din această pricină, neîndoiș), tata era gînditor. Eram foarte matură la învățătură, dar în traiul cotidian eram o timidă, incapabilă de a mă descurca în lucruri practice. Nu. Pe drept, nu mă putea cineva concepe studentă la Paris, în acea babilonie, în acel haos... Aici, la București, tata avea unele referințe de camaraderii intime și nu vrea pentru gîscuța lui albă ce eram, în acest sens, nu vrea acest mediu studentesc. Eu însă adoram învățătura și, lipsită de ea în chip oficial, m-am simțit mîhnită și am acceptat la prima ocazie de revanșă căsătoria. Cum ea se prezenta, cu ipocrizie, sub unele aspecte bune, s-a făcut !"

La douăzeci de ani, Hortensia Bengescu se căsătorii oarecum demonstrativ, ceremonia oficiînduse la București, după oarecare opoziție din partea tatălui. Urmare renunțării unui mariaj nepotrivit, care totuși avea să dureze. Nicolae Papadat, pe care-l cunoscuse la Turnu-Măgurele, nu se bucura de simpatia generalului ; cu timpul, acesta va fi ^profund nemulțumit" de el. Deosebirile de structură erau ireconciliabile, partenerul („om de altfel fără vicii, fără fapte rele") fiind un personaj rigid, anticultural. Mutările, cu care prozatoarea e obișnuită din copilărie, continuă, magistratul de la Turnu-Măgurele fiind transferat în decembrie 1903 ca „membru de ședință" la tribunalul din Buzău. Deși N. N. Papadat funcționa temporar ca judecător la „ocolul Tirgoviște", familia rămase tot timpul la Buzău. În 1905, magistratul și soția proiectau să-și petreacă o parte din vacanță la Slănieul Moldovei iar restul în străinătate, intenție anunțată de presa buzoiană. Viitoarea scriitoare leagă prietenie cu Constanța Marino-Moscu, soția magistratului Gheorghe Moscu ; participă cu soțul la reuniuni mondene sau la spectacolele unor formații teatrale în turneu. Imagini de la balul „Crucii Roșii", de la „balul dat de comandantul regimentului", la care era prezentă „toată lumea aleasă din Buzău", impresii de la „nunta fiicei comandantului de regiment", consemnate de cronicarul monden al presei locale — constituie un fond de fapte cu posibilă utilizare literară.

La 1 iulie 1909 se făcure mișcări în magistratură, și N. N. Papadat fu numit „judecător de ședință" la tribunalul Putna. Familia, sporită cu cinci copii, se strămuta pentru lung timp la Focșani

• Ion Moldoveanu, *Hortensia Papadat-Bengescu la Buzău, în Viața Buzăului* (supliment), aprilie 1970, p. 11.

i

Mediul nu diferă de acela de la Buzău. Hotărîrea de a scrie se accentuează, în ciuda vicisitudinilor (creșterea copiilor implicînd sacrificii), ca o necesitate vitală. Paginile redactate noaptea reprezentau pentru soția de magistrat de provincie un refugiu în intelectualitate ; corespondența cu Constanța Marino-Moscu, de la Buzău, altă nefericită, e o eliberare. La Focșani e „foarte urit", mai ales în timpul dezghețului. Lui G. Ibrăileanu i se confesează fără înconjur : „Orașul, case, oameni păreau că se tîrăsc în mocirlă. Simțeam nevoia să strig, atît mă înăbușea uritul." Apăsare baco-viană. Dar locuința de acolo, înconjurată de „pogonul" de curte, e prielnică scrisului : „O casă veche a unei beizadele oarecare, joasă, cu odăi mari cum nu se mai fac acum. O sală de 11 metri pe 4, unde mă plimb neobosit cînd sînt singură și lucrez" (19 febr. 1914) Era o proprietate a generalului Bengescu.

Debutul scriitoarei se produce în orașul de pe Milcov, în care în momentul Unirii locuise iunkerul Grigore Alexandrescu. Trimise ziarului conservator *La Politique* un mic articol: *Sur la mort de Pierre Liciu* (1912, II, 10 apr.). Altele urmară : *Leurs violons chantaient...* (în legătură cu catastrofa transatlanticului „Titanic"), *Le Théâtre de Bataille*, un scurt comentariu asupra lui Marcel Prevost și altele, semnate Suzon sau Loys (poate în amintirea austriacei Louise (Loysa) Salvini, bunică după tată. Erau pagini de aspect publicistic, în stilul agreat de unele cercuri din țară ; ziarul apărea la București și cultiva veleitățile mondene. Articolul despre Marcel Prevost purta numele curent al scriitoarei, urmat de pseudonimul Loys. Constanța Marino-Moscu o consiliază să nu-și irosească talentul în scrisori de „zece pagini". Să facă literatură. O și amenință : dacă nu se hotărăște pentru literatură, îi publică epistolele. „Știu că scrisorile sînt un domeniu exclusiv personal și prietena exercită numai o coerciție afectuoasă. Prietena, ea însăși scrie și am citit-o bucuroasă, într-o mare revistă." Constanța Marino-Moscu, apreciată de Ibrăileanu, colaborează la *Viața românească*, fiind mai tirziu autoare a volumelor *Tulburea*, *Amintirile Caterinei State* și altele. „Iată ceva mai stimulator. Să scriu. Dar îmi trebuie o convingere. Semnele vocației — articolele de ziar — nu însemnau pentru mine nimic..." (*Jurnal*).

• Corespondența cu criticul — la Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu" din Iași. Publicată în voi. *Scrisori către Ibrăileanu*, E.P.L.. 1966.

• Valeriu Ciobanu, op. cit., p. 18.

Pentru a pătrunde în „labirintul cunoașterii”, contactele cu „Verlaine... France... Baudelaire... Heine” sînt o necesitate spirituală, învață „italienește”, așa cum „am învățat și englezește puțin”, „fiindcă mi-a plăcut și am vrut...” Ca exercițiu, scrie versuri „în franțuzește”, dar idealul (împărtășit lui Ibrăileanu) e altul: „Ambiția mea a fost să fiu un mic *scriitor român*”. Corespondența cu Ibrăileanu ia aerul unui dialog de lungă durată. La Iași, „influența locului” ar fi fost salutară, dar scriitoarea „nu mișcă niciodată acul destinului”. Transferul soțului la Curtea de apel din Iași rămîne așadar în seama norocului. După apariția primei schițe, *Viziune*, în *Viața românească* (1913, nr. 1), publicația ieșeană devine pentru ea „revista noastră”, debutanta considerîndu-se sufletește prietenă a grupării. Criticul îi insuflă „curaj, ambiție, înălțare sufletească, acea putere care te face să te întinzi pînă la rupere”. După alte cîteva mostre lirice — între care *Dorința*, *Vis de femeie*, *Marea* — Ibrăileanu îi recomandă să treacă la literatura de notație obiectivă. G. Topîrceanu o încuraja, la rîndul lui, „cu elanul prieteniei”, vizitînd-o la Focșani sau revizuindu-i stilistic nuvelele.

Fantoma gînditorului nocturn de la *Viața românească* („omul de noapte”) veghează, dirijînd nevăzut încercările prozatoarei. Încrederea în el e totală. Debutanta din 1913 lucrează febril, „cu gîndul și plăcerea” de a-l satisface, convinsă că îndrumarea spre roman, sugerată de Ibrăileanu, îi „va schimba forțamente forma concepției și a stilului”. Scrie cu ușurință („nici nu mă pot urmări”); întreruperile, din cauza sănătății capricioase sînt comunicate „bunului meu maestru”. Prin martie 1915 participa la o șezătoare literară la Focșani, care i-a „procurat mulțumiri de nespus”, un fel de răsplată din partea unei „providențe oarecare, în schimbul suferințelor cu care mă hrănește obicinuit”. Între oaspeți era și G. Topîrceanu, „micul meu amic”. Agitația generală, premergătoare intrării în război, transpune epistolar, suprapunîndu-se problemelor creației. „Oameni cu suflete de Renaștere, trăim cu toții o viață de surescitare și de neastîmpăr psihic în mijlocul evenimentelor.” Renunțînd la proiectul de a se retrage la Iași, familia magistratului rămînea la Focșani. „Moldova e suprasaturată, noi nu avem azil sigur — sîntem numeroși și nu avem bani — bărbatul meu nu se poate hrăni decît cu slujba sa și are ordin să rămîie.”

Pînă la armistițiu, în 1918, izolarea e totală. Printr-o întîmplare, scriitoarea călătorește o dată la București, sub ocupație germană; făcînd o vizită la ziarul *Lumina*. La redacție cunoscîndu-l, cu „plăcere mare

și deosebită”, pe C. Stere și revăzu pe „amicul nostru Topîrceanu”, acesta oscilînd între „dorința mare de a pleca la Iași și datoriile care îl rețin aici”. Cu poetul, care o ajută „ca un frate bun”, mergea, în iunie 1918, la editorul Alcalay, „să căutăm hîrtie” pentru volumul *Ape adînei*, la a cărui editare Ibrăileanu și G. Topîrceanu s-au „gîndit împreună” din 1916. Vlahuță o stimulase generos în acest sens.

Proiectul mutării magistratului N. N. Papada într-un post de consilier de Curte redevenea de actualitate. Se învedera „necesitatea unui oraș universitar”; fiicele scriitoarei, „foarte frumoase”, absolveau liceul și aveau nevoie, pentru continuarea studiilor, de „economia și protecția căminului părintesc”. Postul de procuror care i se oferea lui N. N. Papadat, fu refuzat ca nepotrivit. Starea morală a scriitoarei era rea. „Eu port încă pe frunte casca de fier a necazurilor deprimante prin care am trecut și care după ce mi-au ros sufletul, mi-au alterat sănătatea.” Însemnările zilnice alternează cu tentative de creație: „...am creionat cîteva versuri (știți că, excepțional, le scriu franțuzește) care și ele se resimt de epocă”. Cu toate adversitățile, a elaborat două piese de teatru (*Bătrînul*, *Povîrnișul*) și fragmente din *Balaurul*. Din nefericire, timpul nu e deloc bun „pentru o evaluare justă a unei lucrări intelectuale”. La Iași, G. Ibrăileanu și prietenii nutreau speranța reapariției *Vieții românești*, ca o ieșire din marasm.

Izolarea de la Focșani îi strînge inima: „Lipsa de comunicație mă asfixiază...” Contactele cu Ibrăileanu, epistolare, sau prin mica publicitate a *Luminii*, sînt ca o briză de aer proaspăt. „Cînd d-voastră m-ați încurajat, primit, adoptat și îmboldit la lucru, mi-am găsit și energiile și căldura necesară lucrului; vă datoresc puținul ce sînt și enormul *dar* al unei vieți sufletești fără de care nici nu pot înțelege cum am trăit și cum pot trăi alții.” Deși îndiferentă față de „glorie”, apariția volumului *Ape adînei*, în decembrie 1918 (pe copertă fiind datat: 1919), e o bucurie. „A apărut tînd nu mă mai gîndeam la el, fără să-l văd decît după un timp, fiind scutită și de sîtînjirea, și de mulțumirea primei impresii. Aud că se vinde... Zice că a scos 2000 (de exemplare)”. Ibrăileanu e consultat: „Cum vi se pare cartea? Negreșit că nu e nici luxoașă, nici frumoasă, dar e sobră și serioasă; și hîrtia dobîndită prin stăruința lui Top., ca și corectura, opera lui, sînt excepționale.” Așadar, prozatoarea nu va fi un „scriitor postum”. Cîte o impresie bună o mișcă. „Deunăzi un mic reporter, prieten al băiatului meu, îmi spunea ce mult mă prețuia domnul Caion.”

Aprecierea dată cărții de Ibrăileanu (în primul număr al revistei *Însemnări literare* din 1919) îi transmite o „vitalitate proaspătă”, deșteptînd-o din „starea soporifică”.

Dificultățile de familie, prelungite după război, favorizează exodul imaginar într-un laș spiritual, creator de valori, care se confundă cu atmosfera *Vieții românești*. „De cîte ori nu l-am dorit și n-am pornit spre el? Niciodată nu mi-l voi inchipui altfel decît ca pe o patrie dulce și primitoare.” Lucra, desigur, simpatia pentru Ibrăileanu și magia distanței. „Am oferta brilliantă, adusă de împrejurări, să mă mut la București, dar timpul rîni-ar fi vindut și mai mult vieții de toate zilele și, în total, nu sînt dispus să accept.” În starea de provizorat în care se află, prozatoarea transcrie și transformă lucruri vechi, simțind vie „puterea creatoare”. (13 febr. 1919). La invitația lui E. Lovinescu, (trimitea la *Sburătorul* fragmente mărunte și o nuvelă, *Pe cine a iubit Alisia* ?

Starea sufletească depresivă se particularizează într-un „gout d'amertume”, cu manifestări cronice. „E gustul meu permanent și natural, de la un timp. Eu, de altfel, sînt grav atinsă de mizantropie și mîhnită că am boala asta cumplită. Din pricina ei văd cam mohorât.” În juru-i simte numai „adversitate”. Crizele de nervi din Ctapa în care scria *Marea* se repetă. „Acum nu mai e primejdie. Boalele mari dau imunitate. Am rămas numai cu obiceiul de a mă uita citeodăit la virful salcîmului bătrîn din curte. Sunt pesimistă... Cuvîntul e uzat și discreditat. Sunt cum îmi sînt împrejurările. Poate chiar curajoasă față de ele [...]. Idealuri fără aspirațiuni.” La București, se pregătea, în decembrie 1919, reprezentarea dramei *Bătrînul*, dar repetițiile erau întrerupte, urmînd a fi reluate, în prezența autoarei, în noiembrie 1920. Premiera avu loc în februarie, anul următor, „în condiții mohorîte, cu lucrurile și oamenii gravi și neprielnici bucuriei”. Totuși, faptul că se joacă presupune — cum îi scrie lui Ibrăileanu — „o mare satisfacție, independentă de rest”, întîlnirea întîmplătoare ou Brătescu-Voinești, în capitală, o redresează pasager : „...de cîte ori îl văd, simt un curaj moral nou și plăcut”.

Un prospect de la Iași, anunțînd „apariția revistei noastre”, e primit cu simpatie. Printre membrii comitetului de sprijin figurează și Hortensia Papadat-Bengescu, care dădea procură lui Mihail Sevastos, „avocat din Iași”, să semneze actul de constituire și statutele Institutului de arte grafice și editură „Viața românească”. În 1920, i se tipărea drama *Bătrînul* și apărea *Sfinxul*, „conținînd *Scrisorile către Juan*”. Al doilea volum de proză, ofe-

rit lui Ibrăileanu cu „plăcere deosebită”, găsea în criticul ieșean „un apreciator neuitat”. Un capitol de război, *Ca să te pomenesc* (din *Balaurul*), tipărit în *Viața românească* (septembrie 1920), fusese lăudat de Ibrăileanu, care-i mai cerea altele, precum și „note pe margini de cărți”. De la acestea din urmă, prozatoarea se recuză, timpul fiindu-i „așa de scurtat de barbaria și inconfortul vremurilor”.

Generalul Dimitrie Bengescu se stîngea în noiembrie 1921, la Focșani, și doliul prozatoarei era „profund”. În iulie, anul următor, avea necazuri cu una din fiice, bolnavă, „la început rău instalată” ia mănăstirea Văratec, unde fusese trimisă pentru „aerul prețios”... Pentru a dobîndi „destine scenice”, drama *Povîrnișul*, începută înainte de război, cerea eforturi. Creația devenită „raritate” e „pricină a nemulțumirii” cronice. Ce perspective i se deschideau prozatoarei? Ultima scrisoare către Ibrăileanu, din 19 ianuarie 1923, respiră melancolic : „Munca cerebrală e intensă, dar mecanismul delicat cere repaos”.

Răcirea relațiilor cu *Viața românească*, după amicitia strînsă de pînă atunci, părea o imposibilitate. Contactele necesare cu editorii bucureșteni, datorită de a veghea asupra fiicelor, la studii în capitală, și mutarea magistratului N. N. Papadat, promovat în luna mai 1921 consilier la Curtea de apel din Constanța, iată motive ce explicau distanțarea de „revista patronală” de la Iași. „Eu am sediul pe malul mării și îl socotesc ca o onoare și ca o compensație nelipsitelor decepții ale omului riveran. E, de altfel, singura locuință ce se poate găsi deocamdată aci, cum Ovidiu e singurul confrate.” Volumul de revelații *Femeia în fața oglinzii*, apărut la „Alcalay”, era trimis de la Constanța lui Ibrăileanu și supus „sancțiunilor interioare ale aprecierii”. Cu excelența nuvelă *Sînge*, trimisă la Iași (*Viața românească*, 1922, nr. 7), contactele cu gruparea revistei care o lansase încetau definitiv.

Semnătura Hortensiei Papadat-Bengescu însoțea, în primul an al *Sburătorului*, pagini fundamental lirice, reunite apoi în volum (*Femeia în fața oglinzii*), și poeme în proză : *Miraje*. Fragmente din *Balaurul* urmau în 1920, pe un fond realist, tragic. „Deși pornită dintr-o pasiune anterioară, valabilă și peste circumstanțe (scria E. Lovinescu, ostil *Vieții românești*), se poate totuși afirma că literatura doamnei Hortensia Papadat-Bengescu a fost stimulată de existența cercului nostru ; dificilă, ermetică chiar, în orice caz puțin accesibilă publicului mare, prezența unei numeroase asistențe și

încadrarea în ritmul mișcării noastre colective i-au putut da acestei literaturi posibilitatea de a se desfășura în spațiul unei largi fresce*. Opt ani, ședințele cele mai importante ale Zburătorului s-au susținut pe lecturile masive ale scriitoarei¹. Pe întâia pagină, la câteva volume, se precizează că „pe măsură ce au fost scrise”, li s-a dat lectură în ambianța de la *Sburătorul*. Când citesc alți frecventatori ai cercului, prozatoarea tace rezervată, adâncită într-un monolog interior. Creatoarea Hallipilor e un fel de apariție nordică, nu glacială, însă impresurată de mister.

Fișa de lucrări se amplifică ritmic, în cincisprezece ani înglobând aproape zece volume. După *Balaurul* (1923) și *Romanța provincială* (1925), începea ciclul Hallipilor, cu *Fecioarele despletite* (1926). În 1927, concomitent cu alt volum al trilogiei (*Concert din muzică de Bach*), tipărea câteva proze scurte: *Desenuri tragice*. Prieten atent, Liviu Rebreanu înscrisa numele Hortensiei Papadat-Bengescu printre competitorii la premiile „Societății scriitorilor români”. Mulțumiri soseau de la Constanța, pentru „bunele intenții”, „nu către președintele S.S.R., ci către confratele și prietenul care prezidează S.S.R.”. Demnitatea e trăsătură de caracter: „Aceste premii decernându-se după un criteriu de apreciere literară și amicală și după metoda votului, cum eu nu sunt nici apreciată literar și n-am nici prieteni, cum, de altă parte, nu mă ocup de alegeri, candidatura mea nu poate reuși niciodată [...]. Am fost foarte nemulțumită, citind pretutindeni că am candidat. Formulă curentă, care însă nu reprezintă realitatea. N-am candidat nicăieri, niciodată. Îmi dau seama că sunt dintre acei scriitori care nu se pot bizui pe sprijinul recompenselor oficiale” (26 febr. 1927), *Drumul ascuns* părea să încheie în 1932 trilogia Hallipilor, reluată în alte două volume masive, *Rădăcini* (1938). *Logodnicul* (1935), era un roman izolat.

Autoarea *Concertului din muzică de Bach* colabora în acești ani, în afară de *Sburătorul* (serie nouă: 1926—1927), la *Vremea* și *Tiparnița literară*. Aceasta din urmă, redactată de Camil Baltazar, îi consacra un număr semnificativ: *Mărturie pentru marea europeană Hortensia Papadat-Bengescu* (1930, nr. 2—5) — cu elogii venind de la Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, Mihail Sebastian, Camil Baltazar, Felix Aderca și alții. În 1932, scriitoarea era prezentă în *România literară* a lui Liviu Rebreanu, iar în 1933, după o lungă absență, în *Viața românească* (noua serie bucureștenă).

¹ *Memorii*, n, 1916—1930 (1-82), p. 66.

La solicitarea lui Camil Baltazar, publica la revista *Reporter*. Prin pensionarea magistratului N. N. Papadat în 1933, familia scriitoarei putea să se mute, în sfârșit, la București, instalându-se într-o casă de pe bulevardul Ardealului.

O prețioasă *Autobiografie* atrăgea atenția în *Adevărul literar și artistic* (11 și 18 iulie 1937). Textul fusese redactat în 1930 pentru o revistă de „criUcă și literatură”, *Capricorn*, însă publicația lui G. Călinescu dispăru după două luni. Tentativa criticului de a da utilizare textului, în noua serie, din 1933, a *Vieții românești*, era condiționată de „o mică schimbare”, privind „un mic pasagiu”. G. Ibrăileanu fiind bolnav, G. Călinescu intenționa să evite unele declarații inoportune, de tipul: „Aparțin acum unei grupări literare... Sunt membră fondatoare a *Sburătorului*”. „Nu este o cerință de partid literar (din partea mea ar fi cel puțin ciudată !), ci de abstractizare deplină a autobiografiei, așa încât să nu indispuună pe nimeni.” Refractară sau din motive de consecvență, scriitoarea nu încuviința, în numele nevoii de „tact” moral, nici o schimbare.² La un an după moartea lui G. Ibrăileanu, autobiografia era, în sfârșit, destinată tiparului, cum fusese concepută inițial.

Dialogul spiritual E. Lovinescu—Hortensia Papadat-Bengescu desfășurat sub semnul unei perfecte comprehensiuni, nu sistează decât la moartea criticului, în 1943. Literatura română trebuie să-i fie recunoscătoare acestuia pentru rolul de stimulator în general; mai cu seamă însă pentru zelul cu care (continuând acțiunea lui Ibrăileanu) a vegheat și contribuit la realizarea unei mari scriitoare. Numele ei, „legat pînă la identificare” de *Sburătorul*, declară, cu voce mișcată criticul (vorbind despre sine la persoana a treia), marca un moment din istoria romanului. „Paralel cu această evoluție provocată, susținută, criticul [E. Lovinescu] s-a sforțat pentru a o impune atenției criticii și publicului prin zeci de articole și studii, de care paginile *Sburătorului* și volumele lui sînt pline. Literatura sa n-a ajuns însă în straturile adinei ale publicului cititor numai din pricina calității ei intelectuale; în conștiința tuturor criticilor cu răspundere, Hortensia Papadat-Bengescu e creatoarea romanului românesc de analiză psihologică și una din cele două sau trei mari personalități ce domină întreaga literatură română de astăzi. Dacă din neantul uitării mai poate scăpa

² Ileana Vrancea, E. Lovinescu, E.P.L., 1965, p. 234.

ceva, criticul are convingerea că va supraviețui numele ilustru al tovarășei vieții lui spirituale de aproape un sfert de veac¹.

Tentat de ideea reinnoirii („literaturii să-i dăm forțe noi”), E. Lovinescu a văzut în creatoarea Hallipilor o figură de dimensiuni excepționale. Pentru confruntarea acestor dimensiuni, termenii de comparație nu lipseau. Liviu Rebreanu, Ion Barbu, tânărul Camil Petrescu, un lot de critici deveniți ulterior valori de prim-plan, s-au integrat pasager în constelația *Sburătorului*, populată de zeci de alte fizionomii, de al doilea sau al treilea plan. Dispariția lui E. Lovinescu, la câteva luni după uscarea cernelii de pe aceste pagini conferă convingerii lui un aer de sinceritate patetică. Rănit sufletește de vechi obstacole, care i-au barat o ascensiune meritată, dezolat de „realitățile tragice” ale dictaturii fasciste, E. Lovinescu găsea în dialogul direct sau epistolar cu prozatoarea o modalitate de redresare. La confesiunile criticului, care-și revelă epistolar „marea depresiune”, de la celălalt capăt al firului nu soseau rezerve de energie. Hortensia Papadat-Bengescu însăși îl informa despre capriciile unei sănătăți deficitare, cu crize de natură nervoasă. Era suficient însă că bărbatul care-și încheia biografia din 1942 cu : „...dezleagă (Doamne) pe om din cazona lui, și sloboade-l pe robul tău E. Lovinescu” — avea conștiința afinităților etice cu un suflet ultragiătat în alt mod. Prietenie intelectuală, amintind prin stima reciprocă dialogul Chateaubriand — doamna de Recamier.

Un alt război, necazurile de familie, sănătatea șubredă aruncă umbre asupra ultimei etape. Paralel cu romanul *Străina* (inițial : *Femeia și leopardul*), scriitoarea lucra cu intermitențe la o piesă de teatru, *Sora mea Ana*. Citeva poezii, în franceză, precedate de o prezentare de E. Lovinescu, apăreau în *Revista română* (1942, nr. 2), în compania lui Ion Vinea, Zaharia Stancu, Victor Eftimiu. „Premiul național pentru proză”, acordat Hortensiei Papadat-Bengescu în 1946, când împlinea șaptezeci de ani, încorona un talent viguros, dar și o mare voință (Perpessicius, care o susținuse și cu prilejul „Marelui premiu al Societății scriitorilor români”, era și de data aceasta în juriu). Nu se știe ce au devenit cele două volume ale romanului *Străina* — cu personaje din ciclul Hallipa — pierdut în 1947, la editura „Ciornei” ; fragmente apăruseră în *Revista Fundațiilor*, *Revista română*, *Lumea*, *Kalende*.

¹ Anonymus Notarius (E. Lovinescu), *Schiță biobibliografică*, în voi. omagial E. Lovinescu, Ed. „Vremea”, 1942, p. 54.

Alte pagini aveau să fie revelate postum în *Viața românească* (1961, nr. 1 ; 1966, nr. 3) și în alte părți. De menționat, pe lângă frânturi de jurnal, poezii din etapa 1945—1947, în vers liber, „cu hotărîre de sertar”. Trebuiau să rămână ascunse, „din timiditate”, scriitoarea fiind „umila admiratoare a marilor noștri poeți” (*Jurnal*). *Creație*, *Sismică*, *De ce*, *Sfîșiere* (I, II), *Praznic*, *Mattinata* etc. sînt niște interludii, „repauses poetice” — nimic mai mult.

Pentru cineva care compară în fotografii din diverse etape imaginea în devenire a scriitoarei, frapantă e privirea gravă, implicind o viață interioară intensă. La șase-șapte ani — profil de infanță de Velasquez, cu gulerăș de dantelă, păr abundent, blond, căzînd pe umeri în ondule largi. Ochii mari privesc în același timp spre lume și în interior. La maturitate, fizionomie rece, tăioasă, un fel de mistress Siddons dintr-un portret de Gainsborough. Aceiași ochi mari, albaștri, ascund un fel de resemnare, îndărătul căreia se bănuiește totuși obstinație și dispreț. Hortensia Papadat-Bengescu a avut totdeauna sentimentul exact al propriei valori. Linia severă a profilului, gura făcută parcă să pronunțe sentințe definitive nu par să cunoască destinderea unui suris. Feminitatea la ea e de natură mai degrabă interioară, în orice caz cenzurată de o rațiune mereu trează. La „femeia din fața oglinzii”, prioritatea părea a reveni problemelor individuale ; la maturitate, introspecția are în vedere, nu fără un gust amar, probleme ale destinului în sens larg. Nici o încărcătură emoțională nu pare a însoți, în romane, căderea în moarte, după boli descrise minuțios, din apropiere. Drama morții, ca element general uman, ia însă la scriitoarea bătrînă forme obsesive, de o tristețe iremediabilă. Anii de la 1950 pînă la dispariție, în martie 1957, sînt, sub aspect literar, ani fără istorie. La Tușnad, într-o vacanță din august 1952, Claudia Millian-Minulescu (în compania lui Ticu Archip) remarcă la Hortensia Papadat-Bengescu degingolada unui suflet devastat, cuprins de anxietate. Nervii sînt în suferință. „Hortensia Papadat e bolnavă. I s-au stricat resorturile gîndirii, i s-au ruginit minutarele aducerilor-aminte. E un ceasornic încremenit pe o singură oră : ora morții !”¹ Nu era oboseală trecătoare, ci un declin cu momente de luciditate și deznădejde, rezumate într-un agitat : „Nu vreau să mor !” Privirea „rătăcită”, de o „profunzime aproape

¹ Claudia Millian-Minulescu, *O vacanță la Tușnad cu Hortensia Papadat-Bengescu*, în *Viața românească*, XIX, 1966, nr. 3, p. 84—89.

însălmântătoare", nu înregistrează nimic. Absența e un mod al agoniei. Un proces de contaminare făcea ca eroii bolnavi, imaginați de prozatoare, să pară niște preludii ale „propriului ei destin”. Straniu acest deznodământ, în care opera apare crescând, ca în mitul meșterului Manole, prin istovirea autorului, integrat în esența ființelor create.

II

Noutatea creației bengesciene ține de o viziune deosebită de tot ce dăduse anterior literatura feminină. Nu mai e sentimentalismul romantic, pe urmele lui George Sand, ci un flux de viață emotivă și intelectuală de factură modernă, irumpând cu o forță proaspătă, neistovită. Literatura sa, feminină prin acuitatea observației, spulberă voit mitul și misterul, expunând privirii ceea ce pînă atunci se ascundea în *sfința sfințelor*, sub cortul sacru. „Studiul femeii mi-a părut totdeauna mai interesant decît al bărbatului, conchide ea, fiindcă la bărbați faci înconjurul faptelor, și faptele sînt rareori prea interesante, pe cînd femeia are o rezervă bogată de material sufletesc, în căutarea căruia poți pleca într-o aventuroasă cercetare plină de surprize” (*Ape adinei*). Formula „*l’eternel féminin*” e confruntată cu reacțiile masculine, observațiile fiind rostite cu aerul cel mai firesc. „Femeia (aflăm dintr-o scrisoare către Ibrăileanu) iubește toată viața pe cel de acum și are ca circumstanță atenuantă că e prin natura ei înclinată fidelității” (13 febr. 1919). În același spirit, se lansează în considerații de psihologie comparată: „Femeile au despre suferință cu totul altă privire și impresie” decît bărbații. Ceea ce, din punctul de vedere al opiniei „virile”, poate apărea „disgrațiat”, pentru o femeie devine prilej de „simpatie”. Bărbatul care suferă se consideră scăzut în ochii femeii, dar ea vede lucrurile altfel. „Pentru femeie orice suferință îi pune în valoare capacitățile emotive și, deci, și obiectul care le-a dezvoltat” (23 martie 1922).

Literatura debutantei de la Focșani era nouă și ca expresivitate; perspectivei moderne îi corespunde un stil intelectual adecvat analizei și subtilităților. Limbajul saturat de neologisme, opus celui rural, n-a fost însă agreat; „prețiozitate, rafinerie artistică” — iată reproșurile. De ce recurge la propoziții abstracte? Explicația dată de prozatoare e simplă: „Acest *fel* e naturalul meu. Eu.

cînd vreau să înțeleg bine un lucru, îl îmbrac în simbol și mă luminez” (10 oct. 1914).

Paralel cu redactarea operei, scriitoarea se explică, epistolele către Ibrăileanu, ample, unele cu intuiții scilicitoare, fiind documente vii. Ea are vocație epistolară în sensul înalt al cuvîntului, cultivînd această „formă de scris foarte favorită”, ca fiind „cea mai directă”, fapt vizibil în diversitatea ideilor și spontaneitatea elocuțiunii. îndărătul scrisorilor se vede, în toată complexitatea, prozatoarea. La drept vorbind, scrisorile Hortensiei Papadat-Bengescu alcătuiesc un fel de jurnal de utilitatea aceluia în care Gide, lucrînd la *Les Faux-Monnayeurs*, consemna, paralel, idei despre roman. De la Iași, „cugetătorul nocturn” o stimulează, iar corespondenta găsește în confesiune un prilej de clarificări estetice. Lucrurile dinafară o interesează numai „în raport” cu ea însăși. Scrie numai după ce materia povestirii „s-a scîldat întîi în întregime în apa sufletului” (s. n.) și aceasta „nu voluntar”, sistematic, ci ca o necesitate; căci, „așa cum unul e prezbîit, altul miop, așa am eu această infirmitate, de a luneca pe fața concretă a lucrurilor, pe subiecte, pe contururi, oprindu-mă numai pe resortul lor adînc”. Ochiul îi e „construit fiziologic astfel, încît să nu vadă scoarța lemnului, ci să treacă prin ea, ca printr-un geam, în miezul lui” (5 ian. 1914). Critica modernă numește o astfel de investigație *literatură a profunzimilor*. Unii pun accentul pe imaginea-sinteză, care evocă sau sugerează un climat; autoarea *Apelor adinei* se oprește la un gest, despîcîndu-l cu „voluptate pînă în resorturile lui obscure”, nelăsînd cititorului bucuria să facă „această plăcută operație”. Termenul resort revine, de altminteri, frecvent. Aspirația descoperirii profunzimilor caracterizează un temperament în aceeași măsură senzitiv și rațional.

Singurătatea cu care scriitoarea s-a „oțelit” e una din „voluptățile ei”. La Constanța, filmul „colorat și mobil” al mării devine o superioară compensație pentru „vastele solitudini interioare” (1 noiembrie 1922). Solitudinea însă nu e un ideal vag, ci o perspectivă spirituală, experiment necesar. „Acei care nu cunosc gustul izolării, nu cunosc nici prețul unei ambianțe, nevoia unui zvon prielnic în jur, animator asemeni acelor ritmice bătăi din palme și exclamări ce însoțesc elanul crescînd al dăntuitorului” (*Jurnal*). Faptele se clarifică și se leagă între ele în solitudine, claustrarea devenind o etapă necesară cristalizării estetice. „Eu

scriu mintal. Pe urmă numai transcriu, așez, îmbrac în cuvinte, în forme, în văluri, în broboade. Intii văd... la început ceșos, apoi din ce în ce mai limpede, și, cînd a venit în lentila de precizie, începe să se anime, să se miște, să ridă, să plîngă, să vorbească." Dacă ritmul „nu vine așa, dintr-o dată, nu face parale" (19 febr. 1914). Fluxul natural, sugerînd realitatea, e pentru prozatoare ceea ce Camil Petrescu înțelegea prin *autenticitate*. După tumultul inițial, inteligența pune ordine în ceea ce a fost dezordonat, nebulosiei inconștiente succedîndu-i organizarea : „Artistului îi trebuie medalia dublă : «fremătare și liniște»-" (*Jurnal*). Idee scăpărătoare, cu totul exactă. Spontaneitatea în redactare învederează nevoia înregistrării unui maximum de fapte. Trecute prin filtre, acestea se separă de zgură. Liniștea (luciditatea) operează, făcînd selecție.

Pină la pagina definitivă, drumul e, prin urmare, laborios. În etapa „lenii meditative", se acumulează fapte ale căror relații sînt difuze ; e o introducere în atmosfera unei întîmplări semnificative. „Eu simt, nu calculez, atmosfera unei scrieri, ca și a unui loc" (26 oct. 1914). Evoluția urmează trepte variate, respectiv trei etape : „*incubație, meditație*, apoi *contractie vie*, procedee de la care nu mă depărtez pe nici o pagină". Jurnalul cu impresii de război, devenit apoi roman (*Balaurul*), „crește treptat cu înlesnirile de timp și loc, căci e formulat compe't în minte" (19 noiembrie 1920). Între proiectele scriitoarei se află, la un moment dat, „o piesă de teatru, de zece ori făcută și dezagregată, în minte însă". Redactate „în căldură", în focul unei adevărate descărcări de impresii, paginile acoperite rapid, *alia prima...*, vor suferi apoi, la recopiere, remanieri, strecurînd în ele „și cite ceva nou". Lui Ibrăileanu, scriitoarea (făcînd caz de autodidacticism) îi lasă libertatea de a suprima: „S-o faceți absolut cum credeți. Eu l-am scris cum era."

Vizualitatea e principalul punct de plecare. „Nu am făcut decît să privesc viața, dar am învățat să mă uit și în prăpăstiile ei", i se confesează criticului într-o scrisoare din 1914. Dar, deși văzute „foarte clar", personajele și locurile nu au încă putere» de sugestie a realității ; le lipsește atmosfera sonoră, care să întregască decorul. Prozatoarea ascultă „glasuri", reținînd „forma auditivă oare dă iluzia absolută a unei prezențe sonore exterioare" (*Jurnal*). Caragiale își auzea eroii vonbind. Hortensia Papadat-Bengescu aude uneori un cîntec, „ca un zumzet de albine" ; melodia

stăruie „duios și trist". Sub impresia cîntecului difuz, ea notează într-un caiet „frază melopeei" ; un ritm de esență muzicală dă lucrurilor suflul, debitul și cadența adevărată : „La mine toate purced de la muzică". Fiecare compoziție are o tonalitate proprie în raport cu fondul, dobîndind firesc „o octavă și o cadență". Poemele din *Ape adinei* sînt organizate muzical ; imaginile plastice cedează pasul imaginilor difluente, rarefiate. Un personaj de o vitalitate contagioasă, Sephora, o face să se „sugestioneze" ca „un medium bun" ; „îmi pare ca și cum cineva mi-ar întinde o mînă tare și, rezemată de ea, aș putea urca cu pas ușor Himalaia", în fluxul unei muzici intime, ideile, sentimentele, se împletesc polifonic, în miraje ; sensurile clare alternează cu reveriile brumoaase, duritățile nu mai supără, dominantă fiind starea lirică. Idealul lud Romain Rolland era asemănător : „*Penser à des idées musicales*"^.

Nimic mai natural la o femeie decît lirismul, condiție funciară a compasiunii și tandreței de fiecare zi ; o femeie lipsită de gingășie ar fi anormală. Hortensia Papadat-Bengescu nu renegă feminitatea, dar ca scriitoare luptă cu subiectivismul. Cîteva proze aparent obiective, din primele volume, au o geneză dificilă. „Chiar cînd uneori scriu la persoana 3-a, e o operație făcută în urmă ; cînd compui, ca să mă încălzesc bine de ce am de spus, trebuie neapărat să mă adresez direct cuiva real sau închipuit, să mă alipesc, să zic Eu, Tu... Nu știu dacă expud ideea mea cum se cuvine, de cînd mi se spun, de ici, de colo, păreri asupra stilului meu, găsindu-i mai toți un *ce*, pe care eu nu știu că-l pui, mă îndoiesc." O formulare ca „*femeia în fața oglinzei*" implică un program pentru confesiuni totale, din care orice urmă de poză a dispărut. O carte urma să demonstreze această comportare : „un volum de simplu document, cu puțină valoare a documentului, cînd privește ceva așa de neînsemnat ca o femeie, sau marea valoare a documentului, cînd e de o sinceritate absolută, poate nu încă totală în ceea ce totuși nu spune, dar desăvîrșită în ce spune" (26 oct. 1914).

Cu toată abundența observațiilor („Am în permanență un excedent de impresii diverse"), prozatoarea nu elaborează decît într-o anumită dispoziție, plîngîndu-se de neîncredere în posibilitățile proprii. „N-am început a scrie pe hîrtie — aștept primăvara, am nevoie de primii muguri (îi comunică lui G. Ibrăileanu). Poate tocmai scriitoare nu sînt, dar desigur un soi de artistă" (19 februa-

rie 1914). Când criticul îi cere să elaboreze ceva pentru *Viața românească*, răspunsul sună evaziv: „A-mi cere e un fel anume, căci de comandă nu sunt în stare să scriu nici o literă” (10 iulie 1918). Semnificative sînt, în modul de a reacționa, anumite analogii cu Virginia Woolf; susceptibilă, aceasta adoptase o „filozofie a anonimatului”. „Nu voi fi *celebră* sau *mare*”, nota în jurnalul ei autoarea Cititorului obișnuit. „Nu vreau să scriu nimic fără plăcere... Nu voi scrie niciodată pentru a converti pe alții sau pentru a plăcea.” Aproape identic, Hortensia Papadat-Bengescu își transcrie, într-o tulburătoare stenogramă spirituală, secunde de monolog plin de surprize. Despre ce înțelege prozatoarea prin artă găsim, în alt loc, o mărturisire de aspect general: „Arta o cred numai o expansiune a totalului vieții, singurul interesant de realizat”. Arta devine, cu alte cuvinte, o reprezentare expresivă, potențată, a vieții, ca univers fizic, moral și estetic. O sinteză.

În ce raporturi stă Hortensia Papadat-Bengescu cu proustianismul? Rezervat, E. Lovinescu concede că în nuvele introspecția poate sugera vagi ecouri proustiene. „Dacă numele scriitoarei a fost pus de mai multe ori alături de cel al lui Proust, alăturarea nu înseamnă identificare și nu trebuie să meargă mai departe de sensul general al aptitudinii analitice; în nici un caz, nu poate fi vorba la scriitoare de metoda proustiană a asociației stărilor de conștiință identice, deși risipite în timp, care, răsturnînd ordinea cronologică a evenimentelor, vrea să stabilească o nouă ordine interioară.” Un punct de vedere similar exprimă și G. Călinescu, considerînd că „narațiunea plană, continuă, exterioară”, nu are contacte cu Proust; numai în *Radăcini* scriitoarea pare a mima tehnica proustiană, abuzînd de „reconstituiri” psihologice. Cu o altă optică, Tudor Vianu vede în „metoda de istovire a amănuntului psihologic prin bogate asociații în jurul unui punct infinitesimal”, în „multiplicarea senzației prin reflecție”, afinități cu arta proustiană. Însă privită cu atenție, prozatoarea practică o analiză psihologică de factură proprie, ea însăși declarînd că lectura seriei *A la recherche du temps perdu* (după ce scrisese ciclul Hallipilor) n-a atras-o și nici n-a dus-o pînă la capăt. Hazardul, specific pretenției memoriei involuntare, duce, în cazul lui Proust, la digresiuni disproporționate. Digresiunile nu lipsesc nici la Hor-

tensia Papadat-Bengescu; sînt însă meandre explicative, analitice, fără intenția de a urmări fluctuațiile, capriciile memoriei. Obiectivul declarat de scriitoare e altul: „Eu vin către tot cu credință, dar vreau să înțeleg”... (*Autobiografie*). De unde, zelul cu care, asemenea unui om de știință, descompune în particule și recompune, atentă la rezultate.

Pentru că s-a ocupat de cazuri singulare, de structuri psihice puternic diferențiate, unii au văzut în ciclul Hallipilor influențe din Proust. De la debutul antebelic, înregistrarea mecanismului sufletesc intim stătea însă în centrul atenției: „Ceea ce scriu, ce cuget, nu e în principal idei și sentimente, ci senzația lor, de aici chinul, dorința de a reda nu descrierea senzației, ci senzația însăși”. *Du Câte de chez Swann*, primul volum din seria *A la recherche du temps perdu*, apăruse pe la jumătatea lui noiembrie 1913. Rîndurile prozatoarei către Ibrăileanu sînt de la 10 oct. 1914. Realismul psihologic devine scopul unei proze ce-și propune să surprindă „perpetua mișcare interioară a gândului în mers”; mai mult chiar: expresia fizică a sentimentelor; o literatură care ar face palpabil „trupul sufletului”. Aici e fondul eminent modern al creației bengesciene, orientată spre spectacolul formelor intime evolutive. Interesul pentru stările psihice e însă tot atît de subliniat, ca și cel pentru omul fiziologic. În felul cum leagă psihicul de fizic, descriînd cu insistență situații patologice, îi putem presupune impulsuri din unghiuri diverse, de la Dostoievski pînă la Bourget și frații Goncourt. Hotărît, lecturile din romancierii naturaliști au lăsat urme, experiența proprie adăugînd apoi partea ei, după cum analiștii, de la Stendhal pînă la Proust, îi vor fi dat sugestii.

Contactul tîrziu cu publicul, prin intermediul creației, a fost pentru Hortensia Papadat-Bengescu un stimulent hotărît. „Acum știu și cred. Crezul meu e însoțit de un ison armonios, de un freamăt cald dinafară — scrisori numeroase pe care cu spontaneitate mi le trimit de pretutindeni necunoscuți. Am frați și surori” (*Jurnal*). Crede în cei fără blazoane, în oamenii simpli din epoca BoZauruZui. În contact cu acești „scumpi frați”, prozatoarea a trăit „o experiență atît de colosală”, încît n-a putut s-o comunice „pe de-a-ntregul nici jurnalului”. întreaga ei literatură va fi o pledoarie pentru adevăr. „Fapta literară va trebui neapărat să intre în domeniul esteticului, dar, cu orice riscuri, nu va trebui să piardă nimic din adevăr. Aici e pasiunea și aici e truda” ... (*Jurnal*).

• *Istoric literaturii romane contemporane*, Ed. „Ancora”, 1928, IV, p. 337.

• *Istoria literaturii române*, F.P.L.A., 1941, p. 656.

• *Arta prozatorilor români*, E.P.L., 1956, II, p. 208.

III

Aproape nimic din literatura debutantei nu prevestește saltul de la pseudojurnal și introspecție la romanul de analiză. Secvențele de film din *Ape adinei* (1919) sint o introducere în „țara fără margini, fără contururi, fără frontiere a sufletului” — sondeje în psihologia feminină. Misterioasă și neostenită, *Marea*, „cea mai frumoasă femeie din lume”, e realitate și simbol, imagine polimorfă sugerind mișcarea eternă. Iubirea, nostalgia, tristețea, sublimul dobândesc relief în raport cu ea, Marea devenind un fundal pentru revelații. Dintre paginile unei cărți alunecă niște scrisori. În cameră, pe un birou, sint trandafiri albi, „cu parfum de regret și de amintiri”. Scrisorile stimulează curiozitatea, „fiindcă un teanc de scrisori e un suflet”. Pretext clasic pentru reconstituirea unui destin, de fapt pentru introspecție, sufletul unei femei avînd penumbrela apelor străvezii și adînci.

Senzualismul Hortensiei Papadat-Bengescu e feminin și tandru, stimulat de arome, vibrînd de voluptate, oscilînd între puritate și instinct. Dansul reprezintă bucuria de a exista :... e măsura, ritmul viu, trăit”. Cîte o definiție pare desprinsă dintr-o culegere de aforisme, trădînd plăcerea generalizării. „Dansul e poezia mișcării, e supremul poem al vieții, fiindcă, mai mult decît cîntecul, e o manifestare directă a Ei... Manifestare pură și mută a instinctului... Ceea ce nu cuvîntează, ceea ce nu cugetă, ci numai trăiește.” Senzațiile au o acuitate extraordinară, încît cîntecul „deșteaptă și trudește toate coardele de orgă” ale corpului. Existența devine o alternare de planuri și perspective; imagini dispare, capricioase, lipsite de ritm, se asociază într-un vast panoramic, luînd ritmul unui poem. Exaltarea d'annunziană din *Laus vitae* poate fi redescoperită, la un alt diapazon, în *laudele* prozatoarei, de un individualism exacerbat. „*Viața!* Ce frumos poem cîntă ființa spre strălucirea ei. Îi cîntă cu făptura ei, cu lumina mereu schimbătoare a ochilor, cu legănarea trupului, cu seînteierea risului, cu lacrimile calde, cu mlădierea glasului, cu sufletul lacom de toate și la toate simțitor, cu cugetul flămînd și pururea călător”... Același tonus optimist rezultă din *lauda* dedicată mării („o iubire așa cum alții iubesc oamenii”) — imn cu sonorități romantice : „Marea ! Marea, care nu opune zidul de rezistență al muntelui, ca un simbol imens de nemărginire !”

Sephora (din fragmentul cu acest titlu), personaj convențional, la întretăierea dintre realitate și imaginație, este o simboliz

zare a vieții-instinct, a unui anumit tip de feminitate. Încărcat **4ie** enigme, raportat discret la istoria ebraică, portretul freneticeii adolescente devine, dincolo de divagații, un pretext de studiu psihologic.

Exercițiile de psihologie vizează descoperirea relațiilor și structurilor individuale intime. În *Femei, între ele*, observația se concentrează asupra a trei femei, într-o mică stațiune balneară. La o măsută de pai, doamna Ledru, văduvă între două vîrste, croșetează obiecte vestimentare pentru copiii altora. „Elvețiană și văduvă. Ca elvețiană se îmbracă dizgrațios, cu o premeditare parcă în tot detaliul toaletei, de a lua și hainei și corpului orice farmec.” Temperament egal, doamna Ledru „primise cu calm fericirea și suportase cu resemnare nenorocirea”. Aparent absentă, lucrează „cu mișcări tacticoase”, privind inexpressiv, „cu ochi albaștri-spălăciți, fără răsfrîngerii, ca niște simple instrumente de înregistrare a lumii exterioare”. Biografie plată, lipsită de mister, încît ipoteza vreunei pasiuni trecute pare exclusă. De marile patimi, în stare să rupă „zăgăzul meschinilor echilibruri”, e străină : „În ce fel putea ea înțelege pe Fedra, Macbeth, Electra, Othello ?”. Altă femeie, Mamina — căsătorită cu un inginer belgian — e o româncă fermecătoare, „ciudată frumusețe de toamnă”. „Înaltă, elegantă, cu mersul ușor unduit”, cochetă, sigură de sine. Mamina nu are atît „misterul existențelor complicate”, cît „misterul vieții sufletești adînci”. Deși bunică (însoțind un nepoțel rahitic, „cu glas nearticulat”, imobilizat într-un cărucior), păstrează o anumită vitalitate. Penelopă discretă, ea lucrează un obiect mic de lină fină, minuind acul cu gingășie. Cea de a treia protagonistă, „miss Mary”, fumătoare, sportivă, sfidează cu dezinvoltură, băiețoasă în genul tinerelor lui Victor Margueritte. Specimen de „fecioară tare”, cu mentalitate modernă, preferînd îndeletnicirilor domestice racheta de tenis. Prozatoarea, personaj-ogîndă, observă, discută, scrutează sufletele; privește mai ales „cum trăiesc ceilalți”.

Femei, între ele e un studiu de psihologie comparată. La frumoasa Mamina, castă prin efortul voinței, impresionează „poveștile ochilor și păcatul lor !” Privirile evocă flirturi din tinerețe : „iubiri născute, crescute, ajunse la puteri enorme și agonizate în mirajul impalpabil al ochilor feluriți”. Din experiențe ulterioare persistă numai amintirea „ochilor” — „cutezători și fugari, în sinuanți, întrebători, timizi, admiratori, lingușitori”. Aventurile nevinovate, „cu ochii”, sfîrșesc totuși în obsesii. Ochii unui „*gueux*”,

milog insolent, cu luciri inspăimântătoare, o terorizează pînă la nebunie. Din ce în ce mai „adîncită în psihologie”, prozatoarea relevă la celelalte protagoniste trăsăturile ascunse. Sportiva Mary moare de urît; în subconştient, placida doamnă Ledru păstrează imaginea unui român pe care-l admirase, în secret, în țara ei natală. Pentru a-l regăsi, „a dus prin minciună și tăinuire pe soțul ei în exil veșnic, l-a separat de patria și neamul lui și s-a depărtat de patria ei, de familia ei”. Alte istorisiri despre „ochi” sînt tot atîtea pretexte de a privi „înlăuntru”. Pentru autoarea *Apelor adînci*, conversația de fiecare zi cu partenerul e o „anchetă” disimulată, observațiile luînd forma unor reflecții melancolice : „Femeia e mai totdeauna mai bună decît soarta ei”. „Femeia și bărbatul nu iubesc la fel. Femeia uită tot ce a fost înainte.” La bărbat, sentimentului, oricît de „poetic”, i se adaogă, ca un „rezid”, elementul posesiei ; „femeia, dimpotrivă, rătăcește bucuros pe drumuri foarte lungi, sau foarte scurte, *fără nici un scop*”.

Trei nuvele din volumul *Sfinxul...* (*Lui Don Juan, în Eternitate*) au ca obiect psihologia complicată a femeii în fața dragostei. Scrisorile Biancîi Porporata, iubită de Don Camillo, către Don Juan, iubitul etern, relevă oscilațiile din viața intimă a femeii, căreia convenții etice și sociale îi barează impulsurile. Bianca e candidă și pătimașă, resemnată și cu inițiative : „pură ca ninsoarea și caldă ca singele proaspăt”. Pulsul singelui tînăr dă curs dorinței, instinctului ; ca revers, rațiunea dă glas nevoii de puritate, de unde numele contrastant al eroinei: *Bianca Porporata*. Don Juan și Bianca, personaje ideale, sînt izvoarele vieții, văzute simbolic : principiul masculin și cel feminin. Erotica le imprimă o rotație universală, cu înălțări și căderi, într-o succesiune de ritmuri, de la suavitate la frenezie. Protagonistii se caută și se ciocnesc neconținut. „Te voi putea ușor și sigur găsi sub forme multiple”, zice Bianca. La rîndu-i, Don Juan cunoaște diversitatea sufletului feminin. Sînt femei care „clipesc la lumină”, sau care „nu vād decît în întuneric”. Schimbătoare în veci, marea e și ea femeie : „cea mai frumoasă”, „cea mai mîndră”, „unica și eterna”.

Declarațiile Biancîi Porporata (douăzeci și cinci de scrisori) sînt mici poeme — fastidioase însă prin verbozitate și insistență în refren. Lirismul cade în artificiu. Clarul de lună, delirul, viziunile eterate se țin lanț : „Cînd mă gîndesc... Juan, la Desdemona, la Julieta, la Marguerita, mă simt cuprinsă de îndoială. Sunt eu în stare pentru tine de suferințe așa de celebre ?” îmbibat de reflecții, „monologul bate pasul pe loc, dar cite un adevăr simplu

sare în ochi : „Juan, tu cunoști viața și eu o ghicesc.” Experiența bărbătească se confruntă, aici, cu intuiția feminină. „Nu știu. Cunoașterea nu e lucru de căpetenie. Eu simt — deci există !”, declară Bianca în scrisoarea a XIV-a. Claustrea în puritate nu rezolvă nimic din punctul de vedere al femeii, fiindcă rochia albă va fi, oricum, „stropită cu lalelele singerate ale dorințelor”. Simbolizări ale erosului (vieții), Don Juan și Bianca sînt Adam și Eva, Tristan și Isolda, Romeo și Julieta, în ipostaze multiple : *inimi innumerable*.

Soția unui prefect din provincie, Adriana Praja, vrea să se sustragă neurastenizării, evadînd, dintr-un mediu inferior, la București, pentru a ține la Conservator un curs liber „despre literatura libretelor muzicale și împreunarea dramatică a textului și acțiunii cu muzica”. Conferințele sînt „un pretext”. Adriana Praja încearcă să dea un scop existenței în „clarobscurul” care-i formează biografia. Dintre auditori, dizgrațiatul „Melcu” (Milu Horăscu), figură cu stigmat lombroziene, o admiră „cu pasiune febrilă și încăpățînată”, tulburînd-o pînă la persecuție. Tînărul Milu Horăscu, „urît și slăbănog”, fugise o dată cu ea de același oraș de provincie, biografia „amantului” imploînd o dramă analogă. drama solitudinii. Gestul lor e primit însă, cu stupoare, ca o absurditate.

Ceea ce trece drept insolit în izolarea Adrianei — pînă la **un** punct bolnav psihic — e sfidarea normelor burgheze, cu hotărkea de a începe un „traî nou”. Interesul pasager arătat lui Milu Horăscu nu are fond practic, flautistul, pe care-l cunoscuse la o repetiție în provincie, solicitîndu-i cel mult compasiune. **În** dezacord cu societatea provincială „pînă la proporțiile unei revolte hotărîte”, Adriana Praja atribuisese modestului instrumentist calități imaginare, amplificate sub impresia muzicii. Psihologic, e vorba de aspirațiile artistice refulate ale femeii, într-un cadru plat : „Arta înăbușită își slobozise într-o zi puterile și, printr-o ironie, le dăruise acelui mediu meschin de provincie; sufletul neîntrebuințat își căutase aliment și, printr-un sarcasm, își închipuise că l-a găsit în acest cabotin de mina treia... **În** acea pseudolumină se născuse, crescuse și se exasperase, tot artificial, acea pseudouiufire.” Iată un caz de *bovarism*, în care nostalgia artei și nostalgia fericirii merg împreună. Adriana se zbate între realitate și miraj, construind cerebral, în gol : ea devine Aida, iar histriionul Milu — Radames. întocmai ca la alte eroine ale prozatoarei.

resorturile sufletești fragile se frâng, fapt ce determină accentuarea deficitului nervos. Până aici, *Romanul Adrianei* invederează începutul unui proces de obiectivare, privirile surprinzând realist momente ale spaimei de platină. Lui G. Topîrceanu, Adriana i: amintea de nora lui Ibsen. Schimbînd ceea ce e de schimbat Adriana Praja e o soră mai evoluată a Dăriei Mazu din *Locul unde nu s-a întimplat nimic* de Sadoveanu, cu deosebirea că melomana are tăria de a se sustrage mediului, pe cînd eroinele sadoveniene, pasive, se melancolizează, atrase de „apa morților”. În oroarea de mediocritate a protagonistei se reflectă, transfigurată, propria dramă a Hortensiei Papadat-Bengescu, mult timp legată de climatul cenușiu al provinciei.

Literatura anterioară *Balarului*, subiectivă sau tranzitorie, stă sub semnul întrebărilor personale, avînd ca finalitate autocunoașterea. În fiecare din eroinele de tip intelectual, copleșite de întrebări, e cite ceva din Hortensia Papadat-Bengescu. Pînă la ea, se dezbătuse mai mult problema relațiilor cu societatea ; cu Hortensia Papadat-Bengescu intră în cîmpul atenției destinul femeii, privit cu gravitate, în direcție psihologică-etică. „Fiecărui dintre noi, constată prozatoarea în *Femeia în fața oglinzii*, i s-a pus în mîini o mică oglindă în care să se privească pe el și viața lui, apoi lumea și viața ei, apoi timpurile în care s-au perindat.” Precum în alte scrieri din prima etapă, în *Femeia în fața oglinzii* introspecția stă în primul plan, devenind obositoare prin insistență. Tînăra Manuela — o altă Adriana — percepe și „reflectă cu toată puterea uritului zilei”, retrăgîndu-se în propria-i solitudine. Stările sufletești traduc, într-un paralelism semnificativ, ritmuri ale naturii și invers : „Între ea și Fire era o armonia aproape perfectă, fie că lumea exterioară se răsfrîngea în oglinda ei, fie că ea era o oglindă a acesteia”. Proiectat pe fundaluri clare, trecutul devine obiect de analiză, pretext de reconstituiri în amintire. Tuturor „le stă înapoi această oglindă și toți se întorc și își surîd lor, surîd altora într-însa.” Aspect izolat în opera prozatoarei, de remarcat aici (cap. IV : *Calvarul închipuirii*) referiri la mitologia creștină, personajului central atribuindu-i-se un limbaj mistic, retoric ; teoria despre „divina minciună a Speranței”, într-un monolog vag, nu se ridică deasupra locului comun.

După *apele adînci*, oglinda e altă modalitate de exprimare analogică, favorizînd drumul spre simbol și reflecție. O apariție aproape fantomatică din *Scafandria*, „doamna de prisos”, „cu pași

de mătase”, coboară voluptos „în misterul apelor din ea însăși”... Apele sînt un fel de oglindă. Pentru femeie, oglinda e martor mut, revelator al sufletului, prezență dramatică și jubilație, potrivit dispoziției de moment. Narcisismul intră în psihologia normală, ca trăsătură a psihologiei feminine. Sesizînd relația variabilă *corp-spirit*, Manuela caută în oglindă „mereu mai de aproape, imaginile chipului ei, care purtau pe ele sufletul, și ale sufletului, care-i alcătuiau chipul”... Firește, Manuela se situează în categoria femeilor cu imaginația tragică, torturată de „calvarul închipuirii” (cum se intitulează unul din cele vreo douăzeci de mici secvențe).

Plictisul toamnelor pluvioase, monologuri mute augmentează fiorul de „neant al existenței”. E altceva decît vechiul bovarism, în maniera Flaubert. Cu o conștiință traumatizată de vidul din jur, Manuela eșuează într-un pesimism etic fără ieșire, nu însă de ajuns de aprofundat pentru a dobîndi vibrație estetică. Nici vorbă, Manuela trebuie luată ca o figură rezumativă, repetată în alte destine, deci o preocupare constantă a scriitoarei, care prin variațiuni pe aceeași temă atrage atenția asupra unei drame în serie. Singurătatea la care le condamnă, pe anumite femei, propriile calități, nu este egocentrism, ci renunțare dură. Spre a demonstra nevoia de social, oglinda în care se reflectă, solitar, Manuela dispăre, luînd cu ea o obsesie : „Nemai-avînd ce oglinzi în jucăria spartă, i se păru că nu are ce mai cerceta în oglinda sufletului. Atunci, femeia fără de oglindă, cu o privire stîngace, nouă, păienjenită, străină, se uită înapoi.”

Văzut în contextul epocii, tripticul Hortensiei Papadat-Bengescu destinat descifrării sufletului feminin se delimitează de alte proze, ca tematică și în special ca viziune. *Marea, Femei, între ele și Lui Don Juan*, în *Eternitate*, apărute în *Viața românească* între 1914 și 1916, sînt contemporane cu *Bordeienii* lui Sadoveanu, cu *Întineric și lumină* de Brătescu-Voinești, cu *Biserița din Răzoare* de Gala Galaction și celelalte. Pe plan european, se accentua interesul pentru viața interioară, explorată sistematic de cîteva mari prozatoare. În 1915, Dorothy Richardson elaborează un roman solid, *Acoperișuri ascuțite*, iar Virginia Woolf publică *Traversarea aparențelor*. Din necesități analitice, limbajul Hortensiei Papadat-Bengescu e modern, evoluat, mai aproape de acela al poeziei lui Anghel și Minulescu, partizani ai sincronismului estetic, decît de proza vremii. Precum cele două romaniere străine,

autoarea *Apelor adînci* urmărește meticolos repercutarea datelor senzoriale și psihologice, pendulind de la introspecție la observație. Importante nu sînt atît faptele, cît ecourile psihice, uneori disproporționat de mari, cercetate cu luciditate, cu precizie, pentru a dezvălui „misterul”.

IV

La doi ani după debutul în *Viața românească*, Hortensia Papadat-Bengescu prezenta în 1915 direcției Teatrului Național din București prima ei lucrare dramatică : *Povîrnișul* (intitulată apoi : *A căzut o stea*), despre care Al. Mavrodi o informa că a fost acceptată de comitetul de lectură. „Mi se pare că se va juca la București în stagiunea asta, așa cel puțin mi-a spus domnul Mavrodi” — îi scria (la 17 oct. 1915) lui G. Ibrăileanu. Totuși piesa nu văzu lumina rampei, iar perspectiva unei reprezentări imediat după război întîmpina obstacole ; criticul era pus la curent, cu melancolie : „Despre teatru tocmai aș fi dorit așa de mult să vorbim, să cer un sfat, să întoarcem chestiunea pe toate fețele. Sînt așa de singură ! [...] Cred că acum o lucrare bună (fiecare speră că e făcută bine) s-ar pierde într-o indiferență nervoasă și mobilă. *Povîrnișul*, chiar de ar vrea să-l joace, l-aș opri în stagiunea asta, din multe motive, dintre care unul și cel oficial ar fi tema prea psihologică a piesei pentru momentele și dispoziția publicului de acum...” (sept. 1918).

Deși mulți dintre „contemporani” ieșeau „cu totul din cadrul interesului”, constituind numai un „obiect de studiu”, diversele „mici comedii” cotidiene îi oferă „spectacolul lor”. Din aceste „comedii” (termen echivoc) reține însă latura gravă, relațiile de familie formînd, ca mai tîrziu în ciclul Hallipilor, subiectul unor reflecții severe. În *Povîrnișul*, ulterior în *Bătrînul* și în *Sora mea, Ana*, piesă neterminată, se dezvoltă, limpede sau aluziv, ideea că soarta femeii contemporane e mai totdeauna dramatică. Nu e o pledoarie pentru mai multă comprehensiune, ci o constatare amară.

Singura piesă reprezentată, „comedia socială” *Bătrînul*, era gata din 1918, cînd autoarea se gîndea să renunțe la *Povîrnișul* din nevoia „de a începe, de a debuta”. Lucrurile s-au urnit greu, spectacolele cu *Bătrînul* începînd în iarna anului 1921. În *Bătrînul*, Radu Demir ia înfățișarea lui Dinu Delescu din *A căzut o stea*, iar* Simona devine Gina. Volubil, inteligent, lipsit de scrupule Dinu, fiul savantului Delescu, e deputat cu prestigiu și ministriabil. Căsătoria cu Gina a fost mai mult o fantezie a „bătrînului”,

viitoarea noră fiind fiica unui vechi prieten. Lăsată după nuntă „ca un obiect într-un colț al casei”, Gina își păstrează locul în familie printr-o „convenție mută”. „De ani de zile, el nu știe că exist, nici chiar cînd îmi vorbește...” Schițe de decor, ulterior aprofundate în ciclul Hallipilor, apar aici într-o primă versiune. Dinu organizează recepții cu deputați, senatori, clubmeni, figuri grave sau grotești. Pe fundalul tabloului monden din actul al IV-lea domină însă Gina, „foarte serioasă, foarte inteligentă, cu gesturi simple și foarte distinse”, impresionînd. Scriitoarea are intuiții scenice remarcabile, citabilă sub aspect psihologic fiind metamorfoza subită a lui Dinu, frivol, de un egoism revoltător : „Ce curios lucru e cu femeile ! Ele sunt cel mai neglijabil lucru, cît nu le vezi într-un fel. Poți trăi alături de una ani și să însemne mai puțin ca o mobilă. Și cine știe cum i se învîrtesc fustele într-o zi pe dinaintea ochilor și o vezi pentru întia oară... Sunt pasionante femeile !... Eu pe a mea nici nu o știam că există pînă ieri. Ce distrat am fost!”

Alt moment psihologic notabil e riposta Ginei. Aceasta, profund jignită, respinge tentativa de reconciliere, acceptînd o legătură „ad-hoc” cu insignifiantul Mireanu, secretarul soțului ei, angajîndu-se apoi într-o aventură la fel de artificială cu Mircea Lungeanu, „clubmanul”. Raporturile de forțe par a se schimba realmente, de vreme ce, separat de doamna Raliu, Dinu își proclamă penitența, conjurînd-o pe Gina să revină. Conduita acesteia, bizară, totuși, devine cu atît mai discutabilă, cu cît după o noapte de „poezie”, lîngă un personaj ce-i fusese străin, se întoarce, precum Mona din *Steaua fără nume* de Mihail Sebastian, la vechea-i existență.

Paralel cu căsnicia falsă a Ginei, asistăm la drama „bătrînului” — *raisonneur* nu fără trăsături stranii — care, căsătorit cu o femeie comună, pune pe seama acesteia stigmatele patologice ale ultimului fiu. Savant și „nițel neam”, lui Luca Deleanu îi repugnă mîrginirea pretențioasă a soției, pentru care are „o respingere grozavă”, ignorînd-o metodic. Existența „bătrînului”, revoltat de toate, izolat în laboratorul său, implică ea însăși inconsecvențe. La nașterea primului copil, medicul Luca Deleanu exultase ca în fața unui miracol, admirînd „toți mușchii, fibrele... încheieturile, șuruburile elastice, perfecte”. Al cincilea copil, degeneratul Codea, îi transformă satisfacția într-o ură obsedantă. În dialogul din actul al II-lea, cu un fost coleg de studenție, Heraru, „bătrînul” schițează tabloul propriei familii în termeni impregnați de o ironie

teribilă. Ce a devenit tinărul studios de la Paris, Leipzig și Bonn, „fala universității”, „omul abstracțiunilor”, „destinat medicinei filozofice”? Iată-l blazat, cinic, gata să se autoflagelizeze și să biciuiască. Cine sînt progeniturile? Singur Dinu, primul născut, pare a se bucura de indulgență. Alt fiu, Jean, trăiește din expediente, trîntor de salon, inteligent dar refractar oricărei activități organizate. Pentru Cleo, libertină, rea, scopul vieții constă într-3 căsătorie convenabilă cu un „comersant” bogat, care să-i asigure luxul. E „viitoarea doamnă Frangulea a săpunarului!”... Sînt anticeipate figuri din ambianța *Concertului din muzică de Bach*. Măria, modestă în toate privințele, se complace într-o societate banală, așteptînd, prin protecția lui Dinu, avantaje pentru soțul ei. Știința savantului Luca Delescu rămîne neputincioasă în fața lui Codea, rebut uman, „cu mina moale, cu gura spumoasă, ochi cruciși și idioți, craniul lombrozian”, expresie a degenerescentei.

La o scriitoare deprinsă pînă atunci numai „cu analiza subiectivă a fenomenului iubirii”, „pentru care lumea de afară părea fără realitate”, „puterea de observație atît de aprigă” izbește, încît E. Lovinescu (cărui îi este dedicată drama) rămîne surprins¹. Piesa e însă prolixă, lipsită de conflict extern, ceea ce a făcut ca la reprezentare actul al doilea să fie suprimat. Psihologia personajelor dominante (savantul Delescu, Gina) nu e rectilinie, unitară, conduita lor ridicînd nu o dată semne de întrebare. Inițial, „bătrînul” protestează, clamîndu-și dezgustul împotriva convențiilor burgheze; după nașterea cretinului Codea, el face procesul originii obscure a soției, regretînd mezialianța. Punînd degenerescenta pe seama doamnei Delescu, „bătrînul” e desigur pătimăș. Chiar și simpatia pentru Gina, cu care își găsește afinități spirituale, trebuie suspectată, cum s-a spus, de oarecare tendințe refulate. Perspicace, Dinu remarcă aspectul bizar: „Tatăl împotriva copiilor și apărînd nora de bărbatul ei și fiul lui!” Replica „bătrînului”, privind „adoptarea” Ginei, „pupilă spirituală” vine în conflict cu sentimentul paternității. „Natura, zice el, ne zămislește copiii fără să ne întrebe”; drept revers — „de ce nu am putea cu voință liberă să ni-i alegem conștient?” Concomitent cu „bătrînul”, iritat că nu-și poate alege copiii, Gina deplînge destinul femeii, care, măritîndu-se, alege, răminînd, totuși, o roabă a hazardului. „Munca, onoarea noastră e să alegem.

¹ *istoria literaturii romane contemporane, voi. IV, 1928, p. 341.*

Atît pot face părinții pentru noi, atît noi singuri. Și pe urmă ne dau pe mîna unuia din ei...

La **Constanța** (în str. I. Bănescu, 8), scriitoarea era la curent **cu tema unei conferințe pe care** Liviu Rebreanu o ținuse la biblioteca Fundației. Subiectul o interesa. „Nu cunosc Italia, și o regret cu atît mai mult, cu cît am în lucru o frescă medievală ce se petrece la Florența” (4 ian. 1939). În *Medievala* (titlu prescurtat din *Frescă medievală*), scena se strămută în capitala Toscanei, după toate aparențele în secolul al XH-lea, într-un decor în care se interferează simbolic: catedrala, palatul episcopal, palatul ducal, „Taverna moșului”, temnița și rugul. Nedefinitivată, piesa căreia Hortensia Papadat-Bengescu îi spune vag „lucrare dramatică”, avea să fie repusă în lucru după 1946. Douăsprezece tablouri axate pe un conflict erotic; în fond, niște sondaje inteligente în atmosfera morală a epocii. E o Toscană la modul hugolian cu enorme contraste de clasă, vizibile de la primele replici; excelente scene de masă configurează o stare de spirit confuză, un fel de „environnement” psihologic destinat să potențeze dimensiunile dramelor individuale. Deși biografia tinerei La Roza, „fille de joie”, e deocheată, ofițerul Carlo, comandantul gărzii florentine, îi arată simpatie, dar ea aspiră să atragă privirile pictorului Poldo di Poldine. Procedul la care recurge, bogat în resurse dramatice, dă curs unui conflict psihologic, punctat cu scene de masă spectaculoase. Cîntăreață și dansatoare, fiică de peticar bețiv, La Roza își însușește dintr-o biserică, spre a se împodobi, bijuteriile de la icoana Madonei; clienții de la „Taverna moșului” le recunosc imediat iar judecătorii pronunță cuvîntul sacrilegiu, osîndînd-o la moarte. Nimeni nu e însă în stare să înțeleagă sublimul, în tentativa femeii de a-și depăși condiția degradantă.

Prin forța de sugestie, *Medievala* ține cumpănă dreaptă vigurosului *Act venețian*, piesa în decor italian a lui Camil Petrescu. Zbuciumata La Roza, soră spirituală a Esmeraldei din *Notre-Dame de Paris* de Victor Hugo, putea avea o carieră scenică sigură. Un puls de viață cuceritor, semn al temperamentului pasional, îi însoțește destinul tragic. Într-un interviu din 1926, scriitoarea înforma că are în minte „trei piese de teatru, gata a trece oricînd pe hirtie”. Titlul *Un sfînt* pare a se referi la *Medievala*, „scenariu” cu acțiune la Florența, „în zorile papalității și Renașterii”. Alte proiecte erau: *Toma, Eva și Lukian* — „triptic modern” — și *O căsătorie din dragoste* — „act de comedie socială”. Ideea con-

tactului cu publicul, „adică ceva foarte spăimântător”\ și alte adversități diminuează însă elanul. Tîrziu, după al doilea război mondial, întoarcerea la dramaturgie putea da alte rezultate, dar „tragicomedia” *Soia mea*, *Ana* rămînea în mape, neterminată.

V

Sora de „Cruce Roșie” de la Focșani descoperise în realitatea dramatică a spatelui frontului situații nebănuite, destinate să-i schimbe concepția de viață. „Războiul la mine e un mare plus — îi scria peste citeva luni lui Ibrăileanu. Cu totul neapătă pentru el, l-am simțit de aproape cu alții în multe feluri și mă resimt enorm de el” (14 ian. 1919). Drama generală solicita conștiința, răspunsul prozatoarei fiind o revărsare de „dragoste nemaiîntîlnită”, pentru cei în suferință. „Zăgazurile afecțiunii pentru oameni, stăvilite pe de o parte de familia neînțelegătoare, de altă parte de o societate la fel de opacă, s-au rupt brusc și au năvălit asupra-mi... Mă tem că nu am să pot reda nici pe departe cite am trăit în preajma scumpilor mei frați și cite mi-au povestit.” Precum în confesiunile adresate lui Ibrăileanu („bunul meu maestru”) — în *jurnal* revine cuvîntul *experiență*. „Este o experiență atît de colosală, că nu-s în stare să o comunic pe de-a întregul nici jurnalului meu” (*Jurnal*).

Nu se știe dacă primele cărți de război din literatura europeană, între care *Le Feu* de Henri Barbusse, *Vie des martyrs* de Georges Duhamel, *Clerambault* de Romain Rolland, *Les Croix de Bois* de Roland Dorgeles sau ciclul lui Henri Bordeaux vor fi ajuns în mîinile prozatoarei în timp ce scria secvențele *Balaurului*. Hortensia Papadat-Bengescu se aliniază însă cu ei în lotul antirăzboinic, pronunțîndu-se împotriva suferinței și terorii generale. Prin aceasta, ea se alătură și scriitorilor români. *Strada Lăpușneanu — cronică de război din 1919* de Mihail Sadoveanu era în librării în 1921, înaintea *Balaurului*, zugrăvind spațiul de viață din spatele frontului. Tot în 1921, Liviu Rebreanu semna trei nuvele de război: *Catastrofa*, *Ițic Ștrul dezertor* și *Hora morții*, iar în 1922 un roman, *Pădurea spînzuraților*, preocupat de analiza psihologică. *Balaurul* e din 1923.

• I. Valerian, *Cu scriitorii prin veac*, E.P.L., 1967, p. 147.

Capitole răzlețe apăruseră în 1919, la Iași, în săptămînalul *însemnări literare*. Un capitol zguduitor, *Ca să te pomenesc...* era tipărit în primul număr din 1920 al *Vieții românești*, inaugurînd a doua serie a revistei. Fragmentele puteau fi considerate drept schițe, pagini de jurnal, însă la baza lor se găsea un plan, prezida logica unei construcții; era cel dintîi roman al creatoarei *Concertului din muzică de Bach*. Inițial, se părea că va fi un roman de atmosferă, însă documentarul masacrului devenea, treptat, cartea unor destine umane al căror punct de convergență era războiul. Infirmeră la un post de prim-ajutor, dramele altora ating un suflăt ce înregistrează, singură și speră. Scrisul devine un act febril, nervos, de transpunere în pagină, pentru ca, prin intermediul frazei, al interogațiilor și exclamațiilor, cititorii să refacă tablourile din perspectivă proprie. Laura (scriitoarea) înțelege că „intraseră cu toții sub stăpînirea unui element; singurul element prin esență omenesc, deosebit de ale naturii”: singele. Reflexivitatea se substituie sistematic acțiunii, paginile de aspect meditativ formînd grosul cronicii. Trenul negru, lung, cu ferestre întunecate, ticsit de răniți, înaintînd „ca o reptilă sumbră”, e un *balaur*. Războiul însuși e balaur, amenințare imensă, deșteptînd instincte din noaptea peșterilor. „Balaurul cu bale otrăvite smintește din loc noimele”, legea lui fiind neantul, anularea a „tot ceea ce omul a lucrat anevoie pentru geniul uman”. Laura nu descopere mobilul real al războiului, luîndu-l drept o „fatalitate”, însă revolta e viguroasă, izbucnind în imprecății de tragedie antică: „Bestie! Bestie hîdă! Cine va reteza vreodată din rădăcini capetele lui monstruoase, care cresc mereu de acolo tocmai de unde sunt tăiate?”

De menționat sublinierea continuă a semnificațiilor morale; la marginile umilinței, fiecare trebuia să fie „inexpugnabil în suflăt”. Două cuvinte, pace și *patrie*, au reverberații patetice, patria fiind: „Mamă cu genunchii largi și poala blindă! Mamă care hrănea cu lapte și cu miere! Dar cine se îndoiește? Cine trăia acum altfel decît din credința asta?” Locotenentul rezervist Cojocariu, rănit a doua oară, e „o fire usturoasă și aspră”... „un devotament mare”; „nerăbdător” să plece iarăși. „Ce să facă? un mister al gîndului acela lăuntric. Să *prefacă*. Să *facă* ceva, *el* pentru toți, pentru omenirea pe care vrea să o răscolească, pentru bine, un bine tainic, țîntuit în mîntea lui.” Estropiatul cu nimb de apostol, destinat unei cauze mari, nu-și ascunde insatisfacția, cînd înțelege că, murînd, fapta lui socială se oprea brusc, „neisprăvită”. Sint și

reacții de alt gen. Armatele kaiserului au invadat orașul. Au comandat peceti nemțești cu numele orașelor din Moldova, cu încredințarea că nimic nu le-ar opri. Un bătrîn argintar, „rechiziționat pentru armata de ocupație”, ripostează sarcastic, în numele unei filozofii simple. „Le fac peceti cite vor... firește... au să rămîie cu ele... *N-au să treacă...* Rânjea mereu, un ris diabolic, cu ochii neastîmpărați ca flăcările de spirt, aprinse la fitiluri vechi. Obstinat, bolborosea parcă „vrăji rele ce vor răsturna Chervanul”.

Portretele nu rămîn în memorie în detaliile lor fizice; persistă însă cazurile, problemele, dramele pe care le simbolizează, scriitoarea fiind mai atentă la reacții sufletești decît la pictura exemplarelor umane. De aici propensiunea spre observații etice și psihologice; cucoana Moașă, popa Cristea, Ancuța, dascălul Gore sînt profiluri destinate să configureze medii și mentalități. Stilistic, frapează apelul la antiteză, pentru a traduce nonsensurile, căderile în absurd, dezechilibrul cvasi-demențial. Oamenii caută „să ordoneze în mijlocul unei dezordini febrile”... „zidind și dărîmînd baricade”; faptele iau „o proporție disproporționată”, tinzînd parcă să afirme „superioritatea lucrurilor inferioare”. Substantive cu majusculă (*Patrie, Adevăr, Redemptiune, Jertfă, Trecutul, Lumea, Orizontul, Idealul, Reînvierea, Purpura, Poezia, Armonia* etc.) punctează valori majore în legătură cu contextul social-istoric. Toată arta ține de sugestie și ritm, de unde necesitatea de a apăsa pe anumite clape verbale. Un glas „implora, blestema, amenința, plîngea”. Răniții „exprimau dorințe, solicitau ajutor, gemeau, sufereau, dar trăiau”.

Pe marginea dramei, reflecții sarcastice sau resemnate conferă acestei cărți triste un aer profund uman. Amatorii de aforisme pot colecționa mostre felurite:

„De pe efervescența îngrășămintelor se înalță fumul ușor. E o capacitate a substanței ca din impulsia seismică a vieții să nască idealul. Poezia, Armonia, în natură ca și în făptură.”

„Viața oamenilor e legată de felul cum cortul lor se uită spre soare.”

„Cea mai dureroasă siguranță e mai milostivă ca îndoiala.”

Formula romanescă din *întunecare* de Cezar Petrescu duce, pe plan epic, la alte rezultate. *Balaurul*, carte de un realism tragic, rămîne însă unul din documentele generos-umane. Autoarea și-a trecut „întregul material obiectiv” prin „cuptoarele emoției”. E. Lovinescu observa exact „strînsa dependență a acestui material de personalitatea scriitoarei”, fapt ce explică „tonul patetic

și febril” în fond, *Balaurul* e un amplu jurnal, spovedania unei conștiințe; poate cea dinții pe plan european reflectînd drama războiului prin intermediul unei viziuni feminine. La un an după *Balaurul*, în 1924, apăreau mărturisiri indirecte: *Les Gardiennes* de E. Perochon și *La guerre des femmes* de Antoine Redier.

VI

După *Balaurul*, prozatoarea se reculege, complăcîndu-se în observarea unor figuri specifice ambianței urbane. Cu *Romanța provincială* din 1925, mai accentuat cu *Desenuri tragice*, din anul următor, scrisul ei marca o tranziție evidentă spre notația obiectivă, anticameră a romanului. Trăsătură determinată de peisajul cotidian, viața placidă a provinciei, dramele, aspirațiile, sufletele par lipsite de tensiunea marilor pasiuni. Într-un climat adecvat șoaptei și semitonului, priviri voalate, de o tristețe difuză, caută fericirea în amintirile copilăriei. Fragmentele provinciale nu sînt nuvele, ci portrete sau studii de caractere. Un microscop extraordinar dă contur senzațiilor secrete, făcînd ca prin lentile măritoare să apară o altă viață decît cea de la suprafață. S-ar spune că satisfacția scriitoarei e de a descoperi, dincolo de aspectele conturate, ordinare, motive de ironie discretă. Viața intimă nu merge în paralelism perfect cu cea exterioară, de unde refuzul de a accepta ceea ce pare evident. Liniile tablourilor se dislocă; printre fisuri se vede altceva, prozatoarea amuzîndu-se cu detectarea nonsensurilor. Nu provincia în sine, ca arhitectură, ci oamenii (nu ca simple profiluri) formează ligamentele unei psihologii colective, cu fluxul și refluxul ei.

Venerabila doamnă Vanghele din *Romanța provincială*, văduvă de consilier la Curtea de apel, conviețuise în ultimii ani cu un judecător tînăr, căruia îi închiriasse o cameră. Portretul bătrînei sugerează declinul inexorabil. „Un corp diformat de obezitate, o față mare, urită, cu trei rînduri de guși, Ochii mici grași, albaștri, tîmplele netede abia argintate, o vorbă anevoioasă cu respirația penibilă, ca și cum toate coridoarele aerului erau îmbicsite. Totuși ceva distins, cuviincios, o demnitate care compensa aspectele dizgrațioase”. Enigmatic, judecătorul de treizeci și cinci de ani, „băiat serios, dar caracter ciudat, ursuz și minat de tuberculoză”,

reprezintă, lingă văduva decrepită, un fragment de umanitate încovoiat de boală. Drama, mută, are pentru fiecare din ei alt resort, spaima dispariției iminente constituind totuși o trăsătură de unire. „Din cele două mizerii unite, rămăsese, curată, cu miros de terepentină și sulfină, odaia amintirilor, unde nu se clintea nici o hîrtie, nici un portret, și rămăsese într-un loc ferecat, nebănuț din d-na Vanghele, durerea [...]. Sufletele celor doi, al singuraticului judecător ros de oftică, și sufletul duios, rătăcit în mizeria fizică, al d-nei Vanghele, erau îngăduite fiindcă ispășeau în nemernicia în care fuseseră intrupate. Bucuriile lor nu stînjeneau pe nimeni, fiindcă erau batjocorite de însăși înfăptuirea lor. Farmecul lor interior, cînd lua ființă în gesturi, era pedepsit de însăși slujenia lor, acolo pe loc, în faptă.” Ideea portretului e ingenioasă, demonstrînd că sancțiunea morală nu poate lovi decît organisme valide. „îndată ce cunoșteai pe d-na Vanghele, în fața ta nu mai sta decît o femeie virstnică, cuviincioasă, tristă, plină de demnitate și cumpătare, cu sufletul îmbrobodit, asfixiat sub atîtea straturi greoaie ale făpturii, de unde nu da în afară nici un semn care să supere oamenii.” Nu mai era necesar „atacul cel mare, definitiv, al paraliziei”; degenerescenta fiziologică e o moarte.

Excelente efecte de perspectivă sînt vizibile în portretul altei bătrîne, *Cucoana Ileana*. Aici totul e surdinizat, amintirile luînd tonuri stinse, mișcarea oprindu-se pe suprafețe vătuite. Toată noutatea stă în fina combinație a nuanțelor, încît simpatia și ironia imperceptibilă ee confundă, iar gingășia nu cade în miniaturism. „Părul a rămas castaniu printr-o favoare care — parcă — nu ar datora nimic vopselii. Pe cap înfășoară o șuviță mare de păr tot din al d-ei, ceva mai deschis ca cel de acum. E mărunță, mijlocie, nu tare mică, se ține dreaptă și are încă ceva talie. Hainele, broboada sînt pe ea netede și curate; simți cum le-a ciugulit de orice fulg cu miinile d-ei foarte mici. E tacticoasă și cochetă ca o pisică și cu hainele ei închise mai seamănă cu o rîndunică bătrînă. Așa cum e, cucoana Ileana e drăguță.” Delicată și vetustă, respirînd inocență, modelul se menține în penumbră, bătrîna avînd „arta de a apare și dispăre la timp”. Toate trăsăturile se toposc într-o cromatică muzicală pastelată, extremele fiind evitate. Culori transparente sau catifelate tind să sugereze o zonă sufletească fără zguduiri.

Privit dintr-un anumit unghi, portretul cucoanei Ileana constituie un mic studiu de frenologie. Intr-o nuvelă apărută postum.

Anton Holban încerca să deducă din fizionomia unor liceene, profilurile lor la vîrsta adultă. Una își va înșela soțul, alta va fi o timidă perpetuă, alta se va sinucide. Hortensia Papadat-Bengescu reface drumul invers, recompunînd din cîteva detalii somatice trecutul cucoanei Ileana, imaginînd o biografie ad-hoc. Un păr împletit cu modestie, o privire calmă trebuie să fi exprimat bucurii discretă de a trăi. „Pe cucoana Ileana privirea lunecă și oglindește, fără amărăciune, fața trecutului, reconstituind chipul ei de odinioară. Nițel dacă strîngi ochii, contururile se netezesc și vezi dinainte-ți, apărînd, cu același suris de acum, fața micuță, ovalul regulat, gura potrivită, ochii vioi ai duduței Ileanuța din tinerețe [...]. Trebuie să fi avut flori la fereastră ; nu știu de ce îmi inchipui că pelargonii stropite. Poate că mă înșel și avea numai mușcate și mixandre... Cred că și rozetă. Făptura cucoanei Ileana amintește rozeta, floare fără culori, fără strălucire, fără parfum violent, dar delicat, fin lucrată, verde în verde, fragedă și cu miros răcoritor”. Soțul cucoanei Ileana, „d-l Ghiță”, intendent la o bancă timp de treizeci de ani, trebuie să fi fost un personaj care „știa fără să știe”. În portret, el ocupă un loc minor, izolat „într-un colț, așa cum îi plăcuse să stea și în viață alături de d-ei — la o parte”.

Cîteva profiluri în cărbune, neadîncite, dar caracterizînd diverse psihologii, sînt niște *desenuri tragice* (volumul trebuia să se intituleze : *Sanguine*). Deși locuiește în București, Sofia din *Cameră de închiriat* duce o existență vegetativă, cu nimic diferită de aceea a provincialelor. „Nu era funcționară sau dactilografă, profesoară, croitoreasă, nimic. Avea casele ei, pe care i le lăsase tanti Lia, care murise de doi ani, paralizată încă de mult.” Nici un eveniment nu intervine pentru a modifica graficul unei biografii. În cate neantul se subsiituie vieții. Mărginită, izolată, femeia care dă camere de închiriat e un martor inert, oglindă ce nu reține nimic. Automatismele configurează ceva din psihologia solitudinii: „Nici ceasul n-avea nevoie să-l știe — al ei era mereu la reparat, întotdeauna strada i-l arăta exact. La 8 căruța cu piine, la 9 jur-nalele, la 10 autotractorul alături, la 11 garda trecea de partea din jos, la 3 soneria la cinematograf, la 5 luminile, iar la 7, înainte de a pleca ea de la fereastră, traversa un domn tînăr cu pălărie mare, moale, care îi plăcea. El cunoștea după mers, îi distingea chiar puțin profilul. Intra la florărie, unde sta trei minute, și ieșea cu o hîrtie cu flori, apoi cotea la dreapta... Ea îl aștepta cu o

jumătate de ceas înainte și se gîdea dacă o să vie și venea fix în fiecare seară"...

Solitară e și Alexe (fată cu nume de bărbat) din Sărbătorile de familie, proză al cărui cadru comportă analogii cu viitorul roman al Hallipilor. Pentru Alexe, familia de la Galați reprezintă o situație falsă. Cu aerul lui preocupat, arhitectul Panu ocolește cu grijă discuțiile despre moștenire, practicînd amînarea. Deși dezaprobă independența tinerei Alexe, acrită la București (fără angajament), „papa” nu intervine tranșant, conduita reținută a izolatei dezarmîndu-l. Neadeziunea la cercul familiei are semnificația unui protest. Lipsită de afinități cu Paulică, frate expansiv, superficial, medic în capitală, Alexe duce o existență închisă, consumîndu-se în lungi dezbateri interioare. Mediul familial e dezolant: „se certau, se ocărau, dar asta nu avea nici o consecință, ba chiar își luau unul altuia fără voie bani, obiecte, și era îngăduit. Dacă se iubeau sau nu, nu însemna nimic. Erau datori să se acopere și să se sufere. Cine oare avusese ideea asta măreată? Natura ? Nu.” Tăcerea Alexei contrastează. „Tory” (Victoria), sora ei, s-a măritat cu „fiul unic al fabricilor Dinescu” ; se consideră fericită. Incolorul Dinu Dinescu, tînăr frivol, îi face curte Georgei, sora lui Tory, care lucrează „ceramică de artă”, iar în același timp se declară entuziasmat de Alexe. Îndeletnicirile lui Dinu definesc o fizionomie : duș de zece ori pe zi, curse cu automobilul, slăbiciune pentru parfumuri. Într-o privință, snobul Dinu anunță imaginea doctorului Walter, iar grăsună Didi-Bu, progenitura din al doilea mariaj a arhitectului, anticipă pe Mikă-LȘ.

Tentația pictorilor moderni de a da expresie stărilor labile, muzicale, o are și Hortensia Papadat-Bengescu. Într-o „istorisire” ar vrea să surprindă laturi greu perceptibile, una din „acele înțiplări care în același timp e ceva și nu e nimic”. Dincolo de pragul peste oare sensibilitatea plastică nu poate urca, intră în acțiune fantezia. Proiectul temerar de a exprima inexprimabilul îi incită voința pentru a evoca episoade vapoase, care, atunci „cînd vrei să le prinzi în cleștele pozitiv al povestirii, îți fug din cuvinte ca fumul. Ceva pe care îl știi bine și nu-l poți totuși istorisi, decît îmbrăcîndu-i fluiditatea în crusta greoaie a vorbelor precise”. Dezideratul formulat în introducerea istorisirii *Film de tramvai* devine realitate artistică în alte două fragmente psihologice de o acuitate excepțională : *Sînge* și *Fetița* (incluse în volumul *Romanță provincială*). Fondul autobiografic e abia ascuns.

Crescută cu precauție, pentru a nu i se risipi „un picur de sînge, nici să vadă picătură de sînge”, o copilă de nouă ani (fetița) ascultă îngrozită întîmplarea domnișoarei Elena, de Ungă casa lor. Pentru a merge la bal („muzica vieții”), fiica văduvei Anica Popescu, „foarte modestă și harnică”, și-a confecționat cu sacrificii o rochie albă de „tulle”. Un abces în gît pare a fi un obstacol remedibil, iar medicul chemat acasă procedează la o incizie, utilizînd „briul rîposatului secretar comunal”. Prin carotida tăiată, sîngele năvălește nestăvilit. Drama domnișoarei Elena e trecută prin sensibilitatea copilei. „Sub pleoapele lăsate lin erau imagini grave, icoane sîngerate pe care le păstra pentru ea singură.” Într-un monolog interior, de o ingenuitate adecvată vîrstei, gîndurile de ocară împotriva doctorului ucigaș se conjugă cu ideea nelămurită a morții. Din contactul cu realitatea, copila extrăgea întîia învățătură despre „legile severe și crude ale vieții”, moartea constituind un șoc psihologic urmărit în vibrațiile intime : „Sîngele ei simțise sîngele fecioarei curs”. Fetița nu are percepția clară a relației sînge-existență; „cuvinte grozave”, într-o limbă necunoscută, operează însă lăuntric, dînd „o spaimă” de neant tenebroasă, plină de neliniște.

Procesul biologic al creșterii, urmărit în alt portret, *Fetița*, concordă cu lărgirea progresivă a conștiinței de sine. „Copila visătoare”, de zece ani și jumătate, „nu se juca jocurile altor copii, dar pleca spre cucerirea lumii, începînd cu orizontul apropiat”. Livada și cerul devin unități de măsură. „Căsuța, găinile, purcelușii, răsădile babei Stana : condurași și lăptuci — toate erau pete mobile și imobile ; și dealurile, văile, șoseaua, lacul și tirgul erau culori și forme. Existență adevărată nu avea decît ea... și cu ceea ce lipsea încă din ea și avea a veni treptat să o întregască. Căci soarele, pămîntul, aerul, apa, ziua și noaptea lucrau acum la ea, cum lucrau la toate roadele pe care le aveau în îndeletnicire, pînă cînd fructul ei va fi gata și atunci va înapoia cu căldură, lumina și mișcarea, rod soarelui, pămîntului, apei, boarei și luminii.” Dintr-o dată în corpul fetei se produce o transformare mai vie, tranziția spre psihologia puberală fiind determinată de apariția în organism a unor funcții noi. „Acea boală tainică, pe care fetița nu îndrăznea să o spuie mamei, și de care îi era frică, era totuși așa de simplă. Simțea cum năpădesc în ea puterile vii ; cum se măresc în ea toate dimensiunile vieții : lungimea, rotunjimea, amplexarea, intensitatea ; în toate membrele, în toate organele, în toate funcțiunile. Fetița se auzea cum crește.”

Cel puțin două din trăsăturile romancierii se întrevăd din studiile de portret: interesul psihologic pentru ființe suferinde, atone, cu un subliniat deficit de forță vitală, și tendința de a etala diformități fizice, maladii, prăbușiri. De reținut insistența cu care, formulând un diagnostic, prozatoarea adaugă explicații. Dizgrațiul Melcu din *Romanul Adrianei* e un „organism predispus zguduirilor patologice”, „exemplar expresiv de moștenitor trist al mizeriilor părintești”, „contractat într-o urîțenie bolnăvicioasă”. Patronul birtului sordid din *Stigmatul* e „înalt și îndoit, deznodat din toate încheieturile, care se bălăbăneau moale” (ca „prințul Maxențiu” din *Concert din muzică de Bach*). „Era palid, rahitic, fără un pic de viață în față, cu ochelari albaștri pe ochii bolborosiți; cu miini lungi și care nu-și găseau locul, cu picioare pe oare se tira, fiindcă se muiau din genunchi, și cam șoldiu, săracul!”

VII

Cu toată diversitatea formulelor și experimentelor, în romanul european dintre 1900 și al doilea război mondial se pot delimita, în linii mari, două direcții: romane cu valoare epică dominantă și romane cu valoare dominant psihologică. Interferențele sînt numeroase, încît tradițiile balzaciene, stendhaliene, dostoevskiene și celelalte se întîlnesc cu inovații psihologice de proveniență proustiană sau de altă sursă. În ultimii ani ai secolului trecut se puseseră bazele psihologiei ca știință, creîndu-se o nouă platformă de investigare a vieții interioare. Contrar convingerilor mai vechi despre structurile sufletești, privite într-o anumită fixitate, acum se proclamă că specificul vieții spirituale e mișcarea, într-o undulație perpetuă. Pornind de la observațiile și ipotezele psihiatrului Pierre Janet, Freud elabora principiile psihanalizei. Literatura nu întîrzie să utilizeze unele rezultate ale acesteia, imprimîndu-le o coloratură estetică. Picasso, în pictură, urmat de alții, procedează la fel. Prestigiul psihologiei se lărgeste repede, G. Ibrăileanu aplicînd în cercetarea critică tezele despre comportament al psihologului american James. În *Fecioarele despletite*, Hortensia Papadat-Bengescu se referă o dată la Paul Bourget, care oscilează între psihologie și literatură (*Essais de psychologie contemporaine*). Liviu Rebreanu, precursor al romanului psihologic la noi, cu *Pădurea spinzuraților*, recunoaște rolul lui Proust fără ca el însuși să fi fost proustian.

Era normal ca în romanul românesc de după primul război mondial, direcția realistă (reprezentată de Liviu Rebreanu, Mihail Sadoveanu, Cezar Petrescu și alții) să fie dublată de o direcție subliniat analitică. Tentația analizei, fenomen modern de sincronism, se afirma ca o necesitate a progresului cunoașterii, cu consecințe estetice de prim ordin. *Adela* lui Ibrăileanu reprezintă o admirabilă interpretare analitică a psihologiei îndoiei în iubire. Interesul Hortensiei Papadat-Bengescu, în ciclul Hallipilor, pentru viața suflătoare ascunsă, trebuie privit ca o trăsătură curentă a epocii. Camil Petrescu și Anton Holban sînt zelatori ai lui Proust, căruia Mihail Ralea, apoi vîrstnicul Ibrăileanu, format în alt climat estetic, îi consacră studii elogioase.

Chiar în etapa de tatonări a debutului, Hortensia Papadat-Bengescu era preocupată de o literatură cu finalitate obiectivă. Un argument din *Scritori și curente* de G. Ibrăileanu o determina, la 5 ianuarie 1914, să-i scrie criticului: „Am citit acolo (referitor la Brătescu-Voinești, n. n.) părerea dumitale că o lucrare nu are valoare reală și durabilă decît cînd e absolut obiectivă, cînd scriitorul a avut facultatea ca, anihilîndu-se, dezbrăcîndu-se, complet sau pe cît posibil, de el singur, să concretizeze sufletul, fizionomia, peisajul unei epoci sau unui mediu, sau unui colț cit de mic de lume. Aveți desigur dreptate...” Măsurîndu-și însă forțele, autoarea *Apelor adînci* simte „un cui foarte neplăcut în inimă”. Orientarea decisivă spre roman se datorează contactului cu ambianța *Sburătorului*, fapt relatat precis: „După ce dramatizasem *Lulu*, îmi făgăduisem oarecare odihnă, cînd, spre uimirea mea, E. Lovinescu a anunțat la una din șezătorile de duminică după-amiază, că „doamna Papadat-Bengescu va scrie un roman obiectiv”

În conștiința prozatoarei se întretaie întrebări grave. „Voi scrie *Roman*. E deziderat, e constatare și e comandă. Așadar voi scrie [...] Aștept starea de fapt. Mă întreb cu multă curiozitate și nu fără ceva maliție: ce roman voi scrie. Atîtea romane ome-nești îmi sînt cunoscute! Mă întreb dacă le-aș putea scrie... Modelul [...] Dar modelul direct îmi pare a-și găsi — literar — desăvîrșire în portret. Posibilități de viață, pe care le clădești cu iluzia, am. Dar ce e *Roman* pentru mine? Voi afla. Va fi ceva aspru, grav, fără cruțare, ca viața cea [de] dincolo de fațada cea reală. La început sentimentul acelei asupriri îmi dă o respirație nouă, neobișnuită, apăsată, inundarea energiilor mă îngrijorează.

· F. Aderea, *Mărturia unei generații*, E.P.L., 1967, p. 215.

Iată o muncă aridă și mi se pare că, dacă mă voi privi în oglindă, chipul meu se va fi încruntat și el. Iată, ca și cum aş fi cunoscut-o aievea, povestea familiei Hallipilor, de la venirea lor pe pământ românesc, și a celor ce la început erau *Fecioarele despletite* (*Jurnal*). Intenția de a edifica „ceva aspru și grav”, pătrunzind fără cruțare „dincolo de fațada cea reală”, cuprindea în sine și definea, totodată, coordonatele unei literaturi : ca viziune socială — creație realistă ; ca metodă de investigație — o literatura psihologică.

Ciclul Hallipilor stă sub semnul unui erotism ce pare a dirija lucrurile cu o forță inepuizabilă. Mișcarea epică, destul de complicată în ansamblu, interesează ca punct de plecare pentru continua reliefare a tendințelor psihologice. Romanul *Fecioarele despletite* (1926) constituie preludiul unei cronici ample, captivantă prin neprevăzut. Pentru început se conturează atmosfera. Figurile vor prinde relief în *Concert din muzică de Bach* și *Drumul ascuns*. Excepțional de frumoasă, senzuală, cu un neistovit apetit erotic, mizileanca Lenora, fiică de perceptor, a crescut într-un mediu comun lipsa de cultură fiind suplinită prin farmecul natural. Nesatisfăcută de căsătoria cu un ofițer, îl abandonează pentru a deveni soția moșierului Hallipa, urmașul unor imigranți greci. Copiii Lenorei sînt apariții diferențiate puternic. Prima născută, Elena, a moștenit frumusețea mamei, dar, pentru a-și face remarcată distincția, adoptă o comportare snobă. Fragila Coca-Aimee, caracter enigmatic, a fost trimisă la studii într-un pension vienez. Băiețoica Mika-Le, „pocitanian”, e stăpinită de instincte cu fond pervers. Singurii băieți, doi liceeni gemeni, „slăbănogi cu urechi prea late și gîturi prea lungi”, dispun de o inteligență subnormală : amîndoi la un loc nu egalează posibilitățile unui individ cu înzestrare comună.

În jurul familiei Hallipa gravitează fostul plutonier Lică Petrescu, zis Trubadurul — frate vitreg al Lenorei — și Țața Gramatula, sora mai mare a lui Doru Hallipa. Cel dintîi e un teribil desfrînat, disprețuind conveniențele de orice gen ; Gramatula, fată bătrînă, își conduce moșia ca un ispravnic : „bărbătoasă, harnică, cu biciul dreptății în mînă”. Locul acțiunii se mută de la moșia Prundeni la București, lucru firesc, de altfel, căci descendenții Lenorei tind, toți, spre „Cetatea vie” (metaforă utilizată des în *Fecioarele despletite*). Intră în scenă „buna Lina”, medic mamoș,

verișoară a Lenorei, și soțul ei, rigidul profesor Rim de la Facultatea de medicină. Alții, apropiați, așteaptă momentul.

Scenele de interior, numeroase, sînt semnificative. Se colportează știri, se discută, personajele își fac vizite; unii relatează despre ceilalți. Inteligentă, originală, dezinvoltă, „feminista Nory”, prietena Elenei, se comportă ca o fată „știutoare și masculinizată, prin vocațiune sau deprindere”, cultivînd amănuntul picant. Limbajul „feministei Nory”, totdeauna incisiv, dacă nu violent, merge la țintă. „Economia socială și politică și birfeala erau cele două pasiuni ale ei.” Cea dintîi s-a concretizat într-o diplomă academică, de licențiată în drept. „Feminismul” ei militant are o explicație precisă. Născută în afara căsătoriei, Nory „era dușmana bărbaților și amorului și protectoarea oficială și zeloasă a maternităților clandestine”. O altă Nory, mai estompată, se numește Mini — proiecție transfigurată a scriitoarei. Tinerele Nory și Mini, personaje abia schițate — exprimînd indirect sentințele prozatoarei — au în roman rolul corului antic : ambele observă și comentează ironic conduita protagoniștilor, făcînd ca „trupul sufletesc” al acestora să se descopere în toată turpitudinea. „Trupul sufletesc — zice Nory — prezintă desigur, uneori, unele dezacordări parțiale ale sănătății — reparabile, curabile toomai pentru că ating un singur lcc dintr-un tot sănătos. Accidente ale organismelor sensibil» normale, ca al Elenei Hallipa. Alte organisme sufletești, ca și făpturile fizice, prezintă anemii, rachitisme, degenerări de ansamblu, și unele, ca al Lenorei, leziuni bruște.”

Nimeni n-ar spune că Lenora, „plină de voluptate și pasiune, frumoasă ca o Venus”, trece printr-o perpetuă criză erotică, fapt ce a determinat-o să „sară de gît ”, întîi unui ofițer, apoi moșierului Hallipa, iar la un moment dat, la moșie, la Prundeni, să aibă legături cu un zidar italian (cu ceva sînge african), care executa acolo lucrări de artă. Soția lui Hallipa, „păpușă blondă” cu ochi mari, albaștri, prezintă simptomele unei agitații patologice, agravată la maturitate de obsesii și idei fixe — manifestări ce scot pe moșier, în cele din urmă, din „moderația lud perfectă”. Imaginea „pocitaniei de Mika-Le”, „păcătoasa ceea mică”, îi amintește Lenorei un trecut răscolitor; Mika-Le era fructul dragostei cu italianul. La auzul „numelui funest”, bolnava își rupe o dată dantela hainei de casă, altă dată dă foc patului, starea de furie lăsînd loc apoi melancoliei. În lamentările ei, aparent absurde, stăruie, ca o „necurătenie”, nevoia de a mărturisi păcatul.

Profilul lui Doru Hallipa, omul judecăților calme, al ordii perfecte, lipsit de amiciții masculine pentru a se consacra integral familiei, contrastează de la distanță cu temperamentul „pasionat, egoist, zgomotos și capricios” al Lenorei. Adevărul despre paternitatea ursuzei Mika-Le, oare putea zdrobi pe un altul, nu-i zdruncină calmul; „între inegalitățile înconjurătoare”, el rămâne egal cu sine însuși. Siguranța, echilibrul, se încovoie, totuși, progresiv. Vinzind moșia Prundeni pentru a se despărți definitiv de locul dramei, Hallipa știe că la București va fi privit ca „un gentilom ruinat”, un „biet om”. La rîndul ei, mărturisindu-și adulterul, Lenora rupe ultima legătură cu trecutul. Căsătoria inexplicabilă cu doctorul Walter, în al cărui sanatoriu a fost internată, demonstrează că vitalitatea enormă a Lenorei triumflă, cel puțin pasager, pentru a trece de la un orizont de viață la altul.

Prin „buna Lina”, verișoara Lenorei, relațiile de familie se ramifică, proiectînd lumini în alte direcții. Lipsită de feminitate, înțelegînd să se jertfească pentru pacea casei, consoarta doctorului Rim, „serviabilă, robotitoare”, este exact contrariul Lenorei. Mediocritatea, temperamentul docil, iată trăsături pe care cunoscutul profesor de la Facultatea de medicină, „catolic și mai ales iezuit”, le speculează cu nerușinare. Fiică de farmacist tecucean, ea „a căzut din ceasul cununiei în servitudinea ilustrului profesor, care a binevoit să-i acorde cinstea numelui său și să primească tot ciștigul muncii ei profesionale și gospodărești”. Lipsa de gust vestimentar e mai puțin gravă, la „buna Lina”, decît absența personalității. Ca medic, cunoștințele ei s-au transformat în rutină și automatisme; nici la concerte nu renunță la trusa medicală. În esență, Lina nu are mai multe calități decît defecte. Ipocrit și egoist, calculînd cu precizie orice mișcare, profesorul de anatomie trage din această situație toate avantajele.

În lipsa blazonului autentic, Hallipii arborează la timp „oarecare pretenții boierești”. La Elena, prima născută a Lenorei, mirajul distincției sociale devine snobism. Putea atrage atenția prin echilibrul înnăscut, prin frumusețe și avere, dar tînăra cu „profilul ei grec perfect” vrea să domine. Intenția nerealizată de a se căsători cu prințul Maxențiu, personaj straniu, proprietar fictiv la Plăesele, ascunde o curioasă idolatrie pentru numele sonore. „Ce va fi găsit fata asta perfectă la acest om fără noimă! Un manechin banal. Nu e urît, nu e frumos... Nu e prost, nu e deștept... nu e viu, nu e mort... nu are nici o profesie și nu are nici rente... E binecrescut, are nume italian și ținută englezească, i se zice

Prinț și locuiește un palat ruinat, plin de guzgani și de cucuvele, înconjurat de o grădină părăsită și de o moșie necultivată.” Vanitos, încrezut, economicește ruinat, Maxențiu e omologul român al ducelui de Leyra din *Mastro Don Gesualdo* de Verga sau al lui Tancredi din *Ghepardul* lui Lampedusa. Un incident modifică, nu fără mihnire, proiectul matrimonial cu „prințul”. Mariajul cu incolorul Drăgănescu, proprietar de pivnițe, rămîne definitiv în ochii ei o concesie: o mezialianță. Dar, în felul său, Drăgănescu e un realist. Acționar și cenzor la diverse bănci, descendentul de circiumari din Dealul Spirii știe să tacă filozofic, lăsîndu-i Elenei toate inițiativele.

Principală trăsătură a snobului, ridicat prin avere în fruntea ierarhiei sociale, este ambiția de a fi luat în seamă pentru ceea ce reprezintă el. Orice amintire despre precursori îl irită și a vorbi de trecut e o imprudență. În palatul din „Cetatea vie”, Elena organizează totul în perspectivă mondenă; scaunele, tablourile sînt de dimensiuni mari, ca și casa; recepțiile, — dirijate cu o grijă minuțioasă. „Credea că poți primi cit de mult, fără nici o incomoditate, dacă îți împărți bine timpul. Nimic inopinat. O zi anume pe săptămînă pentru audiții muzicale. O seară pentru dineuri obligatorii. Una pentru mesele de familie și o altă zi pentru a răspunde obligațiilor în afară.” Simplă diletantă, Elena cultivă, nu fără morgă, „snobismul onorabil al muzicii”. Eticheta se substituie comportării degajate. Atmosfera seratelor muzicale e corectă și rece. Copilul ei primește educație de la o „nursă” londoneză, autentică. Totul e distins și prețios, amfitrioana fiind o variantă evoluată a Isabellei din *Mastro Don Gesualdo*. Alți snobi frecventează expozițiile de pictură. În atelierul mondenului Greg se întîlnesc „două categorii de monocle: monoclul diplomatic și monoclul snob”. „Oaspeții, rupți în grupuri sau perechi, șopteau prin toate colțurile, punînd ochii la pîndă ca să nu fie surprinși, sau, dimpotrivă, emîtînd cu voce aproape normală tot felul de trîncăneli necuviincioase pe seama celor ce le stau chiar alături, feriți de reciprocitatea ocupației... După expresia dubioasă a tuturor fețelor, cunoșteai mahalagismul preocupărilor și bălăceala opiniilor.” Gîndurile interioare, surprinse „după dosuri sufletești”, sînt pline de răutats disimulată. Profesor la *belle-arte*, snob convertit la catolicism și hedonist fără scrupule, Greg conviețuiește liber cu Mika-Le, „lăcusta fără talie”, progenitură a italianului.

La cincisprezece ani, Mika-Le, fata cu nume japonez imprumutat din Pierre Loti, fusese amanta prințului Maxențiu, răpindu-i-l ambițioasei Elena. Redevenit liber, bizarul personaj nu întârzie să atragă privirile altor femei, sensibile la pseudo-titulatura de „prinț”. Imaginea lui Maxențiu polarizează atenția tuturor cercurilor mondene. Cu verva ei malițioasă, „feminista Nory” raportează ultima descoperire, știrea constituind o fișă de caracterizare : Maxențiu „se însoară cu regina fânii. Fabrica Razu ! Un număr frumos de milioane și una din fetele cele mai *snob* din dancierurile la modă.” Palmaresul „fecioarelor despletite”, de tipul impudicei Mika-Le sau al extravagantei Ada Razu, rămâne deschis completărilor. Prin analiză metodică, perspectivele se largesc; amănuntele dilatate cu lupa dobîndesc semnificații multiple. Dezmembrarea casei Hallipa e, pînă la un punct, simbolică. Cel puțin trei din descendenții Lenorei au semne vizibile de degenerescență. Normele morale, care să dea coeziune raporturilor dintre oameni, sînt în eclipsă.

Capodopera Hortensiei Papadat-Bengescu este *Concert din muzică de Bach* (1927), al doilea volum al ciclului Hallipilor. Privirile converg către Elena Drăgănescu-Hallipa, al cărei snobism devine obiect de studiu. Deși fizicul și educația îi conferă un aer rafinat, tendința de a impresiona prin fast primează. Intimii familiei Drăgănescu sînt, firește, snobi. Sub aparența relațiilor corecte, obișnuirii casei ascund tare morale felurite, profesorul Rim, de la Facultatea de medicină, fiind în acest sens un personaj caracteristic. Nici „buna Lina”, verișoara Lenorei, nu are un trecut imaculat : dovadă, prezența fiicei tănuite, Sia, fruct al legăturilor din tinerețe cu Lică Trubadurul. Prințul Maxențiu, infatuat, enigmatic, arborează o „distinsă” plictiseală spre a-și ascunde nu numai fizia, dar și originea tenebroasă, de fiu al unei cîntărețe, Zaza. Focoasa Ada Razu, „făinăreasa” îmbogățită, nu-și pierde timpul cu genealogiile. De altminteri Maxențiu, caricatură de aristocrat decăzut, îi lasă toată libertatea, încît Lică Trubadurul, cu care Ada face echitație, e amantul oficial. Structura romanului e, într-un anumit sens, balzaciană : din confruntări variate, cu schimbări de decor pe mai multe planuri, personajele cresc prin adițiune, configurînd treptat un microcosm.

În centrul acțiunii stă organizarea unui concert din muzică de Bach. În fond, marea serbare muzicală ce se pregătește în saloanele Elenei Drăgănescu-Hallipa nu e un omagiu dezinteresat

adus artei. Trebuia să fie „ceva ce nu s-a văzut în București”, să epateze. Elena adoptă ținuta de „grande dame”. Drăgănescu, „om de treabă”, ascultă de dînsa și „recunoaște că e al doilea în rang, fără să se supere”. Un salon, se știe, e o imagine a amfitrioanei. La recepțiile prezidate de Elena, nu se vorbea nici de politică, nici de afaceri. „Era salonul-tip, unde fiecare căuta să aducă sub forma cea mai distinsă ultimul reportaj. O emulație de limbaj și idei, în conformitate cu calitatea superioară a mobilierului și cu ținuta, perfectă a gazdelor. Pasiunea nu era admisă decît asupra unui singur subiect : muzica. Predilecția de elevă silitoare, pe care Elena o avusese pentru sonate, se transformase într-un snobism artistic ; snobism care, concentrat asupra unui astfel de obiect, devenise repede profesie de credință.” Snobismul amfitrioanei, mondenă în stil parizian, dă casei Drăgănescu-Hallipa nota proprie.

Climatul e aproape inedit în proza noastră ; în locul relațiilor vechi dintre țărani și latifundiari au apărut reprezentanții burgheziei financiare, cu veleitățile lor de blazon și rafinament. Saloanele au, în aceste condiții, un alt conținut, comparabil, într-o privință, cu acela de sub monarhia lui Ludovic-Filip, cînd nobilimea, încovoiată, acceptă compromisul impus de evenimente : alianți cu burghezia. Parvenit, bogat peste măsură, burghezul bucureștean vrea să dovedească prin decorul elegant, prin interesul pentru arte, că averii i se adaugă și manierele alese, „*l'esprit de finesse*”. Convingerea se cere impusă prin risipă de elemente orbitoare, prin fast și somptuozitate. În joile ei muzicale, Elena asigură acompaniamentul la pian, dar senzație fac cele două concerte anuale, cu executanți de seamă, cu virtuozii chiar. Trei pianе excelente, un violoncel, o harpă, flaute, o bibliotecă muzicală stau la dispoziția ansamblului. Toate sînt destinate să inspire admirație (sensul major al snobismului), iar Elena se pricepe să mențină distanțele cu o naturală dezinvoltură. Deși „protocolară și rigidă de felul ei” (poza fiind un alt aspect al snobismului), amfitrioana știe să fie agreabilă : „Nu-și consuma nici spiritul, nici grațiile, dar obliga pe musafiri să fie spirituali și grațioși”.

Destinele a trei familii — Drăgănescu, Rim și Maxențiu — se împletesc, întregindu-se reciproc, într-o viziune romanescă de aspect muzical, cu reluarea temei și motivului conducător într-o orchestrație complexă. Între părți echilibrul e unduitor, lumina fiind distribuită în mod variabil asupra obiectivelor în mișcare. Cu fiecare proiecție, protagoniștii, confruntîndu-se, cîștigă mai ales în adîncime. Fiindcă interiorul fiecărui personaj implică mai „multe

etaje și subsoluri ale conștiinței". Prin analiză, prozatoarea identifică metamorfozele „trupului sufletesc”, urmărind tranzițiile prin aceste *caturi* și *subsoluri*, stabilind trăsături comune și particularități. Toată noutatea romancierii ține de arta de a elabora portrete în trepte, de la diverse niveluri, din perspective schimbate. Personajele sînt puse să se verifice în situații-cheie, mai toate trecînd succesiv în primul plan. În *Fecioarele despletite* relațiile între protagoniști erau văzute dintr-o singură perspectivă : a lui Mini (=autoarea). Pluriperspectivismul conferă *Concertului din muzică de Bach* un aer subliniat modern, un individ reflectîndu-se în conștiința celorlalți potrivit țelului regizoral urmărit de scriitoare. Pe tabla de șah, anumite figuri merg pereche : Elena-Drăgănescu ; Rim „buna Lina” : Ada Razu-Maxențiu. Destinele lor se apropie și se distanțează. Cîte un element de disoluție pătrunde în fiecare din cele trei familii : compozitorul Marcian, „dolo-fana” Sia, Lică Trubadurul.

Disimularea ocupă în totalitate „caturile conștiinței” lui Rim, care, în judecățile lui ascunse, consideră că veniturile „bunei Lina” i se cuvin ca o dreaptă compensație: pentru că era urîtă, pentru că o luase de soție („ceea ce era o mare cinste”) și-i „suporta de atîția ani prezența”. Juisor incorijibil, uitînd descendența dintr-un modest vameș la Ungheni, el își pregătește loviturile cu luciditatea unui Tartuffe. Cel mai bun amic își este „el însuși” Ținuta supravegheată îi dă aplomb : „...la suprafață, cuviința, solemnitatea, masca aderentă a tuturor virtuților nu putea părăsi pe d-rul Rim”. Calculele acestui *homo duplex* nu dau greș. Voise să aibă o catedră la Facultatea de medicină și o avea. Aspirațiilor estetice ofensate de vulgaritatea „ghemuitei de Lina”, le găsește canalizare în artă. Meloman, Rim cîntă cu o bună tehnică la violoncel ; amator de pictură, admiră desenele Măriei Bașkirtșcheff și colecționează stampe licențioase din Renaștere. Drept despăgubire pentru existența Siei, Rim pretinde o casă magnifică, și Lina, „fricoasă și econoamă”, consimte. Cu atît mai mult, cu cît el adaugă șantajului o tiranie de bolnav închipuit. Legăturile incestuoase cu „dolo-fana” Sia, fiica Linei, întregesc portretul monstruosului personaj.

Contrar Linei, „făinăreasa” Ada Razu, frumusețe plină de nerv, campioană la tenis, campionă la dans, călărează dibace, reprezintă stilul monden, indiferența etică, deloc preocupată de „ce va zice lumea”. Mariajul cu prințul Maxențiu e un capriciu ; „il cumpărase cu bani mulți” pentru a-i purta numele. „Stîrpitură de viță mare.

Nobil am vrut, nobil am.” Din snobism, prințesa de ultima oră îl plimbă prin locuri frecventate, „fiindcă nu credea societatea destul de deprinsă cu noul său rang”. Pentru a se face remarcată, ea apare și utilizează echipajul — automobilul fiind banalizat. În acest timp, Lică „Trubadurul”, devenit maestru de echitație, e amantul. Prin relațiile prințului, Ada trebuie să fie admisă la reuniunile muzicale din saloanele Elenei Drăgănescu-Hallipa. I se dau sugestii. „Să faci așa ca să fii invitată la recepțiile lor”.

Fantoma personajului ros de tuberculoză, consumat de insomnie și febră, ar trebui să suscite compasiune; morga aristocratică, strădania de a respecta manierele distinse îl expun însă ridicolului. Portretul interior, de o vervă acidulată, formează obiectul unei pagini de antologie. Snobismul, devenit normă, nu cedează nici în fața dezagregării inevitabile. Nu-l consumă atît boala în sine, cît amănuntul că ftizia, boală comună, e specifică oamenilor în mizerie. Portret mut ? Frapează puternic mai ales sentimentul morții, înregistrat cu o exactitate de aparat ultrasensibil. în capacitatea excepțională de a urmări concomitent declinul biologic și reflexele în conștiință, Hortensia Papadat-Bengescu nu are egal în literatura română. Privirile scrutează straturi profunde, ca la Tolstoi în *Trei morți* sau la Thomas Mann în *Muntele vrăjit*. îndărătul cuvintelor se aud acorduri grave de requiem. Maxențiu asistă, mental, la propria-i îngropare, „orînduită de el singur”, însă absurd, exaltat, crede că un tratament într-un sanatoriu elvețian, la Leysins, ar face miracole. întorcîndu-și privirile către frumoasa Elena, căreia îi preferase pe „lăcusta de Mika-Le”, muribundul se simte „un amant mistic”. Logica devine lunecoasă : „Nu se putea ca Elena să nu aibă și ea pentru dînsul un astfel de sentiment ideal, fără nici un regret pentru trecut”. Mesaje poștale din munții Elveției, trimise Elenei, exprimă confuz un final penibil, încifrat în vorbe incoerente și obscure. Moartea lui e o dematerializare lentă, aproape lipsită de tragism.

Plasat față în față cu prințul Maxențiu, Lică (mereu numit *Trubadurul*) constituie tipul opus. Liber în mișcări, boem, aventurier neostenit, de o sănătate perfectă, viața lui intimă nu are cute ascunse. Cu veșnicul lui fluierat de mierloi, ex-plutonierul lipsit de cultură e, totuși, un seducător : „simpaticul Lică”. Un epitet bine găsit caracterizează spontan temperamentul trubadurului : Lică e un „*plein-airist*” convins, preferînd întîlnirile în aer liber. Fante de periferie, „subțirel, sprinten, cu figura plăcută, cu ochii vioi de veridică, părul negru din care se lăsa o buclă mare pe

frunte, cu miinile și picioarele mici și subțiri și dinții albi, mărunți, avea aerul unui ținău. Sora vitregă, Lenora, îl tratează cu cea mai mare răceală. Părăsise armata, unde putea deveni sublocotenent, pentru că trebuia să treacă un examen — și el „avea groază de tipăritură și scriitură”. Comod, Don Juanul preferă banul dobândit fără eforturi. Din imagini impregnate de ironie rezultă portretul unui personaj memorabil, unul din cele mai reușite ale romancierei.

Intilnirea cu Ada Razu, libertina soție a prințului Maxențiu, reprezintă pentru el momentul de contact cu mediile snobe. Persiflind în sine stilul pretențios din casa Adei și rigiditatea lui Rim, Lică Trubadrul beneficiază, abil, de slăbiciunile protectoarei : „țigăncușă uscată ca un drac, cu buze roșii ca singele închegat, cu o pereche de ochi aprinși”. Inteligent și flegmatic, tinărul „*maitre dresseur*” are intuiția exactă a lucrurilor. „De la înălțimea dog-cartului, cu toate safirele de pe degete, cu tot luxul, o recunoscuse [pe Ada] ca fiind «d-a lui»”. Îi impresionează o clipă fastul, care marchează diferența socială : „casa, trăsurile, rochiile elegante — deși cam știa ce acopăr”. Susținut de Ada Razu, chipeșul „*chambellan d'ecuries*” se îmbracă la cel mai scump croitor și urcă rapid treptele „parvenitismului”, iar „căzătura” de Vardali, senil afemeiat, îl găsește „charmant” : „*Tout à fait du monde!*” Mai mult chiar, bătrînul politician întrevește pentru el un mandat de deputat, Lică devenind „*in spe*” un viitor „leader” al „maseilor”, ieșit „din chiar... lumea nouă... și în care generația să se recunoască”.

Simpatia scriitoarei merge, discret, spre Elena Drăgănescu, dar și spre compozitorul Marcian. De o distincție desăvîrșită, voit rece, „olimpica Elena” are un *maintien* de castelană medievală, ceea ce face ca, prin contrast, imaginea soțului ei să apară încă mai palidă. Saloanele somptuoase, averea enormă, relațiile snobe sînt destinate să-i pună în lumină stilul de viață, „buna Lina” și bruna Ada Razu fiind termeni de comparație. Amintind reprezentațiile din vechile palate florentine, concertele sub patronajul ei constituie un mijloc deliberat de a impresiona, drept care Elena le acordă cea mai mare atenție. Un concert e un fel de problemă de stat a cărei rezolvare trebuie prevăzută în amănunt : un insucces ar echivala cu o catastrofă. Manifestările de acest gen găsesc, prin „colportajul de salon”, un ecou larg, provocînd admirație și invidie. Snobii se inițiază în prealabil în dicționarele muzicale, ținînd să fie văzuți la concertul dirijat de Marcian. Abstract, spi-

ritualizat, împresurat de legendă, ilustrul artist pare a trăi „In atmosfera ideală a muzicii”, însă Elena îl angajează într-o pasiune erotică. Deci *Coralul* din Bach, adăugat *Concertului*, nu era decît „un omagiu direct adresat Elenei și cîntat parcă de el singur pentru ea”.

Titlul provizoriu, *Drumurile care nu se văd*, ar fi fost, probabil, mai adecvat decît acela concis : *Drumul ascuns*. Viața disimulată constituie aici un prilej de sondaj în tenebre, examenul relevînd particularități psihologice monstruoase. Sînt expuse vederii „ascunzișurile” sau, cu un termen plăcut scriitoarei, *resorturile* interioare ale protagoniștilor din primele două volume, cărora li se alătură personaje noi. Nu este exclus ca ideea „drumului ascuns” să fi avut ca punct de plecare romanele lui Edouard Estaunie, *Vie secrete* (1908) și *Les choses voient* (1913). Nici vorbă, teza lui Estaunie, „*la vraie vie est secrete*”, devine la Hortensia Papadat-Bengescu altceva; Romancierul francez, în vogă înainte de primul război mondial, reconstitua existența a trei generații ; ciclul Hallipilor e tot o istorie a unor familii. în palatul doctorului Walter, Lenora, neurastenică, pare un foc stins. Fost orfan, deprins cu rigorile „sărăciei ordonate”, Walter acceptase, ca student, convețuirea cu Salema Efraim, un fel de „grăsuna Margot” din balada lui Villon. Vînzîndu-se bătrînei impudice, diforme („o sută douăzeci de kile”), făcuse „un tirg” dezgustător. La originea palatului oferit lui Walter și amenajat ca sanatoriu modern, erau banii Salemei (al cărei soț fusese vînzător ambulant de smochine la Pireu). Temperament ultralucid, cu o mare voință de a parveni, Walter suportase ofensa cotidiană pe care Salema o aducea frumosului, căutînd compensație în achiziționarea unor prețioase obiecte de artă. Sînt piesele ce formează „muzeul” fostului „palat Borodin”. Nevoia de evaziune, după ce scopul practic a fost atins, devine sistem. Doctorul Rim avea violoncelul și colecția de desene obscene ; pentru Walter, raritățile; de artă nu reprezintă motive de sublim estetic, ci o modalitate de a-și deturna atenția, o diversiune. Deși puternic diferențiați, Rim și Walter sînt personaje ce evoluează în flux continuu, pe o dominantă, într-un singur sens.

Istovit sufletește, taciturnul Walter se complăce într-o poză echivocă de nesociabil, interesîndu-se de psihoterapie pentru a se studia la rece. Căsătoria cu Lenora, fostă pacientă, nu înseamnă nimic din punctul de vedere al sănătății morale, fiind numai un act de conveniență socială. Inițiativa aparținuse Lenorei, „care,

„printr-un elan al temperamentului ei voluptuos”, a determinat actul fără alte considerente. Pentru Walter nu era o abatere de la egoism, nici de la solitudinea sufletească — nevăzînd în aceasta din urmă o „purificare” a sufletului mortificat. Prezența Lenorei nu modifică ordinea geometrică, glacială, a sanatoriului. Walter contemplă portretul răposatei bancherese aproape liniștit, fără probleme. Singură Coca-Aimee, fiica Lenorei, exercită asupra-i un fel de fascinație tardivă, făcînd să vibreze cite o coardă ruptă. Volubilă, capricioasă, de o feminitate tulburătoare, adolescența descinsă dintr-un pension vienez devine, cu un termen elastic, „ministrul palatului”. Zvelta Diană „inspectează și dă ordine”, iar Walter, deși contrariat în propriile principii, nu schimbă nimic. Impenetrabilă, spontană și exuberantă, aliaj de gingășie și nestatornicie, Coca-Aimee este una din aparițiile memorabile ale ciclului.

Cu alte trăsături morale decît Pascalopol (admiratorul vîrstnic din *Enigma Otiliei* de G. Călinescu), doctorul Walter e un cerebral care extrage impresii „din sugestia cuvintelor, nu din senzații”. Conștiința și-o reglează potrivit scopului, ca pe un instrument. Vi-ciul, devenit a doua natură, nu-i tulbură luciditatea, „dimpotrivă, i-o ascute”. Modelat astfel, printr-o voință dură, abstractă, psihiatrul practică programatic un egoism feroce, privind lumea de după o mască. Mult mai personal decît prințul Maxențiu — fantomă de panopticum — el e un microcosm închis. În gheața magnificului palat intervenția sentimentului i-ar apărea ca o infirmitate, motiv pentru care preferă „seceta lui admirabilă”. Cînd Coca-Aimee, flacăra jucăușă, îi atrage atenția, prima reacție este una de rezistență; frumusețea stranie a adolescentei îi zdruncina involuntar „armătura ideilor”. Nimic nu-i lipsește lui Walter pentru a fi un erou balzacian ale cărui trăsături se combină, irumpînd într-o singură latură — aceasta monstruoasă.

Legăturii de sînge dintre Lenora și Coca-Aimee i se adaugă și o mare similitudine de caracter. Voluptatea potolită îi dă Lenorei sentimentul inutilității; senzualitatea în creștere a Cocăi-Aimee se sprijină pe intuiții sigure, înlesnindu-i dominația. Lenora din Mizil se transformase, cu aerul cel mai natural, în moșiereasa Hallipa, apoi în bogata doamnă Walter. Coca-Aimee aduce în plus rafinamentul (studiase la Viena) și o incontestabilă distincție (disprețuind franc pe „buna Lina”). Frumusețea, la ambele, e cu mult deasupra inteligenței. Lenora e refractară debaterilor și cugetării; Aimee are „mediocritatea cerută de fizic, care nu trebuia alterat de multe gînduri”. Cultura ei se bazează pe

„idei primite”, în cadrul convențiilor cotidiene. Superficiale și pasionate de lux sînt amîdouă. În salonul ei, Lenora cultivă poza princiară: colier de perle, „pijama de satin negru brodat cu dalii și cu o blană de urs alb pe picioare”; în decorul magnific al „muzeului” Walter, Aimee organizează recepții strălucitoare, foarte sensibilă la convenții.

Portretul Cocăi-Aimee se definește însă și prin alăturare de acela al vienezei Hilda, colegă de pension și invitata sa în palatul Walter. Două temperamente în contrapunct: Aimee — înconstantă, copilăroasă, orgolioasă, aprinsă; Hilda — așezată, serioasă, modestă, placidă. Lui Walter, Coca-Aimee îi apare ca o „păpușă fără de caracter”, fără „expresie în frumusețe, dar perfectă”, suferind de monotonie între raritățile palatului. „Sunt o mică regină căreia i se fac toate voile” — îi scrisese ea Hildei. Diferențele de psihologie sînt totodată diferențe de clasă. Pentru Hilda, „cuminte și romantică”, situația de „mică prințesă latifundiară” a lui Aimee reprezintă un noroc al destinului. Aimee consideră averea drept ceva normal. „Ar fi mirat-o cine i-ar fi spus că situația lud Walter era ceva excepțional și că mama ei se căsătorise norocos cît și oportun.” Hotărîtă să ajungă sus, în virful piramidei, Aimee trage învățăminte de la concertele patronate de Elena, soră rafinată. Pe stradă e atentă la salutul unui ministru adresat lui Walter, dar o interesează și tinărul horticultor Paul, care dăduse unui altoi de trandafir numele ei. Hilda e făcută să se dăruiască, să mîngîie, să admire, încît oficiul de damă de companie pe lingă bolnava Leonora e cel care o prinde. Aimee pare destinată să primească omagii, punînd în micile îndatoriri mondene o gravitate bizară.

În atmosfera confuză întreținută de maladia canceroasă a Lenorei, Aimee pregătește cu tact „succesiunea”. Palatul cu fascinantul muzeu trebuia să-i rămînă ei, în care scop căsătoria Cîl Walter devenea o necesitate. Iată-o deci, acționînd, în stadiul tainic al tatonărilor, sensurile dure ale cuvintelor fiind înlocuite cu echivalente catifelate, menite să ascundă monstruoza intenție. Joc fin de clarobscur, în care un gest repugnant scapă, cel puțin momentan, sancțiunii meritate. „Nici nu știu măcar ce e al meu !”, spune Aimee, adresîndu-se Lenorei, exprimînd „în chip crud travaliul secret, făcut în mintea ei”, cu privire la moștenire. „N-o tulbura nici un scurpul; legătura Lenorei cu Walter fusese un contract bun, care trecea asupra ei ca moștenitoare. Sentimentele ei erau calme și limpezi, analiza lor chimică n-ar fi dovedit nimic

dubios; numai etichetele lipite pe flacoanele conveniențelor sociale erau acolo supărătoare și cereau precauțiuni". Anormalitatea relațiilor etice tinde a deveni o trăsătură caracteristică ambianței.

Sîntem în atmosfera convențională, exterior corectă, din *Les grandes familles*, romanul lui Maurice Druon, cu indivizi în relații politicoase și nesincere. Pentru a fi în apropiere de Marcian, Elena Drăgănescu-Hallipa și copilul acesteia îl urmează în Elveția, unde artistul dă recitaluri. În scrisorile adresate Elenei, la Vevey, placidul Drăgănescu nu uită a saluta pe Marcian. Totul e fals. Deși hotărîtă să curme o situație echivocă, Elena, „scrupuloasă cu canoanele sociale”, se vede împiedicată de boala de cord a lui Drăgănescu, pe care, însă, o consideră simulată. Un deces brusc rezolvă lucrurile în favoarea Elenei, care altminteri plănuia un divorț. Aparențele etice sînt salvate. „Spirit puritan și burghez”, ea revine din Elveția „cu cea mai corectă grabă”, descinzînd „fermă și mîndră” lingă catafalcul impozant din sanatoriul Walter. Din punctul său de observație, privind „gravitatea simplă” a celei îndoliate, Walter procedează la o radioscopie psihologică știută numai de el. „Iată exemplarul cel mai reușit al familiei! gîndise. Ceva invidie se amesteca admirației pentru un destin așa de proporționat. Aci natura și viața își luase asupra lor atît realizarea armoniilor estetice, cit și comiterea crimelor necesare.” În monologul lui interior, enigmaticul Walter își găsește afinități ideale cu Elena. Împreună ar fi realizat „două exemplare culminante ale vieții...”

Premeditat sau nu, Hortensia Papadat-Bengescu practică în acest mod portretul psihanalitic minuțios. Căci ce altceva e urmărirea „drumului ascuns”, decît o aplicație a teoriei refulării în analiza complexelor sufletești? Freud crede că refularea, departe de a fi un fenomen morbid, constituie o modalitate de conduită, un mecanism cotidian, vizibil la tot felul de indivizi. Autoarea ciclului Hallipilor are slăbiciune pentru depistarea mobilurilor secrete, confruntînd cu pasiune relațiile dintre viața externă și impulsurile venite din zone profunde. Disecția intimă duce la descoperirea unor orizonturi sufletești revelatoare, lumina dezvăluind protagoniști cu trăsături diferențiate puternic. Alte figuri rămîn în umbră pentru efecte de perspectivă și contrast. Cu privirea lui rece, de cerebral pervers, Walter e un tip de posesiune; omul care „acceptase pe Salema, care se slujise de Lenora și acum o păstra pe Aimee”, reprezenta o vocație de parvenit. întocmai ca Walter, Coca-Aimee își urmează *drumul ascuns*, mobilizîndu-și resursele pentru a intra în posesia palatului-muzeu. „Treptele

casei somptuoase erau treptele unui drum ascuns, mai puternic ca orice rațiune.”

Pină aici frapează „*la double vie*”, refularea presupunînd mascarea intențiilor. Se observă însă și reacții deschise, deliberat sfidătoare. În comportamentul cotidian, Ada Razu și libertinele surori Persu sînt niște *demi-mondaines* fără reticențe, din categoria faimoaselor *Demi-vierges* ale lui Marcel Prevost. În conduita lor primează ceea ce, cu alt prilej, Paul Zarifopol numea „nerușinare psihologică”. Cîte o privire aspră nu întîrzie să le condamne, „feminista Nory” — viitoare protagonistă a romanului *Rădăcini* — urmărindu-le cu un zîmbet sarcastic. O complează un antisnob, Lică Trubadurul, care, din „necaz pe boierie”, ride de „boierii” din jur, arborînd ținuta de conchistador impertinent și cinic.

Nouă la Hortensia Papadat-Bengescu* e tratarea în frescă amplă a snobismului, fenomen asociat parvenirii. Ceea ce schițase Caragiale, în excelente tablouri izolate (*High-life, Five o'clock*), persiflînd mimetismul amfitrioanelor cu „*jour fixe*”, constituie acum fondul unei galerii complete. Prima trăsătură a snobului e ambiția de a produce impresie: prin lux, prin situații, prin colecții care să uluiască. Aristocratul are de partea lui trecutul, arborele genealogic și distincția naturală, ca expresie a manierelor legate de mediu. Burghezul îmbogățit, „*sine nobilitate*”, înlocuiește blazonul cu luxul orbitor, voindu-se protocolar și impecabil. Însă manierele seamănă a imitație, iar poza suplinește comportarea firească. Snobul simte nevoia profuziunii, a bogăției epatante, după cum o „snobinettă” ține să aibă pietre prețioase, cai de curse, lachei. În general, snobii sînt foarte atenți la amănuntele protocolare. La un dineu în casa Walter, în timp ce se servesc fructe, cîntă un exotic duo de negri. Boala Lenorei în sanatoriul Walter devine „un eveniment monden”. Se introduce „un registru de înscrieri și o rubrică de informații” iar „limuzinele descriu în fața peronului curbe nenumărate”. Ada Razu are grajduri de cai de curse.

Pentru Aimee vanitatea devine un „precept de viață”. Infatuată, rece, „păpușă de porțelan”, ea își alege, ostentativ, rolul de „frumusețe inaccesibilă”, cultivînd cu grijă poza mondenă. Lenora

* Scriitor agreeat de Hortensia Papadat-Bengescu, la care se referă în ziarul *La Politique* (1912), vorbind de volumele *Les Demi-vierges* și *Lettres de femmes*. În epoca debutului, prozatoarea publică în *Viața românească* medalionul Marcel Prtvoșt (1913, nr. 1).

dicta prin simțuri, Aimee pune în planuri calcul și luciditate. În „programul ei”, casa Walter „avea un rol de templu” și ea de idol. „Snobismul și autoidolatria ei se amalgamau cu unele infatuări de artă sugerate de bogățiile muzeului.” Ceea ce pentru Elena Drăgănescu-Hallipa erau concertele, pentru ea e muzeul. Recepțiile destinate lumii „chic” sînt intenționat solemne și monotone, pentru ca atenția invitaților să se concentreze asupra „templului”. Firește, a fi admis la reuniuni în casa Walter e „un brevet de cinste” rezervat inițiaților. Conturînd *caractere* specifice, proza-toarea își pigmentează descrierea cu o ironie tăioasă. Musafirii se plictisesc „respectuos” în „toaletă de mare gală”, dar suportă efortul „cu convingerea măgulitoare că fac un act de snobism”. În setea de exhibare a Cocăi-Aimee, „vanitatea ei imperativă” se declară satisfăcută.

VIII

Rădăcini e un roman greoi. Descifrarea meticuloasă a datelor sufletești devine obositoare prin insistență; faptele sînt reconstituite și explicate în paranteze largi, ipotezele ținîndu-se lanț. Clanul Hallipilor intră în umbră, în schimb „feminista Nory”, pînă acum personaj episodic, dobîndește o fizionomie. Dar e o altă Nory. Rece, ironică, voluntară, Nory e într-un fel de război tacit cu toată lumea. Atitudine de frondă? orgoliu nesatisfăcut? Conduita ei complicată poartă semnele unei eredități hibride, Nory fiind urmașa moșierului Baldovin concepută cu fiica vechilului Vasiliu. Tinăra cu apucături virile a moștenit de la boierul Baldovin o notă de mîndrie, dacă nu de dispreț, vădit în aerele ei de superioritate. Singele patern o determină să fie arogantă cu propria-i mamă, inofensiva Cornelia. „După ce luase licența în litere, descoperise că nu-i place să fie profesoară: — Tîmpești pe alții și ei te tîmpesc pe tine. Studiase apoi dreptul, n-avea în vedere să pledeze, dar nu putea suferi s-o tragă cineva la fit. — Mai bine eu pe ei! Norocoasă, găsise lesne un debușeu la amîndouă diplomele, în direcția cooperațiilor sociale, unde spiritul ei de inițiativă și de organizare, talentul ei de a improviza speech-uri, o slujise de minune.” Nory Baldovin militează zgomotos pentru emanciparea femeii („feministă”), variînd mijloacele de acțiune după caz: „Ici conferința, dincolo inspecta, îi plăcea să se agite, să-și impună voința, să fie mereu între oameni mulți, ba să fie chiar indispen-

sabilă; să schimbe locul, să vadă, să audă, să fie văzută și ascultată”.

Lîngă activa Nory, portretul Diei, crescută cu bonă germană și guvernantă englezoaică, frapează prin reflexivitate. Nory, „bastard”, pare un demon, gafa să spioneze, să răstoarne, să producă mișcare. Dia, fiica legitimă a aceluiași Baldovin, cultivă discreția, diferențiîndu-se printr-un accentuat spirit de castă. Călătoriile celei dintîi nu depășesc zona bucureșteană. Cealaltă a trăit în mediu helvetic, la Geneva, sau într-un pensionat de lux la Lausanne. însoțită de Mademoiselle Madeleine (Mado), „directoare de conștiință, mamă adoptivă, prietenă și pedagogă”, a cutreierat lumea, „de la Ierusalim la Roma, din Grecia la Copenhaga, adesea la Londra”.

Temperamente atît de diferite, s-ar părea că destinele lor nu pot avea nimic comun. Singele baldovinesc vorbește însă și în caracterul lui Nory, care, deși expansivă și „feministă”, e lipsită de feminitate. Frigidă, rațională, Nory duce cu ea ceva din ereditatea paternă: „...fire subțiri de *rădăcini* o prindeau în plasa lor de păianjeni”. Tot romanul e făcut din reconstituiri, procedeu de nuanță proustiană. Două biografii, cînd paralele, cînd contrastante, formează pretexte pentru revelații sufletești și tablouri de epocă; alți indivizi se confruntă în situații variate — prozatoarea evitînd simetriile clasice și pitorescul pentru a oferi investigații în adîncuri obscure. De zece ori explicația urcă pe o treaptă superioară, dar tot de atîtea ori participăm la întoarceri în trecut, căci tehnic retrospectivistă lucrează aici din plin. Datele cronologice nu se succed cu rigoare, ca în romanul clasic, dimpotrivă, raporturile între fapte sînt intervertite, evenimentele fragmentate în particule, dar nu pentru a se reuni ca la Proust, pe un plan superior, într-o sinteză cu mii de fețe. Fragmentele discontinue nu au nimic comun cu „memoria involuntară” pe care Proust o așează la baza vieții sufletești. Ca procedeu narativ, sondajele se împletesc, nu într-o sinteză unică, ci într-o succesiune de sinteze, romanul devenind jenant prin dilatare, întortocheat prin pluralitatea direcțiilor.

Rădăcinile bolnave sau fragile constituie pentru diverșii eroi din roman cauza unui final sumbru, motivele destrămării fiind cînd patologice, psihice, cînd sociale. Moșierul Dinu Baldovin, tip de feudal, „om de lume și de club, ultimul deputat cu adevărat conservator”, practică un fel de dezinteres superior pentru toate, sentimentul real că e puternic fiindu-i de ajuns. Egal cu sine,

taciturn, indiferent, poate abulic, prin urmare rău administrator, el pare un contemplativ. Bătrînul fusese „timid în fața nevestei lui, boieroaică infumurată și aspră, timid în oficii publice, timid în fața fetei lui, Dia, care îl trata cu apucături protectoare”. Delicatețea astfel înțeleasă „e ușoară și firească — observa Mihail Ralea — la cei care au acaparat mai dinainte totul și nu mai au ce revendica”. În comportarea nobilului intră „o dialectică a prisosului” (*Ceea ce e nobil*). Mascarea sentimentului la oamenii din această clasă e o problemă de ținută și orgoliu, drept urmare Dia cultivă enigma, misterul, poza rigidă. La înmormîntarea lui Dinu Baldovin, Dia nu scoate nici o lacrimă; plînsul „i-ar fi stricat armonia”. În ochii lucidei Nory, Dinu Baldovin rămîne „cum în adevăr fusese, adică egoist și fără voință”. Fata băiețoaică știe că purtarea lui generoasă față de ea și mama sa „venea numai din obligație, din politețe și hatîr”.

Retrase în casa de pe Izvor, Dia și Nory nu găsesc un limbaj comun, dezacordul avînd rădăcini sociale și psihologice. Pentru Nory, înclinată să persifleze, sora mai mare e „doamna Dia”: pentru Dia, jucînd din copilărie rolul de „șef al familiei”, Nory e „o soră de mîna stingă”, de a cărei existență a aflat tîrziu. Portretele reale trebuie văzute *au ralenti*. Cu acuta ei conștiință a rangului, Dia e conservatoare în mod organic, deși arborează „un spirit larg, modern”. Lipsa de comunicativitate o face impenetrabilă, beneficiind astfel de „prestigiul și farmecul enigmelor”. Nory se vrea „liberală, democrată, revoluționară”. E numai contradictorie; în secret adoră blazonul, dar se ridică „împotriva aristocraților prăfuiți și ridicoli”, ca și împotriva „mocofanilor”. Între snobii cu care s-a împrietenit, își spune „populistă — așa numai ca să zică altfel”, dar după *rădăcinile* paterne se simte boieroaică. Pentru „prostime” are repulsie, iar în relațiile cu propria-i mamă e odioasă.

Cum Nory, „lipsită de simțuri”, are „curiozitatea vieții sexuale”, relațiile cu Madona și Caro, ca și acelea cu Dia, devin surse de revelații și studiu. În ipostaza de Cousine Bette, Nory știe că simptomele hemofilice ale Madonei adaugă stării ei morbide un element tragic. Pe Caro, juisor ușuratic, îl expune în sinuant privirilor Diei, jocul fiind meditat pînă la consecințele ultime. Nory o va informa discret pe Madona, iar ca prietenă a lui Caro — Casanova înfrînt — pe acesta îl va supraveghea, lucrînd în ascuns. În triumghiul Dia-Caro-Nory un vînt nevăzut usucă sentimentele delicate, oamenii apărînd secătuiți, osificați ireme-

diabil. Dia a îngropat pe toți ai ei, „undeva în suflet, fără emoție, uscat”. Cu aceeași senzație, își îngropase și averea: „uscat, rece”. Față de drama umană a Madonei, pregătindu-se de moarte (după iluzorii căutări în Elveția), Caro are o comportare similară. „O îngrijesc, fac tot ce pot, dar nu simt nimic... *M-am uscat...*” În sufletul lui Nory, nici fragmentele proprii biografii nu au vibrație: „Pentru a fi amintiri, le lipsea un element esențial și anume *sentimentul*, orișicare: vesel, trist, comic, duos... Erau numai plăci *fotografice sub ochii unui privitor neutru.*”

Urmărind probabil un efect, romanciera o readuce pe Elena Drăgănescu-Hallipa înapoi la moșie, de unde plecase. Cercul se închide, dar unitatea de caracter e frîntă. Printr-o inexplicabilă transformare etică, după decesul lui Drăgănescu, mondena Elena renunță la fastul citadin, retrăgîndu-se la Prundeni pentru a se ocupa de administrarea riguroasă a fabricilor și moșiei. Soție legitimă a lui Drăgănescu, ea „se expatriase” în Elveția spre a fi lingă Marcian; acum, „liberă, făcea tocmai dimpotrivă”. Printr-un transfer de preocupări, în noua etapă, degeneratul Ghighi, fiul Elenei, „adoptă muzica”, fiind lăsat în grija lui Marcian în Elveția, iar Elena continuă „industrializarea averii Drăgănescu”. Ironie a destinului, epigonul, „micul moștenitor al lui Drăgănescu”, adoră pe Victor Marcian (*Ami-Vic, Oncle Mark*), amantul Elenei, „cel care poate pricinui moartea tatălui lui”. Altă curiozitate, muzicianul Marcian iubește pe Elena în copilul ei. Clorotic, anxios, timid, fără „aptitudini la cifre, dar nici la celelalte materii”, încercînd exerciții naive de compoziție, Ghighi e „mai aproape de blindețea lui Marcian decît de iubirea severă a mamei”. De unde vine epuizarea tinărului, se întrebă prozatoarea, invocînd, încă o dată, surprizele eredității: „— Unde sînt *rădăcinile* ?”

Nota generală în trilogia Hallipilor o dădea snobismul, reflex al parvenirii. Protagonistii erau în culmea puterii, permițîndu-și, ca o supremă afirmare, voluptatea luxului. În *Rădăcini* se produce declinul, căci, cu excepția perechii Caro-Madona, posesori ai unui „Cadillac”, privirile merg spre trecut. Într-un edificiu luxos, cu mobilă-stil, Madona și-a instalat o superbă bucătărie normandă, în timp ce Dia, retrasă în conacul de la Prundeni, nu se simte lezată estetic de tacimurile eterogene. Cîte un deces izolat puncta anterior destrămarea biologică. Moartea Lenorei, a Siei, a lui Drăgănescu ridică exclusiv probleme morale. În *Rădăcini*, moartea boierului Dinu Baldovin, a detractului Radu Vrana, a lui Jean

Deleanu, aceea neașteptată a copilului Ghighi, implică și un declin social.

Intins pe aproape nouă sute de pagini, romanul nu polarizează atenția. Impresia de fragmentarism se menține pînă la capăt, părțile nefiind racordate organic. Prisosul de fapte neselectate duce la aplatizare. Abuzul dezvoltărilor contextuale și excesul de referințe jenează, expunerea dovedindu-se lipsită de o perspectivă clară. Chiar și titlul *Rădăcini* apare confuz. Față de volumul total al trilogiei Hallipilor (cu mai puține pagini), în *Rădăcini* materia neprelucrată surprinde. Scriitoarea nu aparține, desigur, tipului laborios. Tablourile retrospective sfîrșesc, nu o dată, în reluarea obositoare a unor date cunoscute, ca acelea despre educația Diei în Elveția sau despre copilăria lui Nory la „conacul doi”, supravegheată de „Trinul” și „Trina”. Prea insistent reapare fantoma lui Deleanu, asupra căruia Dia „se înșelase”, personaj care purta dezinvolt „masca ipocriziei”. În momentul discuțiilor despre eventualul mariaj Lică-Mika-Le, Trubadurul are cincizeci și doi de ani iar peste cîteva pagini, în același context, cincizeci și patru.

De la Fălticeni, unde se găsea în vacanță, E. Lovinescu își comunica epistolar impresiile, între insatisfacție și elogi : „Am pornit agale cu *Rădăcinile* și am mers vreo trei sute de pagini, clătîindu-mă între recunoașterea talentului și nemulțumirea asupra minimalizării lui pe tipuri mărunte și fără interes”... Al doilea volum „se pornește din nou cu aceeași stagnare, provocată dintr-o prolixitate imensă, care devine iarăși vizibilă”. Regretul e că „amplarea epică” se împiedică în stingăcii de elocuțiune : „Ești o mare scriitoare și nu știu cum se face. E scris atît de rău (zece mii de cacofonii, franțuzisme intolerabile, sintaxă străină, vulgarități cite poțestei . *mă place, îl place* — nu în dialog de mahala, ci pe cont propriu [...] Dacă vei avea ediția II, voi face eu corecția...” Fenomen „inexplicabil” însă — „totul trăiește extraordinar de viu, ba te ia pe o aripă de armonie, pagina cîntă cu toate cacofoniile...”¹ Dacă rezervele sînt fondate, entuziasmul dintr-o ultimă scrisoare, la acest critic ponderat și lucid, eșuează în curată exagerație : „Iubită prietenă, scria el, am isprăvit de mult romanul cu finalul grandios Marcian-Elena-Ghighi — cea mai impresionantă și mai elevată parte din tot. [...] Cartea e mare,

¹ Scrisori datate *i și 5 aug. 1938*, în : Ileana Vrancea, *E. Lovinescu*, E.P.L., 1963, p. 228.

scumpă amică, cea mai mare în ordinea creației epice. Bravo !” *. Erau impresii de la 13 august 1938. În perspectiva severă a timpului, *Rădăcini* reprezintă mai degrabă un catalog de mostre, unele categoric de calitate, nu însă și o creație unitară.

IX

Înainte de *Rădăcini*, scriitoarea se relaxase, dînd în 1935 un roman al existențelor mediocre, decorul din *Logodnicul* nefiind nici rafinat, nici snob, ci mai degrabă plat; tablourile fastuoase lipsesc, nu însă relațiile erotice anormale și aspectele clinice. Preocupări burgheze cotidiene, mici automatisme alternează cu tentative felurite de evaziune, acestea compromise de la început prin lipsa de suport. Nici luciditate, nici tensiune delirantă, aproape de nebunie. Placiditatea și înconștiența sînt moduri de manifestare curentă, iar cîtă vreme rezonanța în conștiință e scăzută, drama mediocrității nu ia proporții. Un vag student întîrziat, funcționar la o bancă particulară din capitală, cu slăbiciune pentru „poză”, cultivă eleganța vestimentară, însă nu din considerente estetice. Fiul dascălului Petre din Brăila, individ de serie, fără probleme intelectuale, se inițiază cu cîteva colegi de la drept în secretele modei și frecventează localuri mondene „de mina a doua”. Costel din *Logodnicul* e un caragialian, un Mitică, suficient și exterior, cu aspirații modeste, pe măsura profilului său de aventurier timid, mai mult cu ochii. Primă probă de mediocritate, experiențele lui erotice nu au nimic senzațional, de unde reticiența față de „o damă în gris”, „foarte distinsă” (ca în „romanele-foieton”), pe care o observă la conferințele de la Casa Școalelor. Inițiativă are o femeie, Nina Dragu, „studentă” la Conservator, liberătină, provocatoare, amica prietenului Lupescu, „înfumurat, elegant” și superficial. Ninon, cum i se spune în intimitate, e nepoata marelui negustor Dragu, unchi în vîrstă, depravat și escroc. „Nenea” avusese vagi legături întîi cu Ana, sora mai mare a Ninei, continuate metodic cu Nina și concomitent cu mezina Lucica. deocheată și impertinentă. Aceștia sînt protagoniștii.

Etic vorbind, Nina și Ana sînt două ipostaze ale dragostei, una figurînd amorul nerușinat, cealaltă plătind cu viața clipa d? bucurie tardivă. Revelația iubirii îi dă Anei. care se jertfise

¹ Reprodus de Valeriu Ciobanu, op. cit., p. 28.

pentru toți, un impuls egoist, devenit obsesie : „— Să dispară Nina dintre ei. Ura pe Costel, dar pe el îl vrea acolo, py cind Nina trebuia să piară." încercarea de sinucidere a nefericitei, încheiată cu o gravă ulceratie a stomacului, transformă pe *logodnic* într-un „garde-malade". Descrisă minuțios, cu competență aproape medicală, boala Anei la spital, ulterior acasă, pînă la moartea prin hemoragii progresive, ocupă jumătate din roman. Atmosfera e grea. De reținut, pe plan psihologic, interesul unui tînăr frumos și onest, dar „imbecil", pentru o femeie urită și bolnavă ; atașament în care devotamentul și compasiunea țin loc iubirii pasionale. Sentimentul vinovăției, deși vag, îi apropie și-i depărtează de zece ori în aceeași zi. Suferința Anei adaugă urîțeniei semnele tristeții perpetue. Astfel, „logodnicului" i se arată o Ană epuizată de vărsături cu cheaguri de sînge, mereu între perne, îngurgitînd medicamente și sperînd în vreo minune. Drama femeii impresionează ca expresie a unui destin liniar, unitar în nefericire ; de la situația de orfană pînă la aceea de roabă a casei, Hpsită de farmec, partea ei e neconținut obscură. Cu „închipuii dintr-o viață netrăită", Ana se stinge lent, iar psihologia ei, cantenată în întrebări de altitudine mică nu relevă latura zguduitoare. În ciclul Hallipilor, prăbușirea era logică, dreaptă, venea după sfidarea repetată a tuturor normelor. Aici tragicul devine absurd prin insistență și neadecvare la obiect.

Eliberat din spațiul închis al subsolului de la București — unde conviețuise cu Nina și Ana — Costel pare a inaugura o altă etapă. Subsolul fusese un simbol dublu : al unei existențe sub nivelul comun și al limitelor organice. Autosofisticarea e un mod de a riposta mental ironiilor suportate la birou și în alte părți. Resorturile unor mici ambiții comprimate se destind, trecînd în latura opusă : „La Brăila toată lumea va ști sau poate chiar și știe că el a părăsit pe dama în gris, marchiza, soție de profesor, a părăsit-o pentru Nina Dragu — Dragu cel de la Sfatul negustoresc, cu proprietăți în Popa Tatu. Ana fusese altceva : o faptă suflătoare a lui, o binefacere..." Drama Anei este explicată rudimentar : „Fată bună, fată de familie, dar fără de noroc : nenorocirile, boala o doborîse. El o ocrotise, o apăraseră pe cît putuse." Platitudinea constituie, de altfel, o caracteristică a mediului, de la desfrînata Ninon Dragu., pînă la soția dascălului Petre din Brăila. După decesul Anei, părăsind scena, ex-logodnicul se

ridică, în mod neașteptat, la o reflecție cu fond livresc. Pe fundalul *învierii* lui Tolstoi, iată recenta sa întîmplare : „...un fel de Maslova și Nehliudov în versiune proprie"...

În opțiunea prozatoarei pentru o literatură citadină se observă consecvența unui program literar. Metamorfozele vieții rurale fuseseră obiectul a numeroase opere de la scriitori mai vechi, pînă la Sadoveanu și Rebreanu, creatori de lucrări monumentale. Romanul provinciei, prin Sadoveanu, Cezar Petrescu și ceilalți, își avea, de asemenea, partea sa. Camil Petrescu preconiza un roman citadin, motivînd semnificația explorării unor domenii noi. După primul război mondial venise momentul sincronizării literaturii cu realitățile moderne, în spiritul emancipării de trecut. Teza lui E. Lovinescu avea adepți numeroși iar literatura promovată în cenaclul *Sburătorului* a însemnat mai mult decît un experiment — demonstrația prin exemple valoroase a unei necesități. întregirea teritoriului național și creșterea rapidă a orașelor, ca reflex al noilor realități economice, determinau o altă optică decît pînă atunci. Hortensia Papadat-Bengescu se pronunță hotărît pentru deprovincializare, remarcînd în hotarele orașului figuri, coliziuni și scene necercetate. E un oraș-teatru. În diversitatea mozaicală de aici frapează atenția ființe rău conformat, cu unele stigmate patologice, oameni cu infirmități sufletești felurite. Boierimea a intrat în umbră. Infruntînd mitul singelui albastru, reprezentanții burgheziei își dispută privilegiile celor depuși. În literatura interbelică, tendința spre arivism e o temă cu răspîndire. Unii au descris cu precădere burghezia în drumul ei către un scop ; Hortensia Papadat-Bengescu are în vedere mai ales burghezia ajunsă, care-și permite voluptățile luxului, jubilînd satisfăcută sau dîndu-se viciilor.

Schimbind ceea ce e de schimbat, ciclul Hallipilor e o *Saga* românească de tipul *Forsyte-Saga* a lui Galsworthy, în care fiziologia luminează psihologia. Deși sugerează o rețea de relații între indivizi, o structură socială și psihologică, mai toți protagoniștii sînt niște singuratici. Nu izolați în genul înfrînturilor observați de Sadoveanu, de Camil Petrescu, Cezar Petrescu și ceilalți, ci indivizi aplecați asupra propriei lor vieți, într-un monolog interior impreg-

nat de egoism. Constituți în familii care gravitează în jurul unui individ cu trăsături revelatoare (Elena Drăgănescu, „bruna” Ada Razu, „ilustrul profesor Rim” sau doctorul Walter), nimic nu confirmă soliditatea legăturilor dintre personaje. În *Rădăcini* însingurarea e aproape totală ; surorile vitrege Nory și Dia Baldovin, locuind un timp sub același acoperiș, își sînt străine. Esențială în proza Hortensiei Papadat-Bengescu e descifrarea omului-insulă, fie că acesta se numește Rim, Walter sau Coca-Aimee, fie că se referă la personaje de al doilea plan. învelișurile exterioare sînt date la o parte, investigația mergînd în planuri concentrice, din aproape în mai aproape, pînă la resorturile invizibile. în cele din urmă, oamenii devin niște suflete în particule — virtuozitatea analitică sfîrșind în transparentizarea mobilurilor intime. Se ajunge la o atomizare necruțătoare, destinată să sublinieze — în indivizi ce par a se găsi pe aceleași lungimi de undă — un stil de existență fragmentar, ermetic, în imposibilitate de a comunica.

Chiar cînd nu au stigmatе psihologice, eroii Hortensiei Papadat-Bengescu, indiferent de categoria socială, sînt mai mult caractere decît tipuri. Fiecare din ei reprezintă un *caz*, avînd ceva de ascuns vederii ascuțite. Ajunsă la punctul culminant al dezvoltării ei, lumea lui Hallipa, a lui Drăgănescu și Walter e totodată la începutul unui epilog. Dramele, cite sînt, nu au profunzime, fiind lipsite de singe. Nici o răbufnire, nici un cataclism moral nu tulbură mersul lucrurilor. Nu apare nici un mare neliniștit, nici un căutător de alte orizonturi. Verticalitatea nu e idealul lor. Platitudinea aurită dă nota specifică mediului în care, printre bărbați și femei, sînt apariții monstruoase. Analiza psihologică infinitezimală coincide în ciclul Hallipilor cu critica virulentă a societății burgheze. Fixați în situații semnificative, protagoniștii romanului constituie pentru posteritate documente de epocă, eompunînd un Muzeu Grevin mai expresiv decît celebrul *muzeu de ceară* parizian.

Cu toată abundența de fapte, în ciclul Hallipilor e mai puțină acțiune decît s-ar părea. Zeci de pagini sînt lipsite de mișcare, acțiunea fiind înlocuită cu analiza. Dacă cineva ar înlătura comentariile — un fel de aparte-uri ample — aproape două treimi din ciclul Hallipilor ar fi sacrificate. în unele episoade autoarea însăși, la altele vreun *raisonneur* practică monologul interior. Un tablou oarecare, un cuvînt, un gest formează obiectul examenului mental. în sufrageria „mare și umbroasă” a conacului de la Prundeni, Mini (un *alter-ego* al prozatoarei) meditează ca pentru

sine, omițînd prezența celorlalți. în acțiune se produce o pauză. Stilul mobilierului de stejar lustruit devine (ca la Estaunie, în *Les Choses voient*) pretext de revelații asupra proprietarilor :

„...Dacă nu erau lustruite — se gîdea Mini — ce frumoase ar fi fost. Dar n-ar mai fi corespuns cu casa și cu locuitorii ei. Pe cînd așa, totul era în armonie: Lenora și Hallipa, slugile, casa, moșia, pianul cu coadă, de un abanos strălucitor, și sufrageria de stejar vernisat solid... Un *vernis* reinnoit cu îngrijire li scuturatul de toamnă și de primăvară, căci nu se rosesese nicăieri, nici chiar în adînciturile minuțioase ale sculpturilor complicate ale bufetului... Dacă acel bufet, acum douăzeci de ani. la originea lui, ar fi fost cumpărat de la o casă bună, azi sufrageria familiei Hallipa ar fi fost de mare preț ; dar fusese probabil comandat la cel mai bun timplar din Mizil... poate cel mult la Ploiești, și proporțiile lui uriașe, sculptura complicată, dar proastă, arătau stingăcia meșterului, cit și dorința de lux a comenzii. Bufetul Hallipa era un parvenit... Așa fel reflectase Mini... Apoi oftase : «De ce nu rămăsese Hallipa la Mizil !»” (*Fecioarele despletite*).

A găsi afinitățile intime dintre oameni și mediu e una din voluptățile scriitoarei. Față de nevroza crescîndă a Lenorei în casi boierească de la Prundeni, Hortensia Papadat-Bengescu se întreabă dacă lucrurile nu percep ceva din tulburarea oamenilor : „E păcat că nu se poate ști în ce fel obiectele, în acel vestigiu de viață care e închis în inerția lor, sînt agitate de agitația oamenilor. Ce fel de impresii primesc prin moleculele lor și ce efect are către rațiunea lor geometrică spirala incandescentă a nebuniei ome-nești.” Stările succesive ale Lenorei se reflectă în dezordinea progresivă a interiorului Hallipa și chiar în părăgînirea grădinii. La un moment dat, „uscăciunea sufletelor” din casa Hallipilor are „un *ce* material, care molipsește atmosfera din jur”. Ca mijloc de apărare împotriva uscăciunii, Mini simte „nevoia permanentă să atingă lucruri netede și reci...”

Modernă prin interesul pentru dinamica interioară, creatoarea Hallipilor subordonează descripția analizei, propunîndu-și să descifreze ereditatea, impulsurile temperamentale tulburi. Romanul devine, în cele din urmă, o colecție de radiografii. Se poate spune că aspirația scriitoarei nu e atît de a construi, cit de a *afla* și, mai ales, de a *demonstra*. într-un loc, Mini vorbește de „funcția tactilă a vederii”, pipăind totul cu ochii, pentru a se feri sau apropia, după nevoie, „de lucruri sau de oameni”.

Contururile sînt amplificate spre a fi văzute cît mai precis. Nory , purta o lupă în ce privea pe sora ei". În vizită la Drăgănești, lui Mini i se pare că „gîndurile au densitate".

La Proust, personajele sînt de fapt stări sufletești organizate superior. Cum fondul lor sufletesc e *flou*, misterios, pe ecran apare mereu personalitatea difuză. Hortensia Papadat-Bengescu are tentația explicărilor raționale, neacordînd atenție subconștientului. O singură dată numai, într-un comentariu despre dereglarea psihică a Lenorei, intervine o explicație de alt gen : „în acea patimă nouă" era „cine știe ce tainică și sașie meșteșugire a in-conștientului" (*Fecioarele despletite*). Aduse în conul de lumină, individualitățile sînt dezintegrate metodic, operația continuînd în serie, cu aspirația spre o precizie științifică în stare să exprime totul. „Cînd oare instrumentul muzical pe care îl purtăm își va avea claviatura tot așa de bine cunoscută cum era aceea a pianului mare din hol, atunci cînd dezvelind capacul, anatomia lui îți apăsă cu fibre și vine de oțel !... Ce coarde vocale anume sînt puse în mișcare de anume simțiri ?... dar, mai ales, cînd oare, pe plăci minunate, Mini va putea privi structura deplină a trupului sensibil ! Va vedea coardele și tastele substanței sufletești acum impalpabile ?" (*Fecioarele despletite*). Privirea atentă se concentrează asupra portretelor individuale sau de grup, în care scriitoarea excelează. De la *Cucoana Ileana*, din *Romanță provincială*, pînă la Dia Baldovin și Madona din *Rădăcini*, portretistica — „gen oare pasionează pe literat, ca și pe pictor", cum îi mărturisea lui Ibrăileanu — constituie o trăsătură de continuitate. Numai trilogia Hallipilor conține aproape douăzeci de figuri memorabile. Portrete intitulate : *Prințul Maxențiu*, *Lică Trubadurul*, *Doru Hallipa*, *Coca-Aimee*, *Doctorul Walter* au și fost tipărite inițial ca pagini răslețe, în *Sburătorul* (1926—1927).

Pentru romancieră, un profil reprezintă locul geometric al unor atitudini sociale, psihice și etice, studiate meticulos. Un portret e o modalitate de a defini prin reluări concentrice, subliniind din ce în ce mai apăsător trăsături esențiale. Lenora e amorul-frenezie, Hallipa ordinea perfectă, iar Walter omul care „confundă senzația cu simțirea". Cadrul social rămîne estompat, astfel ca interesul să cadă asupra datelor sufletești și morale. Ceea ce la Sadoveanu, ca fundal, era natura, la Hortensia Papadat-Bengescu e strada, salonul, concertul, hipodromul, sanatoriul, toate acestea cu funcția lor formalizantă, modelatoare.

orașul fiind cadrul experimental pentru studierea relațiilor de tot felul. De la țară, „decorul shakespearean al tragediei" lui Hallipa se strămută într-un București **de** dimensiunile Parisului. (De observat, de altminteri, că protagoniștii din ciclul Hallipilor călătoresc nu la Paris, ci la Viena și în Elveția). Coca-Aimee, ființa de „porțelan rece și alb", nu-și poate juca rolul de „frumusețe inaccesibilă decît într-un mediu citadin.

Consecință a structurii cerebrale, analitice, în centrul atenției stă neconținut omul, în cadrul adecvat. Cum eroii romanelor aparțin mediului citadin, natura e ca și absentă. Scriitoarea nu arsa fiorul fragilității în fața naturii, sentiment devenit un loc comun filozofic. „În orice om, zice ea, e un contrabalans al firii întregi. Natura singură a pus în el atitea elemente minunate, încît îi poate face cumpănă și împotrivire" (*Fecioarele despletite*). Cînd înregistrează impresii din natură — descriind, de pildă, călătoriile „bunei Lina" sau ale lui Mini la moșia Prundeni — emoțiile sînt intelectualizate, cu înclinație către sinteză. În trăsură, noaptea după momentele tulburi din casa Lenorei, Mini contemplă firmentul cu senzația unei purificări : „Clarul de lună în seara aceea era pal, delicat, difuz. Treptat, de la regiunile înalte, prăfuite de lumină, nisipoase ca o plajă scînteietoare, atmosfera se albăstrea pînă cînd albastrul se adîncea în tonuri calde și profunde, ce singure indicau pămîntul." Sub lumina incertă, o mișche netedă pare o „lagună liniștită", fantezia croind realități impalpabile : „Ce bine seamănă cu apa ! Dar impresia predomina difuziunea lunară și înșela simțurile cu totul, și o percepție amăgitoare făcea ca Mini să fie mai convinsă că e chiar o apă decît pare. Legea atmosferică triumfa asupra oricărei alte realități." Iluziile optice se încheie aici. Nimic din panteismul romanticilor; nici un fior metafizic. Impresiile se succed muzical, o înserare coborînd „fină, melodiosă". Vastitatea spațiului sugerează o constatare echivocă : „Era enorm de mult cer afară".

Feminitatea e numai surdinizată, nu absentă, căci reflecțiilor le urmează detalii ce scot în relief sufletul femeii. Descrierile de interioare somptuoase sînt făcute cu un ochi feminin foarte avizat; la fel referirile vestimentare. În casa Elenei Drăgănescu-Hallipa, scaunele, tablourile, consolele sînt, ca și edificiul, de dimensiuni mari; predomină „nucul ars și pielea **de** Cordova cizelată". În palatul Walter, un „*bahut Empire*" se învecinează cu statuete și gobelinuri; Lenora și partenerii ei joacă „Room". în ungherul unei draperii, pe o „coloană de onix, zvîltă, fragilă".

stă un „bust de copil orb”. Coca-Aimee apare succesiv în rochie de „*taffetas*”, în „*fai*” alb, sugerind „un joc de lumină”, sau într-un ansamblu de kasha alb, cu polo alb pe capul de păpușă”, împodobită cu bijuterii și strasuri. Abundă brocartul, firul aurit, diademele. Agitata Nory poartă cu dezinvoltură un „*gamin*” tineresc. Una dintre surorile Persu apare într-un „*tailleur*” de „kasha negru”. Discuțiile despre modă și costume sînt insistente, căci în saloane „o pătură dictatoare” tinde să-și identifice „regimul de existență” cu acela al snobilor din Apus. Psihologia modei urmează un drum ciudat : „A adopta întii, a se adapta îndată, a se pătrunde pe urmă”. Persistă, din etapa „feminilațiilor”, un delicat senzualism, ca în acest portret al lui Lică în cadru autumnal : „Cu virful ghetelor roșii, voit mai strimte, totuși, decît cerea moda — lui Lică îi plăcuse totdeauna gheata strînsă pe picior — Lică împrăstia în drum spre casa Rimilor, mormane de foi uscate : unele cîntau ca o chitară cînd le zdrobea, altele putrede ca un covor de Smirna, și toate vopsite la fel cu rochiile femeilor, care nu mai vroiau să poarte decît culori de aur textil, proaspăt ori vechi, și culori de rugină”. Registrul expresiv demonstrează astfel pendularea de la abstract și cerebral pînă la metafora plasticizantă și feeria cromatică.

Dacă talentul analitic atinge virtuozitatea, arta de a construi ansambluri e în suferință. Detaliile studiate la microscop sînt mai de preț în ochii scriitoarei decît viziunile ample. Caracterizată cu vorbele lui Pascal, la Hortensia Papadat-Bengescu dominează „spiritul de finețe”, nu „spiritul de geometrie”. Fragmentarismul din *Rădăcini*, intervertirea planurilor și cronologiei arată un fel de indiferență pentru arhitectură. Destine paralele și destine ce se încrucișează se confruntă în climate diverse. Complicarea eroilor romanului corespunde complicării societății moderne, reflectînd o metamorfoză de anvergură neobișnuită. Tehnica retrospectivistă, aplicată pe larg de Proust, pare a o interesa și pe autoarea *Rădăcinilor*. Ajunsă la un punct înaintat al expunerii, ea se oprește, privind înapoi, pentru a relua momente biografice cu mult anterioare. Episoade întinse evocă prima copilărie a lui Nory, la „Conacul doi”, lingă aleile de trandafiri „Mareșal Niel”, plantate de Dinu Baldovin. Asistăm la înmormîntarea Trinei în cimitirul de la Gîrla de Jos, prilej de a sublinia impresiile copilei despre moarte. Sînt rememorate vacanțele elevei Nory Vasiliu, zisă Baldovin. Filmul documentar reactualizează

scene din existența Diei și a Madonei, din biografia lui Baldovin (în „așa de multe ediții”), a lui Deleanu, a lui Caro și celorlalți întrebîndu-se cui seamănă Elena Hallipa, Nory „lunecă iar înapoi în trecut”, bănuind mistere ale eredității. Dia o caută pe răposata Mado „în memorie, în cuvintele pe care și le spuneau în viață, în scrisori, în carnetele de notițe rămase pe urma ei”. Poate că Madonă „trăia în timpul incomensurabil”, ca „un spirit pur... o amintire sau o idee abstractă...” Portretul lui Lică Trubadurul, îmbătrînit, „trimite prezentul departe în trecut...” Punct cu punct, „devenirile” de odinioară ale oamenilor solicită cîte o explicație cu substrat social sau psihologic pentru a deschide perspective „devenirilor de apoi”. După legături întrerupte mulți ani, Nory „anchetează” la fața locului *devenirea* menajului Caro-Madona. în ultimele fraze din *Rădăcini*, Nory se opune bizar timpului calendaristic, stîdînd „timpul cel împărțit arbitrar, deci revizuiabil”. Nu vrea să accepte convenționalul 1 ianuarie 1929. împotriva senzației de „destrămare”, imaginează un timp pur, subiectiv ; negare himerică a realității, a timpului ce-o împresoară, totuși, „sub legea lui...”

Mai toți cîți s-au referit la stilul prozatoarei, îi reproșează insuficienta grijă pentru acuratețea frazei, împovărată de elemente parazitare, uneori prea abstractă, alteori cu un aer de prețiozitate ; se simte adesea ceva de prisos, abundența lexicală sfîrșind în prolixitate. Deși lucrările definitive, destinate tiparului, reprezintă variante rescrise de cîteva ori, romanciera nu parvine să elimine plusul de materie. Nu cultivă „pieptănarea” stilului, în felul lui Caragiale, de exemplu, care a și creat expresia. G. Călinescu îi recunoaște arta incisivă a portretului și forța analitică, dar nu omite lacunele elocutiunii : „Hortensia Papadat-Bengescu nu cunoaște limba română și se pot scoate din orice pagină exemple distractive de stîngăcie. Lucrul este secundar, atîta vreme cît romanul merge direct la substanță”. Pe o altă poziție se situează, înaintea celorlalți, E. Lovinescu, argumentînd că, în lumina „principiului relativității prin raportare la fond”, problema stilului la crearea Hallipilor „se rezolvă de la sine”. Explicația are în vedere aspectul funcțional al stilului, adecvarea la obiect. „Abundența de senzații, dar mai ales puterea de inciziune a observației iau la această scriitoare proporțiuni ce-i condiționează și forma. Pletoric prin exces de adjective, supărător prin abuz de

neologisme, obscur prin îngrămădirea notațiilor, pedant prin științism și exuberant prin lirism — stilul d-nei H.P.B. poate fi lipsit de calitățile obișnuite ale clarității și sobrietății; raportat însă la bogăția fondului și la ritmul sufletesc, e nu numai un stil necesar, ci și unul perfect, prin armonie și echilibru intern"

Firește, afirmația lui E. Lovinescu despre stilul *perfect* al scriitoarei conține multă exagerație, dar e adevărat că stilul acesta acopere în mod adecvat un fond caracteristic. În mediile patronate de Elena Drăgănescu-Hallipa sau de Dia Baldovin, ca și în palatul Walter, stilul intelectual se imbină cu poza. Indecența însăși poartă vâlul onorabilității. Există și un alt stil: al lui Lică Trubadurul, al vulgarei Ninon Dragu din *Logodnicul* sau al imbecilei Aneta Pascu din *Rădăcini*. Comportamentul personajelor dintr-o categorie sau din cealaltă variază, stilistic, în funcție de circumstanțe, incii nerușinata Ada Razu mimează stilul monden sau își dă pe față trivialitatea, după cum Lică schimbă fracul de deputat cu ținuta de cuceritor de periferie. Ceea ce caracterizează ca grup social pe protagoniștii ciclului Hallipa e pronunțatul mimetism stilistic, devenit mod de viață. „Subt aparențe întortocheate, suflete simple se trudesă să ducă un trai complicat”, remarcă scriitoarea în *Fecioarele despletite*. Indivizii se grupează după criterii de avere dar și după afinități psihologice, parveniții de după primul război mondial ținând să se delimiteze de latifundiarii din „la belle époque”, prin rafinamente de tip intelectual: concerte și colecții de artă în palatele proprii. De altfel, -marea burghezie fără trecut, figurată prin Doru Hallipa, Drăgănescu, Walter și ceilalți evită să vorbească de epoca dinainte. Ridicându-se tacit împotriva vechilor mituri sociale, ei lucrează organizat pentru propria lor mitologie.

Efortul analitic se concentrează asupra relațiilor dintre viața la suprafață și viața profundă în manifestările lor ascunse, care pentru ochiul comun rămân invizibile. Dacă l. unii, fizionomia reflectă mai limpede cutele unui suflet infirm sau vicios, la alții legăturile de la exterior la interior sînt tăiate. Dizgrațioasa Sia (fiica „bunei Lina”) sau „pocitană de Mika-Le” (fiica Lenorei) nu ridică probleme dificile, în timp ce doctorul Walter, rafinat și descompus, e un sfînx, aproape impenetrabil. Intră în acțiune investigația psihiatrică, și atunci comportamentul onorabil apare în contradicție cu mobilul real. La Elena, care-și disprețuiește

‘ Critice, VII, p. 29—36.

soțul, la Maxențiu, care-și frînează impulsurile de minie împotriva Adei Razu, la profesorul Rim, cu aerele lui de fals puritan, la doctorul Walter, cu masca lui corectă — disimularea, dacă nu refularea, constituie o trăsătură a vieții duble. Portretul psihiatric vizează disocierea acestei vieți duble în elementele componente, scalpul pătrunzînd în zonele tenebroase. Descrierea și monologul interior alternează într-un joc de lumini și umbre ce pune în valoare duplicitatea. Într-o mare tensiune modernă, Hortensia Papadat-Bengescu caută absolutul acestui limbaj, propunîndu-și să sugereze cititorului „expresia fizică a sentimentului”. Hotărîre ambițioasă, la care partizanii „noului roman” aspiră și ei. Torturată de obsesia sincerității, Nathalie Sarraute și-a teoretizat metoda într-un eseu, *Conversație și subconversație*, făcînd distincția între *clîșeu* și *metaforă*. În locul concordanței normale dintre gîndire și cuvînt, se ivește un fel de decalaj. Scena din *Concert din muzică de Bach* (cap. V) în care „bruna Ada Razu” i-l prezintă lui Maxențiu, bolnav, pe Lică Trubadurul, amantul în perspectivă, e concludentă. După „audiența” formală, Lică e angajat ca specialist în cai de curse. Dialogul și subdialogul, într-o mișcare de-a v-ați ascunselea, emană un umor straniu:

„Zvelt în spatele Adei, și așa de aproape că umărul lui atîngea ceafa ei vinată de tunsoare, Lică surîdea, cu pliscul deschis, gata de fluierat. Văzîndu-i așa de aproape, Maxențiu avu un imbold să ridice mina și să lovească obrazul arămiu al femeii, obrazul proaspăt al haimanalei. Rezemă atunci pe lemnul rece. Lucios, al biroului, o palmă fierbinte care parcă se lipea. Lică se uita mereu la Maxențiu cu ochi strînși, cel sîng mai mult. Nu-l sfida, dar își reamîntea scena întîlnirii de pe Bulevard. Lui Maxențiu i se păru că Lică gîndește:

«Iată-mă! Eu sînt locțiitorul, amantul, și vin să mă așez confortabil în culcușul tău de cadavru viu, căruia îi vom face în curînd un sicriu.»

«Cine a nemernicul ăsta și ce voîți aci?» spuse în minte cu glas violent Adei.

— Ce dorești, Ada? articula cit mai moale, ca să nu se zdruncine. Ada făcu scurt prezentarea.

— Îmi pare bine, domnule! zise Maxențiu cu precauțiune, întinzîndu-i o mină transparentă.

«E dus pe copcă!» gîndea sumar Lică. Ada băgă de seamă ce rău arată bărbatu-său. «Ce Dumnezeu are?» se întrebă. Dar n-avea timp de pierdut. Profită chiar de acea indispoziție și spuse

dintr-o dată tot ce avea de spus, cu glasul ei strident, în fraze scurte și repezi, ce se prindeau una într-alta ca inele de oțel și făceau un lanț ce gătuia pe Maxențiu. [...]

— Lina, care știa că avem nevoie pentru grajdurile noi de 0 persoană de încredere, ne-a recomandat pe d-l Petrescu. D-l Petrescu e un mare cunoscător de cai și fost ofițer de cavalerie... d-l Petrescu consimte să ia direcția, dar își rezervă alegerea orelor de antrenament... De altfel, deocamdată, e vorba numai de instalat și de organizat..."

între propoziții sint pauze pentru gândire, utilizate tactic: „Lina a fost foarte drăguță că n-a uitat înainte de a pleca la Paris... și d-l Petrescu a fost foarte amabil că n-a uitat nici el..."

Pe când în confesiunile debutului scriitoarea cultiva grațiosul, afirmându-și gustul pentru decorativ, plăcerea pentru volute și curbe muzicale, de astă dată stilul e adecvat analizei precise. Tentația de a consemna stenograma gândirii o determină să pună pe același plan semnificația și expresivitatea cuvântului. Nu interesează magia cuvântului, rezonanțele ascunse, ci capacitatea aproape științifică de a surprinde adevărul. Chiar și în *Rădăcini*, roman sub nivelul ciclului Hallipa, fragmentele revelatoare artistic nu lipsesc. Grija permanentă pentru exactitatea nuanțelor duce la cummul de adjective. Lui Maxențiu, Ada îi apare o dată ca „femeia avară, adulteră și criminală”. După sinuciderea lui Ghighi, Elena e „crispată, congelată, pusă la frigider de atâtea ore de durere, de umilire, de înfringere”. Nory își amintește de un „Ghichi stângaci, rușinos, sălbatec și delicat”. Aplicat cu consecvență, epitetul de tip homeric tinde să sensibilizeze o trăsătură definitorie, pozitivă, echivocă sau negativă. Astfel, în loc de „Priam cel înțelept” sau de „Minerva cu ochi albaștri”, Hortensia Papadat-Bengescu scrie: „frumoasa Lenora”, „frumoasa Elena”, „buna Lina”, „bruna Ada”, „feminista Nory”, Lică „trubadurul”, „pocitanian” de Mika-Le.

De la constatarea că opera prezintă neglijențe de limbă și pînă la afirmația că scriitoarea „nu știe românește” e mult. Când limbajul său e în stare să surprindă reverberațiile fine ale subconștientului și zigzaguri psihologice aproape insesizabile, cum poate fi vorba de necunoașterea valorilor lexicale? în ciclul Hallipilor, printre rînduri, se găsesc reflecții ingenioase despre cuvînt și limitele lui: „...încă nu sunt destule vorbe” pentru a da expresie tuturor dramelor umane; „atîtea senzații nu și-au coagulat încă sunetul”. Inteligenta Mini, care rostește asemenea observații

în numele autoarei, are în vedere pînă și *terapia* cuvîntului: „Unele vorbe fac bine. Sunt erupții igienice care curăță” (*Fecioarele despletite*). Tendința de a crea noi valori expresive nu trebuie ignorată. Hortensia Papadat-Bengescu, reprezentantă a unei literaturi de aspect intelectualist, scrie altfel decît s-a scris pînă la ea. Observația lui Alain, că „o proză frumoasă” constă din „idei comune, exprimate în cuvinte comune”, nu i se potrivește deloc. Toată creația scriitoarei nu e decît o campanie metodică împotriva locului comun. Autoarea *Concertului din muzică de Bach* se angajează parcă să elimine judecățile gata făcute, aplicate mecanic. Atît analizele cît și limbajul său reclamă un efort de adaptare, de aici rezistența publicului față de o operă care cultivă înălțimea.

Timpul simplifică și păstrează numai memoria marilor construcții, făcînd ca un creator să devină o operă: Leonardo da Vinci devine *Gioconda*, după cum Cervantes e *Don Quijote* și Negruzzi — *Alexandru Lăpușneanul*. Cu vremea, Hortensia Papadat-Bengescu va fi, probabil, *Concert din muzică de Bach*. Tabloul unei anumite lumi citadine intră, prin Hortensia Papadat-Bengescu, într-o creație de factură modernă, din cele mai durabile. Amplă *fiziologie* neo-balzaciană, ciclul Hallipilor se integrează viziunii contemporane prin acuitatea analitică, prin profunzime și atitudine. Autoarea *Concertului din muzică de Bach* a realizat un amplu film panoramic, complex și subil, ridicînd analiza la o culme greu de atins. Ciclul Hallipilor înfruntă comparația cu romanele de tipul *Climate* de Andre Maurois, cu *Therese Desqueyroux* al lui Francois Mauriac și *Les Grandes familles* de Maurice Druon, devenite celebre. Situîndu-se pe unul din soclurile înalte ale literaturii epocii, Hortensia Papadat-Bengescu mai trebuie să cîștige și notorietatea pe care o merită.

CONST. CIOPRAGA

NOTA ASUPRA EDIȚIEI

Am proiectat ediția de față ca pe oglinda fidelă a operei Hortensiei Papadat-Bengescu, scrisă între anii 1913—1947. Așadar 34 de ani de activitate literară, concretizată în cinci volume de povestiri, schițe, nuvele, sase romane, patru lucrări dramatice, un volum de poeme în limba franceză (nepublicat), numeroase articole sau note cu caracter literar-artistic, cultural, corespondență.

Ni s-a părut destul de dificilă alegerea unei metode după care să grupăm textele acestei diverse, dar atât de puțin cunoscute scriitoare.

După îndelungi ezitări, în prezenta ediție am încercat să grupăm scrierile reprezentative nu numai după criteriul cronologic, deși am intenționat să oferim cititorului o imagine cât mai exactă a evoluției scriitoarei, dar și după cel tematic.

Am urmărit deci ca fiecare volum apărut să aibă o unitate a sa. Deși cele două criterii amintite par a nu se armoniza, am încercat să le punem de acord.

Astfel am socotit că e bine să grupăm într-un volum primele scrieri : *Ape adinei* (1919), *Lui Don Juan, în Eternitate* (1920) și *Femeia în fața oglinzei* (1921), reproducind la note bucata de debut *Viziune*, publicată în *Viața românească* din 1913.

Acest volum va fi urmat de un altul care va include : *Balaurul* (1923), *Romanța provincială* (1925) și *Desenuri tragice* (1927), deși între aceste două din urmă Hortensia Papadat-Bengescu publicase întâia carte a ciclului Hallipa, *Fecioarele despletite* (1926). Aceasta o vom tipări într-un volum cu romanul *Concert din muzică de Bach*, urmate de *Logodnicul*, *Rădăcini* și ceea ce se cunoaște din ultimul roman, pierdut, *Străina*.

Vom edita un volum de teatru îmbunătățit (față de ediția din 1965). Vom publica și versurile în limba franceză, ele reprezentând un aspect semnificativ al unei opere atât de diverse. Ultimul volum va insera articole și scrieri în proză publicate în periodice și o bibliografie a operei, indice de nume și o bibliografie de referințe critice selectivă.

Fiecare volum va cuprinde *Note*, conținând date bibliografice, indicând geneza textului, informații în legătură cu acesta, publicările succesive, comentarii critice, adnotări.

Nu vom da variante, fiindcă modificările de la o ediție la alta sînt neesențiale, ele fiind mai ales variante fonetice ori simple corecturi ale autoarei, preferințe ale unei forme literare în dauna celei regionale, dar care nu reprezintă o revenire substanțială asupra textului ; în al doilea rînd, scrierile Hortensiei Papadat-Bengescu, exceptînd cîteva volume de început, n-au prea cunoscut reeditări antume.

Vom exemplifica, pentru edificarea cititorului, cîteva asemenea schimbări, la volumul *Ape adînci*.

Notînd volumul apărut în anul 1919, la Editura „Alcalay”, cu inițialele *E.A.*, ediția apărută la „Cultura Națională”, cu inițialele *C.N.*, iar ediția incompletă apărută în Colecția „Biblioteca pentru toți” (a Editurii „Alcalay”) cu inițialele *B.p.t.*, iată cîteva exemple din nuvela *Femei, între ele* :

E.A., p. 150, r. 32 : „părea acum că caută”...

CA/., p. 164, r. 5 : „părea acum că caută”...

B.p.t., p. 117, r. 10 : „părea acum a căuta...”

sau :

E.A., p. 153, r. 23 : „părechi”

C.N. p. 167, r. 10 : „perechi”

B.p.t., p. 120, r. 19 : „perechi”

sau :

E.A., p. 156, r. 33 : „întuneric”

CA'., p. 171, r. 8 : „întuneric”

B.p.t., p. 124, r. 18 : „întunerec”

sau :

E.A., p. 169, r. 13 : „se vede că cînta”

C.N., p. 186, r. 11 : „se vede că cînta”

jB.p.t., p. 140, r. 2-3 : „se vede oînta” etc., etc.

«respectînd principiul stabilit, am folosit în general ca text de bază textul ultim publicat de autoare.

Pentru *Ape adînci* am utilizat textul ediției a III-a, apărută în colecția „Biblioteca pentru toți” la Alcalay-Calafateanu. Intrucît însă ultima ediție nu cuprinde *Dorința*, *Vis de femeie* și *O pasăre...* pentru acestea am utilizat textul ediției a doua, de la „Cultura Națională”.

Romanul Adrianei se reproduce după ediția a II-a, din „Biblioteca universală”, apărut în 1936, comparat cu edițiile anterioare.

În cazul nuvelor *Lui Don Juan*, în *Eternitate* și *Pe cine a iubit Alisia ?* am reprodus textul ediției a II-a, din 1926, transcriind însă și corecturile făcute de scriitoare — probabil în 1945 — pe un volum din ediția I (*Sfinxul*), aflat în posesia d-nei Stamatide. Am transcris toate aceste corecturi, presupunînd că ar fi fost dorința scriitoarei ca volumul să se reediteze astfel.

Textul s-a transcris conform normelor ortografice în vigoare.

Am păstrat formele de limbă specifice autoarei, care vădesc un derutant geniu verbal, concomitent cu o descurajantă neglijență sau spontaneitate a cuvîntului.

Cîteva exemple dintre cele mai variate forme specifice, regionalisme, arhaisme sau neologisme utilizate de scriitoare :

simțimînte, oaspe, manuscript, frupt, statuă, halmă, oliul, cuhnie, mestecanie, jîgnie, podit, burhai, coturne, luminar, brodărie. țiparoasă, painjen, gemen, coloare, coprînsă, năzara, cuminic&tură, mînăstire, coropeșniță, matronă, pedagoagă, ieratic, ermafrodit, imeneu, istrion;

forme de substantive cu genul schimbat : *frescul, băltoțul, iscodul, lichida* ;

a răpezi, a iconi (pentru *a zugrăvi*), *a străvezi*; forma verbală *cuvîntează* (pers. a 3-a sing. și plural) și *apropiu* (pers. I-a sing.) ; *a invita, preferînd* etc.

substantivizarea adverbilor : *caldul, zadarul, inseratul* etc. :

formele adjectivale : *năntuț, puhab, bătrîncioasă, comedios, zăpădos, tapajoasă, glios, usturos, muchios, fomătos, minuscular, achilin, strepeziu, purpurat, mînușat*; formele latinizante ale adjectivelor *consecvent* și *elocvent*: *consecințe, elocinte* ;

forme de plural specifice : *metaluri, catarguri, psaltirii, luntrii, prăpăstii, aripe, groape, umari* (pentru umeri), *epoce, regule, pomene, năluce, conture* etc.

S-au păstrat, ca atare :

forma adjectivală pentru pluralul feminin *nouă*;

formele de genitiv-dativ : *horei, pielei, serei (seară), muzicei, lămpei, oglinzei* (cu paralelul *oglinzii*), *lojei, coajei, floarei, povestei, sorei, vioarei, soartei, vânătoarei, odăiei*; dar concomitent: *existenții, feții, cetii, năzuinții, voinții*.

Am păstrat formele alternante : *nour/nor, biurou/birou, prieten/prietin, mîini/mîni, pînelpîne, momificati/mumificat, mătase/mătasă, cămașe/cămașă, grije/grijă, pondere/ponderă, perete/părete, searbăd/sarbăd, monetalmoneda, mingelmingie, muche/muchie, adinioarăjadineaoriladinioariladinioare; celălalt! Jcellalt/celalt; sub/subt/supt; care/cari; dupăldepe ; tuturorltuturor ; turbure/tulbure ; obișnuit/obicinuit, pașniclpacinic. veșmintlvestminti lveștmînt, limbaj/limbagiu; ultraj/ultragiu; personaj/personagiu, juvaeri'giuvaer, otel/hotel.*

Am transcris forma *sunt*, consecvent folosită de Hortensia Papadat-Bengescu.

Am menținut toate grafiile din text atunci cînd ni s-a părut că ele indică un neologism încă nefixat. Citeva exemple : *psicologie, metempsicoză* (pronunție posibilă), *aqua-forte, cold-cream, clown, incoerență, hali, atlas, divinațiune, exhala, dezesperant, signora, miss, fondai, feutru, intermezzul, dogareze, ebreea, closter, comptuar, compt, arachnoid, eșantilion, emaliu, aurochs, phoenix*. Numele proprii de persoane și geografice apar în ediția de față în grafia scriitoarei. De exemplu: *Phoebus, Chipru, Xantia, Xanthia, Corinthia, Apollo, Apollon, Sillas, Messalina, Esther, Jehanna D'Orleans, Chrestos, Jerichonul, Venus Anadiomena, Alcyon* etc.

S-au corectat toate greșelile tipografice în mod tacit. Am intervenit în punctuație cînd a fost nevoie. Am eliminat prea numeroasele majuscule, păstrîndu-le numai atunci cînd ele prezentau valoare stilistică. Omisiunile (cuvinte, litere) le-am intercalat între paranteze drepte.

Mulțumim celor care ne-au ajutat la această întreprindere anevoioasă, precum și d-nei Stamatiade, punîndu-ne la dispoziție unele texte.

EUGENIA TUDOR

APE ADINCI

(19 19)

**Tatei și memoriei mamei,
tot ce am lucrat și voi mai lucra.**

M A R E A

intr-una din zilele verii trecute, într-un cerc de prieteni și cunoscuți spuneam că sunt silită de afaceri să petrec câteva zile în orașelul C.

O prietenă de a mea, Alina, m-a invitat atunci să găzduiesc la moșia ei, în marginea orașului, cu toate că nu-mi putea ține tovărășie, fiindcă nu stă la moșie decît cele șase luni mai călduroase ale anului.

Cînd ajungi la locuința Alinei, trăsura face un ocol larg, pe o alee de tei, pînă la casa care se răsfață ală, mare și cu streșinile joase, în fundul grădinii.

Un servitor bătrîn, cum tot mai rar se întîlnesc astăzi, m-a primit cu ochi buni și plini de zîmbet, ca pe un oaspe binevenit :

— Conița a pregătit pentru dumneavoastră biblioteca.

Prietena mea, deși absentă, îmi făcea astfel din prag cîntecul ospitalității.

Înăuntru, pretutindeni, o atmosferă primitoare și prietenoasă.

Biblioteca era o odaie lungă, și cărțile acopereau un perete întreg, misterios și atrăgător : scoarța galbenă a romanelor moderne, legăturile delicate ale poeziilor celebri, scoarțe strălucitoare, scoarțe roase și volume desfrunzite.

După ce le-am privit în treacăt am deschis numaidecît ușile largi cu geamuri mari, care, legate din stejar, se împingeau anevoie și am ieșit pe terasa care răspundea în ograda gospodăriei. Acolo te simțeai numaidecît la țară.

Sosisem pe inserate. Am prânzit singură pe ceardac, nu am intrat în casă decît cînd s-a întunecat de tot ; atunci m-am uitat împrejurul odăii, care era acum a mea, așa cum examinezi pe cineva cu care întîmplător ești sortit să trăiești ; m-am uitat ca să prind atmosfera de noapte a odăii, sub lampa cu răsfringeri roșiatice pe care o aprindea bătrînul. Locurile, mai mult decît oamenii, au înfățișări și de zi și de seară... Aci, sub lumina slabă, care mergea topindu-se din mijloc spre unghere, lucrurile răsăreau și se ascundeau plăcut ; am știut numaidecît că nu îmi va fi frică, cu toată ușoara ciudățenie ce se desprindea din singurătatea casei nelocuite și din tăcerea de pretutindeni.

Pe biurul din mijloc erau, într-un pahar, trei trandafiri albi — de atunci știu ce dulce parfum au trandafirii albi : un parfum de regret și de amintiri. Alături, un divan mic aștepta lena trupului.

Patul se ascundea în umbra odăii, în dosul unui paravan pe care alergau acele ciudate, copilărești și emblematice desenuri ale artei japoneze. Lîngă bibliotecă se rezema o scară ușoară de frînghie de mătase împletită.

M-am urcat pe ea și am desprins de sus o carte mare și veche. Prietena mea, închipuindu-și că biblioteca îmi putea fi colțul cel mai plăcut al casei, nu se înșelase. Fusesem de mult o cetitoare pătimașă ; acum ceteam mai rar, și pe alese, dar cărțile, mirosul lor, pipăitul lor, îmi erau o tovărășie prețioasă.

Pe tomul care avea file cam mucezite, scria cu caractere demodate : *Legendes des Pays du Nord*, și singur titlul făcuse să răsără în aer umbre ușoare de elfi de gheață ; eram pe cale de a nu ceti nimic, adîncită în propria mea visare, cînd dintre file a alunecat un teanc de hirtii : scrisori... sau un manuscript ?

Scrisori ! Unele pe format obișnuit, altele pe foi comune de caiet.

Cu gesturi încete am voit să le pun la loc... dar pe urmă am simțit imboldul să citesc...

Dacă ar fi fost ziuă și lumină, ar fi învins deprinderea convențiilor, și mi-ar fi părut incorect să-mi arunc măcar ochii pe ele. Dar era noapte, o jumătate de lumină roșie, și

liniște așa de mare, încît gîndul ți se părea încă prea zgomotos !...

Aveam dinainte un volum vechi, ca o carte de magie, și țineam la îndemîna mea un suflet — fiindcă un teanc de scrisori e un suflet.

Ce lectură poate fi mai pasionantă decît aceea a inimii omenești ?... Dar mai presus de toate convențiile, din mine, dinăuntrul meu așteptam mustrea. Și nu mă muștra nimic. Dimpotrivă, ceva obscur minase mîna mea către acest volum, cel mai vechi dintre toate.

Și am citit :

18 august

SUNTEM LA MARE

Suntem la mare !... La băi de mare, aș zice, dar nu e același lucru. Marea e apă, orizont, singurătate... și băile de mare sunt zgomot, petreceri, muzică și lume multă.

Parcă te văd ! Te bucuri că ești liniștită la moșie. Ție îți place la țară, la munte, la minăstire, acolo unde nu sunt oameni ; vederea lor ite stînjenește, te obosește și te schimbă. În lume nu mai ești aceeași din intimitate, aproape nu te mai recunosc — tu ai un grăunte de mizantropie. Zici : „mă simt grozav de bine singură"... Singură. Ce elastice cuvinte !

Singură mă simt și eu bine, dar eu sunt singură peste tot și totdeauna. Zadarnic îmi împreun și îmi alipesc sufletul de alții... tot singură rămîn.

Și cu totul dimpotrivă ta, cînd sunt izolată în mijlocul naturii, atunci nu mai pot fi singură, nu mă mai regăsesc. Se vede că acolo sunt semenii mei, și în mijlocul lor mă simt între mulți. Poate că așa fusese orînduit întîi — să fiu plantă.

Nu ride ! Nu glumesc decît pe jumătate, cred sincer că ar putea fi așa...

Mă duce împrejurarea singură, într-o poiană, pe lîngă un izvor, la munte — sau la mare. împrejur, nimeni. Mă așez pe iarbă sau pe stîncă, și îmi zic : „Ce liniște ! Ce bine e acum de gîndit !"... Dar nu pot gîndi nimic. Mi-e

cugetul îmbrobodit, pasărea ciripitoare a cugetării mută, fluturașii fanteziei adormiți. Acolo... *trăiesc* numai, trăiesc... Cum să-ți spun ?

...Cînd zici că e o liniște de auzi cum crește firul de iarbă... Așa sunt eu — nu mă aud cum cresc, am trecut vîrsta... Aud însă cum bate viața în vinele mele. Zici uneori : „Ia pune urechea și ascultă”. Eu ascult atunci palpitul fără să pun urechea. Și nu mă pot reculege deloc... mă distrează orice : un bîzîit imperceptibil de gîngăanii, gestul unei frunze care s-a dezlipit din pom, un fluture care a plecat de pe o floare și stă să vadă unde să se așeze, pe macul de colo sau pe sulfină ?... Apoi treburile, activitatea vreunui mușuroi de furnici în mișcare. Asta nu e glumă... La ele treburile sunt împărțite cu rost, afacerile sunt covîrșitoare — e o organizație foarte serioasă. Dacă te incurci acolo la privit, îți trece o zi întreagă.

Dar șivoiul mic al unui pîriu pe pietriș ? Palpitant !

O diră de apă care a trecut pe colo și mai odinioară pe alături... Acum pe unde va trece ?... Cum o să fii singur și liniștit în mijlocul atîtor prieteni... cînd ești cu de-ai tăi ? Cu aceștia mă înrudesc eu, cu toate buruienile cîmpului, cu toate dihăniile pămîntului. Dincolo, între oameni, totdeauna am simțit o barieră transparentă, dar reală, între mine și ei.

De aceea mă amestec așa de mult printre ei, vorbesc, petrec, glumesc, numai ca să rup zăgazul sau să-l pipăi mai bine ; ca să văd deslușit că sunt ca ceilalți.

În mijlocul mulțimii, vorbind, rizînd, mă simt singură, mă izolez și mă adun limpede cu mine, stau la pîndă și cu o repeziciune uimitoare judec, cîntăresc, gîndesc, visez... și nu îmi pot amesteca viața cu viața lor într-un aluat omogen ; se desprinde totdeauna ceva străin, de altă esență, care nu se poate combina.

În zgomot și mulțime sînt veșnic singură, și acel eu care, paralel cu viața viețuită, trăiește în mine, e uneori cuminte, blajin, prudent, nu mișcă, nu suflă, de teamă ca cea mai mică adiere să nu mă turbure ; alteori ridică în mine furtuni.

Ne place singurătatea la amîndouă — de aceea ne iubim, de aceea și de multe ; dar o înțelegem deosebit. De ce spun eu că cuvintele sunt sărace și că fiecare suflet trebuie să aibă limba lui !

19 august

CAZINO-MUZICA

Ieri după ce ți-am scris, am intrat la Cazino. Pe la ora 6 seara, „ora *chic*”. În partea stingă cîntă orchestra lui S. și cum marea cu zgomotul ei acopere instrumentele și terasa e prea mare, de partea cealaltă cîntă o bandă de șapte inși. Acolo nu poți străbate ; lumea, în loc să umble, stă grămădită ; să găsești o masă, nici vorbă nu e.

Acela care dirijează e un neamț mic, slab și urît.

Ca să fie mai înalt, e urcat pe o cutie mare de lemn întoarsă pe dos și îmbrăcată în pînză roșie, drept estradă...

El, cutia... Nu e estetic, pare o ședință de scamatorie. Neamțul cîntă cu vioara, are un arcuș îndrăcit și place. Știi tu ce e țiganul lăutar pentru romanța românească ? Asta e neamțul pentru muzica clasică. E țiganul ei. Cîntă cu foc, cu inspirație, și calcă cu toată libertatea peste regulile sfinte ale unei execuții pure. Cîntă pasionat, smintit... ți se pare că o să i se spargă vioara în miini. E plăcut să-l asculți, „îți dă senzații”. Nu m-aș mira să aud că vreo venerabilă matronă sau vreo duduie romantică l-a răpit. Ce nevrednicie ! Să ne lipsească pe toți de așa muzică ! Nu e însă cu neputință. Prestigiul talentului e totdeauna mare, și nu fiecare știe să despartă arta de artist.

Cu privire la muzică, știi ce-mi vine în minte ? Fiecare din noi e un instrument, fiecare suflet are sunetul lui. Așa, de pildă, unii au o vioară... alții un pian discor-dat... alții o mandolină... unii castaniete... celălalt un cimpoi, un trombon, o chitară... Alții gramofone, adică sunt veseli, triști sau sensibili, numai pe plăcile altora ; mai sunt și fluieri, piculine, sunt și țiuitori de moși... închi-puiește-ți un suflet care ar suna ca toba mare ! Sunt și harfe minunate ca sufletul tău, Alina... Al meu are două instrumente, firește două. Am statornicit că trăiesc du-

blu : un fluier duios, care cîntă în mijlocul naturii, cîntă o doină simplă, molcomă, aromitoare... și cînd sunt între oameni, o orchestră complicată, dureroasă, tumultuoasă. Să porți mereu, sau aproape mereu o orchestră în tine, e obositor, nu e așa, amica mea ? Sunt și zile cînd cîntă divina armonie a vreunui solo minunat... Sunt și astfel de zile — puține, rare. Mi-aduc aminte de unele... Ce proastă sunt azi... îmi vine să plîng fără pricină... Am eu așa zile fluide. Dar tu ? Ce întrebare ! tu nu, tu ești cuminte.

Da... sunt și ceasuri bune. Să le lăsăm să doarmă... să nu le deșteptăm. Să nu ne turburăm singuri sufletul. Să nu ne întoarcem lingă gardurile peste care ne-a aruncat vreun stufig parfumat, să nu ne rătăcim pe potecile pe unde am cules vreo bucurie... să nu cercetăm colțurile de văi și coastele de dealuri pe unde am lăsat vreun suspin să cadă... să nu alergăm înfrigurați pe cărările unde am auzit vreun cîntec cum n-a mai fost altul... Să nu răscolim, cu miini ce profanează, pămîntul unde am îngropat vreo amintire. E o durere zadarnică. Nu mai găsim — nu se mai întoarce — același palpit, aceeași izbitură de sînge în piept și obraz, așa cum a fost nu mai reînvie. Trebuie să ți-o spui cu putere numai ție singur, ca să nu te trezești nebun, căutînd, pe cîmpiile pustii, florile odinioară căzute din mila drumului.

Să porți în tine o orchestră ! Valuri de armonie să se înalțe și să se coboare ca jocurile mării. Ce obositor cîntec ! Adesea mă doare trupul de truda lui...

Prin ce greșală s-au închis în mine aceste melodii, care nu se vor intrupa în muzică niciodată, care se zbat ca un șipot prins între stînci fără să se poată scurge ! Ce e omul de vină de el singur ? Din picătura din care s-a creat, de ceea ce a fost adus în ea de lanțul nesfîrșit al eredităților ?

De ce poartă el pedeapsa atîtor dorinți de care nu are vină ?

Ce- bine ai fost tu născută, așa cumpănită, așa do-moală... așa cuminte !

Mă grăbesc, e ora dejunului. Nu pot însă lăsa „distrac-țiile” să mă împiedice de la plăcerea de a vorbi cu tine zilnic, sau aproape.

BAI DE MARE

Trei zile fără să-ți scriu ! Asta îți spune cit de puțin timp îmi rămîne pentru mine.

Dimineața e ocupată cu băile ; toată mișcarea orașului e dizlocată către malul mării. Tu nu ai fost la mare, nu-mai la munte. Să-ți descriu, fără șir, ceva din întrebun-țarea acestor dimineți.

Plaja e minunată, nisipul larg și marea fără orizont. Ceasul însă nu e potrivit pentru contemplație, îți lunecă mai lesne ochiul pe alte nimicuri. Au făcut un pod mes-chin de lemn, înaintat puțin în mare, în chip de estacadă. Un fel de „Ponte dei delici”.

După ce ai făcut baie, sau înainte, sau în zilele cînd nu faci deloc, privești de pe pod, faci psihologia scălda-tului. Zic „psihologia” pentru mine, fiindcă ceilalți fac tocmai contrariul. Au și dreptate oamenii : e cu neputință să nu fii distrat de la problemele psihice, de problema „des formes et des contours”.

Nu e o chestie de disprețuit, nici lipsită de seriozitate... (Spune pudicului tău bărbat, dacă ar avea îndemn¹ să se scandalizeze, că dezvoltarea fizică e o problemă serioasă a vremilor noi).

Sunt în mare, sau în felia de mare hotărîtă băilor, trei domenii bine determinate : unul pur masculin, unul fe-minin (pentru băi serioase și femei tihnite) și unul mixt. De prisos să-ți spun că acesta e „al tuturor elegantelor” și că tot acesta stîrnește și satisface cu prisos² curiozitatea privitorilor. Am privit și eu de cîteva ori. Poți sfătui pe Fräulein a ta, care e atinsă de fobie, să ia băi în depar-tamentul ăsta. Am văzut costume — nu pot zice că nu erau complicate — dar rezolvau definitiv problema de a te muia în mare și de a ieși tot așa de uscat cum ai intrat. Pantofi... corset... pălărie. Să știi că mănuși nu se poartă. Ce grozăvie ! Eu care mă revolt contra nevoii imperioase de a interpune ceva între carne și sărutarea valului... eu care visez o plajă nedesoapentă, lingă o mare necu-noscută — și unde să nu mai regăsesc poteca pe care am venit...

Să nu ne depărtăm ! Azi vreau să te fac să surizi și vreau să surid și eu.

Sunt și alte costume *reduse* care se apropie mult de acest ideal al meu, dar e, între unul și altele, diferența care e între adevăr și impudoare.

Se ia deci — sub aceste forme variate — lecții de inotat. Domnii — cu întietatea lor în actele de curaj — învață pe doamne și domnișoare diferite figuri, dintre care cea mai grea, fiindcă o execută mai de predilecție, este „*faire la planche*”. E și cea mai interesantă de privit. Constă în realizarea plutirii biblice ; numai că, pe cînd Mîntuitorul umbla în picioare, Magdalenele noastre stau răsturnate, doar cu ochii la ceruri. Sunt momente cînd simți nevoia să-ți aduci aminte că adevărul e gol, că nudul nu e impudic, că statuaria e o artă... simți nevoie de argumente tari pentru a suferi priveliștea. Atunci întorc ochii spre plajă.

Pe nisipul fin se plimbă perechi estetice. Ochii, luncînd pe celelalte grupuri, mi se opresc întimplător pe frumoasa doamnă V. în *flirt* aprins cu elegantul domn X.

Conversația lor, din care apuc ceva, e un amestec uimitor de limbaj apaș și obscurism simbolic.

Din apă pornește un țipăt pe toate tonurile... a venit, se vede, vreun val mai mare.

Ce are oare domnul X ? Pare vădit nemulțumit — cîtesc pe figura lui neexpresivă o gravă preocupare. Vorbește încă doamnei V., dar e distrat și ochii îi sunt ațintiți pe un punct... Mă iau după ochi și găsesc punctul.

E virful ghetelor domnului X. Valul grosolan le-a udat.

Așa ghetе frumoase, și care luceau așa de bine !... Simt cugetările cum se frămîntă sub fruntea tînărului imbecil : „Ce plăcute — cugetă el adînc — ar fi băile de mare, dacă nu ar fi marea... Blestemata de apă ! Așa ghetе bine lustruite !”

Domnul X., de necaz, vorbește acum românește curat.

M-am intrerupt puțin. Nimic ! Treburi — fleacuri. Ce ziceam ? Da.

De obicei fac băi. Ce mult îmi place să mă scald în mare ! Aleg un loc mai departe, și mă apropiu.

De cum calc ,pe nisipul ce arde, simt o emoție. Privesc apa. Nu am văzut-o două zile la fel. Neteadă ca luciul unei oglinzi, are în nemișcarea ei ceva perfid și atrăgător. Te uiți la cîmpia ei lină și adormită, te gîndești cît e de adineă, cîte noiane de valuri stau gata să se înalțe, cîte furtuni stau ascunse la pîndă. În zile de acestea, coloarea ei e strălucitoare și nesigură ca tăișul unei lame de oțel...

Așa o fi fost cînd, de pe virful turnului, regele legendar a azvîrlit în Ea cupa lui de aur...

Alteori se încrețește în unde mici, din care parcă nici una nu e mai mare decît alta, transparente ca inelul tău de opal.

E frumoasă, iar, cînd gonește repezi, unul după altul, valuri albastre ce par ocirmuite de cineva, așa de regulat își sparg dantela spumei de mal.

E minunată cînd înalță talazuri adînci, verzi ca smaragdul ; le privesc cum se joacă ca niște balauri, cum fac și desfac turle... Astfel era în ziua cînd s-au scufundat în ea Hero și Leandru...

Atunci e baia bună ; la fiecare spărtură de val auzi țipete felurite : de frică, de plăcere, de alintări, de grații...

Culegi din sunete date biografice.

Mai rar e tulbure, cenușie, neagră, de o coloare căreia nu-i poți da nume ; se răscolesc din fundul ei toate otrăvurile, parcă peste noapte a spălat toate păcatele lumii, și a tîrît coloare de lut pămîntesc.

Băieșița îți spune : „Azi e bună baia, conită, are metaluri...”

Cînd ai ajuns pe nisip, lîngă ultima transparentă a apei, pui piciorul încet, și îl tragi înapoi. E rece ! Și abia te-a dezmiardat. Mai încerci — și nu poți... tremuri toată. E în fiorul acesta ceva voluptos... Și reîncepi, fiindcă e și durere și deliciu. Faci cu îndrăzneală un pas înainte, te cutremuri... și dintr-o dată te afunzi... Acum te-ai deprins, cauți j'ocuri noi, noi bucurii.

În zilele dintîi, cînd de-abia ai apa la glezne, simți frica nemărginirii ; îți pare că marea întreagă geme și

pornește de departe spre tine, că vine să te ia cu unda mică, aceea care cea din urmă se sparge de picior.

Și cu asta te deprinzi. Și pe urmă mergi înainte, la adânc. Capeți mereu cutezanță mai mare.

Da ! Cînd te scalzi, marea îți dă ceva din voluptățile necunoscute ale vieții ; te apropii... te înfiori.. te atingi... și, sperios, te dai înapoi. Apoi te mai cutremuri, mai încerci... și te afunzi dintr-o dată în mările tulburi ale patimilor, și cauți noi jocuri și noi senzații...

Apoi, nesăturat te duci la adânc.

Nici apa nu e două zile la fel... și nici tu cu ea.

Alteori nu vrei, nu poți suferi atingerea ei, dar îți zici : „trebuie” — și nu te dai înapoi. Și fără să te dai înapoi, încă refuzi. E în refuzul ăsta o durere voluptoasă, puternică și ciudată. Cugetul îți pretinde gestul, sufletul ți-l sfătuiește, și trupul nu vrea. Înțelegi că trebuie, că e bine, și pui piciorul în apă, nu îl tragi înapoi, ești nemişcată, pasivă, chiar fără nici un fior exterior, nu te cutremuri... Și atunci, împotriva sufletului, împotriva cugetului, simți în tine, pînă la marginea senzației, violența refuzului. Carnea plînge, țipă, nu vrea. Din buzele strînse pe dinții încheștați nu iese nici un sunet, și totuși auzi, și ți se pare că ar putea auzi și altul, cum ai gemut lung. Ce minunată manifestare a vieții instinctive, a vieții în sine, independent de voința noastră. Eu cunosc atunci crucificarea, brațele în țintă, caliciul sorbit, roata torturilor, chinul apei, îl știu deslușit în gîtul meu înăbușit, din care nu iese strigătul...

Toate, pînă la marginea lor, în chip minunat și chinitor le simt... pentru că e apa rece.

Să nu-mi zici : „Nu-ți place apa rece ?” Ar însemna că nu am știut să-ți împărtășesc nimic. Nu e apa care nu-ți place. Apa care ți-a fost dragă, pe care ai iubit-o, rece și limpede, în care altădată te jucai cu bucurie, de la care ai luat adesea dezmierdări, plăceri... deși fără asemănare cu cruzimea simțirii de acum. Acest refuz al tău, nu al lucrului urît, al celui apropiat, îmi dovedește mie stăpînirea instinctelor obscure.

Dacă sunt vreunii care să extindă așa departe voluptatea plăcerii, atunci eu desigur am în organismul meu

ceva care lipsește, sau ceva care doarme — și voi pleca necunoscînd un mare dar al vieții.

Ciudate sezoane... ore... minute ale cărnii ! Ciudate taine ale trupului !

24 august

DANSUL

Vrei să știi cele mai mici amănunte. îți fac pe plac.

M-am îmbrăcat aseară cu o rochie neagră. Nu e nouă, dimpotrivă, dar are ceva în forma ei care e armonios. Negrul mie îmi place : e ca un fond de pinză pe care se desprinde fața. Cineva din ai mei mi-a spus : „Ești decoltată, nu pui ceva la gît ? Ai un fir de aur, cu un fluture de smalt, e frumușel”. „Da, e frumos, dar nu-l pun”. „De ce ?” „Fiindcă gîtul gol e mai mîndru, e ca gîtul de lebădă. Pare a zice tuturor celor ce poartă găтели : «Eu nu am nici una, fiindcă nici una nu-mi place.»”

Un gît gol cere mereu colierul pe care nu-l are, și pare a-l chema.

Cum ar trebui să fie podoaba unui gît care vrea să rămîie gol, fiindcă toate giuvaerurile nu sunt destul de scumpe pentru el ? Ce zici ? Frumoasă ar trebui să fie, Alina ! Eu îmi inchipuiesc un șuvoi de pietre, a căror strălucire ar fi așa de mare, încît nu ai putea vedea decît lumina, nu și forma geometrică sau mărimea lor. Zadar-nic s-ar apleca cineva aproape ca să-i vadă lucrătura, l-ar orbi numai un foc de scînteie ce curg, și dacă l-ai desface și l-ai da în mîna vreunui curios, i-ar'părea că îi lunecă pe degete un val de apă sclipitoare.

Așa ar trebui să fie... Sau din mărgăritare, pescuite unul cu unul din scoici : sărutările mării, albe, cu opacități misterioase, cu lumini ce învie și se sting, cu rotunjimi ciudate, netezite de taina valului.'

De aceea îmi place mai bine gâtul gol... fără firul subțire de aur, de care atîrnă un fluture de smalt.

Gîtul gol care își așteaptă podoaba, ca sufletul curat care a trecut printre bunurile lumii, gol de avuții, și acum își așteaptă răsplată. Gîtul gol care ar fi știut să poarte povara bogățiilor sclipitoare și care nu a primit pomenile mici, trufaș și crezînd că i se cuvine cît de mult... ca și

viața săracă, care a respins micile amăgiri, socotindu-se destoinică de lumina copleșitoare a destinelor mari. Gitul gol, fără mărgelile mărunte — sufletul gol, fără concesiile mărunte.

Am luat-o razna, Alina. Tu ești de vină. Îmi tot spui : „Scrie mult — scrie tot”.

Ne-am dus la Cazino. E pe marginea mării, și împacă deșertăciunea petrecerilor de lume cu priveliștea splendorilor naturii.

Vorbești nimicuri... și marea murmură.

Rizi tare de prostii... și marea geme.

Te uiți la pălăria senzațională a doamnei X... și pînze se desprind pe mare. Intri să dansezi un vals... și marea își încurcă orchestra cu țigani. E o cură permanentă de anihilare. Stingi patima mării cu nemernicia vieții de pe țărm și îneci micimea traiului zilnic în amarul nemărginit al mării. De aci un oarecare echilibru.

Dansezi ! Ce plăcut e dansul... E pentru mine una din cele mai bune plăceri ale vieții.

Se desprinde dintr-un colț o mutră necunoscută, ți se prezintă și îți cere un vals.

Te scoli mai încet ca de obicei și faci primii pași în silă. Apoi pornești. Întîi alene, doar se va descuraja dănțuitorul, pe urmă mai vioi : și-a început muzica vraja. Ce legătură misterioasă e între un cîntec de dans și picior ! Unul poruncește, cellalt ascultă ; e în mișcarea asta cadențată un farmec mare, e măsura, ritmul viu, trăit. Cei cari nu-l cunosc, sunt lipsiți de una din fețele frumosului.

Aseară am dansat singură. Știi visul nostru de la școală — să dansezi singură fără să pari nebună !

Cu un scaun grosolan de lemn, e urît. Dar singur !

Cu altul, oricît ar fi de bun dănțuitor și tu, oricît ai fi de silfă, trebuie să-ți dai pasul, să-l potrivești, să-ți faci concesiile sau să-i faci concesiile. E și asta o împerechere, o împreunare, unde se ciocnesc două personalități, două caractere. Nu poți găsi — și aci e veșnica minune — nu poți găsi doi pași, două mișcări absolut aceleași, de la sine. Una din ele trebuie să se supună celeilalte — eterna

lege a sclaviei. Degeaba se fac revoluții : totdeauna vor fi tari și slabi, stăpîni și sclavi — la vals unul care conduce și altul care urmează... Dar acestea-s glume.

Totuși e frumoasă armonia finală a doi dănțuitori cari se potrivesc, cum se zice. Mai totdeauna se face în jurul lor un gol, un gol admirativ și expresiv. Urîtul se ascunde, are și el o pudoare. Și în timpul unui vals, cei doi simt că au fost și ei cineva. Cavalerul meu, el nu era nimeni. O minune ! Nu simțeam conducerea lui discretă, nici prezența lui supărătoare, nu știam dacă face pași, nici cum — era idealul.

N-am băgat de seamă cum îl cheamă ; la împrejurări de astea, afară numai dacă îți prezintă pe Edmond Rostand, numele e absolut nefolositor.

Mă legănam, lunecam, încet, mai iute, amețitor, în voie. Nu știu prin ce minune mi-a trecut prin minte că am înconjurat salonul cel mare de trei ori, și că e timpul să încetez. M-am oprit cam amețită și mi se pare că nici nu am mulțumit bietului om.

Cineva, la spatele scaunului, mi-a dat evantaliul :

— Dansează bine tînărul ? — Nu știu. — Cum nu știi ? Și ai făcut trei tururi ! — A ! da, am ocolit de trei ori ! E drept, cu un dănțuitor cunoscut ar fi fost compromisător, cu unul necunoscut era cel puțin ciudat.

„Da, foarte bine dansează.”

Cum nu mă uitasem la el, mi s-a deșteptat curiozitatea să-l văd ; l-am căutat prin sală cu ochii, dar nu l-am găsit, nu l-am recunoscut. Plecase, sau era acolo, pierdut în grămada de haine negre. Cine știe, poate își făcea vreo iluzie, vreun vis ! Ce ar fi fost ? Iluziile sunt singura pomană ce putem risipi în treacăt... și vise trecătoare. Numai ele nu înșală. Ele nu promit nimic. Știi că sunt deșertăciuni, și iată că ți se umple sufletul și mintea de ele. Nu le-ai cerut nimic... și îți dau. Pe cînd realitatea, ea trebuie să-și ție cuvîntul, ea trebuie să plătească și de cele mai multe ori nu poate.

Și mie mi-au dat uneori oamenii visuri ; le-am închis în tainița inimii, în sertarul amintirilor. Trecători... fantome... zburători.

Uite, vezi, dăntuitorul meu era un zburător, de aceea nu îl simţeam alături de mine ; era impalpabil.

Dansul de acum... al nostru !...

Dar dansurile sacre ! Să fii o baiaderă într-un templu unde drept coloane au crescut copacii seculari şi crengile lor boltesc învelitoarea ; să fii un idol cu chip straniu, un colţ de faţă palidă, într-o carapace de aur şi rubine ; să faci mişcările consacrate ale riturilor misterioase, pe care zadarnic le priveşti, căroră, ca să le poţi înţelege sensul adînc, trebuie să-ţi fi trecut ritmul lor în singe de două mii de ani. Să fii o preoteasă pe un altar păgîn, cu paşi uşori, cu vâlul pe faţă, pentru ca minunata lumină a chipului să nu ademenească ochiul de la graţia mişcărilor. Mlădieri... aplecări., braţe întinse, trupuri ce par a cînta... vâluri ce se lipesc, ca şi cum ar fi ude, de trup — apoi se desprind şi filii ca împinse de vînt... Dansul e poezia mişcării, e supremul poem al vieţii, fiindcă mai mult decît cîntecul, e o manifestare directă a Ei... ceea ce nu cuvîntează, ceea ce nu cugetă, ci numai trăieşte.

Corpul ondulează şi fără glas povesteşte misterele religiilor trecute, spune secretele existenţelor.

Trupul plînge... ride... se ascunde... se dă... Acum nici braţele nu mai mişcă, nici miinile — ochi ai trupului decapitat — singur trunchiul se încovoie, se frînge. Şi cetim ca pe o carte, istoria vreunui popor din vechimile întunecoase şi pînă acum. Cum a trăit, cum a suferit, cum a luptat, cum a conceput viaţa, cum a iubit... ce zei a închipuit, ce idealuri a slujit, ce doruri i-au rămas şi ce puteri !

Să fii o baiaderă sacră... să fii o preoteasă pe un altar păgîn !

Am ieşit pe terasă. Era întuneric. La ora aceea tîrzie nu mai era nimeni afară, şi stinseseră aproape tot. O răceală se urca din apă... M-am apropiat de balustradă şi m-am aplecat peste mare.

Valurile erau mari şi negre şi gemeau. În fund, luminile unui vapor licăreau călătoare. Ceva mai departe, pe terasă, mai privea cineva, şi chiar în spatele meu — nici

nu băgasem de seamă — două glasuri vorbeau domoaie M-am uitat spre dinşii cu"uîT sentiment de duioşie. Nu ştiu ce pace se desprindea din noapte şi din singurătate. Mi s-a părut că cei trei, cari ca şi mine fugiseră de lumină şi de oameni, trebuie să fi fost dintr-o ţară cu mine... din ţara fără margini, fără contururi, fără frontiere a sufletului.

Nu le distingeam faţa, deci nu la ştiam numele... faţa şi numele şi traiul, şi gesturile de toate zilele... Atîtea minciuni, atîtea concesii împrejurărilor... Ştiam numai că ei trăiesc în minutul acela sufleteşte. Cu fiecare val se ducea către nemărginire un vis, cu fiecare undă o iluzie. Iar în dunga spumoasă a vaporului, atîtea daruri nedesluite, atîta sete de depărtări, atîta foame de alte ţarmuri, tremurau în noi cum tremura licărirea luminilor pe vasul ce se depărta.

O scîndură rătăcită se zbătea în valuri, lingă stînci, sub balconul de care mă rezemasem. Se întorcea... se rostogolea... se afunda — şi iar plutea... nu mai nesigură şi nici mai frămîntată ca un suflet...

Alături de mine, glasurile domoaie ale celor doi vorbeau tihnit, întrerupt, cuvinte banale, nimicuri. Eram aşa de aproape, încît la lumina slabă i-am putut desluşi. El cărunt, înalt, cu faţa gînditoare şi obosită. Ea frumoasă, elegantă şi fără vîrstă hotărîtă, între 25—35 de ani. Ştiam acum cine sunt... Nu este aici doar nimeni a cărui viaţă amănunţită să nu ţi se poată povesti pe degete de unul sau altul. O, ceea ce poţi afla, ceea ce pot inventa, ceea ce se poate şti !... Nimic.

Misterul fiecărui suflet. Ceea ce ar fi vrut să fie... ceea ce ar fi trebuit să fie... ceea ce ar fi putut să fie !

Nu judecata, nu sentinţa uşoară, crudă şi nedreaptă a faptelor aparente. Mecanismul lor obscur, forţele instinctive care le cîrmuiesc, sărbătorile inimii şi doliurile ei tainice.

Cronica, cronica nemiloasă atribuia celor doi drumuri deosebite, nu îi împerechea în nici una din acele bănuieli dezgustătoare, monedă curentă a vieţii de băi. De ea se ocupau puţin, cu uşorul dispreţ ce se acordă virtuţii — de el spuneau mai mult nenumăratele anecdote ce se leagă de oamenii cari se disting prin fire ori situaţie.

Nu m-am depărtat, am rămas acolo în voia impresiilor și vag am auzit ce spun. Se uitau prin luminile geamurilor cum trec perechile de dănțuitori, ca niște umbre chineze, în mișcările deșănțate ale vreunui *tango* oarecare.

— Niciodată nu simt mai bine cît am îmbătrinit, decît cînd privesc un bal modern. E atîta distanță de la valsul meu, pînă la dansul de acum, încît îmi închipuiesc că am o sută de ani !

— E desigur un secol între sufletul d-tale și al lor, zicea ea. Avea un timbru limpede, dar parcă învăluit în ceața unei oboseli. De altfel încep și eu să fiu din altă generație... a bostonului, acum în agonie... Cu toate astea, era cel mai frumos.

— Așa spuneți toate, că e frumos... Eu nu pot compara nimic cu valsul, valsul înaripat — amețitor.

— Da, da, prea amețitor : după o jumătate de tur, sunt fără răsuflare. Am încercat o dată (aveam iplăminii trainici pe vremea aceea) ; e prea iute... nu ai timp să prețuiești momentul... E dansul avinturilor rezezi și scurte, al epocilor războinice — trebuie să-l fi găsit un ostaș, între două lupte.

— Cu puțință. Totuși mi se pare mie că, dacă mai dansam, te-aș fi putut convinge, aș fi știut să-mi apăr valsul.

— Eu sunt gata oricînd să te inițiez în farmecul valsului bostonat.

Rideau ușor.

Două lopeți au bătut valurile. M-am uitat în întuneric și am simțit o plăcere să afund în noapte ochii peste măsură deschiși. Trecea pe lingă țârm o barcă cu un lopătar. Scosese haina, și cămașa lumina ușor în întuneric. Se auzea numai palpitul cadențat al lopoțelilor în obstacolul talazurilor tulburate... „Mi se pare că te-aș fi putut convinge"... „e desigur un secol între sufletul"... Frazele spuse adineaori cu tonul degajat al nimicurilor banale de salon, frazele glumețe și superficiale asupra dansului se repetau acum cu o ușoară vibrație pe sunete. M-am întors să mă uit... Cei doi nu mai erau acolo. Ciudat ! Cuvintele au și ele fantomele lor... Acestea rămăsese, se

vede, risipite primpregur în aer, și auzeam acum ecoul lor. Împrumutau un sens nou pe care nu-l aveau adineaori; păreau a avea tonuri ușoare de regrete și dorinți, pe care acei ce le-au rostit nu le pusese într-insele. Ele... Cuvintele ! Vorbeau acum, cum ar fi vorbit sufletele lor adînci, pe care singuri nu le cunoșteau, fiindcă simțirea obscură nu se urcase pînă la păturile conștiinței. Păreri de rău și melancolie după ce ar fi putut fi... și nu fusese... și nu era să fie niciodată. Valsul cu înlănțuirea lui trecătoare, ritmică și armonioasă !

Așa filfiiu ușor cuvintele, pînă cînd undele lor s-au topit. Mi se pare că am suris de ceea ce mi se păruse, de ceea ce era.

Tocmai atunci, din barcă, un glas s-a ridicat, cald și adînc, pe cadența cunoscută a unei romanțe venețiene. Cînta în voie și în singurătate. Cînta... pentru nimeni și pentru fiecare, și glasul nestînjnit se îndoaia sub pasiunea sunetelor, se frîngea sub căldura simțirii.

Vocea minunată a strigat pe o notă, a țipat nebunește, lung.

Lăsase lopoțile în loc și se legăna... pe urmă lopoțile au început iar să bată... și s-a depărtat.

Mi-am adus aminte de un tablou, popularizat de lito-, grafie : un pescar pe o mare neagră ca acum, și rezemat de barcă, trupul gol al unei femei pe jumătate scos din apă. Valurile acopereau restul corpului, păstrîndu-i enigma : femeie sau undină ? Tot peisajul în umbră, și numai brațele goale în lumină, brațele întinse, prinse pe după gîtul lui cu o mișcare așa de tare, de pasionată și de expresivă, că înțelegeai că sărutul lor nu se mai poate desface.

Și marea, și cerul, și barca, și omul, ca fund de tablou, prinse parcă într-o clipă de imobilitate, de suspensiune a mișcării, și pe ele, desprinzîndu-se ca un simbol, gestul leneș, dulce, moale, rotund, puternic, etern al brațelor albe... La ce mare va fi visat artistul, cu pescarul strîns încătușat de brațele femeii, cu trupul enigmatic al fatalității ?

Mi-era frig ! Aveam umerii goi. Am intrat în sala care mi s-a părut greoaie de lumini și suflare omenească, mi-am cerut haina și am plecat.

Vezi, Alina, aseară pe terasă am avut un moment impresia că mă aflu cu oameni de ai mei, și totuși m-am simțit tristă. Cîntecul are asupra mea puteri dureroase... nu mă odihnește, nu mă distrează, mă doare de bucurie, deșteaptă și trudește toate coardele de orgă din trupul meu.

Tirziu, cînd nu mă mai putea turbura nimeni, m-am dat jos din pat... nu știu de ce patul imi părea urît ca o celulă. M-am așezat lingă geam, pe un scaun mic, cu capul în miini și coatele pe genunchi. Aș fi vrut prezența unei prietenii, cu brațe tari și alinătoare. Mi-era capul greu, și l-aș fi rezemat pe genunchii cuiva... și aș fi ador-mit așa, știind că mă veghează. M-am gîndit la tine, prietenă !...

Prietenia... ce dar al vieții !

Să suferi și să fii singur, dar să știi că undeva, cineva te iubește. Să fii trudit, dar să știi că sunt brațe care ar vrea să te poarte. Să-ți fie frig... și să-ți aduci aminte de sînul cald al prieteniei. Să nu te odihnești, să suferi, să tremuri... dar să știi. Adormisem și eram deșteaptă. Sim-țeam dureros pînă la asfixie acel gol de care ți-am vorbit, acea senzație ciudată de vid în piept, ca și cum inima ar fi pe punctul să cadă într-o prăpastie, și apoi brusc se proptește în ceva.

O suferință obscură și cu atît mai tristă, cu cît nu are nume hotărît care să cheme mila celor dimprejur.

Doctorul ar zice : „Vezi ! Ți-am spus că aerul de mare nu e bun pentru dumneata !"...

Te îmbrățișez, Alina.

TRECĂTORII

Vinerea pleacă vapoarele mari spre Orient. E una din plimbările bune. Vine lume multă, e totdeauna cheul plin de oameni.

Eu, cînd mă lovesc de ei, mă întreb ce vor fi căutînd acolo. Cu toate astea cineva care ar privi mulțimea, m-ar

vedea ca făcînd parte din acel Tot, cu care vreau să am așa de puțină înrudire.

...Cînd faci din țărînă o minge de lut, după ce ai netezit-o bine, încă se desprinde din ea o scînteie de pulbere... și pleacă.

Cu toate astea ne dau oamenii visuri... Nu acei dimprejurul nostru, aceia nu ne pot da vise curate. Din împrejurările legăturilor lor cu realitatea, orice atingere de vis cu ei te trezește. Vise... dau numai trecătorii.

...În tremuratul geamurilor de „expresе" ți-au trecut o secundă pe dinainte compartimente în umbră de perdele și vagonul luminat al sălii de mîncare.

Erau acolo oameni care făceau un gest animalic... al hranei.

...Ai deosebit dintre toți pe unul, bărbat sau femeie, cu furculița în mină, și te-ai întrebat — prin ce abera-țiune a minții sănătoase — te-ai întrebat așa fără rost : acea femeie sau acel om, cum va fi iubind ? Nu... sufletește ! Mînca, mușca, avea dinții pe carne... și — știu eu de ce ? — te-a stăpînit curiozitatea ciudată a gesturilor lor fizice de amor...

Ai lovit cu cotul lingă un stilp de felinar pe unul ce se grăbea, și v-ați întors — tu, cu ocară în ochi, el cu ocară pe buze... și amîndouă s-au topit.

De ce nu l-ai certat și de ce nu te-a certat ? Și cînd ți-a cerut iertare din fuga pasului, cuvîntul de-abia început și neterminat bine, cuvîntul banal, al celui ce nu se va mai întoarce din drum, a fost... ca o sărutare !

Te-ai oprit la o stîină și a venit ciobanul. Ceri lapte cald și guști brînză. El e murdar și miroase a zer. De cum ședea aplecat, cu cămașa udă și neagră peste putina proas-pătă, se ridică și îl vezi. Are ochii lui Fulger, chipul lui Făt-Frumos... e toată Doina intrupată în om.

Zici : „D-ta ești păstor aici ?" și ai în voce ceva res-pectuos și neîncrezător. Și ceilalți dimprejur au aceeași impresie. Spun : „Ciudat fizic are țăranul ăsta, parcă e

deghizat". Și treci... El acum își aruncă sarica și înjură după o oaie fugară.

Coborai repede o scară, și te-ai izbit de cineva care urca.

Nu te-ai oprit, nici scuzat — n-aveai vreme. Dar scurta secundă cît i-ai întilnit fața, te-ai aprins la obraz ca de o rușine, fiindcă stropise cu ceva josnic lumina cețoasă și turbure din ochiul ermafrodit.

Pe marginea unui scaun, ai ascultat spectacolul, și s-a așezat pe scaunul de alături alt spectator — inamicul — care după fiecare act te va scula de pe banchetă ca să treacă.

Nu te scoală niciodată ; te plictisește fiindcă nu pleacă. Stă smerit, cu gesturi stîngace. E searbăd la față și îmbrăcat fără multă grijă... De ce îți aduci deodată aminte de *unii* ce se omoară pentru o femeie, sau pentru care o femeie se omoară... de amoruri ascunse, nesățioase și îmbelșugate ?

Trece o hetairă, cu colori strigătoare ca steagurile de pe catargurile internaționale... și după fața ei de porțelan — aiurezi ? sau în adevăr ți-a apărut chipul palid și dureros al vreunei martire !

Erai pe un chei, cînd pornea un vapor mare. Veniseși să privești, să te distrezi. O lume mică se perinda acolo. Nu e numai icoana unui loc, ci icoana cosmopolită a lumii din toate colțurile. Pe lingă tine trec cu sunete guturale, hamalii de toate națiile, purtînd poveri. Cufere confortabile și mari, destăinuind drumurile bogăției călătoare, boccele împeticite ale căror cîrpituri spun truda muncii sărace și rostogolitul pe punți și cheiuri al emigrărilor mizerabile. Trec lăzi de lemn cu mărfurile liberului schimb. Țipete, ordine întrerupte de comenzi scurte, în termeni de marină, cuvinte care nu au patrie, pe care le pronunță pe malul Mării Negre și apoi pe cheiul Mării Roșii, pe Adriatica și pe Fluviul Galben.

Pe punte, ca pe un film, trec sute de oameni. Vorbe de afaceri, vreun adio banal, urări de călătorie, sau vreo tăcere înecată de plîns, trec repede și din goană, ne zvîrle miile de imagini și impresii, de fețe și de suflete, în șirul înghesuit pe podețul îngust.

Ești numai un privitor, îți atîrnă la picioare ghiulelele grele care te întepenesc de pămîntul țărmlui. Nu pleci — și nu vei pleca. Așa e ! Dar pentru un ceas te-ai desprins de tine și te duci cu sacii de grîu pămîntean să frămînți piine în Indii, te duci cu praful tîrit pe boccele să debarci pe cheiuri americane, te duci cu cuferele nouă și frumoase în **hajl-urile** bogate ale hotelurilor, unde în grădini cresc palmierii cît casa.

Puntea vasului e încărcată de oameni și zgomot — un furnicar. Ochii te dor și nu găsesc sprijin pe mișcarea neastîmpărată, pînă cînd se opresc pe un chip — unul dintre toate. De ce tocmai acela ? Sunt întrebări la care nu poți răspunde decît înălțînd umerii.

Pe necunoscutul, pe trecătorul, pe călătorul, l-ai ales dintre toți, l-ai adoptat, îl faci al tău, îi crezi o istorie, îi închipuiești un roman...

Știi unde se duce, și de ce. Știi ce simte și ce cugetă. Te uiți la el, care nu te vede ; privirea lui distrată s-a oprit — ți se pare — o clipă pe tine, și atunci crezi că și el te-a ales. Și cînd vasul se desprinde, cînd mamele și soțiile își șterg ochii nebăgate în seamă, în zgomotul asurzitor al marilor plecări, cînd batistele flutură, încleștezi mîna pe a ta, pentru a opri gestul nehibzuit de a o flutura, albă și mică, îndelung... pînă cînd nu se va mai vedea nimic, de a o flutura pentru călătorul necunoscut... de a-ți lua de la el ziua bună, de la aceea ce a fost închipuirea unei secunde. Și dacă batista nu o fluturi, ștergi o lacrimă... lacrimă furișe pentru trecătorul fără nume, care va ignora întreaga lui viață că pe un colțisor din pămîntul vast, în secol, an, lună, zi și ceas... ai trăit, ai avut un chip și un nume, și ai plîns fiindcă pleca acel ce nu era nimeni, către un loc necunoscut.

...Și e totuși o scînteie din locul cotropitor al clipelor vii. Acel gînd desprins de tine a plecat cum pleacă raze din stele nenumărate și nu se pierde nici unele, dar nici nuse mai găsesc.

Acel gând, ca un fir de praf, s-a prins de mantaua lui de călătorie, și inconștient străinul te poartă... și nu știe ; și va trăi o viață pe care o crede reală, despărțită de a ta cu ziduri și cetăți. Iar vreodată, într-o mișcare de suflet în care nu se va recunoaște singur, când' va duce la față vreo floare de lotus, se va mira de ce și nu va ști că tu îți aplecai pe ea obrazul. Va merge, va lucra, va vorbi o limbă pe care nu o înțelegi, cu credințe, aspirațiuni și fapte pe care nu le cuprinzi. Dar nimic nu-l va împiedica să nu poarte pretutindeni cugetul tău de o clipă, cum pe o placă sensibilă nimic nu poate șterge tremurarea celor mai infime vibrațiuni, alături de imaginile clare.

Ai văzut tu ceva la vapoare, ceva măreț care pe mine mă uimește, mă înnebunește ?

Nu fumul — răsuflarea grea a puterii gigante care-l împinge pe valuri ; nu luneta, luneta orizonturilor nesfârșite, nici prora, de unde vezi venind furtunile nimicitoare. Nu !

Coadă, funia groasă care a legat vasul rătăcitor de un țarm provizoriu, care tremură și se leagănă înainte de a-l desprinde... și ancora — pe care ei o zic a tuturor speranțelor — ancora grea cu dinții de fier, care intră dintr-o dată în pământ și se înfige drept și adânc, ca și cum nimic nu o mai poate desprinde... și pe care o scoți oricând.

Cînd vine marinarul la stilpul unde e încolăcită funia, și începe a învîrți roata, cînd ridică brațul și, dintr-o mișcare, azvîrle lațul... singele în mine se urcă pînă la gît, se învîrtește repede și se scurge prin vine, de cînd el a întins mîna, cît timp coarda a zburat, rotunjindu-se lin și hotărît, și pînă cînd a îmbucat strîns stilpul.

Fringhia aceea s-a încolăcit pe după trunchiul meu ca un șarpe, și lațul l-am simțit după gît, așa cum simți că ne leagă funiile vieții de stilpul destinelor ; iar în inima mea, cele două vîrfuri de ancoră par a fi intrat dintr-o dată fără» ca inima să singere. Apoi, scoase, au lăsat două găuri, tot uscate — așa de sigură a fost mișcarea.

Sunt și alte mări decît cele scrise cu albastru pe hărțile lumii... și sunt și alte țarmuri decît acele cu nume stranii, unde se înțepenesc ancorele vapoarelor... și sunt

și alte călătorii pentru care un deget nevăzut și-a ales de mult drumeții.

Da ! Oamenii ne dau uneori visuri, și viața ni le șterge.

SINUCIGAȘII

Mă dusesem cu băiețelul la pescuit cu undița, lingă far ; pe copil îl distrează mult, rîde, vorbește cu mine. Eu zic : da... da... și aproape nu aud ce spune.

Natural, nu prindem nimic, doar vreo coropeșniță de mare... E unul din cele mai bune ceasuri de întîlnire și singurătate cu marea.

Ne întoarcem tocmai în toiul căldurii, cînd nu iese încă nimeni. Un vînt fierbinte de-abia alunga toropeala din aer, cînd o aglomerație mare pe bulevard ne-a atras privirea. Băiatul a alergat înainte. Era un biet om foarte tinăr... se impușcase pe o bancă. M-a uimit deosebita frumuseță a figurii lui.

Ce ceas nenorocos ! Ce rău mi-a făcut ! Cum m-a turburat, cum m-a mișcat ! Am trimis copilul — mai erau cițiva pași pînă acasă — și eu am rămas lingă bancă, printre mulțimea de gură-cască, fascinată de mort. Vorbeau împrejur, ca totdeauna la întîmplări de felul ăsta.

Era băiatul unui grec, comerciant în cartierul de sus. Frumos, deștept, vioi, strălucitor de viață, era sufletul unei bande de petreceri ; nu era vițios, dar însetat, flămînd de trai ; chiar cînd vrea să fie cuminte, nu-l lăsau alții. Iubea viața cu pasiune și se adora pe el. Era mîndru de frumusețea lui, conștient de seducțiunea lui...

Așa spuneau întrerupt unul și altul, împrejurul meu. Avusese o aventură cam zgomotoasă și o încurcătură de bani cam urită. Nu puteau deloc înțelege cum așa tinăr, așa vesel, așa iubitor de trai, să se ucidă.

Ascultam. Și mă gîndeam la cea dintîi ciocnire cu realitatea brutală, la prima atingere a miinii de fier rece a codului social ; pus în fața problemelor de cinste și de datorie, așa cum sunt ele acum, nu le putuse nici sfida, nici învinge.

În adevăr, fața aceea pe care o priveam nu era a omului care știe să se zbată și să iasă deasupra valurilor turburi ale lumii de acum.

Ascultam, și alte imagini îmi veneau pe rînd în minte. Se iubea... Și iubea viața ! Era păgîn, avea cultul trupului lui și se închina la zei : Orgoliu, Frumusețe și Amor.

Nu era un cugetător, era un instrument minunat de expansiune a vieții. Nu era un poet — era un poem... Era un rătăcit, un întîrziat, nevinovat de instinctele lui neînfrîinate. Se născuse printre oamenii în haine negre, printre acei ce poartă livrea de doliu a frumosului îngropat odată cu secolele de acum, se născuse, știu eu din ce rătăcitoare scînteie, cu două mii de ani prea tîrziu.

Odinioară... ar fi putut fi un sclav adolescent, adus din insule în Roma măreață, și l-ar fi liberat, într-o zi de saturnale, stăpinul lui — un patrician estetic — căruia îi păruse însuși Phoebus, cînd ingenunchiase mîndru ca un zeu tînăr, să-i toarne în cupă vin de Chipru.

...Ar fi șezut amiezele calde în for, prin mulțime, întins pe o lespede de marmoră și scriind versuri pe care i le vindea pe cîteva scude un poet obscur, și care celebrau pe Xanthia, o sclavă tînără cu părul negru — cînd o lectică purtată de patru etiopieni l-ar fi lovit ca să treacă curtizana.

El, încurajat de plebe, s-a încăierat cu robii barbari, și atunci s-au deschis perdelele de purpur, și Corinthia împodobită ca un idol s-a aplecat să vadă ce vor mojiicii... dar s-a roșit sub laptele de crin care-i albea fața, cînd a întîlnit chipul tînărului ! I s-a părut deodată că s-a coborît de pe soclu o marmoră care închipuia pe Apollo, o statuă pe care, cînd ieșea de la bătrînul Sillas, își plimba de-a lungul buzele ei rumenite, ca o purificare prin frumos, a iubirii decrepite, josnice și venale.

Corinthia a tras din părul ei, meșteșugit vopsit cu un roș ca arama, un ac lung de aur, și l-a înfipt în umărul unuia din negri, fiindcă uritul e totdeauna vinovat — și cu mîna încărcată de podoabe scumpe a scos, dintre valurile care o înfășurau ca niște nori de ametistă, o pungă cu monede de aur și a aruncat-o necunoscutului, mai puțin elocinte, totuși, ca privirea înfiorată cu care l-a învăluit...

Pe atunci, l-ar fi chemat poate Myrto... ar fi aruncat în aer un pumn de monete sclipitoare, prinzindu-le apoi în mîini și în dinți, fiindcă grecii au adus cu ei tot felul de îndeminări și de jocuri. Lăsînd apoi dinadins să cadă

una la întîmplare, s-ar fi azvirlit pe brînci să o prindă copiii și săracii, goană a mizeriei, care ar fi stîrnit risul cristalin ca un cîntec al tînărului, care nu ducea grija traiului într-un timp cînd frumusețea era un tezaur.

Apoi s-ar fi rezemat pe marginea sculptată cu nimfe a bazinului de porfir și, uitîndu-se lung în apă, cu surisul de triumf și cruzime al lui Narcis, ar fi cerut alte stihuri, pe cari le repeta leneș cu glasul muzical, celebrînd acum o Venere cu păr de aur arămit.

...L-ar fi adus în arenă, legat pe un aurochs fioros, culcat pe spatele larg al dihaniei, ca o pradă frumoasă, în poza voluptuoasă cu care te întinzi pe cubicul, și incunat de flori... La un semnal ar fi început lupta, și ar fi stat așa de palid și voluptuos, cu trupul tîrit de fiară, amenințat de sulile luptătorilor, expus la moarte și surizînd, cu ochii și buzele femeilor pe jumătate sfîrșite de plăcerea violentă, amestecată din milă și cruzime.

...Apoi, pe cînd se furișă din circ, ascunzînd sub manta pe Xanthia, sclavă iubită, i-ar fi trimis Messalina un slujitor în taină... iar mai departe, un curtean împărătesc i-ar fi adus poruncă să vie la orgia tiranului, cu un amestec în glas de ironie, invidie și slugărnice pentru noul favorit...

Așa mă gîndeam... Se omorise ! Cine știe cum își dăduse deodată și definitiv seama, de nepotrivirea dintre lume și instinctele lui ? Cine poate judeca ? Cine poate hotări dacă a făcut bine sau rău, cine poate face legi sufletului ?

AMINTIRE

Mă întreb, ce vei fi făcînd tu la ora asta ? Și tot timpul din anul trecut mi se înfățișează.

La ceasul ăsta, la scăpătate, cum se zice la țară, ați ieșit pe terasa din dosul casei. Prin curte se mai perindă ultimele treburi. Tu arunci ochii din cînd în cînd, ca toate să se facă cu rînduială. Vîntul ușor de seară pare a se lăsa numai ca să răcorească nădușeala muncii... și toate mișcările, atît cît vezi cu ochii, par destinate să îngreudească speranțe, bucurii și griji localnice, în afară de care nu mai pot fi altele.

Minunea cerului cu colori iradiate nu te distrează de la rosturile tale : „Așa e cerul în toate serile, la vremea asta a anului”.

Ții pe genunchi un caiet verde, a cărui singură vedere mă umple de respect și respingere, „registrul moșiei”, și faci socoteala. Creionul lunecă liniștit, cu cifre frumoase și clare ; din cînd în cînd întrebi ceva, și cuvintele banale sunt așa domoaie încît cad armonioase în limpezimea serei... E un ceas bun...

La vremea asta, eu mă rezemam pe marginea terasei dinspre pădure și mă uitam nesfîrșit la jocurile de valuri transparente ale apusului, iar din tihna voastră cu frumusețea minutului, imi găseam aproape echilibrul odihnei sufletești.

Așadar, acum faci socoteala zilei de muncă, și nu greșești niciodată cifra. Pui încheierea !

Și eu fac o socoteală... nu iese adunarea... și iar o încep, și degeaba caut prin rînduri — nu găsesc unde e greșala.

Și totuși trebuie să pui odată încheierea... Astăzi nu mi-e bine, sunt obosită... m Ta - l - t tbaie, nu am mers la birt. întrerup pînă miine cura de imbecilizare omenească. Nu ies din casă.

Nu mai am hîrtie, hîrtie de a noastră subțire, care permite scrisorilor acele proporții care indignează pe Domnul și stăpinul tău : „Cum poate cineva pierde timpul să scrie atît”, zice omul acțiunii. — „Asta e o inferioritate”. La mine o înțelege și-o explică, opinează amabil că e o *inegalitate*. Dar la tine ? la Alina — perfecțiunea însăși ?...

Eu răspundeam : „Perfecțiunea nu există. Alina, fără această infirmitate a corespondenței și a prieteniei, nu mai era aceeași Alina”.

Ideea că s-ar fi putut să fii altfel îl împăca cu volumele noastre, și la prima ocazie discuția reîncepea.

Glume de oameni de treabă, cu sufletul deschis... numai evocarea lor imi face bine, mă reinvie.

Îți scriu pe coaie albe simple, nu mă pot servi pentru tine de esteticele cărți de corespondență destinate schimburilor de minciuni amicale, sau expresiunii sentimentelor neexistente.

IMNUL VIEȚII

Citește, și te întrebi dacă sunt eu aceea care scrie ! și la gîndul uimirii tale, o sfială mă cuprinde.

Da, sunt tot eu, aceeași care, în lungile noastre discuții, susțineam cu căldura și focul convingerii credința în viață și fericire. Spuneam atunci, atingînd poate paradoxul, că acei ce nu găsesc norocul, sunt acei ce nu știu să-l cheme cu destulă tărie, sunt acei cărora le lipsește credința.

Spuneam că de cînd începi să cugeti, din copilărie, trebuie să nu te îndoiești un moment că viața ta nu va fi ceva frumos și bun cum vrei să fie, cum trebuie să fie.

Așa spuneam !

Credeam că toți acei ce se usucă, departe de rostul vieții, sunt cei neîncrăzători, cei slabi, cei ce nu au pînă în adîncul lor credința durabilă, care singură mîntuiește, în norocul lor.

Simțeam că nu se poate să te azvîrli puternic, tînăr, vioi și încrăzător în valurile vieții, și ea să nu te scoată la limanul fericirii.

Cînd deschizi cuiva brațele repede, într-un avînt, și se aruncă în ele.

Înainte de a cumpăni, înainte de a judeca, impulsivitatea gestului sugestionează pe celalt, și îi comandă o mișcare ca răspuns la mișcarea ta.

Pentru asta însă, gestul trebuie să fie firesc, cald, spontan. Altfel, degeaba ! rămii cu brațele deschise și nu cuprinzi decît vînt.

Vezi un copilaș, un copilaș frumos... Ce e mai gingaș ca un copil ! E zburlit și sălbatic ca un ied de pădure... Ai vrea să-l dezmierzi, îi întinzi brațele așa cum am zis, deodată, și micuțul vine. Alții îl cheamă cu vorbe, cu mîngîieri, cu acadele — degeaba.

Vezi, așa ziceam eu că e și cu norocul. E copilul sălbatic și frumos : dacă-i deschizi brațele într-un avînt puternic, tinăr, irezistibil — vine !

Credeam așa, adînc, puternic, tot așa cum cred acum în desperare, în neant, în negațiune. Și sunt tot eu, vezi asta aș vrea mai ales să înțelegi, că nu e o bruscă nenorocire, că e numai o evoluție în mine.

Inchipuiește-ți o ființă, copil, adolescentă, femeie; prin toate prefacerile, în tot timpul, printre toate nevoile, printre toate întâmplările, a știut sau, dacă nu a știut deslușit, a fost în ea sămînța ideei, că ceva mai mare trebuie să vie odată. Și aștepta.

Ce ? nu îmi cere să pun pe o simțire pecetea rece a cuvintelor greoaie. Știu eu deslușit ce ?

Ceva ce i se cuvenea, ce nu putea să nu vie, ceva care întirzia, dar care era să sosească ; ceva deosebit, bun, strălucit, neprețuit, care dacă nu i-ar fi aparținut, dacă nu ar fi fost *dreptul* ei, nu i-ar fi avut presimțirea.

Ceva care ar fi fost din imnul gloriei și din pulberea aurului, din fumul viselor și din fructele amorului... ceva mai mult, mai mare, mai bun decît porția traiului zilnic.

în așteptarea marei bucurii, culegea pe poteci florile ce avea la îndemână, pînă cînd să se deschidă ușa raiului spre taina orbitoare a fericirii. Acesta simțire era cuminte, răbdătoare dar permanentă în ea.

Și într-o zi — nu știu din ce a început — într-o zi s-a uitat la ceasul vieții, și a găsit că solia întârzie.

în loc de speranță și așteptare, au început a crește buruienile neastîmpărului și ale nerăbdării. Au crescut tot mai mari, tot mai puternic, pînă au atins măsura desperării, a urîtului, a zădarului... pînă aci... da, pînă la fapta uricioasă, pînă la crima nerușinată de a stinge lumina cea mai sublimă ce a aprins natura, scînteia sacră, sublimul mister al vieții.

Ai înțeles tu prietenă, un astfel de suflet ?

Viața ! Ce frumos poem cîntă ființa spre strălucirea ei. îl cîntă cu făptura ei, cu lumina mereu schimbătoare a ochilor, cu legănarea trupului, cu scînteierea risului, cu lacrimile calde, cu mlădierea glasului, cu sufletul lacom de toate și la toate simțitor, cu cugetul flămînd și pururea călător.

Nimic nu mă u/MEA, nimic nu mă încînta, nimic nu îmi era asemănător cu bogăția asta minunată a pulsului existenței, care bate oîntarea sublimă a vieții noastre, și nimic nu îmi era mai neînțeles, mai neapropiat, mai respingător ca moartea, ca distrugerea, ca nimicirea, cu taina trupului ce îngheață.

Concepeam moartea numai ca o lucrare progresivă de transformare a vieții, ca un proces încet de descompunere a ființei pînă la completa ei nimicire, ca uscarea și putrezitul frunzelor. Bătrînețea, cu anihilarea lentă a tuturor simțurilor, cu roaderea organismului, ducînd în chip firesc la dispariția totală ca la un liman necesar și dorit - iată cum pricepeam eu !...

Față de așa concepție, știi bine ce oroare, ce ură am avut totdeauna de sinucigași ! I-am disprețuit fără milă ca pe niște asasini.

Cine iubește viața, cine se închină pe un altar unde viața e idol, nu poate fi decît inamicul firesc, dușman neîmpăcat al celor ce cu un glonte sau cu o funie distrug tot ce e mai nobil în univers — *ființa vie*.

...O aplecare vîoale, un copil ce fuge, săgeata unui zbor de rîndunea, un țipăt subțire de animal în noapte, lucirea unei priviri care a sclipit un minut și cu a cărei expresie trecătoare nu te mai întilnești, o pasăre ce se zbate caldă în pumnul tău, gesturile oamenilor, gesturile lucrurilor, gesturile de suflet... neasemuită, fără de margini, fără de nume minune !

Viața ! Acest miracol plămădit cu ânjcetul din așa depărtări... sufletul ce abia se întrupează în primul scîncet de copil, și care a sosit la rîndul lui, din așa legături neînumărate și meșteșugite cu universul, încît te pierzi cînd ai vrea să le urmărești !

O nevrednică, microscopică creatură, care i se dă acest colos, să-l distrugă de bunăvoie, era o idee care la mine nu-și găsea scuză în nimic...

Să iubești viața, să simți tot ce ți-ar putea da, și ce i-ai putea da, să simți ce frumuseți tremură ascunse în ea... ce ar fi putut să-ți fie și ce i-ai fi putut fi !

Din trecătoarea fulgerare a privirilor, din tremuratul glasului, din căldura minilor, din legănatul valurilor, din nețîmzurita frumusețe a lumilor, din îmbătarea aerului,

să desprinzi farmecul de ce ar fi putut fi minutul nebun de frumusețe în care viața ne-ar fi dat tot, și i-am fi dat tot ! Dacă numai presimțirea e așa de turburătoare, dacă numai visul îi e așa de dulce, dacă numai dorul îi e așa de fraged, dacă fărâmele ce ne aruncă sunt astfel !..

Și nu dă — și nu va da...

^ Ce mai vrei ? Ce mai aștepți ?

" Fericit acel care nu deschide brațele, ci le strânge pe darul minutului ce trece ! Fericit acel care nu privește mai departe ca umbra așternută de el, pe pământ ! Fericit acel ce nu știe setea pe care nimic nu o stinge, nici foamea pe care nimic nu o satură, nici dorul pe care nimic nu-l adoarme !

Cine iubește viața, numai acela se omoară, nu poate îndura, nu se poate deprinde cu legea barbară a morții !

Când ești uneori prieten cu cei rămași, cu cei îndoliați și ascuți jalnica lor povestire, ai băgat de seamă că mai toți spun așa : „Era vesel până în ajun, cine putea ghici ? A mers cu noi la plimbare, nu spunea nici un cuvânt care să te lase să înțelegi"... Da ! Procesul acesta de dezagregare se face înăuntru adânc, și cînd începe și încetează comunicarea sufletească cu cei dimprejur, se rupe legătura cu cei ce vor să trăiască. Acel care are a pleca, se ascunde, se închide în el singur, începe noviciatul sinuciderii, se izolează cu virusul mortal, treptat, de cînd îl capătă și pînă și-a completat opera de otrăvire sufletească.

Atunci, cînd sufletul e mort la tot din prezent, la tot din trecut, la tot din viitor, cînd l-ai îngropat singur, trupul rămîne ceva secundar și lesne de distrus.

Astfel se explică cruzimea lucidă a unor sinucideri. Zici : „Cum a avut acest grozav curaj ?" Și nu e curaj. E un fapt simplu, gestul cu care zvîrli în foc o petecă murdară.

Ceea ce e dureros și interesant, e drumul pe care l-a străbătut omul pînă a ajuns la acest nihilism, la această completă dezinteresare de sine. Ce e oribil de urmărit și de privit, nu e ceea ce privim de obicei, faptul în sine r e chinul sufletului, zbaterea lui, arderea, usturimea, și vaietul lui, pînă a murit, plîns de chiar acel care-l purta, acel care, după ce vasul e gol și sec, îl sparge, cum arun-

căm sticla din care s-a isprăvit parfumul sau licoarea. E o moarte ca celelalte, cu boală și agonie lungă, dar în loc să fie a vreunui organ, e a sufletului. Așa cum agonia stinge pînă la ultima picătură viața, pînă sfîrșie în apă untdelemnul din candela trupului, așa palpită și filfiie lumina sufletului, pînă ce ultima licărire se stinge.

Atunci purtînd în trupul sănătos un cadavru pe care alții nu-l văd, trăind înainte cu putrefacția în el, omul zvîrle învelitoarea nemernică și nefolositoare a cărnii...

Da, așa spun mai toți. Mai povestesc încă neamurile adunîndu-și amintirile, că demult... demult de tot, spunea în glumă : „Ce ai zice dacă m-aș împușca ?"... în glumă ? Oînd ai început să faci gluma as'ta, fără știrea ta otrava a început a lucra.

în ajun nu ai fi pronunțat pentru tine un astfel de cuvânt, nici în glumă. Ideea dispariției barbare nu s-ar fi împerecheat cu ființa ta.

Cînd ai spus gluma asta, ești atins, gîndul dintîi, să-înînța răului, a dat : ești un condamnat la sinucidere.

Da... așa spun mai toți ; și atunci i-ai pierdut pentru întîia oară.

Tu prietenă, tu Alina, ce-ai zice, dacă într-o zi frumoasă... pe nisipul mării ?...

Ne ducem la teatru. Se joacă Rubiconul... E Rubicon și Rubicon. Totul e să-l treci...

Pe mîine, Alina !

BOALA CIUDATA

Ce e, Alina ? Am cetit răspunsul tău. Ce sunt ochii ăștia ? Parcă îi văd. Ochii din zilele cînd te roade ceva — de-abia mai cețoși decît altădată.

Așa te uitai la mine ultima oară cînd ne-am văzut și m-ai găsit cam bolnavă. Ce aveam mai neobișnuit ? Mă durea umărul. Artratism...

Durerile de braț — gîndești tu — dau uneori efecte ciudate. Îți spuneam atunci că tot ce mă înconjoară mă

obosește, că oamenii și lucrurile apasă pe mine, că simt povara lor materială pe umeri. Te uitați muștrător și trist.

Atît ți-am spus... Nu poți vorbi de unele lucruri cu cei cari te-ar înțelege, seamănă ca și cum ai răscoli cu mîna înjcărbuni aprinși.

Cu cei ce nu înțeleg, iar nu poți vorbi.

Uneori îți pare rău că ai tăcut... și încerci să spui. Ca și cum nu ai fi zis nimic ! Sau se uită ciudat la tine, sau se uită bănuitor... În cel mai bun caz, îți fac o predică, și nu e rea... e un emolient.

Îți explică cu odioasă claritate a logicei : că sunt alte *adevăr*ate nenorociri, nu cele *imaginare*. Îți arată fapte, și, sub amenințarea lor, te regăsești, te reculegi... un ceas.

Îți aplică măsura comună, și biciuirea asta te readuce în adevăr, pentru puțin, la măsura comună.

Dar mai adesea, taci. E în tăcere ceva orgolios, care te răzbună. Așa e — și nu înțeleg. E *adevăr*at — și nu te cred. O ! Povara cuvintelor pe tainele sufletului !

Tu... ai înțelege, și cu toate astea nu aș vrea să-ți spun. Ai băgat de seamă că cuvintele care ne alină durerile nu sunt ale celor ce ne înțeleg.

Plîngi... suferi... îți vorbește unul care e pătruns. Orice mască ar pune, cît de inteligentă, frazelor, ca să fie domolitoare, nimic nu poate opri ca miezul lor să nu vie dintr-un loc unde se știe bine că nu e domolire durerii tale, și atunci consolațiunile cele mai îndemănatică sunt ca niște brațe mereu întinse care pun lemne în furnalul aprins.

Dimpotrivă, acei ce ne plictisesc, căroră nu le pasă [de] nimic, vecine pe cari abia le-ai mai văzut, babe ce au răsarit anume în ziua aceea, vreo slugă superstițioasă, acei cari îți spun cu glasul lor spart și respingător vorbe idioate și revoltătoare — psalmodia aceea, care cade monotonă și indiferentă, e singura care cu încetul amortește și adoarme.

Da ! Bocitoarele antice, vaietele de mahala, au înțelesul lor : tot ce am suprimat ca netrebnic...

Procesiuni de fete cu flori, ospete și jocuri drept cult al celor plecați — viață în amintirea nevieții !... în arhivele prăfuite, unde pe hârtii stau scrise uitatele rituri. Legende, miturile, superstițiile... tot ce am aruncat. Acolo, sub haina deasă a simbolului, stă tot ce ne e omenește permis să cunoaștem din necunoscut, și încă să trăim.

Ce ciudat urmărești în tine cum crește răul !

Într-o zi te uiți la fețele celor iubiți. Plimbai altădată 4ggetele pe ele ca pe o icoană și deodată îți par străine ; sunt aceleași TăuTururi, dar sufletul tău nu se mai mlădie pe ele ca înainte... și s-au înstrăinat deodată. Cum ? De ce ?

Îți zici că nu se poate, că nu e firesc, că e o nebunie... și totuși le privești ca pe niște vase care odinioară purtau dragostea ta închisă în ele, și acum sunt aceleași — dar goale. Trăiești în același loc, cu aceleași gesturi, cu aceleași vorbe, cu nimic schimbat... și nu mai ești acolo... ai plecat... te-ai despărțit, nu te mai au, sunt orfani de tine. N-ai spus nimic, și nimic n-au spus, dar știi și știu că e așa.

Să fii mort unor lucruri pe cari le trăiești !... Uneori ai vrea să vorbești, și buzele se deschid mute — ai vrea să spui : „Eu nu vă mai sunt; speranțele și visele și fantazia și gîndul meu, pe cari vi le dădusem, ceva misterios le-a luat, nu le mai agăț pe voi, ca mai tîrziu, de pe voi să le culeg. Nimic, nu mai îmi e nimic.

Pe condamnatul în ajun îl întrebi ce vrea să mănînce, și cere ce-i place, și minîcă, cu toată inanitatea gestului. Dar pune-l să meșteșugească ceva, să plănuiască... La ce bun ? El nu are viitor, o stavilă a oprit apa curgătoare a vieții lui cu ceasuri numărate ; înapoi nu vrea să se mai reîntoarcă cu mintea, trage perdeaua groasă a uitării asupra trecutului, și noțiunea de „înainte" s-a șters pentru el.

De ce așa, mort ție singur, să minți, de ce să fii încă, fără să fii ? E laș și dureros.

Îmi pare că era alta aceea ce se azvîrlea în viață puternic, cu brațele deschise.

Suflete nesăturate ! Gură cu sete nestinsă ! Paharele ce ți le duc la buze și fructele ce ți se dau nu sunt hrană pentru tine. Ce mai vrei ? Și ce aștepti ? Du-te ! Ce odihnitor e nimicul...

Știu eu, Alina, boala asta din ce adînci rosături de suflet pe nervi se naște și crește în noi !

Ce e tot ce am spus ? Nimic ! **pe** e slăbiciunea cuvintelor, alături de puterea faptelor ? \

Acolo stă cheia — în fapte.

Gestul poartă în el tăria concretă a mișcării ce l-a pornit. Nimic nu deslușește, nimic nu explică. Faptul hotărâște că el trebuia făcut.

S-a făptuit... deci era așa.

yDegeaba strigi nevoia ta celor ce nu vor să audă.'

Le spui : „Nu mai pot! Vasul ăsta, am să-l sfărâm”, și ei te desfid ; dar când pe pietre zac bucățelele împrăștiate în țândări, chiar cine nu ar pricepe — trebuie să creadă.

'Forța distrugerii dă măsura răului. A fost ! S-a pus pecetea faptului împlinit. Nici o cercetare, nici o negație, nici o răzvrătire, nici o milă nu poate împiedica ceea ce a fost.

^ [T>o_rul îl poți tăgădui și visul batjocori — faptul te covârșește]

Oamenii și legile lor ! Legi sufletului cine poate face ? Cine poate cuteza ?

Oamenii mici, cari cîntăresc simțirile și le drămuiesc... cari proclamă domnia minciunii... cari îngrădesc visele ! Legi pentru turme, poate, nu însă legi pentru indivizi. Simt cum caut o umbră adîncă, ca să-mi ascund de ei sufletul, sau să vorbesc, să umblu, să fac gesturile medio-crității cumînți, ca nu cumva să mă ghicească sau măcar să mă presimtă dușmanul, acei ce cred că se poate aplica fiecăruia măsura comună.

Ca ramura încărcată de rodul prea bogat, care se îndoaie și se rupe, și culcată jos pare încă vie, cu verdele ei fraged, cu fructele de aur, de ceară sau de singe — mai vie chiar decît crengile sterpe, care totuși trăiesc pe cînd ea e moartă fiindcă i s-au rupt legăturile cu sucule pămîntului — așa își poartă unii grădinile în suflet, și cînd povara frumuseților ce adăpostesc în el e prea grea, sufletul se frînge sub povară...

VALUL ADRIATIC

Azi la baie, cu trupul liber în haina largă, m-am apropiat cam leneș de mal. Înainte de a intra în apă, mă uit totdeauna la ea îndelung ; nici marea nu e de două ori la fel cu mine, nici eu cu ea.

Am întrebat-o cu ochii, care-i vor fi fiind toanele ? ...Numi-arăspuns.

Sunt zile cînd trăiesc și mă hrănesc din impresiile exterioare, sunt altele cînd cele dinăuntru covîrșesc pe celelalte.

Marea tăcea... dar eu mi-am zis privind-o : aceeași mare ! Iar aceeași ! Marea în care te-ai scăldat mereu, marea pe care o cunoști, una singură...

Așa eram eu cu ea astăzi, capricioasă și nepăsătoare. Nu pot face nimic împotriva poruncilor dinăuntru.

Mi-am adus deodată aminte că sunt și alte mări, și m-am întrebat : ce dezmierdări vor fi avînd mările necunoscut, mările pe cari numai în treacăt ochiul ți le-a atins ?

Încă din copilărie, am luat cele mai mari bucurii de la apă. O iubesc așa cum alții iubesc oamenii... Apele mie îmi dau toate fericirile pe cari alții le cer ființelor. Vreodată, pe vreun altar al mărilor, aș fi putut fi o preoteasă, castă de viața omenească, amantă pasionată a mării.

Sufletul meu — azi ingrât și cam crud — simțea gustul ce-l are picătura amară dar parfumată și totuși delicioasă a trădării. Marea Neagră, cu furtunile ei, cu răzburările ei, cu bunătățile ei trecute, o înșelam... Să fie oare așa ciudat să iei de pe fețele naturii gustul tuturor frământărilor omenești ?

Eu așa sunt : străină de oameni, disprețuitoare de ei, și trăind, rostogolindu-mă, scăldîndu-mă, adîncindu-mă în viața lucrurilor.

Fiindcă azi mi-era silnică marea cum ți-e uneori porția zilnică, m-am așezat jos pe nisip, cu brațele pe după genunchi, și mă simțeam — căci mișcările mele proprii îmi dau imagini — mă simțeam ca un păstor antic, care și-a părăsit turma pe coasta sărată, cu ierburi sărace, și s-a așezat pe mal cu ochii spre mare, dar fără să vadă marea, fiindcă atunci cînd se urcă din mine puterile uitării și ale visului, pot, cu ochii deschiși pe lucruri, să nu le văd, și să evoc, întreagă și vie ca aievea, imaginea dorită.

Indiferentă de marea de aci, mi-am adus aminte de Adriatica albastră... Și iată că pe mal, lingă mine, s-a așezat în umbra pe care o făceam, un adolescent ; avea pe umeri vestmînt larg de pescar, părul scurt și unduiat, de o culoare ce nu o deosebeam, dar care dacă era neagră se poleise, se vede, din razele soarelui, și dacă era galbenă se

arămise de o fâșie de umbră ; avea genunchii ridicați și mâinile în jurul genunchilor, și se uita pe mare, cu ochii ce nu vedeau înaintea lor nici apa, nici marginile ei, ci dincolo de ea, departe ; și erau mari atât încît nu le vedeam tăietura, ci păreau numai a cuprinde în ei un cer întreg și o mare.

Și deodată gîndul meu s-a întors de la orice alt, și a privit în gîndul pescarului. Și ceteam într-insul ca într-o carte deschisă, nu cercetam, nu ghiceam, ceteam deslușit; și nu era nimic uimitor, cum nu e uimitor cînd privești în văzduh umbra a două aripi, să te întrebi dacă e pasăre sau e om înaripat.

Cînd am început a privi în gîndul lui, el se depăna astfel :

„E de mult de cînd nu te-am văzut, dar îmi aduc așa bine aminte de tine, Mare, ce mărginești ca un lac de argint Veneția adormită. Cînd te-am privit întii așa liniștită, părea că ai tăcut o dată cu cetatea, ca să nu o deștepți, și erai limpede ca și cum ai fi fost o oglindă în care etern să se scalde chipul frumoasei Dogarese.

Dar zilele și apele știu să ne iubească, și am simțit că m-ai iubit de cum ne-am întilnit, Mare ! Am auzit, fără cuvinte, cum mă chemai cu apele tale vii la tine, și chemarea ți-era așa de alinătoare că am ascultat glasul ei, m-a desfătat cîntecul ei, m-am amețit de beția ei, și au fost ceasuri cînd atât de mult m-am îmbătat de dorința ta, că aș fi vrut să fiu al tău, Mare.

Te-am privit și m-am întrebat : ce mister de dragoste cuprinde vîlul tău ? și mi s-a părut că-mi spui : «e prea tirziu !»

Atunci m-am aplecat peste tine și ți-am văzut ochii, Mare ! Calzi de mărturia dragostei de mine — și în ochii tăi era chipul meu închis ; am întins mina și mi-a dezmierdat-o valul și era cald, și un fior a trecut de la el în mina mea ; m-am așezat lîngă tine, și tăcerea ți era plină de cuvinte dulci, mare de argint nemișcată, liniștită numai deasupra ca apele adînci. Am simțit că erai vie sau că înviai de dragul meu, cînd mă chemai să mă amestec cu valul tău, și ți-am spus : «nu e prea tirziu...» Căci iată că se oglindea în tine Veneția cum se oglindește *Trecutul*, și palatele de marmoră cum se oglesc *Amintirile*, și acum

ești limpede !... Veneția și palatele s-au șters, și în apele tale tirzii nu se mai scaldă decît chipul meu singur.

Te deșteptai de dorul meu, Mare, sub vîl de noapte sau sub risipă de lună ; visaseși tot de mine, și îți purtai încoace și încolo valurile ; apoi porneai spre mine, mă căutai și mă chemai. Și era așa de ademenitoare dragostea ta, și așa de dulce să te lași iubit, că și eu te așteptam și mă duceam spre tine.

Pe malul tău veneau oameni mulți, și uneori stăteau între noi ca o piedecă, dar nu ne puteau despărți, căci prin zgomotul lor noi ne înțelegeam și ne vorbeam, ne vorbeam mai cutezător și ne priveam mai lacom — fiindcă așa e cu amorul mării — stavila mărește dorința ; și dimpotrivă, cînd uneori eram singuri, ne sfîșiam, tăceam, căci cuvintele sunt minjite de alte buze și au slujit altor iubiri, pe cînd tăcerile sunt totdeauna noi și sunt ale fiecăruia...”

Ce curios și interesant e să cetești gîndul cuiva ! Tocmai atunci am simțit cum un val uricios și turbure atingea piciorul meu și pe al umbrei totodată ; și gîndul ei torcea mai departe, așa :

„Degeaba trimiți furtunile tale negre spre mine, Mare, pe care nu te iubesc. Nu mă tem de ele. Trupul meu e puternic și cugetul meu tare — le aștept să vie. Frămîntările tale de-abia îmi înnegresc sufletul, cum îți sunt și valurile de negre. Și strig valurilor tale : — Alta e marea care mă iubește acolo departe, și dragostea altei mări vreau s-o cunosc, și nici o tempestă din cîte ai putea ridica nu va putea îneca ceea ce nu e nici corabie, nici plută, nici fapt, nici lucru — și totuși e !

Adriatică ! Nu m-am scîldat în tine, fiindcă așa au vrut vremile... Poate că nu am vrut eu, de teamă că iubirea ta frumoasă de mine să nu se fi nutrit din dorință așa de mult, încît să nu poată fi mai mare cînd m-ai fi avut; fiindcă așa e iubirea Mării : ea cînd te cere, își adună toate valurile ei într-unui puternic, și după ce i te-ai dat, își trage valul înapoi, și te simți sărac de tot ce a luat de pe tine...

Li era sete... și a stins-o...

Mă întorc și îmi zic că, poate din ce mă aveai, ți-ar fi fost mai sete de mine, Mare tirzie, îndrăgostită de ființa mea nouă ! Tu, care ai cunoscut alte bucurii și ai reflectat

alte chipuri, ți-aș fi adus eu o bucurie necunoscută, de care valurile tale nu mai palpitase încă, o bucurie nouă, odată cu ființa mea nouă, în care fiecare atom de singe și de vis, de suflet pe care ar fi deșteptat în tine un vis și un suflet pe care nu le-ai mai avut.

E sigur — atît cît poți fi sigur de tine față cu desti-nele — că nu mă vei dezmierda niciodată, Adriatică albas-tră, ce scalzi malurile Veneției adormite ! Mă întreb nu-mai, cum ar fi fost iubirea ta tîrzie, și îmi aduc aminte — unde, cînd, și cine mi-a spus-o ? — de o legendă de iubire a Venerei cu valul :

«Gildo, tînăr pescar de origină venețiană, rătăcise așa de mult pe mări depărtate, încît de-abia l-au mai cunoscut cînd s-a reîntors... Venise pe o barcă cu forme ciudate, lingă care zile de-a rîndul se grămădeau fețele brune ; iar marinarii cei mai bătrîni spuneau că ei nu cunosc țărmlul pe lingă care plutesc astfel de luntri. Adusese cu el, în fundul bărcii, o statuă minunată a Venerei marine, din marmoră albă. Zadarnic cercase alcadul să o cumpere pe o pungă de aur pentru Veneția măreață, căci Gildo il respin-sese cu încăpăținare și o dusesse departe, pe țărml, într-un loc unde stîncile închid astfel apele că nu poate ancora nimeni.

Acolo, Venera culcată cu fața spre zările mării sta sin-gură cu stăpînul ei, care o iubea brutal ca și cum ar fi fost femeie și sclavă.

De aceea ziceau că Gildo, tînăr pescar venețian, era nebun !

Sărbătoarea veneau mulți de-a lungul malului să se plimbe într-acolo, și mai ales cei ce se iubeau.

Admirau zeița și cereau lui Gildo să le povestească pen-tru a suta oară cum odată, pescuind într-o mare fierbinte, scosese statua în plasa lui largă, și nu era mai grea ca un trup adormit de femeie; și cum era-ntr-amurg și o rumenea ușor apusul, el crezuse că e vie, și de atunci me-reu aștepta să se deștepte.

O plimbase pe toate mările, apoi o adusese aci, și cînd era singură cu valul adriatic, părea că în adevăr învie. Și chiar mulți din marinari, trecînd la larg, spuneau că Venera trăiește și că au văzut-o înfiorîndu-se, cînd valul, din vir-ful subțire al mîinilor ei pale, pînă la umeri, și din umeri

la glezne, plimba pe dînsa buzele lui ce păreau a o sorbi, și făceau să tresară, din izvoarele-i împietrite, sîngele ei tur-burător.

O iubea valul încet, cu atingeri ușoare pe marmora ei fragedă, și brațul lui tare o mîngîia cu gesturi delicate și pioase, cum mîna grea a preotului minuieste potirul sacru.

O iubea încet, pe fiecare colț din trupul ei, așa cum faci o rugăciune, și plimba pe ea așa de lung și apăsător sărutul lui de apă, că părea marmora de ceară, și valul de foc».

M-am trezit că e tîrziu și nu mi-am. fărut baia ! M-am sculat, deși bucuros aș mai fi stat la sfat cu gîndul^ciuda-tului pescar, care cunoștea bizarele amoruri ale mării.

Am pornit alene în mare... Cînd m-am uitat pe mal, pescarul plecase — se topise umbra.

Mi-am luat baia în silă, ca o datorie ; se vede că mă amețise poveștile acelea, căci pe cînd valurile frămîntate mă cuprindeau, mă băteau, mă oboseau, am strîns puterile voinței astfel, încît apa luneca pe mine fără să o simt, și mă închipuiam sub unda caldă de val adriatic... Atît e ade-vărat că nimic nu e real, nici te posedă, cînd nu e îngăduit de suflet.

În felul ăsta am pierdut azi trenul din urmă de la plajă. Noroc că am întîlnit niște cunoștințe care se întorceau cu automobilul — nu mai pot acum să glumesc pe seama celor ce cultivă prietenii cu automobile.

M-am cam încurcat în explicațiile întîrzierii. Nici pe departe nu le puteam spune adevărata cauză.

Să spui că te-ai uitat, visînd, pe nisip ? Numai ideea disprețului lor binemeritat mă înspăimînta ! Nu te iartă oamenii să ai aerul de a te deosebi de ei.

Ce fericire, Alina, să-ți pot vorbi tot... orice... oricum... Ce fericire că te am !

MERG BINE

Merg bine, scumpa mea, nu mă obosește aerul — dim-potrivă...

Doctorul s-a înșelat. Am să-i propun chiar un nou tra-tament al boalelor nervoase, bazat pe experiență.

Departe de a întoarce pacientul de la preocuparea lui, eu propun alimentarea acestei preocupări : în loc de aer cald, deloc dulce, aer excitant de apă sărată.

Exemplu : manifestarea răului meu e graba și așteptarea. Pentru grabă — viața dezordonată de băi de mare.

Te grăbești să prinzi trenul, te grăbești să ocupi o cabină de baie, te grăbești să sosești la birt la timp, să prinzi o masă pe terasă, să iei un bilet de concert... te grăbești să prinzi bani la ruletă... Și printre toate aceste inteligente ocupațiuni, îți schimbi costumul în grabă de cel puțin cinci ori... te grăbești să te culci amețit de atita mișcare fără căpătii... și te grăbești să te scoli ca să începi altă zi la fel.

Această grabă pare a satisface sau a înșela provizoriu nevoia de grabă sufletească, îți dă iluzia a ceea ce voiești, amețește — temporizează.

Al doilea simptom : așteptarea.

Marea ! Marea care nu opune zidul de rezistență al muntelui, ca un simbol imens de mărginire.

Marea, fără fruntarii !

Dacă aștepti, se vede în zare un fum sau un catarg — pe mare totdeauna sosește ceva — și poate că aduce ce aștepti ; dacă nu azi, mâine... sau vreodată.

De aceea femeile marinarilor înecați, își așteaptă totuși pîna la urmă bărbații.

Vezi dar că sistemul meu nu e tocmai de disprețuit. Cine mă poate convinge că un leac care mie-mi folosește, nu e bun fiindcă nu e recomandat de Facultate ?

Sunt bine azi.

Am fost pe dig cu o companie veselă. Vîntul sufla, gata să ne răstoarne ; toți rîdeau și eu mai tare ca ei, așa de tare că trilul risului meu m-a mirat deodată, ca și cum în aer ar fi răsunat glasul altcuiva, batjocoritor și ciudat.

De parapet se zbătea un delfin ; m-am aplecat mult, așa de mult, că m-au tras înapoi făcînd haz.

Pe urmă am vizitat un vapor de comerț, gata de plecare ; ne-am plimbat peste tot, am consumat produse locale — mastică de la origină și Malaga din insule. M-am distrat, am petrecut... E felul și cantitatea de fericire, provizorie și asta, pe care ți-o oferă viața. Ciudat tîrg ! Ce-i ceri... și ce-ți dă ! Și ce e minunat, e că pari tuturor, și aproape și ție singur, omul traiului tău. A părea ! A

căuta să apropie oarecum înfățișarea vieții tale, de ceea ce ar fi trebuit să fie, într-o perpetuă parodie și într-o perpetuă reprezentatie. Să fii mereu acel ce minte altora și sieși. Să te crezi rege, cînd ai pus o mantie ce seamănă a purpur ; să arunci cu pulbere, ce pare de aur, în ochii tăi și ai altora... Să porți adesea masca a ceea ce puteai fi, să inspiri invidia... și să cultivi orgoliul, izgonind, chiar atunci cînd ești între culise, mila de tine singur.

De multe ori întîlnesc un cerșetor, nemernic, zdrențeros ; sfidează fără rușine cu ticăloșia lui lumina zilei și a soarelui ; am gestul instinctiv să-i întind mîna, eu lui, ca să-i cer pomană. Nu îmi e atunci milă de el, și cînd îi dau banul, îl socot bogat.

Ce vrea el ? Ce cere ?... Ce știe ? Mizeria l-a făcut să uite, sau nici nu a știut vreodată. Nu au încăput în fruntea lui strîmtă dorințe cît bolțile cerești de mari !

Vrea să mînințe și să doarmă. Mai are în paie mucedă ascunsă o pungă cu bani — și insultă viața, natura, toate bogățiile ei, toate roadele pămîntului, cu lipsa lui, sfruntează frumosul, cu nemernicia lui. Ce privilegiu ! Să chemi mila, să înfrunți dezgustul... să cerșești, să plîngi, să milogești, să strigi, să spui că nu ai — și să ceri ! Sunt oare mulți care-și pot permite un lux așa de mare ?

Mă uit de la fereastră cum se mișcă în ziua asta marea turburată, cum se mișcă, se duc, se întorc, trec unul peste altul, te amestecă cu neastîmpărul lor valurile negre, și nu de tot negre, ca fierul tăiat, și altele roșii ca cuprul și verzi ca mucigaiul... Se duc sau se întorc, nu știu ; așa se amestecă și se zbat în loc... nicicum mai otrăvite ca mările de suflet, ca valurile vreunui suflet neastîmpărat, nesăturat de nimica, în care s-au răscolit drojdiile și care se zbate fără popas, fără odihnă — nepotolit...

AI VĂZUT MURIND ?...

/ ' îmi puneam pălăria, într-unui din acele ceasuri^înd_ ; uritul stăpînește. Uritul e sufletului ce e lcnirilor,OpilsTiul.

Nu aveam nimic, nu vream nimic, dar mă pîndea fără să-mi dau seama obscura presimțire a vreunei dureri.

A și izbucnit sub formă de sunete. în tăcere, de de- i parte, s-au ridicat notele unui marș funebru. Nimic nu mă !• apasă, nu mă îmbrobodește în neguri ca melodia de jale.

S-a apropiat treptat, crescînd — a trecut apoi pe sub ferestre ; prin ce întîmplare, prin sticlă, am văzut deslușit fața cadavrului ? Ce lucru spăimîntător ! De ce rămîne lutul așa de urit, fără misterioasa suflare ?

O singură răzbunare are chipul împietrit asupra celor ce rămîn : el și-a luat pentru totdeauna misterul. Zadarnic ceri feței nemișcate, cu suris hidos, secretul a ceea ce a fost ! Nu poți afla nimic, e revoltătorul sfinx de care te izbești zadarnic !

Acum nu mai pot ieși. M-am dezbrăcat. Nu aș fi în stare să umblu, să vorbesc. Ai să-mi aduci aminte că îți spuneam, că aș fi vrut să învăț chirurgia.

Cadavrul e una — și alta e mortul !

Pot privi cadavre, cum pot privi hîrburi, cum pot privi hoituri... mort nu pot privi.

Ai văzut tu pe cineva murind ? De la început pînă la sfîrșit... lucid pînă la ultima suflare ?

Eu am văzut... E mai bine să nu vezi ! Nimic nu mai șterge de sub frunte icoana asta.

Am văzut o singură dată grandiosul mister.

Cînd eram copil, mi se evita întristarea cortegiilor ; mai tîrziu am luat singură deprinderea să ocolesc uritul și fața durerii. Ce rea școală !

Vedeam — era cu pecetea ireductibilă a primelor impresii — vedeam murind pe cineva scump.

Ochii ! Ochii lor *atunci*... nu-i știm, fiindcă de milă, zicem noi, sau de durere, întoarcem pe ai noștri.

Ce privire au ! Zadarnic se zbat cugetătorii să smulgă sufletului secretul, zadarnic tai carnea ca să furi fibrelor misterul. Acolo e adevărul — în ochii lor !... Acel care i-ar fotografia, ar ține în miinile lui sacrilegii : clișeul enigmei...

Ei își vîd cortegiul ! — Nu pe acele ce le-au trecut pe dinainte, nu ! Pe al lor, anume, deosebit de altele — îl vîd... pînă la fumul unei luminări încovoiate peste sicriu, pînă la poticnitul unui cal de dric...

Privirea care a văzut dinainte asta... și *altceva*, dincolo de asta, cum să o descrii cu ticăloșia cuvintelor ? Tot atît ar fi să masori cu centimetrul fundul abiselor !

Ei vîd și dincolo de asta — da ! Dacă te-ai uitat la ei o clipă, așa turburi și cețoși, știi, nu ce au văzut, dar știi că *au văzut*.

Și tocmai atunci, atunci cînd sunt față cu enigma, atunci robi ai milei de tine și nemernica ta durere... pleci, îi lași, întorci capul și rămîn singuri, *singuri* cu grozăvia...

Ei ne cer cu ochii ajutor, și ne facem a nu înțelege... Pînă atunci îi dezmiardam, îi îngrijeam, și cînd ni s-a spus că nu e nimic de făcut, și am socotit că ne-am isprăvit *datoria*, în clipa supremă cînd enormitatea adevărului li se arată, cînd sunt covîrșiți de vedenia gigantă, cînd ceea ce apare frumos savi urit e așa de mare că nu-l putem suporta și încă trăi, atunci îi lăsăm singuri cu monstrul...

Cînd ai avut dragostea și curajul să le privești ochii... degeaba ! — cel mai răsunător hohot de rîs al vieții nu mai poate face să se șteargă privirea asta !

Și nu spun nimic... Se vede că le e frică să atingă cu rușinea vorbelor, măreția adevărului — nu destăinuiesc nici unul... spun ceva neînsemnat : „Dă-mi apă”... și le apropii de buze un pahar în care ai pus cîteva picături de eter... Apă ! Ce apă cer ? Aceea care ar putea stinge incendiul materiei, sau ar putea îneca Gaborul, și eter... mai puțin volatil ca sufletul lor călător.

Ce mai spun ? „Cît e ceasul ?...” Ceasul la pendula cea mare, la pendula gigantă...

Știu și ceasul... minutul.

Să nu-l știi ! Ce bine trebuie să fie. Azi, miine, într-o zi... Să ți-l alegi singur. Și atunci chiar ? De tine a fost ales ? Cine se poate lăuda că a hotărît *el* ziua și secunda — că nu alte puteri covîrșitoare le-au poruncit, undeva, departe ?

Eu, Alina, nu vreau să știu, nu am curajul... și nu am să știu.

Sărmanii ! Tresar ! Au auzit și loviturile sapei și ciocanul pe lemn... au simțit pecetea ce închide pentru totdeauna... și risipa țarinei uscate... pe toate le știu dinainte, și noi îi părăsim — rupem legătura cu ei... suntem mîhnîți și nu le putem vorbi, suntem triști și nu putem sta lîngă ei. Și uneori plîngem, și ne vîd... Cum trebuie să fie să vezi pe altul plîngînd dinainte peste cadavrul tău ? Să nu plîngi ! Să creadă că ești crud și rece, că nu iubești... mai bine decît să-ți vadă lacrămile !...

Ce sunt bravurile bățăliilor ? Acolo în goană, zgomot, fum, praf și sînge, în luptă, adică în mișcare, cînd cazi, nu

poți simți decît exaltarea ta proprie și frenezia înconjurătoare, nu ai senzația plecărilor de veci — dispari în plin trai.

Ce sunt sacrificiile martirilor ? Ei sunt scoși din măsura realităților de exaltarea unui sentiment. Aceea ce numim curaj și eroism e mai prejos de cumplita luptă de desprindere a vieții de trupul trudit.

Acesta e eroismul, să aștepti cu miini legate, fără. apărare, fără frumusețea sacrificiului.

Eu, să știi, Alina, e hotărît... nu am să mor niciodată. Așa... nu pot, nu sunt în stare.

Nimeni nu se va lăuda cu cruzimea unei lacrimi picate pe mine, vie.

...Ce ai, Alina ? De ce te turburi ?... Nu e nimic.

O ZI FRUMOASA

Astăzi am luat baia după-amiază, tîrziu, la o oră cînd nu era nimerii sau mîlțimeni.

Am ris cu glas, am ris necuviincios de două bătrîne care erau în apă... Veselie și apucături care nu-mi sunt în fire, și cu toate astea le-am avut.

— Inchipuiește-ți două babe încrețite, scofilcite, două ruine. Cine știe de ce boală sufereau și cine le va fi spus să facă băi de mare. Erau conștiincioase și nenorocite. Una ședea ca o mucenică jos pe nisip la apă mică, cu brațele în cruce pe piept, într-un gest cobitor ; cealaltă, mai voinică, cu miinile încrețite, lua apă cu pumnii și i-o pune pe spate.

Să cari pe acea ruină, cu nemernicia pumnului tremurător, apa mării ca să speli bătrînețea !

Ce apă de fîntîni vii mai poate șterge urmele ei ? Cejpă ?

| i Bătrînețea !... Ea e coaja uscată de fruct omenesc, e / insulta rușinoasă adusă ființei orgolioase.X

f * Sunt unii pe chipul cărora fiecare dungă pare a fi scris 6 ocară. Alții la care fiecare cută a adăugat o nobleță. Tot tristețea serilor pustii ți-o dau și unii și alții. Mie, uneori cînd îi văd, îmi vin fără voie pe buze cuvintele : „ce răbdare au !” — cuvinte fără înțeles.

Privind bătrînele, nici nu băgasem de seamă ce zi frumoasă e. O zi frumoasă, pînă la exasperarea frumosului !

La mare aerul e totdeauna dens, cam greu, saturat de mirosul ei tare ; azi e așa de liber, de limpede... Am ieșit anevoie din apă, amețită de loviturile ei... și nu m-am îmbrăcat, m-am așternut pe nisip în plin soare, cu fața ascunsă în el. Am întins trupul să-l rup, și am simțit că încordarea asta mă odihnește ; de hainele mele ude, fierbințele nisipului s-a prins ca un vestmînt de foc. Baie de soare !... Azi, putem face orice ; bătrînele — ca și cum n-ar~ fi fost acolo... Și copiii !... Se jucau, doi copii. Unul împingea un cerc, și celalt bătea o minge.

Era așa de tare lumina, că mă făcea să clilesc. Mă uitam la copilul care împingea cercul. Cu îndeminare îi făcea vînt de mers, alerga, îl prindea... Ce putere de expansiune în jocul copiilor !

Lor nu le aplicăm măsura comună. Un copil e ca un nebun... Se oprește și face cu miinile gesturi în aer... se strîmbă unei vedenii, apoi rîde singur cu hohot, și fuge, fuge cu părul în vînt, cu fața înflăcărată. 11 oprești... îți rămîne haina în mină, el nu stă, nu aude, nu înțelege — e aiurit. Ar vrea și nu poate să-și oprească avîntul, e ceva în el inconștient care aleargă către viață.

Cînd l-ai prins, încă îți mai zburdă în miini, rumen, cu ochii aiurea, răsufală adînc, puternic, răsufală cu trupul proaspăt, viața proaspătă pînă în fund. Mititelul la care priveam eu se încumeta să trimită cercul spre mare și să-l oprească la timp.

Exercițiul îi reușea regulat, și eu nu mai priveam, nu mai eram spectator, mă desprindeam de mine și mă jucam cu el ; respirația mea bătea regulat, după cum luneca roata de lemn subțire, care sfîrșia parcă era de vînt, se oprea, se întorcea în loc, apoi se așternea pe jos. O dată a pornit pe nisip, și s-a dus argintiu departe, pînă cînd nu l-am mai putut urma.

M-am trezit în picioare. Ce înalt e trupul și ce greu ! Adineaori, sufletul meu alergînd sprinten după un cerc, sufletul meu avea șapte ani, era fraged, zglobiu și nebun ca al unui copil.

...Stau unii copilăria întreagă pe un scăunel, învățînd viața din fețe, din cuvinte și din slove.

Pe cînd adolescența, încinsă cu flori de primăvară, trece zvîrlind cîntecul ei sonor ca o sfidare, stau alții rezemați

de un geam, cu ochii proptiți pe două lumi, acea dinafară și acea dinăuntru lor³.

Mugur... căpușe... frunză, floare, fruct, holde, brumă și chiciuri... Anotimpuri ale anului — anotimpuri ale vieții... ele trebuiesc trăite cu rostul lor, în șirul lor firesc, unul adus de altul, legat de el și desfăcut de el pînă la urmă. E o lege. Acei ce se despart de ea, plătesc... Ei au primăveri tîrzii, și îi apucă frigul cu suflete plăpînde...

Rămăsese numai un copilaș — se juca cu mingea. Mic, foarte mic, patru ani să fi avut — un băiețel. Avea o pereche miniaturală de pantalonași, picioarele goale în sandale, o bluză rusească și o bonetă de pescar breton. Figura grasă, rumenă, rotundă, copilăroasă și obraznică, îndrăzneată și naivă ; o guriță cu colțuri cari se ridicau voluntare sau se lăsau gata pe plîns.

Se juca cu mingea, o împingea cu piciorul, o arunca, și de-abia o apuca cu mîinile mici, încordate, ca să o cuprindă. Mingea, tare și nouă... o da de pămînt, elastică îi sărea în palmă, apoi o rostogolea și fugea după dînsa⁴.

Mi se tăiase răsufllarea, și sufletul meu alerga și el.

Ce palpitație deodată !

Apoi era cuminte, se odihnea... — ne odihneam amîndoi, pînă cînd se întînea iar la joc, o bătea iute, mai iute, mai sus, mai tare, mereu.

Ce ciudățenie ! Eram fără aer, parcă aș fi fost eu mîngea lovită, chinuită, bătută fără preget.

Deodată a scăpat-o, s-a rostogolit, s-a dus pe nisip la vale, a săltat, s-a oprit, apoi iar a lunecat, rotund și iute, către mare.

Copilul fugea ! Mingea înainte și el nebun după ea : orbit nu vedea decît un punct, și se ducea după el, oricît, pînă oriunde, mereu.

Eu nu mai simțeam nimic decît truda nerăbdătoare a acestui joc și primejdia lui ; inima mea bătea ca o lamă care ar palpita cu o iuțeață nebună, sub o presiune invizibilă.

Ajunsese mingea lîngă apă și luneca acum pe ud, mai încet... în mine inima bătea mai rar, cu pauze lungi, mai rele decît palpitul, ca o mașină care își sufla neregulat aburul obosit.

Apoi a stat parcă, și-mi era mai rău, nu îndrăzneam să mă mișc, însuși gestul ochilor ce se închid îmi părea că ar iupei ceva din mine, mi-era frică că nu va mai bate deloc, așa se oprise de tare... și mă încingea ceva sub coaste ca o cingătoare de oțel, care ar avea cercul în afară și tăișul înăuntru.

Pe urmă mi-a fost bine — prea bine... ca și cum nu aș fi avut nimic, ca și cum nu aș fi avut inimă deloc, atît numai că brațele și tot trunchiul îmi erau amorțite, parcă aș fi fost de sticlă.

Nebun copilaș ! M-a speriat.

Sărmănelul ! Cu picioarele ude a prins mingea lîngă apă. Dacă se ducea la adînc, nimic nu l-ar fi oprit să se ducă după dînsa. De obicei îi e frică de orice, de apă, de albine, de pești, de umbre, dar atunci cu sufletul lui mic și gîndul lui mic adunate pe o singură țintă — s-ar fi tot dus.

Ce tot murmuri, Alina ? Nu ești mulțumită, te simt cicălitoare și mă plictisești... și tu, și toți.

Parcă poți să te plimbi pe nisip, cu eter și valeriană... Aci sunt numai scoici, scoici pline cu apă de mare. Atît mai bine ! Flacoanele îmi sunt urite ; ele sunt pentru bolnavi, și eu nu sunt bolnavă.

E mașină și mașină. într-una mecanismul, în loc să fie uniform și regulat, e capricios și dezordonat... năvalnic. Prea iute sau prea încet... prea mult sau prea puțin. Admiteți vieți capricioase, gusturi capricioase, de ce n-ar fi și un mers capricios de sînge în vine ?

Să nu ai traiul mediocru e frumos... de ce nu ar fi frumos să nu ai o inimă mediocră — ca organ ?

E ceva mai periculos...

Da, așa e. Prea mult sau prea puțin. Ca și dorințele. Tot sau nimic...

Ce zi frumoasă ! Nu mai era nimeni.

Marea parcă se oprise din freamăt și netedă, de-abia mai puțin străvezie ca văzduhul, se amesteca cu el într-o sclipire albastră, învăluită de argint și cernută de aur, așa de ușoară că îți părea un miraj, o lamă umedă de aer al-

bastru care s-a așternut pe nisip, o oglindă fără adincime, în care se răsturna cerul.

Niciodată parcă nu am privit soarele în față cu așa patimă. Dimineața, deasupra noastră, ne orbește ; te uimești de lumina lui, fără să cutezi a-l aținti.

Acum țin ochii pe fața lui strălucitoare... Totul e de aur : cerul... aerul... nisipul. Și pe mare pînă în zare, un vâl subțire de raze stă întins.

De ce nu știm să prețuim farmecul minutelor ?

De ce nu mi-am adus aminte că o să vie seara, că o să scapete soarele minunat, că o să se sfîrșească ziua neasemuită ? Mai era un ceas, două, și globul de jăratec istovit se ineca în mare. Un ceas... două... de ce nu puteam să le trăiesc intens, să le trăiesc cald, puternic și zbuciumat ?

Stam nemîșcată, culcată pe nisip. Ce mă lega de locul îngust pe care eram întinsă, alături de umbra mea ?... O pasăre a bătut zborul aripilor așa aproape de mine, că am simțit palpitul trupului ei călător ! S-a dus ca o săgeată peste mare pînă cînd s-a amestecat cu zarea, s-a ridicat în sus pînă s-a poleit de soare, apoi legănat și alene s-a coborît pe coastă, s-a așezat pe stîncă.

Ce cald era ! Am închis ochii. Trupul mi-era greu... Mi se părea că sunt o pasăre mare, că mi-au legat aripile și stau pe țărm neputincioasă, cu suflet drumeț, cu aripi invinse și plecate.

Am infundat fruntea fierbinte în nisipul și mai fierbinte... Părea că văd munți înalți ; se repezeau torente și se rostogoleau pe mine. Stîncile îmi păreau altare... și se năpustea asupra lor o mulțime care striga și urla, cu săbii goale, cu torțe aprinse, cu ciocane. Vedeam flăcări și fum, zbucium și barbarii.

Mă durea capul. Privisem prea mult în soare, și înaintea ochilor aveam sclipiri roșii.

Ce zi frumoasă se sfîrșea ! Alta mai frumoasă nu poate să fie ! De ce totdeauna „mîine” ? De ce să mai aștepți alta ? Viața !... Ce har ! Ce enormitate ! Nu poți răbda, te risipești, te sfîrșești sub simțirea frumosului. Nu pot concepe neeternitatea.

Ce zi frumoasă ! Cea din urmă ?...

VERSURI DE NIETZSCHE

Misterios și ciudat ! Cine oare deschide pentru noi cartea, la fila unde trebuie să cetim ? Cine răspunde la întrebări pe cari nu le-am pus nimănui decît sufletului nostru adînc ? Ce mîină, ce deget de foc ne arată rîndurile și cuvintele ?

Astăzi la Cazino, răscoleam cu indiferență prin vraful de ziare. Le-am răsfoit, am lunecat privirea distrată pe ilustrațiile unei reviste, cînd pe un colț de filă am cetit, întîi nedeslușit, apoi cu curiozitate, pînă la urmă cu spaimă, cîteva rînduri scrise cu creionul.

De mult nu mai credeam în slove de foc pe ceruri deschise, în ingeri ce se pogoară să prevestească, în atîtea minuni ale geniului creștin și păgîn — în realitate, simbole de adevăruri mari și mici. Nu se mai deschid ceruri, nu se coboară arhangheli, și totuși o mîină necunoscută a scris pentru mine Sentința.

Puterile obscure pe care le-am tăgăduit de atîtea ori, pe care le-am disprețuit și înfruntat, puterile în afară de noi, care ne mîină pe cei ce credem că suntem liberi de ele, puterile stăpînitore pe care adesea le-am simțit, veneau și acum spre mine, luminoase, pe slovele scrise la întămplare.

Era scrisă o cugetare... Cugetătorul al cărui ideal îmi e străin, aruncase sămînța gîndirii lui drept pradă oamenilor, și, pornită din cine știe ce concepție adîncă, ea se rostogolea acum în mulțime, așa cum pietrele desprinse de pe culmi alunecă pe toate straturile pînă în adîncul văilor, se rod de ele și își schimbă formele.

Vreunul a cules-o din mers ; a însușit-o suferinții lui proprii, și iată că amîndoi, inconștient, erau pentru mine instrumentele destinelor — judecători și călăi...

Era scris :

„Aruncă povara ta în mare, om !

Uită !... Uită, omule !

Divin e darul de a uita...

Dacă vrei să te înalți

Dacă vrei să fii stăpînitor pe culmi,

Aruncă povara ta în mare”.

Da ! Viața e un suiș... te urci anevoie, și vezi înainte culmile și sunt departe, și mersul ți-e împovărat. Ai adunat de la început, zi cu zi, ceas cu ceas, din răsuflarea vieții, din praful drumului, din chinurile sufletului, din noroiul potecilor, povara ce porți pe umări... de griji, de speranțe, greșeli și dorințe — și iată acum, sub greutatea ei, ești învins și înfrânt...

„Aruncă povara în prăpastie ! Uită, om ! Uită !”

Dezleagă lanțurile ce ți-ai pus singur, desfă-te din frînghii sau din panglici, deznoadă piedicile ce-ți opresc mersul, liberează-te de tot, de uri și de iubiri, de trecut și de prezent, de tot ce te-a încătușat.

„Dacă vrei să te înalți

Dacă vrei să fii stăpînitor pe culmi...”

Scutură sclavia,

„Aruncă povara ta în mare”,
ca să te naști din nou ușor, senin, curat și liber.

Povara ! strop cu strop, strat cu strat s-a amestecat cu tine, cu singele, cu sufletul, cu mintea ta ; s-a frămîntat, s-a topit într-o plămadă cu ființa ta. Desprinde-o ! Arunc-o !

Cum s-o mai alegi din singe fără să sîngeri... cum să o găsești din carne fără să rupi carnea... cum să o culegi din inimă fără să-ți smulgi inima — să o desprinzi din creier fără să turburi creierul ? Povara ! Dar *tu însuși* ești acum povara ce te doboară.

„Iată marea ! Om ! Aruncă-te în mare”...

Era scris... dar ce era scris decît ce știam, decît ce ți-am spus de zile, de cînd aștern pentru tine sufletul meu pe hîrtie ?

Ce am vorbit alta, fără să știu ce vrea cugetătorul, fără să știu ce a scris pentru mine mîna misterioasă ?...

Da !

„Uită... uită, omule !...”

CE IMPORTA MAREA...

Ce importă marea ! Ce importă felul !

Numai de nu m-ar azvirli la mal, valul sărat... de asta mi-e frică, de cadavrul meu hidos, reintors pămîntului de care a fugit.

f Nu ! Dacă mi-am ales cavoul măreț al mării, vreau să
\\ / mă odihnesc în el ; să scap de popii care cîntă pe nas cu-
y | i vînte deșirate cu mintea aiurea, de caii care-și leagănă
/ j funebrele pompoane, de carul neestetic zdruncinat pe pa-
ir | vele, de luminări galbene, de ciocli care injură, de pompa
^ ridicolă cu care oamenii își iau rămas bun de la oameni.

Trupul înțepenit în croiala podoabelor nesăbuite și, pe deasupra ruinei lui, ruina florilor ucise în curba coroanelor banale. împrejur, atmosfera greoaie a regretului amestecat de spaimă și a dragostei minjită de dezgust.

...Să ai peste tine lințoliul valurilor ! Ce ar trebui pentru asta ?

O minge mare de plumb care ar închipui povara vieții ce vreau să arunc ! Aș ține-o strîns în brațe și m-aș lăsa în val cu dînsa, așa că nu s-ar desluși bine : o duc eu, sau mă trage ea pe mine. Am luneca la fund, drept la fund... acolo unde sunt palate de coral... acolo unde pe după spăr-tura stîncilor, am să găsesc colanul minunat. Și am să fiu iar copil... și nu o să am nici sete, fiindcă fiicele apei nu cunosc setea... nici singe turburat, fiindcă undinele nu au în vinele lor căldură. Așa va fi acolo... sau altfel... sau nimic.

Alina ! aș vrea ca *tu*, tu singură să nu crezi în inconștiință, în nebunia momentului, în banala scuză a iresponsabilității, aș vrea ca tu să *înțelegi*.

Gîndul ăsta mă frămîntă, îmi strică liniștea...

Vei pricepe tu bine că niciodată scînteia inteligenței mele, liberată de orice sclavie, nu a luminat mai sănătos și mai limpede ?

Și aici, pe lume !... Ce va fi ! Puțin lucru. Are să mă îngroape fiecare cum o vrea în suflet... Au să-mi cînte litanii vorbele unora — au să zică... ce crezi că vor zice ? „Păcat ! era tinără — avea trupul înalt și sănătos... și acum îl rostogolește valul. Cum ridea pînă mai ieri ! Avea ochi așa... și păr așa... și sufletul ? Ce suflet va fi avut, așa drumeț ?”

Vreunul o să zică : „Parcă o aud vorbind”... și poate că atunci sunetul vocii mele, acel care nu va mai fi niciodată, va răsună — drept clopot — pentru ultima oară în amintirea lor.

Vreun trecător — cine știe ? — îmi va dărui lacrimi... Să nu le vadă nimeni !...

Și alții nu vor ști... nu vor ști *că am fost*, că scinteia mea de viață, tremurătoare și slabă, se va fi aprins și stins...

Mai bine aceea ! Acei care privind dunga de lumină sfîșiată a vreunei stele fugare, pe vreun cer palid de noapte, vor zice : „Cine-o mai fi murit ?” Mai bine decît pomana amintirii trecătoare, decît durerea mică și rătăcită printre alte micimi ale vieții, pentru sufletul meu mai adînc ca mările de ape și ceruri ; decît lacrimile sărace, pentru inima înrourată nesfîrșit de sfîntul izvor al simțirilor ; decît darul regretului mărginit, pentru comorile de iubiri covîrșitoare care au rupt zăgazurile slabe ale ființei mele fragede. ...Și așa voi adormi curînd dată uitării. Iar cînd vreodată buchetul de la pieptul tău se va desprinde, și neveștejit își va risipi pe jos petalele bogate — nu te speria : sunt flori pentru mine, Alina !...

Cînd m-am uitat spre terasă, o lumină albă se tîra încet pe pietre, lumină care nu mai era de lună, și nici de ziuă nu era încă.

Nu știam cînd isprăvisem caietul, nici cît timp stătusem învîluită într-o visare înconștientă.

Mă întrebam : era oare numai un suflet care murise, sau și un trup ? Văzusem numai o pagină din evoluția lui ? Privisem un peisaj trecător — un sezon al lui ? Acea care îl stăpînise îl mai purta ea oare încă, ciudat și gingaș, prin bilciul de oameni, sau vreo banală notiță de ziar anunțase cîndva moartea accidentală a „d-nei...” ?

Aș fi putut oricînd întreba pe d-na A.C. — pe Alina ! — și știam bine că nu o voi întreba... Speram că chiar dacă aș întreba-o nu mi-ar răspunde.

Atunci mi-a venit în minte :

„O ! Povara cuvintelor pe tainele sufletului... E adevărat — și nu înțeleg... Așa e, și nu te cred...” M-am sculat în picioare, și cu un glas ce suna straniu, solemn ca un jurămînt, am spus : „*Am înțeles, Lilia !*”

Atunci... ca și cum m-ar fi chemat, trandafirii mi-au trimis o undă slabă de parfum. Am întins mîna și încet am

risipit petalele albe ale unuia... Apoi m-am uitat împrejur, căci sunt gesturi care nu cer martori.

Apoi am plîns... nevrut... ca un izvor care-și dezleagă apele — am plîns.

D-na A. C. nu mi-a spus... ceea ce nu am întrebat-o. Mi-a cruțat farmecul misterului ; m-a făcut însă părtașă la stăpînirea scrisorilor.

Le încredințez, ca pe un document sufletesc, acelor care colecționează momente ciudate fără valoare de curs, frînturi de pietre pe care tășul a sculptat visul unui necunoscut, flori uscate între file de carte, versuri ce nu *au* cunoscut gloria... acelor al căror suflet este o tainică vitrină în care se adăpostesc vise răzlețe, culese din mila drumului.

DORINȚA

^ Ședeam pe o scorbură de copac în mijlocul pădurii bătrâne, într-un colț de țară. Deasupra mea se înălțau, uriașe, virfurile copacilor, încît ochii obosiți nu mai căutau, deasupra lor, cerul. Era tăcere măreață și tainică. Șoseaua albă șerpua departe ca o dungă de lumină, și ea, singură, mai amintea de oameni și de cimpie.

De ce voi fi venit acolo ?... Să caut frunții încărcate de vise și sufletului, ostenit de doruri, dezmiardarea răcorii și a păcii... Pierdusem simțirea limpede a timpului și locului — o toropeală necunoscută mă învăluia ca o beție. Ochiul ațintit nu vedea pînă-n zarea drumului nimic, și urechea pînditoare nu prindea nici un zgomot; părea că codrul e fermecat și ursit tăcerii... Aș fi vrut să gîndesc, și gîndul nu se închea — aș fi vrut să plec, și puteri necunoscute mă țintuiau.

Pădurea ce mă împresura era un vestit codru așezat în culmea Moldovei, pe unde odinioară atîtea hoarde, în șiruri lungi, s-au strecurat pînă în inima țării.

Codrul e de o neasemănată frumuseță.

...Altădată, pe cimpia întinsă, sufletul meu era singur stăpîn : mai înalt decît copacii, mai adînc decît pădurea, mai cutezător decît pasările, el nu avea hotare. De ce acum e adormit și învins ?...

Mă uit la copacii din jurul meu... Ce-i lemnul pentru noi ? Măduva focului, el scînteie, se aprinde, dăruiește toată tăria lui căldurii ; arde ca un rug, se mistuie și trece.

Ei e gardul cel strîmb care mărginește satul, ori uluca vopsită a târgovețului ; e parul necioplit sau grinda măiestrită ; e crucea înclinată pe mormînt, e osia de car sau aripa avionului ; e unealtă vulgară în mina prețioasă a omului, care din inima lemnului țese fir moale ca mătasea ori taie foaie limpede ca geamul. E rob ! El a fost undeva stejar, precum sclavul negru fusese cîndva rege în India. La poalele copacului uriaș stă omul pigmeu ; și uriașul se clatină sub lovitura de furnică, geme și se prăbușește învins...

Glasul neobosit al gîndului tace, pe cînd codrul vorbește.

Aici, el e stăpîn sălbatec, puterea lui mă înfrînge. Il ascult aiurită... Prinsă de scorbura copacului cu lanțuri nevăzute, mă simt ca și mușchiul ce a crescut pe trunchi : sau ca iedera fragedă încolăcită în jurul lui — și în mine jadoarme neastîmpărul lacom de pînă acum. Mi se desprind toate patimile și un suflet nou îmi crește, asemeni florilor de pădure, un suflet inconștient și primitiv ca al plantelor.

...Am văzut și aiurea păduri ; pe coastele ce se oglindesc în Rin, sau pe fruntariile Spaniei, pe cerul cenușiu al Scoției sau în insulele inundate de soare ale Mediteranei. Frunze cu foșnet lin, aer dulce, farmec de umbre și colori, jocuri de soare ce lasă să cadă inele de lumină prin ruginiul frunzelor. Păduri pline de pasări, de murmur și de poezie...

Nici una însă nu mi-a vorbit cum îmi vorbește codrul ! Frumoase și străine, toate mă încîntau cu glasuri felurite — dar graiul lui mă îngenunche și mă doare...

Am întins brațele să cuprind trunchiul, dar brațele nu i-au putut face colan ; am netezit cu mîna scoarța aspră, și prin mîna s-a strecurat cîntecul lemnului... și am rămas așa, cu brațele întinse, sorbind glasul care, ca un fior, picura din sufletul lemnului în sufletul meu.

Aș fi voit să arunc de pe mine hainele ca pe niște poveri, să nimicesc și carnea și sîngele, să mă nasc nouă, ca o întrupare a pădurii din misterul adîncimii ei, să fiu ca o mlădiță, să fiu ca o tulpină plăsmuită din ea, pentru ca astfel să înțeleg mai bine povestea ei bătrînă.

Aș fi vrut ca ochii mei să nu fi văzut niciodată alt cer, nici orizontul altor drumuri, ca privirea mea să nu fi cu-

noscut amara nemărginire a mărilor. Aș fi vrut ca auzul meu să nu priceapă cuvântul altor limbi, nici farmecul altor sunete, ca mintea mea să nu se mai adincească în rădăcinile atîtor vremuri, să nu cunoască atîtea locuri, atîția oameni, atîtea fapte ; ca sufletul meu risipit pe fața lumii, care cuprinde înțelesul atîtor iubiri, palpitarea atîtor dorinți, să fie întreg al unei singure simțiri. Aș fi voit ca inima mea, care bate înfrățită cu a lumii întregi, să știe curăția unei singure iubiri ; aș fi voit să nu cunosc parfumurile din Arabia, îmbătarea florilor stranii din India, mi-resmele tiparoaselor, gustul ciudat al fructelor de aiurea, mlădierea ritmică a danturilor felurite. Atunci, neștiutoare de gingășia altor fețe, de bătăile altui sînge, de dorul altor suflete, inima mea largă, în care au găsit adăpost toate zbuciumele, cugetul meu care a înțeles atîtea alte gînduri, a tresărit la ambițiile tuturor, s-a mîndrit la toate cuceririle, s-a incovoiat sub toate înfringerile, a ris tuturor bucuriilor, a suspinat cu durerea fiecărui — aș fi voit să fi cuprins, în nesfârșitul lui, o singură nemărginită iubire, verdeața unei singure vegetații, căldura unui singur mers de soare, mirosul crăițelor și-al măgheranului ; iar drept orizont gardul satului, drept univers fundul negru al pădurii, drept joc pasul cuminte al horei, drept cîntec nota plîngătoare a doinei. O ! florile care cresc în același colț de grădină, ca și cum ar fi veșnic aceeași primăvară !

La același ceas glasul stins în zarea drumului, cîntînd *același* jalnic cîntec... Un singur dor pe care-l crești și cu care mori lăsîndu-l altora, același vis de-a lungul zilelor pe care nu le simți cum trec, vis a cărui fantezie țese pe gherghef minunea firelor de aur și mătăasă, rostul neschimbat al trebilor din zori pînă în amurg... iubirea strîmtă a unui singur colț de lume, și a fiecăruia în colțul lui... mila dulce de tot ce ai apucat că e al tău, toată mila și duioșia sufletului larg, care-și adună izvoarele în apa limpede a unei singure adorări. Și ură sălbatecă pentru tot ce e dușman, nepăsare și sfială de tot ce e străin... aproape cruzime pentru tot ce e dincolo de fruntariile sufletului tău... simțirea acelui care a sădit sămînța, apoi răbdător a crescut răsadul și, zi după zi, împletind viață, l-a pîndit cum se înalță în așteptarea rodului, și a murit privind la el, fără să știe că au mai fost pe lume și altele... O frunte albă, cu

unde de păr auriu plecată pe un leagăn, apoi încrețită de griji, cu plete albite ; ochii care au obosit privind pruncul, și care nu a depășit locul dintre leagăn și mormînt... O dorință mare, puternică și neisprăvită de o singură ființă, de o singură idee sau de un singur vis, în afară de care totul e uimitor, străin și rece !

De ce tocmai acum m-a cuprins văpaia acestei dorinți ?

...Așa aș vrea să simt, și ca mine să simtă mii de mii citi sunt în jurul meu.

Pădurea !... Ea știe cum e această mindră, sălbatecă, îngusta și minunată iubire. A răsărit din pămîntul gras, trăgînd din el tot rîul vieții, a fost rariște și a crescut încet, dezmiardată de soare, și s-a îndesit în dumbravă, și ani, făcuți veac, au împlinit codrul ; ea a văzut luna răsărind și culcîndu-se după același tufiș, a auzit în frunzarele ei aceiași cîntători, a privit nestrămutat cum neamurile se încăierau în lupte și sîngele păgîn cu cel pămîntean roșeau covorului ei de frunze. A supt pe cel românesc și a îngrășat cu el lutul țării ; iar vîntul a cules de pe buze de viteji sus-j pinu] morții... Și de atunci, foșnind prin crengi, îi spune I mereu cui știe să asculte. De aceea glasul pădurii mă dezmiardă și mă muștră, îl simt cu toată ființa mea tremurătoare și supusă...

Un vînt ușor a răscurat pe drum o ceață de praf... Nu trece nimeni... Dar oare cine o fi trecut pe vremuri ? Ce convoiuri ? Ce oști ?

De ce nu le pot vedea cu ochii înfăptuitori ai minții ?

...În pădurea Vincennes sau Fontainebleau mi s-au arătat deslușit cavalerii cu mătășurile lor bogate, cu străvezimea horbotelor prețioase, cu filfiitul îndrăzneț al penajelor, cu toată bogata felurime a colorilor, în splendoarea vreunei cavalcade regale... Prin brazii negri ai Pirineilor am avut, într-un amurg cenușiu și fioros, vedenia unei cete de bandiți spanioli, cu frunțile umbrite de marginea pălăriilor largi, cu fețele măslinii și smede, cu scînteierea ciucurilor de argint și a lamei de pumnal în faldurile man-tiilor...

Am zărit intrînd arcașii pe porțile greoaie ale unui castel din Scoția, cu cerul de oțel... În lumina portocalie a Orientului am privit, în strălucirea miezului zilei, burnuzele albastre și turbanele albe, pe caii cu hamurile împletite

din mărgele, trecînd pe drumuri unde toate zările înalță minarete.

Arată-mi-se acum alaiul unei nunți românești din stră-vechime, trecînd pe panglica șoselei, la ceasul cînd umbra și lumina fac din pădure un rai... Aș vrea să văd podoaba carelor și straiul mirilor, să pipăi inul pinzelor țesute în război, briul lung în fețele curcubeului ce se desfășoară ca o poveste de dragoste, chimirul de mătăsuri și cilic, darul rușinoasei mirese, blana scumpă a fiarei ucise în toiul vînătoarei, aruncată pe umeri ca un suman, iia subțire cu fire alese, fusta de mătase cilibie, colanul scump al fecioarei și, prin marama străvezie, fața ei albă ce pare că n-a văzut lumina.

Ochii mei se largesc lacomi... Cum va fi fost chipul unei domnițe române care din părinți în părinți ar fi încheșat în ea, ca într-o floare măiastră, mîndreța curată a neamului ? Cum, chipul voinicului din viță moldovenească — dulce de dragoste și aprig la luptă ?... închid ochii și alaiul trece, învăluit în țesătura păinjenită a cetii, nu limpede și deslușit cum îl doream. Se aud cîntece și glasuri... ajung pînă la mine ca un sunet fermecător, ale cărui înțelesuri nu le cunosc... Vor trage într-o curte boierească și vor așterne masă mare cu cîntece care s-au pierdut și glume ce nune mai fac să rîdem... Apoi, cînd peste lună va trece un nour, mirii vor ieși pe cerdac și, de-or tăcea sau de-or vorbi, altă tăcere și alte vorbe vor fi decît cele de astăzi...

De ce n-am fost eu dintr-o tulpină care, din întunericul timpului, nu s-ar fi încrucișat și care ar fi păstrat curat sîngele și graiul neamului meu ?...

Am cunoscut cîndva oameni care trăiau viața tuturor, umblau, vorbeau, petreceau și se purtau ca fiecare, deși veneau din norduri depărtate. Iar într-o zi aflai că au pierit în vîlmășeala vreunei fapte fioroase, vreunei nebunii sublime și crude ; — atunci am înțeles că ei purtau pe față o mască, sub care își păstrau neschimbată sălbateca fire sau cutezătorul vis al neamului. Peste ei, strălucirea po-oarelor apusene trecea lunecînd ca pe un cristal...

Roma trufașă a deschis porțile ei triumfale și în ea au năpădit toate neamurile ; *ele* s-au îmbătat de desfătărilor și minunile Romei, și *ea* s-a înmulțit din sîngele lor

puternic, și ne-a lăsat moștenire sufletul ei larg **și** mintea **ei** deschisă.

Altarul meu, lîngă care se înălțau libere toate altarele, și ătriul cu statuele tuturor artelor, tot ce făcea mindria mea, frumosul **și** bunul adunat de pe toate cîmpurile lumii!...

De ce azi aș vrea să zvîrl moștenirea asta strălucită, ca să întrupez într-o cruce de lemn necioplit idealul încă-păținat al iubirii strimte și sălbatece de ogorul țării mele ?...

Binecuvîntată și sfîntă pădure !

/ ...M-am desculțat ca piciorul meu gol, atingînd co-
/ vorul adînc de frunziș putregăit, să simtă de-a dreptul
I scurgîndu-se în el, din lutul umed, fiorul dragostei de pămînt...

Trupul meu tînăr și alb, cu sînge viu și bogat, toată ființa mea, tot ceea ce sunt *eu* deosebit de altă făptură, și tot sufletul meu risipit în trup, ca parfumul în carnea petalei — va fi **și** el odată pămînt !... Ce greu ne aducem aminte de asta !... Da, trupul mlădios **și** părul bălai, visul și dorul... ochii albaștri **și** lumina fericirii dintr-înșii vor fi **țarină**, lut negru din care vor crește flori minunate. Apoi **și** ele s-or vesteji **și** putregaiul lor va improspăta primăverile. Și toți ai mei, din care pe rînd s-a făptuit altoiul ce m-a născut, sunt și vor fi toți pămînt ; și copiii mei gingași vor fi odată pămînt...

Dedesubt strămoșii ; apoi țarina **și** misterul ființei noastre ; deasupra copiii...

Ce sfîntă plămădă ! Și ce bine înțeleg pe acei ce s-au aplecat și au sărutat cu buze fierbinți pămîntul neasemănat al acestei țări.

; **Îți** mulțumesc, pădure, că ai adunat din taina ta suc
acestei iubiri **și** l-ai turnat în mine — iar eu, cu glasul slab și neasemănat cu al tău, am povestit și altora minunea.

VIS DE FEMEIE

Ne spun citeodată unii : „Eu visez adesea, si atit de multe...”

Visele lor — ale fiecăruia... ale tuturor — cine le poate ghici, cine le poate cunoaște ?...

Am întrebat într-o zi pe cineva, fiindcă ședeam de mult alături și nu ni se mai depanau cuvintele : ‘

— Ce ai visat astă-noapte ?

Intii mi-a răspuns :

— Nimic ! Nu am visat nimic care să fie măreț, sau îngrozitor, sau prevestitor !

Pe urmă mi-a spus — și nu mai întrebam :

„Am visat frumos astă-noapte ! Părea că m-a dezmiardat ușor pe frunte somnul, ca o floare...”

Am tăcut ca și cum nu aș fi fost acolo, pentru ca nici ființa, nici glasul meu să nu sperie amintirea fragedă și lesne risipitoare a visului.

Mi-a povestit așa o femeie :

„Visele dimineața dispar ; numai fumul și parfumul lor rămâne... Mai sunt și vise de care ne aducem aminte... *Altele*, pe care poate am visat numai că le visam...”

Iată cum fuse visul meu mic :

Era într-un loc străin... Muzică și flori !... Eram frumoasă ! — se vede că îmbrăcăm atunci sufletul nostru cu vestmîntul ce i-am dori, și alții, împrejurul nostru, au și ei chipurile ce s-ar fi convenit să aibă, ca, astfel, să fie ființe armonioase, nu chipuri dăruite la întîmplare,

ca măști mincinoase în dosul cărora ne ascundem, sau care ne ascund îndărătul lor.

Eram frumoasă și așteptam — cine nu așteaptă ?...

Parcă era o lojă, unde ședeam în lumină vie, pe cînd înapoia mea, în umbră, locurile erau prinse de alții. De care alții ? Din acei cunoscuți cu care umblu pe drumurile vieții și parcă și... necunoscuți... Erau o clipă ei și... uneori erau altfel...

Am tresărit cînd s-a deschis o ușă și... L-am văzut intrînd, pe Acel care e farmecul viselor — necunoscut, cu față presimțită, prieten cu obraz străin, chip odată văzut, apoi umbrit de depărtare și reinviat în somn ca și aieva.

M-am sculat dintr-o dată către El... Apoi, amîndoi, tăcuți, ne-am așezat și... scaunele acum erau goale, și păreau a-l aștepta.”

— Astfel, în vis oamenii sunt fluizi, apar și dispar ca prin farmec.

„Ținea în mînă un sipet, și a spus tare ca să-l audă toți, fiindcă erau *iar* acolo, a spus așa : «îți aduc un dar, de la Doamna frumoasă !»”

— Visele au așa *Doamne*, care vin din tainele necunoscute ale fanteziei, să împodobească în chip firesc peisajele nopților noastre...

„Prin capacul de piele, străveziu ca sticla, am zărit cinci rînduri de hurmuz, pe care le mai văzusem pe un guler de femeie. Un neastîmpăr m-a cuprins ! Unde le mai văzusem ? La cine ? împrejurul meu, sau departe, pe filmul desfășurat ce trece o dată pe dinaintea ochilor vieții noastre și nu se mai întoarce ?...

Mi-am adus aminte, cu ușurarea unui chin ce înce-tează : văzusem hurmuzul la gitul unui tablou.

Intîlnești odată~bchi~i unei pinze.” Ce vor ei de la tine ? Și de ce nu dezlipești pe ai tăi de dinșii ?... Ea e născută din creierul unui artist poate de mult dispărut, e un copil fictiv al fantaziei, și, așa, de două ori moartă, ne cheamă totuși și ne vorbește, pe cînd alte pinze dorm indifferente și străine. Obrazul ei e făcut cu carne de culoare ! Ce cere ea de la noi ?... Acel care a conceput-o ne era străin, și buzele noastre cu silabe armonioase nici măcar nu pot desluși numele lui, cu sunete barbare ; țara

de unde vin și el și ea, ne e necunoscută, nimic nu ne leagă de ei, în trecutul cit de adinc și în viitorul cit de lung !... Sau poate că nu e o ficțiune, nu e un tablou — e portretul vreunei femei, care a trăit în evul-mediu ! De ce se pune ea în curmezișul drumului nostru, pe cărările așa de incilcite ?

Din mulțimea ce i-a trecut pe dinainte, de ce ne alege și ne cheamă, din fundul ramei poleite, cu priviri de tovarășie ca semnele masonice, cu priviri dulci de cobalt sau posomorite de sepie, și noi nu le înțelegem deslușit, dar simțim suflarea ușoară a dragostei și a dușmăniei lor ? Ne împărțim cu alții urile și bucuriile în viață, pe cind ele, trecătoarele vedenii ale visului, ne vin numai noaptea uneori dar atunci nimic nu ne e mai apropiat ca depărtatele lor ființe, nici mai existent ca inexistența lor, nici mai pipăit ca irealitatea lor.

Ele sunt ale noastre în clipa aburită a visului, și cei ce sunt ai noștri ne sunt atunci departe... E țărnul'altei lumi, de unde ne-am desprins cine știe din ce mister sau din ce păcat, și am căzut în aerul des al pământului, robi ai țărinei, păstrind din forma noastră trecută numai suflarea visului ?

Ochi de tablou !... Ochi de portret !... Uneori întâlnești ochi de dușman ce te dezmiardă și ochi de străin cu suris ce îți aduce aminte... Unde ne-au cunoscut ?... Și unde i-am iubit ?... Undeva, unde vom fi fost de mult înainte de a veni aci, sau undeva, unde ne vom duce ! Pe dira îngustă de nisip pe care ne tirim traiul de furnici cu dureri ce le credem uriașe, Hazardul ni i-a trimis în cale, rătăcitori frați pe care nu-i recunoaștem, tot așa cum, uneori, vîntul serii ne aduce vrun parfum mai dulce pe o cărare mai ușoară de aer, și e pornit de acolo, de departe.

El mi-a zis : «Ți-am adus un dar de la *Doamna frumoasă*. Am luat pe genunchi podoaba, și am spus, și nu mă auzea nimeni, căci ascultam cum imi vorbește gîndul... Am zis : «Știu ! E șiragul de mărgăritar ce împodobește cu lumina lui grumazul iubitei sale. Ea mi-a dăruit colanul... și a păstrat iubirea !... Ce bogată a rămas și... cit e de ușor să fii darnic astfel !» Am suris... surisul amar și privirea dezmiardătoare... Mă simțeam tristă și

vicleană, și singură vedeam în vis surisul și privirea mea, ademenitoare ca un laț întins.

S-a aplecat ușor peste umărul meu și mi s-a făcut frig deodată... «Ce ai gîndit nu e adevărat», mi-a spus, și părea firesc să fi cetit gîndul sub fruntea albă și mută, ca și cum ar fi fost scris pe ea.

Ochii și surisul meu s-au îndulcit și am fost frumoasă acum de fericire ! Buzele mi-au murmurat : «Eu n-am gîndit adevărat și nici tu adevărat n-ai spus ; ai vorbit astfel ca să audă alții...» Și rotind ochii împrejur, jilțurile, iarăși goale, imi surideau.

Peretele din fund, în loc de tapetul cenușiu și de ușă, se adincea, acum, în umbra unui parc îmbălsămat...

Ce *minunate-s visele* ! Ele sunt solii unei a doua vieți a noastre, încă tainică ; în lumea lor, sezoanele, timpul, distanțele nu mai sunt statornice, ca aci ; măsura locului și a vremii trebuie să fie alta acolo.

Ce puteri ascunse în noi, în adîncimi necunoscute, invie atunci ? Ce legături nepipăite leagă viața cu visul ? Se desprind din noi, în noapte, ființe ușoare, surori ale întunericului. Pășesc lin prin țări ciudate, de-abia înrudite cu ale noastre. Blinzi arhangheli de fericiri necuprinse în viață, sau arhangheli triști de negură și groază ne aduc de pe țărmurile tainice bucurii cu gust necunoscut sau negre vești, care string apoi sufletul nostru treaz în cleștele dureros al presimțirilor !

Tot visele dau glas și mișcare minunilor din basme...

...Și iată că, de pe o creangă de platan, în parcul îmbălsămat, s-a desprins un măr de aur și a venit lîngă gura mea... Am mușcat lacomă în aur, și curgea din el singe : iar în somn, părea că simt pe buze un suc cu gust plăcut. Eram singuri ! Lumina vie se domolise și gîtul meu gol albea penumbra... Simfteam lîngă mine prezența scumpă !... «Vorbește acum — numai pentru mine.»

Mi-a șoptit, ca o suflare : «Am smuls șiragul de la gîtul ei și am venit să-l innod singur pe grumazul tău iubit». Mina mea, pală în întuneric, s-a întins să-i astupe gura, ca să nu pronunțe cuvinte așa de dulci și de ne-bune și... mi s-a făcut cald deodată — nu știu de ce !

Tăceam acum, și am simțit că ceva frumos se apropie, mai deslușit decât când vezi, mai sigur decât când auzi : «Iată vine !...»

Ce venea, nu știu să spun. Adun de-abia vorbele ca să-ți povestesc visul : cu „ să spun cu cuvinte frumusețea minutului ce trebuia să se nască ?... »

Era noapte și somn și... vis — de trei ori liniște și mister... Și s-a făcut tăcere... Cum să închipui puterea tăcerii care s-a lăsat atunci între noi ? Simțeam o frică nebună să nu mă deștept, să nu mă mișc, să nu sperii ceea ce venea ușor spre mine, fiindcă în adîncul mut al tăcerii ceva se pregătea, ceva vorbea fără cuvinte... Ce era nu știu să deslușesc, dar era frumos... Să fi fost mărturisirea tăcerii sau sărutul ei ?... Nu ! Era mai mult... La o răspântie a visului trebuie să fi întâlnit... fericirea ! Ea trece și cînd ești deștept și nu bagi de seamă, o lovești, o dai în lături sau treci tu pe alături de ea fiindcă e soare, lumină, sunt oameni și vorbe și zgomote și lucruri și fapte... Dar în umbra întreitului mister al nopții, mi-a fost dat să cunosc dezmiardarea ei. Am simțit cum se pregătește și vine spre mine din umbră și nemișcare ; apoi a sosit asemenea unei unde de lumină slabă, dulce și caldă, care m-a înfășurat întreagă încet, și tot încet s-a dus, și a lăsat dulceața ei, încă după ce plecase. Nu știu dacă mă înțelegi bine... nu era, nu se vedea, nu mișca ; era numai simțire, numai vis de simțire, abur de simțire... Fericire.

M-am aplecat pe marginea lojei, și sub ea se întindea o față de apă în care se oglindea o casă albă... ».

— *Ce stranii sunt visele .* ' Numai în ele tot necuprinsul ne aparține. Ele aștern fețe de apă în marginea pleoapelor noastre, ele clădesc la îndemîna noastră palate mîndre, ele ne leagă aripi, ca să ne ducă înspre locurile unde nu vom merge niciodată. Ele ne pun la picioare bărci mititele pentru mările nesfîrșite ale dorințelor !...

„Am privit în apa limpede, unde acum se deslușea un alb peisaj, de iarnă, ce mai văzusem aiurea ; apoi el s-a topit ca aburul pe fața unei oglinzi și acum portretul de femeie se scâldea în undă, iar pe gîtul ei o dungă viorie arăta locul gol al celor cinci rînduri de mărgăritar... Am vorbit pentru mine singură : «Amorul e pururea

crud». Atunci am zărit ochii magnetici și cenușii ai prieteniei, ce mă priveau cu neliniște de pe un jîlt din fața mea. Am rîs cu hohot !... fiindcă ochii ședeau pe un jîlt — *ce căraghioase-s visele* — și fiindcă mă priveau cu neliniște ! «Nu te teme, prietină ! Iubirea de mine nu doare inima nimănui ! Ea e esență curată de suflet ! Numai de faptele noastre putem da seama, nu și de gînduri ! Gîndurile și visele ne vin de aiurea, din regiuni necunoscute ale eului nostru, din mistere încă nepătrunse ale ființei noastre. Visele sunt oaspeți nepoftiți ai nopții, și gîndurile sunt oaspeți neașteptați ai zilei ! Oare de simțirile noastre suntem totdeauna vinovați ? Fiorul nu vine el, nechemat — și e divin ; și nici de lacrimi nu avem păcat... izvoarele lor nenumărate nu știm unde se ascund, ele vin fără voie de înrourează marginea pleoapelor — singure ele sunt concretizarea sufletului, și vezi bine că — dulci, sărate sau amare, tot limpezi sunt.»

Așa spuneam prieteniei... Strigătul răgușit al unui vinzător mi-a întredeschis ochii... Vream să mai visez... O singură mișcare de glas a vieții treze, legată cu ghiulele grele de pămînt, a speriat fantasma albă și străvezie a visului, a rupt în miinile mele firul nepipăit de mătăasă destrămată din ghemul paienjeniu al nopții.

Acum pe marginea de catifea roșie a lojei, se înșiră, se înalță și crește o piramidă de portocale poleite... ».

Ce proaste-s visele !

„O ceață a cuprins și a amestecat totul... Glasul stins al vinzătorului strigă un nume depărtat. Mi-am zis : Cîte leghe vor fi de aici acolo, pe care numai visul le-ar putea străbate ».

Așa mi-a povestit femeia, un vis al ei, mic, apoi m-a întrebat : „Cine sunt oare acei care nu ne sunt nimic și... ne sunt totul în clipa trecătoare a nopții... cu care plîngem, urîm, luptăm, iubim, ca și cum sufletul nostru ar fi și al lor, pe cînd viața noastră nici îi știe, nici îi cuprinde ? » M-a întrebat și a mai spus : „Visul are forme care vorbesc, colori care cîntă, sunete care mărturisesc!... și mai mult decât atît... și dincolo de atît... cum să le pot eu povesti ! »

Apoi a tăcut.

Mă uitam la ea. Cu mâinile întinse pe genunchi, cu degetele întredeschise ce păreau a strînge sipetul — gîtul ei gol aştepta parcă podoaba cu cinci rînduri de mărgăritar. M-am uitat, apoi am strîns în mine puterile tăcerii, pentru ca fiinţa ei mută să nu sfârîme, cu degete încă tari, chipul nepipăit şi trandafiriu al visului călător.

Da !... ne spun citeodată unii : „Eu visez mult şi multe”.

Dar visele lor — ale fiecăruia... ale tuturor — cine le poate ghici, cine le poate cunoaşte ?...

SEPHORA

Era pînă atunci lumină mare, şi dintr-o dată s-a lăsat noapte, nu cum se lasă genele pe ochi, ci cum cade un capac mat şi moale.

Şedeam una în faţa alteia, Myriam şi cu mine, de vorbă fără cuvinte.

Mi-a zbîrniit atunci undeva, într-un colţ de minte, gîndul că trebuie să aprind lumina.

I, Gîndul, de-abia venit, s-a stins. Şi, nici cînd a sosit
/ porunca prea slabă, nici cînd s-a dus, braţul meu leneş pe marginea de jilţ nu s-a mişcat. Atunci, cu un glas tărăgănat parcă din adîncul adormit al fiinţei, am zis : „Povesteşte-mi ceva !” Şi acum Myriam povesteşte şi eu ascult.

„Sephora e o fată, o picătură închegată în forme frumoase din singele nostru ebraic, neamestecat. Ea are ochi rotunzi şi limpezi, care nu spun nimic, decît că sunt oglinzi în care să se poată străvedea vanitatea bărbătească. Deasupra ochilor fără umbre, cu luciu de suprafaţă ca apele fără adîncime, arcul sprâncenelor abia umbrît în pieliţa arcadei, aminteşte un portret celebru.

Fruntea e largă şi netedă, cu colori lustruite, ca puse pe o paletă cu uleiuri proaspete : înapoia ei de-abia se adăposteşte un mic gînd îndărătnic; fruntea fără gînduri a albei Sephora e odihnitoare.

Ovalul e mai perfect decît la madonele nemişcate de pe uşile de biserici. Nasul e pus acolo pentru armonia figurii,

nu alterează *nimicul* frumos al întregului, și gura care ride mereu are ceva din enigma zîmbetelor celebre, zîmbetelor care poate nu ascund nimic, decît intenția de a înșela — sute de ani — eterna prostie omenească care își caută răspuns unor întrebări inexistente, pe închegatele buze ale morților, din pietrele mute ale Egiptului și din surzimea Nirvanei.

Ce face Sephora ? Ea nu poate trece mută, cu ochii rotunzi, cu obrazul alb și neted, cu fruntea lină, cu gura rizătoare, printre oamenii grăbiți, fiindcă Sephora în tumultul destinelor e o forță a răului, învestmîntată cu amăgitoarea formă a frumosului, și îi trebuie un mijloc de a-și desăvîrși menirea.

Salomeea dansează, Dalila dezmiardă, Esthera se roagă — Sephora cîntă.

Ce glas are Sephora și cum cîntă ? — nu știe nimeni, fiindcă glasul e al Sephorei, și nu-l poți închipui singur, ci numai ieșit din ea, din trupul ei tînăr de ingenuă perversă ; vocea ei nu are un sunet în sine, fiindcă are ochii, carnea, părul și risul tînăr al Sephorei. De aceea, toți cei care vor să vorbească de glasul ei, fără voia lor, nu spun nimic de el, ci numai de ea. Ea nu trimete, în unde calde ce se ridică și se încovoie, cuvîntul frumosului către cei ce ascultă — glasul ei subțire e lațul sirenei făcut să cheme ca un semnal, să fluiera ca un șarpe, să prade, nu să dea, să ardă, nu să aline, subțire ca firul lung de păr ce s-ar încilci în jurul unei inimi pe care trebuie s-o tai ca să-l descurci din ea.

Sephora nu are încă puterea ei toată ; de-abia încearcă, de-abia începe. Ea are nouăsprezece ani, mărturisește șai-sprezece, și cel ce ascultă jură că minte și că nu are decît paisprezece.

E o copilă ! Ride mereu, zglobiu, și timbrul risului ei e cristalin ; îți trebuie o ureche de amantă ca să deslușești în el zîngănitul metalic.

Sephora se joacă. E tînără, miinile ei de copil se plimbă în voie, cu un foșnet ușor de gidilat pe nervi ; acel ce le simte ar zice și «ajunge» și «mai vreau» !

Eu am văzut pe Sephora plecînd la drum cu un vecin. Se rugase să o ia, din bunătate. Vecina îi privea din prag cum se duc, privea fără grijă, și-i învăța de bine : «Să nu

răcească fata... Să nu alerge... Bagă bine de seamă să-i dai de mîncare !»... Și omul zicea : «bine!» — și tot bine cugeta, iar fata ridea mulțumitoare și totul era drept, luminos și curat ; și s-au dus pe zăpada prăfuită a șoselei ; a rămas vecina în prag fără grijă și cu surisul bun pe buze — dar avea în ochi niște cețe pe care numai eu le-am văzut, căci nu veneau din ea ca să le simtă, ci din jocul razelor de lumină. Și aerul era tot bun, curat și limpede, îl respira vecina adînc și liniștit, iar eu am simțit un miros ușor de ambră și de piatră arsă — dar nu mirosea decît a zăpadă proaspătă...

Am văzut pe Sephora lingă un flăcău tînăr. Curgea vioi în el un sînge sănătos ca apa izvoarelor curate, era voinic și înalt, și dorința lui lingă mica Sephora părea ca a vulturului pentru o rîndunică... Și mi-a venit deodată o largă milă de vultur.

Dar părul Sephorei cum e ? E tocmai de culoarea coajei de castană bine coaptă, cu lustru de oliv din migdală de Ierusalim curată, și lung cît să se poată ascunde în pădurea lui bogată rușinea multor fețe.

Sephora e virgină, fiindcăjou. a venitxeasuU.dar castă. nu e, mei nu a fost vreodată — nu doar că cugetul ei e pWâTnlñjîr"sausufletul de pe acum întinat, ci pentru că fnu poți fi cast cînd porți, chiar neștiută, în tine, sămînța 'păcatelor ce vei face.

** Copil ? Copil ! minunată curăție a naturii, purificare a ființei, colț rătăcit de rai — copil a trebuit să fie, ca să poată fi apoi femeie, nu ca să întrupeze farmecul sfînt de tînără căpușă ce se va face răsură, ci ca să poarte în ea polenul rozelorpurpure.

Sephora e virgină, dar cînd va fi o curtezană, ea va părea încă o fecioară, cu ochii ei limpezi, cu gura fragedă, cu fruntea lină — așa cum uneori infamia aprinde candelă cu uleiuri sfînte la ușile Suburei.

Cînd Sephora va avea patruzeci de ani, alții vor jura că are douăzeci și pe atlasul fin al pielei ei de-abia niște dungii mici, ca trase cu vîrful unui ac, vor apărea nevăzute.

Trupul Sephorei nu se va împlini niciodată, fiindcă el va trebui să fie veșnic fructul verde în pofta căruia să se strepezească gustul.

Dacă aş avea pe cineva aşa de drag mie, încît cînd plinge să-mi curgă lacrimi, cînd gîndesc el să cuvinteze, un fiu din carnea spiritului meu, l-aş smulge din drumul Sephorei. Iar dacă cumva, pe cartea unde în planete se încilcesc potecile destinelor, aş vedea pe ale acestui fiu iubit încilcite cu ale filistinei, aş ridica colţul perdelei de ceaţă ce ascunde viitorul, şi i-aş arăta — poate zadarnic — pe Sephora vindută răului.

Moisil, căruia îi zic «tîmpitul», a venit la marele rabin, şi i-a spus cu glasul lui gîngav că «Sephora, renegata, trebuie blestemată, fiindcă s-a dat cu creştinii şi îşi tăgăduieşte neamul».

Şi rabinul l-a izgonit aspru : «Numai Chrestos, ereticul, a zis că-s ai cerului cei săraci cu duhul ! Ei sunt ciini ca tine, Moisil, fiindcă nu au chibzuita judecată. Pleacă şi taci ! Tatăl Sephorei e un demn evreu, chiar dacă a fost învins şi n-a ştiut să agonisească bunuri. îi fac unuia vină că a ars mîna care l-a ajutat, şi a înşelat pe cel ce s-a încrezut în el, şi a scuipat pe cel ce l-a îmbrăţişat.

Şi muma ei e o minunată fiică de jidov. Şi dacă spun unii că linge mîna pe care n-o iubeşte, şi cere celor ce ştiu să dea, şi ia de la cei ce nu ascund, şi laudă pe cei ce în suflet îi urăşte, şi huleşte pe cei ce i se încred, şi nu oboseşte niciodată minţind şi umilindu-se lor pentru folosul ei — lasă-i să zică !

Dar dacă ei sunt buni evrei, ea, Sephora ebreea, face pentru neam mai mult decît cămătarii ce storc bunurile celor nevrednici, decît cel ce măsură strîmb nemernicilor ce nu privesc cîntarul, decît cei ce sărută haina, apoi vînd pe stăpînul îngîmfat de linguşire ; Sephora va suge chiar singele şi va roade carnea smintiţilor, ea va slăbi şi obosi vlaga însăşi a celor netrebnici. Ea e aleasă cum a fost Salomeea, Dalila şi Esthera.

Ieşi, Moisil, ciine neştiutor ! »

Aşa a vorbit rabinul. Moisil a plecat tupilat şi în urma lui bătrînul zicea turburat :

«Şi cine a spus că ei sunt nevrednici ? Ei nu pot avea închinăciunea milei ; celor fugăriţi, căroră toiagul le-a deschis mările ca să ducă departe ruşinea rătăcirii, le trebuie legile tari ale urii. Ei au bătut la porţile popoare-

lor şi i-au primit ciomegile, ori au intrat în vreun tîrg în sărbătoare şi, pe cînd se înălţau cîntecele şi orgiile, s-au furişat pe după garduri ; au pătruns în vreo nepăsătoare grădină unde fructul creşte bogat şi unde sufletele sunt bune ca cerul albastru, ca soarele cald, ca iarba fragedă de munte, şi au stat sub bici, sub mantie, sub mască, ori sub îngăduirea voiei bune, culegînd fărimitura pe care altul a lepădat-o, sau risipa orgiei celui netrebnic şi bogat, sau paiul holdelor sătule. Legile lor sunt ale cruzimii.

De ce n-au închis porţile ? De ce nu şi-au păzit holdele ? Pietrele care se rostogolesc mult, se rotunjesc în drumul lor. Ele par netede şi line, şi toată tăria lor de ruptură de stînci, toate tăişurile şi muchile şi le au pe dinăuntru ; şi naţiile care s-au rostogolit prin văile lumii au trebuit să îmbrace luciul înşelătoriei şi lunecuşul minciunei ca să trăiască.

Cînd a plecat jidovul rătăcitor, a lăsat scrisă pe ţara Israelului istoria virtuţilor de neam, tot atît de generoase ca ale voastre. De atunci încolo a scris epopeea rătăcirii umilînţe, a încărcat pe mantaua lui de emigrat colbul drumurilor, şi pe sufletul lui de izgonit, ca şi în traistă, a agonisit josnicia pomenelor ; apoi le-a trecut moştenire, fiilor lui, cari au umplut ungherele pămîntului cu ostile lor mercenare, şi în ei, ele au renăscut sub alte nume şi însuşiri, şi din arme de apărare s-au făcut tăişuri de primejdie, din răbdările supunerii, germenii dominaţiunii.

A cui e vina ? I-au înarmat destinele în lupta existenţii cu armele de care au nevoie. Rămîne totuşi mantia lui Samson şi Herod şi Solomon împăratul, pe care au zdrenţuit-o pe spinii drumurilor...

Înalte învăţăminte pentru seminţii ! Căci nu se ştie pe ce loc, puterile neînţelese vor despica mările neamurilor şi vor scufunda treptele domniilor !

Să-şi întărească zidurile ce le înconjură ţările acei căroră le-a dăruit norocul să stea în insulele roditoare, picate ca din mana cerească, între colane de munţi şi larga vale a apelor albastre ; să şi le întărească nu din pietre, ci din virtuţi. Să nu lase porţile cetăţilor deschise, jucînd şi bucurîndu-se, pe cînd se strecoară seminţiile amărăciunilor. Acei ce rătăcesc, ei şi-au incuiat porţile

singelui, au clădit cu miinile lor de exilați turnul de bronz al apărării ginților, ei sunt în luptă pregătiți cu armele lor.

Țineți-vă curate riurile singelui nobil cu care atît vă mîndriți ! De ce nu vă reculegeți și voi apărările ?»

Așa zicea rabinul !

Vocea Myriamei se înălțase în întuneric ca a unei preotese ; părea că sunetul glasului ei ridică turlele de bronz ale neamului — în el tremura basmul jidovului rătăcitor ; părea că bibliile vechi ebraice își poartă legendele în turburarea profetică a cuvintelor, ce sunau ca trîmbițe și goarne, din virfurile Jeriohonului.

M-am trezit în picioare, și miinile întinse păreau a căuta un scut uriaș. Am zis :

— Da !... Să-si întărească cetățile... să-și închidă porțile !...

Myriam m-a oprit :

— Poate că mai tîrziu, pe toate țarinile lumii, se vor netezi munții, și se vor închea riurile, și vom fi cu toții frați ca de demult...

— Da, Myriam... mai tîrziu, cînd se vor netezi munții și se vor închea riurile, atunci pe netedele pajiști ale înfrățirii...

Myriam, cu vorba acum moale și parcă stinsă :

•— Rabinul e un om vechi, un om de demult... se hrănește din lupte ce nu mai sunt. Nu suntem înșine, noi amîndouă, simbolul înfrățirii ? Nu ne iubim, nu ne încovoiem cugetele și nu ne amestecăm sufletele ?

— Da, ne iubim, Myriam... Noi suntem indivizi, nu suntem popoare... Vrei să aprind ?

— Dimpotrivă, întunecă dacă poți...

Am ris :

— Degeaba ! Cît timp nu putem stăpîni, în noi, lumina și întunericul !...

Myriam murmura : „Da, din mine acum se împrăstie o dulce lumină. Am văzut pe Sephora lîngă cel pe care-l iubesc, și sufletul meu a pălit și s-a înfiorat de teamă, ca un copil plînd și fără apărare, și inima mea și-a încrucișat miinile, ca să se închine unui Dumnezeu dulce și îndurător ca al vostru, cum un prunc gingaș așteaptă scăpare de la cer !... Apoi inima mea a reînflorit...

Părea că iubitul e un David minunat, și eu o extatică Sulamită, și ne învăluia în mijlocul ospățului bogat o pinză țesută fir cu fir din amor sublim, și mîna mea ce sta departe de a lui o simțeam strînsă, topită într-a lui, și trupul meu, ce sta cuminte și purificat de frumusețea iubirilor adînci, era nimicit, absorbit în privirea lui tare și caldă... Și eram numai logodnicii dorinții, promisiilor voluptății și neofîții fericirii. Și atunci, pe covoare minunate, unde soarele pătimaș de orient așternuse în mătasa linelor moi și parfumate toată dezmierdarea arabescurilor voluptoase, a apărut Sephora... Și i-am suris, cum surizi cînd iubești, ca să împrăști de pe buzele tale sărutul primit în raze de bunătate asupra celor ce nu sunt unși cu oliul divinilor miruri de iubire ; i-a suris și împărătescul cîntăreț, și amîndoi i-am spus cuvinte bune, ca să ne mai iubim o dată pe cuvintele ce-i spuneam... Și era peste tot o boare de lumină făcută din sufletul tuturor amorurilor minunate, care din suflări se făcuse lucire. Și Sephora ședea ca o cupă frumoasă dar goală, cînd un glas scump de soră a început să răsfîre în cuvinte părul Sephorei și să-i prețuiască ochii, să-i slăvească trandafirii obrazilor și fuxțul buzelor tinere... Și deodată mi-a părut că sunt o sclavă lepădată pe lespedele unei pieți, și că ascund sub vâl cernit fruntea involtată de soarele mijlociu al vieții, pe cînd în bilciul josnic al iubirilor pîngărite, David, biblicul cîntăreț, era un Herod senil care asculta — răsfi-rînd pe boabe de chihlibar, cu degetele lui păroase, de fiecare mărgea o zestre de frumusețe de serai... parcă ar fi avut în față o juncană de rasă, căutată pe dinți și încheieturi. Și deodată în mine s-a înfipt junghiul crud a trei cuțite : frica de el, mila de mine și durerea de glasul dulce și scump ce fără voie oferea pe Sephora.

Și acel pumnal intrase mai adînc... glasul sorei.

Am îngenuncheat cugetul meu, zicîndu-i : «De ce ? E oare iubirea mea vinovată ? Nu m-ai voit tu, singură, Sulamită închisă într-o învelitoare oarecare, înadins plămuită ca să iubesc pe David, împărătescul cîntăreț ? Sau poate stă scris pe piatra soartei ca să iubesc în durere și inecată în sîngele inimii mele ?...»

Și tot așa cum nu puteam suferi decît cu pleoape închise dulcea împrăștiere a luminilor fericirii, acum am

deschis privirea dreaptă pe chipul primejdiei, cum fac sufletele viteze — și am așteptat.

Firește, acum cupa frumoasă ce era Sephora se umpluse cu veninul ispitei, și mina mea topită în mina iubitului aștepta să simtă cum se urcă în el drojdia dorințelor perverse, și trupul meu topit în ochii lui aștepta ca, gonit din ei, să moară...

Și n-a murit... Și iar s-au așternut covoare de Șiraz și sub văluri de ametist am fost o Sulamită lingă David, sublimul.

Așa am văzut pe Sephora alături de cel pe care îl iubesc — și am tremurat !"...

— Cresc, Myriam, pretutindeni, pe lutul tuturor popoarelor, flori cu parfumul așa îndoiș și poame cu gust de acesta strepezit, dar în adevăr, această a ta Sephora, tocmai fiind un strop din sîngele vostru neamestecat, ne dă aci un răsad minunat...

Ce urît sunau cuvintele mele în aerul îngreuiat de miresmele din care, ca dintr-un jar ascuns sub cenușă, Myriam ridica temple din tîmîia amintirilor !

Ea nu mă auzea... Urma firul vedeniilor ei lăuntrice, și în glasul ei simțeam zbuciumul, cum se zbate ca o pînză sub buza vînturilor calde :

„Cum vorbește Sephora ? Ea nu are nevoie să-și măsoare vorbele... e o copilă nevinovată și aruncă fără sfială lațul. Se oferă cu naivă sfruntare, se promite cu nerușinată inconstiență, împrăstie perversele ispите de poamă crudă cu neobrăzarea inocenței... Ca și cum inocența e vreodată impudoare ! Ca și cum inocența nu poartă dintru început simțirea de a se învălui și ascunde în pînza curăției albe ! Ca și cum precugetata cutezanță poate purta vestmintul pudic al instinctului feciorelnic, care dintr-o pornire de apărare instinctivă, roșește chiar de cuvinte neînțelese.

Sephora, copila neștiutoare, cheamă din fundul abiselor unde dorm în om instinctele — josnicia gusturilor, și cu miinile ei mici ce se joacă, cu glasul ei dulceag și tărăgănit, ce se alintă, răspîndește împrejuru-i parfum de luxură..."

Am întins brațul și am aprins. S-a deslușit o masă în trei colțuri, un scaun de bambus, chipuri în rame, o glastră cu un phoenix anemic.

Atunci Myriam a zis :

„Mă va întreba vreun prieten, căruia poveștile mele îi dau dor de ducă spre orizonturile sufletului meu, unde e Sephora ? — ca să o vadă și să o cunoască. Ii voi spune și numele și locul, și poate că nu o va recunoaște. De cîte ori acel care a prins pe pînză omul dinăuntru nu a înfăptuit o ființă ce nu se recunoaște singură și pe care nu o recunosc nici alții dintr-o dată ?

Eu însă poate voi rupe portretul în ziua cînd Sephora îmi va apare o biată copilă, ce luptă din greu cu soarta, și cîntă, și plînge.

Poate că Sephora va fi o invinsă ? Sunt oameni ce nu-și pot da niciodată măsura, fiindcă nu au fost puși în fața puterilor cu care să se poată măsura.

Totuși eu cred, ca rabinul cel mare, că în vrednicul neam al lui Israel, al cărui imperiu scris pe fața apelor nu s-a șters ci s-a mărit și întins, și ale cărui paiate înălțate pe apele nisipului nu s-au dărîmat, Sephora ca și Judith, Dalila, Esther, Salomeea, e fala unui neam, purtînd eternul stigmat al Evei, pentru gloria rasei."

Deodată lumina a clipit, și în întuneric au căzut cele din urmă cuvinte ale Myriamei :

„Poate că aruncînd peste fața mea, ce va urî în curînd obrazul omenesc, o pînză cenușie, nu voi mai vedea uritul rinjet al vieții, dar alții vor vedea după mine cum s-a uscat iarba tinereții pe unde a trecut Sephora..."

O PASĂRE...

...A zburat prin fereastra odăiei unde a murit Flamina !

Și ea nu era sufletul ei care zburase ; trecuse de mult timpul cînd oamenii știau că sufletele se fac pasări, acum ei aveau mai puțină cunoaștere, socotind că stăpînesc mai multă știință. Fiindcă numai atunci știi ceva despre lucruri și viață, cînd crezi adînc ceva despre ele, și oamenii de acum nu mai știau deloc unde se risipesc sufletele care pleacă.

Era numai o pasăre cu ciocul foarte galben și penele foarte albastre, care-și avea cuibul sub strașina ferestrei și de prin alte cuiburi, sub alte strașini de ferestre ; pasările nu se mai întorseseră, dar aci pasărea zbura iar prin fereastra odăiei unde nu se va mai întoarce niciodată Flamina.

Cînd a intrat întii păsărică în odaia Flaminei, s-a așezat și a ciugulit fărmiturile pe care i le azvîrlea, ca și cum ar fi știut locul de mult. Așa și pasărea sufletului ei, cînd întia oară a intrat în încăperea trupului, se va fi așezat ca de cînd lumea într-insul, ciugulind fărmiturile pe care i le arunca viața.

Dar într-o zi, altfel decît unele și la fel cu multe, pasărea nu a mai găsit pe nimeni în odaie și nici hrana ei măruntă. S-a întrebat ea de ce nu e nimeni sau unde va fi ? De ce fusese și de ce nu mai era ? Și-a amintit de hrana ei de ieri sau a suferit de dînsa ? Și sufletul de locuința lui pierdută, de trupul dus și aruncat în pămînt,

I

Scriitoarea, la doi ani, împreună cu părinții

I

împreună eu soțul

ce mai știe ? Duce el lipsă de hrana lui mărunță de ieri ? Sufere ? își aduce aminte ?

La odaia Flaminei fereastra era mereu deschisă și în tra pasărea de la întâia geană a zilei, de la primele lumini ale sufletului; și mereu deschisă era fereastra sufletului Flaminei risipit în ochi și pe făptură, și pasărea vie, caldă, pasărea armonios cîntătoare a sufletului zbătea palpitul ei fraged înaintea ochilor de chihlibar ai pasării cu pene albastre, și stau așa față în față cu ochii între ele, cum s-ar privi două pasări prin oglinda izvorului.

Așa privise, pe ochii încă aburiți ai Flaminei, urmele dulcilor vise sau umbra sumbrelor fantasme ale nopții ; așa culesese pe buzele ei ultima miere a sărutărilor nocturne, mai înainte ca primul gînd al realităților amare să le șteargă. Brațele strînse împrejurul zburătorului le privise, sau întinse spre vedenia călătoare a dorului ; apoi cum se desprindeau încet, ca un abur risipit, amăgirea și odihnele somnului, și se înfîgea sulița luminii și a vieții aievea, cum se ridica de pe trup ca o ceață reflexul albăstrui de lumină fantastică și dulce, ca de lună, al viziunilor nocturne și se deslușea chipul cu toată cruzimea amănuntelor în iradierea pozitivă a zilei.

Se adunau întii pe frunte, în locul aripelor albe și ușoare ale repaosului și iluziei, amintirile ajunurilor necăjite și creștau dungi. Peste extazul ovalului încremenit de apariția imaginilor ideale, umbre săpau conture schimbătoare din grijile necunoscute ale zilelor de miine. în colțul buzelor, acul care coase la ghergheful întimplărilor mișca arcul gurii între cele două măsuri ale risului și durerii, și uneori le înțepa cu un strop de venin tocmai în cuibul mic al sărutărilor. Și în locul ramelor cadentate care minau noaptea, sub pleoapele ei închise, navele minunate ale basmelor fericirii sau luntrile cu fructe sîngerate către țărmurile năzuinții, treceau, în luciul tăios sau în turburea apă a pupilei, grele vapoare încărcate cu nevoi spre maluri nesigure și primejdioase. Miinile întinse spre muncă, chinuind viața moartă a lucrurilor dimprejur spre o rinduială fără mult înțeles, le vedea pasărea, sau apoi cum căutau pe penel sau pe pană din nou mila idealului, sau pietatea frumosului, sau somnul trudelor, și parcă mai minunate creșteau, din cîrmuita

voință a plăcerilor flămînde, cetățile poleite ale visurilor treze.

Pe cei ce intrau și ieșeau îi văzuse. Oaspeți de mîhniri și de pornire, şuiera ca vîntul glasul lor dojenitor, și uneori cald, ca un cuib de scamă mătăsoasă părea locul, cînd arare se așeza vreunul care purta căldură prietenoasă în răsufulare, cum aduce porumbelul soare sub umărul călduț al aripelor.

Unii semănau cu uliul hrăpitor, și ca eretele puternic părea altul, și Flamina, și la ură și la putere, părea ca o porumbă prea gingașă.

Cei mulți treceau fără urme, și altora le vedea urmele rămase, urmele relelor și urmele bucuriilor, mai nemilostive ca golul minutelor pustii și oamenilor zadarnici.

Și mereu auzea neobosit, neodihnit, un ciripit fără armonie, ciripitul timpului trecător, pe cînd în sufletul Flaminei două cîntece tăiau drumul timpului fără să-l oprească. Cîntecul amintirii și al dorinței.

Se trăgănea mai stins și leneș al amintirii, ca o melopee pe instrumente cu coardele slăbite și se avînta pe culmi ametoare în jarul soarelui, în scalda cerului, în primejdia genunilor, patima cutezătoare a glasului dorinței pînă la frumuseți îngemănate cu durerea, pînă la înălțimi surori cu spaima, pînă la călduri înrudite cu nimicirea, ca un imn pe strune vibratoare, întinse pînă la rupere.¹

Dinapoia ferestrei odăii se întindea Lumea nesfîrșită, necuprinsă, și așa nesfîrșită ea era cuprinsă întreagă și în Flamina ca și în pasărea cu pene foarte albastre și ciocul foarte galben. Dar rîndunica ce-și iubea cuibul si-i era credincioasă, care vara zbura numai pînă în pomul cel din urmă al grădinii, la timpul dorințelor pribege pornea nesăturat către depărtări și despica văzduhuri necunoscute, își iubea și Flamina cuibul, se plimba pînă la ultimul pom al grădinii, dar pasărea captivă a sufletului ei, pe veci întemnițată, zbura numai cu dorul departe, peste văzduhuri, spre Lumea nesfîrșită care se întindea dincolo de fereastra odăii, și în ochii ei, cînd erau senini de ceața lacrimii, de norul plînsului, se putea vedea cum bat

spre un zbor dorit aripile prizoniere, aripile ei albe, căpușite cu întuneric, aripe de Alcyon captiv.²

Cine greșise ? O singură dată firea se înșelase punînd suflet de pasăre călătoare și doruri de zări nesfîrșite alături de dragostea cuibului, în încăperea trupească a Flaminei ?

Nu ! Cu avînt de pasări, cu aripe de doruri cit de înalte, cu stăpînire peste tot cuprinsul și liberă pentru toate zările a făcut firea făptura ca și pasărea.

Cine-a robit-o ? Ce legiutor fără înălțime a legat-o jos, de pomul cel din urmă din grădină ?

Șezuse Flamina în odaie ca icoana în altar și, întinzînd brațele, chemase cu drag la ea copiii buni ai pămîntului. Veneau, și cum intrau în lumina dimprejurul ei, încremeneau și pe urmă plecau, și ea întindea atunci brațele spre plecarea lor.

Cînd soseau către dînsa, un suris fericit se așternea pe buze și pe chip, și cînd plecau, un suris de uimită suferință ; și așa purta mereu pe ea deodată două surisuri unul peste altul, al durerii peste al fericirii neîmplinite, și mereu în ochii ei palpitul obositor al aripelor neobosite, alături de ciripitul posac al clipelor trecătoare.

Și într-o zi aripile bătuseră din ce în ce mai încet, pînă nu au mai bătut... pe cînd ciripitul sarbăd al timpului dura mereu înainte.

Pasărea care zburase prin fereastra odăiei unde a murit Flamina, ce știa ea ? Știa că Flamina fusese și nu mai era ? Credea că e păcat că a fost și acum plecase ? Sau socotea că e mai bine ?

Din tot ce privise, ce înțelesese ? Credea ea că visele *visate* și oaspeții clipelor, cit de puține, fiindcă fărîmaseră odată cu ciripitul timpului trecerea lor și *fuseseră*, nu erau așa triste părăsiri, dar că dorurile ei, ceea ce voise cu suferință, ceea ce s-ar fi putut și nu se săvîrșise, ceea ce trebuia și nu se înfăptuise, neîmplinitul clipelor pustii, acelea erau nelegiuire și dureros păcat ? Că plînsul, plînsul grozav și zadarnic, nu trebuia plîns pentru puțina ei viață trăită și încetată, care-și uzase existența și pentru care moartea era sfîrșitul flăcării consumate, plînsul grozav și zadarnic se cuvenea vieților ei posibile și neaprinse.

la ce nu avusese, la ceea ce nu o atinsese, la ce era al ei și nu i se dase.

Flamina murise de oboseala aripilor ei mereu palpitinde și mereu captive, și eu cred că așa era mai bine.

Dar pasărea nu știa nimic de înțelesul lucrurilor și pentru ea era deopotrivă.

Poate la altă primăvară va face cuib în altă parte. Dar sufletul care plecase își va mai așeza aiurea lăcaș ?

Eu aș vrea să cred că acum, când putuse zbura pentru întâia oară liber spre luminile dorite ce se întindeau dincolo de ferestre și ca să poată zbura pentru întâia și cea din urmă oară ucisese carcera lui trupească, aș vrea să cred că sufletul ei se va pierde într-un zbor neisprăvit spre zărilor necuprinse !

O pasăre a zburat prin fereastra odăiei în care a murit Flamina !

FEMEI, ÎNTRE ELE

I

OCHII

Totdeauna trăgeam de trei ori șiretul ca să ridic transparentul. Prin fereastră se vedea întreg orizontul, micul orizont prins între două povirnișuri răpezi. Pretutindeni în zare coline împădurite, apoi livezi strimte, terase de flori unduiate, bănci colorate proaspăt, vile de forme variate și bizare, sticlind ici-colea printre brazi plantați — vederea aproape întreagă a unei mici stațiuni balneare.

Între douăsprezece și două, mica ripă se aprindea de căldură. Îți puneai întrebarea consolatoare : „cum o fi acum la oraș ?”

Acum însă era ceasul când nu se răcorește încă, dar când o poală de umbră se așterne ca un cort, în soare plin și arzător.

De douăzeci de zile la ora aceea, după un lung „farniente”, după un somn absolut al activității fizice și cerebrale, mă îmbrăcam pentru ca invariabil, aproape mecanic, scoborînd cele două-trei trepte ale anexei de otel, în formă de *chalet* silvic, pe care o locuiam, trecînd prin aleea ermetic închisă de plantații care-l ascundea de tot, conturînd o potecă sinuoasă care noaptea era aproape sinistră — să ies pe terasa unde, în sunete alternate și uneori învălmășite de muzică militară și lăutari, să fac la fel cu ceilalți o plimbare de imbecilitate curativă, în lungul terasei, de pe care fiecare ploică de munte tira la vale nisipul, aducînd pietre roșietice din milul ripelor. Lîngă același stîlp electric, prin coincidență, ne îngrămă-

deam pentru a apuca o gazetă cu senzaționale vești, care alimentau îmbelșugat inteligența noastră estivală și convorbirile noastre inepte. E cert că stupiditatea, în fapte și concepții, este un apanaj al mulțimii.

Oamenii grupați formează totdeauna o mică individualitate imbecilă în actele ei, și numai omul izolat se poate înălța pînă la cele mai bune măsuri ale lui\

Azi, cu mîna încă pe șnurul storului de pîrza, simteam îngrijitorul simptom al unei rebeliuni împotriva programului consacrat. Mersul lin al însănătoșirii, prin atrofiere și mediocritate, era interceptat subit de un act de voință : nu vream să ies pe terasă. O dezbatere scurtă, apoi o mulțumire mare, o cuprindere de liniște, de odihnă, o beatitudine disproporționată cu micul act de independență : voi rămîne ! Sub geam, coloanele scurte ale terasei, largă numai cît o cameră deschisă ce se întindea în fața clădirii, mi-au determinat gîndul obscur.

Am ales din ochi colțul de umbră, locul preferat și scaunul de trestie, cu scăunaș sub picioare. De undeva, dintr-un fund răvășit de geantă de călătorie, am luat un lucru început, un lucru fără destinație, tîrit din loc în loc — pretext miînilor obosite sau leneșe. Unul din acele mici gHEME, cam îngălbenite, cu o floare' de dantelă prinsă în igliță, care rămîne și se găsește melancolic cît de tîrziu, printre neînsemnatele fleacuri ce alcătuiesc înconjurul existenței feminine.

Sunt și haine de acelea a căror fișie subțire atîrnă într-un colț de cuier, fără pretenție. Ele nu cer atenției deosebite, îngrijiri speciale, nici nu ne încrețesc fruntea la orice zbircitură a stofei ; intermediare între haina de casă și cea de primit, cu forme indecise, cu destinații multiple, ele cer numai două minute ca să te îmbrace.

Au colori neutre și pacifiste, albastruri docile care se întunecă în umbra odăiei și se moaie la lumină.

Cu un ceas și jumătate de economie a toaletei și cu un peplum ca liliacul veșted, am ieșit deci să iau posesia soțului meu. JEgoismul e însăși plămada"" noastră firească ; cu o'eiașticitate imediată transpunem tot interesul, toată bucuria, tot idealul pe dorința noastră capricioasă ! îmi abătuse acum, pînă în cele mai mici detalii, să-mTdesă-

virșesc confortul la care aspiram în instalația mea de repaos.

Dar dușmanii ne pîndesc pretutindeni ; nu eram singură. La o măsută de pai, țesută albastru cu galben, / doamna Ledru, vecina mea de odaie, lucra placid. Avea / cele două colțuri de tîmple castanii netede ca totdeauna, . .W' rotogolul ei de coadă bine pieptănată, rochia carelată cu guler alb, și fața ei sanguină. Doamna Ledru este între fW~ două vîrste — cu aspectul cuiva care are încă mulți ani siguri de trai înainte, și cu abdicarea voluntară la tinerețe.

Elvețiană și văduvă. Ca elvețiană se îmbracă dizgrațios, cu o premeditare parcă în tot detaliul toaletei de a lua și hainei și corpului orice farmec. Și e văduvă ! Aci, o ostilitate secretă mă separă de d-na Ledru. Gimnastica mea predilectă și totdeauna reușită, de a clasifica la prima vedere orice eșantion care îmi cade sub observație, stabilizează că d-na Ledru trebuia să fie fată bătrînă — un produs elvețian cu totul diferit de ceea ce reprezintă această speță socială în alte ținuturi.

Dar d-na Ledru se încapățîna să fie văduvă. Frînturi de acelea de vorbe, pe care nu ești sigur cînd și de unde le-ai auzit, stabileau în mintea mea la cazierul foarte sumar al d-nei Ledru că avusese un menaj fericit și că era neconsolabilă. Niciodată nu mă oprisem cu mintea prea mult asupra problemei : „concepția matrimonială a d-nei Ledru". Moravurile hinduse îmi erau mai accesibile decît felul acesta de fericire și durere, deopotrivă de incolore.

O mulțime de gînduri și aspirații, care formau în mine platforma cunoștințelor și materialul existenței, se nimiceau cînd le apropiam de atitudinea d-nei Ledru în fața vieții.

Zguduirile pasionale, luptele, sfîșierile lăuntrice, gelozia, cortejul întreg al iubirii cu jocurile lui de dublă pantomimă a durerii și desfătării, păreau deodată noțiuni bizare cînd i le asociazam. Cuvîntul „contract" mi se înfățișa solid și pașnic, iar scurta mea anchetă asupra menajului Ledru se oprea cu exasperare la capitolul acelui fel de raporturi care sunt la baza asociațiilor mixte, pentru fundarea unei familii. Azi, ca de obicei, cu o obsesie dezesperantă privind pe d-na Ledru, îmi era cu neputință

s-o pot asocia acelei imagini precise din misterul care contopește dublul principiu universal. Și această incapacitate a mea se transforma într-un acid sentiment de aversiune pentru inofensiva mea vecină.

D-na Ledru n-avea copii; asta, cei puțin, era ceva consolator. Nici o probă tangibilă a trecutului nu-și interpunea sarcasmul ei. Desigur femeia asta primise cu calm fericirea și suportase cu resemnare nenorocirea.

Avea poate sprijinul vreuneia din acele religii la care se reduc toate problemele vitale pentru a se ușura astfel sufletul de turburările lor? Sau poate un lung atavism de existențe simetrice, care își construiesc edificiul vieții și îl surpă ca pe un joc de cuburi, îi da această formulă?

Avea mișcări tacticoase dar ușoare, două miini puhabe dar neexpresive, înadins parcă făcute să miște din loc obiectele cu gesturi pozitive și îndeminatice. Două miini care desigur știau în tot minutul ce vor și nu se încurcau cu altele, uitate într-un gest ridicol la mijlocul drumului între idei și scop, întrerupte de ademenirea cine știe cărui vis de-o clipă — avea două miini temperate, nu prea fierbinți pe lucruri reci sau prea reci pe cele calde : două miini cumiști.

Lucra întotdeauna. Nu cred să-mi fi spus nimeni, dar e sigur că hotărise să umple golul definitiv al existenței cu această ocupație.

Ideea că respectă duminicile, ideea vidului ferial, imi pricinuia, mie, o scurtă durere pe care ea poate n-o simțea niciodată.

Lucra cu croșetul subțire de os minuni albe ca zăpada, cu o lină cum parcă nu mai văzusem alta, lucra bonetele cît pumnul, în golul căruia sclipeau parcă chipuri mici și nevinovate, lucra jachetele cu minici de păpușă în curba căroră simțea viața brațului mic de carne trandafir, aluatul crud și plăpind în care zi cu zi se va desăvîrși ființa minunată a .patimilor.

Și miinile ei cumiști, de fată bătrână, cu obrazii cam moi, cu ochii albaștri-spălăciți, fără răsfrîngerii, ca niște simple instrumente de înregistrare a lumii exterioare — miinile ei puhave aveau un dar ciudat și magic de a da contururi și forme vii acelor miniaturale vestminte ale primei copilării, a evoca trupul fraged de petală și gîn-

găvitul ciudat și supărător în nedeslușirea lui, care nu e nici plîns, nici rîs, e și durere și bucurie și gemăt și cuvînt, e preludiul obscur al muzicei simțirilor viitoare.

Privind la d-na Ledru imi abătuse și mă plictisea curiozitatea : în ce fel putea ea înțelege pe Fedra, Macbeth, Electra, Othelo — pe cînd muzica din parc arunca o frază din turmentul unuia din acei eroi care au rupt zăgazuł meschinelor echilibruri ale vieții.

Eram hotărîtă însă să nu-mi tulbur cu nimic repaosul și am acceptat cu o resemnare aproape simpatice prezența discretă a d-nei Ledru, care scotea din sacul ei de lucru, cu gesturi metodice, diferite unelte de os de care se servea cu o sistematică precizie și calmă hărnicie, care, în zilele mele de nervozitate, avea darul să mă scoată din răbdare ca și imuabilitatea barometrică a bunei sale dispoziții.

Pe cele trei trepte de piatră ce scoborau în parc se urca acum, privind surizătoare înapoi la copilășul palid și rahitic, imobilizat în tristul lui cărucior, cea mai delicioasă bunică ce poate fi sub soare, ocupația amoroasă de diletant și artist a sufletului meu de romancier din zilele acelea de pace covîrșitoare : d-na M. — nume străin — soția unui belgian, o româncă de cea mai adorabilă specie.

Înaltă, elegantă, cu mersul ușor unduiat, oprit parcă cu voință de la mișcări precise, cu părul alb ce părea un lux, o cutezătoare cochetărie de femeie frumoasă, cu trăsături fine, cu ovalul bogat, cu gura întinsă într-un arc plăcut de un suris imprecis ce se nuanța după împrejurări, cu ochi strînși pe pleoape, dar nespun de expresivi cînd uneori ți se ținteau drept în față. Avea un parfum de grație și mister, nu misterul existențelor complicate, ci misterul vieții sufletești adînci.

Părea a juca, cu o ușoară ironie și cu acea perversă atracție a tinereții voluntar deghizate, un rol capricios de bunică.

Nevoia mea absolută de a-mi ocupa sufletul cu o pasiune inocentă își alesese de obiect pe aristocratica mea vecină, cu care dozam progresele printr-un salut, un cuvînt în treacăt, o mîngiere dată copilului.

Studiul femeii mi-a părut totdeauna mai interesant decât al bărbatului, fiindcă la bărbați faci înconjurul faptelor și faptele sunt rareori prea interesante, pe cînd femeia are o rezervă bogată de material sufletesc, în căutarea căruia poți pleca într-o aventuroasă cercetare plină de surprize.

Cu un suris foarte îndrăgostit am împins în fața mea un comod fotoliu de trestie, cel mai odihnitor, acel pe care și-l alegea ea de obicei.

Și d-na M. s-a așezat cu mișcările distrase ale cuiva care, cu o secundă înainte, nu știa că va lua hotărîrea de a sta acolo.

Farmec al gusturilor neînsemnate ! Obiceiuri mărunte ale ființelor ce îmi sunt dragi prin liberă alegere — obiceiuri pe care ni le așezăm pe veci în misteriosul tezaur al inimii !

Scaunul predilect pe care nimic și nimeni nu-l poate rupe în noi ! Colțul de odaie pe care nici o dărimare nu-l poate nimici, pași pe nisip pe care nimic nu-i șterge, glas { al cărui timbru sună ca un leit-motiv perpetuu, spirale de fum încremenite în alambicul suvenirii, mic patrimoniu impalpabil care fuge de sub lama neputincioasă a scalpului, o dată cu problema vieții ! Ce frumoase și dulci cămine de odihnă au trecătorii oaspeți care au știut să rupă obstacolul dintre ei și noi, ce calde încăperi mobilate cu urmele lor îndrăgite și sărutate de gura dulce a amintirii !

Am vorbit d-nei M. de soare, de ploaie, de baie, de nepoțelul infirm și de simpatia mea feminină — un sentiment foarte fin, fiindcă o femeie, cînd poate admira sincer pe alta, are mijloace mai mari de a-i aprecia calitățile, îi contemplam cu simpatie acea ciudată frumusețe de toamnă, parcă și mai delicată acum, cu tonurile de petale stinse ale feții, cu trupul admirabil sub văluri fumurii, coloare pe care o adoptase eleganța simplă și voluntar cernită a încîntătoarei femei ce părea că se înconjură de melancolia veșmintelor cenușii, pentru a armoniza cu delicatul apus al vieții.

D-na M., după o ultimă dezmierdare trimisă spre cărucior, a scos din sacul ei închis cu o ramă de argint vechi, cizelat într-o stranie emblemă de șopîrlă, a scos cu

mîini leneșe, ce păreau a cere odihnă, un obiect de artă mic ca o batistă fină. Zi după zi, cu gesturi ce păreau artificiale, înfîșea în pînza argintie poezia mătăsurilor cu colori stinse, ca și mișcările încet voluptuoase ale degetelor prelungi și pale, colori care păreau numai suflarea comprimată a unor colori prime, tot așa cum gesturile ei păreau expresia înăbușită a unei vieți mai puternice.

Lucra acum ca Penelopa un basm neisprăvit pe lumea unui pătrat micuț de pînă argintie. Mîinile ei lungi, de care eram înamorată, minuiau acul ca și cum ar fi săvîrșit un act umilitor pentru ele ; păreau făcute inadins să țină fildeşul unui evantaliu pe vreo pînă superbă din timpul Renașterii.

Ușa terasei se dote în lături și în costum prea evident sportiv, cu o rachetă în mînă, apărură cea mai modernă față a stațiunii care se afla, din cauza unei schimbări de program, în fața unei lungi după-amiezi de plictiseală.

Specimenul acesta de „fecioare tari” îmi plac tot așa de puțin ca ingenuiele falsificate. în genere socotesc epoca dintre adolescența melancolică sau zburdalnică a fetei și pînă la căsătorie ca una din fazele cele mai puțin avantajoase ale evoluției feminine, ca una din situațiile cele mai false ale femeii în societate și mai ales ca un rol greu de ținut.

Eu, cu o dureroasă perfecție de exagerare a sensibilității, am avut totdeauna în fața asta o jenă pentru ceea ce ignoram din viață și o stînjnire, din obscurul ei presentiment, față de acei care știau ce cer de la mine. O infirmitate în a cărei speculă, nu m-am complăcut ca turma, o nedesăvîrșire tranzitorie, un obstacol între cîmpul luminos al înțelegerii și mine, ceva ca o prismă de reformare a cunoștinței și, în cele mai bune minute, o aromire lîncedă sau noțiunea unei boli trecătoare. Acele care adoptă, pentru trecerea acestei dezavantajoase punți, atitudini masculine, sfruntare gălăgioasă, sporturi violente și flirturi, îmi sunt cu atît mai inamice cu cît lucrează la distrugerea sacrei *feminități*, a farmecelor ei fragile, prin abdicarea puterii ce rezidă în însăși slăbiciunea feminină, care e ca o coardă subțire, mereu întinsă, gata să se rupă, dar — prin elasticitatea ei — pururi învingătoare.

Patru femei la un loc, dintre cari cea mai tinăra, într-un fel oarecare, era „Mamina” — așa o chema cu pasiune copilul bolnav.

O tăcere aproape neîntreruptă deocamdată, pînă se dedau miinile pe rostul lucrului, pînă se legau firele deosebite și depărtate în drumurile lor, a unor ființe adunate acolo de întîmplare, în acea relativă familiaritate dintre locuitorii aceluiași coridor de hotel.

Patru femei la lucru — patru femei la vorbă, natură împrejur și oameni în preajmă.

Departe alte locuri și alte lumi, dublele peisaje prezente și absente ale orizonturilor dinăuntru și dinafară noastră.

Lucrul acela de mină mai tîrziu va cuprinde în arcuirea frunzelor de palide mătăsuri, în moartele petale de ibrișnuri carminate, tot ce era în preajma ochilor și în mișcarea sufletelor din clipele acelea.

Oameni, drumuri, frunze, cuvinte, le va închide impulsul minii. Acel petic de lucru fără viață va conține chipurile ce ne-au trecut pe dinainte și au pătruns prin oglinda ochilor la cîrma degetelor care îndreptau firul, trecătorii potecilor și ai minții vor fi în fiecare punct mai apăsător și tot așa și nepăsarea de ei.

În cugetarea liniilor trase de acul ușor, în slova firului destrămat de mătăsă translucidă, în curba arabescurilor vor fi toți și toate, cîți au trăit, odată cu noi și împrejurul nostru, minutele de atunci. Uitat în fund' de casetă, nepoții vor azvîrli cu miini disprețuitoare peticul învechit și nu vor ști că frunzăresc un pumn de viață.

Apoi poate vor rămîne visători deodată, fiindcă au atins un talisman, și prin ei a trecut sufletul subtil al lucrurilor moarte...

Un automobil luxos se opri fără zgomot și din el cobori cu un aer răutăcios și plictisit, înaltă și prea robustă, o doamnă din acele de al căror nume sunt legate multe aventuri adevărate și tot atîtea legende — tot ce e petrecere, zgomot și scandal pe o scară mare și la un diapazon aproape impunător. Ne-am uitat deodată după dînsa ; a trecut ducînd cu ea tot vidul vieților zgomotoase și zadarnice.

Și tăcerea plăcută, comunicativă, continua între noi. Se topeau în acea tăcere toate micile piedici, mureau în ea

încet toate disentiamentele, se fabrica scurt și provizor unul din momentele de coeziune perfectă, cînd totul concură. Era mic scopul acestei lucrări frumoase și rare... Ce puternic trebuie să fie farmecul acestei pline armonii între „doi” și pe alte drumuri ale sufletului !

Era acum unul din acele ceasuri „între femei”, asemeni conversațiilor de după cină, la țigară, între bărbați, cînd, printre rotoagoale de fum se desprind, cad, se rostogolesc între ei cuvinte rare, glumețe, pînă se întîlesc în povestiri plăcute și spirituale, ușoare și vesele. Nu ora istorioarelor obscene cu risuri apăsate, a digestiilor greoaie, a grosolanelor indiscreții din ajun, nu ora cînd se scurge drojdia brutală, ci ora cînd, subțiri și transparente ca fumul, amintirile vin, amintiri de clipe plăcute, învăluite de norul lor albastru, în cețe melancolice.

Am spus cu glas tare observația mea, invidiind privelejul țigării masculine, pe care fumatul feminin nu-l înlocuiește, gest unic, atribut de manifestări psihologice exclusiv bărbătești.

Tăcerea d-nei Ledru era afirmativă. Miss Mary, fata modernă, aprobă energic, iar frumoasa bunicuță a lui Sandei lăsă să cadă cu vocea ei armonioasă o reflecție încurajatoare : „Da, așa e !” zicea Mamina. Cine nu-și aminteste plăcut de gestul acesta ? Cine nu a fost măcar o dată agreabil oprit din orbirea ce avem pentru faptele mărunte ale vieții, de această atitudine masculină ? Cine nu poate evoca, cu o ușoară tremurare a undelor de singe pe riurile lui liniștite, un tată, un bunic, un frate, un prieten, un trecător pe dinainte-ne în ceasul de care vorbești ?

Mina dusă cu un gest familiar și propriu, distrat și instinctiv... o privire aruncată tovarășei acum prinsă între degete. Cînd o aprinde a dat scînteie acelei mici rezerve de simțire masculină mereu comprimată. Se stinge și reîncepe gestul.

S-a și desinat un episod, o povestire. Le simți acolo pe buzele ce nu pot vorbi și trag primul fum, le simți în degetele ce aruncă chibritul... s-au urcat în ochi, știți că melodia lor pe acompaniamentul aromitoarei buruiene se cîntă și că precis, vesel, deghizat, trunchiat, anecdota sau suvenirea va veni. Între două fumurile strecoară ceea ce nu s-a pronunțat.

~>. •

Fumul pare a pune o distanță între cuvinte, a le aburi țâria. Cu cenușa se scutură regretul... Și când o sting mîinile ce le știi, cu gestul încă viu în tine, când o sting brusc, arsă pînă la buze ca un amor istovit, sau oprită la jumătate ca o dorință neîmplinită, sau aproape întreagă ca un pahar voluptos luat brusc de la gură — moare acolo, strivită pe ea, o mică porție din acea prea avară substanță a cărnii sufletului masculin.

— Cu toate acestea, reluai eu, femeile au și ele un contingent de amintiri, de la catalogul aventurilor doamnei de adineaori, pînă la suvenirile pe care cele mai pure vieți nu pot, de-a lungul drumurilor celor mai clare, să nu le cuprindă.

Ochii migdalați ai frumoasei mele păreau mai copleșiți și lumina lor albastră mai sumbră. Domnișoara Mary, cu o mișcare băiețească, se așeză călare pe scăunel; desină în aer gestul de a aprinde o țigară inexistentă și mimica ei ștregărească reproduse așa de bine procedarea unuia sau altuia, încît un împătrit rîs urmă pantomima ei, rîs în care se distingea, ca o muzică, tremurul argintiu și învăluit al vocii Maminei. Era astfel între trupul, privirea, mișcarea și glasul ei o concordanță perfectă, care reda impresia unei scînteietoare expansiuni, înăbușite sub vîlul voinții : părea acum a căuta ceva în perspectiva orizonturilor dinăuntru și, cu acel farmec tinăr cu care te apropia cînd vrea să se dăruiască, pentru ca apoi să-și reia fără greutate rezerva ei cam mîndră, ne declară, ca cineva care nu găsește ce caută :

— Nu-mi aduc aminte de nimic... Sunt o femeie fără aventuri, o femeie foarte săracă.

Sfîrșitul aleei de plimbare a parcului se prelungea pînă în marginea terasei, călca aproape pe proprietatea noastră și turbura, cu ecoul muzicei amortit de plantație și cu murmurul mulțimii, liniștea domeniului nostru exclusiv.

Cîțiva înși își prelungeau plimbarea în grupuri pînă lingă noi, cei mai mulți se întorceau de la mijlocul aleei unde roia o mulțime în care nuanțele vii ale modei feminine din anul acela dădeau ochilor, de departe, o impresie înveselitoare de cîmp smălțat de flori aprinse. Cum trecătorii se încrucișau fără ca vorbele lor s-ajungă pînă la noi, am spus :

jf: / — Nici eu nu găsesc nimic de povestit ; dar eu sunt 7/ din acele ființe care privesc numai cum trăiesc ceilalți. Am / purtat mereu pe nas acei ochelari cu care te uiți la alții și n-am băgat de seamă ce mi se întîmplă mie. Aș putea mai ușor să vă spun, cu experiența mea de privitor, că dama cu pălărie neagră și rochie albă e în afinitate simpatcă cu jacheta cu careuri mici și pălărie moale, după simptome imperceptibile de privire și după armonia involuntară a pașilor, care se încrucișează la plimbare în același loc, decît aș putea să vă istorisesc ceva personal. Am un deficit colosal de existență.¹

— Noroc că ai băgat de seamă la timp ! interveni Mary, schițînd cu artă dezlipirea voluptoasă a unei țigări de sub o buză glabră sau o musteață inexistentă.

D-na EedfiX cu ochii ei strînși de mioapă, își îmbrăcase pumnul cu o scufiță de lînă albă, în puful căreia păreau a nu fi umblat niciodată miini omenești și fața ei inexpressivă, în loc de a reflecta emoțiile maternității, calcula serios locul unde suveica fină trebuia să treacă bridul de panglică. D-na Ledru lucra astfel neobosit pentru un dispensar de copii, cele mai miniaturale, cele mai fragede, cele mai sugestive veștminte, evocîndu-mi mereu, ca la început, carnea pufoasă și trandafirie a floarei gingașe ce e trupul micii ființe omenești. Bonetul dispăru ca un fulg în miraculosul sac și un ghem de lînă pală, ca rozele extenuate, își desfășură firul moale pe degetele ei vrăjite.

— Poveștile ochilor și păcatul lor ! Iată o colecție de aventuri și suvenire în vagul căroră nu s-a legiferat încă — zise Mamina.

D-na Ledru lucra. Mary lăsă repede mîna cu țigara de-a lungul fustei albe și ridică capul ei insolent cu o curiozitate. Imi suspendasem răsufarea, ca nu cumva să sperie capricioasa mimoză a expansiunii d-nei M.

Povestea ochilor ! Ai mei se aprinseseră de desfătare sub pleoapele ipocrit lăsate ca perdelele unui cuib de amor. Poveștile ochilor !

— Nu se pot prinde, nu se pot spune, zise ea lăsînd să-i cadă lucrul pe brațe. Sunt ca inelele de soare, ca fluturii de lumină, ca evaporarea de parfumuri ! Știm cu toții ce e privirea, cu nenumăratele ei puteri de jocuri și nuanțe, dar cum să o transpui în cuvinte ! Frumusețea ei

enormă e tocmai această supremă liberare de sub orice dominație.

O bruscă suspensie curmă ca un suspin ideea. La toate patru, miinile ne-au tremurat la fel, împungând alături, cu un gînd gemen pentru ochii stinși, care nu mai pot nici privi, nici primi privirea.

— E de altfel la mine o predestinare, urmă d-na M. Pentru ce, de la început, de întotdeauna, aceeași formă mă urmărește neconținut? Aceeași formă de dorinți mute, de vorbe clare dar neexprimate, de iubiri născute, crescute, ajunse la puteri enorme și agonizate în mirajul impalpabil al ochilor feluriti. De ce această formă de basme neli-nișitoare, de-a lungul vieții mele clare?

Eram abia de unsprezece ani cînd persecuția unei perechi de ochi m-a silit să-i descoper. Erau foarte crunți și ficși și exprimau o perseverență pe care poate n-am mai întîlnit-o de atunci, o violență rea, care-mi da un nestă-pînit sentiment de frică, ce nu s-a risipit niciodată. Ochii aparțineau unui băiat ceva mai mare decît mine. După un timp i-am găsit statornici și obsedanți oriunde ridicam pe ai mei. Am căutat să aflu cine mi-e dușmanul. Mie, cea inofensivă și blindă de atunci, amorul mi se arăta ca un inamic și în formă demonică, în principiul lui satanic, în loc să ia dulcile înfățișări ale ademenitorului Cupidon. Și dacă, parcurgând drumul ochilor, fac o cercetare — treptat și pînă la urmă, toți acei cari m-au reținut cu puteri mai mari îmi apar tot astfel. Ca și cum fragila ființă feminină e făcută să nască și să crească în bărbat o otravă nemi-loasă, în care fundamentul adevărat al idealizatei iubiri ar fi o neîndurată luptă de ură! Persecutorul meu, pe care în limbajul obișnuit ar trebui să-l numesc micul meu amarez, era un caracter rebel: inteligent, dar certat cu orice disciplină; era ceea ce se cheamă un soi rău și privilegiile părintești nu aveau aproape nici o putere ca să înfrîngă acea natură de apostat.

Un ciudat amestec de mîndrie pentru o cucerire așa de importantă și de dificilă, un fel de oroare și o frică nedesu-lușită și grozavă îmi stricau orice plimbare, îmi omorau jocurile, liniștea, somnul meu pașnic de copil timid și visă-tor. Mi se pare și acum miraculos cum orice mișcare, orice proiect, orice loc unde mă duceam îi erau cunoscute. Voia

de a respira în curte, de a deschide un geam, îmi era in-terzisă, fără ca să nu scap din mîini perdeaua sau să mă albesc ca o pinză fiindcă, lipit de un felinar sau de un zid opus, stăpînul ochilor bine cunoscuți și temuți, fixați cu o răbdare neobosită, era acolo. în gluga pelerinei mele mici de școlăriță găseam o floare; cînd prinzeam în pavilionul grădinii alta mă izbea, aspră și dureroasă, în obraz; de pe învelitorile caselor, de prin locurile vi-rane, aceeași urmărire de dezmiertătoare inimiție încă-pătînată. Mă treceau lacrimile adesea. Cunoșteam bătăile de inimă dezordonate ale celor ce duc duelurile obscure ale persecuției și existența mea, involuntar, se transforma în-tr-o tragedie mută și inexorabilă. Chiar dacă rușinosul copil ce eram, al cărui vocabular nu ar fi putut cuprinde și pronunța, fără să moară mai bine, cuvintele ce puteau, bine-rău, exprima această întîmplare — aș fi vrut să mă spovedesc cuiva, ce era să spun?

Evitam cu spaimă acea privire și uneori, zicîndu-mi că - e laș, puneam ochii cu cît puteam mai mult curaj și indi-ferență pe ai persecutorului meu.

Ciudat băiat! în acele rare momente, care probabil erau în nebunia lui clipe de supremă fericire, n-aș putea descrie ce imens de simțiri și înțelesuri se adîncea în apa lor neagră, ce părea un ocean amar și pasionat, în care te înecai fără putere și fără opunere.

I Cruntă, perfidă, scîrboasă, perversă, ironică, brutală, ; nerușinată —• toate formele răului le avea acea privire. i cînd mă feream de ea și, cînd rareori îi dam ce-mi cerea, pe a mea, nu se poate descrie frumusețea ei întunecată, , mulțumirea ei pătimașă și tristă, recunoștința violentă, adorația, supunerea, sclavia, domesticirea puiului ciudat de tigrul, născut din cine știe ce impresii și atavisme, din-tr-o pereche de negustori bulgari înavuțiți.

Dar mai conțineau, cu o expresivitate și cu o elocință grozavă, toată dorința pozitivă, tot ce secretul final al che-mării „omului”, pe care precocitatea lui, accentuată, o trimitea, în formă de insuportabilă presimțire, inocenței mele absolute. Pentru pasta crudă ce eram, era prea tim-puriu contractul unui astfel de sentiment brutal.

Ani întregi am crescut sub această împovărătoare dra-goste. Ai mei văzuseră și ei această ciudată umbră ce se

ținea de pașii noștri. Privirile severe, o incontestabilă autoritate, apoi mijloace de represiune și de constrângere, nimic nu a putut învinge această mică voință de fier, care atingea extrema limită dintre rațiune și nebunie. Tocmai acum mă întreb : să-mi fi făcut, proaspătă cum eram, această iubire bizară o mai mare impresie decît cred? Să fi căpătat și păstrat de atunci o concepție prea orgolioasă și prea pretențioasă a iubirii?... Toți ochii care au trecut mai tîrziu, să nu-și fi putut scobori poveștile lor pe buze, fiindcă ceva arbitrar din mine le respingea, găsindu-le prea mici?... Să fi cerut eu probe prea tari, încercări prea grele, perseverențe prea lungi, cantități prea enorme de timp și sentiment, din cauza acestui caz care-mi crease o măsură exagerată de ceea ce se poate cere cuiva și de ce mi se putea da?...

Am întrerupt tăcerea ei, întrebătoare și melancolică ca și umbra de nor care a proiectat pe terasă un întuneric de brazi. Am întrerupt-o cu o ciudată patimă :

— Nu, doamnă ! Numai o urmărire așa neobosită sta-tornicește o clarificare, o certitudine a voinții masculine, demnă de unele daruri. Cine are mult de dat nu poate da ușor. Micul d-tale adorator a găsit instinctiv măsurile de ofrandă și cucerire ce-ți trebuiau.

Dar Mamina se întreba mereu, tăcînd...

Pe urmă s-a roșit brusc. Sub albul mat al pielii, singele ei da un val estompat, apoi aceeași impresie dinăuntru a lăsat-o pală.

— Da, poate... Dacă aș fi întîlnit mai tîrziu o voință... Așa, nenumărați ca un neîntrerupt lanț de licurici pe cele două laturi ale drumului meu, văd, cînd caut amintiri, numai „ochii”. Cutezători și fugari, insinuanți, întrebători, timizi, admiratori, lingușitori cu făgăduieli, cu rugi, așternînd dinainte-mi — în scurte luciri — covoare țesute cu izvoade felurite, ca niște iluzorii negustori de fanstasme topite în lichida aburire a pupilei. Printre ei, rari, cînd nu mă pot opri, văd farul orbitor ca o devorantă prăpastie a unor priviri stăpînitoare. Farul de la care m-am smuls, trecînd înainte pe drumul meu, cu chenar de priviri nenumărate¹. Faruri ! ochi în care s-ar fi orbit ai mei pentru

totdeauna, lăsîndu-mă fără privire, sau cu soarta de a nu mai vedea niciodată decît cu ochii altuia.

Poate că nu am făcut rău !...

Și d-na Ledru împletea mereu. Mary, cu mina care ținea țigara departe în aer, cu capul dat pe spate, urmărea cu atenție o lungă spirală de fum imaginar.

II

— O poveste a ochilor ! Găsesc eu vreuna ?

Cum ziceam, cred că viețile cele mai cenușii, mai palide, mai sterpe ca și cele mai senine au totuși, uneori măcar, presimțirea lucrurilor ce li s-ar fi putut întîmpla. Nu e nimeni căruia, schimbindu-i-se un singur resort la macazul existenței, să nu fi putut fi pus deodată în fața unor împrejurări violente.

Un locuitor din Louvain, un pașnic belgian, un metodic cetățean, instrument banal de mediocritate civilizată. Toată viața lui e un drum bine pavat, curat, spălat pe pietrele lui cenușii, ca și casele tîhnitei Belgii... și deodată împrejurări fac din el un erou, și din viața lui, care părea destinată ifnei îndrumări calculate cu milimetru, o zbuciumată : o vijelioasă aventură.

Vin cutremure care pun omul cel mai banal în fața adevăratei vieți. Trebuie să fie dureroasă încordarea forțelor lui mici ca să se poată înălța pînă la puterea evenimentelor... Dar mai cumplit să simți în tine energii flămînde, cari strigă și cheamă viața, și să rămînă pe veci paralizate din lipsa de împrejurări.

Depart, ca printr-o pînză, uneori mai clar și uneori așa de aproape că tresare ca și atinsă de ele, trec pe dinaintea unei femei ce stă închisă în cetatea zadarului, trec posibilitățile.

Ele sunt la mine așa de învăluite, așa de vagi, încît nu-mi recheamă decît imagini imprecise.

Din toate aceste treceri de lumini pe lumina primă, și de umbre în umbra fundală, mi-a rămas întipărit, cu un amestec de scîrbă, de teamă, de straniu și de violență, un caz foarte caracteristic într-un fel oarecare.

Sedeam în orașul P., oraș de provincie mai curățel ca multe. O gară veche și mare. O piață în fața ei, din ea două alei de ploi ce apucau spre lături ; o arteră de stradă largă și plantată, cu aspect de mic bulevard care ducea în centru, străzi mai dosnice în rază și incinta mahalalelor strînse care cereuiau tîrgul. în centru o piață cu clădiri vechi; strada comercială scurtă și fără nici o animație ; un edificiu superb de arhitectură căzut exact în mijlocul orașului, ca din lună, cu turnul lui ca un minaret, cu pendula mare care măsura ore plictisitoare deasupra orașului cu viață puțină. Case bune, trotuare frumoase. Seara lumină proastă, cernută încă printre pomi deși. în general un lux de plantație care iarna desfrunzea trist orașul. O episcopie veche cu aere de minăstire și de părăsire în acord cu evlavie obosită a enoriașilor, și un bulevard minunat, larg, aerat, însoțit, legat cu o șosea frumoasă, marginită de așternuturi de gazon veșnic primăvărat, fraged, nou, umed, cu boschete de liliac, cu privighetori ; cu tei din belșug cari otrăveau Maiul¹ cu parfumuri tari, tei ale căror crengi înflorite cu două feluri de ciorchini aurii, se întindeau pînă la miinile trecătorilor și le lăsa, nevrut, între degete, îmbătătorul talisman a două steluțe sau a unei crenguțe poleite ; crîng cu mărgărite mari, largi, ale căror frunze albe spuneau deslușit : „mult, puțin... la nebunie"... Natura de-abia delicat dezmiardată de mîna omenească. Pe urmă pădurea-parc... flori... bănci... alee, lac, grotă improvizată, fauni de teracotă și statui equestre de ipsosuri ruginite închipuind bronzul, sau muceze ca fierul, care nu reușeau să urîțească glorioasa simfonie verde și, mai în fund, drumul îngust cît două trăsuri alături spre inima pădurii, sub povara pomilor, unde aerul se schimba, se improspăta brusc și unde o fericire nouă te spăla fără vrere de orice necaz. Miez de pădure.

în tîrgul ăsta am stat cîțiva ani. Făcînd o clasare a vremurilor mele după localități, e tocmai timpul și locul de trecere între înconștiența de mine sub micimea împrejurărilor mele, și deșteptarea vie, dureroasă, tumultoasă a ființei interioare. Sunt florile vieții mele lăuntrice. Intîi cețoase, apoi tremurătoare de lumini nesigure, rumenite de presimțirea depărtată a soarelui, orbite de lumina lui încă necunoscută. Un timp de tranziție.

Aveam casa pe una din străzile frumoase cu zid verde de pomi ce-i mohorau pe o parte vederea. Mi-aduc aminte cu precizie și indiferență de scara majestoasă, cu pretenții de coloane dorice.

Peste drum, vecini și o gură de apă. Așa era acolo. Apă rea de puțuri și la distanță guri de apă bună, din crîngul cel frumos, pentru incendiu și pentru nevoia edilitară de a stinge praful abundent.

într-o zi, la ceasul greoi, la ceasul vid cînd ți-e capul apăsător și plictiseala uscată a verii așternută peste tot, am tras storul de zăbrele și m-am uitat cum scot apă cu tubul de cauciuc pompele greoaie de stropit. Una... două... trei... mari, înalte, cenușii, cu pintec rotund; cu cai puternici cu gîturile groase, cu picioarele oble și tari. A doua zi, a treia, venea, se vede, cam la aceeași oră rostul să trag, peste arsura nesuferită a soarelui, perdeaua. Și stam cu mîna pe sfoară un moment, mă distram privind pompele.

Odată, ochii mei trași ca de o chemare, s-au ridicat spre acei cari, sus, pe un scăunel de fier, în vârful sacalelor mînau caii de pe o capră suspendată. Erau oameni, bieți oameni care dormitau moleșiți de lene și căldură pînă ce, cu încetul, prin cauciucul gros se umplea pompa.

Erau acolo verile foarte calde, secetoase, fierbinți ca o ediție atenuată a climelor deprimante din colonii.

Cînd pompele erau pline, auzeam un zgomot de capac închis, glasul silnic al omului scotea un mormăit și apoi porneau încet ; din sita lor se scurgeau stropi iscodind țărîna, pe urmă auzeam cum au dat drumul, și evantaliul de apă scornea, apoi murdărea praful gros. Stropseau.

Mai rămăsese una acum, trasă la canal. îmi propusesem, cu acele gînduri strimte, cu acele distracții stupide ce ne creem uneori : „cînd va fi gata și asta, plec de la fereastră". Plec, unde ? În casă pe vreun scaun, căzută ca de plumb, sau pe vreun colț de canapea ca o stană de piatră. Așa erau atunci tîrgul, ceasul, drumul și creierul meu, adormite de acel somn treaz, mai lînced ca somnul adevărat.

Căruța de fier greoaie pe care descifram o firmă englezească și „London" în litere mari, negre, nu mai pleca. M-am uitat sus pe scaunul cel strivit al caprei. Dormea, se vede, omul... Dar nu.

Prin perdeaua de soare prăfuit am văzut doi ochi care aveau o expresie ciudată, neașteptată, care-ți dau gestul de a te șterge tu la ochi, de a trece mina pe frunte. Și ceea ce priveau — eram eu.

Am scăpat șnurul perdelei și storul s-a trântit cu ciocnet de lamele. Printre zăbrelele lui, la adăpostul primejdiei neașteptate, vedeam omul. Un chip hidos, ce nu era chip aproape, cu părul smuls, cu fața păroasă și neregulată, cu gîtul și pieptul goale și negre, cu cămașa pămîntie și cu un simulacru de haine ce atirna în zdrențe.

Un fioros cerșetor, un „gueux” de drumul mare, cu amenințarea, cu crima acelei priviri, și dacă nu ar mai fi avut-o — o biată mizerabilă, netrebnică creatură, un mi-log, una din acele rușini ale societății, dar mai ales ale creațiunii.

Cum primeau, cum lăsau pe astfel de oameni liberi, salariați ? — trebuie să mă fi întrebat vag — dar mai ales nu cugetam nimic ; idei, senzații erau ceva acum amortit, lipsit de nobleță și de libertatea gândirii.

Și omul ținea ochii neclintit pe geamul dinapoia căruia nu mă mai puteau vedea. Chipul acela, care n-avea trăsături, nici linii ale feței, era ceva murdar, animalic, cu acea privire care, ca un foc sinistru, licărea în întunericul ei dezordonat, și asupra înțelesului căreia nu mai era îndoială...

Deși băgăm de seamă pentru întâia oară, era sigur că trebuie să fi fost zile multe de cînd pindea acolo... și o revoltă grozavă mă cuprindea de această nemernică urmărire.

Sunt lucruri sigure, mai reale ca orice dovadă, ca orice cuvînt, totuși știindu-le cu o mie de părți din noi, rămîne o miime de dubiu. „Nu e oare numai o părere ?” Dubiul ăsta reprezintă dorința noastră poate de a ne înșela, speranța fragilă împotriva răului și protestarea penibilă împotriva sarcasmului adevărilor mute. Agățată de această îndoială, am căutat zilele următoare să mă conving că aiurez. Am regăsit categorici, persistenți, ochii pironiți, plimbați ca două felinare de iad, după pașii mei ori în ce parte a casei, a curții, mă duceam. Fixitatea lor neclintită, un fel de voință latentă și stupidă, depășea orice inchipuire. A mai crede că mă înșel era absurd. Mici, ascunși sub stu-

ful sprîncenelor, pe acea monstruoasă care se apropia de chipul omenesc, aveau un fel de pozitivă conștiință obscură, cuprindeau puținul uman din ființa aceea și întreg instinctul animalic, într-o putere, într-o încordare spăimîntătoare.

În adevăr nu poți, fără ridicol sau stângăcie, povesti ceea ce pot oglindi ochii, ceea ce nu e, dar este totuși...

Mărturisirile cele mai clare, afirmările cele mai pozitive, tăgăduite de buze, neîngăduite de rațiune, apar în privire. În ochii vreunui criminal împotriva căruia nu se pot găsi probe dar pe care îl copleșește evidența prezumțiilor, acea voce a adevărului, mută și elocventă, strălucește batjocoritoare o clipă, ca o revanșă a legilor și canoanelor. Mărturisire neîndoiasă a crimei care scapă de sub pedeapsă.

Ce neliniștitor mister adună astfel, din miraculosul mecanism al ființei, această superlativă putere în fluidul unui reflex, unui miraj — și el impalpabil — a cărei cercetare, ca atîtea altele, rîde ironic de „ceea ce se poate ști”?

Acum gîndesc toate astea. Atunci stam ca prinsă într-un cerc apăsător sub impresia unei frici nelămurite, unei rușini imprecise, unei scribe violente și unei involuntare curiozități.

La miezul acela fierbinte al zilei, pe trupul jilav de căldură, un fior de frig mă scutura umezindu-mi pielea cu o răceală de spaimă.

De multe ori mă ascundeam, și alteori protestam împotriva mea, mă certam cu mine, vream să-mi probez că visez.

Era în casa mea, în curtea mea, în plină zi, în mijlocul orașului, între oameni.

Nu se petrecea nimic. Un schilav zdrențeros, holbat cu idioțenie, sta mizerabil pe capra unei turbine. Astea erau faptele. Orice-ai fi spus în afară de asta era absurd, nebunie.

Dar eu trăiam clipe de spaimă.

Dacă prin pustiu mi-ar fi ieșit înainte un tigru, aș fi avut pozitivul sentiment al morții, simțirea specială că voi fi peste un moment hrana bestiei. Era mai mult, mai rău ceea ce așteptam acum. Era tigrul, dar, printr-o aberațiune, degenerat de la primitiva nevoie a hranei, într-o

depravare obscură a foamei, care punea în apropierea mea o brutală, o bestială tragedie. De când știam, știa și cellalt că-i cunosc existența.

Ideile în capul acela erau simple, primitive, lente și adinci ca cuiele. Pe când mă mișcăm cu gesturile obișnuite, oarecare, mi se părea deodată că labe late de fiară mă alungă din urmă.

O atmosferă de peșteră, ceva din suflarea grea a vizuinilor, rînceda duhnire a hirsutei vietăți, rămînea toată ziua pe mine, împrejurul meu.

Și ceea ce rămîne în adevăr interesant e că discern perfect că nu din mine, din imaginație, din nervozitatea mea erau acele impresii, ci dinafară, din capcana unei reale primejdii și prezențe. Haina mea subțire de vară părea spartă pretutindeni de ochii pângăritori.

Înapoia lor nu exista imaginație, evocare, nici chiar embrionară. Cred și acum că puterea lor de vedere, „construcția” lor, putea rupe adăpostul vestmintului. Eram așa cum s-ar găsi fiecare din noi cînd, știu eu ce dezastre, ce împrejurări violente i-ar sfîșia hainele în plină lumină, i-ar dezveli cu ultraj prin batjocoră și violentare vcorpul, ale cărui două singure nobleți sunt ve'stmîntul sau nuditatea întregă.

În visul asta urît, în obsesia asta josnică, cu simțirea unui oprobiu, cu o complicitate iresponsabilă, mă învîrteam în ocupațiile de toată ziua care acum îmi păreau tot așa de neînsemnate, cum trebuie să pară unui ciclon efortul culturii unui lan devastat.

Cum de nu era vizibilă oricui ciudățenia mea ? Aș fi voit să mă întreb, să-mi smulgă, să-mi ghicească cineva truda, ca să scap de asfixia hidosului secret. Ființa mea cerea, invoca, se frîngea în așteptarea unui ajutor neprevăzut. Noaptea nu mai dormeam. Auzeam cel mai mic zgomot. Zgomote de acelea pe cari urechi neascuțite, de groază și de veghe, le contestă cu revoltătorul : „ți se pare”.

Cunoșteam lupta pe care o cunosc exploratorii locurilor virgine, lupta de pîndă și de spaimă cu toate primejdiile nelămurite ce mișună în fauna oribilă a atacului nocturn, între om și natură.

Mi se năluceau mîini păroase lunecînd de-a lungul zidului ; închideam ochii ca să nu-mi apară figura hidoasă cu ochii grozavi, în sticla ferestrei.

Și nu era halucinare, era presimțirea, traducerea în imagini a deslușitei priviri, a nedeslușitelor gînduri.

Uneori nu mai puteam suporta tăcerea. Vream un sfat, un ajutor sau cel puțin evacuarea poverii în cuvinte. Cum să spui, fără să te ungi cu noroiul vorbelor tale, fără să dai altora o repulsiune prin împărtășirea acestei mizerii nelămurite ?

Această firoasă aventură nu putea ieși din tăcere, din taină, din noaptea ei nemernică.

Uneori, cînd mergeam pe străzi, încrucișam temuta și greoaia căruță. Simțeam un clește în creștet, în ceafă, în frunte. Dar mă simțeam mai curajoasă, mai apărată, sub aspectul așa de schimbat, mai ales pentru o așa ființă, a toaletei felurite. Fără ezitare, oriunde, ochii mă recunoșteau, și fără nici o disimulare, cu ignoranța totală a oricărei bariere sociale, cu lipsa oricărei frici, cu inconștiența brută și calmă a unei adevărate bestii de pădure, mă priveau cu aceeași persecuție, cu același animalic și insuportabil fel cu care leii, uneori în circuri, își aleg vreo făptură din public, pentru a-i aduce omagiul crunt și supunerea firoasă a Instinctului.

Părea că se ascunde, sub pielea lui murdară, un lup și nu i se văd decît ochii, caverna mizerabilă a ochilor lui de cerșetor.

În nemișcata, în stupida ființă grămădită sub zdrențe, simțeam cum se învîrtește, cum ocolește, cum se rotește fiara. Și ca un pachet zdrențeros, jigania ceea, cu o singură lumină — ochii — sta înțelenită în acea putere de voință, cînd ceva imperios, rău, violent, scîrbos se pregătește în laboratorul josnic al ființei.

Nu mai știu cînd am scăpat de năpasta asta apăsătoare. A dispărut într-o zi ciudata bestie omenească de pe greoaia căruță și de pe perspectiva vieții mele. Trebuie să fi simțit atunci ceea ce simte un om cînd i se scot cătușele — o liberare umilită și fără bucurie, ce nu cutează a crede încă în realitatea ei și păstrează cîtva timp urmele și chiar apăsarea lor.

S-a luat cu încetul broboada asta de murdărie, s-a limpezit aerul și presimțirea vieții sălbatice a primelor vietăți și a naturii a pierit, lăsând loc micii existențe.

Cînd îmi aduc aminte, îmi pare că am cunoscut iubirea ciudată a unei fiare, atît era de puțin deasupra animalității acea creatură degradată. Mă simt amestecată în unul din acele basme, cu dihanii mitice, iubind femeii legendare.

Povestisem cu ochii țintiți pe un cerc de soare care se muta cu colori felurite de-a lungul balustradei de piatră, și nu cutezam să ridic ochii ; o ură, o dușmănie, o revoltă repulsivă erau pregătite în mine, împotriva celei mai mici mișcări, unei umbre de privire, celui mai slab cuvînt de neîncredere sau mirare.

Spusesem ceea ce nu se spune! Acel adevăr puternic în care rar ni se arată fața hidoasă a vreunei dumnezeiri adverse ; și orice ironie, orice meschină discuție, orice obiecție mărunță deveneau crime împotriva aceluia acord de împrejurări, care alături de aceste trei străine, dezlegase glasul unei povestiri, asemeni graiului unei fîntîni blestemate.

Circumferența de soare, acum dispărută la marginea coloanei, își înmulțea cercurile ei în colori de prismă solară în ochii mei osteniți de fixare.

Am ridicat capul cu un gest care mi-a părut că face zgomot. Terasa era tăiată drept în două de o diagonală de umbră.

Cu croșetul înfipt în lînă și cu lucrul rezemat pe genunchi, nemișcată și cu un aer îngrijat, ședea d-na Ledru ; Mary, cu miinile apucate de marginea scăunelului, părea a nu simți că țigara îi arde degetele. Mamina era palidă ca un crin și bogata ramificare a venulelor sub transparența pielii, o învinețeau.

— E frig ! am zis. Și nici una n-a părut a băga de seamă nonsensul cuvîntului.

Un acord al muzicii militare a sunat din mijlocul uverturei din *Coriolan* — se vede cînta de citva timp. Terasa, cu mulțimea ei, se vedea parcă mai departe.

Mary s-a scuturat ca un căluț sub prima zăbală, și, inundîndu-se cu primul fum al altei țigări, a afirmat indiscutabil :

— O aventură ! După mine e ceva ce nu se poate ține minte decît dacă s-a petrecut în ajun. E în localitatea asta în afară de „tennis” o plictiseală supremă. E stupid să exiști în văgăuna asta dacă cel puțin nu faci băi.

Aura și Lilly, amicele mele care s-au măritat iarna trecută, fac băi. Conversația lor e consacrată exclusiv temperaturii, coloarei apei, confortului cabinei și memorabililor gesturi ale băieșitei. E abrutizant. Spuneau, ca ceva nițel mai puțin banal, că vizita la doctor e un incident amuzant. Aura nemerise unul care pînă să te dezmeticești — zicea ea — te examinează complet. Aura se dezmeticește, e drept, cam greu. Era indignată. Trebuie să șjiți că e foarte rău „ca corp”.

Lilly găsisese unul care uza mai puțin de privilegiile meseriei. Hotărîtă să iau băile în serios, m-am dus ieri dimineață la vizită.

Vila de colo, albă și mică, cu mușcate.

Un vestibul transformat în micuță sală de așteptare... Erau acolo, veniți înaintea mea, un domn care tușea, o pereche de sirbi, bărbatul cu nevasta, și o bătrînă cu doi copii.

Am luat cu resemnare teancul de reviste și jurnale cu date antice, puse pe masă.

Din odaia de alături se auzeau glasuri la consultație.

Eram adîncită în psihologie, cînd ușa cabinetului medical s-a deschis. A ieșit o doamnă tînără cu fața răvășită de vreo boală cronică nemiloasă.

În prag doctorul — alesesem natural pe cel cu examenul rapid — scurt, gros, ciupit, cu capul lat, cu miini mari și noduroase, a aruncat cu ochii mici o privire de o secundă împrejur. S-a adresat circular, scurt, cu un glas gros și necioplît și, arătîndu-mă : „Doamna are numai un cuvînt să-mi spuie”.

M-a luat înainte. Avea gust, și nu-și mesteca vorbele. Îi spusesem Aurei că nu poate fi examinat „prin surprindere” decît cine e prea molatic sau cine vrea. Era furioasă.

Descrierea domnișoarei Mary dacă nu era prea estetică, era cel puțin clară. Mi se păru că văd tipul : numele, chipul, îl arătau levantin de origină. Doctor în România, fiindcă așa venise vremea, putea fi negustor în Țarigrad.

Ar fi vindut pietre scumpe femeilor din seraiuri și femei pentru seraiurile sultanilor.

Preciziunea ochilor mici și șireți, vorba scurtă, mojiță și vicleană, celeritatea examinării și preciziunea evaluării erau tipice.

Mary urmă :

— Un biou, un scaun, un divan de piele, un fotoliu, o vitrină cu fiole și instrumente, și o fereastră cu perdele frumoase și mușcatele ce se văd de afară. Îmi zisesse : „doamnă”. Tocmai căutam o farsă — „histoire de s'amuser”.

A început foarte serios interogatorul. Nume, oraș de origină, doi copii, toate închipuite. Am declarat o boală de nervi cu toate simptomele cu care ne amețește Lilly. Cel puțin plictiseala văităturilor ei ar fi servit la ceva. Am descris cu complezență partea cea mai interesantă : „pling, doctore, mereu fără cauză”. Ochii câpriei-deschis, perfect uscați, ai feții tăgăduiau în chip absolut acest privilegiu.

Mi-a spus : „Și nu le adunați într-o urnă ? E păcat !” cu glasul cu care ai zice : „să luați diseară un bulin”. Era tare doctorul !

Am trecut la examen. Vream să probez Aurei ceea ce-i spun mereu — că e o gîscă.

Tot așa de serios, doctorul s-a convins de perfectă mea sănătate pînă la talie.

E destul de interesant să te simți bolnav.

Un subit capriciu nervos a oprit examinarea aci. Doctorul n-a insistat. Mi-a dat buletinul de băi, cu indicații, pe care le urmez cu aceeași convingere cu care s-a făcut a mă lua în serios.

Acum trec diminețile cu ușurință. Cînd văd pe Aura și Lilly le spui și eu toate peripețiile băii.

Dar n-am buletin decît pentru cinci băi.

Debitateea mea nervoasă necesită absolut — mi-a spus doctorul — să viu să-l văd din nou.

— între 11—12, mina precizat, e lume mai puțină... Nu e deloc prost slutul ăsta. Totuși mi-a zis pînă la urmă „doamnă” și a explorat numai cît am vrut eu. Aura făcea venin.

Azi-dimineață la bufet mi-am oprit ochii pe o pancartă. Lista medicilor cu orele de consultație. La al meu scria : „în toate zilele de la 8—11”. Cred și eu că e mai liber de la 11 la 12 ! Mă duc poimîine... *On meurt d'ennui...* Numai de nu ar afla pînă atunci mistificarea mea.

Doamna Ledru număra preocupat ochiurile de lină cu coada croșetului. Mamina privea în vag ceva știut de ea singură, cu o așa intensitate că din ochii ei mari deschiși părea că se albăstrise aerul.

Am obiectat fără bunăvoință :

— Miss Mary ! Se decretase tacit numai povești „ale ochilor”.

— Tocmai ! răspunse Mary... firește că ale ochilor.

Am ris cîte trei ușor, în gitlej. Fata asta avea ceva franc displăcut, corectat de ceva franc simpatic. Am ris... Pe urmă am tăcut cu mirare. Însăși doamna Ledru povestea !

— Acum 20 de ani bărbatul meu, chemat de lucrările unui funicular, m-a instalat pentru un sezon întreg la Caux. Eram îngrijitor de anemică.

„Nimic imposibil”, păru a zice impertinenta țigară a lui Mary.

— Hotelul, ca de obicei, era plin. Toate naționalitățile, sporturi, excursiuni, muzică, dans și acele prietenii inseparabile, terminate odată cu sezonul. Eu stam complet izolată. Noi elvețienii nu putem suferi invazia asta de paraziți ; dar și eu eram o natură retrasă, timidă.

Mă distram privind, ascultînd. Un domn tînăr brun, înalt, pe care l-aș fi crezut spaniol, atrăgea atenția tuturor prin deosebita eleganță a persoanei, a vorbei, a manierei ; printr-o strălucire de spirit discretă totuși și de care el părea că nici nu-și dă seama.

În toate micile cercuri era deopotrivă amabil, corect, nu arăta nici o preferință și era favoritul tuturor. Eu eram într-o adevărată admirație : nu mai întîlnisem niciodată o persoană așa de perfectă ; aveam impresia de plăcere uimită pe care mi-au dat-o Versailles și Florența. Cînta, mai ales, admirabil. Acum, de cînd trăiesc aci în România, nu m-ar mai surprinde atît, dar atunci acel fel ciudat de a transforma, de a transfigura, printr-o interpretare pasionată și dureroasă, bucăți pe care le auzisem de atîtea ori, mă uimea și mă încînta. Picta cu aceeași înlesnire și era

un dansator fermecător. Eu nu dansam. E singura dată cînd, privind armonia perechilor care valsau, am invidiat acest amuzament...

Dar pictam, desenam cu oarecare îndemînare. Acest talent era mica mea mîndrie înainte de a vedea schițele pe care domnul cel distins le făcea cu o neglijență de linii care reda totuși admirabil caracterul peisajelor.

De atunci ale mele îmi păreau rigide, precise, nesuferite cu toată exactitatea lor perfectă de proporții și detalii.

Aș fi vrut să mi le corecteze acel artist, să-mi dea indicații. *Der* nu îndrăzneam.

Cu preocuparea asta, timpul îmi părea foarte scurt și începusem, așa timidă cum eram, să mă apropiu de dife-
; | rite grupuri. Tăceam și ascultam ce spun. De cînd stam
] I acolo mută, ascultîndu-l și privindu-l cu admirație, educația perfectă a pictorului meu, care și azi îmi reprezintă ultimul cuvînt al gentilomului, îl făcea să mi se adreseze din cînd în cînd cu un cuvînt în timpul conversației, ușurînd astfel ceea ce situația mea de oaspe nechemat și mut avea cam jenant. Cum avea prestigiu asupra tuturor, doamnele, domnișoarele îmi dau și ele acum un scaun, un salut pe care îl primeam și înapoiam cu aceeași tăcere. Timiditatea mea de atunci era aproape o infirmitate.

Dorința de a învăța secretul acelui larg, elegant „coup de main” în arta mea favorită, creștea pînă la proporții de idee fixă ; nu mă lăsa să dorm.

Admirația mea se transforma uneori în plîns, în ură. Desigur că nu era așa greu să-mi realizez această dorință dacă o exprimam. Ireproșabilul fel de a fi al celui alt nu-mi îngăduia să presupun un refuz chiar de la o corvadă. Dar eu tăceam și mă imbolnăveam de necaz. De altfel clima nu-mi pria. Anemia mea lua proporții. Așteptam mereu și uneori leșinam. Tot hotelul acum se ocupa de mine ca de o distracție nouă, dar eu plimbam blocul meu pretutîndeni cu speranța că domnul cel elegant va ghici singur ceea ce vream și nu îndrăzneam să-i spun.

Inventasem acum să mă uit la el, ca să înțeleagă. Trebuie să-l fi mirat acea privire persistentă, rotundă, așa de concentrată uneori că mă dureau pe mine ochii și capul

Dar oricît spirit avea și oricît căutam să pui cererea mea în privire, nu putea ghici că vreau lecții de desen.

__ ^ Hotelele mari, aceste vaste sanatorii se primesc mereu cu plecări și venituri. într-o seară, în sala de lectură, domnul meu și-a luat adio de la toți. Pleca a doua zi dimineată. Eram sigură că mă va saluta și pe mine ; asta mă intimidă și am ieșit din sală înainte.

Am fost cam bolnavă zilele următoare și cînd m-am restabilit, mi s-a dat o cartă de vizită pe care o depusesese „de plecare” pentru mine. Cît am stat nu-i prinsesem bine pronunțarea numelui. Am întrebat pe director de unde era, și mi-a spus că e un român de familie nobilă.

îmi aduc aminte că anul acela am fost foarte rău. Conșomptuine din care am scăpat grație patriei mele, a carei climă e un viatic, și a îngrijirilor devotate. N-am mai desinat de atunci.

Peste cîteva ani bărbatul meu, avînd cîteva oferte să se expatrieze, eu l-am determinat pentru România. Am trăit aici retrași, cu obiceiurile noastre străine.

Între muncă și casă, anii au trecut. Bărbatul meu e înmormîntat aci, și eu voi rămîne tot aci...

Doamna Ledru lăsase lucrul pe masă și ghemul de pe genunchi i-a lunecat pe pietre. L-am ridicat cu grabă și l-am oferit cu un gest de omagiu care îi putea reaminti, pe românul de odinioară.

Doamna Ledru l-a pus în coșuleț, a innodat un fir și a continuat a lucra cu aplicație.

Mary trăgea acum fumuri regulate, iar pe fața Mariei gîndurile așternuse o expresie de mirare plăcută, pe cînd degetele ei prea fine depănau un fir de mătasă ce părea ametist topit.

Ce fel de fire curioase și subțiri de mătasă minuesc uneori destinele ! Cine ar fi putut crede că acel care innodase statornica și simpla, burgheza și calma existență a doamnei Ledru era un ghem de ibrișim albastru, ca cerul celor mai naive iluzii.

Ea, cea dintîi, nu ar fi înțeles nimic cînd i-ai fi pus dinainte oglinda subconștientului și, în mersul neted și chibzuit al pașilor ei, subjugați rațiunii reci a necesităților și datoriei, i-ar fi arătat un străin bun care, cu condeiul unei priviri trecătoare, ar fi scris pe această hartă astrală.

cu mina lui indeminatcă, cu acel creion predestinat, cuvintele „expatriere veșnică” alături de schița micului monument unde odihnea inginerul elvețian Ledru, și lângă care, ca fiică vitregă a unei țări cu ale cărei moravuri nu se putuse amesteca, doamna Ledru își avea pus de mîini străine, în medalionul funerar, miniatura ei de la 24 de ani, cu coade groase și castanii împrejurul frunții și cu singura grație a anemiei și naivității.

îmi simții un suflet de justițiar suprem.

Pe tronul judecății din urmă văzui venind această culpabilă.

„E sigur că pentru un amor neîngăduit de lege și biserică, un amor păcătos și culpabil în afară de căsătorie, Marceline Ledru, cu gîndul vinovat de a regăsi pe complicele ei de crimă, a dus, prin minciună și tăinuire, pe soțul ei în exil veșnic, l-a separat de patria și neamul lui și s-a depărtat de patria ei, de familia ei. A dirijat prin șiretenie și disimulare cariera lui spre o direcție care reprezintă dorințele ei culpabile. A adoptat un cer, un aer și o patrie nouă pentru că în ea trăia un străin pe care-l iubise nepermis și vinovat.

A lăsat în pămînt străin corpul tovarășului ei, nedemn înșelat. A rămas mereu pervers fidelă acelei rușinoase iubiri, așteptînd moartea care prin fraudă o va așeza alături de soțul ultragiatic, lucrînd haine copiilor fără nume, copiilor rușinei și desfrîului, din țara unde se născuse tovarășul păcatului ochilor ei rotunzi.”

M-am uitat urît împrejur ca nu cumva cineva să puie la îndoială cuvintele gîndului meu mut.

Ciudate jurăminte, solemne blesteme !

Un gust coclit de vechi dureri ascunse s-a urcat în mine. Da, așa ar fi apărut neînsemnata, curata, naiva și inconstienta povestire a doamnei Ledru trecută prin vreo prismă obtuză.

Am ris tare și urît. O suferință a alterat chipul prea fin al doamnei M. Orice atingere a răului, cit de depărtată, durea acest instrument, prea ocrotit în cristalul si-petului de virtuți și orgoliuri.

Doamna Ledru, scalva unui devotament perpetuu, ne-turburat de nici o umbră, doamna Ledru din povestea ochilor căreia înțelesese, probabil, trecătorul ce-i spun și

ce-i cer — ea, tovarășa răbdătoare și văduva solitară — ea, care nu știuse nici că a iubit — doamna Ledru atinsă, fără discernămint, o lună din existența ei întreagă, de aripa sfîntă a idealului — apăsarea după anume criterii înaintea tribunalului suprem pentru crimă de adulter.

Văzui cu o dezgustată grijă perindîndu-se spiritele înalte la scaunul dreptății. Toți profeții și toți cugetătorii cu biciul lor nemilos și cinic.

Pe terasă soarele, întors cu violență spre apus, trimi-tea un incendiu pe colțul nostru. Doamna Ledru clipi cu mulțumire.

Nu dură decît un minut, apoi departe, pe orizontul dintre coline, pinze subțiri coraline se întinseră. Pe terasă capriciul luminei desenă la picioarele scării o cruce roșie. Mă liniștii.

Doamna Ledru, cu coroana ei de coade și micul ei chip neînsemnat și anemic, ținea ramura iertărilor și palmul celor aleși din miinele dulcelui Christ, atotînțeleghătorul.

Servitoarea, cu o manta ușoară, veni spre Mamina. Și o rezemă pe scaun.

— Nu mi-e frig. Nu ! — zisei — dar mie uneori îmi place să-mi fie frig.

Mary se întoarse cu totul spre mine și mă privi cu țigara în dinți, ca pe un animal de speță bizară...

— Frigul conține posibilitatea de a te încălzi, are deci perspectivă asupra fericirii, pe cînd caldul și-a osten-it puterile binelui.

Mary scutură scrumul, cum și-ar fi scuturat disprețul pentru ce socotea ea drept paradox artistic.

Ironia lui miss Mary mă angaja într-un supliment de explicație.

— E foarte simplu, răspunsei țigării ei sardonice. Cînd ți-e frig, vrei o dezmiardare, o îmbrățișare, oîmpreunare, brațele căldurii, vrei o haină, un șal de lînă,"ceri, dorești ceva. Și, dimpotrivă, la cald pierzi și arunci.

Miss Mary, lămurită asupra ireductibilei legături din-tre vis și realitate, păru vindecată de ironie.

Acul doamnei Ledru își luă oficiul, după ce stăpîna lui se înfășură prudent într-o pelerină de lînă de cămilă. Mamina îmi suridea delicios.

Am suris și eu. Mai spuseseam cuvintele astea cuiva, mai împărtășisem senzația asta... Și m-am învăluit în calda broboadă de lână moale și subțire a amintirii prietenesti.

Pe terasă, unde soarele acum era o mingiere fugară și umbra își așternea nuanțele ei suprapuse, tăcerea era plină de vorbe ușoare ce se pregăteau să zboare, moi ca trecerea scamelor de fulgi.

— Două alee de plimbare bine asfaltate pe care se învârteau la ore fixe, ocupînd aproape ziua întreagă, vizitatorii cei numeroși; scaune de fier numerotate după obiceiu de acolo; o muzică corectă...

Mă plimbam și eu printre ei, dar îi găseam banali că se distrează astfel.

În afară de *Pădure*, cu potecuțe, cu podețe, totuși admirabilă prin copacii ei de anin minunat crescuți, cu distribuții unice de umbre și lumini, nu ieșea din localitate nici un drum pe care să-l poți lua ca scop de plimbare. Trebuia să stau în aer liber, trebuia să umblu, de aceea, deși mă confundam cu mulțimea, îmi închipuiam că fac excepție de ea.

În adevăr, veneau acolo în majoritate specimene care purtau toalete mai mult sau mai puțin ridice și dominicale, iar eu mă distram, observînd felurile produse ale complicațiilor sociale. În fiecare zi eu și mătușa mea, fără urmă de maliție, ne ocupam de unele persoane pe care ni le alesesem după cine știe ce manii sau particularități, dar mai ales mă distra mulțimea compactă, felurită, care luneca în sus și în jos în două valuri monotone. Mă uitam la ea, se uita la mine, eram pentru ea ce era ea pentru mine, obiect de mică curiozitate și puțină distracție. Așa, într-o zi, din învălmășeală, din încrucișarea pașilor, un grup de fete însoțite de un tînăr, păru a se ocupa de mine.

Nimic supărător! Obișnuitul: „Cine o fi?” Din ziua cînd băgasem de seamă, regulat la aceeași margine de alee, fetele și tînărul mă priveau într-un chip plăcut; așa de regulat și așa de plăcut, încît, întrebîndu-mă de nu cumva îi cunosc și negăsindu-i în nici un colț de memorie, am stabilit că semănă desigur cu cineva care le e simpatic.

Ce odihnitoare sunt epocile astea în viață; e sigur, cum ziceai, că aceste nimicuri, devenite scop, fac adevăratul miracol al curei.

Cum nu aveam de lucru, cum eram departe de locul meu și necazurile legate de el se estompau, mă întrebam și eu dacă fetele sunt surori, dacă tînărul le e frate...

Era un băiat cu chipul blind, cu expresia delicată, una din acele figuri masculine ale cărei trăsături nu permiteau nici o întipărire de sentimente prea puternice, o figură clară și dînd impresia unui copil crescut mult pe brațe de femei, de mamă, de surori.

Întîlneam pe tînăr și la alte ore, ducîndu-mă sau întorcîndu-mă de la baie, de la dejun.

Ochii lui blajini și surizători mă recunoșteau, se bucurau, mă salutau cu privirea.

O mică legătură, o prietenie se făcea între noi; era exact felul în care progresezi cu o cunoștință nouă și simpatică.

Numele, categoria socială îmi erau necunoscute și probabil și ale mele lui; deși salutam o mie de indivizi de cari habar nu aveam, ciudățenia convențiilor nu permitea schimbul de salut între mine și necunoscutul meu.

Din atîtea ființe cari reușesc să treacă prin viața noastră indisponîndu-ne, acesta nu-mi făcea nici o supărare, dimpotrivă, în izolarea mea de tot ce compunea mulțimea aceea, îmi aducea ceva apropiat și comunicativ. Un farmec fără mari puteri de bucurie, într-o măsură calmă, în care poate plăcerea e cea mai bună, tocmai fiindcă nu e mare. Acea alegere din ochi, fără nici o rațiune decît aceea a unei involuntare atracții, mai cîștigă încă prin misterul ei întîmplător.

Într-un loc unde împrejurările permit acea lesnicioasă, banală „prezentare” de băi, noi rămîneam absolut „necunoscuți”.

Acum, mă întrebam și eu: „Cine-o fi?” făceam mici ipoteze cari uneori mă sileau să rîd singură, dar nici o curiozitate prea mare nu mă preocupa.

Era un tînăr necunoscut, blind, cu ochii surizători, căruia îi plăceam și care nu-mi era displăcut. Nimic din ceea ce are alteori omagiul masculin mai frumos dar mai preconcept, nimic de temut, nimic îndrăzneț sau prea

accentuat, nu conținea acea privire. O fată tinăra care mi-ar fi plăcut așa de la distanță, ar fi avut aproape aceeași expresie și mi-ar fi dat același sentiment de mulțumire.

Ca în mersul oricărei legături amicale, făceam progrese. Ne dam cu privirea „Bună ziua”, ne întrebam „Ce mai faci?” sau spuneam „Ce cald e azi”, „Ce ploaie nesuferită!”.

Cînd mă duceam la baie — pe o bancă din fața instalațiunii, singur la ora aceea matinală — tînarul meu aștepta să trec; și cînd lipsea, mă întrebam ce i s-a întimplat.

Dar pe la 9, cînd tocmai terminam baia, sta totdeauna pe altă bancă mai la o parte, cu aceeași fată tinăra, în alb, acoperită de o capelină cu roze și care, foarte aproape de el, lucra cu capul plecat. Poate una din cele cu care se plimba, din cele căroră le împărtășise vreo reflecție asupra mea, din grupul cu care se uitase întii la mine. O logodnică, o „simpatie” de băi, un flirt de ocazie, o prietenie de copilărie?

De amestecul obligațiunilor ce avea către ea cu cele ce contractase către mine cu ochii, nu mi-am dat seama niciodată.

La plimbare vedeam figurile celor cu cari se afla în tovărășie — de altfel ca un fluture inofensiv se plimba cu multă lume — la 9 dimineața însă nu izbuteam niciodată să văd figura care se ascundea complet sub pălăria cu roze, așa de aplecată ca și cum ar fi plîns. Ce fel de sentimente pentru mine se adăposteau sub acea pălărie? Iubea fata aceea pe tînar, sau îi era un simplu tovarăș de vorbă?

Dacă-l iubea, nu se putea să nu fi ghicit povestea ochilor noștri, trebuia să fi presimțit impalpabila lui infidelitate, imposibilă de probat. Dar poate, ca o bună camaradă, cunoștea și participa la această inocentă aventură?

inclinam pentru întii presupunere. Capelină cu roze, plecată prea tare peste lucru, era geloasă, nu complice.

O gelozie fără răutate, simpatică și ușoară ca tot ce înconjura pe micul necunoscut; ca și dramele petalelor

de roze, ca și tragediile fluturilor cu aripi subțiri, nimic serios, nimic grav nu i se asocia.

Capelină cu roze părea a zice: „Ce dragă mi-ai fi dacă nu te-ar admira *El* prea mult!”

Nu era așa mare deosebire între cei 20 de ani ai fetei / și cei 30 ai mei de atunci, dar purtam sufletul meu umil și lesne înfrînt sub o înfățișare cam falnică; dorința mea I de repaos, sălbăticia mea, trecînd ades drept trufie, aceste \ particularități de aparență și de port dădeau capelinei cu roze o resemnare pentru crima amicului ei, o resemnare cam tristă; și eu nu aș fi voit să întristez capelină cu roze, tocmai fiindcă se arăta supusă. Dimpotrivă, orice act de rebeliune al ei m-ar fi îndirjit. Acea fată avea, era să aibă pe amicul ei întreg, mereu, oricînd, avea vorba, prezența lui, nu-i disputam nimic din ele, nici nu aș fi avut ce face cu nimic din ele; acea fată îmi datora cumințenia absolută a unor ore de mută contemplație pe care blîndul tînar, oricît era de așezat, le-ar fi întrebuințat mai puțin platonice; orice simțire jignitoare sau adversă din partea capelinei albe ar fi fost o stingăcie.

Un apel mut mă îndupleca lesne, dar anevoie m-ar fi înfruntat cineva. Nu din orgoliu, dar aveam, se vede, de pe atunci durerosul sentiment al unui destin fără fapte, umplut cu fumul, cu aburul, cu minciuna, cu inexistența Povestei ochilor. Mi se părea crud ca acest puțin și fluid destin să-mi fie disputat. Purtam în mine presimțirea victimelor mincinoase cari aveau să-și speculeze împotrivă-mi falsele lor dreptăți, și să-mi fie călăi; dar atitudinea presupusei logodnice nu mă supăra cu nimic și eu, din respect pentru ora ei, căutam să trec fără să mă vadă tînarul: să i-l las întreg.

Dinapoia verandei mari de cristal care adăpotea intrarea băilor monumentale, vedeam pe tînar desenînd pe nisip figuri geometrice; sta acolo ca cineva care nu are curajul și răutatea să plece, dar care are gîndul aiurea. Și fiindcă sta ca cineva care ar fi vrut mai bine să fie pe banca din fața stabilimentului și, în loc de umărul tînar care-l atinge și de vorbele probabil dulci ce i se spuneau, ar fi preferat să-mi suridă blind cu ochii, și ai mei să se uite o secundă la el, serios și fără suris, dar și fără asprime, și să treacă — de aceea și eu, învelită de

trei ori în voalul meu cel mare, albastru, cu o manta care acoperea jumătatea de toaletă comodă a băiei, plecam repede pe la extremitatea opusă a parcului.

Aveam și eu ora mea : miezul zilei.

Demonul foarte luminos și deloc diabolic al amiezii — nici nu putea avea a face nimic diabolic cu necunoscutul cel blind. La ceasul acela împovărat de căldură, mă întorceam de la dejun, apucam o alee, hotelurile mari rămăneau în urmă, parcul era pustiu și, scoborînd, ajungeam la vila mea masivă, cu 200 de camere încazarmate pe coridoare lungi.

De cînd înaintasem în poveste, pe o bancă de pe alee, ochii mă așteptau. Privirea mea de două secunde avea înapoia gravității ei o umbră de suris... Era așa de cald !

Direcția de unde venea totdeauna amicul meu necunoscut, arăta că locuiește și prînzește în direcția opusă ; deci pe căldura cea mare, în plin demon al amiezii, urca numai pentru scurta privire. Era un sacrificiu.

Pe timpurile noastre de sarbăd egoism, aceste neînsemnate gesturi au proporțiile luptelor de odinioară din arene, între paji.

La dejun orchestra tiroleză, cu costumul ei de operetă, repeta aceleași melodii cu ecouri de hăuiei și cîntece de cucii. Blazată în ceea ce privește „menu-ul”, existența mi s-ar fi părut prea vulgară dacă nu m-aș fi întrebat : „Are să fie pe bancă ?” simplu, fără emoție, fără nerăbdare, fără nici un fel de sentiment, cu plăcere ușoară. Și era pe bancă totdeauna.

La munte plouă des. Pe ploaia repede de munte mă aștepta fidel. Sacrificiul era deci mai mare. într-o zi mai ales ploaia era violentă, parcul era un lac și aleele o gîrlă. Cum nu se circula decît cu piciorul, mergeam plictisită sub răpăială. Banca era pustie, dar sub o umbrelă banală și cu umbrela sub un platan protector, tinărul meu mă aștepta. Supremul dușman al femeii e înduioșarea. Privirea mea a fost în ziua aceea mult mai dulce.

De atunci tinărul meu, la zece-cincisprezece pași înapoia mea, urca regulat pînă acasă. Cînd eu intram pe portalul înalt al otelului, el trecea înainte ca orice trecător accidental, fără să întoarcă capul și disiparea la o co-titură.

Am pus urmărirea asta, pe care știam că o pot curma cu o simplă privire, în lumina celei mai aspre severități. Nu avea nimic ofensator. în fața acestei atitudini timide, discrete și adevărat copilăroase, o privire severă mi-ar fi fost un gest lesne de făcut, dar simțeam că ar fi fost urît.

Dimpotrivă, prezența asta în apropierea mea îmi da o impresie de protecție : orice întîlnire neplăcută, orice accident îmi erau evitate.

Un singur lucru mă supăra în singurătatea mea plăcută. Nu puteam ieși niciodată seara. Ar fi trebuit să ostesc pe cineva din cunoscuți ca să mă însoțească. Erau seri minunate cu lună ; de cînd aveam un ocrotitor, mă lăsam uneori ademenită de frumusețea lor, pînă pe la zece. Stăm de vorbă cu prieteni și la plecare refuzam să-i deranjez ; era frumos, lumină, aproape, nu mă teameam...

îndată ce mă sculam să plec, ingerul meu de pază, la o distanță mare, apărea nelipsit.

— Teoria de a nu fi niciodată mai bine păzit decît de chiar tilharul — zise Mary.

— îmi făcea un adevărat serviciu ; gustam răcoarea, parfumul, splendoarea serilor minunate ; de aceea, la drumul de seară, în pragul otelului, mă întorceam ușor și îi mulțumeam cu ochii ; atunci ridica pălăria, îl salutam, urca cîțiva pași în susul stradei, apoi se reîntorcea la camarazi, la plimbare, la viața de noapte, la capelină cu roze. Și a doua zi programul mut al ochilor noștri reîncepea cu unicul salut vespéral.

Fericirea perfectă nu poate dura ; o dramă se pregătea.

între 4 și 6 mă plimbam zilnic în pădurea de anini seculari. Nici nu vedeam rarii trecători, acolo eram cu mine, cu pacea oricărui gînd cît de mic.

O punte de lemn trecea peste o cădere subțire de apă, tirită prin ripe adinci. De cîte ori o treceam, țineam ochii prinși alături, pe copacii gigantiști prăvăliți din coama pădurii a dealului de către furtuni a căror suflare aspră îmi plăcea să mi-o închipui ; căutam să cred că trec peste podul lor minunat azvirlit, ca un trup căzut, gest de la realizarea căruia mă oprea corsetul stupidelor convenții. În ziua de care vorbesc, pe punte mă aștepta tinărul.

Fatală idee ! M-am posomorit, și ochii mei aspri, nemi-
loși, nu l-au recunoscut.

Descumpănit, după o mică îndoială și-a urmat totuși
plimbarea la zece pași după mine. Pe măsură ce umblam
astfel, mă înrăiam mai tare și drama se desfășura, mică
față de altele, ca și căderea subțire de apă de alături față
de cascadele de aiurea.

Urmărirea lui stângace avea ca scop să mă îmblîh-
zească sau să șteargă zgîrietura de amor propriu pe care
i-o pricinuisese atitudinea mea, dar pașii mei din ce în ce
mai enervați nu aveau gust să-și cedeze singurătatea.

Situația se încorda și refuzul meu de a recunoaște
ochii cei imprudenți, fie chiar ca să-i mustre, făceau si-
tuația noastră penibilă și ușor ridicolă. Ridicolul e ceva
oribil. Am simțit remușcare pentru pedeapsa mea cam
brutală, fără să cedez.

De atunci, pe bancă, pretutindeni, tânărul aștepta ca
și mai înainte ; dar ochii lui blinzi astfel maltratați, se
uitau ostentativ aiurea. Înceau să fie minioși, poate chiar
ofensatori, mai adesea mîhniți, dar, fiindcă erau foarte
blajini, nu reușeau să dea acestor sentimente decît mă-
suri foarte nesupărătoare. Ceea ce însă exprimau clar era
acel afront, acel ridicol care — oricît era de blînd micul
meu necunoscut — jignise în el „bărbatul”. Nu mă putea
urî și nici ierta, și era ciudat cum, deși eram în dreptul
meu, nu aveam totuși dreptate.

La demonicul amiaz era acolo pe bancă, dar cînd lu-
necam spre el o privire din colțul genelor, se uita fix
înainte.

Mîhnirile copiilor, chiar ale celor „teribili”, sunt miș-
cătoare și sufletul femeii e duios ; totodată priveliștea
unui bărbat umilit e penibilă chiar cînd a meritat-o.

La dejun mă plictiseam acum mai tare, și acest nor
subțire, această mîhnire fără adîncimi strica armonia zi-
lelor line și ușoare.

O luptă miniaturală se da în noi doi. Vedeam cum el
nu se poate vindeca de usturătoarea zgîrietura ce-i fă-
cusem, și în mine severitatea se micșora treptat.

Ce greu e de stabilit adevărul și vina. Gestul lui, în
aparență culpabil, era autorizat de impalpabilul meu con-
simțământ. Avusese procura mută a Povesteii ochilor, și

exigența mea iritată, care-i permitea unele lucruri și
locuri și-i proscrisia altele, era poate exagerată.

Timpul plecării se apropia ; ar fi trebuit să ne împă-
căm ; această nevoie apărea în indulgența ochilor mei,
dar copilul teribil îmi purta necaz.

Ceea ce se impunea în mica noastră dramă era un
gest formidabil, un pas înainte din parte-mi.

Țin minte că era o amiază ușor înnorată cînd am luat
eroica hotărîre ; în fața largilor trepte de piatră care
ușurau scoborișul, tânărul aștepta cu ochii ațintiți pe
zarea palidă. În dreptul lui, m-am oprit brusc din
mers — mișcare neașteptată care i-a întors uitătura spre
mine. Ochii mei, în căutarea marelui cadran solar ascuns,
s-au lăsat epoi în jos, consultînd cu desperare ceasul cel
mic care dormea un somn premeditat pe lanțul lui în-
gust de diamante. Am semănat, cred, atunci cu un copil
nedumerit și tare supărat de un lucru de nimic.

La 30 de ani mai trec uneori pe fața noastră aspec-
tele fragede ale copilăriei.

’ Cînd te gîndești cită cheltuială de vorbă fac oamenii
pe” lume fără să se poată înțelege”! La pantomima mea,
tânărul s-a sculat de pe bancă, a atins cu emoție marginea
pălăriei, a scos ceasul, probabil tot cu emoție, s-a zăpăcit
complet și adorabil și mi-a spus o oră fantastică, o oră
dedublată de ochii lui turburați de cetele aceluia contesta-
bil organ care se cheamă inimă, care se manifestă de
atîtea ori nepoftit și dispăre cînd i se cere să facă func-
țiuni regulate.

1-E.m mulțumit ca pentru o salvare ; o secundă am
stat pe loc, apoi am suris. Surisul era pactul împăcării
și denunțul demersului meu benevol. Au suris și ceilalți
ochi cu lumina lor clară, rupînd pinza neînțelegerii toc-
mai cînd cerul limpede se rupsesse de sub norul subțire.

Am plecat. La distanță foarte mare, în armonie cu
împrejurarea, m-a urmărit ca altădată pînă acasă.

...în ordinea plăcerilor fără zdruncin e unul din cele
mai bune momente de care mi-aduc eminte.

Mamina a întins mîna după un fir de mătase vioriu ;
o scînteiere fugară i-a sclipit pe braț.

— E aceeași brătară, a zis. Și ceea ce e teribil e că mult timp, undeva, în adîncul rușinat al nostru, nu e încă tirziu pentru unele ceasuri de copilărie.

Glasul Maminei cu sunetele lui muzicale vorbise înapoia cuvintelor o altă limbă, spusese regretul minutului ce trece, cîntase psalmii realităților pierdute. Melancolia lui adîncă și tremurătoare părea a deplînge victoriile de sine și a mărturisi că e nebunie să fii tare, spunea cum, cu prețul chiar al umilitoarelor înfrîngerii, a dărui pe drumul frumos al tinereții și iubirii fără cutremure mari și patimi vestejitoare, a lăsa să se culeagă de pe tine spuma frumosului, a birui idolatria de sine într-o spontană ofrandă făcută drumețului blînd, a împodobi clipa fugară cu o pribeagă fericire — *a da* — e poate rostul cel mai cuminte al vieții.

Să te joci cu fluturile, păstrînd de pe aripa lui o ceață de polen; să te pleci peste izvorul mic care te cheamă, să sorbi din el, lăsînd pe o undă rostogolitoare pecetluirea gurii tale calde; să dezmierzi fără durere, culegînd scurta gustare a plăcerii; să prinzi cu farmecul glumei al fantaziei un fulg din zbor de pe aripa amorului: *a lua* — e iarăși rostul cel mai cuminte al vieții.

— Poate !

M-am uitat la ea. Undele plăcerilor ușoare păreau a aluneca de pe ea fără să se prindă, și linia ei turburătoare semăna mai mult cu zdruncinul acelor patimi pe care nu le cunoscuse.

Un gust ciudat de ură și pervertire, un gust de răsturnări și violare sufletească, un gust de brutalități fizice pe această făptură prea fragilă, un gust de stropire cu fiere și singe peste albul așa implacabil, de priviri odios cutezătoare adîncite în largul pupilelor prea enigmatic clare, un gust de profanări pe buzele prea transparent purpurate, un gust de vorbe slobode în auzul diafan și sensibil, de răutate și gesturi violente față de această impalpabilitate castă, mă stăpîni josnic și puternic.

Cere din ochii chenarului viu îmi împrumutase această brutală pornire nemilos rea ? Ea nu venea din mine. Simteam prezența rară a vieții extravitale. Da ! Unul din ei răzbuna acum, prin mine, cine știe ce junghi implîntat în el de calma privire, încrucișată vreodată, a ochilor viorii.

Sîgasmul albului violat, agonia ochilor astfel siluiți le simții în gustul de venin ce se urca pe buza ființei mele întregi.

Apoi din cleștele gîndirii mele, Mamina căzu mlădios întinsă, scăpată din brațele luxurii și de sub mușcătura ei, buzele păstrau frumosul lor arc perfect, ochii, aceeași limpede adîncime și fața, suava ei puritate atrăgătoare, asemeni unei marmore peste care valul otrăvit curge fără urme.

E frumoasă povestea ta, Mamino ! Frumoasă ca și tine. Ce dragă îmi ești, femeie ! Te iubesc cu o prietenie protectoare, cu o gingășie cutezătoare, și știu cum te pot încă iubi alții, cu ce ironic și cam vinovat respect, făcut din admirație și dorințe. Fiindcă tu, Mamino cea gravă, bunicuță de bal costumat cu ochii albaștri, cu părul argintiu, cu fardul rumen al pudoarei pe obrajii fini, oboșiți mai mult de dorurile dinăuntru decît de timp, cu trupul intact și nesăturat, cu mișcări încete și armonioase, înapoia cărora sugrumi, ca într-un vad, riul singelui bogat, Memină voluptoasă și rece, creatură de iubiri fără iubire, copilașul care întinde din căruț mîinile lui uscate după tine nu te iubește numai din cauza legilor rudeniei, el, nevinovatul, simte farmecul tău, și cei ce te salută respectuos, prieteni, dușmani, toți au, în analiza sentimentelor lor descompuse, urme de amor.

Trebuie să fi fost mulți, Mamina, acei cari au trecut fără să-i vezi, cari te cereau din tine ca dintr-un palat de cristal și ciocneau fruntea de cristalul înapoia căruia dormi învăluită în pînze cenușii peste trupul gol al ființei tale adevărate; mulți, acei ce au îndrăznit să te învăluiască în cutezătoarea lor privire, acei ce te-au recunoscut sub masca ta, așa cum stai acum sub risul privirii mele cercetătoare, cum stai cu pleoape lăsate ca o mantie de apărare a ființei întregi.

Memină cu pleoapele lăsate, sub care licărirea de cobalt sumbru pare o lacrimă ce nu pică, te uiți pe drumul ce trece sub balcon, și mîna ta frumoasă, pe care o miști cu o așa lenevoasă armonie de gesturi, că pari a o iubi tu singură*, se strînge pe marginea încolăcită de iederă a balconului.

Aşa, ca şi drumul ăsta va fi trecut pe dinaintea ta timpul, şi ca lianele, refugiate pe coloane reci de piatră, te-ai ascuns de tine şi de viaţă pe stilpii reci ai refuzului.

„E păcat, Mamina !... Şi mai e vreme !”

Se vede că am spus cele din urmă cuvinte tare. O indignare glumeaţă a cutremurat făptura lungă, cu curbe line, a rochiei cenuşii, înapoia căreia misterioasa dublă nuditate a femeii sta de bunăvoie cernită.

Un ris franc şi aprobativ a deschis dinţii laţi şi solizi ai d-nei Ledru. Numai miss Mary, cu ţigara stinsă în colţul gurii, avea o faţă aproape urită, sub contracţiunea nemulţumirii.

Ce e, miss Mary ? Alături de trei femei ce au privit înăuntrul lor şi împrejurul lor, dinapoia unor fictive bariere de apărare, eşti singura preteasă a libertăţilor. Fetele cari nu îndrăznesc să fie ca tine te invidiază şi te birfesc. Rizi, vorbeşti, te joci, te plimbi, ai nenumărate flirturi. Ce e ? Ce te supără ? Ai căutat în caseta sufletească şi nu ai găsit nimic, nici iluzie, nici dorinţe, nici trecători, ci numai fapte cari îţi apar neînsemnate şi sarbede !

Cînd spuseseam ultimele cuvinte tare, mi se păruse că le-a ascultat şi altcineva, că au căzut şi pe alături de talgerul în care aruncasem moneda lor mărunţă.

Un tinăr cu capul gol, cu pălăria în mîna dreaptă, cu o rachetă în cealaltă, cu şiretul monoclului tăind albul cămăşii moi, plăcut, cu acel aer pseudoenglezesc al obrazelor imberbe, aştepta cu un vag suris de curiozitate. Am recunoscut flirtul principal al lui Mary.

Miss Mary, tot cu ţigara stinsă, cu mîinile după genunchi, privea un punct din mozaicul terasei, profund adîncită în ştiu eu ce gînd, ea, ale cărei pauze de obicei erau profund adîncite în negîndire — „din principiu”, spunea ea.

Am salutat oaspete neaşteptat, răspunzînd salutului de mult odihnit în pălăria scoasă şi prelungit în atitudine, în timp ce nici una din tovarăşele mele nu băgă de seamă. Mamina, cu capul rezemat pe pumni, privea pinza subţire de dealuri cari se topeau spre apus, doamna Ledru sta aple-

cată pe un punct minuţios, pentru care stabilise o pereche de ochelari inestetici pe faţa ei de abdicări totale.

Am zis, cu tonul cu care zgudui pe cineva : „Mary !” Şi fata a privit drept în marginea scării, unde aştepta camaradul ei de joc.

Ce curioasă putere de expresie are vocea ! Felul cum am strigat-o echivala cu mişcarea de a o deştepta, cu o prevenire, cu explicaţii multe, deoarece, în loc ca la apelul meu să mă privească pe mine — cum era firesc — ea s-a uitat tocmai la locul spre care o îndreptam.

— Sunt delegat de Tenis-clubul local să anchetez asupra dispariţiei d-tale. Partida e completă şi te aşteaptă.

De departe mi se păruse mai şters, mai calp, mai banal în pretenţia lui de a ieşi din banalitate. Acum îmi părea mai personal „delegatul”. Ochii priveau drept înainte, ceea ce denotă deprinderea controlului şi cugetării ; sticla monomă nu dăduse încă feţei acea deformare care seamănă cu un spasm ; aşa cum saluta acum pe Mamina, care-l privea cu acea schimbare de expresii pe faţă, asemeni unor pinze subţiri, şi care acum echivala cu recunoaştere şi bună-venire, îmi ziceam că parcă în loc de „feutrul” moale ultra-modern, s-r fi purtat mîndrele pălării ale muşchetarilor, marchiza Mamina şi cavalerul nu s-ar fi putut întîmpina mai elegsnt.

Subţiratic dar bine încheiat, trebuie să fi putut la nevoie scutura un tilhar la răspîntie, şi aşa cum ţinea racheta îl puteai închipui ţinînd „discul”. Era un om al tuturor timpurilor, cu masca provizorie a epocii sale, şi superficialul era aşa de subţire încît dădeai uşor de omul adevărat. Examenul meu se sfîrşi satisfăcător. Respirai lung. Ori de cîte ori îmi vine înainte o împerechere, mă turbură o grijă, o milă. Femeia e mai totdeauna mai bună decît soarta ei... Cu sprincenele adunate îmi făceam în chip aşa de evident ancheta, încît, cînd mă dezmeticii, surisul accentuat al tinărului părea a poza complezent înaintea mea. Mamina cu un ton drăgălaş explica :

— Suntem, cum ne vezi, la ţigară şi vorbe de femei !

Făcînd cu o privire dezmiertătoare — care contrasta cu stăpînirea voită a atitudinilor — înconjurul nostru pentru a se opri mai lung pe Mary, răspunse cu glasul bine timbrat :

— Am nemerit rău. Patru femei de vorbă, dintre care o romancieră !... Trebuie să ne meargă bine nouă, bărbaților ! Și nimeni ca să ne apere...

Așteptam cu toții o replică cutezătoare a lui Mary, care de obicei se masculiniza bucuros. Tăcea !

— Nu e ziua proceselor mari, lămuri Mamina.

Fără să lapede țigara părăsită în marginea buzei, Mary cu un glas leneș zise :

— Nu merg la tenis.

Tinărul plecă cu aceeași îndemînare discretă cu care sosise. Intervenirea lui în intimitatea vorbelor de femei nu-i alterase echilibrul, echilibrul disciplinei interioare și al gesturilor ; era bine „delegatul”.

Mary a noastră nu mișcase.

La colțul aleei „sportmenul” a mai săltat ușor pălăria și s-a întors. Nici o nemulțumire nu întuneca obișnuita expresie de sațiu a chipului smead. Părea că ochii arată o mirare plăcută.

Poate că o Mery gînditoare, o Mary care să nu spuie glume, să nu facă zgomot, o Mary care să arunce racheta modernismului sceptic era acea pe care o căuta, cu racheta în mină, tinărul jucător de tenis.

Ca și cum intermezzul ăsta nu ar fi interesat-o deloc, Mary spuse doamnei V. :

— Dar dacă nu rămîneați la povestea ochilor ? Ce ați fi spus ? Ce ar fi fost ?

— Ar fi fost ce este cu toate poveștile cînd trec la realitate ; presupunînd că ochii ar fi cerul ființei, ar fi fost ca și cum ai întoarce privirea de pe cer jos pe țărîna ; și mai ales de la o poveste așa de ușoară, ce putea rămîne ? Basmele au destine ca și oamenii ; ale ochilor trebuiesc să înceapă și să se isprăvească... în largul ochilor. Pe ăsta orice cuvînt l-ar fi banalizat și *altele* ar fi fost prea ademenitoare. Tinărul meu necunoscut nu-mi putea da mai mult decît atît, orice schimbare l-ar fi nimicît.

Mi se pare că printr-un instinct sigur, acolo unde am fost liberă s-o fac, m-am oprit întotdeauna la bariera de unde încetează frumosul în ființe — fie că am trăit în locuri unde resursele erau prea mici, fie că împrejurările cu grijă, sau cu dușmănie, au dat în lături din drumul meu luptele egale. Eu nu mi-am pus nici un minut întrebarea

asta pe care mi-ai făcut-o, domnișoară Mary ! Oricît de lungi ar fi fost potecile pe care ne-am fi plimbat, nu vedeam la sfîrșitul lor îndeplinirea. Dar mi-am pus altă întrebare : „Această adiere ușoară, această mică excitare a cochetăriei feminine, această urmărire blindă combinată cu singurătatea — fiindcă nu știu de ce ascundem cu atîta grije partea naturii în împrejurările noastre — îmi dădeau mie atunci, în ființa mea, fără raport cu nimeni, o înflorire, o dezvoltare a resorturilor vii, o bogăție pasională cum rar îmi aduc aminte”.

Adunasem înăuntrul meu toate puterile expresiei ca să le retrag de pe față, din ochi, pentru a nu speria acel moment de cesiune a ființei tainice, și în același timp căutam să nu pierd nimic din timbrul încălzit al glasului, din prefacerea feții.

Mă întrebam atunci, urmă Mamina : cînd deștepti mult femeia dintr-o ființă care nu are mai multă importanță decît a unei chei de resorturi, și cînd dăruiești și cheltuiești acel accidental prisos, pentru altul care nu are mai multă importanță decît a unui executant, pe cine înșeli după morala comună ? Și pe cine ferești ? Ceea ce ai dat e de furat, și furi pentru altul ceea ce ți s-a dat !

— Eu cred că cel care „ia” n-are de ce se plinge, hotărî Mary cu precizieune. t.-.-•

— Ar fi zadarnic să aduci femeii vină de astfel de duplicități, spusei ; funcj^mnile. complexe ale sexului..ei I ,au aceste reacțiuni. (Anatomia/ar, explica singură unele •/ complicațiuni cari par pur sufletești.

— Da,*e totdeauna cuminte ca oamenii să fie mijlocii, să se mulțumească cu ce pot apuca de pe alți oameni ;jce nebunie ar fi să ne apucăm de răscoliri ! Oamenii mediocri sunt adesea acei cari din inferioritate nu se pot urca mai sus ; dar sunt, de multe ori, acei cari au priceput bine, după ce au făcut înconjurul abiselor și culmilor, că trebuie să luăm de pe lucruri fața lor imediată.

— D-ta nu te-ai întrebat ce ar fi fost mai departe. Dar necunoscutul d-tale ? reluă Mary.

— Îi sunt recunoscătoare că a avut simțul armoniei, că nu a vulgarizat prin nici o încercare de apropiere aventura noastră minuscula.

— Cu toate astea, intervenii, se pare că la bărbați elementul final, scopul realizării, nu lipsește niciodată. Așa spun ei cel puțin, cînd vorbesc unii de alții. Cele mai poetice, cele mai imaginare iubiri, amorul unei statui, unei pinze, sau al femeii imposibile, o urmărire ușoară și pasageră ca cea de care povestiți, nu se pot desface de un rezid al elementului posesiei, E mobilul, fie inițial, fie final, de la care pleacă iubirea pentru a se completa prin sentiment, sau pleacă de la sentiment spre el. Femeia, dimpotrivă, rătăcește bucuos pe drumuri foarte lungi sau foarte scurte, *fără nici un scop*. Sau începe tocmai atunci să iubească, cînd se degajează de posesie, cînd se liberează. În iubirile mari ea ajunge la sfîrșit numai ca la o cedare mai mult adăugată celorlalte, cedarea voinții, cugetării, timpului, energiilor ei totale, ca la o desperare supremă a nebuniei de a dăruia.

— Și se cheamă tot iubire, dădu din umeri Mary.

Din dărimăturile lucrărilor noului „Palace”, un glas de lucrător strigă un nume plebeian de femeie cu o apostrofă vulgară.

Riserăm laolaltă, deopotrivă dezmeticite din problemele subtile.

Printr-un bizar salt de paieță a minții, tot așa cum într-o menagerie spectacolul animalelor uricioase îți aduce prin contrast în minte chipul drag, întrebai pe Mamina :

— Care ți-e numele, doamnă ?

— Aloys’.

Acest nume cu asonante medievale mă preocupă. Nu-l așteptam. Nici nu-mi pusesem întrebarea pînă acum, cum ar trebui s-o cheme, ce nume i s-ar potrivi mai bine din cîte sunt.

„Aloys !”... E greu să ai vocea care trebuie ca să strigi : „Aloys !”

— Luiza se trage de acolo, zise doamna Ledru.

— Dar m-au dezmiardat întotdeauna...

Ochii mei întrebau cu aviditate : „Cum” ?

— Cel mai frumos mi l-a spus mititelul : *Mamina !*

Nu vrea să spuie nici un altul ? Nu. Părea că nu o tulbură nici o amintire, vorbea liniștit; și eu mă întrebam mereu : cum ? și căutam într-o zadarnică încercare de re-

constituire cuvintele amorului, pe cînd viața ei îmi părea un riu vijelios care trecuse mereu pe de-alături ei.

— Ce ciudată e nevoia asta de a boteza cu scilcieri mai mult sau mai puțin ridicole, spusei eu tare. Numele astea nu au sens decît în gura celor ce le-au inventat dintr-o nevoie de dezmiardare, dintr-o stoarcere de suflet înăbușit pe frinturi de sunete îngăimate. Cînd nu mai știm ce zicem, cînd cuvîntul care numește ființa iubită nu-l mai vrem așa cum îl spun alții, cînd în loc de vorbe nu mai găsim decît îngînări, atunci în limbajul absurd al iubirii se nasc acele ciudate porecliri.

— Mamina ! se auzi un glas scîncit de copil. Căruțul micului infirm se oprise în capul scării. L-a urcat sus și i l-a pus în brațe ; așa ridicat, era destul de mare bietul infirm. A aruncat brațele de după gitul ei așa de tare, că sub povara lui s-a clătinat nițel pe spate. Ochii mari, spălăciți, cu pleoape palide, se fixaseră cu pasiune pe obrazul ei; pe noi nu ne vedea¹⁰. Lipsa lui de cugetare, de mișcare, de energie părea a se fi concentrat pe un singur punct : prezența Maminei lui.

Viața lui sentimentală și cerebrală, viața lui fizică săracă, își mărgineau concepția, își închideau nevoia, își alimentau și satisfăceau dorința numai din ea. Avea pentru bunică-sa o pasiune morbidă, și totuși îl țineau departe, tocmai fiindcă după ce o vedea, se neliniștea, devenea rău, capricios, și sănătatea i se altera.

— Fata mea e frumoasă, păru a răspunde cu un fel de rușine întrebării mele mintale.

Fata ei !... îmi fu deodată antipatică această necunoscută. Sunt exemplare pe care nu le admit reproduse, creaturi care nu trebuiesc perpetuate.

— Știu eu de ce s-a născut așa?... Ceilalți... Toți ceilalți...

Șirul întreg de ascendențe necunoscute trecu în glasul ei. Parcă mai mult ca, altădată se înmulțește putregaiul sub carnea creaturii ; cu cît aglomerează omul haine pe deasupra trupului, cu atît ascunde sub ele tare.

Omul primitiv, omul gol nu putea expune privirii atîta nemernicie. Acum, pe lingă că fiecare poartă povara întreagă a viruselor ascendente, terenul acesta obosit și învechit își însușește și hrănește mai bine semințele distru-

gerii. Avantaje și mizerii ale nobleței de durată. Triste gergamente și păcătoase blazoane !

Copilul, strins înleștat de ea, avea un chip de suferință, își rezemase capul lui, de-o urîțenie istovită, pe pieptul ei, care avea curbele armonioase ale perfecției. Eu mă întrebam cum aș fi vrut să fie obrazul și fruntea care să se razime pe trupul ei frumos ? I-a desfăcut încet miinile galbene și, sărutându-l pe părul rar, l-a dat înapoi guvernantei. Un fel de scîncet slab și prelungit a însoțit plecarea lui și ne-a sunat penibil în ureche ca glasul narticulat al protestării ultimelor specimene ale rasei omenești, înainte de agonia ei definitivă pe astrul obosit al pămîntului.

— Nu ți-am răspuns bine adineauri, spuse lui Mary. Știi ce vrei să întrebi. Ce ar fi venit pe urmă ? Există povești ale gesturilor tot așa de frumoase ca ale ochilor ? Apropieri care au basme lungi, atingeri, dezmierdări cari au drumul lor lin și treptat, desfătarea și educația tactilă, aventurile lor mărunte. Sunt ! Dar eu am fost predestinată basmelor ochilor. Știu eu ce zi prodigioasă ar fi fost aceea, prin ce fenomen ar fi putut sufletul meu, gonit de pe drumurile ochilor și pregătit pentru ale singelui, să mă fi dus pînă la gesturi ? Am socotit că ele duc spre ceva tumultuos și misterios de unde nu se mai poate salva nimic ; acolo nu sunt poteci de alee, sunt lunecușuri pe cari te poți rostogoli dezordonat și vertiginos pînă undeva foarte departe în fibrele omenești ; mi-au părut că aparțin acelor faruri de-a căror lumină am rămas departe...

Nu știu prin ce mișcare dezvăluise pe jumătate fruntea din buclele ușoare ce o acopereau, și apărea ca o lespede pală pe care erau adîncite trei dungi, dezgolind mai mult din ea decît dac-aș fi surprins-o în transparența cămășii fine. Această dezordine în felul obișnuit al pieptănăturii părea că e însăși despletirea amantei ; obrajii se supseră și arcul gurii, arcul perfect care ar fi putut poza și penelului și dălții, se deschisese ușor pe strălucirea dinților mici și albi ce-mi apăreau pentru prima oară ; roșul domol al buzelor mîrginea acum un colț purpurat de adîncime și, dacă i-ai fi stors răsufierea, ai fi avut esență de pasiune.

Mary apucase brusc țigara între degete și, încordată, aștepta să treacă toate vorbele nefolositoare, ca cineva care din amalgamul cuvintelor caută să extragă pe cel esențial. Ea, care își făcea glorie din disprețul ignorantelor, nu putea totuși trece de un nivel anumit în cunoaștere și atenția ei curioasă spera să prindă din lunecatul vorbelor de femei ceea ce-i rămăsese necunoscut : senzația.

Zadarnic ! Voluptatea pe buzele Maminei curgea armonios ca un riu cu unde verzi.

— Pe drumurile acestea oricît am dus închipuirea de departe, în iubire, în cedare, în pasiune, dincolo de ele, nu mi-am putut închipui disoluția, minunea de a te nimici în altul, de a fi suflet, cuget și trup în adevăr posedat.

Apăsasem pe marmora mesei un creion. Virful lui ascuțit se rupse.

Unjii de furie zadarnică mă cuprinse, aș fi vrut să scot, să ""creez o""forță mascuită""de prin colțurile vieții ""care să înfringă. să strivească orgoliul, să aspire acea libertate rebelă, să răzbune a:el *refuz a* cărui evidență mă exaspera. O vream înjosită acelor mici abjecții de toate zilele, din care Mamina, chiar cînd străbătea prin iubire, prin voluptate, la sensualitate și luxură, părea a scăpa neaservită. Mă împiedicai din nou de numele ei ca de un ciudat obstacol : „Aloys !..”

O întreagă arhitectură de punți și de donjoane, o armătură de lanțuri și de zăvoare mă obseda.

Dar Mary căuta o tălmăcire simplă.

— Nu ți-ai pierdut niciodată capul ! zise ea.

— „De Amore”, declamă Mamina rîzînd, și glasul pe melodia limbii muzicale trecu ca un preludiu... Dar nu facem azi procesele mari, repetă ea malițios, așa cum spusese jucătorului de tenis.

Mamina ! figura ta e intactă și am auzit pe multe cari nu cutează a-și răcori fața cu apă, pizmuind norocul care ți-a păstrat frumusețea. Ai adesea două pete înfierbîntate în obraz, asemeni celor două rotogoale de fard ale celorlalte. Ale lor stau acolo nemișcate peste orice turburări sufletești, pe cînd pe ale tale le aduce năvala frumoasă

de singe, pornit din temnițele unde îl închizi; dar uneori fața ta e palidă și mie atunci mi-e mai dragă.

Trupul tău, cu mîndra lui înfățișare cam rigidă, l-am văzut adineaori mlădiat, părăsit, frămîntat ca malul sub val. Pe fața ta, cînd e palidă cum îmi place, s-au scris ca pe o carte sacră, trecerea milioanelor de minute vii, s-au semnat slovele sufletului, suferința, visul, dorința. Ce mîini cu atingeri ușoare, ce mîini măiestre au pus degetele lor vătuite ca să scrie pe tîmplele tale oboseli și durere, fără urme urîte; au mîngîiat cu palma lor catifelată obrazii, prelungindu-le curbele prea pline, în modelări care conțin cîntecul sacru al vieții; au înfipt cu unghii moi dungile subțiri ce se adîncesc pe frunte sub căderea buclată a părului; au netezit ovalul pur al bărbiei, au tras cu penelelul mătăsos acel mister de ironică dezamăgire în colțul gurii, săpînd acolo furtuni și renunțări în impalpabilul punct din ungherul surisului? Cum, prin ce miracol, toate acele mîini invizibile de timp au plămădit în aluatul dulce al frumuseții tale imaginea lor fără să te atingă?...

Tăcerea trebuie să fi fost lungă pe cînd gîndurile mele se așterneau nesupărate. Mary, cu coatele pe genunchi, ținea în mîini țigara stinsă, și firul de lînă pe brasiera minusculă a doamnei Ledru creștea în rînduri roze. Mama sta cu ochii departe.

Un fior a trecut peste noi, ușor ca o undă, cum trece prin crîngul cald și împlinit cel dintîi vînt de toamnă.

Doamna Ledru cu vocea ei înăsprită anunță:

— Un ofițer.

Mare eveniment, deoarece cele dintîi ordine de chemare izgoniseră toate uniformele. Suprimarea concediilor era preludiul altor mișcări mai mari, drept răspuns răsnetului războinic care izbucnise în vestul Europei.

Mama spuse:

— Ca și atunci! Da' și atunci, acolo era războiul la frontiere. Mă uit la lanțul ăsta pașnic de coline verzi cu cîte o coamă pleșuvă pe vîrfurile lor, pe care un stuf zbîrlit de pomi pare o șuviță pletoasă.

Sunt peste tot locuri înlănțuite așa de brațele moi ale dealurilor, cu coame așa de sterpe.

Uite! — arată — pe cea de colo o cheamă „Poiana Babei Floarea”. De ce? Care i-o fi legenda? Nume de locuri ca și de oameni — silabe cîntătoare cu înțeles ușor uitat. Da, era război ca și acum, și cu fiecare privire pe aerul ușor care plutea între văi, se aburea pe povîrnișuri, se învinețea pe linia mai depărtată a munților, se risipea pe verdeța colnicelor de fagi, te gîndeai că aproape de tot e singe și foc, fum și jaf pe locuri la fel, cu aer tot așa albastru, și că pe ele, lovit de fier, de așchii, sfîșiat de proiectile, cu privirea mai cețoasă ca aburul ce se ridică seara, moare copilul vreunei mame, care în pragul pustiu, cu ochii turburați de lacrimi, privește înăuntrul ei chipul copilului răpit de Idolul absurd, de icoana niciodată sfărîmată a Patriei, de imboldul nezdorbit al luptei, sau poate numai tîrît de o fatală și nemiloasă necesitate. Și totuși acele locuri la fel, cu aer albastru la fel, cu mume și copii la fel, nu sunt același lucru aici ca și colo, sunt patriile mici, nu sunt și poate nu vor fi niciodată Patria cea mare.

Ca și acum, totul vorbea de pace și totul conținea furtuna.

Desigur și micul meu necunoscut era soldat. Un așa de blind copil trebuie să fi rupt, de jalea plecării, sufletul mamei și al surorii. Mi-era și mie milă de blajina victimă alintată de tovarășia sufletelor de femei, de prada slabă cu ochii dulci, întristați de imaginea căminului moale. Împrejurul nostru nu auzai vorbind decît de preparativele echipamentului de campanie hibernă. Avea el oare o blană mare cu mîncăci prea lungi pentru nopțile friguroase de toamnă care pătrund de fior trupul și sufletul sentinelei prea tinere?

Nu v-am isprăvit povestea aceasta! Plecam. În ultima dimineață am ridicat consemnul severităților mari și ochii și-au cîntat un duo de ușoare regrete, de mîhniri blajine. Ne-am plimbat amîndoi pretutindeni, la surse, în pădure, la poștă, la vizitele de concediu, mai aproape, mai departe, după împrejurări. Ne-am dus pe urmă de-a lungul străzii comerciale să cumpărăm acele mici „suvenire”, obiecte cam ridicole și nefolositoare, dar contribuție neînăturată a vilegiaturii. Pentru o minge de cauciuc tare, care să sară bine, am mers pînă la capătul stațiunii. Amicul meu a tîrguit vreo 10 pahare cu „vederi” și inscripția „Suvenir

de H" ; la fiecare nouă achiziție rideam amîndoi cu poftă. În sfîrșit am găsit mîngea ideală — era pentru fetița mea. Ochi uimiți ai tovarășului meu păreau a contesta posibilitatea maternității mele. O idee glumeață îmi trecu prin minte. „O mînge frumoasă, am zis serioasă, pentru nepotul meu". Dubla neîncredere, a negustorului și a celui alt, m-a încîntat copilărește și ochii mei malițioși repede m-au dezmințit. Era prima mea încercare în meșteșugul de bu-nică.

(O melancolie ocupă tăcerea Maminei. Desigur altfel apăruse atunci ochilor ei, capul buclat, bălan și frumos ca al ingerilor lui Murillo, cînd, încercînd mîngea, evocase odrasla viitoare. În privirea ei posomorită chipul pal-bol-năvicios și bătrîn al micului rahitic se reflectă chinuitor.)

— Spre seară am plecat — urmă. Episodul plictisitor al plecărilor, moment de tranziție cînd părăseam un loc unde așezasem, din fulgi și scame de ocazie, un cuib provizoriu cît mai prielnic și cînd ceea ce ne așteaptă dincolo nu și-a întins încă cortul obișnuințelor reluate.

În legănatul trăsुरii, printre schimbul de vorbe al lucrurilor practice : colete... vagon... ziceam un ușor adio în minte necunoscutului meu, cînd, la marginea extremă a orașelului, înainte de a ieși în șosea, pe un trotuar, ochii îmbrumați de tristețta despărțirii așteptau să-mi dea ultimul salut.

Un trandafir mi-a căzut pe umăr în trăsura, apoi pe brațe, și mina mea, mai dinainte, scăpase o mulțime de fire din buchetul pe care patroana hotelului mi-l oferise la plecare.

Și nu era deloc ridicol, ca acum cînd vă spui ! Așa de multe lucruri, și poate cele mai bune, nu suportă povestirea.

Toată dimineața aceea, amicul meu mă întrebuse — ce precis limbaj are privirea — dacă vreau să plece odată cu mine și înțelepciunea mea spusese : *Nu*.

În gara mică și afumată am așteptat un ceas și am renegat acel „nu" ; în vagon singure — fiecare într-un compartiment, mătușa mea și cu mine — am regretat acel „nu". Și de multe ori mai tîrziu am căutat să deslușesc dacă acolo era înțelepciunea, unde crezusem eu, și care dureri sunt mai tari : ale lui *da* sau ale lui *nu* ?

Dacă nu ar fi fost așa de cuminte capelină cu roze m-aș fi plictisit mai puțin de-a lungul celor 12 ore de drum de fier în văile tiroleze. Îi lăsasem logodnicul frumoasei capeline, fiindcă se supusese, nu murmurase.

Așa m-au chinuit toată viața femeile, așa m-au împovărat cu dragostea lor toate cele care nu trebuiau să mă iubească, m-au scos din luptă, m-au urît fără pricină celelalte... Cu înconștientă îndeminare sau cu luciditate crudă mi-au presimțit și speculat sufletul. N-au făcut altceva decît ce fac oamenii cu *binele* : îl dezmiardă, îl măgulesc, i se închină, se slujesc de el pentru folosul lor cît mai mare și pe el îl doare poate și se nimicește.

Un timp trecu. Pe fruntea Maminei dungile se adînciră și cuvintele pîrură a depăși cadrul mic al povestirii.

— Și cu toate astea dacă aș fi reînceput, aș fi zis poate tot *nu*... Poveste mică ! Dar în felul ei neînsemnat fără de greșală. Sunt prezențe mai însemnate, ciocniri de priviri mai tari, păcate mai aspre și mai frumoase, dar nu știu să realizeze pînă la capăt armonia lor umană fără nici o disonanță.

Da, Mamina, viața ta a fost o carte deschisă privilegiilor ; din misterul parfumat al zilelor ai desprins povestea ochilor, peisaje trecătoare răsfrînte în fața lacului. Dar cite taine nu vor fi conținînd valurile adînci, vopsite cu topaze, pînă în fund, la obîrșia furtunilor spumate în trombe ce se ridică și cad iar la adînc, furtuni neimplinite ale apelor fără scursoare ?

Ne-ai dăruit cîntece melodioase și ușoare și nostalgia cîntecelor tale mute. Am ascultat ușoare atingeri din treacăt pe coardele tale sau melodii din arcușuri ținute de mîini prea slabe.

Pînă unde voluptatea frumosului și frumosul voluptății ar fi întins sonoritățile tale, pînă unde atingerea brutală a senzualității ar fi sfîșiat cu mîinile ei calde de sînge idealurile tale, pînă unde idealismul tău ar fi sfințit luxura ? Pînă la ce măsură a măsurii mina maestrului ar fi întins țipătul armoniei tale vii ? Ce simfonie barbară s-ar fi scos din somnul violei tale ? Așa, cum stai acum sub privirea mea răscolitoare, pari legănată încă de cîntecul povestirii ușoare, și în ochii tăi, de pe ceața cărora pră-

fuirea luminii înserate pare a fi șters culoarea, de-abia se mai zăresc conturile ceasurilor trecute, de-abia îngini române incete în slujba liturghiilor pașnice. Dar când ar fi trecut peste tine un vînt nebun, ce gemet strident și vijelios ar fi izbucnit din magia încleștată în forțele tale inerte, când ar fi sunat dezmeticul glas al clopotelor răzvrătitoare, Mamina, ce liturghii ar fi prăznuit trupul trudit al dezvelirii tale sub atingerea întreagă ?...

Subțire ca un voal, întunericul și răcoarea treceau acum peste noi ; dinăuntru hotelului venea un zgomot de tăcături și murmurul orei de masă. Domna Ledru s-a sculat întii cu coșulețul ei, în care, prin minune, intrase tot arsenalul ei de lucru ; Mary a azvirlit peste rampa terasei țigara și mi-a părut ca un licurici în iarbă ; Mamina purta pe sinuoasa ei făptură mișcările plecării ; numai eu, neschimbată de la locul meu, rămineam.

Ne-am uitat una la alta și această scurtă privire a spus mulțumirea noastră pentru orele trecute în convergența cuvintelor de femei. Figurile se topeau în umbră și am văzut numai trei perechi de ochi, adînciți cu o intensitate unică, într-ai mei ; și pe ai mei i-am simțit deodată trăind în obrazul meu, apoi i-am văzut înainte-mi, plutind necunoscuți. Obosisem.

M-am șters pe pleoape — plecaseră pe rînd. Cea din urmă s-a stins în cavoul întunecos al ușii silueta cenușie și fluidă a Maminei.

Am rămas singură și m-a cuprins o amorțeală în care nu-mi mai stăpineam voința. Dormeam aproape, dar cu murmurul vocilor de odinioară în urechi ; vedeam spirale de fum subțire cum mereu se topeau și iar se întindeau în fășii vaporizate care uneori semănau cu rochia cenușie a doamnei V. ; inpoia lor ochi suprapuși, ochi nenumărați clipeau obositor, dilatîndu-se uneori pînă formau un singur ochi gigantic.

Am deschis pe ai mei speriată ca de un zgomot mare. Eram singură. Pe masă, lîngă mine, gustarea de seară pe care mi-o aduceau cînd nu veneam în sala de mîncare, aștepta. O lumină mare învăluia terasa și mi-am dat seama că ceea ce mă trezise era brusca apariție a lunii care

inunda aproape brutal întreg înconjurul. Și am avut pentru intîia oară senzația că lumina are sunet.

Ochi ! Oglinzi mititele în care se răsfrîng imagini miraculoase, cristale de substanțe vii, în care naște forma a tot ce există, unde se aștern icoane la adîncimi felurite, plutesc mereu deasupra sau se îneacă la fund.

Ochi. ciudat binoclu, fără de care Universul ar fi pentru noi haosul zilei dintii.

Dacă te gîndești că ideea înălțimii și presimțirea nesfîrșitului n-am avea-o, fără ei, că marea, cea mai turburătoare minune, imensa mare ei o conțin, ți se face frică și ți se pare atunci că gestul suprem, care închide în noi sîpetul existenței, e acel care coboară încet pleoapele peste ochii noștri stinși. Fioaroase sticle care nu mai primesc nimic, nu mai păstrează nimic — fără ca să știm miraculosul care le-a dăruit, nici care le-a luat înapoi puterea.

Micuțe candelă pâlpiitoare ale vieții, poate din ele — toate la un loc — strălucește *Terra* pe drumurile cerești — gîndeam privind stelele.

Se lărgiră în mine spăimîntători de groaza atîtor prăpăstii omenești pe care le-au văzut și mărturisit ochii, apoi se micșorară ca niște licurici micuți, ochi ai basmelor mărunte. Sub pleoapele pe cari le țineam închise, vedenia ochilor nesfîrșiți m-a chinuit un minut, apoi m-am liniștit și am deschis ochii.

Și era afară ziua mare, ziua argintie a nopților cu lună. Ea uneori scaldă pătimaș natura culcată sub ea, ca pe un trup de femeie leneș întins, dar astă-seară părea că printr-o mreață mare, întinsă, din fire luminoase, trage, soarbe și suge, saltă din loc pămîntul pînă la sărutarea ei.

Păream acum ca femeia cu șorțul plin de flori culese de-a lungul drumului, pe care seara le zvîrle cu gestul prișosului și-i rămîn în cute agățate cîteva petale.

Tot așa, pe drumul vorbelor de femei, culesesem și scuturasem poveștile ușoare.

**LUI DON JUAN,
IN ETERNITATE...**

(1 9 2 0)

LUI DON JUAN, ÎN ETERNITATE, ÎI SCRIE
BIANCA PORPORATA

I

Azi. ziua lui Iove, a 3-a din Sagittar

Juan, ce păcat că ai murit !

Tocmai acum, adică la acel anotimp din ale mele și din ale vieții, când ar fi fost mai nemerit să ne întâlnim amândoi.

Fiindcă nici cu un an mai înainte, nici cu unul mai în urmă, această întâlnire nu ar fi fost — ca acum — un neînsemnat lucru, minunat prin concordanța drumurilor noastre cu totul deosebite, despre tot neînsemnatul act al trecerii noastre unul pe lângă altul.

Firește, neînsemnat !

Tocmai acum regele Cataloniei e pe moarte. Patru națiuni mor și ele cu îndârjire, ucizînd, la rîndul lor, un dușman din care țîșnește plumb și ale cărui răni sîngeră fier călit... Un dragon ceresc ieri a doborît și nimicit două lebede înaripate. Prețul cărnei de juncă s-a urcat... nu se mai află miere în stupuri... atîtea lucruri mari micșorează comerțul nostru eventual, și dacă ne-am urca în astre, am fi pe loc nimiciți în nimicul terestru... *Terra*, gămălie de ac auriu în vastitățile cosmice.

Don Juan, întotdeauna am știut cu cine stau de vorbă, și sunt sigură că, cu toate aste mari evenimente, secunda indefinitului care azvirle sîngele mai viu pe suprafețele lumilor misterioase ale corpului iubitei tale, îți sunt probleme mult mai definitive ca ele.

Juan, nu cred să fie totdeauna vesel traiul în Eternitate.

Tu, care aveai o mobilitate așa de oportună și erai fidel eternului voluptuos și eternului frumos pe multele sale exemplare, trebuie să ți se pară acolo cam uniformă viața și timpul cam lung.

Dacă nu aș avea credințe tari și fanatisme puternice, dacă împotriva orbirii celorlalți oameni nu aș fi sigură de metempsicoze și transmisiuni, dacă nu aș avea ideea că totuși sub vreo formă te-aș mai putea întâlni, poate nu aș risca o corespondență așa de vagă...

Norocul meu e că nu-ți cunosc chipul, solemnul chip oficial, așa că te voi putea ușor și sigur găsi sub forme multiple.

Nu știu cum s-a făcut — te-au neglijat zugravii, sau eu nu am văzut puținele tale fotografii postume, dar nu sunt silită, când voi avea fluidica percepție că am dat de un exemplar al tău, să zic : „Nu ! e cu cinci centimetri mai scurt ca Don Juan !” Aș contesta pe Romeo, Apollon, Hamlet... zadarnic mi-ar spune ei date și probe, dacă nu ar semăna cu cei cinci Romeo sau patru Hamleți pe care îi știu, aș refuza evidența ; cit despre Apollo, iconografia lui e unică — cea din Belvedere — și nu i-aș face nici grația unui mușchi mai puțin încordat.

Don Juan, am de gând să-ți spui o mulțime de lucruri intime, să te iau arbitru pentru o mulțime de palpitate chestiuni în care ești competent, dar mai ales aș fi voit să pot lua cu tine câteva lecții...

Simt că am talent — uite, sunt sigură că dacă noi doi am avea plăcute raporturi amicale, ai avea nițel necaz cu mine... dar și puțină bucurie.

Cine știe mai bine decît tine că sunt fel de fel de femei ! Unele au mania să le săruți pe frunte. Au auzit, pe-semne, că e sediul onoarei în domeniul sărutării. Altele nu pot suporta să le săruți pe un anume punct geografic al gîtului, și își pierd tot elanul cînd ai avut stihgăcia s-o faci". "Unele clipesc la lumină și altele nu văd decît în întuneric. Sunt și de acele care nu păcătuiesc o slovă scrisă, iar altele se aștern pe hîrtie... Impractice, dau de lucru mai mult... Pe vremea ta, trebuie să-ți fi făcut multe neajunsuri exemplarele de felul ăsta. Ce nevoie de atîta scris ! Eu

sunt ca ele, Juan. Ce vrei, mici manii nevindecabile ! Ce vînătoare nu are riscuri ? Ce păsări n-au năravuri ?

Juan, ca și pe vremea ta apune soarele. Florile aruncă parfum peste umărul corolelor și amețesc înserarea. Ca și atunci oamenii care n-au griji de amor, vor să cîneze copios. Dacă ai băgat de seamă, totdeauna cei sătui mănîncă...

Dacă ai fi cunoscut tu viteza automobilelor care țipă acum în depărtare, cu cît oare statistica raporturilor tale amoroase ar fi fost mai bogată ?

Mergem la masă, Juan... De un singur fel de hrană sunt mereu flămîndă.

Tu ai cunoscut, Juan. și pe lacoma Manola și pe suava Clara, dar nu le-ai cunoscut pe amîndouă într-o plămădă — nu m-ai cunoscut, Juan. Am grijă să-ți spui că e aluat fraged ; știu că e considerentul care-ți primează.

E păcat că nu ne cunoaștem, Don Juan, sunt sigură că e păcat... Asta e o convingere care îmi strică somnul... și mi-l și drege.

O convingere e un lucru grozav, Juan ! Iar eu sunt Bianca Porporata, o femeie, nu o fecioară... E tot ce ai tu nevoie să știi despre mine în legăturile noastre absurde.

...Mina, mina mea în întuneric.

Juan, mina mea !...

E întuneric și am văzut brațul meu luminînd în întuneric. E alb, Juan. închipuiește-ți că e alb. Trage o curbă vie, un mister ciudat în umbră. Nu e nimic aprins în odaie, și în oglindă el se vede clar luminat din el singur, ca o torță. Seamănă cu brațele de statui de prin lume, în gesturile lor eterne.

Oameni nenumărați au adorat și adoră încă aceste curbe de marmoră și ce sunt ele decît nesimțitoare pietre, în care dorința sau amintirea s-au chinuit, turnînd fiorul în degete tremurătoare, să realizeze carnea visată sau iubită ?

Și ale mele sunt vii, vii și zadarnice ! E întâia oară că-mi văd brațul, Juan, brațul alb de marmoră vie, pe care nu-l iubește nimeni.

Pină acum, legate pe osia încheieturilor, brațele mele au fost două furci neobosite care au făcut slujbe umile. Și iată că acum în umbră, văzându-le ca două transparente rame sacre, o mîndră ură pentru umilirile lor trecute mă cuprinde.

Luade de peste cap, unde îmi făceau o cunună somptuoasă, le-am întins împreunate în vârful degetelor prelungi, și o durere imensă pentru soarta lor obscură le-a dat mișcarea sublimă a desperării.

Au trecut acum pe dinaintea-mi din marmoră și porțelane, din paste fine și sidefuri, într-o singură clipire de ochi... Procesiunea nesfîrșitelor brațe sculpturale, și alte mii de brațe viitoare se înnoadă și se deznoadă înainte-mi, și nici unele nu vor nemuri perechea de ramuri atîrnate, cu o curbă ușor bombată, de bustul meu muiat în întuneric.

O milă cumplită, simțirea unui păcat fără remediu a întins arcul lor elastic. Le iubește și sora mea Licia și vecina Flavia cea bătrînă, care nu e nici rea, nici bună — e un gust mijit sub domul frunții ei înguste, acoperite cu păr roș ca tinicheaua ruginită. Se uită cu ochii mici și galbeni ca de pasere și cu gust de poame dulci pe gura ei lată ; le netezește unghiul gînditor de la cot la vîrfurile degetelor pătate cu roșu de capriciul singelui, cîntărindu-le cu vorbe gustoase — din ascuțitul moale al cotului, pe al cărui razăm îngust se urcă spre frunte brațul, de care mîna ca o frunză de palm atîrnă din încheietura gingașă a pumnului. Se miră fără odihnă de mătasa albă a pielii prin care se vede, ca printr-un tulpă, singele și mai ales drenajul minuscular al vinelor albastre.

De cîte ori mă vede, disprețuindu-mă, se închină numai brațelor mele. Mă plectisește. Trag adesea peste ele mîneca hainei. Nu știu de ce mă supără, în loc să mă bucure. Mă supără că le vede ea, ca și cu _ ar fi o greșală, și le păstrez mereu mai transparente cu cît trece timpul peste ele în umbră, atît încît uneori mi-e frică să nu se spargă pojghița ireală a pielii și să nu scape de sub ea riurile revărsate și cruda țesătură ce învăluiesc. Dar

azi simt cum se taie o dungă între sprîncenele mele împreunate de grijă. Plecînd armonios pe un galb plin și sinuos, cînd să se prindă de pirghia umerilor, ies din drumul prevăzut de măsura precisă a artei, și se rotunjesc prea bogat la rădăcină. Oare față de frumosul etern, nu păcătuiește forma lor cumva ?

Nu am pe nimeni, Juan, să-mi spuie că ele sunt ale mele și cele mai frumoase, că sunt unice și vii, cu măsura lor, una — numai a mea — cu modelarea lor, una — numai a mea. Pieritoare minuni, pe care nici un amant nu le va măsura în podul cald al palmelor sau în marmoră eternă, ci numai vinăta îmbrățișare a putregaiului, singură, va săruta curba lor unică.

III

Marea, Juan !...

Ce ușor e să fii fericit ! Cine a născocit durerea ? Ce neînțelegere crudă a lipsit omenirea de minunata desfătare fără umbră ?

Simt oboseală să caut înapoia vremilor simburile strămoșesc al suferințelor de acum.

Ce puțin lucru e mintea, ce palidă e cugetarea, ce mici sunt minunile oamenilor, ce șterse eroismele, ce slabe puterile !

E deasupra mea cer neisprăvit, cîmpie împrejurul meu, încît pot crede că cuprinde tot întinsul, flori prin care calc adînc, fără să le știu numele, grîu tăiat, holdă aurie de piine culcată, și la dreapta mea, marea.

Marea, Juan !... Tu ai eunoscut-o chiar pe aceasta¹. De ce îi zic „neagră” ? Fiindcă a ucis toate cutezanțele, a înecat toate ticăloșiile și furtunile ei i-au înghițit dușmanii întotdeauna !

E cea mai frumoasă femeie din lume și cea mai mîndră. E unica și eterna. Și e albastră azi... Parcă m-aș simți nebună să cred că e vreodată altfel. Așa de albastră, parcă s-a sfărîmat topaz². Nu e adevărat ce spun oamenii despre cer, eu sunt sigură că surisul ei vopsește cerul

pină departe cu un suris mai palid și că el nu e albastru decît din culoarea ei.

OPentru ce puțin lucru ne-am putea lipsi de viață ! Simt că m-aș ucide de necazul că apa ei în pumnul meu e incoloră, și cînd îi dau drumul pe lama valurilor tremurătoare, cobaltul ei scinteiază iarăși.

Tremură azi, încet și lin, ca un cîmp care clipește, și aruncă în mal abia o singură lamă spumoasă ca un palpit de viață cadențată. —

Știi tu mirosul ei de departe, ce răsuflare amară și caldă !

E principiul ei generator de mare creatoare, e parfulmul sexului ei ce se exală.

Mă duc singură, adînc prin flori necunoscute, cu cîmpia lumii împrejur și cu marea în dreapta, mă duc la casa de pescar care se vede acolo departe...

IV

Juan, plouă.

Eu cînd eram mică iubeam cu pasiune ploaia.

Tu cum erai, cînd erai mic, Juan ? Ce ciudat om mic trebuie să fi fost tu !... Iată-mă deodată neliniștită. Ce dar am să mă nefericesc !

Aș vrea acum să te văd așa cum erai mic, să te știu.

Erai tu un nepăsător copil cam palid și buclat, sălbatec ca vînatul ?...

V

Am un amant...

Am un amant ! Da. Eu, Bianca Porporata, alba ta amică, ultima ta cucerire imaterială, eu cea pură și mîndră !

De ce te superi, Juan ? De ce această nedreaptă indignare ?

I se pare plugarului făcută lumea pentru a încolți sămînța, și natura închinată destinului lanului fructuos. Făcută îi pare ostașului pentru luptă. Acel ce caută de-a lungul existenței o piatră cuaternară, nici nu și-o poate închipui pierdută și risipită.

Și tu ai proclamat, cît ai trăit, că nu e în lume decît „Amanta"... de ce acum te necăjești ?

Nu mă crezi. Și mă umilește îndoiala ta. De ce vrei tu să fie sterpe darurile mele, Amice ? Mai rușinoasă mi se încălzește fața decît dacă ai fi găsit ascuns la mine un paj... Tu mă dezbraci de puterea mea de femeie ; de ce ocara asta a îdoieli ?

Fiindcă ai trimis suflarea ta vreodată aproape și m-a respirat, și ți-a spus că nu am aroma niciunui păcat ?

Tu nu mă crezi... și acum mă dezmiardă îndoiala ta, Juan !

Am un amant, Juan ! A fost la mine în seara asta. A venit, fără să-l simt, în întunericul grădinii și m-a prins pe după frunte, ușor, cît abia s-a răsfiat părul subțire și truda zilei s-a spulberat.

, T Pe gît m-a sărutat fără să-l pot muștra, pe gîtul gol,
/ unde mă supăr și nu vreau ; s-a plimbat fără voie, înainte
• să-l pot opri, și a intrat lin pe sub minica largă pînă la umeri, m-a înfiorat peste sîni cuprinzîndu-i, a lunecat de-a lungul gleznelor ca un tremur, prin porii opaci ai hainei, peste tot s-a strecurat, tînăr și răcoros, ca un scutier din ținuturi nordice, și eu am stat pe locul unde
\\ m-a cuprins și, fără apărare, l-am lăsat să se joace cum
' i-a plăcut.

/ E fantastic, și astă-seară n-a vrut decît dezmiardări ușoare, cu mini mai subțiri ca adierea penelor de hulub. Dar alteori vine aprig, încrunat și rece și mă răstoarnă, mă ia brusc, mut și violent. Și mă supui, înfricoșată. Sau, fierbinte, mă arde și mă doare pretutindeni, mă ostenește și mă asudă. Mai rar mă strînge în brațe ucigătoare de nimicire, mă bate și mă alungă, dar astă-seară de-abia mă atinge vîntul șiret ca un paj.

VI

...eu știu cum iubesc băieții mici...

Juan, mi-a venit o idee — nu știu dacă e bună sau rea, nici nu vreau să știu — parcă cine vreodată a putut măsura binele și răul? A venit necăutată, din izvoarele sfinte, nestăpinite de nimeni, de unde curge această apă misterioasă a gândului.

Juan, sunt singură în carmelul de aci. Parcă ar fi împrejur oameni destui, dar eu nu-i văd de mult. Nu știu bine dacă sunt oarbă sau dacă altă boală îmi face neputincioasă vederea de aproape; nu încep a deosebi decît de unde se închide orizontul meu, numai de dincolo de porți și de zăvoare.

Nu știu de ce și de unde am venit aicea. Parcă m-aș fi deșteptat dintr-un somn letargic, pierzînd toată amintirea numai a unor lucruri.

Cei de aici îmi vorbesc o limbă pe care parcă o înțeleg — dar uneori îi aud numai ca un vuiet gonit de glasurile dulci dinăuntru-mi, alteori ca o obositoare pedeapsă — alteori ca o crudă chinuire pe care o primesc fără s-o înțeleg, urmîndu-i cu gesturi al căror folos și chibzuire nu le pricep...

Juan, fiindcă mi-e urît...

Ai văzut tu oameni purtînd pe drumuri fără țel și cenușii samarul cumplit al Untului, mai sterp ca o pustă?

Nu i-ai văzut, fiindcă nu te-ai uitat la ei, ai întors privirea ta care nu trebuia să poarte decît scînteii peste scînteii și luciri fără umbre, sclipiri de fericiri fără melancolie, clopoțelii cristalini ai lucrurilor fără reflexul lor melancolic, pentru a putea desăvirși menirea ta de paj al amăgitoarelor minute de desfătare, în amăgirea totală a delirului care e viața.

Tu nu puteai privi nimic urît, fiindcă ai fi prins pe ființa ta o umbră care ar fi întunecat diamantul atracției cu care trebuia să chemi și al veseliiilor ce trebuiau să imprăștii.

Ție nu ți-a fost permis repaosul durerii, mîngierea milei, deliciul suferinței și divinitatea plînsului, tu, dis-

pensator de fluturi strălucitori... ai amorului fără suferință.

Aș vrea, Juan, să-mi inchipuiesc că trăiești, să poți fi tovarășul meu. Să stăm frumos de vorbă. Să ridem.

Frumosul cîntec al risului, cînd îl aud așa de rar cîntîndu-mi în gitlej, tremurîndu-și uimitoarea armonie pe buzele mele, mă opresc singură în loc, mai fericită decît cînd cîntă în frasin privighetoarea!

Dacă ai fi un băiețel mic, Juan, ai veni la orice ceas pe porțița întredeschisă. M-aș juca stingaci cu tine, și ți-aș da mînea pe o sărutare cînd ea ar pica din aruncatul tău zburdalnic în poala rochiei mele; cînd ai sufla greu, nădușit tare, te-aș șterge pe păr cu grijă, și ca să te înșel de la nebunii ți-aș da caramele de Parma, parfumate, și te-aș prinde cu întrebări să-mi spui micile tale necazuri și să-mi destăinuiești grijile tale mărunte.

Eu știi cum iubesc băieții mici, Juan! Intii sălbateci, nu-i poți ademeni cu nimica, apoi zdrobiți de propria lor putere cheltuită, le vorbești binișor ca să nu-i sperii, pînă îi culci pe brațe. Atunci ei se lipesc acolo ca și cum te-ar fi cunoscut de cînd lumea, se agață de gîtul și de rochia ta, de nu-i mai poți desprinde, și încep să te iubească fără noimă și tot sălbatic, cu aceeași putere cu care te ocoleau, cu o ciudată simțire în care, fără conștiință, se amestecă iubirea filială, fraternă, cu instinctul încă adormit al amantelor viitoare.

Eu știu cum iubesc băieții mici, Juan: ca și mai tirziu!

VII

Clar de lună...

Juan, aseară luna se atîrnase în salcîmul secular ca un lampion venețian, apoi a călătorit spre apus.

Cînd mi-a ajuns în față, am privit-o drept. Era mai pîntecoasă spre mijloc și te-am întrebat dacă pe-acolo, pe unde ești, o vezi și tu la fel. Pe urmă s-a dus, mîncată de niște noururi, ca un jăratic palid sub zgură și cenușe, s-a dus, zice-se, către locuri domnite de alte legi, și m-am

întrebat dacă Patria mea necunoscută nu e acolo unde se duce ca să apună, și nimeni nu crede, nici înțelege, pe lumea asta pustie, ce durere e să iiii fără de patrie !

Juan, te-am ales pe tine prieten și confesor, fiindcă tu mă auzi dar nu-mi poți răspunde, și așa nu voi ști niciodată dacă și tu îmi ești dușman.

Luna din astă-seară se întorsese poate dintr-o călătorie de cincisprezece ani întocmai aceeași, deoarece mi-a adus înapoi o seară din copilăria mea adolescentă. Umblam pe o seară cu lună la fel cu asta, într-un car mare încărcat cu fete și băieți tineri, noaptea, pe drumuri de munte și cîntau în întuneric, cîntau așa, fără să se gîndească la cîntec ; li se urcau pe buze sunete și cuvinte necăutate. Eu nu cîntam. Atunci, ca și mereu de atunci, mi-am ținut cîntecile închise. îi vedeam, eu cea mai mică printre ei, ținîndu-se doi cîte doi de mină, fete și băieți, tovarăși de prietenie și jocuri, îi vedeam sub lumina pală de lună; și alții, logodnici misterioși pe după umerii celor cari îi despărteau, își țineau mină pe mină muți și erau sacri tuturor, în complicitatea unei taine care nu înșela pe nimeni.

Eu eram singură, fără prieten, și am pus mîna pe speteaza carului și atunci luna mi-a pus lumina ei pe mină și, închizînd ochii, am crezut că lumina de lună e o mină caldă.

Drumul alerga pe livezi largi, la poale de dealuri mari, care abia lăsaseră în urmă munții aspri. Alerga peste pîrîiașe limpezi care străluceau ca licuricii și se auzeau caii plesnind copitele în vreun vad mai adînc.

Cu ochii mei albaștri și noi ca dimineața, cînd sosește în fiecare zori de zi, inocentă deasupra lumii învechite, priveam în penumbra clarului de lună ceva nedeslușit care-mi sta ascuns, ceva în drumul necunoașterii și al așteptării, pe cînd o amețeală fără nici o suferință, curată și tinără, mă aromea din cîntec, din noapte, din tinerețe și din dragostea celorlalți.

Am tresărit ca din somn cînd carul s-a oprit. Nici unul n-a mișcat. Un han în drum ! Lăutarii au tăiat noaptea cu scîrțîitul de viori și ceilalți au stat din cîntec. înapoi trăsuri băteau din falange. Caii beau, răsufiau.

Nu am mișcat nici eu, ca să nu sperii nelămurita amorțeală și să nu-mi schimb mîna de sub mîna lunei. Am simțit cu plăcere cum ne-am legănat de pornire și iar trecea drumul pe dinainte-mi în noapte, sub lumină de lună. Un castel cu cîntece și legende sta spînzurat pe-o stîncă și, pe marginea șoselei, nălucea turla și ferestrele gratuite ale unei minăstiri.

Mergeam atunci pe drumul lung, care duce mereu înainte și rămăsese frumos, în urmă-ne, vaietul vioarelor.

De asta mi-am adus azi aminte ; mi-am adus trist aminte. Pe drumul rămas înapoia noastră se luminează în cîte un ceas, la lumină de lună sau de soare, un locșor mic, apoi iar se prăvale în întunericul trecutului.

Aveam pe atunci o față diafană ca îngerii smeriți de pe poze și eu nu știam că sunt așa ; aveam păr poleit ca în basme, care semăna cu un păienjeniș muiat în soare palid de dimineață și trup nu aveam deloc. Te mîri din ce lucru de nimic face natura, mai apoi, femeia deplină.

Ieri, căutînd prin cufere vechi unde hainele părăsite își dorm melancolica lor poveste, pe care nimeni nu o ascultă, Donna Frosina mi-a arătat, rizînd, o jucărie : o rochie a mea de fețișoară. Elasticul mijlocului ar fi cuprins bine brațul unei femei.

Nu-mi pare deloc rău după acel „eu” de-atunci, nefolositor ca și cel de acum. Oprită întotdeauna o clipă, bună sau rea, pe pasul meu, privesc fără nici un regret zadarnic înapoi, în lumina așezată ce a fost și înainte, în presimțirea învăluită a ce va fi, ca pe un drum fatal tras de destine și, dacă plîng mai mult ca fîoere și risul mi-e mai cald, o fac fiindcă, deși port înțelegerea, sunt slabă ca orice făptură vie.

Mă vaiet uneori cînd mă cîntăresc cu ochii, îmi simt măsura mișcării, mă vaiet că atîrn cît Venus Anadiomena, dar cumătră Anita mi-a spus, cu glasul ei de cratiță sgaxlă, că statua mea vie se așterne” mai moale așa plină, ca să viseze pe iarbă, pe nisip sau pe lemnul ferestrei carmelului de unde privesc mereu drumul. Mai moale se așterne și așterne... Donna Anita nu-și pune friu vorbelor, nici gîndului prea îndrăzneț.

Iată o privire specială a formei voluptoase la care nu m-aș fi gândit !

Altădată aș fi ris cu tine de filozofia asta avantajoasă ; te-aș fi întrebat și mi-ai fi spus, cu verva ta așa de fin libertină, ce crezi tu despre forme și contururi.

Dar azi sunt visătoare. E luna care se duce spre apus, privindu-mă !

Luna e milostivă cu mine, fiindcă am slujit de copil, cu făptura mea iropuberă și cu sufletul meu neatins, în templul ei, nopți întregi de strajă... Astă-seară, plecînd, a tras pe fruntea mea o dungă de somn și morfina ei ușoară m-a aromit puțin pe scaunul meu de infirm, fiindcă a nu avea aripi, ca peștii, ca să plutești sub ape, și aripi de păsări ca să te duci cu vîntul, și aripi la coturne ca să luneci drumurile lumii, sau aripi de lumină ca să te soarbă lumina lunei, înseamnă să fii infirm. O roabă cu trup de femeie căzută într-o grădină, peste care apune luna cu o dezmiardare pe pleoape, ca să adoarmă cînd pleacă să se culce și luna, care astă-seară s-a atîrnat deasupra salcîmului centenar ca un lampion, luminînd un colț micuț al amintirii, pe drumul dulce al copilăriei pierdute.

Cu capul căzut pe miinile ce amorțeau pe brațul de lemn al jilțului, am visat lunatic :

Era o culă largă cu lăviți de lemn așternute cu saltele subțiri, învelite cu cergi de în vopsit. În mijloc, o masă lungă de lemn. Scândurile albe erau învechite. Cula sta în mijlocul unei clădiri ce se încheia în jurul unui turn cam plecat într-o parte. Plaiul larg se întindea în fața ferestrelor și înapoi erau munții, iar departe atîrna pe o culme umbra ghicită a unui castel medieval sfințit de cîntece și legende.

Ușile mari și grele, mînoate de cari, erau de stejar, prinse în balamale tari, și cînd s-au încuiat anevoie, au lăsat un zăvor pe sufletul Domniței, care sta singură în încăpere. A stîns atunci luminarul slăbănog pentru ca pîndăritul oamenilor să nu se mai îndrepte către flacăra lui de pază.

Am văzut pe Domnița aplecîndu-se peste fereastră. Era cu părul deznodat și în haină subțire și albă, de noapte. Numai eu cu ochii visului am văzut-o, fiindcă

7

geamul înalt da pe întunericul drumului, unde nu mai trecea nimeni după ce cădeau peste porți drugii de fier căliți de rugină.

Lavița patului alerga de-a lungul încăperei și pe ea, /ingenuncheată în perne, Domnița privea despletită peste /întuneric. Purta în ochi spaima fericirilor amăgitoare și 'farmecul întunericului se despletea în părul ei. Apoi a închis fereastra.

Nu era Domnița singură în încăpere. Pe unde intrase copilul de casă care-i sta acum culcat în poală ? Avea ochi întunecați și vlagă întunecată și Domnița trecea mina ei albă și lungă prin părul lui întunecat și des ca buruiana, crescut ca un trestiş pe un iaz vrăjit și care nu se poate niciodată rupe din rădăcină.

Dezmiardarea Domniței era cuminte și curată și am crezut că e o soră care alină și dezmiardă de păcat fruntea unui frate. Nemișcat, el avea capul acoperit în haina ei albă și-și răcorea gura de inul ei.

Aburul cald al suflărei lui fierbinți, adunată de pe rele, lua pace răcoritoare din nevinovata haină, păstrată neatinsă în umbră de iatacuri pustii, și pe măsură ce veninul se scurgea, ușurîndu-i răul, îl trecea prin haina subțire, la singele ei curat, și haina albă da astfel odihnă și lua păcat.

O stea inhămată la oiștea cea mare a unui car de aur a văzut atunci ochii aiuriți ai Domniței. Miinile albe și subțiri își încetiniseră dezmiardarea și nu mai semănau, cu trecerea lor lîncedă și descumpănită, a alinări frățești, ci erau lopeți necîrmuite înainte de un naufragiu.

O mică stea, care trece cu urnele ei micuțe pe drumul laptelui, a văzut cum copilul cel rău urca încet gura, fără să o dezlipsească, pe drumul de lapte al hainei ei albe, mlădiată ca o urnă. În tăcerea incremenită Domnița, albă ca o sfință, nu mișca și lăsase acum în jos miinile, sprijinindu-și-le în pernele lăicerelor.*

Suflarea ei era așa de tare acum că un vînt a șuiurat prin strașina simțitoare a șindrilei învechite ca nu cumva vreo ureche lipită de broască să-i audă suflarea aprinsă.

Iar Doamna cea mare, luna, cînd s-a desfășurat stîngaci în broboada ruptă a unui nor, a văzut gura lui ajunsă la grumazul hlamei albe. Miinile subțiri au apu-

cat tamplele fierbinți ale feciorului întunecat și cu buze satinate și reci a sorbit suflarea lui pirlită, apoi buzele lui odihnite s-au desprins lăsând pe ale ei, cele palid trandafirii, o floare roșie. Luna a văzut.

Stelele rămase printre petele norilor nu vedeau nimic; ele își durau numai legile care le țin legate una de alta. Luna cea pală a mai ieșit din nori o dată... pe urmă numai întunericul singur, cu ochii lui părtași, i-a văzut cape două umbre unduiate.

~~~~ Șfcerul, și pământul, și mănăstirea erau acum ca o baltă mare de nămol viu în care se jucau umbre, se azvirleau șerpuitoare în lacul negurei și se inecau, și tot din el înviau. Aveau umbrele un joc turbure și neastâmpărat ca încălcatul valurilor, valuri vii, lucrate din carnea întunericului, ca niște trupuri cu spume albe de lumină sfîșiată, ca o scamă de în subțire.*

Priveam, în turburea neliniște a întunericului viu, ritul sacru care, la aceeași oră, durează pe jumătatea astrului pămîntesc religia nopții.

Nu erau decît jocurile de lumini și de umbre în ameteala pe care mi-o pusese pe frunte luna înainte de a pleca să se culce. Știam, și totuși mă întrebam pe unde a intrat în sala largă a minăstirei copilul de curte cu ochi întunecați și vlagă întunecată la Domnița cea albă, închisă acolo cu ivăre tari, și pe unde va ieși mai înainte ca lumina să minjească taina adîncă și sacră a întunericului.

Am aprins o luminare. Stearina vulgară plingea din ea șiroaie, și flacăra ei josnică stingea în mine candelile stelelor și ale închipuirilor.

întunericul de afară sta acum întins ca un iaz nemîșcat. Ce văzusem oare, Juan? Se întorsese oare un locșor din timpul necurmat și își trăise, sub ochii mei, minăstirea veche, sub același clar de lună, un ceas de un veac înapoi trecut? Se aplecase vreodată așa Domnița albă peste fereastră, în întuneric, cu părul ei despletit?... Feciorul cel întunecat erai tu, Juan, și te-am văzut?... Sau mi-ai arătat că, dacă m-aș fi aplecat peste fereastra carmelului meu, în seara asta cînd luna pleca spre apus, întocmai ca de atâtea ori de mult, sărutul tău blestemat

ar fi cerut de la mine răcoare și m-ar fi aprins, și-ar fi scurs prin haina mea de în veninul, și m-ar fi înveninat?

Juan, buzele mele sunt arse și sterpe, le-a pirlit în atîtea seri singuratece luna cea rece, lipindu-se pe ele. Se ofilesc neumezite. Gustul meu e înveninat. Gura ta răcorită poate lua otrava buzelor mele ca să le lase proaspete, sorbindu-le veninul, vor rămîne înrouate de dulce bunătate.

La rînduială Paharnicul a greșit cînd împărțea cupele vieței și mi-a dat pe-a visului. Roagă-te, Juan, tu, care pe lume n-ai profanat niciodată rugăciunea, să fie altă viață unde să răscumpăr durerea de a fi visat printre oamenii care trăiesc.

Juan, eu sunt Bianca Porporata. Am avut poate vreodată alt nume și altul voi avea. Tu ai mereu același nume, Juan! Eu voi cînta, cu glasurile mele felurite, alte cîntece de lună. Tu ai știut o singură limbă.

Juan! Astă-seară luna s-a atârnat deasupra salcîmului ca un lampion venețian, apoi a călătorit spre apus!

VIII

...ca o signoră mascată...

I
\
1
!
Juan! Luna, amica noastră, nobila noastră confidentă am surprins-o astă-seară trecînd pe drumul ceresc învăluit în întuneric, trecînd pe după nori, către un misterios „rendez-vous” ca o signoră mascată.

Avea mersul acela nobil și lin ce-l știi, și înapoia vîlului gros era tot frumoasa patriciană, pe care o adorăm împreună.

În misterul ei era atîta demnitate și în portul ei atîta seninătate încît am izgonit orice gînd curios și nu mi-am pus chinuitoarea întrebare dacă acel spre care se duce această mîndră signoră învăluită e demn de un așa bogat noroc.

Așa se va fi strecurat prin umbra florentină, către tine, vreo amantă mascată, mîndră patriciană care își abdicase orgoliul, își ingenunchease virtuțile, își mlădiase făptura...

Și fiindcă *se ducea*, Juan, nu trebuia întrebată dacă erai demn de asta... Juan, când viața nu e ceea ce luăm de pe alții, e totdeauna ceea ce pierdem de pe noi...

IX

Corbii.

Astă-seară, după apus, au sosit deodată și au umplut cerul două armate de corbi croncănitori.

Se învîrteau într-un cerc mare, ca o cohortă întunecată, desenînd curbe cirmuite de cine știe ce legi păsărești.

S'au urmărit așa, într-un joc neînțeles nouă, sus, foarte sus, pe urmă s-au lăsat drept în jos, năruindu-se ca o ninsoare deasă și neagră pe pomii noștri seculari, unde au părut ca niște ciorchini de struguri întunecați.

Apoi au plecat toți în coloane lungi, și numai cîțiva au rămas răzleți ca niște boabe uitate după cules.

De unde și de ce au venit ?

^ Ce prevesteau, ce vești aduceau ?

†— Din al cui cadavru hrăniseră foamea lor de hoituri ? Unde mergeau ?

Musafiri cu parfum de iarnă, în seara asta cu apus timpuriu și palid de august!

Tîrziu, numai doi au tăiat drumul liniștit al aerului, încet și foarte jos.

Doi corbi cu pene de tăciune, lustruite — scăpați păreau din privirea gemene și strălucitoare a ochilor tăi negri...

X

...astăzi îmi ești drag !

Juan, azi am să-ți spui ceva ridicol știu că nu urăști amorul : — Te iubesc !

Așa cel puțin mi se pare.

Cînd mă gîndesc, Juan, la Desdemona, la Julietta, la Marguerita — mă simt coprinsă de indoială. Sunt eu în stare pentru tine de suferințe așa de celebre ?

Ce-are a face ! Mi-ești foarte drag. Asta, vezi, e sigur... astăzi.

De altfel, Donna Veronica, dacă zbîrcită a amicei mele Joaehima, spune despre o mulțime de lucruri că : „Asta vine pe urmă”.

E posibil, Juan, ca „pe urmă” să fiu în stare pentru tine de o mulțime de lucruri plictisitoare și grandioase. De crime, de sacrificii, de dureri și de devotamente, de moarte și mai ales de viață.

E mult mai ușor să mori pentru cineva, decît să trăiești pentru el.

Așa spune Veronica, dar eu cred că tot ce a fost putere în tine s-a consumat în lucrarea obscură și neștiută de tine, care m-a adus să-ți spui acest cuvînt de cutezătoare înfrîngere ; și mai cred, din ce știu eu de mine, că ceea ce ar veni' pe urmă, Juan, ar fi lucruri pe care eu nu ți le-aș spune de mine, și tu despre tine le-ai tăgădui împotriva evidenței celei mai superbe, din cauza acelui invincibil amor, pentru tine și pentru întregul principiu masculin al universului, pentru plăcuta și ne-suferita ta mindrie, solidară chiar cu acest bondar care se plimbă pe pantoful meu, cu coaja lui adamantină, solemn ca un burgrav, dacă el ar fi mascul...

XI

Ai văzut tu cum mersul femeii se leagănă, mlădiind capricios trupul pe resorturile fragede ale încheieturilor ? în gestul acela, ea se iubește ades pe ea singură.

il face de multe ori cînd nu o vede nimeni — și totuși iubindu-se pe ea, în senzația ființei ei proprii, fie sub ochii altora, fie în odaia întunecoasă, fie într-o insulă pustie, iubește în ea pe amantul ce nu o vede, pe cel ce e departe sau pe cel ce nu l-a întîlnit încă, pe cel ce o presimte și o vede, pe cel ce nu se va naște nici-odată, pe toți cîți sunt sau ar putea să fie, pe toți... afară de cei ce au trecut.

Ca să sting cutele involtate ale hainei, am tras mîna peste mine de-a lungul pieptului pînă aproape de genunchi. Și lîna moale, tunsă de pe o oiță tînără cu ochii blinzi și naivi, lîna docilă a tunicii și-a stîns involtarea și s-a lipit de forma trupului meu, desenîndu-l moale sub mînă.

Juan, o bruscă dorință s-a strîns ca un cheag în mine.

Aș fi vrut să treci tu mîna așa, Juan !

Vreau să sufăr fiindcă miinile tale de eter impalpabil sunt netrebnice acum...

XII

Mi s-a părut c-ai venit în umbra grădinii..

Ei sunt încă la prînz cu lumini și zgomot, la ospățul lung întins în fiecare seară, și i-am lăsat.

Am plecat pe alee pînă am dat de întuneric.

Mă gîndesc, sau nici nu mă gîndesc, răstorn capul spre pologul de boltă întunecată, înfiptă cu gămălii de aur.

Dar astă-seară, la gardul grădinii, mi s-a părut că ești acolo, în umbră, și m-am speriat de bucurie, și m-am cutremurat de spaimă și repede te-am sărutat, neștiind ce să fac de spaimă și de bucurie, te-am sărutat fiindcă ai venit, și ca să pleci.

Niciodată nu te sărutasem. Și acum... așa de iute... fiindcă m-am speriat de plăcere în întuneric.

Și ai fugit.

M-am așezat pe îngusta canapea de piatră. Prea mare pentru unul, prea mică pentru doi, e bună pentru acel unul pe care-l fac doi îndrăgostiți lîngă care, printr-o minune, rămîne totdeauna, cît ar fi de strîmt, loc alături.

Ai putea șede lîngă mine, Juan !

Pe unde ai venit ? Porțile mari deschise, cu aleea lor împietrită, sunt în plină lumină, și unul din meseni vede totdeauna orice umbră ar intra pe acolo.

Lumina vie a aleii mi-a înfiorat umerii. Prin fundul parcului unde e înalt inul, gardul e putred. Ușor ca o umbră zvultă ai sărit peste el, te-ai dus prin fund unde sunt așa de deși smochinii și prin-napoia clădirii întune-

coase ai răsărit lîngă boschetul de chiparoși pe unde mă plimb în fiecare seară. Și speriată, fericită, te-am sărutat fiindcă nu puteam vorbi, te-am sărutat ca să nu țiip de plăcere și să te trădez, ca să astup emoția mea imprudentă, ca să nu fac zgomot, te-am sărutat și te-am gonit.

Atît am vorbit astă-seară amîndoi.

Și acum nu-mi aduc aminte deloc ce gust a avut vorba asta pe care ne-am spus-o neașteptat...

XIII

„Ce frumos lucru e păătoasa de iubire,
pînă ce trece...”

Azi te așteptam. M-am îmbrăcat un ceas... Timp pierdut!

Ce curios lucru e să te îmbraci așa mult pe așa căldură, cînd tendința naturală spre răcoare e să te dezbraci cît mai mult. Fiindcă e cald aici, Juan. Poate tu nu știi. Nici eu nu știu dacă spiritele sunt la aceeași temperatură cu noi.

După ce m-am îmbrăcat, m-am impacientat și am gonit cu piciorul meu îmbrăcat cu atlas indigo pe Cora, cățelușa favorită care s-a uitat la mine cu ochii ei mult mai frumoși ca ai vecinei mele Flavia, plini de durere și de resemnare, sentimente canine prin excelență.

Ceasul arată o oră neisprăvită — ora la care trebuia să fi venit de mult. Și am trîntit o ușă sculptată de Canido — nu știu mai mult ca tine cine e Canido — probabil e unul din acei despre care zece inși în șir au întrebat : „Cine e Canido ?”, și de atunci a devenit celebru.

În fața mea e o oglindă mare, culcată într-un scrin de abanos.

Ce oribil lucru e iubirea ! Dezgustător ca febra eruptivă. Eram roșie, Juan, roșie pînă la gît.

La masă Licia a spus ca-ntotdeauna o prostie și în loc s-o învelesc în miez de piine ca să nu se vadă, sau s-o înghit cu vin de Cipru ca să nu se simtă, am întrebat-o ce a spus, și a repetat deslușit, așa încît toți s-o poată

gusta cu tomate napolitane — felul favorit al lui Don Camillo.

Don Camillo, care are grijă să nu slăbesc și să mă menție la o măsură cerută de înalte și nobile meniri, m-a servit copios cu parmezan autentic de Parma, frumos ca un masacru de petale subțiri de crizanteme albe, și a primit în schimbul generozității sale o privire care l-a lăsat uimit — din ochii mei albaștri, pe care i-a văzut uneori înverzindu-se — a primit o privire neagră.

Și tot nu veniseși...

M-am dus acoperită cu un vâl subțire să culeg trandafiri.

Moțăiau sub căldură. Și, când m-au văzut cu foarfecă ucigătoare, s-au ridicat ca un punct de exclamare. Niciodată n-am omorât trandafiri! Pedro, grădinarul, e călăul lor ordinar.

Trei boboci galbeni, gemeni, au plîns o roză voluminoasă — mama lor, și sufletul meu avea un gust mai amar ca frunzele de oleandri tenebroși dinapoia cărora pîndește Don Camillo.

Tăiam trupul unui tinăr „Romeo Novarese”, stropit cu roșu, când fierea, scurgîndu-se prin tocurile înalte din piele de căpriță de lapte, a ucis un biet bondar, care va fi trecut pe registrul de stare civilă a gîndacilor la rubrica „morți subite și misterioase”. Apoi, grațind o „Donna Lee” albă ca zăpada, am simțit un gust de pralină vanilată.

Ce frumos lucru e totuși păcătoasa asta de iubire, pînă trece !...

Veniseși, Juan ! Mi-a zburat necazul ca un porumb ursuz.

Juan, sceleratul meu favorit, veniseși în sfîrșit !

Te asigur că Licia nu e așa proastă cum crezi, fiindcă mi-a spus într-o zi, cu ochii plini de cuțitașe, că tu nu iubești pe frumoasa Carlotta, fata librarului de pe Corso, cea cu gura cît un nasture de sidef...

Ce rea e Licia, fiindcă crede că nu iubești pe Carlotta și ce proastă e cînd crede că iubești pe alta...

Parcă pe mine mă privește dacă tu iubești pe cineva, fie chiar pe mine !

Ceea ce face acum ca duminica asta de vară să nu fie scrisă pe micuța carte a zilelor care putrezesc în gunoiul timpului, ci așezată între filele subțiri de carte a vremii plăcute, e că te iubesc eu.

De nu mă vei iubi, sau cînd mă vei iubi, va fi prea tîrziu, nu te voi mai cunoaște, Juan !

Odihnește-te ! Arăți grozav de obosit. Se vede că ai dormit prea mult și nu-ți priește. Noima ta e să nu dormi niciodată.

Ciudat gust de emetic au toate sașiile. Mă gîndesc cum ar trebui să fie al tău vreodată...

Sașiul hranei, al suferinții, al beției, al fericirii, sașiul sclaviei, al libertății, al vieții — toate care umplu măsura și încrețesc și creștetul de dezgustul ultim !

Toate sașiile... dar asta !...

Ce revulsie ! Nici închipuirea lui n-o pot suferi : sașiul nesașiului tău !

Adesea vii la mine răvășit de sașiu și dezgustul tău trece în mine împotriva-ți și se contopește cu plăcerea mea de tine, ca o mixtură cu gust sălcu.

Dar azi nu știu ce are oboseala ta ! Ceva care-mi place.

// imi aduc aminte că ieri eram frumoasă și nu dormeam
// ca alteori peste viața mea vie ; eram frumoasă și nu în
ji oglindă am văzut-o... ci plutea numai în impalpabil și în
•; aerul odăii umbroase.

Tîrziu de tot ți-am spus că ceilalți sunt duși la tîrg, și nu știu de ce nu ți-am spus-o mai devreme, și amîndoi am vrut să ieșim din odaia umbroasă afară, la ochii luminei.

Ne-am plimbat prin toți spinii din fundul grădinii și am sărit un gard șubred și mărunț ca o jucărie ; e mult mai lesne decît să treci peste gardurile orgolioasei fâpturi...

De ce azi dezgustul sașiilor tale nu-mi dă revulsie de tine ? De ce-mi place oboseala ta din noaptea asta ? A fost ea noapte de nesașiu ?

Nu știu. Cunoașterea nu e lucru de căpetenie.

Eu simt —deci exist!

XIV

...stropită cu lalele singerate...

Rochia mea, Juan, cea albă ca un grumaz de lebădă, în dimineața asta luminoasă, prin vitraje... rochia mea — ce grozăvie ! — e plină de flori mari și roșii.

Nu am atins-o de nimic și nu am întâlnit ieri nici o țigancă de acele cu ciorchini de icosari la ureche, care să mă vrăjească.

De ce are rochia mea, albă ca gușa pelicanului, flori mari și roșii crescute astă-noapte ?...

Aseară am pus-o frumos pe marginea patului meu bronzat și m-am culcat cuminte în brațele visului...

Și toate dorințele mele luxurioase din astă-noapte au înflorit flori purpurate pe rochia mea cea albă.

Juan, sunt eu, cu rochia albă ca grumazul mîndru al lebedei, stropită cu lalelele singerate ale dorințelor, eu Bianca Porporata, amica ta, ultima ta cucerire imaterială, cea pură și caldă, pură ca ninsoarea și caldă ca singele proaspăt.

XV

Ce trudit e corpul care nu muncește, ce trudit de lenea lui !

Uneori, seara, nu mai pot sta în sus, și părăsesc cu tristețe nesăturata scăldătoare a aerului ca să mă întind pe pat.

Mă întind drept pe spate și, fără perne, pînă-mi lungesc ultima măsură elastică a legăturilor vii.

Mijlocul mai ales îmi place să-l simt rupindu-mi-se, arcuindu-se... și pe urmă nu mișc... mă aștern cu fața în sus, sunt eu însămi un așternut luxos.

Prin fereastra deschisă nu se vede nimeni și nimic, decît același crai aerian, care sosește cînd fac din trupul meu un așternut. E craiul care în fiecare seară răsare după ce toată curtea regească a stelelor s-a adunat, răsare dinapoia hambarului de lemn și urcă încet și cam

.., greoi ca un împărat puternic încă, dar bătrîn, cu ochiul lui mare și hlama lui de aur roșiatic.

Se uită cu ochiul lui împărătesc la mine, ca la o sultană întemnițată și umple cu alaiul lui încăperea.

Stau sub ochiul moșneagului Luceafăr, neturburată, nesfîiță, cum stau cadinele la scădat în jurul bazinei, sub ochiul zadarnic umed al bătrînului sultan, necinstit de vreme și necinstit prin vreme, cum stai sub ochiul soarelui și sub ochiul apei, cum stau statuiele goale sub ochiul, neputincios împotriva-le, al privitorului.

Lumina lui regească clipește, mărindu-și strălucirea ca o implorare sadică și ca o ofrandă tremurătoare și bogată. Și, întorcîndu-mă de-a lungul, cu fața trupului în jos ca un așternut răsturnat, îi cer silnic toate acele de aur prinse pe trena mantiei lui albastre ce astupă cuprinsul, ca să-mi prind mîine cu ele vestimentele... Și sub ochiul lui luminos și zadarnic, adorm fără dorințe.

Ce nume va fi avînd craiul atotputernic, strălucitor și istovit ca o lume moartă, care răsare în nopțile astea de vară de după hambarul nostru de lemn ? E el Orion, Procyon sau însuși Jupiter arhaicul, stăpînul detronat ?... Nu știu.

Tot așa cum nu știe el cine e sclava al cărei trup nepăsător îl scaldă în fiecare seară, în gîrla lui de aur.

XVI

...forse che si, forse che...

Am luat un cornet acustic — mi se pare că e pantoful de brunei al Papei Galiano al 13-lea, pe care-l păstrează Don Camillo pe masa cea mare din pretoriu.

Era aseară lună plină și mi-am adus aminte că ți-am pus, de o lună, o întrebare : „Ai fi iubit tu Domnița cea albă, pe o noapte cu lună ?”

— Alo ! am zis. — Juan, răspunsul ?

În fundul papucului sanctificat am auzit :

„Forse che si, forse che...” Atît !

— Alo ! Acolo, Don Juan ? Chiar Don Juan ?...

Don Camillo care, în picioare, urmărea alarmat soarta condurului papal, se liniști.

— Donna Bianca, îmi spuse, știi cu cine vorbești ?

— Cu Don Juan, Don Camillino ! nu fac nici o eroare. Don Juan e o persoană cu o reputație neuzurpată și faptele lui palpabile, deși n-au lăsat urme pozitive, sunt, pare-se, incontestabile.

— Donna Bianca, Don Juan era, în adevăr, un mare vinovat, dar el avea o scuză : căuta neobosit idealul său și Satan, stăpînul lui, nu-l lăsa să-l găsească.

— Crede cineva asta, Don Camillo ? Ce rea e gura lumii ! Vrea să micșoreze meritele lui Don Juan. Vreun gelos debil trebuie să fi scornit versiunea asta.

Nimic mai frumos ca idealul — cui i se potrivește. Nimic mai urît decît să denaturezi un om care are norocul să aibă o natură, aruncîndu-i o haină străină pe umeri. Presupune pe Don Juan îmbrăcat în mantaua lui Romeo : ar fi prea largă și prea scurtă.

— Prea largă ? De unde știți, Donna Bianca ? Cunoașteți pe Don Juan ?

— Da, îl cunosc ; haina idealului îi e prea largă... și prea scurtă, fiindcă mantaua lui Juan trebuie să-l învelească pînă-n glezne ca să-l ascundă bine, lungă ca mantaua întunericului peste nelegiuirile lumii.

Don Juan are o reputație mare, și nu am făcut nici o greșală cînd, pe urma unei raze de lună, privind într-oculă la un fecior întunecat care sta cu capul în poala Domniței albe, l-am întrebat pe Juan dacă ar vrea să se afle în locul aceluia.

Nu știu, Don Camillo, dacă ești convins — în fotoliul lui de piele Don Camillo dormea — nu știu dacă ești convins că femeile nu pun decît întrebări inutile.

Eu știam că Don Juan are fatuitatea unei glorii numerice, știam că era un mare statistician, și de aceea întrebarea mea era inutilă ; Domnița albă'era o femeie mai mult — o cifră... Deci, zadarnică întrebare.

Prejudecățile și scrupulele sunt hîrtiuțe cu care el nu-și umplea buzunarele. Ce să mai poarte atunci burghezii ! I-ar fi stat tot așa de rău ca haina d-tale de lustrină.

Mai știu că aceea ce spunea amicelor sale nenumărate, nu era nici madrigal, nici odă. Dacă vroiam să aud „Imnul dimineții" chemam pe Romeo...

— Don Camillo, e așa de fericită viața între d-ta și spiritele eterne, încît uneori mă uit la ulmul cel înalt. În vîrfurile lui așa părea, cu haina mea cea albastră, o fâșie de cer spînzurată în ramuri.

Și ce ziceam de Juan ? Acest scelerat împingea nemernicia pînă la oarecare măsură, o măsură de unde josnicia însăși devine interesantă, de la care înainte, umanul — bun sau rău — e destul de accentuat ca să formeze prototipul acelora peste care geniul va proiecta luneta magnifiantă a eternității.

Don Juan, în orice exemplar, ca să-și merite numele și să te oprești cu el de vorbă, are punctul lui de onoare.

Eu sunt mai sigură că ar fi închis ochii și nu ar fi zis „nu" nici amicei d-tale întru Domnul, Donna Frosina, venerabila mea duenă, oricum mai bine decît să se recuze.

Don Juan avea punctul lui de onoare, consecințe punctului lui de vedere.

Orice punct de vedere de acest fel implică și dezagremente de felul Donnei Frosina.

Dacă n-ar fi vorba de Juan, așa zice că zidul clădirii era cam înalt și ochii pîndarului cam ascuțiți. Don Juan însă nu începe' decît de la acea măsură umană de unde primejdia, în ea însăși, fără obiect, e o atracție — ca și hazardul — și lucrarea, în ea însăși, de a învinge imposibilul era vițiu lui pentru care nu menaja nici timp, nici șiretenie, pentru ca apoi, victorios, să treacă lesne înainte, ia lucruri noi, de la subretă pînă la catastrofala duenă.

De ce a răspuns Don Juan evaziv ? „Forse" nu e în vocabularul lui — și mai e o defecțiune.

De ce te temi, Don Juan, și de cine ?

De alții te temi sau de tine ?... Un dubiu îmi vine asupra reputației tale. „Forse che si, forse che no" ești așa de scelerat cum se spune.

— Poate, Donna Bianca, a venit un pseudo-Juan ?

— Don Camillo, logica mea are felul ei absurd de la care nu se abate. Eu cînd văd, cînd *sknt* un lucru, nu

tăgăduiesc ce am văzut sau simțit, sub motiv că nu-i găsesc explicația : îmi zic că *este*, deoarece l-am văzut sau simțit, dar cauzele lui scapă raționamentului meu. Era însuși Juan !

Papucul, Don Camillo ! Papucul Papei e de vină. E un receptor iezuistic și tergiversant, un cornet acustic călugăresc, care interceptează comunicația.

Dacă acesta nu era un cuvânt exclus din calendarul virilității sale, Don Juan ar fi răspuns Domniței : „Nu”. E mult mai masculin.

Dar noi, Don Camillo, noi n-am întrebat în chestia asta pe Domnița cea albă din Povestea clarului de lună. Te pomenești că răspunde : „Forse che si, *torse* che !...” Asta e cel puțin feminin.

Femeile nu prea știu ce vor, când nu se fac a nu ști. Cu ele trebuie totdeauna să știe altul *bine* ce vrea.

Eu, Don Camillo, dacă-mi făcea mie cineva gluma să-mi răspundă „Forse che si...”, îi spuneam ca și Carmen : „si tu non m'ami io t'amo... si io t'amo bad a te”.

Ii violam indoiala, Don Camillo ! Don Camillo, nu fi scandalizat: îi violentam indoiala — dacă cuvântul îți pare mai ecumenic. ^—————

O așa întrebare pusă pentru mine ar fi însemnat un capriciu, o curiozitate sau o atracție involuntară. Toate trei — lucruri respectabile și efemere.

Lucruri care ar fi murit de mult într-o lună de tăcere, anevoie înfăptuite, ca de natură un flutur, și lesne ucise. Eu însă, Don Camillo, mă găsesc cu d-ta așa de bine că nu doresc nimic, decât poate un cutremur care să ne mai zdruncine fericirea, sau un ciclon care să ne mai zguduie liniștea.

Don Camillo, când te gîndești bine ! Eu sunt sigură că Don Juan ar fi stat în paradis pentru Donna Frosina.

Ar fi închis ochii și ar fi dat... Ne închipuim numai. Don Camillo, nu fi așa mișcat !

Donna Frosina fără de darul ăsta, ar fi dus în purgatoriu un suflet chinuit de dorințe libidinoase și ascunse, un suflet ipocrit și răzvrătit, un suflet nerecunoscător pentru calma d-tale prietenie, răutăcios și veninos ca al tuturor virtuților implacabile.

Donna Frosina, după darul lui Don Juan, ar fi o matronă cu mîinile, obrazul și sufletul mai răbdătoare ca răbdarea d-tale, Don Camillo, îngăduitoare cu omenеștile necazuri, iertătoare cu toți cei ce au a li se ierta, și pioasă fără răzvrătire. Suflet gata pentru Cimpiile Elisee.

Ce drăguță băbuță ar fi Donna Frosina !... Nu te supăra, Juan, îmi vine să rid. Imaginea...

Dar tu nu te temi de ridicol; de la măsura ta înainte se înfruntă primejdia acestui mărunț dușman. Caritatea ta, mai vie ca o rece monedă de aur, are ceva din imolarea de carne și de singe a Nazarineanului.

Pe mine m-ai fi iubit, Juan ?... Mi-ai fi răspuns și mie „forse...” De ce te-ai fi temut, Juan ?... De mine ți-e frică ? Răspunsul tău mi-ar naște o întrebare nouă despre mine. O întrebare la care nu pot singură răspunde.

Vino, Juan !... Să aflu de ce ți-ar fi frică de mine... ție care nu cunoști frica !

Se zice, Don Camillo, că pentru femei iubirea e marea problemă a existenței — firește pentru unele, pentru cele mai multe ; iar pentru bărbați ar fi numai o desul de mare problemă.

Eu am surisul, surisul care știe bine contrariul... Dar am socotit totdeauna că e o proastă întreprindere să de-tronezi regi ca să aduci alții în loc.

Dar dacă după o eroare veche, tot așa de fastidioasă ca una nouă, am admite că pentru bărbați amorul e o problemă mai mult sau mai puțin importantă, apoi pentru Don Juan el era cea mai importantă — singura. Și, dezvelit de orice atribute ale poeziei, portretul lui strict uman nu-i atribuie nici o funcțiune, nici o pasiune, nici o manie, nici un gust, decât unul.

Don Juan, dragul meu Juan — ca să judecăm pentru cine amorul e o mai importantă afacere — știi tu ce tranșează preponderența între capital și muncă ? Grevele.

Să ne închipuim o grevă a amorului la femei... Ce zici ?

Banul ! Autocratul, Imperatorul, Dictatorul — banul, adunat cu sudoare, cu cinste, cu trudă, cu tilhărie, cu crimă, cu rușine — sub formă ipocrită sau sfruntată, ce plătește el fără măsură ?

Dar sufletul ! Al oamenilor buni, virtuoși, cuminți — unde și-l azvârlă ei, în ce abis ?... Cum se cheamă ? O, dac-aș găsi un nume adevărat... dar nu pot. I-aș spune pe nume, dar nu-l știu...

Voltaire, care avea un nume bun la sceptici, deși acum ultimul adolescent e mai sec la suflet ca acest genial denegator — Voltaire scria despre timp :

„Tout le consume et l'amour seul l'emploie”.

O eroare curentă pune luna în serviciul unei categorii de oameni destul de ciudați la apucături, numiți Poeți.

Îmi închipuiesc ușor că nopțile fără lună erau mai comode lui Juan, dar nu cred că pe vremea lui luna se jena să-și parcurgă mensualitatea și să apară oricând.

Nu luna m-a făcut să mă gîndesc în noaptea ceea la acest signor Juan, ci oficiul celor doi.

Stau să-mi aduc bine aminte... Nu poate fi îndoială : erau ai tăi, Juan ! Nici urmă de sentimentalism nu-i dez-onora în clipa cînd i-am zărit.

Uite, Don Camillo, ce frumoasă lună ! Inundă cu lanterna ei de raze albe cămașa cu dungi verzi a lui Don Pedro, grădinarul, răstignită cu cele două minci înținse pe frînghie, a cărei umbră proiectează o gigantică armură argintie pe gazonul fraged.

E iluzoria proporție a nopților lunare...

XVII

Juan, eu firește, judecînd bine, m-am născut pe lume ca să mă cert cu tutorele meu, Don Camillo, și chiparosul din colț a răsărit ca să umbrească geamul de la bucătărie.

E frumos chiparosul din colț, Juan. Însă, pentru a-mi împlini destinul, azi mă certam cu Don Camillo.

Don Camillo și cu mine suntem totdeauna de aceeași părere contrarie.

Ce bine a alcătuit Divinul universul. Ia închipuiește-ți că, nevoiți să stăm amîndoi aci închiși, două făpturi anodine, Don Camillo, un prelat despopit și cu mine, amica d-tale, am fi avut asupra contestabilelor întîmplări umane aceleași idei. Convorbirea noastră ar fi fost leșuită ca

moșmoanele din grădină, și ar fi căzut ca pietrele pe care le arunc în bazin și care cad fără nici un zgomot.

Am spus lui Don Camillo, stînd pe fereastră : „E un gust poate absurd, dar un gust pozitiv ; aș minca smochine proaspete din smochinul care se vede [de] aci, în parcul vecin.

Știu bine, Don Camillo, că smochinul nostru e de cea mai bună speță, nu zic că are gust rău, atît cît poți judeca un fruct fără a-l compara cu altele similare, nu zic că nu e un smochin fertil. D-ta cu generozitate îmi oferi aproape zilnic, ceea ce mă face să cred că ele sunt piinea noastră cea de toate zilele ; uneori îmi plac și adesea mi se face sațiu de ele ; totuși, după multe dezbateri pro și contra cu mine însămi, am stabilit din indicii incontestabile că smochinul de alături trebuie să aibă gust bun.

Don Camillo, știu ce ai să-mi spui despre păcatul lăcomiei, despre parabola fructului oprit și despre Infern.

Tot ce-ți pot riposta e că, împărtaşind asupra acestor primejdii aceleași idei cu d-ta, simt gust să mîninc din smochinele de acolo. Nu în sufletul meu stă păcatul, nici în creierul meu crima — buzele mele poartă nevrut dorința.

Nu am poftă de vorbă, Don Camillo ; altfel, am putea cerceta, prin descompunere, elementele acestei dorinți insolite și antechriste. Acele fructe poartă în ele sămînța gustului meu, sau e ea numai în mine ?

Smochinul crește de mult pe locul lui, în grădina lui Don Antonino, și eu stam de mult la geamul domniei-tale. Smochinul s-a uitat întîi la mine, Don Camillo — sau eu la smochin ?

— Ce idei, Donna Bianca, ce idei !

— Tot smochine !... Cele de aci umplu cu gustul lor buzele mele și le primesc. Pentru cele de colo buzele mele își pregătesc un gust care le cere !

Țesătura de fibre fine ale savoarei le așteaptă și adaogă lucrarea dorinții la savoarea lor proprie.

Să scurtăm, Don Camillo, și mai ales nu mă întreba cu o elocventă oroare „De ce ?” Nu cunosc o mai sarbădă întrebare. Cine știe de ce ? Ce am folosi să știm de ce ?

După multe calcule, d-ta recunoști că eu nu am obi-
ceiul furatului, și crezi că voi sfârși plăcuta mea existență
în incinta acestui parc inviolabil.

Nu voi sări niciodată peste gard să culeg smochinele
lui Don Antonino, deoarece cind sari peste garduri te zgirii,
și cind te zgirii ți se strică pofta de mâncare.

Dar dacă, trecind peste gard, vor veni ele la buzele
mele, voi mânca dacă voi mai avea poftă.

Am oprit orice ripostă a lui Don Camillo. Invariabil,
după ce a ascultat cu atenție ce-i spun, mă combate cu
o spaimă delectabilă; eu, fără să-l ascult, îl neg întot-
deauna, fiindcă, făcând cu amănunțire și definitiv studiul
astral al conferinței sale cerebrale, am stabilit că nici
una din ideile lui Don Camillo nu-mi poate conveni.

Așa m-am certat azi cu Don Camillo, Juan. Viața
doară e un paradis pierdut.

Smochinul lui Don Antonino n-are spirit, Juan. Nu
l-am întrebat dacă consimte să fie mâncat de mine.

Arborii fructiferi nu au liber arbitru. Că vrea sau că
nu vrea, îi voi zice: „Io ti vorei !”

Egoismul e zeul cel mare. Nu e la baza existenței
noastre? Și dacă egoism înseamnă viață, tot el înseamnă
și fericire. În ziua când dorința mea precisă de tine va
concorda, îți voi zice ca smochinului de peste gard: *Io
ti vorei !* Smochinului, al cărui fruct al păcatului sfarmă
pe buze acra dulceață sîngerată, și a cărui coajă stoarsă
o arunci cind vrei.

Don Camillo ! Don Camillino ! Eu știu totdeauna cu
cine vorbesc. Cu Don Juan vorbesc, Don Camillo !..

XVIII

E o bulă de ivoriu alb, rotundă și lustruită ca o alună
gigantică — o bulă de ivoriu patinat cu tonuri blonde
din polenul pipăitului — învăluită cu o ceață aurie ca
fumul vaporizat al țigărilor umplute cu fire de tutun
aromitor. O bulă de ivoriu cît o nucă minusculă, luată
de la un joc de savante pierderi de vreme, al lui Don
Camillo.

În albia palmei mele stă în nestabil echilibru; dar
mai ales — producție extraordinară — o gonesc încet pe
braț înainte, și, ca o balerină pe firul de sîrmă, lunecă
nesigur pe drumul unei vine mari, albastre, ca un fluviu
în geografia apelor umane.

Merge încet și legănat pînă se așează **în** gropița în-
cheieturii cotului și iar se întoarce mai primejdios înapoi,
pînă în vîrfurile ultimei falange a medianului.

Pe masa netedă o azvîrl și se duce vertiginos pînă la
margine, dar înainte de a cădea în abis — emoție vio-
lentă ! — o apuc. Apoi îi dau drumul **în** poală : pe lea-
gănul ei merge amețit pînă la primejdia căderii și o
prind nupalpit puternic... Și iar...

Dar..odată se rostogolește pe covorul mai puțin orien-
tal ca principiile lui Don Camillo, și ingenunchează alerg
după ea cu o nerăbdare sufocată... Am găsit-o !

Deodată mă cuprinde o spaimă. Mi se pare că o pre-
zență invizibilă, un principiu de forță și de stăpînire mai
ager ca mine, cea stîngace, vrea să-mi smulgă mica minge
de ivoriu. Unde s-o ascund ? Repede pe buze... o apuc în
gură ; în încăperea înfierbîntată răcoarea ei de fildeș s-a
înfiorat.

Cine mi-e dușmanul, la jocul ăsta mic ? Sunt singură.
Portretul tău, Juan, se uită din cui, cu ochii negri mîn-
jiți ca de tăciune, și pe masa lui Don Camillo un came-
leon de bronz mă privește crunt. Tu ești, Juan ? Sau
sarpele ?

Tu ești, dar nu te mai recunosc, dorința ta dintii nu
mai e acum amorul, e victoria. Vrei să învingi la jocul
ăsta mic ; buzelor nu le mai vezi scoica de floare rozată ;
ele îți par o poartă închisă și vrăjmașă spre drumul
voinții tale înfruntate ; le apuci cu ale tale fără milă,
cum ai smulge un obstacol. Un fir subțire de singe nețîș-
nit mi-a conturat gura dușmană alei tale, durerea i-a
deschis caliciul. Durerea și singele sunt triumfătoare
înfrîngere a femeii. Acum, **Strîișr** 'ca" cTduă șiruri de zi-
"dun crenelate,'(îinții mei se apără, și ai tăi, de fildeș mai
tare și mai ascuțit, îi atacă fără îngăduință — ca o pîrghie
mi i-au întredeschis ușor... și fără să clilesc, cu ochii în-
tr-ai tăi, cei dușmani, duc mîngea minusculă în fundul
palatului, spre gitlej.

Nu ești tu, Juan, e șarpele — e cameleonul !

Limba lui lată și uscată de monstru se bate cu a mea, cea sinuoasă și umedă, o lovește ca o lopată puternică...

Sunt singură, Juan, în biroul lui Don Camillo, și mă joc cu o bulă de ivoriu de la unul din savantele jocuri de pierderi de vreme. Am adus mingea acum călduță înapoi, pînă pe buzele mele reci, pe care mi le mușcasem singură, conturîndu-le cu un fir de sînge neîșnit și, deschizîndu-le disprețuitor, am lăsat să lunece mingea de fildeș pe covorul mai oriental ca principiile lui Don Camillo. Juan, tu cunoști viața și eu o ghicesc.

XIX

...ca Sancta Tereza din părete...

Ce bine înțeleg, abia acum, Juan, și ce tîrziu, ceea ce tu ai prețuit întotdeauna și pe deasupra a tot !

Don Camillo doarme și eu nu dorm, nici chiar nu visez ; mi se pare numai că mi se rupe gura sub sărutări și-mi trec de-a lungul mîni dezmierdătoare pe trup.

Și împrejur se înalță zidul. Îmi pare că mereu se înalță și mereu se strînge și de ce se strînge, de ce mă zdrobesc strînsori inchipuite. Și astăzi m-am sculat cu ochii bătuți, la fel cu Sancta Tereza din perete. Am explicat lui Don Camillo aiurit că sfinții s-au canonizat pentru desfătările ce au pierdut aicea jos, nu pentru aureolele ce au cîștigat aiurea, Juan !

XX

Intîmplare...

Juan, astăzi mergeam pe stradă...

Ce fel ? Nu ți se pare lucrul ăsta destul de important ca să merite osteneala unui factor care să facă drumul pînă în Eternitate, sau poate chiar crezi că te-am supărat din olimpica ta lene pentru un lucru de nimic ?

Te înșeli, Juan ! A merge pe stradă înseamnă a fi liber, a te bucura de aer, de spațiu, a nu simți în jurul

tău celula ; a-ți auzi pasul sunînd pe drum, fără alt pas de temnicer înapoi.

E ca și cum ai avea aripi. Ce fericit trebuie să fi fost creatorul în ziua cînd, agățînd primei paseri primele aripi, i-a dat drumul. Să-l întrebi dacă-l întîlnești cumva pe acolo — eu cred că a avut o impresie desfătătoare.

Mergeam, zic, pe stradă și mi s-a întîmplat ceva... întinzi urechea, Juanito mio ? „întîmplările" se mai tălmăcesc : „aventuri", și subiectul nu-ți displace.

Don Camillo ar zice dimpotrivă : „Ți s-a întîmplat ceva. Vezi ! Nu ți-am spus eu să nu umbli singură ? Dacă erai cu mine nu ți se întîmpla nimic."

„Nimic" ! Don Camillo — nimicul e o plantă, pe care o semeni și cultivi cu îngrijire în grădinile sufletești ce-ți sunt incredințate — o semeni și o culegi !

Nu există nimic care nu are două fețe. Sunt o mulțime de oameni obosiți de întîmplări felurite care se aruncă într-un fotoliu, exclamînd cu un oftat : „Iată, în sfîrșit, o zi în care nu mi s-a întîmplat nimic !"

Și sunt alții care pot zice uneori : „Iată, în sfîrșit, o zi în care mi s-a întîmplat ceva !"

Ce melancolic cuvînt ! Ți vine să scoți pălăria înaintea lor. Toți ilotii, toți infirmii, toți cei care au stat nemernici alături de viață, alături de furtunile ei, fără fapte, ți se înalță în suflet cu ochii lor triști de sclavi.

Mi s-a întîmplat că un trecător...

Am uitat ce mi s-a întîmplat, Juan ! Ce lucru mic va fi fost, care n-a tras nici o dungă ? Am privit cerul — toate drumurile, toate lumile lui erau însemnate acolo etern — și am înțeles ce puțin ni se întîmpla nouă și ce puțin însemnăm...

XXI

...lumini roșii și verzi...

Juan, de cînd ai umblat prin grădinile curmeiului, florile de pe boschete poartă bizare estompări rumene. Un șarpe verde mort pe o alee, același care mă mușca anul trecut cînd vindecam cu frunze de bujor urmele lui

inveninate, pare și acum un juvaer de neprețuite smaragde. Și peste tot lumini roșii și verzi păstrează strălucirea grădinii.

XXII

Fum...

Azi, după atîta timp, în camera umbrită, ca într-o cădelniță stinsă de mult, mirosul de țigară a plutit așa de gustos că am cătat cu ochii fumul și-n talgerul smălțat țigările strivite — tămîie modernă a vorbelor nerostite și vaporizare a simțirilor nelămurite... Fum!

XXIII

...numai o dată n-ai cules...

Juan! Nu ai trecut degeaba prin țara A locul meu : /sunt gata. Cu incetul floarea păcatului ce răscolești prefutîndeni își coace semințele în parcul grădinilor mele, păzite cucernic de Don Camillo.

Bianca Porporata a înflorit superb numele ei alb și roșu în urma drumurilor tale.

Juan, numai o dată n-ai cules. Și în buchetul tău e parfum de crin, dar crinul lipsește.

în grădina noastră de aci, floarea, cînd e coaptă și neculeasă, se rupe ea singură de pe tulpină și se dă drumului ^care a fost scris să vie în pragul porții, în clipa cea bună. Și *el* e cel mai bun fiindcă a venit la vreme și a venit la vreme fiindcă era cel bun.

XXIV

...purtăm în noi toate presimțirile...

Am întîlnit o amică a ta, Juan, care de atunci e și a mea ! Și fără voie ți-am rostit numele.

Era în camera unde stam noi de vorbă, și odaia, înțepenită cu jilțurile ei mai vechi cu un an, părea a nu ști că timpul trece...

Don Camillo te-a uitat, îmi pare, și păzește mereu degeaba grădinile dorințelor mele flămînde, cum va păzi pe ale dorințelor sorbite.

...Știi, brațul meu alb rotunjește cupa lui în oglindă, dar nu mai plînge.

Cînd vine craiul primăverii noi să se uite prin geam cu ochiul lui regesc de luceafăr, mă ascund să nu mă vadă — mă înfășoară un vâl alb ca pe o mireasă a darului de bunăvoie, și-mi tremură în mini, gata să mi se desprindă de pe piept. E tăiat dintr-o pînză vrăjită, cu firul indoit — alb ca o marmoră pe o față, cînd îl faci mantie sau lințoliu... iar dacă te-ai culcat în el cu amorul, e așternut înflăcărat, pe care mori, ca într-un regesc lințoliu de purpură.

Cum purtăm oare în noi toate presimțirile și găsim singuri gesturile principiilor eterne?

Cînd mă jucam cu o bulă de ivoriu singură, în sala carmelului, nu știam, ți-o jur, Juan, că există o minge impalpabilă de pasiune și de singe, care luneca de pe buze în gîtlej, nici jocul gemăn care o caută și o ascunde în lupta cea eternă a sărutărei. Dar e mai crud jocul viu și buzele nu scapă reci din el, ci îndurate ca o rană caldă, făcută de dinții lacomi într-un fruct prea copt.

XXV

Cînd mă întorc furiș în pragul minăstirii, amețită de fericire, și-mi palpită și teama și nădejdea — pe cînd Don Camillo mereu păzește palatul cel pustiu — văd uneori mantaua ta cea neagră filfiind agățată pe ultimul gard al grădinii, ca un talisman protector de amoruri inovate. Și e poate numai un joc de umbre.

Juan, cavalier nelegiuit, născut în Spania cea veche, cu suflet aspru ca pămîntul ei cel ruginiu, ca și coamele cele sterpe, cu ochii negri ca un corb din pinii sumbri ai Pirineilor — îmi pare acum prea departe drumul pînă în Eternitate ca să te întreb : „Tu, cel care o singură

dată n-ai cules, ce crezi? Prețuiesc toate femeile ce le /aveți, cit cea pe care n-ați avut-b"?''

Voi întreba aiurea mai aproape, gură cu glas, să-mi spuie dacă femeia care vi se dăruiește, prețuiește cit toate fericirile care v-au lipsit...

Voi întreba, dar nu voi aștepta răspunsul, căci il cunosc.

Juan, aș vrea să-ți fac un dar, și nu știu dacă e urit sau frumos, fiindcă străbuna mea, Eva, a amestecat apele celor două izvoare de Bine și de Rău... Cavaler diabolic, îți promit că-mi voi lua un mire al păcatului cu numele tău predestinat. Sunt eu, Juan, aceea care-ți vorbește, sunt eu, cu rochia albă ca gitul mindru al lebedei, stropită cu lălelele singurate ale dorințelor.

Ce frumoasă e viața, Juan! Adesea, seara, cind sufletul meu rămîne dezbrăcat ca și mine cind scot ultima pînză, îmi zic — fiindcă fără de prețul ce punem pe ele și trupul și sufletul nostru, goale, nu mai sunt nimic — îmi zic : „De nu m-aș mai deștepta mine !”...

Așa scria în ciclul lunar al XVI-lea, lui Don Juan în Eternitate, Bianca Porporata.

Mai 1915 — mai 1916

PE CINE A IUBIT ALISIA ?

Am zis : „Mă duc”. Se inserase bine.

În fiecare zi din vara aceea, la aceeași oră de după masa de seară, treceam drumul peste două case, la un prieten.

Tirg mic.

Era lumină îngînată și deosebeam pe fiecare după locul neschimbat. Mă așezam la al meu, și cu toții*— copleșiți de liniște ca și cum am fi fost în armonie cu descreșterea zilei — tăceam. Cînd spunea vreunul ceva, suna supărător și glasul, mirat de el singur, se ostenea. Dar după ce se înnopta de tot, ne cuprindea dimpotrivă o nevoie parcă de auzit voce, de simțit mișcare, și unul începea să istorisească.

Azi întirziasem și, cînd am ajuns, am deosebit în întunerec un bărbat spătos care era mai mult peste număr, și care povestea :

— Cine-o fi botezat-o ?...

Avea un nume comedios. Să fii romîncă, să scrie pe calendar și pe hrîsoave-ca s-au chemat domnițele romînce : Stanca și Despina, să ai suflet de domniță romîncă și singe de olteni de pe Jii, și să te cheme Alisia !

Poate fiindcă străbună-sa după tată era o străină de prin ținuturile mărginașe cu marea, spre miazăzi, o valonă !... Dar nici nume de pe-acolo nu era.

Maică-sa, care-mi era rubedenie, cînd o purta/cercesese numele toate de prin capul ei și de pe lume, ca să-și boteze odorul. L-a ales pe ăsta ! Cine alege culege.

Așa au să fie sluțite, din dragoste, și numele și inimile copiilor, cită vreme or naște copiii din mame.

Alisia era văduvă. în basmele de dragoste starea civilă a împiricinatei e piatra înțelegerii... și trăise pe lumea asta de necazuri, pînă cînd vă spui eu de dînsa, vreo trei zecimi dintr-un veac. De anii femeilor se vorbește cu ocol.

Adusă la șirul neisprăvit al timpului orice trecere omenească e o fragedă copilărie. Dar pentru mine mai ales, ruda ei bătrînă, moșul ei iubitor, Alisia era o copilă.

Cam ce fel era Alisia ?

La stat, îi zicea ardeleanca ce o sluzea, cînd o vedea venind dimineața în cuhnie : „Sărut miinile și ochii dudu-čuța maichii, că tare ești crescută năntuț și bine”.

Iar la chip nu se deosebea de nimeni cu vreo sluțenie.

La suflet ?

Ii venise în minte să-l puie în glastră ca pe o floare. Udă-1, curăță-1, descîntă-1, întoarce-1 de dimineață pînă seara, la soare, la umbră... Ieșise un fel de floare — frumoasă o fi fost, cui îi place felul — dar se închidea numai cît te apropiiai ; îngheța cît crăpai ușa ; se vestejea cum puneai mina ; numai cînd o dezmierdai se învoita. Plăpîndă și sucită ! De nici o ispravă pînă la urma urmei ! Așa zicea și ea singură, că de la capăt n-ar mai lua-o la fel.

Viața îi fusese ca toate viețile — cum și ce fel, era acu vădană, și își purta singură grija cinstei, mai bine decît i-ar fi purtat-o alții.

Eu o iscodeam citeodată. Ii ziceam să mai încerce...

Ea răspundea cu glasul ei cam aiurit și așezat — cum e așezată spuza pe cărbune :

— Niciodată nu m-am îndoit de destinele mele. Niciodată nu m-am întrebat asupra lor... Le-am așteptat. Știu că omul trebuie să sufere, știu că trebuie să fie fericit...

Știa ?... Aș ! Nu știa nimic ! Te miri ce oaie albă o lăsase Dumnezeu în turma lui cenușie. Atîta nu știa, că ți-era frică să nu se spargă, lovindu-se de oameni.

Eu eram un unchiaș bătrîn și grosolan și cînd stam alături de ea parcă [mi] se micșorau miinile și glasul mi se s-ubția, și ea se roșea pînă dincolo de obraz, numai la apropierea asprei mele bărbații îmbătrînite. Așa de gin-

gașă era că îi stam mereu pe aproape ca s-o pot ajuta la , nevoie, dar nu-i stam vîrit în suflet. Sufletul și-l ținea singuratic/cu toate că îl avea dulce și mă iubea. Eu o / iubeam nespus ; era „fata moșului”.

Cum oare o fi scăpat nefărămată printre atîtea pricini ale traiului, e minune. Toate spărturile, vezi d-ta, se făcuseră pe dinăuntru. Asta mi-a spus-o într-o seară. N-aș vrea să mai trec așa seri pe lume : să vezi tu un suflet murind și să nu moară, să-l vezi că se rupe fără să-și desfacă legăturile traiului ; cînd să sune a sticlă fărâmată, / cînd să se prelingă a sînge, cînd să țipe ca o vrabie su- / grumată/să cobească cu buha, să se topească ca seul fier- / binte, să ardă ca pluta. Să cauți s-aduni, să stingi, să legi și să nu ai ce apuca de pe trupul înțepenit și incuiat deasupra relelor.

în viața mea de marinar pe apă și pe uscat, pe toate valurile, prin toate glodurile, am văzut multe suferințe, dar de una ca asta, în care numai sufletul să se zbată, nu aveam gînd. Alte necazuri le apuci, le strivești cu pumnul, și asta îți aluneca din pumni.

Sufletul omului ! în el stau închise toate semințele de bine și de rău. Tu, cel care mă ascuți, ai putea fi un ucigaș, cînd cine știe ce udătură ar plesni dinăuntru-ți sămînța uciderii ! Căci toate semințele în noi toți sunt... Așa și în Alisia.

Dar din toate laolaltă, din aluatul cel mare, se plămădisse în ea lipie și turtă de sărbătoare.

Am mers odată să mă plimb cu Alisia prin grădini pe unde mișunau oameni, și m-am trezit cu unul, din senin, că rupe niște crengi de crin și venind drept la ea, necunoscută, i le dă : „Fiindcă, zice el, seamănă cu crinul... Bată-1 de om !

Ea rămăsese dreaptă cu florile în brațe și parcă întrebîndu-se. I-am zis : „Așa ți se cade ! E drept, cam mîndră ești, ca creanga asta țeapănă, cam încordată — ca tulpina asta — ori o frîngi ori nu se-ndoaie ; cam otrăvită ca mirosul crinului, albă ca potirul ăsta și te lipești de suflet ca pulberea asta galbenă a ispitei. E om al dracului cel care te-a potrivit cu darul !”

Puteai vorbi ce fel vrei ! Cînd pleca femeia asta — numai binele și răul știe încotro — nici nu vedea, nici nu auzea. S-o fi strivit, nu luai nimic atunci după dînsa.

Eu stam locului cam sastisit... Să plec?... Să rămii?... Cam cum mi-ar veni la îndemînă ? Și rămîineam caraghios și posac, iar cînd vream să mă urnesc, întorcea spre mine lumina obrazului și mă întreba :

— Ce e, tăieușule ?

— Ce să fie?... mă duc.

— Să mergem.

— Apoi eu mă duc încolo...

— într-acolo să mergem — Și mergea după mine. Făcea cum îi spuneam, dar umblind ea după voile mele, tot ea mă mina pe mine, căci așa cum sta înțepenită cu gura strînsă arc, cu dunga între sprincene, arăta trufașă ca o coconită încruntată de cele zugrăvite în pervazuri, și parcă se proptea înăuntrul ei mîndria. Mă cam socoteam eu : „Cu fata asta cam greu de glumit, cam greu cu toate. Cum o fi ieșit la căpătii cu atîtea multe ale vieții ?” Pînă atunci fusese ce fusese și se isprăvisese, dar de-acum înainte ce-o să mai fie ! Cînd era în toane copila — pentru mine copilă rămăsese — îi spuneam — și ea rîdea ca argintu-n talger :

— Nu s-a născut, moșulică !

— Nu zi vorbă mare ! Rîdea atunci ca pîrîul pe subt frunză și căta în zare.

Uite, vezi... moșnegi păcătoși ca mine, care și-au pierdut frica de lege... Parcă-mi părea rău că nu s-arată nimeni în zare, să văd și eu cum o mirosi floarea asta de dragoste... că de buruienile păcatelor multe mă săturasem, tot mirosindu-le și gustindu-le.

Dar nu era nădejde — veneau și treceau tot cum veniseră — nici nu știa c-au venit, nu băga de seamă.

Uneori o trăgeam de minică să mai ridice ochii de pe amurguri :

— Ce e, moș Darie ?

— Uite... văzusi omu ăsta ?

— Da !

— Foarte de treabă !

— Da... foarte de treabă !...

Cu atîta te alegeai.

Ziceam uneori babei — baba care îmi gospodărea :

— Ei, babo, ce zici ?

— Taci, omule, lasă femeia la cînstea ei.

Baba îi fusese doică, își apăra mieluşilca. Dar eu știam alte legi, care trebuiau să se îndeplinească.

— Că n-o să te întrebe pe 'mneata, cînd i-o veni cea-sul !

Așa mai mergea... Știam eu că n-o să tacă baba, cînd i-o mirosi a dragoste... Și pe urmă tot eu mă-ncruntam :

— Să-ți bagi mințile în cap.

Și iar mă înseninam. Mi se arăta chipul fetei — fată-i ziceam eu, că tot acolo iese — chipul trufaș și neînduplecat.

— Parcă ascultă ea la o babă ca tine !

Mormăia :

— N-ascultă nici de mine, nici de d-ta... O asculta de cine i-o fi să asculte.

Iar mă întunecam și căutam împrejur cu mirosul de copoi bătrîn... Nimic!... Doar soarele urca dimineața și-o înfîcea cu sulile și seara pleca tot cum venise.

„Ce păzești așa ! — zicea baba — că se păzește omu singur cînd e să scape, și cînd nu... nu-l păzește nici Hantatar !”

Iar mă luminam. Pe ea o păzeau heruvimii ! O iubeam tare. O iubea și baba, cît era ea de rea... Și iar mi-era frică :

— N-ar fi de nici o ispravă, babo... las-o să doarmă, că de s-o trezi, dăm de ripă.

— Aș !... Au mai fost și altele... E după cum o apuca-o...

— O apuca-o, o apuca-o !... Vezi, aia-i ! C-am văzut eu, de cînd trăiesc, multe apucături de oameni... dar așa una, cum ar trebui aicea... Baba avea o mutră că-ți venea s-o izbești.

— Ți se pare d-tale!... Cînd ajunge la apucat!... E mult pînă acolo !...

— Babo, ți-e capu bătrîn și prost. Apoi ăla e apucatu mare, de suflet să-i pui cangea, că de pe suflet lesne aluneci !...

M-am uitat împrejur să nu ne audă... Bodogăneam, eu și baba... Și nici măcar nu era așa. Nici sufletul, nici trupul. Parcă erau puse sub sticlă, așa nu le dai de pipăit.

Mersese așa fel o bucată de vreme, dar de la o vreme incoace și baba și eu pusesem nasu în cenușe. Ii picase pe cap o bătaioasă de boală fetei noastre : i se înnegriseră ochii, i se bătuseră pleoapele și parcă-i atârna greu hăinuța pe umerii plini. Umbla domol și silnic și când îi vorbeam își ridica ochii spre mine și, în loc de lacuri adânci, păreau două fântini părăsite. Ii scîrția glasul pe vorbe, leneș și aspru ca ghizdurile cumpănei amorțite.

Nu mergea. Cum și ce fel, nu mergea și pace. Oameni, lucruri, întâmplări cit de mari, lunecau pe ea ca pe polei. Parcă-i dezlegase cineva baierile simțirei și i le luase la spinare un duh necurat.

— Prea țintește ochii în soare și în lună. O fi lunatică ! zicea baba.

— Lunatică ? Fata mea ! Nu e vorbă, cam așa avea apucătură, parcă o descîntase.

Da' eu nu cred în prostii de astea. Pe dinăuntru se rosesese ceva din oiștele puterii, din ghizdurile voinței. Vine o vreme când se scoală în om prisosul nesăturat de prin toate scoabele vieții și nimic nu-i mai mărginește apele revărsate... Prisosul durerei și prisosul bucuriei !... Așa era acum Alisia.

O sorbea răsăritul, se topea seara în așternutul soarelui și luna o scălda ca pe trupul unei moarte, în albie.

Ne învîrteam cu baba :

— Moare fata !

Oamenii își vedeau de omenie, ori de neomenie... Oameni !

Ei nu-i spuneam nimic. Ce să-i spui ! Cum deschideam gura, își lua aerele de baroniță păgînă și rămîneau cu gura căscată.

Dar așa cum păseam, cum ne învîrteam pe lingă ea, vedea ea că ne doare.

Și tot nouă ne mai spunea cîte ceva ; cu alții i se înclăștau vorbele.

Spunea :

\ \ — Nu știu ce am !... Parcă îmi urlă cîinii în suflet.

Nu răspundeam, tăceam, să nu scol cu vorbele vreun dor, să nu singere vreo mîndrie.

Baba își făcea de cep. Mă ocăra cum îi venea mai bine, își scotea dobinzile. Parcă de ea îmi ardea mie ! îmi băteam capu-n cuie de atîtea gînduri.

— Ce să fie ?

Pe fată o mai ocoleam, să n-o văd cu ochii ăia pe ducă, de parcă-și trăgea sufletul și nu putea să iasă.

— Nu-i a bună — spuneam, așa ca să spui — că nu-mi pui eu mintea cu de-astea de ale Necuratului. În om e tot Necuratul și din el* vine, sau de la glie, din duhurile buruienilor și din puhoiul vîntului. Dar ce vînt !

Era primăvară a vară și nu adia decît văraticu, uns parcă cu zeamă de albine și florile te scoteau din țîținele bătrîneții cu pielea lor cea nouă de fată codană. Ce vînt uscat și pustiu sufla peste viața Doamnei, ca răsufarea uscată și fierbinte a lupului peste plaiul ars !

Ce vînt ? — arde-i-ar aripa ! Ce vînt ca bătut din aripi de liliac de noapte !

Am umblat mult pe ape, pe cîte o scoică de lemn putred în voia voilor ei, și numai acolo unde uiți de nomolul pămîntului în miezul țarinilor ude, acolo câteodată, în ceasul acela înțelenit, când parcă o dihanie a încheșat apele și vînturile, acolo vine o suflare de cuptor uscat și gol de piine, și e cîte unul care a înviat pînă în trei ori, de prin adîncul mestecaniei de ape, și îl auzi zicînd : „O să vie furtuna !" Te uiți la venetic, te uiți la prostirea albastră ce-ți apasă tigva, te uiți la vîgăuna întinsă ca un năvod de untdelemn, mai lină și mai mincinoasă ca sufletul femeii ponosite. Și vine furtuna !

Furtuna ! Peste domnița mea ca crinul, ca crinul cel acum imbrobodit în marama fumurie ! Mă uitam acum iar ca altădată în ale patru colțuri ale lumii, cu pumnul înclăștat să văd de unde se ridică furtuna.

Alisia se uita drept la pîntecul pămîntului, parcă isprăvisese de întrebare vîzduhul și întreba acum măruntăiele lutului, să vadă unde stă scris adevărul : în cer sau pe pămînt ?

Era tot ea, tot fata mea cea dulce, dar înțepată de ac veninos, otrăvită pînă-n mădule.

îmi blestemam bătrînețele și baba se făcuse una cu blana laviței.

Ni se înclăștaseră palavrele... Oamenii omeneau !

Umbla ea, Alisia, juvaerul taichii, de colo pînă colo, dar parcă purta lespede de groape în spate și într-o zi am văzut-o tot searbădă, dar iute ca limba parei. Pleca ! Să-i lumineze Domnul potecile !

Se gătise frumos.

— Frumos, moșule ?

— Frumoase că-s pe matală.

Ridea ca unul sculat de pe boală, așa-i suna de slab risul. Mă gîndeam că și-o fi făcut boala veacu și i-o fi a bine drumu — și mi-am văzut de treburi. Se înnămolise lenea împrejurul meu...

Cînd s-a întors, parcă adusese mortu-n casă. S-a dus drept de s-a culcat; și sunau odăile a biserică pustie. Zăcea ! Ce-o fi durut-o ? Că era toată, întreagă ! A fost ce a fost, pe acolo prin oameni străini, dar parcă mie mi-era acum mai bine, că-i era ei mai rău. Mai bine, fiindcă înțelegerea e mai bună ca întinericul și mi se limpezise ce fusese cu vîntu ăla. Era chiar furtuna și ea sta Ecum în miezul furtunei. Trecea ca o găoace printre săgețile fulgerelor, pe inima vijeliei, și eu, ca pescarul pe mal, așteptam să treacă virteju — că nu stă pe loc turbarea inimei, cum nu stă zăvodul turbat pe bătătură... Trece... dar ce rămîne pe unde a trecut ?

Umbla acum haină de parcă sta să te ucidă și improșca din suflet otravă. Cînd își purta mîinele spre oameni parcă înfigea pumnare. Pusese diavolul stăpînire pe „doamna mea cea albă” — cum zicea baba.

Iar eu socoteam că omu e diavolul — dar încă așa vre-unu al diavolului să-mi blestemățească năframa mea cea curată, n-aș fi gîndit să fie.

O iscodeam eu să-i dau de zăvoarele inimei. De întors de la meteahna ei nu era vorbă — o apucase bine necazul. N-o vedeai surizînd în aiureală ca o mireasă curată, ci numai asudînd a pieire. Fierbeau în ea cazanele clocotitoare ale răului de te dogora aburul lor de departe. Rău o apucase vremea !

Uneori cînta. Altădată cînd cînta se legăneau florile pe țîținele tulpinelor de mă apuca amețeala tinereței, și acu parcă era vioara diavolului.

1 se prăvălea glasu în prăpastia dorințelor necurate și

sună cum sună căldările de aramă în care fierb, în iaduri, femeile spurcate ; părea că dai cu ciocanul într-o tipsie ruginită și răsuna astupat și lung, de-ți venea să sugrumi unda vuietului. Ofchii ei infrigurați îți făceau frică, ca ochii negri ai țigăncilor „cînd îți pun cuțitele” — cum crede baba.

Dar într-însa ce-or fi fost frigările și pilparele și jăratul ?

Nu ne spunea... dar nu știu cum i se mai țineau zilele de păcatele astea !

Uneori o prididea durerea și cerea ajutor oamenilor. Se uita la ei și la mine, neputinciosul !

— Vezi, moșule, să mori e mare pomană, dar mie mi se întunecă lumina minței, mi se înnoptează vederea judecatei. Tu, cînd oi vedea că sunt nebună, spune, ce faci ? Mă omori ?

— Nu, taică, nu, Lumina mea, mai dulce decît candela de la Sfinte ! Lumina mai sprintenă ca flacăra licuriciului ! Să nu ți se stingă lumina minței !

Dar simțeam eu că uneori i se face gaură neagră în creier... Cît despre suflet, parcă-i pirlise gerul floarea în-negrită.

— Cine și cum, Măicuța Domnului, că eu cred în tine care ai purtat fiul adevărului dintîi și de pe urmă ! Cine ? Să-l înghită scocul apelor turburi ! zicea baba.

Iar eu o întrebam :

— Cine ?

— Un drumeț.

— Toți suntem drumeți, fetico !

— Un drumeț de departe.

— Nărui-s-ar peste el depărtările ! Unde l-ai văzut ?

— La tîrg, acolo !

— Mare bilci e viața ! Și ce-a zis ?

— N-a apucat să zică...

— Cum, Doamne ?

— Nici eu nu știu... Știu c-am uitat că am tată, și mamă, și loc, și neam. Mi-am uitat și numele...

— Dar printr-atîta nămet de omenire cum te nemeri pe tine, tăicuțule, c-or mai fi fost și altele ?

— Să fi fost cît de multe !

— Ei !

— Nu știu să spui... e altfel...

— Altfel ?

— Când e să fie, se pot aduna noroadele, că mina soartei astupă toate fețele și rămân numai doi.

— O fi ! Eu aş astupa cu smoală fierbinte ochii venticulului... Şi atit ?

— Zvonise lumii un basm de-o frumuseţe minunată.

— Cum suna basmu ăla ?

— Nu ştiu... Ți se încreţea trupul; se turbura sîngele, ți se aburea mintea, înceţoşa vederea, îți îngheţau mîinile, se invineţeau unghiile, se închea în tine puterea și îți curgea prin vine un riu de aur moale și cald, ceva ca un sărut împărătesc.

— Basmu... Basmu !... Şi cînd nu mai spunea basme ?

— Îmi cerea ochii să-i pui pe ai lui !

— ? !...

— Şi nu-i dam. Mi-era frică... Dar am simțit pe ai lui că îmi străbat timplile... Şi mina... și nu i-o dam... Şi gura... și a cerut-o degeaba.

— Uuuf !... am răsufat. Scăpase de sărutarea diavolului.

— ...Dar cînd a luat toiagul plecării, i-am dat-o fără să o ceară...

— Șarpe !

— De ce ai zis șarpe ? De unde știi că a tras ca șarpele, cu buza lui otrăvită, suflarea mea înțelenită ? Numai moartea trebuie să mai sărute la fel. Așa rece, așa amar, așa tare... Unde mi se va fi tras sîngele ? In ce cheag ? Un minut mersul vieții s-a oprit și pe urmă nu și-a mai regăsit drumurile vechi, s-a rătăcit, tăindu-și înăuntrul meu o cale nouă și străină ; și acum port imaginea mea, celei pierite, peste o viață stranie fără de înfățișare. Vezi, moșule, ăsta nu e amor... e altă putere nebotezată. O putere care dezleagă în tine apărările, rupe în tine zăgazul și trece înainte.

— Trece ?... Trece boala asta ?

— Trece timpul peste ea — numai să poți răbda pînă vine !

Am tresărit :

— Vine, cine ?... Doamne ferește !

— Vine timpul, iarăși spre noi...

Și fiindcă Alisia se uita încotrova, m-am uitat și eu să văd cum vine timpul. Așa se prostește omul, cit de bătrîn. Dacă îmi scuturam haina de pe umeri, destul colb de timp cădea.

— Să-ți fie iar dulce timpul și inima iar dulce, ca mai înainte !

— Crezi d-ta, moș Darie, m-a întrebat odată, că sufletele a doi oameni, străini de neam, s-ar putea uni ? Nu s-ar așterne între ei, la fiecare tăcere, toată întinderea care le desparte patriile, credințele felurite, amintirile copilăriei... limba în care au spus vorbele dinții ?...

— Noi aștia de pe apă, umblăm luni de-a rîndul cu oameni de toate neamurile. Acolo, între cer și apă, pe scîndurile înguste, sufletele se adună și patriile se strîmtează, sufletele se lărgesc și patriile se întind. Acolo, zarea e credința tutulor deopotrivă, zarea de unde se ridică slujbele zilelor : „Ce timp o să avem ?”

Mina se prostește deasupra ochilor cu aceeași apucătură gemenă. Vorbele cad rare, nu se ciocnesc de nimic, se îneacă în adîncuri. Tăcerile nu sunt dușmane, ele au un singur și același drum : gîndul de aiurea, depărtarea, amintirea. Viața e prea largă și prea strîmtă acolo, ca să se izbească oameni de oameni.

— Dar cînd vă scoborați pe uscat, cu femeile ?... Vi se potriveau sufletele ?

— Pe uscat stam puțin. N-aveam chiar așa multă vreme de potriveală... acum stau să mă gîndesc... cu vorba nu ne prea înțelegeam... cu ochii ce mai puteam. Și ca să spun drept, fata moșului, nici nu prea cătam la asta.

— A... așa !...

Și Alisia își răbda durerea înainte.

Baba tot cotrobăia prin ușile plitei, cu funigă, cu tăciuni.

— Te ții de ticăloșii ! Faci farmece ?

Ea știa una. Mă gîndeam eu : adică și babele astea ! îmi spusese Alisia :

— Nu e dragoste.

— Ce e ?

— E putere.

Să-și fi găsit fata mea stăpînul ?

Părea cu adevărat întinsă de-o putere, încordată, învinsă și cuprinsă de o putere. Spunea :

— Mereu am socotit eu că-s în oameni puterile.

— Nu mă poate nimic mîntui pînă nu m-o dezlega el, singur, de voință. Da, moșule, a voit și a împletit șfara poruncilor, m-a legat cu funii. Nu mai am nici o domnie peste mine... Ai auzit d-ta că sunt oameni care fac jocul ăsta cumplit ? Bine că nu mi-a poruncit mai mult ca atît. Făceam... Ucideam, taică !

— Taci, fata mea.

— Sunt o vioară cu strunele de sînge și porunca lui cântă pe ea cum vrea.

Mi-am făcut cruce.

— S-a dus ? !

— S-a dus și dus a fost... Din mine de s-ar duce, căci și dacă ar fi mort acum, acolo departe, în mine trăiește pînă mă voi libera. Stau jos și îmi tresare mîna, se izbește singură într-o parte și simt cum m-a luat el de mînă. Simt, taică... Nu doresc, nu chem. Toate izvoarele astea sunt în mine, amorțite... Pune cineva mîna pe mine, și i-o zvirl cu ură. Cum îndrăznește să mă atingă, cum de nu vede că sunt numai a lui ? !

...Mă uit pe-o carte și deodată slovele sună tare, cu glasul lui aievea, și atunci nu mai văd nici înaintea ochilor, nici înapoi.

Noaptea trec prin întuneric și țip fără glas, proptită de perete, fiindcă simt cum mă cuprinde de mijloc cingătoarea de fier a brațelor lui, care **nu** mi-au încins mijlocul. Și stafia asta, care nu-și întoarce numai minutele trecutului ci își trăiește viața înainte, mă înspăimîntă... Nu știi, moșule, nu știi ?... Nici eu nu știam că se pot trimite în văzduh miinile și glasul. Sunt chiar ele — le simt, nu le închipui.

— O fi!... De pielea noastră mai groasă nu se ajung, cum nu se prinde de ea nici pojarul soarelui... Ți-e sufletele prea subțire, doamnă !

...O apucase tare pe Alisia — Lisuca, cum îi zicea baba.

— Taică !... Știu tot... pînă în minutul cînd aș fi murit sub nimicirea iubirei întregi. **În** fața Domnului și în a mea însămi, nu aș putea spune limpede că nu i-am fost roabă cu trupul, atîta i-am simțit stăpînirea. Nu mai deosebesc

că n-am păcătuit. **În** cei care au făptuit, e mai slabă amin-tirea a ce a fost. M-a voit, și m-a avut cu voință.

A ridicat ochii la mine... guri de iad... Și n-am mai întregat, nici a mai spus.

Nu știu cum ne-am răzmerit cu Alisia. Așa își ostenește omul bucuriile. Cînd într-o zi, iacăt-o !

M-am oprit în loc și am lăsat-o să vie ca pe o fericire proaspătă.

Pe unde umblase oare, de se îndulcise așa ? Slăbise nițel, era ceva mai trasă. îi luasem eu doar cu ochii măsura — și călca galeș. Tot pasu ăla, dar parcă o sufla un vînt călduț de dinăuntru. Oamenii ca zilele, dincotro bate vîntul !

Bătea acum dulce, că-mi unsese crăiasa cu miere pe gură și pe ochi. Am lăsat-o să vie, și tăceam.

— Ce faci, tăicuțule ?

— Iacă te privesc, doamnă !

A ris cum ride izvorul prin livadă.

I-am zis :

— Domnia-ta, se vede, fetița mea, că faci bine. Te-ai sculat cu fața spre răsărit.

— Mergi, taică, să te plimbi cu mine ?

De la un loc se rupea temnița tirgului și se făcea câmp și lumină.

S-a pus jos pe-o piatră și se uita. Eu n-aveam astimpăr.

— Cum mai e vorba ?

I-a foșnit risul ușor ca pasul căprioarei prin frunziș.

— Ce să fie, moșule ! Nu te uiți cum rupe cerul lumina soarelui și o așează ca pinze de painjen pe zarea ochilor ?

— Văd, doamna mea !

— Iese o suflare ușoară și parfumată de pe buzele liniștite ale pămîntului. Cîntă undeva... cîntă frumos și amețitor.

— Aud.

— S-a vărsat peste lume un vin profiriu și ușor, și te îmbată lin și nesimțit... Se aud pîraiele cum ies din sinul văilor... și acum, chiar acum, cresc flori pe umerii dealurilor.

— Cresc din voia Domnului... Da' cum îl cheamă ?

— Cum îl cheamă întotdeauna !

Cînd vrea femeia să dea pe de lătura vorbei ! Da' eu mincasem buruiiana iscodului :

— Ce se mai vede, copila moșului, că ochii mei s-au cam leneșit ?

Știam eu — că-s cam demult pe lume — că dure-rile se împietresc de tragi în ele cu ciocanu să se sfarme, și bucuriile sunt albii pline ce așteaptă să se reverse din ele apa încropită.

— Nu știu cum a început și cînd ?... mă gîndesc... mă gîndesc...

— Nu te mai trudi, că socoteala asta se încurcă de cînd lumea.

— ...M-am trezit în apa lacului senin pînă în git.

— Peste cap să nu treacă !

Se uita acum înainte fără privire, parcă și-o întorsese pe dinăuntru, să-și spele ochiul albastru în sineala lacu-lui amintirei. I-am zis, încet, ca s-o întorc la mine fără zdruncin :

— Bună baie !

— ...Da ! Îți odihnește trupul pînă la suflet; îți dez-miardă sufletul pînă la carne !

— Că-s una — bată-le, cînd cauți bine !

— ...Pe frunte întii... Seamănă a gînduri frumoase ca un roi de albine harnice care pleacă și vin... Pe miini, ușor ca un palpit de fluturi albi... Pe git, pe umeri ca un mers de furnici micuțe, pe brațe, pe sîn...

— Peste tot!... Zi, doamnă, că zici frumos și adevărat.

— Te scoli, dar dormi deștept ziua întreagă, într-un leagăn de vorbe cu înțelesuri blînde. Îți vine dinapoi um-bra unei dulce streje... te ajunge și-ți petrece mina dreaptă pe după umeri pînă nici n-ai simțit... Se îmbie pașii pe același mers ca două vînturi din aceeași parte... Ți-a răs-puns cînd abia se născuse în tine întrebarea, și a umplut tăcerile de sărutări mai străvezii ca fumul visului pe pote-cile necunoscutei tale dorințe... Aburul lor pe tabla încinsă a simțirii și-a închegat stropul și ți-a picat pe frunte, pe ochi... Atunci, de roua lor ai tremurat și brațul stîng al dorului s-a zorit să-ți adune mantaua pe umerii ce se înfio-rau sub oglinda tulpanului... și cu dreptul pe după mij-loc, cu stînga peste piept, te-ai trezit cu un colan de dra-goste și-o manta de dogoare.

Te-a pătruns amețea moale a căldurii cu o aromeală toropită cum e somnul de cu seară. Pe plămada făpturii tale căduțe, picăturile s-au înfierbîntat și ți-au pus o pecetie aprinsă pe ochi, pe miezul adînc al gurii...

— Aaaa !

— Ce e, moșule ?

— Nimic ! ziceam că-i mare meșter, face-i-ar Domnul voile !

— Vrei să desfaci mantaua aprinsă și colanul strîngerei focoare, dar s-au încordat brațele în voința patimei și s-au făcut cătușe.

Înăbuși focul uscat al puterii în căldura lîncedă a părăsirei de tine, ca să stingi vilvoarea în vilvoare, și să se topească, una în alta, puterea lor fierbinte...

— Bat-o D-zeu de schijă arsă a bătrîneței !... Cald, taică... cald pe la matală !...

— Te uiți singur la tine și nici nu-ți vine a crede pe ce drum ai ajuns...

— Dacă nu te superi, e o vorbă : În țara asta pe unde te plimbi mătăluță, pe ce drum oi apuca tot acolo ajungi.

Se sculase și se cam legăna ca omul ostenit.

— Să chemăm să te ajute. Tot singură umbli și la chin și la fericire ! Dincotro să chem ?

— ...Uite... vezi !

Eu, cînd îmi arăta ea, vedeam totdeauna. Vorbele ei erau vederea ochilor mei îmbătrîniți...

— Totdeauna aci aproape, împrejur, și miini și ochi și glas. Cînd îl chem nu lipsește niciodată.

— Cu ce chemi ?

— Cu dorul neadormit.

— Dorul !... de mult am dat drumul slujitorului ăsta !

Privea acum cu ochii cam închiși să apuce parcă în ei depărtările și peste ei plutea o umbră cenușie. Se înse-rase... Eu peste ea vedeam cum se pogoară inserarea pe pinzele întunecoase ale ochilor, pe lenea umerilor, pe mi-nile lăsate în hodină de-a lungul trupului... și glasul parcă-i înnoptase.

— Și nu e, moșule, decît o părere !

M-am uitat. Pestelca cerului era limpede ca muchea iazului adormit. Am proptit mina în marginea căciulei și

țintindu-mi cuiele ruginite ale ochilor am văzut un abur mic, mai subțire ca gogoșa clăbucului.

— Da !... acolo e sămînța furtunilor de mîine... e semnalul străveziu, depărtat și nevăzut ochilor noștri care nu știu vedea... ochilor noștri fericiți care nu deosebesc decît seninul. Acolo e germenul norilor cenușii. Din fericirea ta liniștită din ajun, ca din acest senin netulburat, te deștepți în picla zilelor ploioase sau în vîrtejul furtunei.

Cu ochii dureroși, puși pe zare, glasul ei tremura de năzara necazurilor ce au să vie.

— ...Ziua de azi e ca un leagăn dulce, ca două brațe calde și blinde, ușoare și sigure în care te alinți, și mîine împreunarea lor se va desprinde și îți vor da drumul încet sau brutal, dar te vor părăsi... Mîine !... de ce oare sămînța lui e în azi ?

— Și în ciinele de mîine e plodul altei zile mai mănoase.

Purta pe trupul ei parecă și dulceța ăstor brațe de azi și părăsirile de mîine, le vedem bine, și totuși mijlocul ei era stingher, incolăcit numai de vînt.

— Prea îți suspini și bucuriile și mîhnirile în sec, copilă mea !

Tăcea și mă necăjea lipsa oricărui vuiet, fiindcă se auzea cum se așterne seara tot mai deasă peste noi, și cu ea odată turburările domniței.

— Ce e oare mai mult sau mai puțin acum, ca în minutul de odinioară ? De ce cu o clipă mai înainte, deși plecase pulberea soarelui și-i rămăsese numai privirea depărtată, nu se umbrise nici sufletul firei, nici al nostru ? Ce e oare clipa asta mai scurtă, mai moale ca o bătaie de pleoape ?

— Da' de dormit dormi bine, taică ? schimbai eu vorba.

— Mai dorm, mai mult nu dorm !

— Ți-aș mai spune că dorul ăla, bună slugă o fi, dar cam stearpă... Eu aș zice...

Nu știu cum s-o fi întors soarele de pe unde apusese, că-i rumenise gîtu, cum sta cu capul plecat. Dar știam eu că strîmbături n-o să-mi facă, era dreaptă ca însuși adevărul.

— Și eu, taică, cred tot așa.

— Firește c-așa... s-alege la un fel.

— S-alege ?...

— Apoi matală ai luat de capătul cel din inima caierului și lumea, noi ăștia, o luăm de la fața aței. Ai de o iau pe deasupra merg cu firul pînă unde le vine bine și unde se încurcă, îl rupe. Mătăluță ai apucat ghemul în inimă.

Sperioasă ca o căprioară rotunjea ochii la mine. Se uita acum împrejur gata să fugă. Nu era de cele care fug dinaintea adevărului. Doar inima se ascunsese în iatacul coconesc, la adăpost de prihană.

A zis ca pentru ea singură :

— Totdeauna... de unde doare ?

— N-apucă, luminița mea, cine vrea de capătul durerii !

Iar lunecase departe. De unde i-or fi venit cîntecele astea de leagăn și de dragoste ? E plin văzduhul de drumurile ispitei... Suridea unei neștiute plăceri ca pruncul, în vis, sfîrcului lăptos — mai curată ca pruncul la hrana ei din laptele visărei.

Un clopot porni în amurg vecernia. M-am închinat.

— Ce fericire să crezi ! Să crezi simplu, fără întrebări — să crezi !

— Cum să nu crezi, doamnă scumpă !?

— Cînd ochii, buzele, trupul, sufletul cer credință, să nu te împungă de nicăieri nici un spin de îndoială... să crezi ! Să te scalzi în credință, să te îneci în credință, să mori în ceasul credinței întregi !

Își frînsese mîinișoarele și a întors întrebarea ochilor spre mine, lacomă și rugătoare.

— Te iubește, taică, te iubește... cum să nu te iubească... asta-i vorbă... dacă te iubesc eu ! Dar spune-mi și mie cine te iubește ?

A rîs :

— Un flăcău !

— Că n-o fi ied !

— Cred că e nalt și voinic...

— Cum așa... „crezi" ?

— Știu că trebuie să fie drept și gingaș la suflet.

— Drept la suflet ? Să dea D-zeu să iasă iar dreptii deasupra celor care au rătăcit dreptățile !... Și ce mai crezi ?

Diavolul mă pusese ! Pornise iar pe drumurile inimei. Frumoase locuri pe-acolo ! Ridea ca la ingeri cu gura desfăcută pe-o vorbă ce se topise în zahărul buzelor. Să-i fi apucat limba, sugeai numai miere.

— Ce zici, moșule... e oacheș sau bălan ?

— Ce zic eu ?

Ei comedie ! avea gust de șagă fetița.

— Ce, nu te-ai uitat bine la el, că n-o fi iar stafie ?

A tresărit și s-a uitat lung la mine. Să-mi spuie ? Să nu-mi spuie ? îi sta vorba atârnată pe buze ca o povară... Iar s-a mai uitat, îndoiș și jalnic.

Mă cam bătea pe mine mintea într-un fel, că nu era fata mea ca fiecare. Se prea putea, cu apucăturile ei, să se îndrăgostească de vreun nume, de vreo poveste.

Mîna ei s-a pus într-a mea ca pe un sprijin.

Am pornit... Se tot întorcea. La marginea tirgului s-a oprit și, arătînd înapoi umbra deșartă, a zis :

— Nu e nimeni !

Ce-o fi vrut să înțeleagă ?... Că suntem cu picioarele pe pămînt și uneori le simțim parcă amorțite și parcă nu calcă pămîntul... Că pierdem uneori simțirea de adevărul nostru... Că ceea ce e aievea uneori se ascunde... că pipăitu chiar ne minte... Nu e nimeni ?... nimeni ?

Pornise singură mai înainte. I-am luat urma pasului... Nimeni ? Să nu se sperie singură pe innoptat. La lovitura mersului meu greoi, s-a întors și mi-a trimis cu mîna chemare. Era scăldată în păcatul tainic al nopții. Am ajuns acasă. Se culcau grădinile ! Ne-am oprit binișor să nu speriem somnul florilor. Alisia s-a așezat pe-o bancă de meseacăn.

— Noaptea !...

Așa răspundea ea, curînd, tîrziu, la întrebarea mea. A întins brațele înainte cît erau de lungi, împreunînd mîinile parcă stau să i se rupă din tulpina umerilor ; apoi le-a ridicat moale deasupra creștetului, le-a deschis larg ca două aripe călduțe, le-a lăsat în jos ca două visle reze-mate, le-a tras înapoi ca două ramuri desfăcute atît că i-au tîrit și trupul pe spate... și a tăcut.

Dasem și eu căciula pe spate. Mi-am tras-o la loc. Se întorcea acum spre mine cu ochii ei cumînți și blajini, cu glasul domol și neted, și-mi spunea :

— Noaptea se doarme, moș Darie !

— Se doarme, firește — i-am răspuns pe plac ; dar mormăiam în grumaz : „E somn și somn, e om și om, e femeie și femeie.”

— Ce zici, moșule ?

N-auzise. Mîriisem ca un urs bătrîn. Doar de ghicise...

S-a întors atunci spre mine cu ochii poznași și lucitori, cu gura șireată și fragedă. A ris... și a fugit pe scară în sus, ușoară ca o ciută...

Asta era Alisia — Lisuca, îi zicea baba — sluta de babă. Lisuca, fata moșului, ușa raiului... coapsa iadului... Acolo... o femeie !

Am dat de perete ușa casei mele. Baba moțăia într-un ungher. S-a sculat. Parcă-i furase dracu somnu de pe pleoapele zbîrcite.

— Mă plimbai cu fata ! Baba sta să-mi apuce cuvintele ca tăciunul cu cleștele :

— Bine ?

— Bine.

Ce să-i spui babei ? Ce să priceapă ? Cum o să înțeleagă o biată muiere, bătrînă ca ea, că harul Domnului, pe deasupra legilor oamenilor, poate alege două minți la o potrivă și două suflete drepte și să le sortească nunței sufletești. Le întâlnește pe drumurile lui blagoslovite și necunoscute ; le leagă și le încearcă, le coace ca fructul pentru împreunare... El singur nășește. El, în afară și peste chibzuirile celor mici. El e preot, și lege, și altar și cei aleși ca să îplinească partea lor din astă strălucire, întîi sufăr fiindcă asta e scăldătoarea în care te speli de nevrednicia bunurilor mărunte ca să fii vrednic de alegerea cea mare. Așa se lovesc de zidurile neînțelegerii și de chinuitoarele piedici, pe care furnicarul omenesc le ridică împotriva puterilor mai presus, cei ce iubesc. Tot așa o fi fost acum și doamna mea, în bătălie cu stavilele mărunte spre nunta'ei întreagă și minunată, ca spre o fericire împovărătoare pentru umerii ei fragezi.

Iubirea abia închipuită o orbea, cum ne orbește soarele cînd proptim ochii în miezul lui puternic.

Ne-am așezat în jurul mesei, unul în fața altuia, baba și cu mine. La Alisia trebuie să fi fost lumină multă, lumină și oameni, și ea între ei cu „nimeni” și cu ochii ăia fomătoși.

Cum să-i zic eu acum babei — c-o rîsesem de atîtea ori — cum să-i zic să întindă cărțile ?!

— Babo !.. ia vezi !.. Nu ne pică nimeni pe drum de seară ?

Prea proastă baba, ori prea șireată. Le-a întins fără să zică cuvînt. Eu mă chibzuiau : acum și-o fi așternut și fata cărțile sufletului. O fi plecat de pe loc pe drumurile alea trase din băierile chemării — cum spunea ea.

Gonea vîntul în țîțina ferestrei. A aprins baba candelă și s-a închinat... Acum o fi aprins și Alisia candelă dorului de priveghe... O fi făcut rugăciune plinei celei de toate zilele a iubirii... o fi așezat capul pe pernă — căpătîi sterp... s-o fi învelit cu vis peste vis.

Mă gîndeam : „Greu !.. Nici cu nimeni, nici fără nimeni !”

M-am uitat în întuneric. O buhă cobeă. Pumnul meu i-ar fi sugrumat glasul necurat, iar printre velințele negre, ca o nălucă, adînc îngropată și care răzbește prin ceață, pîlpîia scînteuța unei sfinte stele.

Așa străjuiesc, în noapte ca în viață, paznicii protivnici ai răului și binelui.

Mi-am făcut cruce... am pus ivărul greu pe clanță. A trecut prin bătătură o umbră necurată... apoi luna, prin ochiul cirpit al geamului, ca o luntre stingheră pe ape întunecate.

Înalța-s-ar luna strălucitoare a nopții dintîi, pe care nici să n-o vadă îndrăgostiții, din lumina cea din ei înșiși... și porni-s-ar vîrtej, pe care ei să nu-l audă, de vijelia dinăuntru lor — cînd or fi doi bieți oameni zbuciumați de frigura cea mare din care a început viața, puterile ei nemuritoare.

Să-ți văd, doamnă, odată și ochii cei bătuți, cei de mi-reasă a păcatului!

Cînd am simțit, în dimineața aceea, pe fața mea bătrînă lumina zilei mari, m-am trezit rușinat că pentru întîia oară de cînd pornisem pe drumul ce înapoiază pe om

luminei sfinte din care s-a născut, nu m-am închinat răsăritului. Mi-am dezbrobodit, ca de o chivără greoaie, capul mai bătrîn cu o zi, din negurile nopții trudite.

Visasem că doamna mea sta drept în picioare, cu ochii sticloși ca un mort, că era ea, dar nu-i mai apucam chipul cum i-l știusem ; că o strigam și buzele ei împietrite îmi întorceau aceleași vorbe, cum îți întorc glasul găurile înfricoșătoare ce se fac în văzduh pe locurile părăsite și necrotite de Dumnezeu; că ciocneam în ea cu dalta și piatra, din care, înțepenită, se întindea subțier fără să se spargă, iar brațul meu înrăit își întărea mereu loviturile, că, deodată, ucigașa și blestemata lovitură a întîlnit o vîgăună, groaza adîncă a nimicului, acolo unde căutam întrebarea nedezlegată a trupului ei, că mîna mea afurisită se prăbușea după daltă și trupul se năruia, cu părul învilvoiat, după mîna nelegiuită.

Am pornit la ea. Ziua era searbădă și spălăcită ca pe locurile cele neincinse de jumătatea dreaptă a soarelui, ca pe pămînturile dinspre capetele lumii, imbrobodite în jalea unei lumini moarte și singuratică, către unde mă purtase voia vieții mele de marinar, în tinerețea mea de care acum mă dezlegam treptat ca de o poveste depărtată.

În pragul rece al plecărilor, Alisia, învăluită în mantale oble de drum, sta purtînd pe ea bruma depărtărilor și pe mîna ei întinsă în tăcere, a mea s-a lăsat greoaie ca o daltă.

S-a uitat la mine și ochii ei, ochii ei — lacuri și mări fără de funduri — erau sticloși și goi de insuflețire. Ochii — oglinda sfîntă a vieții lăuntrice — erau ca și morți. Și atîta !.. Mie, bătrînului ei sfătuitoare, n-a găsit o vorbă bună de spus, și a purces în golul necunoașterii, a muțeniei și nemilostivirii de mine, mai chinuitoare încă pentru ea, cea fragedă, fiindcă la făpturile gingașe muchile răutății pe ele însele le dor mai ales. Cînd s-a hurduit trăsura din loc, eu m-am priponit în picioare — ca și cum gura unei vîgăune mi se deschidea subțier ele.

Așa s-au pus pe un timp dimburile depărtării între fata mea și mine.

Ședeam acum pe prag ca un urcior spart și priveam răsăriturile și apusurile, cum de s-ar petrece mai iute pînă mi se vor ridica, în sfîrșit, peste cruce și țarină.

Așteptam — acum că mi se mînuiseră așteptările — sfârșitul poveștii mele umilite. Adesea, fuiorul minții mele — rămase, din voi|a Domnului, întreagă — se odihnea, și ceața ce-mi învăluia ochii îmi îmbrobodea, și în gînd, tot ce fusese în urma mea. Ca un motan torcea, încet și rar în mine, doar candela sfîrșietoare a nemaisprăvitei vieți, pe cînd baba împrejur se tot sucea, ca și cum avea a moșteni pămîntul.

În aste zile de ceață, priveam furnicarul omenesc mișunînd, ca printr-o panoramă aburită, și îmi pierdea înțelegerea rostului și rînduirilor lui, în a căror putere mă fărîmașem eu însumi de atîtea ori mai înainte.

Mă ostenea goana lor rotundă și fără căpătii în marginea liniștei mari și sfinte a morții. Printre biziitul lor îmbrobodit auzului meu, ca și cel al viețuitoarelor fără cuvînt, eu mă apropiam treptat de rosturile înalte ale voinței dumnezeiești, care, de la viermele ce se perindă o zi, pînă la fiul său omenesc, a vrut ca totul să treacă pe puntea vieții spre a sluji, cu o putere mereu nouă, cuptorului nesățios și a hrăni cu lemnul său ceea ce nici Domnul nu mai poate face încă o dată — învierea.

Cum frunza și gîngania își scutură sămînța și apoi dăruiesc coaja lor golită ca să ingrașe lutul ce are să învie, așa și omul, cînd s-a lăsat pe el mîna sfîntă a sfîrșitului, ridicînd scînteia pusă în el ca un odor de preț, se întoarce să dea cu coaja lui, miez focului celui vecinie.

De aceea mersul oamenilor înainte și înapoi, jocul, ura, străduința lor, stîrneau acum întii jalea mea, neputincioasă ca și neputința lor, și pe urmă abia mi se înecau în neînțelegere ; nu mai deosebeam croiala lor din a bondarilor și lăcustelor, nici zbaterea lor nu-mi prețuia mai mult ca zboru* amețitor al acelor, împrejurul celor două treburi : a apuca sieși hrană și a fi hrană altuia.

Auzeam atunci pe babă spunînd la alte babe :

„S-a copilărit moșneagul”, și vorbele lor nu stîrneau în urechea mea decît sunarea lor coclită.

Tot cuprinsu apropiat mi se ștergea dinainte, dînd loc unor vederi mai învechite, și stam înfipt pe lavița alăturată zidului, așa cum auzisem c-au impietrit în barba lor prooroci, așa cum îmi venise, după maluri cu mirosuri noi și tari, pe cînd umblam pe seîndurile ușoare ale corăbiilor

vestea despre oameni goi, ce așteptau cu miinile încrucișate ceasul din urmă.

Vederea mea, așternută fără de mișcarea cugetărei, se turbura de udătura unei picături, dar picătura asta semăna cu lacrimile calde ce țînesc din carnea unui suflet tînăr, cum semăna încă a om, hîrbu dogit ce eram.

Prin broboada asta umedă, mai departe încă, îmi apăreau trebăluirile ciudate, răscrucile drumurilor, smintitele perindări ale oamenilor ce alergau care încotro, parcă mi-nați de cele mai mari nevoi. Și eu eram gol de nevoi, fiindcă eram golit de patimi.

Așa stam uneori ! Dar eu adunasem din păcate **și** din pocăințe sacul greu al aducerilor-aminte ; greu de purtat, dar pe care îți pui capul spre odihnă. Scoteam din el **așchii**, de durat cu ele seceta zilelor, și-i scuturam frunzele veșteji. Numai în ceasuri prea rele, în care parcă poposeau la mine **și** anii nevoiași ce au să mai vie, eram părăginit de oaspeții amintirii.

Ce mă mîhnea era că fata mea gingașă, dimpotrivă, semăna cu un om care n-a adunat foi din urmă, care a ars pînă la scrum fiece floare, și a scuturat cenușa lor pe rînd, iar după fiecare flacără a rămas, treptat, în sufletul ei tînăr un cîmîtir de zgură.

Pe cînd eu puneam lut peste piatră, flori peste lut, rouă peste flori și mereu tencuială pînă la șindrila bordeiului vieții mele. Alisia, așa cum o croise greșala crudă a cîrmuirii cerești, își năștea **și** îi mureau, pe rînd, copiii în suflet, **și** apoi plîngea uscat și amarnic peste trupurile lor reci. Ea nu pusese pînă atunci inimei tencuială, lăsase mereu să se dărîme împrejurul ei, bătuse cuie adînci, pe care, cînd le scotea, rămînea locul gol.

În alte timpuri cînd lipsea Alisia, eu îmi vedeam de treburile mele și printre ele plutea **și** dragul **și** dorul de ea ; lucram și deodată îmi rîdea mustața aspră cînd îmi răsăreau vorbele ei, așa de cărnose uneori ; dereticam primprejurul nevoilor mele, și mă opream cu ochii pe drum, timp cît ar fi trecut pe dinainte-mi statul ei mlădios. Îmi răscoleam drumurile mele, dar cu ea în preajma lor.

Sunt locuri, în sufletele cele mai obidite, pe care nu le pot umple necazurile traiului de toate zilele și tot așa, celor mai fericiți bucuriile mărunte nu le împlinesc sufletul...

Omul e ca firea : are munți, ogoare, prăpăstii, groape, apele toate, dar rămân în ele dumbrăvi tănuite, pe care și le umple sufletul singur cu alegerea lui necîrmuită. Privighetori cu mii de întorsături pe dulceața glasului și pit-palaca și mierla și pregura și turtureaua cîntau cu glasul copilei mele dragi, într-o dumbravă ferită și măiastră din mine, moșneagu.

Sunt făpturi de care nu te desparți niciodată. Pe măsură ce pașii lor se depărtează de tine, cu pași ușori se întorc înapoi. Ele nu trăiesc numai cu stătu dinainte-ți, trăiesc în urma și pe urmele lor. Pe aste făpturi și cînd le lași în groapa rece și culci cu milă în noaptea groapei trupul lor drag — și te întorci cu pașii potcoviți de plumbul durerii la vatra goală de ei — îi aduci tiptil cu tine înapoi. Pe cînd zadarnic se învîrtesc împrejurul tău cei vii, tu trăiești mereu din viersu, din umbletu, din gustu și stăpînirea întreagă a celor acum fără făptuire, a celor topiți în putregaiu din care învie lutu rodnic, ca și înde noi — nepieritori.

Pe lutul glios, un fir își scoate virfu și întinde rămurile din sămînța floarei de odinioară, așa și iubirile duse dau în noi ramuri înverzite.

Pe acolo prin depărtări, către unde mintea mea, uneori frîntă de uitare, se întorcea limpede, aveau ades lopătarii pe brațele lor vinje, chipuri și semne felurite, arse cu fieru.

Eu n-am arămit pielea pîrlitului meu trup, dar le arătam, și ei se holbau la mine. Scribe, scribe și la mine, scribe chipuri în foc săpate, ca și la voi, și de nimica șterse. Se așează unele peste altele și lunecă neputincioasă uitarea peste ele, cum lunecă spumele clăbucoase ale mărilor peste mușchii voștri însemnați în foc. Căci sunt oameni care se înseamnă în noi, oamenii !

Dar de ce mă lăsase doamna mea acum așa de singur, de mi se pîrliseră dumbrăvile ? În ea trebuie să fi fost deșertul care mă lăsa și pe mine gol ca o găvană, în ea pustiul. Ce grea-i simțirea stearpă !

Se făceau atunci uneori ochii fetei a moarte voită, păcat nelegiuit. Să adoarmă copila mea într-o nimicire fără roua aiasmei, fără unsoarea mirului ? Trece, Doamne, asupra mea ispășirile ei, și orice vînt necurat ar sufla peste ea, primește-i dreptatea !

Așa trecea adeseori prin mine gîndul călător de dînsa, apoi iar amorțeam oricărui gînd și roia în mine numai zbîrniitul vieții ostenite.

Dacă se vedeau pinze albastre pătînd învelitoarea cenușie a zilei, îmi ziceam că și omului i se însemnează ziua ; și dacă peste soare se pătau basmalele afumate ale norilor, îmi ziceam că durerea udă e mai bună ca seceta, și așteptam ; nu secase încă fîntina fără de fund a așteptărei. Așteptam pe Alisia să-mi aducă luminile sau umbrele ei sau un chip nou al chipului ei.

Pe „mîine" e stăpîn Domnul ! Orice plămădă ar frămînta omul ajunului, piinea zilei de mîine o coace voia Domnului. „Doamne, tu care mi-ai lăsat credința întreagă, în vremi cînd se prăbușește în jur zidirea, trece asupra copilei mele turburate pacea credinței mele și lasă oaselor mele uscate pedepsele ei"... Așa mă închinam !

Intr-o zi baba privea și ea din prag în colbul șoselei — ce-o fi vrut să vadă ?! — și o boare cu mirosu dumbrăvilor și glasul privighetorilor a adiat peste lîna tigaie a părului meu îndesat.

Nu cumva *vine* și-au ajuns înainte vestitorii ?... Vine, și eu nu știu încotro să ies ca să-i culeg uitătura cea dintîi !

Baba mă striga pentru cîna cea de seară. Am frînt piinea, trup sfînt al Domnului, colac al lanului. Baba m-a întrebat :

— Se aude cumva de întoarcerea Lisucei ? I-s doică — mi-e și mie dor de ea !

— A secat izvoru căruia îi dase Domnu drumu în tine, ca să-i crești odorul.

Din părete Maica Domnului mă muștra că mă închin prea mult unui lut omenesc ca și un păgîn. Am zis : „Iartă, Precistă !" și cu ochii pe pruncu gingaș al Măriei de-a pururi, am ris din amintirea cirlioanțelor bălaie ale fetei noastre, cînd era și ea pruncă.

— Și eu, babo, îi sunt doică, c-a supt de la mine basmele și cântările !

Dumbrava mea răcoritoare ! O singură sămînță a zvir-lit Domnu — a Dragostei — și a lăsat-o să înflorească.

M-am uitat afară prin cotlonu geamului. Ca o luntre la mal se oprea casa în apa întunericului neales. Mîine !... Cum se va scula „mîinele” ?

N-au trecut zile multe și a răsărit lîngă mine. Săpam singur în grădină, de urît, ca să potrivesc un petec de pămînt, așa, ca să nu stea locu nesupărat.

Poclitu ceresc era șters ca și ochii mei veșteji. Un senin fără noimă. Mă încăpăținam să-mi aduc aminte ce zi din lună va fi fiind. Pierdusem șiru. Așa pustiu urît ca acum să se lase peste spetele mele și ale pămîntului, nu apucasem.

Alisia s-a așezat aproape și se uita. Parcă nu lipsise nici o zi. Era în toane rele. Am lăsat-o.

— ...Să sapi !... și gîndul să-ți fie mic cît țărîna pe care ai răscolit-o... dorința numai de la un capăt al brazdei la altul !

Vorbea silnic și domol. Sta pe o bancă cu mîinile atîrnate, ca niște ramuri frînte, cu nimicul pe dînsa și înăuntrul ei.

Ea, cea pornită și aprinsă, cea pătimașă și vecinie bătută de vînturi, sta searbădă ca și cuprinsul, și eu nemai-hrănit de vioiciunea ei, stam oblu și părăginit.

— Joi, doamnă, azi ?

— Și după joi... vinerii., și iarăși... zilelor goale la ce bun numele și zilelor pline la ce bun numele ?

— Sunt, draga mea, oameni, căroră din zile numai numele le înseamnă ceva.

— Dar oameni care înseamnă cu numele lor bucuriile și zilele, sunt ?

Un tremur scutură umerii orfani ai Alisiei.

— Frig ? _

— Nici atît !... Sunt acum pe lume odăi molcome, suflete tihnite, minți odihnite, cugete și inimi minate de voință. La îndemîna celor zece degete, un lucru voit, la căpătîiul drumului un hotar vroit. Ajungi... sau rămii în drum... dar ai știut ce ai vrut !

— Să știi ce vrei !

— E ca și credința, un stălp de proptire.

— Mie îmi trebuie o pernă... o pernă, pe care fruntea căzută să uite și să doarmă.

— Am văzut prin cetățile albe capete de marmoră lunecoasă, care se odihneau pe perne de piatră grunzoasă ; astfel de somn.

Se uită împrejur :

— ...Ce pajiște !... Să nu sădești, moș Darie, nici o grăunță, să nu lași să crească nici o răsadă... să smulgi nemilos.

Știi d-ta ce înseamnă să te scoli într-o dimineață frumoasă și să deschizi soarelui din ziua aceea porțile inimei ferecate, să lași lumina să alerge prin unghere stăpînite numai de tainele umbrei, să deprinzi încet răcoarea cu boarea căldură, să ștergi mucegaiul, să usuci umezeala, să întorci fețele sufletului încet spre dogoare... și iar să ți se închidă deasupra lacătul singurătății, gerul părăsirei și apa moartă a uitărei, înăbușind focul supt pinzele ude... și să mocnească iar subț frîg căldura abia desprinsă din flăcări ?!

Se scutura din ea urîtul ca și colbul păienjenişului după rufe uscate.

Am intrat amîndoi în încăperea veche a casei mele și ne-am așezat, împovărați fără de povară pipăită... și osteniți fără de trudă văzută.

Baba copsese piine și învărtise plăcinte de făină oacheșă și dulce, umplute cu floarea smîntînei, care îi plăceau fetei noastre mai bine ca orice dulcețuri scumpe. învățase baba a le face prin ținuturile dobrogene.

Alisia îi suridea... Aveau între ele vorbă puțină dar mersul înțelegerii, neclintit.

S-a așezat baba mai deoparte, și am stat noi înde noi fără de străini în preajmă, și, încet, ni s-a mai împăcat urîtul, îl simțeam ridieîndu-se ca burhaiul de pe eleșteu Eram acum tăcuți și liniștiți.

Baba a aprins lampa din perete, a ridicat talerele și a întins cărțile. Alisia i-a suris — fiindcă toți necăjeam baba pentru cărțile ei, dar Alisia nu o necăjea cu nimic.

Ne era bine cum îi e iazului când se lasă umbra **blinda** peste el și-l învelește. Glasul babei ne legăna ca croncăni-tul brotăcelor.

„...Pică bucurie între drumuri... Temei pentru o grijă... un crai de tobă, cu gând, cu trup, ține casa... Se ridică veste de la loc depărtat... ai călcat necazul în picioare... întâlnire la drum de seară...”

Prin crăpătura ușei venea acum de afară o răcoare ușu-rată de asprime și Maica Domnului din iconostas se uita blajin.

Și treceau zile peste zile. Alisia îmi zicea uneori :

— Moș Darie, noi doi ne înțelegem. Să uităm de oamenii care ne necăjesc, să uităm... că nu e nimic... D-ta ești un bătrîn purtat prin lume, pe departe. Se vede că drumurile neumblate ar fi fost să fie și ele drumuri de apă. Oamenii cheamă pe cei ca mine : visători. Adică ceva neînsemnat, fără multă cădere la cuminiția vieții. Ei cred că eu privesc în ochii d-tale virfuri de catarguri și năluce de stinci.

Nu ! Ochii d-tale sunt doi ochi mici și vioi de bătrîn iscusit. Lumile și mările au lăsat pe firea d-tale urm[^]j, și din ele ne vine nouă, amîndurora, înțelegere așa de bună, dar ceea ce caut eu în ochii d-tale, e *sufletul nestrămutat*.

...Că nu e nimic... zisese Alisia.

Cam tot astfel ne spunea de mult unul care mersese cu noi la larg să vadă cu ochii lui nu știu ce din ale în-vățătura. Eu trăgeam cu urechea la ce spunea, dar când se înăsprea vremea îl luam repede : „învățătura d-tale văd că nu ne schimbă vîntu-n pînze. Tot Dumnezeu stă de-asupra !”

Zicea și el ca Alisia că „nu ar fi nimic”. Și eu, nu e vorbă, uneori cînd calc țărîna și mi se prinde talpa de un os omenesc, ridic ca ars picioru.

— Cine o fi fost pe acolo și nu mai e ?...

Nimic n-u mai fi după ce nu mai e ?

Dar tot am fost, eu și fata mea, doi oameni la sfat subț un peticuț de cer, pe o creangă de vreme. Cum și ce fel, am fost pînă să nu mai fim.

— *Nimic*, moșule ! Ce crud cuvînt!... Cînd timpul și-o trage perdelele peste poveștile mele aiurite și o rămîne doar bruma peste înghețul inimei, voi mai desluși eu cine a fost și dacă adevărat a fost ! Oamenii care au strîns în brațe puternic trupul viu al existenței, abia își mai aduc aminte. Mă gîndesc, moșule, așa :

(Mi-am pregătit sufletul pentru gîndul ei.)

Fiindcă prin viața noastră trec lucruri și se în-seamnă în noi, fiindcă suferim pentru ele, plîngem, ri-dem, tremurăm, fiindcă trecerea și uitarea lor chiar le hotărăște traiul, fiindcă moartea care e trecerea și uitarea vieții e dovada că viața dăinuiește — nu știu să-ți spui deslușit — dar din toate astea așa mi se pare mie că am avea poate suflet — suflet în afară de noi, locuind în noi ca într-un potir vremelnic, nimicit numai înșelător, apoi purtat aiurea... Că vom mai avea și trup, căci nu se poate atîtea lucruri neîndeplinite să nu se mai intrupeze.

M-am uitat mirat :

— Cum să nu fie suflet, doamnă ? Nu zice Domnul : și sufletele noastre de-a dreapta Tatălui ?... Despre trup... cred că e mai temeinic să-i sfîrșească cineva socotelile aicea.

Părea a nu se mulțumi cu ce i-am spus — nici cu ce gîndea ea.

— ...Dureroși sunt trecătorii, taică ! Cînd ne-am înăsprit în singurătate, ei ne luminează pervazul, ne în-călzesc pragul, apoi se duc. De ce pleacă oamenii pe care îi iubim ? De ce fug oamenii care ne iubesc ?... De ce fug și ne iubesc... De ce ? Moșule, d-ta ești cel care rămîne !

— Cum să nu fiu ăla care rămîne, dacă sunt ăl care nu pleacă — am glumit proteste. Eram cam înduioșat.

— Dar tu, fata mea, ce minune vei fi fiind ? Piraiele mici ușor țînesc, curg și murmură neștiute. Cine se gin-dește la miezul adînc de unde le-a deznodat truda pămîntului ? Sunt lucruri a căror măsură trebuie căutată în adîncime.

— Moș Darie, d-ta ești un filozof !...

Așa rîd copiii de noi !

— ' Ferească-mă Domnul ! Eu sunt creștin !

A tăcut, s-a uitat la mine... a zis :

— Să nu pleci, moșule, niciodată !

Eu aş fi vrut să vie pe loc plecarea, acum, că ştiam ce ochi au să mă plîngă.

Zilele, nici una la fel. în om, nici o clipă asemenea — acelaşi om !

Ne învârtteau zilele în ele şi le învîrteam peste noi, cum răstoarnă valul scoica. Şi într-o zi vorbeam :

— Taică ! spunea Alisia. Ce trece, trage vad dar creşte deasupra luncă şi e mai fraged aşternutul ei odihnit cînd a crescut peste prăpastie... Celor cutezători, moşule, care apucă firul de capătul durerii, le e îngăduitor Domnul şi darnic de bucurii necunoscute.

... Nu e aşa că voi avea şi eu bucurii ?... Taică, visul e spuma celor mai dulci beţii, dar cînd ne pierd fumul lui rămînem neocrotiţi, ca rezemaţi de un stîlp de aburi. Tot braţele vii trebuie să fie proptelele cele mai minunate în care se odihneşte de zbulcîm iubirea... Lacrimile dorinţei neîntrerupte sunt mărgăritare, dar se usucă singure pe pleoape. Miinile de carne şterg mai bine apa lor izvorită din carne... Fruntea care se lasă pe umărul iluziei nu-şi poate desprinde cercul de diamant al zădărniceii, pe cînd degetele aievea, acelea cred că trebuie să netezească cununa de plumb a grijilor.

Singură sărutarea închipuiri e mai milostivă, nu cere mereu aceeaşi dezmiertare cum o fi cerînd gura care s-a prins o dată pe gură.

— Asta-i pacostea că trandafirul lutului, de ce-l uzi, de ce mai cere !

— ... Mie, moşule, mi-au spus doi călători : „Un ceas de viaţă înseamnă cît o viaţă de vis”. Eu surîdeam. Credeam atunci numai în vis. Dar se scoală într-o zi zorile sosirei, şi tremură în noi spaima bucuriei vii.

— Să-ţi fie în plin, fetiţă — şi să nu mă uiţi şi pe mine la fericire !

... Pasăre gingaşe, fericirea ! Trudnic o prinzi — anevoie o păstrezi — lesne zboară !

— Pasări ! Cite soiuri, atîtea năravuri ! Cam buclucăşă, e drept, asta a fericirii ! Dragostea, tot pasăre. Mult pînă o prinzi, lesne creşte — anevoie o goneşti... îi prieşte în colivie... în sîn şi-o aşează, astîmpăr nu are.

Tot cîntă şi se zbate... Ciripeşte pînă în ziuă, nici noaptea nu tace. Năstrușnic oaspe ! Doar mina de om în sîn strecurată o adoarme şi o potoleşte.

A ridicat ochii fulger la mine... Uitătură !

— Ce te miri, fetiţă ? Gîndul bătrîn culege pe unde a risipit dorul tinăr !

— Pasări, moşule ! Tot crîngul în om... omul asemenea crîngului ! O singură fire... aceeaşi.

— A Domnului... Dar din crîngul uscat fug toate păsările, le rămîn doar arătările... şi nu mai cîntă inima decît pe frunza altuia.

Moş Darie tăcuse. Era tîrziu.

Parcă a şoptit cineva : „Pe cine a iubit Alisia ?!”

...Pe o multe de apă, multe lespezi sunt pînă la fund.

...E om şi om... e femeie şi femeie...

...Dar de ce-o fi chemat-o Alisia ?

... Ce e numele la om ? Snoavă !

Am rămas ca de obicei cel din urmă. Apoi m-am sculat să plec şi eu. Cînd a deschis prietenul meu poarta, pînă să nu cadă clanţa cu zgomotul, pe care dinainte îl aveam în ureche, am întrebat :

— Cine era ?

Prietenul meu trebuie să fi suris alături, în umbră. Trecusem drumul în curmeziş. Gardul meu cirpit albea cu stinghiile cele noi şi cred că de acest mic reazăm de lemn, mecanismul memoriei mele va lega ceasul de-acum.

La prieten căzuse clanţa din nou. Ştiam că poarta veche se lasă şi trebuie împinsă cu umărul cam anevoie. Şi el aştepta pînă seîrîia la mine porţiţa pe tăţinele noi şi cred că dacă l-aş uita vreodată pe el, scîrîitul ăsta ar rămîne în noi ca sunet, chiar dezbrăcat de amintire.

— O să plouă miine, a zis.

Desigur ridicase capul spre cer. Era un senin deplin ; parcă pe o piatră tare albastră lovise cineva şi sărise pulbere de stele.

O lumină aşternea pe potecă o rochie albă. Am murmurat :

— Pe cine a iubit Alisia ?

ROMANUL ADRIANEI

Adriana intrase în sala unde de trei luni își ținea, de două ori pe săptămână, cursul. În urma ușei închise rămăsese coridorul umed și banal al localului public, în care îi fusese îngăduită o cameră, și înapoia coridorului rămăsese strada pustie, unde acum se urnea încet din loc trăsură care o adusesese.

Era o zi de toamnă tirzie, acoperită și ușor înghețată sub promoroaca subțire.

De cum intrase azi, o uimise locul ca și cum l-ar fi văzut întâia oară. Se vede că până într-atât o înstrăinaseră de prezent gindurile ei, înapoiate altor locuri ale trecutului.

Lampa lumina tare. Clipi.

În odaie nu era electricitate și nici nu dorise instalarea ei. Lumina minerală a petrolului i se părea mai bună ca efect decât fantomala reflectare a recei scînteii electrice.

Cursul ei era între cinci și șapte. Conferința despre literatura libretelor muzicale și împreunarea dramatică a textului și acțiunii cu muzica. Era un fel de anexă liberă a cursurilor oficiale și care nu avea cu oficialitatea alt amestec decât favoarea de a se folosi de o cameră disponibilă în același local. Elevii și elevele audiau benevol. Dacă Adriana s-ar fi cercetat singură ce scop urmărea, sau ce mobil avea, nu ar fi găsit nici un răspuns deslușit.

Ideea asta îi venise din nevoia de a-și da un pretext existenței, un aliment ceasurilor și zilelor; străbătuse prin pinza de ceață care-i amorțea mintea și simțirea și se înfăptuise în aceeași semisomnolență a energiilor, în acel clarobscur în care de câteva luni își trăia viața.

În ziua dintii emoția îi alterase vederea concretă a lucrurilor, și odaia luase aspecte și proporții exagerate, în urmă, lipsurile ei nu o mai preocupaseră, cum e cu toate locurile unde te reîntorci cu ocupații fixe și banale. De cum intra în acțiune, locul devenea un decor indiferent, chiar inexistent. Cuvintele ei pe mersul ideilor și al impresiilor desenau alt decor de interioare și de peisagii conforme operelor pe cari le comenta, și se plimba prin ele în libertate.

Azi însă, deodată, sala asta i se așternuse în privire, din prag, de cum trecuse de la umbra umedă a coridorului la lumina galbenă a lămpii, ca și cum cineva i-ar fi tras-o dinainte și înfățișat-o sub ochi aproape, așezată pe o platformă: geamurile înalte și nespălate, aburite de ploaie și de praf, plafoanele restaurate de curînd, cu decoruri moderne, pereții gălbui cu vopseaua roasă, ușile fin uleiuate cu alb, podeaua stricată, băncile vechi mincate de cari — bănci de școală primară de mahala — o catedră largă de lemn găunos, înaltă ca o estradă, pe care nu se urca niciodată, până la care se ridica în virful picioarelor, deși nu era mică, ca să ajungă să-și pună sacul de mină și caietul de notițe, de care nu se folosea, nepunînd reglementa ceea ce avea de spus, simțindu-se la îndemînă numai în voia improvizăției.

Scaunul ei era pus jos, alături de catedră, pentru ca să arunce pe el mantaua cenușie și pălăria de aceeași culoare. Cuierul era pentru ceilalți.

Se întoarse spre sală. Părea goală, atîta tăcere era.

Cu toate astea erau toți acolo.

Lampa, care atîrna în mijloc, lumina viu locul unde era pupitrul și unde ședea ea, apoi pe straturi lumina se pierdea treptat spre fund.

În primul rînd îi apărură figurile obișnuite. I se păru că și pe ele le vede pentru prima oară.

Erau nemișcați și lipsiți de viața expresiei ca un grup de panoptic.

Adriana nu-și da seama că intrase, se dezbrăcase și se pregătea să vorbească fără un salut, fără un cuvânt de legătură, de introducere, de punere în comunicație, împotriva obiceiului ce avea de a profita, în feluri diferite și neprevăzute, de momentul ăsta al intrării pentru a găsi și statornici atmosfera prelegerii.

Cursul ei era destinat elevilor de conservator, adică celor ce aveau să devie instrumente vii ale ficțiunii teatrale sau mecanisme fictive ale realităților dramatice. Deși își avea domeniul ei bine determinat de studiu, acel al literaturii muzicale, instinctul artistic o făcea ca, prin gesturi de adaptare nepremeditate, să dea acelor neofiți ai artei vii, lecții de mișcare, de intonație, mai imediate și mai intuitive prin spontana lor armonizare la textul propus, decât ar fi fost recile și teoreticele cursuri de dicțiune și ținută.

Azi, în așteptarea cuvântului de la început care nu venea să-i dezlege, nedumeriți, zdruncinați în prevederea, în speranța lor spre acest gest de îndrumare a atenției, stau muți și nemișcați.

Ea tot nu băga de seamă. Se uita drept înainte, printre rinduri, pînă în fund. În banca treia distinse pe amicul ei, ca de obicei acolo, dar ochii ei nu-i trimiseră ușorul semn de recunoaștere și salutul de totdeauna.

De obicei, prin ceața vederei toate îi apăreau în ceață.

Azi părea că lucrurile exterioare sparg ceața privirii și o silesc să le vadă, numai să le vadă.

Așa cum se juca lumina murdară de afară a inseratului, cu lumina gălbuie și mare a lămpii, hainele tuturor de culoare închisă, în sezonul acela, în care vestmintul sumbru pare a ține mai cald, se amestecau într-un fond întunecat, care nimicea contururile trupurilor și rămîneau chipurile palide, chipurile de toamnă ale asistenților, proiectate cu o intensitate, cu un relief aproape hidos.

Era acolo o colecție de fiziologie interesantă, aproape lombroziană. Adriana azi nu sta să observe, vedea numai. Drept în față, cu ochii lui aprinși și pironiți în puterea unei idei fixe, sta un elev ciudat care o admira cu o pasiune febrilă și încăpățînată, hotărîtă și neliniștită. Nu-i

știa numele. îl strigau : „Melcu”. O poreclă. Ea nu interoga, nu examina, nu avea de-a face direct cu ei. Arunca sămînța cuvintului fără să se uite ce a rodit, fără să cu-leagă.

Se întrebese adesea din treacăt, ce va fi voind, ce va fi sperînd nenorocitul acela de la studiile astea, ce reziduuri de artă, ce prelingere atavică de talent îl trimiseseră acolo.

Era de 21 la 23 de ani, cu un trup care lovea cu oasele lui dezordonate noima hainelor, cu capul lunguiet, ascuțit, cu fața îngustă, pe care pielea lividă sta întinsă subțire peste osatură.

Obrazul era contractat într-o urîtenie bolnăvicioasă, catalogată degenerescentei ca o piesă de muzeu. Doi ochi mici și gălbui, care de obicei fugeau ciudat și urît într-o parte, într-un vag strabism, se pironneau alteori lucitori pe un punct.²

De cum intrase Adriana la prima lecție, o mișcare bruscă îi scuturase trupul, exteriorizînd procesul obscur prin care ființa ei surprinsese și cuprinsese pe a lui.

Era ca o mașină stricată și care nu mai lucrează, iar cînd cine știe ce atingere o pune în mers, zbirniie din toate resorturile, izbește cu zgomot mișcarea în toate piesele zdruncinate ; aceeași atingere care, sub învelișul solid și armătura delicată a vreunui instrument sănătos, ar fi pulsant insensibil.

Indiferent la impresii mici, numai vreo lovitură puternică îi deștepta organismul predispus zguduirilor patologice, între ură și iubire trebuie să nu fi avut nici un fel de sentimente intermediare, și poate că ura și iubirea se învălmășeau.

Adriana de cum intrase, descleștase, în mașina asta stricată, simțirea zgomotoasă și neînfrînată. în ființa lui, robită instinctelor sumare, impresia asta, nefiltrată ca la alții prin compartimente numeroase, unde gustul se distribuie și se modelează, se manifesta clar.

De ce Adriana cu făptura ei cenușie, cu părul ei castaniu, brumat de un reflex cenușiu, cu ochii ei cenușii cu privire plutitoare, cu surisul palid, cu ceața de pe suflet și infățișare, cu acea pojghiță de răceală care acoperea simțirile ei de orice fel, Adriana retrasă, topită în umbra

discretă în care sta departe de zgomot și de lume, despărțită de ele prin ceva intangibil ca un fum, de ce tocmai ea, cea cu mișcări puține și parcă oprite în drumul lor, cu vocea învăluită chiar în sunetele cele mai tari, femeia asta cu tonuri stinse și sunet mat, de ce dezlănțuise furtuna sunetelor stridente pe coardele și tastele stricate ale acestei claviaturi bolnave ?

Turburarea bizară a acelui tânăr fusese așa de vizibilă încît, chiar în stînjenirea acelei anevoioase zile a debutului, Adriana o băgase de seamă. De atunci adeseori, prin chiar acea ceață care îi îndepărta orice, ca și cum aspecte, simțiri și oameni își ascundeau formele și culorile sub un praf subțire de indiferență, atenția ei fusese atrasă de particularitatea lui.

Pentru împrejurările și oamenii obicinuiți, el era un tânăr urit și slăbănog, dar ochii lui, care fugeau spre tîmple neexpresivi cînd priveau sau cînd vorbea altcuiva, se fixau totdeauna asupra ei cu obsesia pasiunii ăsteia cerebrale, fiindcă proasta stare a trupului îi năruia toată patima în creier. Exemplar expresiv de moștenitor trist al mizeriilor părintești, purta semnele unor ticăloșii de care era inocent, și-și aduna zadarnic, într-o sforțare violentă dar slabă, puțină viață pe care i-o daseră acei care risipiseră prea generos pe a lor.

Azi își frămînta pînă la durere, dar fără să simtă durerea, mîinile lungi cu falange slab innodate, care trosneau. Părul rar mișca ușor, cu tremurări magnetice, parcă i-ar fi suflat cineva deasupra o suflare uscată.

Starea de deprimare a Adrianei se repercuta inconștient în el sub formă de adevărată trudă. înfipti pe ai ei, ochii păreau a-i plesni negrul mic al pupilei.

în decorul banal, pe panorama aceea așa de luminoasă azi, acel cap se reliefa puternic. Promoroaca aceea care îi învăluia sufletul, imbrobodea și lucrurile exterioare, și astfel, de obicei era între ea și înconjur o armonie stinsă. Vorbele, mișcările o ajungeau ca trecute prin vată, și sensibilitatea ei pentru ele era tot vătuită.

Azi însă se ascunsese mai tare undeva în fund, în nedeslușirea din ea însăși, și pe întunericul ăsta mai mare, totul dinafară se desena mai accentuat. Cu cît era în ea

mai mult haos, cu atît înconjurul îi apărea mai nou și mai limpede.

Capul acela, acolo în față, o speria. Avea pe ochi succesiv neguri și lumini, imaginile clare se iveau, apoi se ștergeau.

Acum, un alt punct se lumina, un cerc din cele pe care le desenau razele lămpii și care închideau în el două capete : o fată cu pălărie roșie și Milu Horăscu. Omul pentru care Adriana fugise de acasă : „Amantul ei”, zicea desigur lumea, și ea nu dezmințise cu nimic, nici odată. Ceea ce era sigur era că fugise, și fugise odată cu el.

Doamna Adriana Praja din elita societății, soția prefectului dintr-o mare provincie, punctul de privire, de admirație și de invidie a șasezeci de indivizi care alcătuiau floarea parazitismului nobletei provinciale, apoi descrescînd treptat pe diferitele clase pînă la periferia orașului, cunoscută tuturor pentru că bărbatul ei era puternic și bogat, pentru că ea era elegantă și mîndră, fugise într-o zi cu un oarecare necunoscut, mic slujbaş, mic muzicant, care cumula arta lui neîndestulătoare cu funcția modestă de impiegat la o bancă. Cum ? De ce ? De cînd ?

Scandalul fusese trăsător. Nici un comentariu nu putuse alimenta calomnia asupra a ce precedase această plecare bruscă, nici unul asupra vieții celor doi soți și nici a ceea ce urmase după gestul ăsta neprevăzut. Corul uimirei generale și sentința moralei publice erau abreviate de lipsa dosarului scandalos.

„De ce ? Cum ?” se repetase pînă la osteneală.

Adriana nu le-ar fi putut nici ea spune de ce !

Intr-o bancă erau șase, și șase în alta în același rînd, despărțiți de un mic spațiu. Cercul de lumină închidea în el pe Milu Horăscu, care era ultimul spre mijlocul sălei dintr-una din bănci, și pe fata cu pălărie roșie, prima din banca alăturată, strîmtînd spațiul de trecere și izolîndu-i alături, pe cînd ceilalți se pierdeau în penumbră.

Milu avea un surîs constrîns în care se ștergeau cuvintele mute de bună-venire, pe care neschimbat le adresa Adrianei la fiecare dată din același loc, ca pe un jurămînt reînnoit de admirație și iubire.

Pe acel surâs se aşternea şi nemulţumirea ofensată pentru indiferenţa ei de azi şi apoi o îngrijorare, o întrebare pe care şi-o punea, expresia aceea de dubiu care urîţeşte — şi mai era în surîsul acela ceva lunecos şi nelămurit, ceva nou, uleios şi turbure, care predomina şi asupra căruia Adriana fixa acum ochii ei hotărâţi şi reci. În limpezimea nemiloasă, conturată ca un ovoid de lumină vie, fata de alături sta cuprinsă în aceeaşi privire. Avea părul roşcat, dezordonat şi descreţit sub canotiera roşie de mătase proastă, lucrată de ea singură, faţa lată şi frumuşică, gura mare, cărnăasă, gîtul gras cu cute albe şi era de talie probabil mijlocie, cu corpul gras fără de modelare, crescută laţ'.

„Fată de popă !”, îşi zise Adriana. De ce fată de popă? Fiindcă era dezvoltată aşa, în voie, şi peste proporţiile cuvenite. Viaţa popilor fiind uşoară şi trîndavă, credea, se vede, că progenitura lor creşte mai slobod — şi pentru pălăria roşie. O idee absurdă şi ridicolă !

Desigur, nu fata popei Căl'in de alături, de dincolo, din trecut. Micuţă şi pală ca o floare, pe care o vedea la fereastră, în dosul glastrelor cu pelargonii stropite.

Nici a părintelui Ioachim, bătrînul acela plin de o aşa cuvioasă demnitate, care fusese profesorul mamei ei şi cunoscuse, la rîndul lui, pe popa Creangă, băsmuitorul. Copiii lui erau toţi oameni învăţaţi cu situaţii frumoase.

Fata cu pălărie roşie a atîtor popi, după care la sat sau la mahala se zvîrle cu o scamă sau cu un ac ca să nu-ţi meargă rău, groşi, cu faţa roşie-vînată, astmatici ca si cum griul fierţ şi vinul din belşug se umflă si le astupă respiraţia.

Toate gîndurile azi poposeau lung şi obositor.

„Ce căuta acolo fata popii ?”

Pe lentila prelungă a privirei, Horăscu, slab, cu faţa smeadă nelipsită de un fel de distincţiune în asprimea ei vulgară sau invers, cu ceva comun pe o oarecare distincţiune a feţei, sta parcă strivit lîngă cealaltă.

Erau fraţi âşti doi ! Copiii plebei ! Alături cu vulgaritatea ei colorată şi strigătoare, a lui, cea sarbădă şi prăfuită, se împerechea minunat.

Pardesiul lui Horăscu era pătat şi verziu. N-avea haină ! Alt gînd prostesc ! Ce avea azi ?

Un suris ascuţit trecu pe faţa Adriei. Se auzi rizînd încet şi dispreţuitor înăuntru.

„...Zadarnic trufaşa prinţesă egipteană îşi scoborise privirea la libertul negru ! Fiica faraonilor, cu pielea palidă ca sidefurile, palpita de umilire sub hlama ei albă, prinsă cu un scarabeu nepreţuit, pe care-l purtase mumia reginei Hatasu, străbuna ei, al cărei sarcofagiu îl profanaseră tîlharii nomazi, lăsînd în cripta tainică de sub piramide, numai talismanul acestui juvaer preţios.

Zadarnic fiica de rege se scoborise pînă la Radames, aventurierul viteaz cu pielea brună ! Cavalerul arămiu iubea pe Aida, sclava cea urită, cu mîini grosolane şi cu inele mari în urechile late...”

Un rîs ironic încreţea cuvintele Adrianei. Îşi începuse — nu-şi da seama cînd şi cum — cursul. Spunea cuvinte pe care le conducea un resort mecanic, independent parcă de conştiinţa ei. Comenta libretul şi analiza caracterul dramatic al operei *Aida*.

„...Fiica faraonului nu înţelegea ceea ce era foarte simplu : că aceşti doi descendenţi din regi africani, cu mirosurile pielei lor vopsite de un singe deopotrivă vulgar, cîsteau unul într-altul şi îşi sărbătoreau unul altuia nobleţea lor de fiinţe inferioare, fiinţe cu moravuri primitive ale aceleiaşi rase.

Nu înţelegea că ea, principesa ivorină, idolul temut, le era duşman. Era din cealaltă rasă fără miros, cu pielea parfumată de miruri fine păstrate în misterul templelor milenare, era din flora aleasă în care culminase omenirea pală.

Radames, generalul negru ridicat de capriciul băta-liilor la rangul de erou, se trăgea dintr-un neam umil. Aida, madona lui cu faţa prăjită, era o biată felahină poetizată de robie, iar amîndoi erau pe măsura împreunărei oacheşe.”

Vorbele sunau sarcastic şi vibraţia lor izbea parcă într-o parte lumina lămpei.

Mîinile deşirate ale degeneratului aveau acum zguduiri sacadate. Pentru a le reţine, împreunase pumnii strînşi şi aşa, înleştate, tremurau încă sub lovitura frazelor Adrianei, care arpegiau scurt şi strident pe coardele zdrobite al nervilor bietului tînăr.

Acum Horăscu îi părea Adrianei tot așa străin ca fata cu roșu. Acești d'oi, care stau acolo alături muți și nemișcați, trebuie să fi vorbit adesea între ei despre neamurile și nevoile lor. Gîndul ăsta îi aduse un sentiment de dispreț enorm, disproporționat cu faptul, și în același timp o ușurare.

Ea însăși își păru străină. Numele, ființa ei în acest loc o mirau și chema memoria să i le lămurească :

Era Adriana, artista dintr-o dată celebră, poate mai mult pentru particularitățile vieții ei private, pentru misterul trecutului ei trufaș și nedisciplinat.⁵

Nu aparținea scenei decît cînd cînta ; pe urmă, dispărea înfășurată în mantaua ei cenușie și se ascundea într-o viață cu atît mai tenebroasă pentru clevetire, cu cît era mai simplă.

Trăia într-un apartament izolat cu o servitoare fidelă ; avea ore precise de muncă și de plimbare și citeva rare relațiuni, toate în afară de lumea teatrului.

Nu se putea ști deloc unde și cum întîlnea pe acel muzicant boem, cu care se zicea că trăiește, care era eroul acelei anecdote senzaționale. Nu venea la ea, nu se ducea la el. Ancheta minuțioasă a lumii știa pozitiv lucrul ăsta.

Erau uneori văzuți pe stradă împreună, ca doi cunoscuți care se întîlnesc.

De cinci luni de cînd prin înțelegere luaseră separat același tren, norma asta de călătorie persistase. Porniți pentru un trai nou și probabil comun, ideea asta era unde în mintea lor, nedeslușită, dar distanța care separase cele două banchete ale vagonului pe oare stau ca doi străini, fără ca măcar o dată să-și atingă miinile într-o mișcare de apropiere și de refugiu, distanța rămăsese aceeași.

În mintea Adriei, cum o numeau cu sonoritate afișele, exista, ca o noțiune, ideea că iubește pe acest flautist, dar cînd erau împreună, ideea asta se despărțea de realitate.

Trecutul, locurile, oamenii de ieri erau ceva isprăvit, mort, de care desfăcuse orice legătură ; plecarea ei era ceva săvîrșit, necesar, care nu-i aducea nici un regret, și tocmai iubirea care trebuia să fie scuza gesturilor astea excesive, părea un ce secundar, o obligație nelămurită și fără statornicie.

Sufletul și nervii ei fuseseră un moment cuprinși de o așa de mare perturbație, încît găsise, în închipuirea că iubește pe acest necunoscut, puterea să rupă toate legăturile. Odată însă ruptura făcută, se liberase de sub stăpînirea exaltărei.

Actul liberator predomina, el părea mobilul, deși totul fusese spontan și absurd.

La cursuri își surideau vag ca semn de recunoaștere și afiliere. El era acolo pentru ea. Ieșau împreună, schimbînd idei și vorbe neclare, în care intenții sentimentale șovăiau neizbutite, și se despărțeau, ușurați parcă de îndeplinirea unei datorii anevoioase.

De acasă își scriau scrisori în care spuneau lucrurile și proiectele pe care ar fi trebuit să le vorbească ; dar la întîia întîlnire, la prima încercare de a aminti conținutul acelor scrisori, Rina — diminutivul ei — se reluă cu nervozitate, ca și cum le-ar fi adresat altcuiva și Milu, azvîrlit înapoi în nedumerirea lui, tăcea atunci și el.

Prezența lui fizică îi era nesuferită. Asta era sigur.

Fiecare își făcuse o situație separat și tot așa își organizase viața. Parcă pe puntea unui vas zbuciumat de o furtună, apucaseră amîndoi același colan de salvare și își juraseră, în acele momente cînd ești scos din judecată, să nu se mai despartă dacă vor fi salvați, pentru a se regăsi apoi pe mal, dezmeticiți și înstrăinați, cu promisiunea asta între ei, rătăcită în zgomotul uraganului ca ceva nesigur și totuși existent.

În adevăr, drama asta imaginară cu consecințele ei prea pozitive se petrecuse într-un fel de catacombe ale sufletului și ale realității.

În sala teatrului de provincie, în umbra lojelor, în golul obscur al scenei misterioase, cînd intrai de la lumina tare a zilei, Adriana găsea la ceasul repetiției umbrele camarazilor ei improvizați de muzică, și ei mai tainici, cu vorba învăluită, în vidul moale al sălei pustii.

Erau diletanți ca și ea, cunoscuți și prieteni, nițel metamorfozați de ocupația asta nouă. Erau și străini, oameni pe care nu-i cunoștea nici din chip, nici din rtume, aduși acolo de capacitatea lor vocală sau instrumentală ca să compuie ansamblul de muzică simfonică organizat de un doctor, cîntăreț bun cu școală serioasă și voce minunată,

care șovăise între artă și medicină și le practica pe amândouă, cu aceeași dragoste și cu aceeași neglijență.

Lui îi spusese Adriana într-o zi că și ea cântă, și el o hotărîse să-i dea replica într-un duet și să accepte partiția de solo în alte bucăți.

Era întâia oară cînd cînta în public ; nici în societate nu cîntase. Un egoism și o sfială mîndră o făcuseră să-și rezerve arta, să o ascundă de mediul acela care nu era artistic.

Sclavia în care ținuse înlănțuite puterile ei artistice își deznodase legăturile prea strînse, dintr-o dată. Aducea acelor producții o înfrigurare enormă, acumulată îndelung sub o indiferență absolută.

Mai era un sclav pe care o viață întreagă îl ținuse înlănțuit. Era sufletul cu toate puterile lui afective amorțite înapoia unei vieți reci, măsurate, lipsite de orice risipire în afară.

Sclavul ăsta stătuse încuiat în aceeași tenebroasă încăpere cu arta, și cînd arta scăpase la lumină, printr-o ușă întredeschisă de întîmplare, scăpase și el.

Nedespărțit și acum de artă, sufletul își unea cu ea glasul în pasiunea cu care Adriana cînta, pasiune care contrasta ou firea ei rezervată. Mai lacom se vede, sufletul își căutase un aliment și pentru el singur.

În împrejurările astea cunoscuse Adriana pe Horăscu, care cînta cu flautul acolo dedesubt, în fundul cuștei strîmte a orchestrei. Ea era steaua și el comparsul obscur.

Rămăsese în fața ei într-o extatică admirație care o măgulise prin timida ei adorare. În societatea aceea provincială, pe care o disprețuia pentru ce și cit cunoștea din ea, Adriana nu primea acele curteniri obișnuite, le ocolea ușor sub forma unei naturi reci și nemlăd'ioase.

În mediul acela Horăscu reprezintă o lume nouă, necunoscută și căreia Adriana îi atribuisese toate calitățile care lipseau celeilalte. O lume care era inferioară numai prin distribuția nedreaptă a condițiilor sociale, prin injustiția privilegiilor, superioară însă prin suflet și talent.

Așa i se înfățișase Horăscu din primele cuvinte pe care le schimbaseră atunci.

Cuvintele lui fuseseră desigur cele mai alese, învelite în hîrtie subțire. Pe ea, o condescență firească o făcuse la

început să-i vorbească. I se păruse din răspunsul lui că e un geniu neizbutit care adora fervent și umil muzica, un suflet plin de o nobileță sfioasă.

Îl vedea lăsat în umbră de o soartă nedreaptă și suferindu-și dezamăgirea în tăcere. Între păpușile, ale căror sfori prea vizibile le cunoștea prea bine, acest tînăr neînsemnat ca înfățișare, stîngaci la apucături și la vorbă, luase proporții de erou misterios, mai ales cînd, reintors în fundul cutiei întunecoase, Adriana lăsa imaginația să se exalte și să se reverse în expresia sublimă a cîntecului.

Cricărei energii îi trebuie un punct de sprijin, de la care puterea, crescîndu-i treptat, să se încordeze pînă la expansiunea cea mai mare.

Pe scenă artistul se concentrează într-o idee fictivă, își trimite privirea într-un punct al sălei, trimite acolo extazul risului și patima glasului.

Adriana le trimitea umilului flautist, îl copleșea sub descărcarea lor bogată și sufletul, lunecîndu-i pe același vad de scăpare, se revărsa și el asupra acestui pretext obscur, întîlnit în mersul lui năvalnic.

În oamenii dezmoșteniți există o aspirațiune de a se urca, în cei privilegiați nevoia redempțiunei. El se uitase în sus, ea își scoborise privirea.

La nivelul frunței ei, Adriana nu întîlnise pe nimeni. Ridica și ea fruntea sus, către ceva absent și abstract, și acolo sus se întîlnea pe ea singură, în singurătăți ideale.

Acum scoborise ochii spre pămînt, dar privirea lunecase peste lumina mediocră a vieții de toate zilele, veștedă și sarbădă lumină în care nu găsea nici o bucurie, și atunci își înclinase fruntea spre întuneric.

Se scoborise în fundul mării să caute acolo steaua proiectată. Întîlnise licuriciul care sclipea în obscuritate.

Întoarsă de la strălucirea orbitoare a zeniturilor pustii unde frumosul e dizolvat în neanturi, se năruia acum în adîncimi, în căutarea acelorași frumuseți.

Scoborită din turnul ei de ivoriu, unde așteptase trecerea unui astru, era acum o scafandrieră care credea că a descoperit o perla în taina nisipoasă a fundului de ape. O culegea pentru a-i da o soartă de gemă regală. Giuvaerul era chiar ființa ei. Dar ființa ei rămînea, pentru ea

singură, ceva abstract. Era o idee care o sugestionă, fără să-i fi cucerit decât mintea.

Smulgerea din legăturile vieții ei așezate, partea cea mai dramatică și mai omenească, lupta aceea în care și-ar fi putut regăsi echilibrul, în care amăgirea ei romantică ar fi putut să se risipească, nu existase ; fiindcă acele așezări erau superficiale, fiindcă nu rupea nimic, scotea numai hamurile de împrumut în care stase de bunăvoie și ale căror curele desfăcute nu lăsau nici o rană, nici o durere.

Cuvintele lui Horăscu lămureau o admirație amoroasă în care speranțele, proiectele rămăneau paralizate de distanța imensă pe care o aveau de trecut de la el la ea.

Ale ei erau freamătul unor simțiri fără precizie, în care amorul trecea abstract ca într-o frază muzicală, pe care din intimplare i-o cânta lui.

Indiferența disprețuitoare pentru mediu luase la ea proporțiile unei revolte hotărâte, unei uri fără șovăire, și credea că pricina urei și a revoltei e iubirea.

Prin arpeggiile astea incoherente, cu vorbe pe jumătate pronunțate, îi spusese într-o zi că pleacă pentru totdeauna și, nelămurit, Horăscu înțelesese că trebuie să plece cu ea pentru săvârșirea acelei povești din o mie și una de nopți. Așa se urcaseră la aceeași oră a aceleiași zile, în același vagon, care le strămuta pentru totdeauna viața.

Asta se petrecuse abia cu câteva luni înainte. Acum amândoi, înrolați printre artiștii de profesie, se adăogaseră decలాsațiilor care vin să se dea afund în gîrла turbure a populației capitalei, adăogaseră pulsația lor la palpitul acelei mulțimi.

Două luni Adriana locuise într-un hotel unde se scoborise noaptea dintii.

Patul tuturor, canapeaua de covor roșu, dulapul fără cheie, aspectul respingător, ospitalitatea vulgară a acestui adăpost încadraseră bine încremenirea în care stase tot acest timp ca o păpușă articulată cu mișcări reduse. Uneori rămînea îmbrăcată cite 48 de ore la rînd, și alteori culcată 2—3 zile.

În gară, la sosire, se urcase într-o trăsură al cărei birjar îi făcuse semn. De pe scara trăsurei dase mîna lui Horăscu și se despărțiseră fără o vorbă de înțelegere.

După ce porniseră, birjarul se întorsese nițel, aruncîndu-i un : „Unde" ? și Adriana, neavînd timp să se întrebă, răspunsese : „La otel" !

O dusese la otelul acela, fără altă întrebare și portarul o urcase în odaia aceea. Mîncase pe tavă, de la restaurantul de jos. Madama spusese : „Să vă aduc sus, de la restaurant", și rămăsese așa.

Într-o dimineață, tot madama îi spusese : „Conița iese ?", și ieșise. Întîinise pe Horăscu drept în fața intrării.

— Ce ai făcut pînă acum ?

— Stau aici, răspunsese. Dar nu-l întrebăse unde stă, și se plimbaseră pe străzi pînă la vremea mesei, vorbind, tot așa, cuvinte fără legătură, în care plutea o ezitare care putea fi luată drept pauze amoroase și care era numai distanța aceea care se lărgea cu atît mai mult cu cît erau mai aproape.

De atunci, de cite ori ieșea, îl întîlnea, o aștepta, și se plimbau. Ea, mai înaltă puțin ca el și foarte subțire, cu părul castaniu brumat de un reflex cenușiu ca de castane, cu blana ei cenușie, elegantă, mai elegantă în orașul mare unde cadrul era mai în armonie ; el, slăbuț, strîns în paltonul strîmt și verzui, de o vulgaritate strigătoare, în mijlocul mulțimei amestecate cu vulg.

Într-o seară în camera ei de otel, în locul madamei, intrase oberul cu o hîrtie lunguiată, la care Adriana se uitase naiv : comptul.

Cucoana asta singură, la care nu venea nimeni, părăuse suspectă. În fața privirei ei inocente, tipul, care se pregătea să fie insolent, pentru a redeveni probabil respectuos și fățarnic dacă clienta i-ar fi vorbit tăios, îi spusese domol, punînd degetul încet pe foaie, ca pentru un copil : „La zece zile încheiem socotelile".

O mișcare de spaimă încurcase mîinile Adriei pe închi-zătoarea pungei mari din solzi de argint, care nu vrea să se deschidă. Îi stase singele și se făcuse albă.

Omul așteptă răbdător, puțin întors cu spatele și mușcîndu-și buza cu o expresie de grijă.

Toată viața din corpul Adrianei se concentra pe un cuvînt : „Bani" ! Uitase, nu mai știa dacă avea și cît !

De cînd venise nu-i trebuise mai nimic.

Batista mică se împleticea pe degetele subțiri printre hirtiuțe.

Le scutura ca să se descurce. Ciocnea cristalul sticlutei de parfum de onixul cutiei de pudră.

O parte din conținutul pungei se rostogolise pe genunchi și de acolo pe preș. Chelnerul se întorsese spre ea, se aplecase, dându-i-le pe rînd și rămăsese cu două hîrtii de o sută în mină și cu o întrebare : „Dați voie ?” — arătînd ușor cu degetul cifra din josul hîrtiei lunguiețe.

Pe urmă pusese două degete în buzunarul vestei dîngată cu roșu, numărase pe masă un rest, mulțumise profund ca pentru o regină... și apoi surisese — un suris nou, străin pe fața lui de slugă, un suris de simpatie, uman, uitat de cînd, în loc de rude, de cunoscuți și prieteni, nu mai avea decît raporturi ipocrite cu clientul și arogante cu slugăretul.

Capul lui chel, cu fața cărnoasă și moale, pe care o curmau lingă gură două brazde inverse, una săpată spunînd vorbe aspre și insolente, alta sehemînd fugar lingșirea politicoasă, fața lui avea acum o expresie de burghez blind și tacticos. Și el trebuie să fi venit cîndva dintr-o căsuță albă de provincie ca să lipească pe fața lui grasă și moale o mască de lacheu.

Adriana îi surise și ea : un mic suris limpede, acel tocmai care trebuia să răspundă paternei lui solitudinii. Cu mîna stingă cu care se servea foarte stîngaci — mîna dreaptă, încă strînsă pe săculeț, avea acei fiori înțepători ai amorțelii — Adriana împinsese către chelner una din hîrțiile după masă. O trăsese cu acel clasic gest, prompt și îndemînat. Mulțumise acum servil — bacșîșul mare ! — și plecase.

Adriana simțise cum i se slobod din încordare umerii așa de tare, ca și cum ar fi căzut pe locul lor de la o înălțime mare și, cînd ușa se închisese, îi curseseră două și-roaie calde pe obrazii reci. Atîta simțise cald și umed în suflet de cînd plecase.

Pe urmă îi fusese frig tare : o scuturase un tremur, pusese un pled pe picioare, se încălzise treptat și adormise în fotoliul de stejar sculptat, îmbrăcat în covor roșu, cu arabescuri galbene.

Cînd se deșteptase era unu noaptea. Deschisese punga și numărase. Avea 2.100 de franci pentru totdeauna — fiindcă nu avea să facă niciodată nimic din ce trebuia făcut, ca să revindă alte drepturi. Nimic ! Și atunci trebuia să cîștige. Atît !

Cugetările ei de un timp erau foarte scurte. Nu avusesese nevoie să treacă nopți desfirînd gînduri chinuitoare și desperate. Atunci chiar, de pe un gang al otelului se ridicase un glas subțirătec și strident, urcînd pînă la acel la bemol din „l'aire d'Herodiade”.

Reluînd fraza, Adriana azvîrlise ea strigătul sonor perlat, cald și prelungit de un ecou vibrant și dulce pînă la durere. Apoi tăcuse speriată de zgomotul'vocei ei, cu urechea întinsă spre ușă, noaptea, în odaia de otel.

Desigur ! Nu era ea eleva lui Tarbino, maestrul incomparabil care punea voluptatea artei lui de cîntăreț îmbătrînit în deziluzii, formînd glasul altora ?

Nu era ea premianta cu miinile prinse așa de modest în cutele rochiei albe, care revoluționa pacinicile serbări de fine de an ale pensionatului de călugărițe miinchenez. cu vocea ei uimitoare : aceea voce care neliniștea cu calda ei sonoritate maicele și trila turburător prin colțurile umbrite ale „Closterului” !

Schwester Trude, maestra de muzică a elevelor care nu luau lecții speciale, inspirată de maica superioară, intervenea la maestrul Tarbino să schimbe bucățile de canto cu altele mai austere. Bătrînul, cu un suris de Machiavel, primea această încălcare în domeniul autorității lui și, cu o delectare ascunsă, se sluzea de glasul ei patetic pentru a exterioriza somptuos orice partitură spre descurajarea definitivă a călugărițelor.

Nu se putea pune surdină acelei voci care — zicea ipocrit Tarbino — era un har de la Dumnezeu.

În schimb odată greaua încercare păgînă a cîntecului trecută, călugărițele erau mulțumite deplin de fetița aceea calmă și fără expansivitate, ale cărei gesturi și suflet su-nau mat ca un clopoțel pentru vecernii umbroase.

Nu cîntase ea, după ani de tăcere, la acea audiere muzicală de amatori unde cunoscuse pe Horăscu ?

Știa să cînte.

Cînd se dusesese a doua zi dimineața să se angajeze, nici nu se întrebese și nici nu întrebese dacă domnul care sta pe un scaun de piele în fața unui birou era acel care o putea servi.

Nu-i vorbise nici un cuvînt de prisos. Nu rugase, nu pretinsese, îi spusese, cu dorința de a sfîrși mai curînd, că poate cînta rolurile prime de soprană ale mai multor opere pe care le cunoaște perfect.

D-nul se întorsese spre un pian ascuns într-un colț și Adriana își purtase privirea după a lui spre instrument, dar nu-i ceruse și nu se oferise să-i cînte. I se păruse lung timpul cît el se gîndise un moment și cît scrisese o hirtie, uitîndu-se din cînd în cînd lung la ea.

Ea pronunțase stenografie cîteva vorbe care regulau angajamentul.

Și cînd cînta acum acolo, ca și altădată, umbra umedă tresărea la trîlul ei sonor și languros și ceilalți parteneri rămîneau șterși și stinși de zborul larg al notelor pornite din pieptul ei delicat, ușor ca dintr-un izvor adînc și ne-curmat. Acum ca și altădată, făptura ei cenușie scuza strălucirea artei și atrăgea o invidie peste care, de altfel, absența ei de la realitatea oricărui lucru ar fi lunecat, cum luneca și peste gesturile de simpatie, zădărnîcindu-le.

Tot atunci, la ieșire, un samsar o întrebese dacă îi trebuie locuință și o dusesese la apartamentul, pe care-l ocupa și acum.

Moștenise servitoarea locatarii care plecase în Algeria.

Ignoranța și neglijența camarazilor pentru ce cîntau și jucau îi născuse ideea de a lumina pe alții, încă nenărăviți, asupra literaturii muzicale, și ideea asta se întărise din nevoia de a umple spațiile goale ale timpului ei nefolositor.

Intr-o altă zi, cu paltonul ei cenușiu și cu același glas grăbit de a sfîrși vorba și iritat de nevoia de a pronunța cuvinte, ceruse autorizația unui curs liber și plecase înainte de a asculta întrebări sau răspunsuri.

Peste o săptămînă un domn care o căutase peste tot, îi lăsase un bilet prin care îi arăta sala, zilele și orele.

La zi, la oră, venise în acea sală goală. Intraseră chiar atunci după ea cîțiva care plecau de la curs și pe care colocviul ei cu odăiașul îi adunase la ușă.

După ei mai intraseră alții și se umpluseră cele cîteva bănci, scutînd-o astfel de orice demersuri.

Le vorbise atunci chiar despre *Mignon*, cea cu părul alintat de vîntul mării depărtate, cea cu ochii limpezi ca un cer, cea fără de patrie. Vorbise cu căldură de nostalgia chemare a melodiei celebre care învăluie glasul în lacrimi, dar îl și trimite cu triumfătoare nădejde către țara cu portocali înfloriți.

De atunci veneau mereu aproape aceiași. Acei pe care azi îi vedea așa de clar incît o dureau ochii de contururile precise ale panopticalui lor viu.

Astfel cutremurile aparente ale existenței ei erau totuși un mers firesc spre preocupări de artă care stăpîniseră și copilăria ei, o consecință naturală a înclinațiunii-lorei.

În copilărie, tăcută ca și acum, căpăta deodată o vervă aprinsă asupra vreunui subiect în legătură cu arta ei favorită. Asta îi dobîndise numele de „micul orator”. Recădea apoi în tăcere speriată parcă de propriul ei elan sau poate geloasă de elanurile ei singure.

Ca o seînteiuță țîșnind de sub cenușă și ascunsă tot sub cenușă. Atunci ca și acum.

Raportul direct dintre perturbațiile sufletești și alterațiile fizicului erau exemplificate puternic în Adriana. Sforțarea bruscă și uriașă de voință, pentru a schimba dintr-o dată așezarea vieții ei, nevoia unei inițiative mari, produsese în tot organismul ei o turburare care, în chip fericit, se manifesta printr-un fel de insensibilitate. Un ac împuns în pielea ei nu ar fi înțepat-o, și, tot așa, valoarea curentă a faptelor și efectele lor îi rămăsese nelămurite.

Numai în somnambulismul ăsta putuse pleca fără hărțuieli și fără drame sufletești, și în același somnambulism făcuse demersurile necesare pentru a-și asigura prin muncă existența, care altfel i-ar fi fost dureroasă și peste putere.

Conștientă, Adriana, care nu ceruse nimănui nimic, care nu avusese nevoi, a cărei mîndrie intactă crescuse din aceste îngăduințe, ar fi murit fără să-și poată înfrînge mîndria, și refuzul ei de a se mlădia ar fi compromis și reușita. Fără de forța hipnotică, desprinsă din acel somnambulism, nici nu ar fi putut îndeplini acele demersuri

în jurul cărora moravurile obicinuite Țes atȚtea complicaȚii.

Conștientă de situaȚia în care o punea ruptura de cei ce alimentau nevoile traiului, conștientă de ideea că va trebui singură să-și asigure hrana și locuinȚa, conștiinȚa asta ar fi dus-o la ginduri și acte disperate. Din fericire nu o avusese.

Așa era romanul Adrianei. Arta înăbușită își slobozise într-o zi puterile și, printr-o ironie, le dăruise acelui mediu meschin de provincie ; sufletul neîntrebuinȚat își căutase aliment și, printr-un sarcasm, își închipuise că l-a găsit în acest cabotin de mȚna treia.

Sub acea matitate a firei ei, ea nu simȚise crescȚnd uritul și nepotrivirea dintre ea și înconjur ; de sub acea cenușă care se așternea peste tot ce era viaȚă în ea, nu auzise strigătul și exigenȚa artei. StȚnd mereu dreaptă și calmă, fusese poate chiar o nevoie fizică aceea de a se apleca.

Acest urit și această clamoare a sufletului, și această încovoiere, ea le confundase cu iubirea.

Dacă și-ar fi pus chiar atunci întrebarea asta deslușită : „Iubesc ?” nu ar fi putut răspunde : „Da”.

Nu și-o pusese.

Toate se petrecuseră într-o penumbră... La început în aceea a subsolului unde era orchestra, abia luminată de un reflex mai artificial în plină zi.

Horăscu era virit sub cușca suflerului. Poetizat de distanȚă și cruȚat de lumină. În acea pseudolumină se născuse, crescuse și se exasperase, tot artificial, acea pseudo-iubire.

Într-o zi, chiar atunci pe la început, îl întâlȚnise pe stradă ; îl recunoscuse numai după ce salutul lui se prelungise expresiv, și acolo, la lumină, impresia îi fusese rea, cumplit de rea. Abia și-o putuse stăpȚni față de el din generozitate instinctivă, mai greu și-o putuse ascunde de ea însăși. Scos din poezia întunericului și a muziceii, vulgaritatea lui o congelase, dar socotise că e o datorie să se învingă, ba chiar să se mortifice pentru simȚirile ei prea patriciene.

Sentimentele astea exaltate pluteau în tenebrele nebulose pe care le conȚine un creier cit de sănătos.

Antipatia fizică hotărȚită și exaltarea falsă a sufletului creeau între ei acea anomalie care le stȚnjea orice apropiere nepremeditată, iar cele premeditate, neajutate de afinităȚi, rămȚneau neîndeplinite.

În felul ăsta intraseră în rolurile lor absurde de azi. IdentificaȚi poate și unul și altul în subconștientul lor cu lipsa totală a amorului, își legitimau nebunia comisă, scriindu-și minciuni și îngăimȚnd cuvinte nesigure. Durau așa înainte raporturile astea fără sens. Ele erau o scuză, pe care și-o puteau da lor singuri, de a-și fi strămutat și zdruncinat existenȚa.

Horăscu își mutase flautul sub altă cușcă și știa și el povestea asta în care fusese odată solist, jucase rolul principal, fie chiar pe un program nerealizat.

Lumea cunoștea și ea aventura, indiferent de felul cum vrea s-o comenteze. Adriana, cu pretextul ăsta în viaȚă, era cruȚată de a se mai gȚndi la ceva sau cineva, la trecut sau la viitor.

În orele de repetiȚie, în serile cȚnd cȚnta, la ceasurile de curs, Horăscu redevenea mirele mistic, eroul umil și robul care din umbră adoră idolul și e răsplătit cu un suris.

Până azi !... și azi băncile, mesele, catedra, odaia, auditorii și acest Milu, încă aureolat de o răsfringere întȚrziată, luau sub lumina galbenă a lămpii cu petrol contururi noi și deslușite, care lămureau mult dar limpede și fără discuȚie trecutul, prezentul și chiar viitorul.

Numai tinărul degenerat din banca întâia era neschimbat în pasiunea lui. Pe ochii lui mai puțin ficși, pe frunte, pȚnă la jumătatea nasului, îi cădea o lumină inspirată ca și cum fruntea ar fi fost altarul curat al artei și iubirei. Și în josul feȚei buza lăsată moale pe bărbie umezea o luxură istovită fără să se fi consumat, o moștenire nemeritică și nevinovată.

Ea. Adriana, era nesocotita principesă egipteană, și Horăscu, fiul dascălului din sat, falnicul Radames ! Data asta biografică asupra originii lui umile fusese una din cele mai duioase la timpul aprinderii cerebrale spre milă și jertfă.

Dar cine era fata popei ? De unde venea Aida asta cu pielea albă și grasă, un alb de lapte covăsit ?

De unde venea în epopeea asta donquichotescă ?
întrebări scurte, pe care surisul ironic de azi al Adrianei le spunea surisului, azi dubios și viscos, al amicului ei.
Prin carnea brațelor, pe buze, prin nas pînă la frunte, o încreți fiorul acela special al dezgustului.

„N-o să iau diseară decît un ocai” — se gîndi.

Scrisa acum pe tablă notele unei fraze muzicale ca să explice armonizarea temei poetice cu cea tonală.

Ce fericire că nu s-a apropiat de el, că nu a putut tolera, nici nu și-a putut impune nici cea mai mică familiaritate amicală, necum...

Răsufală adînc, așa de adînc că haina îi lunecă ușor după umeri. O mișcare ușoară trecu la spatele ei, printre bănci. Horăscu, lombrozianul, elevii, schițaseră un gest spre manta. Și-o săltă cu mîna stîngă...

„...Pe melodia francă și elementară a lui Verdi sentimentele personajilor sunt colorate primitiv — explică. Fecioara regală și sclavii sublimi fac gesturi mici, pornite dintr-o răsufulare sufletească scurtă și naivă ca și partiția maestrului melodic și simplist”...

Faptul că lumea îi împreună în clewetirea ei îi părea abia supărător. Ce noroc însă că acele clewetiri nu aveau nici un reazăm real.

I se păru că zvîrle după ea o haină urîță și împrumutată și se revede în propria ei rochie.

Slobozi în jos paltonul de pe amîndoi umerii, gata să-l scape și se sperie singură, prinzîndu-și-l.

În spatele ei gestul sperios al celorlalți vui mai sonor.

Se întoarse spre ei înveselită deodată. Îmbrățișa cu ochii asistența într-o privire clară, care-i lovi ca o pală de aer rece și limpede. În centrul privirii Horăscu și fata popei stau acum despărțiți de trecerea îngustă dintre bănci și așa, prinși de clișeu subit al vederei, aveau gura puțin deschisă și o aceeași expresie de confuzie așa de stupidă și de comică, că Adriana fu apucată de un rîs spontan și sincer, care cerea să crească.

Descărcările lui scurte rupeau descrierea solemnă a morții lui Radames, Convoiul ritual al preoților, defilarea corifeilor sacri, frămîntarea superficială a prințesei, cruzimea moravurilor, tirania stăpînitorilor religiiile barbare — totul se ridiculiza de acest rîs.

„...Un rege prin drept divin — bietul om — și preoți judecători prin drept divin — bieții oameni — osîndesc un biet erou pentru două femei !

Într-un război singeros el n-a murit, nici n-a slăbit și acum va muri condamnat ca un tilhar, fiindcă a înfruntat majestatea regală, preferînd dragostea necioplită a Aidei amorului nobil al fetei regale.

Pentru mica lor comedie, pentru acest asasinat, acești oameni s-au împodobit cu vestminte de mare ceremonie. Cu pași solemn și cîntece smerite duc cu pompă la rug pe omul ăsta, cuprins de o fatală resemnare sau îngîmfat de fumul sacrificiului, de beția imolării. Omul ăsta, care nici măcar nu încearcă să fugă din cortegiul odios, dînd cu pumnul lui vînjos în acei figuranți piperniciți de rituri nesăbuite în temple perverse, ca să moară cel puțin liber, ajuns de un junghi într-o învălmășeală, el care ieri arunca goana spaimei în armate întregi, el care ieri trecea înhamat pompos la cortegiul ridicol al victoriilor faraonești !

Moleșit la prima ungere vicleană a civilizației, își încovoie capul sub puterea legilor mincinoase, pe cînd fiica faraonului își ascunde răzbunarea josnică sub pavăza solemnă a crimelor de les-majestate, în loc ca pasiunea să o azvirle către el, pentru iertare sau pentru moarte. Poate că, istovită de credințe false, prințesa credea, în adevăr, în dreptul divin ! Dar el, cel proaspăt venit din păduri cu crocodili, de ce nu striga împotriva acestui teatru ridicol ! De ce nu întreba ce e acel drept sacru, ce sunt acele legi oarbe pe care zeul lui, tăiat dintr-un arbore, nu le recunoștea ? De ce nu clocotea în lanțurile lui zbîrînd după legea și dreptul omului de a se naște și de a muri liber — sub stăpînirea naturei și a timpului ?

Își lăsă acum haina pe scaun.

„...Ceea ce e îngust în epoca asta, ca și în picturile ei lineare fără perspectivă și reliefuri, apare în frescul subțire și rigid dezgropat de sub praful veacurilor egiptiene, a acestui libret. Omul sălbatic și puternic, învins de cei care au ajuns la perfidia unei culturi, e verosimil, e adevărat cum sunt și azi lei în cușcă, urșii cu lanțul de nas și orice suflet independent și sincer înjosit și supus cu nemernicie tuturor înscenărilor convenționale ale legii sociale.

Pe libretul ăsta desenat superficial și colorat primitiv, cum superficiale și primitive erau frescurile templelor, deci păstrînd o culoare locală convențională, muzica cantabilă a lui Verdi e falsă, fiindcă activează cu mișcări vocale și orchestrale italiene aceste siluete lemnoase cu suflet angular.

O concepție mai subtilă ar fi muzicalizat ritmuri hieratice extrase din instrumentația sumară a epocii, lipindu-le strîns pe acea pantomimă sufletească sumară.

Verdi și-a cîntat acolo ca pretutindeni cîntecul lui, intercalîndu-l cu motive orientale.

Iată marșul religios mortuar cu sunete de ipocrită solemnitățe. Ce efect de spaimă funebă urmărește apelul de bas cantabil al marelui preot, apel care merge stingîndu-se și iar crescînd treptat pe drumul absurd al morții. Ucigașii slujesc în numele dumnezeilor cruzi și falși, în auzul al însăși victimei încă vii !"...

Rîsul ațîțat al Rinei, cu o vivacitate care împrăstia în sala mucedă culori roșii și galbene de Egipt, lumini safirine de scarabee, azvirlea de pe buzele ei disprețuitoare, din sufletul ei dezgustat, tragicomedia în care azi capriciul ei desfigura sau descompunea melodrama demodată a *Aidei*.

Sunetele chemărei funebre a călăilor : „Radames ! Radames ! Radames !", trecute prin rîsul sacadat și asurzit, străbăteau partiția cu un sarcasm lugubru, care zdruncina nervii.

Pumnii încleștați ai bolnavului trosneau ca zdrobiți.

Horăscu avea acum un aer jicnit, ca și cum deodată revendicările lui mute ar fi luat o formă' deslușită : „Ce era el ca să fie sclavul unei femei capricioase ? De ce să suporte o situație umilitoare ? El avea drept la mai mult, la orice ! Ce-i păsa lui de noblețe ! Nu-i trebuia noblețe ! El era foarte bine așa cum era. Merita mai mult, poate chiar avea !"

Mutra lui ofensată și privirea răutăcioasă spuneau deslușit toate astea și altele din substratul caracterului lui, pe cînd rîsul biciuitor al femeii azvirlea cu batjocură acel : „Radames ! Radames !"

Ridea de el, de fata popei și de ea, Adriana, pescuitoria de perle !

Prelegerea se sfîrșise neprevăzut, cum și începuse, fără uvertură și fără final.

Nițel obosită, Adriana era acum foarte serioasă, cum era de obicei, cu atitudinea unui profesor care în afară de cursuri nu admitea nici o promiscuitate.

Peste trei alți elevi își făcu loc un tînr cu fața deschisă, cu trupul bine dezlegat și sări să-i ajute să se îmbrace, să-și strîngă geanta, pe cînd cu îndeminare îi da tot ce mîinile ei zăpăceau.

Avea una din acele figuri prielnice care parcă sunt strecurate pretutindeni unde sunt adunați oameni ca să împace ciocnirile lor dușmane, ca să închipuiască pretutindeni elementul simpatic al vieții.

La spatelui lui, degeneratul sta teapăn și numai cu cite o tresărire punctua gesturile celui alt, ca și cum le-ar fi săvîrșit și el în ființa lui sterilă.

Ceilalți se răscoleau de plecare, dar încă liniștiți.

Adriana îi concedie cu un gest. De obicei ieșea cea dinții și la ușă o ajungea Horăscu cu care își urma drumul.

Azi era silit să iasă odată cu toți.

Se grămădeau acum spre ușă. Cavalerul ei servant își prelungea îngrijirile, mai comunicativ cu cit Adriana era mai posomorită. Încercase un suris de mulțumire, dar fruntea îi rămăsese întunecată. Înapoia lor, Melcu sta cuprins de o grijă nedeslușită, care mergea crescînd și reflecta starea de neliniște a iubitei lui.

Ieșiră cei din urmă. Mai erau pe coridor cîțiva. Poate cunoșteau romanul Adrianei și schimbarea asta mică de program le da de lucru. Trecură pe lîngă ei. Horăscu nu plecase, aștepta lîngă ușă. Tocmai atunci fata cu canotiera roșie ieși din umbră și trecu repede lîngă el, salutînd pe d-na cu' respect ipocrit. Horăscu păru plictisit.

Adriana îi răspunse cu grabă, fericită că o vede acolo, că locul de lîngă Horăscu e ocupat. Simți parcă o ușurare mare.

Ieși urmată tot de cei doi. La poartă îi salută și întoarse colțul, dispărînd pe prima stradă, schimbîndu-și itinerariul ca să evite pe Horăscu. Nici n-ar fi îndrăznit azi să o urmeze.

Tînrul cel îndatoritor — îi ziceau Dinu — rămase puțin în loc, uitîndu-se după ea cu preocupare simpatică.

Atunci își simți brațul apucat ca într-o gheară de fier. Se întoarse. Crispat tot, de o criză nervoasă, Melcu sta lângă el. Tremura așa de tare, că nu putea articula nimic.

Figura contractată exprima atita durere și spaimă, că celalt se simți turburat. Se uită la el cu mirare, cu milă și cu puțină frică. Nu avusese niciodată pînă atunci astfel de manifestații.

Îl strîngea cumplit de braț și cu capul încerca o mișcare către locul unde dispăruse Adriana, pe cînd un muget amortit înlocuia cuvintele. Mugetul ăsta mai ales era ciudat. Dinu, așa de bine echilibrat, avu un fior.

Era o stare isterică care te impresiona mai ales acolo, în drum.

Nu știa ce atitudine să ia. Acea de a o lăsa discret să treacă, sau pe a sollicitudinei umane.

Se pregătea să-l calmeze cînd îi slobozi brațul și plecă, îngrijorat făcînd cîțiva pași după el. Mergea repede, cu capul în jos și parcă destul de liniștit. Atunci Dinu își căută de drum, dar vădit mișcat : „întocmai ca un ciine care urlă a rău”, își zise și se mai întoarse o dată înapoi spre locul unde dispăruseră, în direcții diferite, Adriana și bietul băiat. Se întoarse către ceva nelămurit și neliniștitor.

Un băiețel cu un coș trecu legănîndu-și șoldurile. Nu era grăbit. Sta un pas, mergea doi mai mult pe loc, cu acea mișcare ondulantă, care nu era lipsită de grație și fluiera un refren vesel dintr-un cîntec la modă.

În dreptul Adrianei se opri în loc, fluierînd mai tare, apoi, legănîndu-se, alunecă înainte.

Adriana își descheie haina și începu a fredona în gînd aceeași melodie. Avea o ușurare, o mulțumire, sentimentul cuiva care a plătit o datorie apăsătoare, care a lichidat un compt incurcat.

Se va duce la Dolly ! Era vineri. Primea.

Acolo la ea, fără de voie rezerva ei se mlădia, nițel soare îi încălzea cenușa... Se va duce la Dolly. Cît era oare ceasul ? Un domn mic și bătrîn trecea. Îl întrebă. Avu un suris jumătate batjocoritor, jumătate galant. La mîna ei strălucea ceasul de aur, la încuietorea sacului de mînă se încrusta ceasul mic de emaliu. Ea nu pricepea, aștepta.

Domnul se uită în ochii ei și deveni deodată serios, blajin, îi spuse : „șapte și cinci !”

Merse înainte. Cît o fi ceasul ?... Nu auzise... Se va duce la Dolly... Ce stradă era aceea ? Strînse paltonul. Era frig... Cum o fi fost ? Nu știa. Nici în clasă nu știa cum fusese. Mîinile și le întîlnise, și acolo ca și acum, reci și țepene ca de mort... și nu simțea deloc temperatura de afară, ca și cum trupul ei nu ar fi avut nici o temperatură.

Pe unde putea apuca spre Dolly ? Schimbase parcă direcția. Nu se orienta așa de bine și în seara asta amețea puțin. O ceață se punea pe ochi tocmai ca o pinză, apoi se ridica. La o cotitură șovăi. Rise. Un ris rece și inlemnit cum era și ea.

„Ce ușurare !” Nu pronunța nici chiar în gînd cuvintele liberatoare. Era mulțumită.

O casă, la un colț, îi aminti orașul de provincie de unde plecase. Nici o părere de rău. Tot o ușurare.

Da ! fugise de ei, de acei de acolo și nimic nu o mai întorcea către ei.

Îl se clarifica parcă ceva. Celalt fusese numai pretextul, prilejul de a scăpa. Ce bine ! Ce bine că plecase !...

Acum cînd el singur se dezbrăcase de iluziile pe care i le împrumutase, ce bine că scăpase și de el !

Făcînd cîțiva pași repede, ca în fugă, apoi se legănă pe picioare. Ostenea.

Nu era prea tîrziu pentru Dolly ? Vineri era oare ?

Să nu se ducă degeaba. Atîta drum !...

Ar fi vrut să umble dar o dureau picioarele. Toată greutatea corpului i se lăsa în glezne. Vineri ? își adună toată mintea și se strîmbă. Un junghi prin țeastă, de la frunte la spatele capului, ca un cuțit. A doua zi avea repetiție.

O cuprinse o spaimă în locul bucuriei de odinioară. Ceea ce fusese ieri, fusese bine. Ceea ce se întîmplase azi... bine. Bine de tot ! Oamenii aceia care trecuseră prin viața ei trebuiau să plece. Ce ar fi fost dacă nu plecau !

Dar miine, sîmbătă, va trebui să cînte ! Asta nu mai pricepea... O plictisea... De ce să cînte ?...

Cîntecul era legat, fără deslușire, de ceea ce fusese, de fuga ei și de prezența stîngenitoare a lui Horăscu, acolo,

în penumbră. Stinjenirea dispăruse... Dar miine?... Ideea că va fi un „miine” o chinui. Simți o mare enervare.

Nu era o revoltă furtunoasă, căci vijeliile se stingeau undeva înăuntru, sub stratul fin de cenușe, acel care făcea o ceață și pe părul ei castaniu. Era un refuz, ceva ca o bară, ca un oblon, ceva care se așeza în dreptul voinței, zicînd : „Nu !”

Scăpase de două ori de oameni și era așa de bine ! Și miine era cumva să vie alți oameni în locurile rămase goale? Alți oameni!...

Buza de jos îi tremura nervos și neplăcut ca și cum fibrele ar fi fost niște elastice. Și bărbia mișca.

Așadar, fiindcă viața ei rămăsese pustie, trebuiau să sosească alte ființe, alte întîmplări? Gîndul ăsta, gîndul unui viitor îi era nesuferit.

Nemulțumirea ei trudită creștea, o obseda. Nu vrea alți oameni. Nu !

Oboseala cumplită a ultimelor luni, în care își zdruncinase și urnise din loc viața așezată de ani, efortarea cu care se smulsese din puterea prejudecăților, lupta uriașe a mîndriei înfierate de opinia publică, zbaterea care o dezlegase de afecțiuni și deprinderi, munca pentru a-și ciștiga existența, tensiunea și energiile consumate pentru ca, în citeva luni, să desfacă și să prăbușe o viață, să-și refacă alta și să o năruie și pe aceea, erau acolo, pe umerii care acum o dureau, străbătuți de șiretele tari ale vineilor încordate.

Ea nu era conștientă de toate astea : nu mai vrea nici o intimplare, nici o prezență. Atît ! Gîndul minutului care avea să urmeze îi era peste putere.

„Adriana Praja” — fostul ei nume îi revenea anevoie.

„Divorțase — rupsese cu toată familia”... Familia ! Cuvîntul păru scris cu litere care se lungeau nesfîrșit.

Familia ! Toată puterea ei stăpînitoare, pe care o nescotise, se ridica... „Și fugise cu un derbedeu”. Opinia publică ascutea slove ca cuie... Se făcuse artistă ! Histrionii și burghezimea ! Literile în arabescuri încîlcite se luptau nedezechilibrat.

Burghezimea avea dreptate. Trubadurul ei era un histrion. Cu toate astea, Adriana nu avea nici un gest sufletec înapoi. Nici înainte.

Nu fugise ea pentru acela. Fugise de o lume întreagă ! „Era să mai fie ceva ? Nu era asta ultima fază ?” Orice idee azi se infiea.

„Era să mai fie ceva ! Alt zburcîm ? Altă smulgere din rădăcini ?”

Ceva țipa în ea. Refuza dureri noi. Cere neantul !

Mergea acum fără să vadă, fără să mai gîndească. O lovi ceva pe frunte. O castană sălbatică. Ultima întîrziată. Erau scuturați castanii.

Toamnă și castani ! Se înfiora. își zise, stringînd blana în jurul gîtului : „Am ieșit prea subțire”.

Castani ! își aminti o alee de aiurea, de odinioară !

Era un bulevard ca și ăsta. Nu era o amintire de dragoste. Așa, o amintire. Totuși simți o emoție grozavă.

Ca să nu-și roșească ochii, strînse buzele tare și le mușcă.

Dete capul pe spate ca să curgă lacrimile înapoi, în fundul ochilor.

Două boabe se rostogoliră subț voal.

Un bătrîn care trecea se uită lung. Nu le șterse. Așteptă să cadă. Întinse mîinile să le prindă ca pe două mărgele. Așa de rotunde ! Vru să suridă, dar marginea gurei se strîngea.

Două perle : Horăscu și fata cu pălărie roșie.

Și ochii ei erau scoici cu mărgăritare !

Interpelarea brutală a unei precupețe nu o turbură : „Nu-ți merg treburile, fetico !”

La o răsplată se opri fără să-și aducă aminte unde se duce. Cînd găsi, spuse aproape tare : „La Aura Dian !”.

Dolly era dezmiardarea. Recunoscu locul. Trecuse de strada pe care trebuia să cotească.

Merse înainte pe sub castanii goi ! Bulevardul se lungea pînă departe în ceața serei. Era aproape pustie.

Nu mai fusese niciodată așa de departe și orașul îi apărea nou și străin din toate părțile. Pe măsură ce zgomotul rămînea mai în urmă, îi era mai bine. O durea capul.

Și mereu își părea străină. În locul ăsta, din ce în ce mai necunoscut, mai depărtat, numele, ființa, viața ei se abureau.

Se așeză pe o bancă. Așa de obosită, încît nu știa cum ar fi mers mai departe, dacă nu era banca acolo.

Rarii trecători se uitau cu mirare. Nu era obicei să se așeze pe bănci decît oamenii sărmani, elevi de liceu, studenți amorezați și servitoare la vorbă, cu coșnițele alături.

Adriana pe banca aceea, cu eleganța ei cenușie, era bătătoare la ochi. Noroc că se întunecase aproape de tot.

Dar ce-i păsa ei de lume !

Își umezi cu limba buzele — erau pîrlite, și limba aspră, uscată. O supăra pălăria. Cu toate astea era ușoară.

O strîngea drept în mijlocul capului un cerc, ca și cum ar fi purtat o tichie de cardinal, dar de metal.

În fața băncii pe care sta era poarta mare a Institutului fiziologic. Un tinăr ieși cu gulerul ridicat la pardesiu. Portul gulerului reprezintă probabil la el schimbarea sezonelor.

Trînti poarta grea, aruncă Adrianei, din treacăt, fără răutate un : „Nu vine !” Credea că are o întîlnire. Ea nu mișcă.

Ii trebuia mai mult azi ca să o miște. Se uită după el, parcă îi părea rău că se depărtează. Ii era frică ?... Nu, nu simțea frică.

Stătu așa un timp pe care nu-l simțea trecînd. O umbră oprită în fața ei de mult o făcu să-și ridice anevoie ochii. Era noapte de tot. Luminile electrice clipeau rar sub pomii desfrunziți și nu se vedea nici un alt trecător. Trebuie să fi fost ora prînzului. *

În fața ei, cu miinile în buzunar, cu tipul, atitudinea și costumul caracteristic al vagabonzilor, sta un fel de apaș bucureștean, amestec de mizerie și viciu, de suferințe fizice și perversitate morală.

Adriana îl privi cu ochi reci și sticloși. În umbră licărea aurul ceasului de la mîină și pe același braț se mișca sacul de argint cu pudra, batista și banii. Ochii tipului erau lipiți pe ele, apoi se mutară încet pe ea. Ai ei, scoboriți pe licărirea de la braț, se urcară la el. Se priviră drept în ochi.

Pe fundul minței, undeva, nedeslușite, șterse parcă cu un burete ud peste o cerneală pală, treceau rupturi de idei : „Au început și la București vagabonzii”. Nu se vede urmă de poliție... „Ediția de seară. Senzațională...”

Un gînd se limpezi acum cu o bucurie deplină, neamestecată :

„E pustiul ! Mă poate omori !”

Dacă cineva poate închipui moartea totală a instinctului de conservare, asta era momentul din ea.

Cu o jenă bruscă tinărul întoarse ochii, apoi umerii, și plecă tirînd picioarele care foșneau frunzele după trotuar.

Zgomotul asta strepezi dinții Rinei.

Lipsa absolută de teamă a femeii, ciudățenia ei, licărirea de bucurie din ochii ei îl descumpăniră.

La primul felinar se întoarse — cu frică parcă. Ea se aplecă într-acolo. Spera să se întoarcă. Cînd dispăru pe o stradă își zise cu disperare : „N-a vrut !” Sufletul ei se umplu de revoltă, îl simți azvirlindu-se către locul unde dispăruse haimanaua. O nădejde se ducea acolo cu el. Un gemăt se urcă, dar stîns, se pierdu în gîtlej.

Vagabondul mergea iute, întorcîndu-se din cînd în cînd, dosindu-se fricos pe lîngă pereți, pînă intră, cu o mișcare repede, într-o circiumă. Scoase cascheta și se odihni în ușă ca și cum ar fi fost fugărit. Avea ochi sperioși.

De la o masă, alt pici îl întrebă din ochi, plescîind limba ca pentru un semnal, care trebuie să fi însemnat : „Poliția !”

— Nu ! zise celalt cu capul — și atît. Nu ar fi vorbit despre... asta. Avea de lucrul asta frică, superstiție, printr-un rest de copilărie. „Nebună” — credea.

Adriana se aplecase ca o varga oblică și apoi își îndreptase corpul tot, ca pe un drug rigid. Pe urmă o toropi un somn.

Ar fi vrut să se culce pe bancă. Nu se putea.

Se înțepenii mai tare și așa, dreaptă, i se părea că i se sloboade mereu bustul spre mijloc și în picioare avea un tremur. Un tremur interior, căci țepene, sub fuste, picioarele nu mișcau.

Trecu un timp în care nu ar fi putut da seamă nimănui de nimic, în care ar fi putut comite acte fără să știe. Apoi o apucă un tremur care o scutura violent. Asta goni somnul. Toată viața din ea lupta cu acel frig. Predomina acum instinctul de conservare. Acasă !... să meargă acasă.

Se sculă amortită. Nu avea conștiință decît de suferința fizică. Picioarele țepene nu o duceau. Pornea mereu într-o parte, ca un bețiv. Un birjar încetini. Ridică mîna ca să-l oprească. O durea mîna ! Se urcă pe scara trăsorei ane-

voie, ca pe o stincă. Căzuse la mijlocul trăsuri, dar bustul îi aluneca la o parte, pe rezămătoare. Mișcarea trăsuri îi scutura alică în cap.

Acasă, servitoarea, la zgomotul soneriei, trînti ușa sălii de sus, unde aștepta de mult, îngrijată. Nu era nici mai rea, nici mai bună ca media șleahței slugarnice. Poate mai bună. Casă liniștită, cadouri, leafă bună și libertate destulă. Avea o mică slăbiciune admirativă pentru stăpîna ei.

Întoarse butonul luminei și scobori repede scara. Adriana pală, cu ochii sticloși, se rezemase de perete.

Întinse fetei punga și urcă scara încet, anevoios. Înapoia ei venea Aneta, necutezînd a-i vorbi, mai mult speriată decît curioasă. Stăpîna-se trecu drept în odaia de culcare. Aruncă pălăria și așa, îmbrăcată, căzu pe un scaun în fața biuroului mic. Femeia aștepta.

Rina privea un punct fix în vid. Simți înapoia ei prezența Anetei întrebătoare, apăsătoare : „Nu mănînc”. Vocea îi era încreștată.

Pendula sufrageriei sună nouă. Ușa se închise după servitoare. O tăcere tristă se așternu peste toată casa.

De aci înainte minutele, orele se succedară.

Era ciudată atmosfera odăiei în care nu mișca nimic, nici chiar suflarea înțelenită a femeii mai inertă ca obiectele inanimate din jurul ei.

O spaimă, ceva funebru, se degajă din încremenirea asta vie.

După un ceas servitoarea veni încet cu foc. Puse un ceai fierbinte pe o măsuță, făcu patul și așteptă.

Adriana nu vedea, nu simțea, nu mișca.

Aneta stătu la îndoială între dorința de a-i vorbi și teama de a o supăra. Stăpîna ei nu era deloc comunicativă. Pe urmă, impresionată de straniul care se desprindea din aste împrejurări neobicinuite, ieși cu o ușoară mișcare de spaimă înapoia ușii.

Minutele, orele treceau.

Dedesubtul acelei nemișcări cugetarea încet se dezmoțise și, printr-un capriciu brusc, se întoarse departe, înapoi — nu era nici un gând, numai imagini :

Mobilierul de odinioară, de demult, cu desenul perdelelor — un pocal cu crini, aplicat din linon pe rețeaua

gălbuie, unde, în mijloc, o ruptură fusese cirpită de ea cutul.

Coadă dezlipită a unui vas de majolică albastră... forma colțorată a unei odăi... Străzi încrucișate la colțul casei, cu zăpada murdară troienită pe ele... în casă zgomot... cizmele unui moeănaș de serviciu, ființe care mișcau și, printre ele, una care semăna puțin cu ea în capotul lung de flanelă albă, așa cum seamănă două creaturi care sunt totuși din două lumi felurite. Vorbe de atunci, socoteli, furnicau cu realitatea lucrurilor prezente. O epocă banală din viață, lucruri mărunte întorceau timpul din mersul lui necurmat. O reîncepere, o suspensiune care puteau pune în dubiu rosturile neclintite ale trecerilor. Și iar întuneric în minte ca înapoia unei perdele negre.

Un tîrg depărtat, la nord — o odaie mică... căldură înăbușitoare. De alături zgomot de fise, cuvinte de joc pe cărți și împrejurul unei mese trei fete și un băiat în uniformă de liceu. Miros de cozonaci calzi, lătrat de cîini pe străzile pustii cu urcușuri line și printre fete un cap foarte delicat, familiar, peste care memoria părea a se apleca pentru a-l deschide ca să-i ceară cheia misterelor de mai tîrziu. Ceva din adolescență.

...O stradă lungă, mărginită cu platani, cu locuri vi-rane, pe o parte, și cu case dese și frumoase, pe alta. O gară cu lămpi fumegoase... Chelnerul grec cu strigătul lui peltic : „Aiți-vini !” cu haina neagră pătată, cu șervetul umed. în sala de restaurant vorbe întretăiate de viforul pribegit pe piața din fața gării. O animație prin care trecea o urmă ușoară de emoție și chipul fraged, rozat de o ușoară plăcere, a unei surori gemene, mai tinere.

Alt episod neînsemnat.

Ceasurile treceau.

Acum avea în fața ochilor mereu niște cercuri negre și mișca degetele ca să le gonească.

În sală, pe un scaun, Aneta adormise cu o expresie de necaz pe față, adormise în momentul cînd mila și grija, învinse de egoismul oboselei, o înrăise și, dușmănoasă, blestema capriciul stăpînei, tiranei care nu o lăsa să se odihnească, cu pofta ei de a veghea.

Adria, cu ochii mari deschiși, nu mai avea nici un gând, nici o vedenie. Era ca un muribund părăsit, în care mai veghea pulsația nesimțită a vieții isprăvite.

La fel, candela avea o flacără slabă. Candela pentru vineri, pe care o aprindea Aneta, care era bigotă.

Afară strada era mută și noaptea trecea încet, regulat. Apoi se apropie lumina slabă a dimineții.

Așa era de oprită orice viață, încît tot înconjurul părea un mormînt livid în faptul zilei.

Singură o muscă zbirniia încet ca în preajma cadavrelor uscate. Ceva momificat, suspendat între viață și moarte, ceva care trebuie să fi fost așa înainte de orice început sau înainte de orice sfîrșit, stăpînea.

Adria de atîtea ceasuri, ca de veacuri, sta nemișcată, pe locul unde înțepenisise ca o păpușă lividă de panoptic, sub strecurarea gălbuie a primei lumini. Cu ochii deschiși și ficși, fără să știi dacă doarme, veghează sau a murit!

Încet, Aneta deschise ușa cu ochii încă tulburi și răi de somn neodihnit, cu fața curioasă și josnică.

Zgomotul dulce al ușei păru cumplit în tăcerea aceea și aerul, puțin mișcat din loc, păru ca un curent imens care stînsese candela. În minutul acela Aneta văzu pe Adria și i se păru că nu o mai recunoaște.

Tipă — în același timp și tare și sugrumat,

Tipătul ăsta prelungit în tăcere și care nu avea sunet omenesc, părea chemarea funebră cea dintîi sau cea din urmă a unei vieți primitive.

Trecut prin vătuirea zidurilor, străbătu ca un fior jalnic muțenia străzei, zvirooli într-un vis urît veciniei amorțiți în letargia somnului greu de dimineață, făcu să tipe un copil în leagăn, se amestecă cu gemătul osiei unei căruțe care [se] mișca încet, în întuneric, la o cotitură apropiată.

Aneta fugi pe scară în sus pînă la mansardă, fără să se uite înapoi. Tocmai atunci Adriana căzu ca o păpușă pe covor.

Era secunda aceea unică din mersul unei zile, cînd se reinnoiește misterul luptei dintîi între întuneric și lumină, aceea singură clipă cînd limpezimea neagră a nopții se turbură din leșia primei lumini întunecoase.

În acea negură oamenii nemișcați în cadaverica urîțenie a somnului, erau ca niște fășii informe rupte din inertul amalgamat și haotic al unei lumi moarte, iar trupul întins al Adrianei, sub acea primă infiltrare spălăcită, părea blocul întregii vieți pietrificate, peste care strigătul femeii dura primul semn de fecundare al uriașei maternități cosmice.

Deschise ochii printr-o mișcare așa de ușoară — ca și cum pleoapele ar fi fost doi fluturi.

Ochii erau mari, largi de tot — așa i se părea — și nu-i simțea deloc în orbite, parcă ar fi fost dintr-un lichid impalpabil, apă dulce și azurie fără ponderă.

...I se păruse că a zis cineva: „Ririna”. Bătrîna! Nu-mai ea zicea Ririna, bunica!

Tot era alb! Un spațiu întreg alb, ușor, răcoros, în care ochii ușori pluteau fără să deosebească nimic.

Așa s-ar fi deșteptat din somnul letargic „La Belle au bois dormant” într-o dimineață dulce de iarnă, cînd aerul tot albit și frăgezit de zăpada cernută prin soare și cer, ascunde contururile într-un voal subțire și tot cuprinsul e numai un alb nesfîrșit, ca un fulg destrămat peste toată lumea.

Întîi văzu plapoma albă sub care parcă nu era nimic, și acel nimic era ea. Scoase mîinile și le ridică deasupra. Parcă ar fi zburat — și aveau chiar aripi albe care se lăsară încet de-a lungul pe plapomă.

Era un joc plăcut... le mai ridică o dată. Cutele moi de linon ale cămășei filfiiră mai încet. A treia oară nu mai încercă, nu mai putea să zboare; aripile erau prea slabe.

Pereții albi și plafonul și mobilele albe! Contururile se desenau moale și șters pe albul întregului.

La spital poate? Gustul acela al Adrianei de cînd era copil, apoi mereu mai tîrziu. Ac[^]gust „caraghios și absurd” care o făcea de cîte ori era wblnavă să dorească, ca pe ceva ideal, o odaie albă de spital. Albă de tot și goală, fără nimeni.

Nu văzuse, e drept, spitalul niciodată.

Ea nu-și aducea aminte de toate astea. Văzuse alb și gîndise : „spital”. Atît! Mai mult de două cuvinte și două imagini nici n-ar fi putut găsi.

Fereastra largă, înaltă, era albă. Acolo era tot albul. De acolo intra lumina cea destrămată de fulgi.

Dincolo de fereastră se vedeau nori albi, pufoși, care străluceau.

Nori de zăpadă !

...Ce frumos ! ...Ce frumos ! Ar fi vrut să ridă și să bată din palme, dar nu mișca, albă de tot și ea, îngropată în pernele albe, cu miinile ascunse în minicile lungi și largi care stau așternute pe plapoma albă ca două libelule pe zăpadă.

— Vrei să bei ? — o șoaptă abia. I se păru că fiecare sunet îi lovește timpanul și o doare. Nu se mișcă, nici nu întoarse capul. Era un fulg alb și imobil.

Ceva se apleca peste ea. O umbră tot albă. Un alb mai compact. închise pleoapele. Ce ușoare erau !... de tulpan alb !

— Nu ! — zise mai mult cu o mișcare a buzelor răcorite, subțiri ca de zăpadă. Acele buze care, atîta timp arse de friguri, cereau cu o dureroasă încăpăținare : „Apă, apă.”

Acum i se părea că plutește ușor. Patul se legăna abia ca o albioară de zăpadă printre nori de zăpadă. Amețise ! Apoi ceva o apăsă. O greutate mare de tot care se lăsa peste ea dar nu o durea, fiindcă ea era de zăpadă.

Pleoapele iar bătură... Tot alb ! Șorțul și părul... dar ochii negri de tot. Un corb de zăpadă.

O mînă luase pe a ei și alta se sprijinea pe plapomă.

Ochii surideau frumos... foarte frumos.

Nu era un corb. Era altă vietate din basmele zăpezei !

Vru să-și scuture iar aripele dar erau legate. O putere ușoară și fermă se înfășură ca o brățară pe mîna ei.

Simțea acum cum o pasăre caldă se lovește de degetele apăsate ușor pe încheietura mîinei : pulsul ! Doctorul !

Trei gînduri : Alb.... spital... doctorul. Atît!

In albul acela treptat pe trecerea unui timp, ușor și el ca un fulg destrămat, i se deștepta nesimțit o conștiință dulce, nesupărătoare, a lucrurilor concrete mai întii, apoi legături scurte dintre ele și cuget : „Afară e

zăpadă”... „Vreau să beau lapte”... „Am fost bolnavă”... „A venit doctorul”... Mai ales asta !

Albi în adevăr, pereții uleiați, plafonul, marmora la-voarului, zincul vopsit al băii, scaunele, albe perdelele odăii mari, frumoase, aerate a sanatoriului. Alb costumul infirmierei și fața ei suferindă de femeie matură și necăjită ; albe, șorțul și părul doctorului ; prin geamul mare un spațiu alb, imaculat, cernut de o lună întreagă prin zăpezi care purificaseră aerul și pămîntul.

Pe învelitoarea caselor de peste drum zăpada pufoasă sta ca niște nori albi, și chiar pe umilul pămînt urmele pașilor, direle vehiculelor rămîneau curate. O premenire superbă, în care se spălau locuri și ființe și porii îmbicsiți căpătau o respirație în suflete și salutară.

Acolo sus, deasupra solului, la etajul întii, unde era odaia Adrianei, purificarea asta era și mai mare. Orașul, din fericire, nu avea poduri suspendate, și la nivelul ferestrei ei nu trecea nimeni prin aerul vivificator care-i hrănea și împropăta organismul.

Renăștea dintr-un rău ale cărui ultime reziduri arseseră în trupul ei în timpul lung al suferinței, și cenușa lor se amestecase cu cenușa întregii vieți consumate.

În acea cameră de sanatoriu unde zăcea de șase săptămîni, de cînd căzuse pe covor, prăbușită de o povară pe care nu o simțise adunîndu-i-se pe umerii delicați, trupul ei căpăta acum o sănătate și o conștiință nouă.

Aneta o găsise inertă ca pe o păpușă de lemn, cu o mică spumă roșiatică pe buze.

Alergase ca o nebună și din demersurile ei pline de vaiete zgomotoase se întorsese, nici ea nu știe cum și de unde, cu un doctor. Acel cu ochii negri și părul alb de tot, deși încă tînăr.

Doctorul se apropiase de trupul acela țeapăn cu o în-doială :

O bolnavă sau un cadavru ?

Îngenunchat pe covor cercetase îndelung, dînd ordine scurte : apă rece, geamuri deschise, comprese calde.

Aneta se supusese tremurînd și plîngînd. Pregătită pentru spaima morții și, cum sunt oamenii din popor, înclinată spre lamentele lirice ale nenorocirii. mai mult

decît către nădejde şi acţiune, tonul ferm, aproape brutal, al doctorului o făcea totuşi să asculte repede şi fără vorbă.

După un examen lung acolo pe loc, înfăşurată în călduri, cu capul acoperit de comprese reci, o urcaseră pe canapea.

Atunci Aneta îndrăznise să întrebe : „Ce are doamna?”

„O congestie cerebrală”, răspunsese el maşinal şi preocupat.

Servitoarea nu înţelesese şi tocmai de aceea i se păruse ceva foarte rău, plin de primejdii, ceea ce într-un fel satisfăcea dorinţa de misterios şi înfricoşător a fiinţelor simple.

După o pauză, în care doctorul se uitase îngîndurat împrejur, apoi la Adriana, pusese Anetei două-trei întrebări scurte, strict necesare şi curmîndu-i orice încercare de volubilitate :

Doamna locuia singură?... Nu avea rude apropiate?

Cînd i se făcuse rău şi în ce împrejurări ? Numele şi ocupaţia ?

— Adu repede o trăsură ! zisese hotărît.

Urcaseră, cu ajutorul birjarului şi al unui rîndaş de jos, pe Adriana, culcată de-a lungul pe genunchii doctorului şi ai Anetei, şi cu coşul ridicat, trăsura, ca un convoi funebru, părăsise fără nici un zgomot strada încă pustie. De atunci erau şase săptămîni.

Odaia albă de spital, dorită, întrezărită o viaţă întreagă ! Poate că dorinţele noastre absurde, gusturile care nu seamănă cu ale tuturor sunt semnalele inconştiente a ceea ce are să ni se întîmple de bine sau de rău. Candele mici şi slabe pe drumul întunecat în care dibuim şi nu ne dumerim decît la luminişurile care străbat pînă la conştiinţa noastră şi care sunt întîmplările noastre pozitive, omeneşti.

Acolo, în sanatoriu, se dase Adrianei o îngrijire minuţioasă : desperată şi totodată răbdătoare.

Fusese o luptă aprigă şi perseverentă a ştiinţei cu duşmanul obscur care lucrează în organism. O luptă în care Adriana, cu înstrăinarea ei absolută, era un obiect anonim şi era un subiect cu atît mai interesant pentru medici cu cît era părăsită răspunderii lor unice.

O luptă în care, rînd pe rînd, complicaţia meningitei, pericolul paraliziei parţiale fuseseră prevăzute, ocolite, combătute, într-un duel tacit, minut cu minut, sub privegherea scrupuloasă a doctorului celui mare — acel pe care-l adusese Aneta, fiindcă din întîmplare locuia în acel cartier cu Adriana cea singuratică şi cenuşie, cea fără de vecini şi fără de biografie.

Febra cerebrală îşi urmase cursul. Treptat, privirea doctorului din posomorită se făcuse meditativă, apoi luminoasă şi calmă, şi azi era blindă de tot.

Uşa se întredeschise pe resorturile ei capitonate. În crăpătura uşei, Aneta îşi arătă profilul ei ascuţit. Venea în fiecare zi să ia informaţii şi ordine.

Primele trei zile după nenorocire, petrecuse ore întregi pe sala sanatoriului cu cheia casei în buzunar, fără să poată vorbi cu cineva. Oamenii aceia grăbiţi şi serioşi, care alergau în toate părţile fără zgomot, purtând instrumente ciudate, chiuverte însingurate, uşa aceea mai ales, închisă ermetic, înapoia căreia zăcea stăpînă-sa scufundată într-un somn de plumb şi pe care doctorii ieşeau vorbind rar şi îngîndurat, toate o intimidau. Totuşi a patra zi cutezase să tragă de mînica albă a şorţului pe doctorul Sergiu, acel pe care-l chemase ea.

O măsurase cu o privire severă şi zisese scurt şi aspru : „Nu are nimeni voie aici !”. Apoi o recunoscuse şi înainte de a răspunde celui : „Eu ce să fac acum ?” al Anetei, rămăsese un minut nedumerit cu pumnul sub bărbie şi muşcîndu-şi buza — un gest al lui cînd era preocupat.

Fireşte, nu-l privea pe el. El avea numai răspunderea boalei... Ce ştia el de afacerile particulare ale acelei bolnave, care nu avea pe nimeni afară de servitoarea asta.

Primele două zile după accident un domn cercetase la portar, dar nu înaintase cu investigaţiile lui mai departe. Portarul spusese Anetei. Aneta nu ştia cine să fie. În zarva boalei aşa de grave, incidentul ăsta se pierduse fără urme.

Ce putea el ? Să facă servitoarea ce-o şti !... Dar dacă va avea nevoie de ea cînd se va însănătoşi ?

Gîndul astei cure miraculoase fu pentru doctor ca o emoție de amor. Asta era toată iubirea meseriei lui : bolnavul și vindecarea — și nu avea nevoie de alta.

Desigur că în convalescență ar fi preferat îngrijirile cu care era deprinsă... Așa de departe însă convalescența!

Abia înlăturată primejdia morții.

Avu o superstiție : „Dumneata — zise poruncitor — să te duci acasă, să stai acolo, să închizi, să îngrijești. Răspunzi de tot. Să-mi ceri mie tot ce-ți trebuie și să vii aici în fiecare zi la 12, să-mi spui cum merge totul!”... Acum era 12 și venise.

La început nu intra în camera Adrianei ; pe urmă, mai dedată cu severitatea doctorului, se strecura cîte puțin. Se uita la stăpînă-sa, primele zile da din cap și se căpăta cu un : „Ieși” violent, apoi se deprinsese cu starea ei, da cîte nițel ajutor. Era de felul ei ușoară în mișcări, îndemnatică și destul de inteligentă.

Vizitele astea îi îngăduiau să clevetească puțin cu infirmierele și odăiașii. Foarte puțin ; nu era obiceiul casei.

Banii pentru hrana ei, banii din leafă pentru alte nevoi, îi primea regulat de la doctorul cel mare. Li convenea.

Îngrijea de casă fiindcă avea teamă de doctor, dar tot restul timpului se ducea la cinematograf, cu pălărie, cu costum „tailleur”, ca o damă simplă dar bine îmbrăcată.

Cinematograful era pasiunea ei. Nu primea curtea nici unuia de seama ei fiindcă avea capul stricat de aventuri extraordinare. îi plăcea chiar la nebunie unul de acolo, după pînză. La fiecare film nou întreba dacă , e cu d. Jube ?”

ii spusese un vecin cum îl cheamă. „Vedeți pe program !” Trebuia să cumpere programul dar nu știa să citească și nu putea afla dinainte dacă e sau nu cu d. Jube.

întîmplarea stăpînei nu-i mai părea acum așa de ciudată, nu o mai descosea cu alți servitori sau cu nevasta băcanului de la colț.

„E ca la cinematograf” — hotărîse — și asta o făcea mai discretă și mai liniștită.

Pentru Adriana toate astea se petreceau înapoia unei cortine negre, mereu lăsate peste vederea ei, fie că ținea ochii închiși sau deschiși.

Un gest imperios al doctorului incremenise azi pe Aneta între paravanele ușei. Doctorul se uită lung la bolnavă.

Era oare timpul marilor încercări ale memoriei sau nu ? Sta nedumerit.

Se întoarse spre ușă. în mișcarea asta, mîna lui trase pe a Adrianei care se uită și ea într-acolo. închise ochii, nițel mai albă ca înainte. Un leșin ușor. Il simți la pulsul ei.

O privi cu atenție. Era nemișcată, cu aceeași față dulce pe care o avea de cînd intrase pe calea vindecării, de cînd răul se eliminase strop cu strop din cele mai ascunse fibre ale organismului, acele care hrănesc trupul, mintea și sufletul.

Așteptă. Pîndi o încrețitură undeva pe vreo linie a feței, care să trădeze o muncă interioară. Nimic !— răsuflă.

Se duse spre ușă și spuse ca și cum ar fi dat vestea unui prieten :

— Doamna acum e vindecată !

în traiul ciudat al singuraticii Adrianei nu avea de dat altcuiva decît servitoarei această simplă și uriașă veste, splendidă rodnicie a muncii lui, alături de natură, pentru făptură și viață.

Pronunțase aceste cuvinte cu aceeași religioasă și solemnă bucurie cu care ar fi anunțat Regelui Soare salvarea Dauphinului.

Apoi, cu tonul lui obișnuit :

— N-ai să mai intri, de aci înainte, decît după ordinele mele.

Se întoarse lingă Adriana. Pulsul era normal și pe fața ei o umbră mică de înviorare, care ar fi scăpat altor ochi, arăta că a revenit din acel ușor leșin.

Prea slabă încă, vederea unei figuri cunoscute, în loc să-i trezească imagini pozitive, lovise organismul cu acea slăbiciune trecătoare.

Fusese un noroc. De cînd se apropia vindecarea, o grije nouă cuprinsese pe medic : întîlnirea cu trecutul !

Doctorul nu cunoștea drama, nu știa nimic din acel trecut. Nici un indiciu nu-l pusese pe urmele adevărului pentru a-i da îndrumarea unui procedeu de tratament moral. Tratament tot așa de delicat ca și celalt, și care trebuia să consolideze opera de însănătoșire.

Pină atunci urmasa un drum tras înainte pentru a învinge dușmanul perfid dar cunoscut al boalei, acum se deschidea o primejdie necunoscută, ale cărei fire conducătoare nu le avea în mână. Acea întâlnire nu-i va mai fi așa de vătămătoare deodată ce imaginea revenise în memorie.

Între pereții albi, pe pernele albe, sentimentul existenței progresează încet în Adriana, și trupul ei se desena din ce în ce mai bine sub plapoma albă.

Regăsi simțul ponderabilității. Aripile ei erau încă ușoare, dar aveau acum greutate, și ochii tot limpezi, luminoși și ușori, aveau acum substanță.

Simțul pipăitului ei reda contururile, bucuria privilegiată a formelor. Putea acum asculta vorba, fără să o doară auzul și fără ca îndată să adoarmă, și începea a vorbi și ea.

Nici o vorbă despre de demult, nici chiar de mai curând. Nimic despre oamenii sau viața din afară. Lucruri mici dimprejur, idei puține, senine, și mai ales — alb. Albul dimprejur, cel de afară, schimbările nesfârșite din spațiul ferestrei !

Uneori norii de ninsoare înghețau și deveneau dune de argint, și spațiul alb uneori era albastru și alteori se turbura din căderea fulgilor.

Doctorul asculta poveștile astea fără să le păteze cu nimic, hrănindu-le alb din alb.

În odaia Adrianei erau acum și flori albe : crizanteme, uneori un fir de liliac sau un trandafir și, alături de ele, modeste zăpăjoare. I le aduceau cel mai mare ca și cel mai mic din personalul sanatoriului.

Exclama cu convingere : „A înflorit liliacul!” sau „Au înflorit trandafirii !” Și anacronismele astea nu erau îngrijitoare pentru limpezirea fragedă a minții ei delicate încă, dar deplin sănătoase. Erau un stadiu al copilăriei cugetului ei abia renăscut.

Infirmiera băgase de seamă că tot ce era de mâncare, care nu era alb, nu-i plăcea și fiindcă era epoca alintărilor, i se făcea un menu liliac, care cerea meditații lungi, mai ales de când era nevoie de o hrană mai substanțială, de o activare mai mare a nutriției.

Uneori cereau concursul d-lui doctor șef, care aducea acelor dezbateri un zel grav.

Se dovedise că atunci când cineva avea la clinică nevoie de doctor în momentul celui conciliabul gastronomic, mijlocul sigur de a-l căpăta repede și fără enervare era de a găsi un fel de mâncare de culoarea zăpezii.

Observația asta era lipsită de orice maliție. Șeful era deasupra ridicolului și în afară de comentarii : sta în cadrul admirației afectuoase și chiar cam temătoare a celor care-l secondau, așa că băieții cumulați cu seriozitate zelul lor studios cu aceste ambiții culinare. Auzai pe câte unul zicând în plin lucru : „Stai !” — cu tonul cu care Curie ar fi vestit că a cules radiul — pentru ca să enunțe vreo rețetă de bucătărie, albă și nerealizabilă, fără să provoace mirare sau glume.

Doamna de la rezervat era dragă tuturor. Toți se necăjiseră cu ea și ea nu necăjise pe nimeni. Era orfana misterioasă a localului și odaia aceea albă, cu geamul care da spre norii albi de afară, era colțul lui luminos. Și șeful era șeful ! Nu salvase numai acea singură viață. În fiecare zi, în fiecare ceas, ținea în mâini problema asta și de cele mai multe ori triumfa asupra ei. Prestigiul lui era cîștigat în preajma unor preocupări de o ordine co-virșitoare. Tot ce ține de moarte are asupra vieții precădere

Doamna era „diva” sanatoriului. Orice loc are pe a lui. În atmosfera aceea de realități brutale poezia era mai de preț.

Ei nu știau totuși că mica lor pasăre rănită și plăpîndă, care stătuse mută atîta timp, și acum avea de-abia o slabă ciripire, era o privighetoare.

Boala Adrianei fusese de acele care cer medicului sacrificiul timpului. Prezența lui lângă ea se ceruse aproape permanentă. Capriciile boalei prelungeau ora vizitei. Un control constant era necesar printre toate celelalte ocupații ; crize neprevăzute îl aduceau adeseori și seara,

chemat în grabă de acasă de internul de serviciu. De cînd era mai bine, păstrase obiceiul mecanic al aceluiasi timp consacrat bolnavei. Numai întrebuințarea lui era alta. Adrianei îi plăcea să i se povestească. Infirmiera îi spunea micile ei întîmplări și mai ales repeta neobosit istorisirea împrejurării care o adusese în serviciul acela. Cum lucra la o familie în aceeași casă unde locuia doctorul cel mare, cînd o apucase o criză acută de apendicită.

Fără căpătii acolo, în casa acelor străini care se arătau plictisiți, doctorul o dusesse la sanatoriu. O operase deși se opunea și striga : „Nu vreau să mor ! Am copii !” Și, cînd se vindecase, o oprise acolo întîi ca lîngeră, dar arătase calități deosebite de infirmieră, înmulțite încă de un devotament fervent pentru șef, care, în acea istorisire destul de romantică, apărea ca un arhanghel.

Dar doctorul însuși ademenea mai bine atenția Adrianei cu anecdote de spital; cele ușoare, vesele, cele care nu o puteau excita decît spre o înviorare plăcută.

Era o complicitate nepregătită a simpatiei tuturor în jurul acelei suferințe așa de mari că sărmana locuise șase săptămîni mai mult dincolo de viață.

Intervalele lungi ale convalescenței încete erau cucerite de somn. Alt somn acum decît turburele întineric al creierului zdruncinat ! Un somn alb care era hrana ei de căpetenie, fără ceasuri fixe, tăiat noaptea de vegheri albe în odaia albită de reflexul zăpezei sau argintată de invazia lunii înghețate. Somn fără alte vise decît forme și flori albe, vegheri fără nici un gînd, legănate de vedenii albe.

Obsesia celui alb interesa pe doctor, găsise în ea un sprijin spre progresele convalescenței, mobilul ei re-creativ.

I se născuse chiar o idee inițială despre influența curativă a culorilor asupra moralului și aplicarea ei practică.

În fiecare dimineață Adriana îl primea cu aceleași exclamații asupra schimbărilor petrecute din ajun în aspectul albului. Nu ar fi crezut nimeni că există o așa variație de nuanțe și de impresii în orizontul mic al unei ferestre care încadra o fișie de cer și de zăpadă.

Din cînd în cînd o amintire se innoda de departe, din copilărie, de desemnul unei flori de gheață sau de vreun scuturat de fulgi albi și mari, speriați și risipiți de soare. Apărea atunci amintirea bătrînei aceea care îi zicea cînd era mică : „Ririna !”

Milostivă și prudentă, natura reda acestei memorii fragede acel trecut, mai întîi, a cărui întoarcere era nesupărătoare.

Acum doctorul, cînd pornea dimineața spre sanatoriu, se uita la cer, apoi la barometrul din ușa drogheriei mari.

— Tot ger ! spunea necăjit cehul cu bărbiță — patronul drogheriei.

— Da ! răspundea mulțumit doctorul.

Ii trebuiau încă zile albe.

Pentru Adriana noțiunea supărătoare a gerului era acolo necunoscută. Căldura constantă a caloriferului menținea o temperatură de seră, un climat dulce, frăgezit din oră în oră de intrarea vioaie a aerului rece de afară, prin geamurile larg slobozite cinci minute.

Această incursie era o delectare pentru Adriana. I se părea o boare de munte în care se scălda. Scutura părul ca să i-l străbată. Îl purta slobod pe spate, legat numai din cochetăria infirmierei cu o panglică albă. Pentru creștetul ei așa de îndurerat era încă o povară prea grea.

Cu toate progresele astea mari, Adriana era încă o Rirină, un copil delicat și docil în mîinile bunei Liza și a celorlalți care o îngrijeau. Un copil cu ochii mereu închiși, închiși atîta timp de lovitura brutală a durerii, închiși acum de odihnă și de somn.

Dimineața pînă la zece tot albul odăii era răscolit de îndeplinirea precisă și sistematică a programului de îngrijiri care precedau vizita medicală. Cele din urmă flori premenite tremurau încă în vas cînd odaia albă primea pe doctor ca pe un mire.

Întîiul salut i-l da surisul bolnavei. Semn divin al unui har privilegiat între ea și cel care îi înflorisese pe buzele înțelenite surisul acela gingaș de logodnică a vieții.

Îl dobîndise, acel suris, prin consumarea spornică a energiilor lui de muncitor vrednic al științei celei mai

apropiate de viață și de natură, celei mai apropiate de divinitate, prin miracolul tămăduirii și redempțiunii.

Așa, fiecare dimineață se ridica ca o dimineață de primăvară a firei, o dimineață boreală neisprăvită, prelungită pînă la cea următoare de alba iradiere a zăpezei.

Adesea doctorul sta pînă după masa de seară, reținut de ocupații ; intra atunci încă o dată seara la Adriana. Povestea isprăvile zilei sau citea citeva versuri din volumul mic de Samain adus doamnei, ca dar de însănătoșire, de un doctorand poet.

La ora aceea Adriana, învinsă de lupta dată zilnic pentru recucerirea puterii, sta nemișcată, cu ochii închiși într-un semisomn desfătător, în care puterile abia înviate se scufundau în moartea plăcută a acelei odihne.

Numai la plecare deschidea ochii ca să-i zică cu privirea bună seara, și atunci mai totdeauna beția albului o înviora iar o clipă.

Feerii albastre, polare, își dau seara sărbătoarea lor cizelată de o fantezie bogată, în pervazul penumbrit al geamului.

Din ziua aceea Aneta mai intrase de citeva ori, dar doctorul îi poruncise să nu adreseze nici un cuvînt direct stăpîne-sii, să aștepte să-i vorbească ea întîi.

Adriana nu-i vorbea. Cît timp sta acolo își fixa privirea pe geam, nu-i da nici un semn de recunoaștere, deși o recunoștea.

Vrea poate să o uite ? în starea ei de anemie îi era lesne să ocolească un gînd și să uite. Gîndurile nu se prindeau încă tare de mintea ei. Nimic nu putea încă înlocui predominarea acelui loc alb, acelei păci albe, acelei renașteri. Era sclava vindecărei.

în ea începea și se închidea viața.

Cu încetul însă ideea foarte înstrăinată a trecutului îi revenea în treacăt. Era noțiunea unor fapte, care nu păreau a avea comun cu ea, cea de atunci, decît existența lor în calendarul zilelor ei de ieri. Nu-i dau impresii, nu-i zdruncinau nervii. Emotivitatea ei de acum începea de la minutul cînd căzuse. Deși în stare letargică, avea de timpul acelei suferințe o noțiune confuză a unui chin cumplit. Ceva ca un vis odios în care capul ei ar fi fost

schingiuit cu fiare, înfipt cu cuie, spart, apoi scormonit cu degetele, tîrît pe pietre. Capul singur, fără trup.

Din visul ăsta grozav se deșteptase. O deșteptare asemeni cu legenda naivă și poetică a nașterii unei fecioare. Un basm în care un trup deplin pregătit pentru divina scînteie, dar încă neînsufletit, atins pe pleoape, deschide ochii la viață.

Trupul și sufletul ei simțeau încă minutul fericit al acestei deșteptări.

Supunerea și răbdarea Anetei erau mari, dar limitate, într-o zi, întîlnind privirea, o întrebase : „Doamna e bine acum ?”. „Da !”

în ziua aceea doctorul văzuse o umbră de melancolie pe privirea senină a convalescenței. Umbra aceea impalpabilă așternută pe substanța impalpabilă a privirii se răsfrîngea pe tot dimprejur, învăluia mișcările așa de pozitive ale ocupațiunilor.

Acea umbră ușoară însoțise și pe doctor pretutindeni, fără ca el să bage de seamă această vizitatoare nouă în viața lui de fapte concrete, de culori precise, fără nuanțe și fără umbre.

Medicul secund, care și el urmărea cu interes pe pacientă, care participase la toată cura, se uitase în dimineața aceea întrebător la șef. Îi fusese și lui vizibilă mica alterare.

Se informaseră dacă s-a produs ceva care să o supere. Nu li se putuse spune nimic. De altfel, era tot liniștită, surîzătoare și blindă.

Albul ! Albul era ceea ce vindeca pe Adriana, gîndea doctorul Sergiu. Alb ! Se uitase pe cer. Dintr-o piclă albă scăpătau fulgi rari și mari în forme dantelate.

își aminti că avea o carte de pe cînd era student, o cărticică care la timpul cînd o citise concretizase pentru el toată poezia ninsă și înghețată a Nordului. Un ziar de călătorie de-a lungul fiordurilor. Nu se putea să n-o găsească. O va căuta a doua zi și i-o va aduce.

Cînd urcă a doua zi scara primului etaj cu o grabă mecanică, doctorul întîlni pe coridor pe Aneta ; văzîndu-l își întrerupse vorba cu unul din oamenii de serviciu, care ducea o tavă și care se grăbi să dispară.

Doctorul avu un gest cu indexul spre fugar. Un gest de întrebare și nedumerire, dar îi reținu atenția Aneta, care se pusese ostentativ în drumul lui.

— Ce-o să facem oare noi acum ? il întrebă fără de legătură aparentă a vorbei. Aceeași întrebare pe care i-o pusese odată de mult, pentru ea singură.

Doctorul luă expresia aceea severă, care sfia pe Aneta. Totuși avu curajul să mai șoptească :

— Azi, vineri, sunt tocmai șapte săptămîni de cînd s-a întîmplat.

O ușă se deschise în fund, aceea de la anticamera care ducea la odaia Adrianei, și se văzu medicul secundar care părea nerăbdător.

Sergiu se îndreptă repede într-acolo.

De la liniștea în care căutase cărticica norvegianului, întîrziat pe opusculi vechi, scufundat în gînduri nelămurite care îl învăluiau ușor ca un praf, un praf asemeni cu cel care se risipea din praful cărților îngrămădite și chiar din odihna răcoroasă și curată a rafturilor bibliotecii, trecerea la brutalitatea josnică a lucrurilor practice, chiar a celor care erau viața lui de toate zilele, era ca o deșteptare bruscă în care azi se reculegea cu anevoință.

Trecu cu aerul lui din zilele rele pe lingă cîțiva din personal care-i ieșiră în cale, le aruncă o observație aspră și justă, din acele pe care nu le găsește decît ascuțimea spiritului iritat.

Secundul, un bun temperament de medic prin calma și blajina lui prudență, elevul și camaradul lui prețuit, îi spuse de la ușă cu tonul lui răbdător :

— Doamna ! — Adriana dintre toți pacienții era numită „doamna”, scurt, spre deosebire — Doamna azi e nițel agitată.

Sergiu se uită în ochii lui cu privirea cu care de obicei cerea lămuririle primelor observații culese asupra bolnavului și, în același timp, cu privirea cu care bolnavul caută sentința în ochii doctorului.

Cu impasibila lui cumpătare, Micu — așa-i ziceau din cauza staturii — spuse în stilul lor concis :

— Nimic organic ! O enervare care a dat o urcare la termometru.

Sergiu înainta. Infirmiera sta smerită după capul patului pe care Adriana, cu părul dezordonat, cu fața alterată și dinții strînși se sucea în tăcere pe perne, într-o ușoară criză de nervi. Norii tot mai deși, grămădiți în privirea ei din ultimele zile, o duseseră la furtuna asta înăbușită.

Doctorul se apropie de pat fără să-și schimbe aerul acela posomorit, pe care i-l daseră toate incidentele întîmpinate în vinerea aceea. Adriana, cînd întîlni figura asta încruntată, rămase nemișcată, rezemată în cot în poza ultimei ei zvârcoliri mute. Apoi întoarse capul spre zid și, închizînd ochii strîns, se sustrase cu hotărîre îndărătnică oricărei prezențe și oricărei cercetări.

— Cam frig aici — zise doctorul, pipăind parcă cu aceeași iritare ascunsă temperatura odăii.

Infirmiera, deprinsă cu o supunere pasivă, deschise puțin caloriferul, fără a spune un cuvânt.

Doctorul luă mîna care nici nu rezista, nici nu consimțea, mîna de păpușă a Adrianei și vru să-i ia pulsul. Din pricina iritărei mîna lui avea mici tresăriri care scuturau acea petală albă. O lăsă jos. Se duse la fereastră din fund și se uită prin geam o clipă, clipă necesară firei lui disciplinate pentru a se reculege.

Își ținea firește pumnul strîns, ca de fier, sub bărbie și își mușca buza. Se uită în sus prin geam. O boltă grea, cenușie, apăsă acum peste înghețul mohorît.

Se întoarse spre secund cu surîsul lui profesional, condescendent și autoritar și, arătînd înapoi spre fereastră, spuse :

— Una din cauze ! E supusă variațiilor de barometru ca o floare. Nu-i priește decît lumina albă !

Se uită spre pat.

Păpușa sta acolo, sucită în gestul ei incomod de răzvrătire.

— Mici regrese accidentale ale convalescenței, zise Micu cu vocea lui șoptită.

— Nu ! tăie doctorul. Progrese, dimpotrivă ! Revin încet toate funcțiile sufletești. Se întăresc nervii, se roșesc globulele și aduc cu ele treptat turburările care stăpînesc omul sănătos. Semnul e bun !

Puse pumnul sub bărbie și-și mușcă buza ca atunci când era preocupat.

Micu păru ansii înregistra învățătura.

Sergiu se uită iar spre pat : gîtul Adrianei era încordată. Avu o privire spre infirmieră și în ea un semn invizibil pe care lunga ei experiență îl prinse îndată. Se plecă pentru a o așeza. Un refuz al umerilor contractați îi opri gestul. Nici o constrângere — era consemnul pentru convalescenți și dimpotrivă în timpul boalei o execuție arbitrară a tratamentului.

Se apropie Micu. Umerii schițară înăuntru același gest de negare, părău a se scufunda adînc în perne.

Veni Sergiu, în același timp hotărît, dar cu o îndoială interioară. Nouă pentru el îndoiala asta ! Apucă încet capul Adrianei care îi opuse rezistență. Ar fi trebuit întrebuințată forța și nu se putea.

Atunci cu un gest ușor și sigur, cu un gest de atlet care minui o jucărie, o apucă de sub umeri și de mijloc și o întoarse încet cu totul spre peretele din care vrea azi să-și facă orizont. Apoi cu mina pe ea așteptă. Corpul docil își slobozise acum încordarea.

Se întoarse spre secund cu un surîs care-și căuta expresia. O găsi în a celuilalt. Era aceea prin care conchideau de obicei cazurile similare. Capriciile bolnavilor pe care nu le putea calma blajina răbdare a lui Micu, cum și rebeliunile serioase, cedau îndată doctorului mare. Elementul feminin se distingea prin abdicarea asta. Micu spunea că șeful „îi suflă lucrul de dinainte”.

Era o glumă a lor, unul din scurtele minute de descleștarea voiei bune, în încordarea meseriei aspre.

Surîsul, întii nesigur, al lui Sergiu primi cu francheță învinuirea naivă. Bătu pe umeri pe Micu.

— Cu ce te ocupi acum ? întrebă.

El era încă nelămurit către vreo ocupație.

— La masă întii, spuse Micu încet.

Sergiu avu o mișcare iute și speriată spre ceas : „Două fără zece minute”.

— Iute ! Iute !

Vizita lui era de la 10—12 fix, cu o exactitate perfectă, care orînduia pendula de precizie a întregului stabiliment,

Explică cu o sfortare :

— Am fost așa de ocupat !

Își puse pumnul sub bărbie și-și mușcă buza. Nevoia cu totul nouă a minciunei îl costa.

În domeniul științei care cerea brutalitatea adevărului, la aplicarea ei unde precădea adevărul brutal, în autoritatea lui care se sluzea de adevărul fără concesie, nuanțele astea lipsiseră complet pînă atunci.

În viață își întrebuințase numai unele energii ale ființei spre scopul unic al muncii și fără deviere — și acum un aparat intact intra în vibrație cu coarde proaspete, dar ale căror sunete armonioase se slujeau totuși de mijloacele subtile ale concesiei cu sine și minciunei, fie chiar nevătămătoare.

— Și d-ta ! Du-te la masă ! — spuse cu mare bună-tate infirmierei, care salută supus și se pregăti să plece.

— Am întîrziat mult ! — Tonul indulgent al șefului îi dădu un mic curaj. Eu cred — spuse cu vocea aceea astupată a celor deprinși să nu fie ascultați și numai să asculte — eu cred că mai mult de asta — și, arătînd ușor spre pat, ieși.

În urma ei Sergiu își reluă aerul preocupat. Acel din ajunul operațiilor grele, din preajma crizelor iminente.

I se întorcea, și nici nu-l părăsise, întrebarea Anetei : „Noi ce facem acum ?”

O întrebare pe care, de cînd Adriana era mai bine, și-o pusese de multe ori într-o încruntare de o clipă a cugetului, fără să o rezolve lămurit. Acum nu mai era el singur care hotăra cum hotărîse atunci Anetei : „Vei cere tot de la mine”.

Erau șapte săptămîni din vinerea aceea. Sub fruntea lui brună și pală, săptămînilor, ceasurile defilău toate, din minutul cînd se aplecase cu tot interesul medicului și cu toată mila omului asupra aceluia corp rigid.

Urmaseră de atunci zile lungi cît ani, care fuseseră ale lui.

Ani, toate zilele de nesiguranță între viață și moarte lăsate în miinile lui. Anii acei ai durerilor dinapoi care o aduseseră acolo, pe care trebuia să le învingă și care deci îi aparțineau. Ani, acei pe care-i cîștigase pentru ea de

aci înainte vindecînd-o, și nu se gîndise încă clar că aceia nu-i vor aparține, deși el îi dăruise.

Anii trecutului ei necunoscut și ai viitorului ei necunoscut, care totuși toți erau ai lui.

Parcurse tot drumul ăsta lung cu fruntea brăzdată de tăria gîndurilor, pînă ajunse la acea vineri de azi. Pipăi în buzunarul paltonului pe care nu-l scosese, cărticica poetului norvegian și încruntarea i se destinse subț o înduioșare.

Gîndurile călătoare se opreau acum, ca la un mal, la cuvintele sfioase ale gardiane: „eu cred că din cauza asta” — a întîrzierii lui. Se deprinsese cu el? Atît îndrăzni să gîndească.

Se apropie de pat cu alte multe gînduri grave, dar îndulcite acum de duioșie. Ce va fi acolo, în cugetul încă plîpînd, de la care ar fi vrut să înlătore orice durere? De cîteva zile acele umbre de melancolie arătau un început de luptă cu viața. Ce gînduri? Ar fi vrut să le cunoască și să ștergă pe cele care o dureau. Să-i spuie, cum spusese Anetei: „cere tot de la mine!”

Știa cît e încă de delicat acel organism și ideea precisă, ideea medicală a suferinței, pe care i-o puteau pricinui grijile, îi păreau mai anevoioase de suferit ca însăși ei.

Sta tot așa cum o așezase. Se aplecă peste ea. Nu mișca, dar simți că e deșteaptă și îl știe acolo aproape. Trecu așa un timp nemăsurat de nimic din el, de nimic dinafară.

De la un moment, în aceeași ușoară și grațioasă nemiscare, care pentru el avea o elocință, o simți că a adormit sub magnetismul stăpînitor al prezenței lui afectuoase. Nu se ridică, stătu așa aplecat ca în primul moment și mai trecu un timp nedefinit. Atunci deodată se îndreptă. Aplecarea asta obicinuită deasupra obiectului de studiu care era bolnavul și-o simți străină, nouă, și avu conștiință de o schimbare în natura aceleiași mișcări.

Se uită împrejur: „Ce mult întîrzie infirmiera!” — gîndi. Se uită iar la Adriana. Ar fi vrut s-o deștepte... Dormea lin.

Atunci se duse și se rezemă pe pervazul ușei cu fruntea pe muchia ei care-l tăia, ca și cum flagelația asta fizică i-ar fi fost priincioasă.

Dacă îngrijitoarea nu ar fi avut mișcările ușoare ale celor deprinși să păsească în jurul bolnavilor, l-ar fi lovit intrînd.

— Gata? zise cu un glas sfărîmat de oboseală; apoi puse degetul la gură făcînd gestul tăcerii din preajma leagănelor, unde copiii dorm somnul lor alb, și ieși.

În dosul ușei capitonate, Adriana dormea adînc după zbuciumul acelei dimineți. Iglîțele subțiri ale infirmierei ciripeau metalic pe ciorapul alb.

În restul sanatoriului o viață vertiginoasă agita tot localul. De-a lungul coridoarelor, de prin pereții odăilor, de pretutindeni fremăta o muncă vie.

Conștiinciozitatea profesională înșelată de la orariul ei de invazia sufletului, își relua dominația. Preocuparea interioară își căuta un dizolvant.

Ieșind de la Adriana, doctorul auzise iar glasul funest al Anetei, întrebînd pe cineva, amîndoi invizibil la cotitura unui coridor:

— E înșurat doctorul ăl mare?

— Nu știu! răspunsese celalt ursuz.

Aneta, ca și cum ar fi luat răspunsul drept o afirmație, puse concluzia:

— Ei și!

Astea toate se rezolvau probabil pentru ea ca la cinematograf.

Sunt zile așa proaste în viață, cînd toate lucrurile te nemulțumesc.

Sergiu răscolea acum de sus pînă jos împărăția lui cu o energie parcă inzecită. Porunci de ordin administrativ, consultații, diagnoze, munca unei săptămîni, o săvârșea cu o precizie luminoasă, cu o agerime sistematică. O perturbare demoniacă punea în mișcare toate resorturile acelei uzine. Bolnavii schimbați din odăi după necesități noi. tratamente decisive puse imediat în aplicare, o operație decisă pe loc.

Aparatele, oamenii, în colțul acela izolat la o parte a orașului zgomotos, zbuciumau o viață de luptă.

— Nu lăsăm pe mine ? insinua timid Micu despre operație, lingă patul unui tânăr cu fața chinuită și plâpindă.

— Acum ! Peste trei sferturi de ceas — confirmă șeful. A stat destul în observație.

Micu se sucea pe loc.

— Nu sunteți obosit ? zise, ca și cum ar fi vrut să spuie altceva și nu cuteza.

Sergiu întinse brațul drept și îl ținu nemișcat un timp, cu ochii ficși pe el. Nu avu cea mai mică tremurare. Liberat de o grijă, zise iar :

— Nu ! să fie gata !

După asta nu mai încăpea nici un cuvânt.

Dacă războiul militar are sau nu are nevoie de o disciplină absolută, e o chestie rezolvată spre triumful ideii de disciplină, a celei morale întâi. În războiul dus de știință cu natura, această disciplină a fiecăruia de sine și a tuturor către un cap directiv e necesară.

Disciplina asta, Sergiu și-o aplicase sieși cu rigurozitate de când era tânăr de tot; totodată, tare în convingerile lui, dobândise de pe vremea când era mai mic ca ceilalți o autoritate, printr-un șir lung de câștiguri în cauze drepte.

Cu caracterul ăsta ajunsese să impună altora o strictă disciplină acum, când șeful era el.

Gemetele, ordinele, pașii zornici, zgomotul înăbușit al uzinei înfierbântate, pulsau peste tăcerea solemnă și reculeasă care cirmuia ferestrele mici, cuțitele, lanțetele, seringile și mai ales instrumentul ascuțit al creierului concentrat spre muncă.

În timpul ăsta, sub privigherea devotată a infirmierei, Adriana dormea un somn obosit și adinc.

Erau șapte trecute când ușa capitonată se dădu de pereți și un grup zgomotos intră în odaia Adrianei.

Sfârșeau o discuție aprinsă și veselă.

Micu parcă crescuse și avea o vervă nespusă :

— Minunat ! repeta, minunat ! Prin ce îndeminare prodigioasă s-a putut rezolva încarcerarea aceea neprevăzută.

Doctorul Sergiu, cu privirea aprinsă, animat de o vioiciune neobicinuită, își trase din prosopul curat, pe care-l

ținea asistentul, brațele goale pînă la coate, bine musculate deși subțiri, cărora mincile larg întoarse le formau niște manșete uriașe, al căror alb contrasta cu pielea lui oacheșe. Destinse degetele lungi și agile într-o mișcare de arpeggiu, privind cu un suris de complezență aceste instrumente care minuiu arta prestidigitatoare a chirurgiei. Dinții sclipiră albi sub buzele de un roșu închis. Dădu capul pe spate, ceea ce azvirli în sus coama lui albă.

Vioiciunea asta neobicinuită, freamătul ăsta de viață bogată în care toate energiile se răsfrîngeau puternic în afară, erau pricinuite de lupta și de victoria din care abia ieșise agitat și palpitînd încă de puterea cheltuită.

Din grupul lor zgomotos, din glasurile bărbătești amestecate, din gravitatea discuției, din expansiunea tare a veseliei, din acele emanații de energii vibrante, se desprindea o impresie puternică de virilitate.

La zgomotul intrării lor Adriana se deșteptase brusc din somnul ei lung și necăjit, și se ridicase în sus între perne, privind spre ușă.

De pe scaunul pe care sta împletind, tanti Liza — cum o chemau — se ridicase și ea drept și amenințător, dacă cuvîntul ăsta i se putea potrivi. Fața ei exprima dojana, în domeniul restrîns al atribuțiilor ei, printre care era somnul bolnavei, nu suferea nici un abuz. Prezența doctorului șef nu o împăca, ba chiar privirea ei de muștrare părea a-i fi adresată direct. Ce însemna asta ?

— Ai văzut ? — spunea Sergiu — ai văzut ? Ce dușman șiret și iscusit lucrează acolo înăuntru, cu toate precauțiunile, cu toate prevederile ? Un milimetru de cuțit și...

Figura veselă a lui Micu luă deodată masca unei îngrijorări cumplite la emiterea acelei posibilități, apoi își reluă beatitudinea naivă și blajină, înviorată azi în chip neobicinuit.

— Dar nu se putea ! Nu se putea ! — spunea cu un accent tiranic, printre dinții albi, strînși, doctorul Sergiu.

Cuvintele astea care sfidau natura, păreau a fi ecoul metalic al unei voinți neînduplecate.

Era un bărbat frumos doctorul Sergiu. În seara asta, în plină lumină a becurilor, cărora asistentul le dase dru-

mul, în lumina vie a acelei animații neobicinuite, avantajele astea fizice apăreau mai bine.

Avea ceva din tipul arab cel pur : fruntea desenată mat sub încadrarea celor două semicercuri neted trase ale părului des. Același contrast plăcut pe care-l dă unei frunți albe părul negru, îl făcea, alături de pielea oacheșă, părul alb ; albul acela invidiat de unele femei, care nu se obține decît prin decolorare, pe care nu-l are părul cînd albește, un alb de perucă.

Avea trăsăturile regulate ale aceluiași clasicism arab : nasul ușor achilin și desenat perfect, profilul fin și accentuat, gura bine modelată. Era înalt și subțire, dar bine încheiat, cu trupul nervos și musculat.

Fața asta era de obicei umbrită de o preocupare permanentă. Umbla cu capul ușor aplecat peste umărul stîng, parcă într-o vecinică căutare, ceea ce îi scobora pe frunte o șuviță de păr alb.

Gura era contractată în efortul unei voințe interioare și corpul, ascetizat de o viață de studiu, avea mișcări măsurate. Numai miinile păstrau vivacitatea lor de instrumente principale.

Adriana se săltase între perne și o roșeață i se urcase de la gîtul gol pînă la frunte. Valul unei mîinii.

În camera ei de mic idol alb și plîpînd incursiunea asta vioaie era un act de violență.

Provocarea în loc s-o înfrîngă, o răzvrătea. Iritația îi strălucea în ochi o flacără neobicinuită, și mișca cu putere linoul cămășei desfăcute, izbea o palpitatie caldă în grumazul ei și încorda sub pinzele albe corpul parcă deodată mai modelat. Se uita fix, cu privirea aceea strălucitoare la cei trei.

Chemarea asta mută și aspră, sau o pornire de mult stăvilită, întoarse către ea pe doctorul Sergiu. Se priviră. Ea, cu părul dezordonat de neliniștea acelei zile rele și de somn, cu ochii aprinși și întunecați de nemulțumire, cu bustul ușor dezgolit de dezordinea hainelor, așa cum o surprinsese deșteptarea bruscă, cu mina sprijinită pe pat, ca să se ajute în efortul de a sta în sus și aplecată spre grupul lor gălăgios.

Tăcură dintr-o dată. Pe fața lui Sergiu, pe gîtul desfăcut, pe brațele goale invada sub pielea brună o undă

închisă de sînge. Naiva figură a lui Micu arăta o admirație pe care ar fi exprimat-o cu inocență, dacă nu ar fi fost amuțit de confuziunea intrării lor zgomotoase, pe care statura muștrătoare a tantei Liza i-o înfățișa ca pe o remușcare vie.

O admirație mai liberă trecu în privirea asistentului. Ochii ficși ai Adrianei întîlniră privirea aceea și i se deșteptă sentimentul pudoarei adormit acolo sub valurile albe ale acelor zile pure. Avu într-una din miini gestul abia schițat de a-și trage capotul subțire și opri în loc cealaltă mină pornită să adune părul deznodat. Confruntarea aceea nu o speria azi, cum ar fi speriat-o în alte momente. Sfiala se zbatu numai ca o licărire în privirea pe care o ținu tot fixă și curagioasă.

Sergiu trase în jos mânecile șorțului și, lăsând pe ceilalți, se duse spre ea. Fața lui reluase aproape expresia ei obicinuită, agravată de o hotărîre. O hotărîre pe care o luase din energia lui crescută de muncă, cum ar lua-o alții din fumul beției. Se așeză pe patul Adrianei.

— Bolnava noastră — zise cu voce sonoră și încă înveselită — s-a făcut bine de tot, deoarece ne'îngăduim necuviința de a face zgomot în jurul ei... și deoarece se uită la noi așa de urît!

Adriana îl privi fără să suridă.

Sergiu puse pumnul sub bărbie și-și mușcă buza. Apoi cu un ton foarte natural, dar care pentru o ureche fină era nițel prea autoritar și strident, pentru a nu fi alterat de o constrîngere, decise :

— De-acum o să se scoale din pat și pe urmă...

Adriana se lăsă încet și drept pe perne, închise ochii și fața luă o expresie de calmă îndărătnicie, ceva ca oțetul unor zile senine. Apoi spuse și ea, prea hotărît pentru a fi natural :

— Nu sunt încă bine ! Nu vreau să mă scol, tîind astfel fraza abia începută a programului pe care îl enunța doctorul.

Tăcură amîndoi, osteniți de efortul costisitoare a acelui scurt dialog.

Prin ouvinele acelea Sergiu pusese voința ei la o încercare liberă, ba chiar siluise intențiile de viitor ale Adrianei, prin invitarea spre reluarea vieții normale.

Era rezultatul unor gânduri turmentate, în care o dorință ce nu cuteza a se formula, se încâlcea în dedalul problemei anevoioase și tainice a viitorului albei lui bolnave.

Răspunsul Adrianei era limanul unor gânduri turburate despre aceeași problemă chinuitoare și nesigură a zilei de mâine, gânduri cari o azvirliseră istovită în pacinica alinare a acelui prezent lin și dulce de uitări totale.

În aspra lui întrebare striga grija și speranța pentru acel mâine necunoscut. În aspra ei ripostă, disperarea acelui mâine necunoscut zdrelea coardele dulci ale glasului.

Auzul lui ascuțit de așteptare și nerăbdare, auzul sufletului lui larg deschis ca să primească nuanțele acelei voci prinsese acest sunet de deznădejde și chemare.

Plăpinda făptură albă reîntoarsă la viață făcuse cu un zbor ostentat ocolul trecutului și viitorului și din pragul porților lui larg deschise, printr-o enigmatică socoteală a sufletului, se refugiase, ca într-un leagăn ales de bunăvoie, în patul alb unde o culcaseră inconștientă.

Acele aspre cuvinte ale lui și ale ei erau cuvintele dorite și așteptate, cuvintele unei cugetări necuvintate, care, înainte de a se cerceta, ajunsese să-și statornicească acordul răspunsului.

Sergiu se uita acum înaintea lui spre geamul pe care lumina prea tare a becurilor îl lăsa întunecat. Se uita fix acolo și nici nu și-ar fi putut mișca de acolo privirea, pînă cînd nu s-ar fi absorbit o apă vie care plutea pe ochii lui fără să-și închege picătura.

Adriana pe sub pleoapele întredeschise căuta un răspuns și, întîlnind strălucirea umedă a ochilor celuilalt, își lăsă iar încet pleoapele în jos. Fața ei avea acum înșeninarea suavă a primelor zile albe.

O mișcare se făcu spre ușă unde cei doi stau încă tăcuți.

— Am făcut azi o operație anevoioasă și fericită — explică Sergiu Adrianei, legînd astfel de timp și de loc veacul acelui minut hotărîtor.

— Ce minunat! — spuse cu pietate Adriana, apoi cu spaima pe care o dă întotdeauna femeii fericirea, întrebă timid :

— Si e bine de tot ? Nu se mai poate întîmpla nimic ?

Sentimentul bărbătesc înfige cîngi mai tari în carnea pozitivă a faptului îndeplinit și nu-l depășește așa ușor. Cuprins de reușita imediată a lucrării anevoioase, doctorul se opri numai asupra ei.

— Donciule ! — zise Micului. Ți-am dat în primire supravegherea băiatului. Nu mă tem de nimic, dar imposibilul e încă o primejdie cu care trebuie luptat. Mîine dimineată orice puțință de rău e înconjurată. Noaptea asta însă îți rămîne în seamă.

Pe fața blajină a Micului se zugrăvi neliniștea. Se interesa cu deosebire de acel tînăr, pe care-l cunoștea. Mama sa îl pusese să jure că nu-l vor opera fără să o vestească. Decizia doctorului nu-i îngăduise să se ție de cuvînt. Dragostea pasionată și prăpăstioasă a bieteii mame îi apărea ca spectrul muștrării de cuget, care-l va chinui ceas cu ceas pînă a doua zi dimineată.

— Prînzesc cu voi, le spuse doctorul pe cînd ieșeau.

La ușă apărură acum un ajutor de bucătar, alb ca ieșit din făină și purtînd pe tavă „proba” prînzului bolnavilor care nu erau supuși unui regim deosebit.

Doctorul surise ; încurajată, tava înainta. O umbră luecă pe umbra coridorului : Aneta care se uitase și trecuse.

Doctorul își trecu mîna pe frunte. Aneta aceea cu întrebările ei era *Statuia comandorului*. În fazele ei cele mai fericite, viața e încă o dramă nesfîrșită. Pentru Adriana însă era acum o poveste albă și senină.

Infiriera luă farfuria cu bulion și o întinse doctorului. Era o esență concentrată de carne pentru restaurarea organismelor debilitate.

Adriana se uită cu poftă la farfuria ispititoare.

— Gustăm ? o întrebă Sergiu cu invitare afectuoasă.

— Da ! consimți cu ochii. Avea gust să mîncească după tava aceea. Semăna cu visul de demult al unei odăi albe în care sosea pesemne și o tavă.

— Schimbare de regim ! glumi doctorul.

Adriana nu mîncă de obicei decît pireuri de orez și cartofi, spumoase și catifelate. Refuza mai ales cu tărie supele de carne ca pe ceva otrăvit, care ofensa gustul ei delicat, prin natura lor prea substanțială.

Dar azi îi era scris să ia contact cu ceea ce e tare și substanțial și să înceapă a deprinde organismul ei alb cu infiltrarea lentă a toxinelor vii.

Surizătoarea tanti Liza sta gata pentru oficiul ei sirguitor.

— Nu ! — o opri doctorul. Azi servesc eu pe mica noastră bolnavă. Fac penitență fiindcă i-am stricat somnul adineaori cu gălăgia noastră de măcelari.

Ducea cu siguranță și îndeminare lingura la buzele Adrianei, care, deschise, pîneau sorbitura.

Ridicînd capul ușor, găsea la nivelul frunței ei, ceva mai sus, fruntea ocrotitorului ei. Destul de sus ca să poată fi un astru care se oprește în raza așteptărei, destul de aproape pentru a fi o perlă pe care o culegi ca să te împodobești cu ea.

Sfîrșiseră, cînd capul rotund al lui Micu, apăru întrebător și mai ales flămînd :

— Mincăm ?

— Cred și eu că mincăm. Am muncit destul ca să fim vrednici să ne hrănim bine.

Capul radios al lui Micu se trase înapoi, după ce lămuri :

— Toate merg bine ! — Făcuse revizia de seară.

— Ce zi ! Ce zi ! spuse Sergiu cu un accent pasionat, în care zbaterea și bucuriile acelei zile se rosteau.

O azvîrlitură puternică lovi fereastra și o acoperi cu un covor alb. Un virtej de zăpadă care îngheță acolo, pe geam, așa cum fusese izbită. Viscol !

— Ți-e frică ?

— în viscolul de-afară mi se pare totdeauna că văd doi ochi mari și strălucitori și aud pe fetița cu scușița roșie :

„De ce ai ochi așa de mari, Bunico ?” — și lupul : „Ca să te văd mai bine !” — Și ochii aceia mari și strălucitori de lup, în noapte și în viscol, au ceva fermecător.

Puse mîna încet pe părul ei subțire.

— Ne vedem diseară, spuse surizînd Adrianei și paznicei ei. Voi dormi în sanatoriu. Trebuie să fac de noapte mare. Azi-dimineață am lipsit de la datorie și după-amiazi am răscolit toate durerile. Trebuie să îndur gemetele pe care le-am stîrnit și să netezesc relele pe care le-am scor-

monit. Nu plec pe viscolul ăsta ! Nu vreau să mă întîlnesc cu lupul !

Tanti Liza, cu supunerea ei liniștită, conduse respectuos pe doctor pînă la ușă și începu pregătirile de seară în jurul bolnavei.

Adriana, ridicată, privea cu o față fericită spre geamul unde gonea vijelia albă.

Treceau umbrele albe ale virtejurilor pîlmuite de vînt și orchestra tempestii iernatice vibra acordurile ei stridente pe tema unui gemet prelung de octave minore. Pe acompaniamentul ăsta sufletul Ririnei cînta un cîntec de leagăn pe motivul baladicii unei legende erotice de Grieg.

Apoi memoria ei începu a scruta cu liniște trecutul.

Începînd de la bunica cea bătrînă, trecură toți, ca într-o revizuire ultimă a conștiinței, înainte de o viață nouă.

Acoperiți în pulberea răscolită a zăpezii și reci ca ea, văzu pe cei care atît de slab și trecător ocupaseră anii căsătoriei ei nenorocoase. Apoi ca niște umbre chinezești, desenate în negru pe pervazul alb al ferestrei oblonite, trecură ceilalți cu chipurile lor deslușite, ca un defileu de tipuri de sine vorbitoare :

Milu Horăscu, sub aceeași umbrelă cu fata cu pălărie roșie, chelnerul hotelului, cu jiletca lui riglată cu verde, cu surisul îngăduitor și patern. Directorul Teatrului, șeful de biuro al ministerului, toți acei cari avuseseră un rol în drama ei scurtă și zguduitoare. Dan', cel cu voie bună, cel care reprezintă elementul simpatic în mulțimea neoroadă a necazurilor, tînărul degenerat cu relieful feței lui crispată de mișcările neorînduite ale sufletului, acel Melc ca un simbol al îndărătniciei și absurdității cu care viața iubea și pedepsea pe acea Adriană cenușie de atunci, apașul cu figura lui anemică de copil nevoiaș, neprelucrată încă destul de cruzime și care lesne regăsea masca copilărească a spaimei, camarazii ei de muzică, figuranți mai șterși și mai slab proiectați pe perdeaua geamului.

Treceau toți cu expresia caracteristică a rolului pe care-l avuseseră în comedia tragică a aventurii ei.

Rostul lor apărea să fi fost acel de a săvîrși fiecare un gest de sprijin spre îndeplinirea voințelor destinului ei. Destin ca și al florilor din grădină : tulpine spulberate într-o dimineață de o vijelie care pe altele nu le-a atins ;

tulpine smulse într-o zi de furtună, apoi reinviate, pe care mîini necunoscute s-au întins să le ridice, pentru că trebuiau să fie doborîte, dar trebuiau încă să trăiască după rostul tainic al neînțelesei vieți.

Umbrele astea, oprite o clipă pe memoria ei, nu-i dau nici o nemulțumire. Erau un caleidoscop al amintirii.

Se țineau acum de mină, trecind în monom prin cadrul alb al geamului zăpezit și nu mai erau acum arătări negre pe fundul alb, ci albi cu totul, ca niște oameni de zăpadă.

Așa plecau pentru totdeauna din „romanul” Adrianei trecătorii aceia care-și îndepliniseră menirea.

Se amestecau și dispăreau odată cu acel trecut, acum cînd sosise alba deșteptare în pădurea fermecată.

Pe ochii ei pierduți în visare nedeslușită, nu mai era decît o lumină albă, răsfirată ca un fulg destrămat.

— La ce te gîndești ?

Era lingă dînsa.

Surise, albă de tot și senină :

— La zăpadă și la fericire !

Se așeză lingă pat pe un fotoliu, pe care nesimțit îl apropiase Liza cea bună.

Din întâmplare odaia avea un cămin de porțelan alb pe care caloriferul îl lăsa vecinie înghețat. În seara aceea Liza îl aprinsese.

Din ce dor vechi de foc la sobă pe o seară de vîfor, venise femeii înstrăinate acest gust frumos și demodat ?

Sergiu ca și Adriana aveau suvenirile copilăriei legate de dragostea focului din sobă pe seri viscolitoare. Puteau înțelege nostalgia care încovoia deasupra flăcării, albăstrite de reflexul înghețat de-afară, melancolica și mărunta făptură tomnatică a acelei surori de adopțiune a celor suferinzi, care fără de vîlul jurămîntului monastic practica toate renunțările.

Sergiu scoase din buzunar o cîrtică.

— Cartea de care-ți spuneam ! Am căutat-o pînă la amiazi și am uitat ceasul.

O roșeață de plăcere coloră ca un reflex transparent obrazii Adrianei. Se uită la el și-i surise : limbăgiu simplu și limpede, care mărturisea, spovedea, ierta.

Citeau acum descrierea poetică a unei călătorii de-a lungul fiordurilor norvegiene. Amorul nu era mărturisit

într-însa, dar sta ascuns sub patetica melancolie a celui care știa privi cu atîta emoție frumusețile naturei : era cuprins în însăși emoția frumuseților naturei ; cînta în versurile a căror inspirație lirică, desprinsă din farmecul peisagiului, întretăia paginile descriptive.

Poezia impresiilor, frumusețea aspectelor și emoția lirică ascunse în această cîrtică, ce stase atîția ani tăcută în umbra tristă a bibliotecii, trecute acum prin glasul vibrant al lui Sergiu, se exaltă ca și cum cuprinsul acelei poezii înghețate, scrise poate de vreun prezbiter contemplativ, ar fi fost un *lied* de caldă iubire.

Pe magia albă și rece a celui lirism, glasul acela fierbinte, de făptură sudică, era ca aburul focului care topea florile de gheață ale ferestrei, sau ca soarele care, acolo sus, îndulcea fiordurile norvegiene.

Un sunet cristalin măsură unsprezece lovituri la o pendulă, undeva pe vreun coridor. Așa de subțire și cristalin acel cîntec al timpului, ca și cum un ac de gheață s-ar fi lovit în geamul înghețat.

Închise cartea ! Adriana, culcată pe o parte, cu capul pe mîinile împreunate, sta legănată de cuvinte, de imagini, de vocea lui, de oboseală și de fericire.

Ceru cu un glas aiurit să-i mai repete versurile care sfîrșeau.

închise ochii.

— Noapte bună !

îi răspunse abia șoptit :

— Noapte bună !

Se aplecă peste ea încet și murmură :

— Ririna !

Aceeași transparență coralină lumina ca un reflex zăpada delicată a feței.

Tanti Liza închise încet ușa după șeful cel mare cu un suspin rătăcit cine știe de unde din trecut, pe buzele ei care-și astupau suspinele.

A doua zi dimineața tot albul din odaia Adrianei era răscolit ca un vîrtej sub mîinile îndeminate ale tantei Liza, care hotărîse să se facă frumos în odaie.

Prin geamul deschis aerul făcea, în căldura constantă a caloriferului, o potecă rece pe care intrau, jucînd, fulgi

mici, rătăciți. în spațiul larg al ferestrei era o sarabandă diabolică de ninsoare cu flori mari și pufoase și cu fluturi mătăsoși.

Cînd intră la ora 10 precis, cu prima lui vizită, doctorul Sergiu, care se sculase cel dintîi din personal, ipentru că-l chema slujba cea mai zornică a sărbătoarei sufletești, care priveghease pentru aceeași sărbătoare, a unei religii care are drept jurămint iubirea celui de aproape — în odaia Adrianei abia se liniștea ultimul zbor de pînze albe.

Ea sta învăluită în cutele calde ale hainei de casă de flanelă albă și moale, cu părul neted prins în panglica albă de moar, gătită ca la o sărbătoare de premii. Mostra pe buna Liza pentru că aruncase fără milă ultimele crizanteme care-și scuturau zăpada ca pe un scrum și făceau neorînduială.

— Ce frumos ! arată veselă spre geam lui Sergiu. Trebuie să fie sănii. Vreau să mă scol !

Acel „mîine”, acei pași dintîi în pragul viitorului nu o mai speriau. Avea supunerea trandafirului care știe că se vor întinde, pentru a îngriji de viața lui plăpîndă, mîinile care trebuiesc. Smulsă din rădăcini murise aproape, fără să aibă putere împotriva morții, și reînviase fiindcă trebuia să trăiască fără de împotrivire.

în ușa dată la o parte, doctorul Micu apărură încadrat de flori albe, ca și cum ar fi fost numai manșeta de culoare închisă a unui buchet gigantic. Toți exclamară.

— E bine. Bine de tot ! A plîns cu toate astea, a plîns de bucurie și de frică. „Ce frică ?”, i-am spus. „Cu maestrul nostru ? Ce frică ?” A trimis toate florile din București pentru dumneata. „Toate pentru Dumnezeuul meu ! Pentru acel care mi-a dăruit băiatul a doua oară !” Sunt de la ea !

Sergiu se desluși în incoerența asta.

— Biata mumă ! — zise mișcat. Sufletele de mamă n-au nici o cumpătare la recunoștință, cum n-au nici la iubire.

O mulțumire îi stăpînea. O superstiție în spiritul lui sceptic și pozitiv. Coincidența fericită a acestei grădini albe, înflorite tocmai în acea dimineață.

Se dete la o parte ca să poată vedea Adriana mai bine parcul de corole care se legăna pe brațele servitorilor, acoperiți de ele.

Micu, la mijlocul tabloului, părea o carte ilustrată pe care surisul lui naiv și încîntat scria : „La mulți ani !”

Adriana, cu mîinile împreunate și întinse către flori, era ca un copil care vede o jucărie desfătătoare și ar dori-o pentru el.

— Micule ! Să le împartă în toate camerile. Să se bucure toți, dispuse Sergiu.

— Sunt ! Sunt ! Sunt peste tot ! A trimis pentru toți. Astea sunt ale dumitale, numai ale dumitale, așa vrea ea.

— Atunci, se întoarse Sergiu spre Adriana, atunci, primește doamna mea, să fie ale dumitale, numai ale dumitale !

Desprinsese mîinile și le împreună iar spre flori, un roșu viu îi urcă două pete în obraz și în ochi o strălucire.

Sîngele împins de amor în obraz e culoare, în ochi e lumină și în suflet parfum !

Glasul și tonul, mai mult decît curtenirea gestului, izbîră atenția lui Micu. Ținu un minut gura deschisă. Pe acolo își absorbea el convingerile definitive. Apoi, luminat, strînse pe Sergiu de mină cu o expansiune sinceră și stîngace, frumoasă totodată și timidă ca un cîntec fără de cuvinte.

Șeful îl apucă de umeri cu gestul lui familiar. înviorat cum altădată îl înviorau numai emoțiile și victoriile muncii, dar dintr-o veselie mai egală și mai statornică. Scoase tabachera de argint, un dar al clinicei, și oferî o țigară lui Micu „ca în zilele cele mari ale patriei”, cum glumeau băieții despre rarele ore de veselie ale profesorului.

— Dacă d-na noastră ne dă voie, surise Sergiu Adrianei. Micu deveni sfios. Doamnele îl speriau. Se uită spre pat.

Nu era deloc spăimîntător surisul plăcut al Adrianei, nici mîinile ei subțiri, întinse afectuos spre dînsul.

Fumară la colțul căminului. Șeful intră în amănunte profesionale asupra stărei tinărului operat. întorcea din cînd în cînd capul fără a pierde firul atent al discuției și privirea nu-i rămînea niciodată neîmpreună.

Disciplina lui îndelungată reușea să împerecheze cele două preocupări într-o strînsă armonie.

În timpul ăsta florile umpleau odaia de bolnav care semăna cu un imens paner de nuntă.

Intra acum un pom, un pomișor întreg din pădurea fermecată unde se deșteptase frumoasa din somnul adînc, un pom acoperit cu bulgări spumoși de zăpadă.

Era numai o crenguță transplantată din boschete înflorite sub vreun cer italian, care nu cunoaște altă zăpadă decît a petalelor. Azi însă, acolo în albul zăpădos al odăii, alături de hora fulgilor albi și moi, părea flora unei primăveri din climate reci și albe.

Crizanteme, bujori, trandafiri, zăpăioare, toate se le-găneau sub privirea incintată a Adrianei.

Grădina aceea liliată era înflorită de iubirea unei mame pentru un biet copil plîpînd, florile pe care le-ar fi pus pe mormîntul lui de adolescent. Toate albe !

Micu ieși grăbit. Sărbătoarea asta în afară de program îl întârziase. Viața era viață ! De acolo de unde problema ei nu a âncetat, ~~și~~ reîncepe cerințele mărunte.

Liza gospodărea în jurul florilor cu gesturi **și** noi și vechi. Noi, pentru mîinile ei acum deprinse numai cu îngrijirile bolnavilor ; gesturi vechi de-acasă, de cînd îngrijea sănătatea glastrelor înflorite.

Sergiu se așează pe marginea patului Adrianei.

— Ați dormit bine ? o întrebă încet, deși era întrebarea din toate zilele. Îi luă mina temător, deși era gestul de toate zilele. Adriana se uită spre fereastră :

— Ce frumos e ! spuse... Ca să spuie.

— Te simți bine ?

Se lăsă ușor în jos spre perne, dar în loc să se razeme pe ele, puse capul pe umărul lui. Ținuse **și** alte **dați**, cu toate astea, acel biet cap bolnav pe umărul lui.

Rămase așa un timp, nemișcată, privind zborul alb din fereastră. O greutate apăsă acum pe inima lui Sergiu. Năvala de singe a unei emoții mari și noi.

O problemă nouă părea a-i împovăra cugetul, privind acolo la geam spulberarea florilor de iarnă. Natura în aceea gingașă spoliare îi puneă parcă problema divinității.

Dogma lui, de preponderență a omului asupra întâmplărilor lui și de forță pozitivă, părea că suferă atingerea blindă dar strălucitoare a terenului providențial.

Trupul acela fragil, azvirlit pe umărul lui dintr-un capriciu tot așa de misterios ca acel care zvîrlea jocul fulgilor, trupul acela îndurerat și apoi înviat, nu-i mai apărea ca obiectul unor împrejurări pozitiv determinate, ci ca un simbol gingaș și viu al rugăciunii uitate pe care muma lui i-o spunea cînd era copil.

Spiritul lui era strunit ideilor științifice, nu mai putea accepta legenda naivă a credinței, dar sensul naturei se lărgea dincolo de limitele cunoașterii celei mai vaste, spre un orizont infinit, în care forța celui mai tare cuget se dizolva.

Simțea acum corpul ușor al Adrianei care-l atingea numai cu fruntea ; îl simțea atîrnînd pe umărul lui, uimitor de greu pentru greutatea lui mică pe care o cunoștea. Îl apăsa, îi încovoia ușor umărul. Dacă ar fi purtat-o întreagă pe umăr, nu ar fi putut fi mai grea.

Se gîndi atunci la misterul organic care adaogă substanței palpabile una impalpabilă, la pondera aceea intangibilă care după legi nedezlegate se împrumută făpturei sau se retrage după o problemă a circulației singelui legată de procesul funcțiilor psihice.

Acea ponderă care acum, prin fruntea ușoară a femeii, apăsa pe umărul lui povara trupului ei ușor, înmulțită de suflet și de întreg destinul ei viitor, pe care i-l încredința.

Adriana spuse :

— Eu pot înțelege, pot simți, pot privi la fel cu acei pentru care lumina asta rece, aerul înghețat, jocul ăsta de fulgi, nourii blînzi de zăpadă, soarele palid și florile argintii ale gheței sunt asemenea cu florile, cu fluturii, cu respirarea suavă a primăverii.

Repetă fără greșală versurile norvegianului :

— „Era o grădină străvezie, țesută în substanța albă a gheței și halucinantă de reflexele înfiorate ale luminei reci ➡ deasupra ei soarele puneă o dezmiardare care desfăta privirea cu închipuirea nouă și pură a unui rai polar, peste care stăpînește o eternă primăvară albă.”

Aștepta ! Apoi, cum nu auzea ce-i spune tăcerea lui, întoarse capul ușor cu buzele deschise pentru o întrebare pe care nu o știa nici ea și întâlni gura lui plecată aproape de tot, ca să-i dea răspunsul neștiut.

Li trecu brațul pe după mijloc pentru ca tulpina delicată să suporte apăsarea acelui cuvânt biruitor.

Se desprinseră. Adriana lăsă capul în jos și pe lina moale și albă căzură două picături rotunde, așa de rotunde, că boabele se prinseră întregi ca două mărgele, în scama pufoasă. Ochii Adrianei, pescuitoarea de perle, erau scoici cu mărgăritare !

FEMEIA ÎN FAȚA OGLINZEI

(19 2 1)

>

i

i

I

INTRODUCERE

În dimineața aceea Alina se sculase târziu, fiindcă o înșelase lumina.

O lumină sarbădă, cenușie, care la nouă ca și la șase dimineața fusese aceeași, care era să fie aceeași toată ziua.

Nu era nici ceața care îmbrobodește uneori aerul iarna, nici innoratul igrasios al unor zile închise, nici acel cenușiu înghețat prevestitor de zăpadă. Era un altfel, care te făcea să te gîndești la locuri unde lumina ar fi numai cernută din lumină, învîrtind ceasuri unicolore, în care ziua și noaptea nu ar tăia cu prefacerea lor neîncetată timpul posomorit și inform, nici nu ar legăna viața oamenilor cu cele două balanțe pe monotonul vapor fără destinație al timpului, nici sufletul oamenilor nu l-ar colora din umbre și lumini, în incolorul existenței. O zi ca un mormînt nesubțeran.

Alina, cu capul greu de somnul prelung, se sculase foarte plictisită de dezordinea pe care această deșteptare târzie o aducea programului zilnic.

De unde credea că o vor grămădi ocupațiile, la unsprezece nu mai găsea nimic de făcut, dar nu-și da seama că în ziua aceea porunceă „nimicul”.

Manuela, care o auzea cum se plînge că nu are treabă, îi spuse :

— Ce vrei să faci într-o zi ca asta ? — și-și urmă numai în minte gîndul pe care lenea nu o lăsa să-l termine. Ar fi ridicol — gîndea — să lucreze oamenii într-o zi în

care natura își oglindește cu așa precizie intenția *zădărniceii*. Alina când cere de lucru nu înțelege noima asta, totuși deoarece nu găsește nimic de făcut, simte și e stăpinită de această evidență. Când viața *stă*, cum am lucra noi!

Ea, Manuela. reflecta cu toată puterea uritul zilei. Între ea și fire era o armonie aproape perfectă, fie că lumea exterioară se răsfrîngea în oglinda ei, fie că ea era o oglindă a acesteia.

Se îmbrăca acum ca să iasă, și Alina o mustra :

— Unde te duci pe timpul ăsta ? O să răcești "... Dacă se poate ca cineva să aibă gust de plimbare pe așa vreme!

— Trebuie să umblu ; simțindu-mi mersul și mișcarea, îmi voi da seama la fiecare secundă că trăiesc. Altfel, de azi-dimineață mi se pare că dorm înăbușită într-o fașă de vată, și pe măsură ce va trece timpul, spre seară, mi se va părea că sunt un spirit cenușiu sau o stație nebuloasă.

Manuela. cu haina ei cenușie, plecă. Acum Alina se învârtea prin salonaș, se uita pe fereastră, se plictisea, văzu pe o mesuță oglinda de mână cu minier de os a Manuelei. O luă și se privi într-însa. Ochii i se scufundară într-o baltă de plictiseală. își aduse aminte că Manuela avea obicei să repete că poartă cu ea neîncetat o oglindă în care se privește.

Pe aceea, desigur, o luase cu ea și o plimba acum prin cenușiul turbure al zilei zadarnice.

II

TRECUTUL MORT

Cerul se limpezise oarecît. Cenușii erau numai zilele monotone ale vieții, împinzite în banalitatea sarbădă a unui trai fără înțeles. Alina trecea prin el mecanic ; o existență ca o gamă cîntată cu degete egale pe un parcurs repetat la infinit și lipsit de melodie.

Uneori amintea Manuelei ceva din trecutul lor de surori, ca și cum ar fi avut nevoie să întrerupă acea egali-

tate posacă cu recreația suvenirilor, dar nu găsea în Manuela nici un ecou. Pentru ea trecutul era mort.

În adevăr, unde era trecutul ? El e urzeala peste care se coase mereu deasupra, fiecare ceas al prezentului. Tuturor le stă înapoi această oglindă și toți se întorc și își surid lor, surid altora într-însa. Trecutul cel mai trist găsește încă, în prezentul cel mai înfloritor, o milă indulgentă.

Cum de nu avea ea, pentru al ei, decît ură sau cel mai puțin indiferență, dar mai ales o uitare care-l nimicea ?

Cînd i se pomenea de el, îi părea un basm fad și străin. Ea singură nu și-l amintea decît ca să-l tăgăduiască ; îl tira totuși, și era legată de el fără scăpare. Îl tira, cum târăște o pasăre ața ruptă de pripor, care a rămas legată de piciorul ei ; ca o pasăre născută dintr-un ou rătăcit, într-o livadă și care caută spre cuibul necunoscut, trăgînd după ea baiera muceșită a timpurilor ei de captivitate.

Cu ce ochi uscați și care nu recunosc se uita ea la trecut, cînd îi puneă cineva dinainte ierbarul lui veșted ! Ar fi putut privi acel trecut fără necaz, ca pe o fișie desprinsă, sau ar fi putut să se întoarcă spre el cu îngăduință. Dimpotrivă, se împiedica de el ca de un ștreang rupt și totuși nedezlegat, și atunci trecutul i se părea un monstru care înghite timpul, timpul care și el ne înghite. Timpul ei, cel de două ori pierdut !

În oglinda unde Manuela căuta acum acel trecut, văzu cernîndu-se un moloz, care se măcina pe măsură ce se urca clădirea lui aburită, împrăștiat apoi ca un fum cenușiu care se tira pe o miriște pârilită. Era trecutul ei mort.

Erau totuși chipuri și ceasuri care nu se șterseseră și îi surideau uneori din oglinda trecutului. Ce făcea ea cu ele ?

Nu le cerea, dar cînd se întorceau le lua pe toate în privire și le dăruia acelor pe care-i căuta ea cu privirea în oglinda prezentului ; le făcea darul bogat al amintirilor. Ea era femeie. Pentru ea nu exista decît ființa și ceasul de atunci. Ele o covârșeau și lor le azvîrlea darul oovirșitor al trecutului, al prezentului, al ființei ei întregi. Gătelile acelea scumpe mai slujiseră, oare le mai purtase ? Nu-și aducea aminte. Desfăcute și refăcute în-

tr-o podoabă nouă, cu mult mai minunată, nici nu mai erau aceleași. Mai palpitase, mai plinsese, mai visase? Colanul ăsta de mărgăritare și-l prindea pentru întâia oară! Ingratitudinea asta era inocentă și puternică, era în însăși firea ei. Asasinatul ăsta, uitarea omucidă era o lege feminină. Cruzimea asta era un drept și un privilegiu femeiesc. Ceea ce murea, învia în altă formă, ca și în natura cea în eternă transformare.

Pe când bărbatul trădează, femeia — cu orice amintire ca și cu orice dorință nouă — îi dăruiește lui inconștient toate trădările și trecute și viitoare, sau dacă își amintește și dorește, dacă nu-l mai iubește deplin, îl ucide. Pe când cuvintele și gesturile iubirii trezesc în bărbat spectri care înjosesc femeia, ea îi dă glasul, dezmierdarea depline, bogate, încărcate de toată căldura focului prin care au trecut pînă să ajungă la el, fără umbra evocărilor.

Fantomele trecutului masculin sunt trupuri îmbălsămate într-o criptă sacră. Femeia le arde și spulberă cenușa în vînt și forța ființei ei, alimentată de incendii, luminează un singur chip viu, al celui de acum. Părinții, strămoșii, frații, logodnicii, amanții îi incinerează cu o cruzime senină și inconștientă și întinde aceluia — unul — urna ei proaspătă, și dacă fantomele ridică umbre cumva, le urăște, le tăgăduiește, le îndepărtează sincer și violent ca pe niște dușmani necunoscuți. Așa e femeia! Poate că nu și... femeile.

Manuela simțea lucrurile astea. Nu le știa încă. Nu iubea. Se pregătea pentru iubire. Dar amintirea ei era pustie. Nu era nimeni în memoria ei, deși avea un trecut și o viață în care — ca într-a fiecăruia — există un cortegiu de ființe, indispensabil așezate acolo. Îi plăcea să uite ceea ce nu putea izgoni. Să aștepte ceea ce lipsea.

Manuela, resemnată și tristă de traiul ei melancolic, pe care nu-l minjiseră trecătorii, era totuși gata să ucidă cu cruzime toate faptele din jurul ei, pentru o alta. Poate că amorul pe care nu-l cunoștea, amorul pe care-l va cunoaște cîndva, va lăsa amintiri, semne? Poate.

...Dar ce ar fi făcut ea, oare, cu umbrele care s-ar fi plimbat la ceasuri hotărîte ale memoriei amoroase, sub fruntea celui alt, care durau încă în singele lui? Ființa

lui era însemnată de treceri, ca o cupă pe care degetele au lăsat urme indelebile pe argintul tocit.

Putea ea ucide fantomele? Putea ea sufla argintul proaspăt al iubirii pe cupa aburită de amintiri?

În adevăr, unde era trecutul? El e urzeala peste care se coase fiecare ceas al prezentului și pe care se va smălța floarea viitorului?

În locul lui se așezase prezentul pustiu, pe care-l umplea cu legenda nelămurită a muzicei. Sunetele erau expresia justă între o realitate mută și o aspirațiune nedeslușită.

Cultiva muzica ca pe o artă, cu rigoare către ea însăși, cu evlavie către munca armonică, dar cu o formulă independentă, solitară, arbitrară în sinceritatea ei, fără premeditarea de a da sau de a cere ceva, în raport cu legile profesionale. Era o oglindă în care se adîncea în reflexuri și reflecta în ea adâncurile.

Căuta acum o simfonie în care să exprime, din sensibilitatea sonorităților, impresiile sufletești cele mai impalpabile și cea mai fină vibrație a aparatului nobil al senzației. În fiecare zi se apleca peste ea însăși pînă cînd prindea sunetul interior imperceptibil; se apleca apoi pe clape pînă cînd, din chinul strident sau din armonia diluată pînă la imponderabil a ecourilor miliardare, conștinue în fiecă notă muzicală pozitivă, ele îi redau nuanța tonală justă a impresiei.

III

STRADA

Din cînd în cînd Manuela pleca din liniștea posacă a orașului de provincie. Strămuta melancolia îngîndurată a sufletului pustiu, problema existenței zadarnice și oglinda reflexurilor interioare, în decorul zgomotos și indiferent al capitalei.

Uneori, serile de toamnă din București, la ora cînd se închid magazinele, în ajun de sărbători, prin ceață, prin virtejul automobilelor elegante, trăsurile, care toate la ceasul acela iau un mers grăbit, ca și cum ar avea un țel

mai zornic și important, Manuela se oprea în fața unei vitrine unde nici nu avea măcar ce privi. Se oprea fără să știe de ce și atunci toată acea mișcare a tirgului, toată vijelia muncii care da o ultimă suflare uriașă înainte de a merge să se odihnească, se împiedica de ea.

Ușa prăvăliei de arme, în fața căreia sta azi, se izbi peste dînsa și un băiat ieși ca un vifor, ducînd un pachet, pe cînd patronul țipa după el ultimele recomandări. Prin forma împachetajului se deosebea un revolver.

...Și cu el ce se va întimpla ? În mintea ei se apăsă un resort și porni o cercetare în necunoscutul absolut al soartei acelui obiect închipuit. Ii păru sigur că obiectele au un destin. Băiatul acela era unul din agenții lui.

Se atribuiesc oamenilor de obicei povești ; ei sunt rolurile principale și obiectele inanimate — auxiliarele. Manuela credea acum contrariul. Acel revolver era eroul și oamenii, incidentele lăturalnice. Împrejurul lui aveau să se țeasă firele dese ale unui roman polițienesc. Nu căuta să și-l închipuie. Vroia să-l știe. În urmărirea acelei arme mintea ei avea suferința cuiva care calcă în întineric.

...Pe unde va trece ? Cui va sugera un gând criminal cu fascinația sclipitoare a oțelului ? Ce simțire de triumf, de săvîrșire va avea atunci inerția lui sensibilizată ? Drumurile lui abia începeau ! În ce sertar se va așeza ironic, ce mîini îl vor lua, inspecta și cu ce scopuri, pe care totuși el le va nimici sau îndeplini ?...

În ce banalitate de uitare și rugină va vegeta citva, și apoi ce bruscă deviere îl va scoate din obscuritate ? Mina pe care o caută, care îl așteaptă, îl va apuca, strînge, minui... Ce trecut de lăcomie, de ticăloșie sau durere pînă la crimă, va reprezintă acel spasm al degetelor criminale, care vor scurge în el fluidul voluptuos al urei, făcîndu-l în sfîrșit asasin ?

Mina creștea. Manuela credea că o vede, că-i privește de aproape falangele noduroase, vinele dure.

Dar capul ? Capul omului cum va fi ? O duru fruntea în căutarea — nu a unei închipuiri pe care putea lesne să o plămuiască — ci a chipului adevărat. Acolo, în bezna necunoscutului, unde nu pătrund luminile mititele ale ve-

*

derii omenești obișnuite, acolo în supraputerea vizionară, ca un detectiv prea temerar, cercetă în laboratorul misterios unde se pregătesc crimele viitoare. Simți în creier c tăietură ascuțită. Obosise.

...Arma mică avu alte peregrinări : trecu prin cabinetul judecătorului de instrucție, pe rafturi umede de subsoluri oficiale, într-o hală de vechituri, ajunse în mîinile unui necunoscut, de la el la un armurier din mahala, în sfîrșit în alte mîini, care, slabe, nesigure, îl apucau cu degete prelungi și albe încheiate deznodată, cu pipăitul tremurător și nervos, revoltîndu-l cu mînuirea stîngace care îl înjosea. Vor trage cu neîndeminare și lașitate și din turburarea lor glonte se va descărca șovăielnic între inimă și coastă, pe margina sfîșiată a unui plămân. Lovitură dibuită, netrebnică.

Îl vor apuca atunci mîini de femeie bocitoare, mîini de mamă, și va vibra sticlindu-și oțelul, din vibrațiile urii și ale durerii de mamă. Mama unui fiu cu mîini prea slabe și palide. Mama care-și plîngea prea tare fiul !...

...Chipul ? Chipul sarbăd, fața delicată, prea albă, prea suptă a tînărului, nevrednic să trăiască și neîndeminatic să moară, Manuela vroia să-l vadă... îl văzu bine, o clipă.

...Dar numele ? numele lui dintre miile de silabe care poreclesc oamenii, al lui și al celeilalte, al femeii pentru care se omoară oameni ?

O undă de plăcere crudă trecu prin ea și o duru. Se aplecă peste el. Murise oare ? Avea să moară pentru o femeie ? Numele ? Nu se putea ca, încordîndu-și puterile spirituale tare, să nu-l găsească, să nu-l audă venindu-i de departe, din lumea ocultă de care ne desparte numai peretele greoaiei materialității. Fără milă de ea însăși, își întinse puterile nervoase pînă la marginea elasticității lor. Trebuia... Trebuia să găsească.

O distrase un fluierat robust, o melodie populară urcată în ureche din adîncurile auzului. Musculatura vinjoasă a două brațe înnegrite de uvrier, aerul încărcat de praful subțire, negru, al Uzinei, haosul clocotitor de muncă, unde cădeau nepăsătoare, unele după altele, aliecele, inconștiente de soarta fiecăreia din ele, de carnea în care vor intra, ca și mărgelele de gîtul pe care vor străluci, dar conținîndu-și menirea, laboratorul fatal și sfîngic care

distribuie hazardului uneltele acelor fapte disturbante, pe care le credem covârșitoare, îi apăru zgomotos dar calm, în mecanica lui neînduplecată. I se păru că zeul suprem e un Moloch monstruos și nesimțitor, o forță uriașe în perpetuă mișcare inconștientă, din miinele căreia, 'fără sens și fără leac, cad durerile și bucuriile noastre neîrmuite.

Și gândurile, impresiile, viziunile își suprapuneau adevărurile lor nestatornice, pe cînd sta' în fața vitrinei cu arme.

Un tipăt strident de sirenă o năuci. Simți pe ceafă aerul mișcat de sunetul ascuțit. Semnalul unui automobil, frinat brusc înaintea ei. Era un mare vehicul, lustruit, cu geamuri care reflectau, prin mii de muchi, strălucirea cristalelor groase. Avea puterea greoaie a banului, și îi păru Manuelei că o strivește subț pintecul lui puternic, subț armătura invincibilă. De subț el, imaginația ei încordată ieși tot strivită, pierzînd șirul aventurilor micului revolver.

În automobil erau două femei mature și o fată tinăra de tot, învelite în blănuri după ultima formă a modei, cu egrete somptuoase, care tăiau ceața cu firele lor subțiri, la orice mișcare a capului. Pe picioare erau acoperite cu blănuri, pe cînd, îmblănit ca un urs polar cu ochelari, șoferul sta nemișcat cu mîna lui de dihanie înmănușată cu blană, înclăștată pe cercul frinei. Seara de noiembrie era totuși dulce.

Fata sări jos sprinten cu mantaua de o simplitate costisitoare, cu picioarele subțiri ca două fluieri, încălțate pînă la genunchi cu cizmulițe care puneau pe trotuarul umed urme mici și scumpe. Schimbară vorbe, vorbe din viața lor de toate zilele, necunoscută Manuelei și din care i se înfățișau fășii.

Știa acum de unde vin : „de la un simfonic care a ținut prea tîrziu"... „nu mai era timp să treacă la modistă"... trebuiau să se schimbe pentru „diseară"... „Pateul era probabil gata."

Fata apucă clanța magazinului de arme și rise ascuțit fiindcă se înșelase. Avea treabă la o cofetărie mică, care arăta la geam lucruri savuroase, arhitectura fină și complexă a dulcețurilor. Timbrul ușei sună cristalin.

Cele două își urmară vorba. Manuela auzea fără să asculte.

Află că „Alexandre nu fusese la simfonic, că lui Mărie îi era mai bine dar doctorii puseseră diagnoza greșită și că era să moară... Că era un scandal cu fata lui"... Numele se pierdu în blănuri.

Urmă o tăcere. Simți că se uitau spre ea. Sta în fața geamului cu arme, nemișcată. „O trecătoare." — Se bucură că o confundă cu mulțimea. „Sau o femeie care așteaptă pe vreunul." — Din disprețul lor, care o înfiora, nu i se urca nimic în expresia feței. „Poate plănuiește o sinucidere?" — Mila proastă a celor indifferenți și egoiști. Tăcerea lor era vorbitoare.

Ostenise privind geamul. Se aburea acum subț privirea ei, amestind-o. Se uită în sus. Străluccea departe o stea, între două hoarne înalte. O stea !... Da !... Era puțin cer, foarte puțin... prins între ulițele orașului. Cum erau să-și aducă aminte oamenii că mai e ceva sus, deasupra felinareilor, între stîlpii căroara își perindau existența ! Și încă nici nu era săpat pămîntul. Nu era încă în București acea viață subterană de metropolitane, unde drept boltă ai un tavan de pămînt șlefuit, unde existența omului, ca a rîmei, își sapă palatele de-o unghie subț țărîna.

Fata ieși arogantă, îndemînată, cu aplombul pe care trebuie să-l fi adus tuturor gesturilor, remorcînd un băiețel care purta triumfal pe palme, sus, un carton imens, pe care îl luă cu delicateță feciorul, țeapăn ca o păpușă de panoptic, alături de mecanic.

Domnișoara se urcă grăbit la locul ei. Nu avea nici una din acele ezitări ale fecioarei, care arată în ființă, în mers, în glas, atîtea lucruri nedesăvârșite din cuget, suflet și viață.

Urmă o mică discuție asupra străzei pe care trebuiau să apuce. Vocea fetei se ascuți pînă la un „Si" tăios ca un fierăstrău, și cele două cedară voinței ei. Egretele se agitără răsfirate.

În fața acelui belșug insolent, Manuela care își îngrijea eleganța vestimentelor, se simți strîmtorată ca și cum ar fi ghemuit pe ea o hăinuță veche ; ca unele femei care trec pe străzile mari ca pe un calvar în hainele lor uzate, rușinoase ca niște vinovate, culpabile către o estetică ne-

miiloasă care nu admite abatere de la formele absurde pe care le-a decretat regalitatea arbitrară a modei.

Un uruit mare o asurzi ; fumul benzinei îi umplu fi-gura. Păru o efortare colosală de mușchi încordați. O scir-țitură tăie asfaltul, fără să poată urni monstrul, apoi porni ușor, ca și cum ar fi fost imponderabil, abia atingând strada, elegant, înaripat, și de sub roatele lui, acum sub-țiate de radiația vitezei, sufletul Manuelei se ridică ușu-rat și el, păstrînd însă din această vehiculare trainică, bogată, din acel trai îmbelșugat ieri, azi, miine, solid ca și fierăria armăturii, strălucitor ca smalțul vopselei noi, păstrînd pe suflet două dire mari asemeni urmelor greoaie pe care le lăsaseră pe asfalt roatele în nemișcare.

Apoi o țesătură încîlcită, o păienjenire de trăsuri încurcă privirea Manuelei. În toate direcțiile, de toate for-mele, strecurîndu-se ca prin minune roată pe lingă roată și la fiecare atingere dîndu-i spaimă, pe cînd cei dinăun-tru, rezemați leneș sau aplecați tare unul spre altul, vor-beau fără să bage de seamă pericolul, cu acea inconștientă fericită care face traiul cu puțință.

Manuela își închipui un om care ar fi permanent con-știent de miile de primejdii ale fiecărei secunde. Tensiu-nea perpetuă, crîspăția continuă a bietului mecanism, fața urîțită de ele, trupul dizgrațiat și existența întreruptă de amenințarea permanentă, o viață dezorientată în care nu ar mai încăpea nici o muncă, nici o hotărîre !...

Acel nefericit specimen era poate tocmai bătrînul care trecea atunci prin mijlocul străzii cu ochelarii lui verzi bombați, ca o bufniță zăpăcită de lumină, dînd în dreapta și în stînga în loc să prindă drumul liber, vîrîndu-se în osia unuia, în potcoavele altuia, înjurat de birjari, nepu-tînd parveni să se strecoare și pe care nu era deloc mi-rare să-l calce. Ce petică cenușie amestecată în mocirlă ar părea bătrînul în mijlocul mișcării suspendate de micul obstacol al trupului turtit acolo, năpădit în jur de mulțimea pătimașă a curioșilor.

Micul bătrîn cu ochelarii verzi ! Cine era el în mul-țime ?

Poate că nu conștiința primejdiei, poate un simț de conservare exasperat al vieții îl zăpăcea așa ! Prețioasa viață a bătrînului ! Și ce iubea în viață micul bătrîn ? Pe

el, pentru ce se iubea ? Era vreun rozător neobosit, migă-los al avutului altora, depozitar de dureri și amaneturi, cămătar sugaci ? Avea poate o fiică, Venera maiestuoasă ca și el, captatoare de aur ? De două ori prin mîinile lui uscate și hrăpărețe, prin mîinile ei catifelate, aurul iubit, sacru, idolul, se scurgea. Ea nu-l păstra. Riul desfriului curgea nesecat, rodnic. 1-1 dăruia lui. Și noaptea veghind cu buha, bătrîna cucuvaie pătimașă îl topea în creuzete poleite de rezidurile fabuloase... Pentru el, pentru aur, vrea să trăiască. Micul bătrîn era din romane balzacienne !

Între roatele încîlcite, în mijlocul străzii păienjenite, bătrînul nu se mai vedea... Strivit poate ! Nimicul făpturii lui pipernicite amestecat în mocirla cenușie ! O peticuță din care nu curgea sînge !... Pe locul acela strălucea ceva. Manuela crezu că zărește puțină lumină a mîinilor mici, zbîrcite, ciudate, cu manichiura lor extravagantă : unghii lungi, întoarse ca un cîrlig și îndopate cu aur închegat, și podul palmelor tăbăcit cu o spuză de aur ! Rîsul strident al Manuelei nu sună în afară.

Micul bătrîn ! Se strecurase oare ? Vreun șoricel de birou umed și întunecos. El n-avea mamă, spera Manuela. Oameni așa ridicoli nu pot avea mamă... nici fiică !... mai ales asta nu ! Consimți că a trebuit să fie cineva, înaintea lui... dar după el...

Singur ! Manuela se destinase ca o coardă strînsă care se mlădie sub sunete moi. Un cățeluș, părăsindu-și stăpî-nul, merse pe urma ei ca pe o diră blindă, apoi supus se întoarse.

Și ea, Manuela, cum ar fi trecut drumul ? Cu spaima vieții ? Iubea viața ?... și pentru ce ?... Pe ea se iubea ?... pentru cine ?... n-ar fi putut răspunde atunci. Singură ! Se încorda iar.

Un individ grăbit, care ducea un pachet, o lovi așa de tare încît crezu că i-a rupt umărul. Gîndul ei părăsi pe micul bătrîn.

Fetițe de la prăvălii, în șir de cîte trei, încărcate de cutii, îi loveau rochia. Simți muchiile cartoanelor infipte în picior.

Servitori cu șorturi albe și albastre o atingeau, sau numai îi dau impresia că o ating, purtînd toți pachete felurite. Ghiceai după ambalaj conținutul : vase fragile,

statui purtate cu grije trădindu-și formele goale subțesele hîrtiei subțiri ; cutii cu bomboane ; jucării gheboase subțesele hîrtia groasă, plesnită ; rochii abia ieșite din broderia ultimului fir de mătase ; haine calde încă de fierul de călcat : atîtea pricini de certuri, cuvinte drăgălașe, ocări, lingușiri, reproșuri, necazuri acoperite de frac sau de rochia elegantă. Prețul iubirii, ipocriziei, datoriei, vînzării !

Privi acele lucruri mărunte, care cotopeau existența. O roabă împinsă de un ungurean mustăcios avea o clădire măiastră de cutii dreptunghiulare. Autocarele caselor mari duceau cumpărăturile. O greoaie căruță poștală părea o piramidă de colete.

...Nu se putea să nu fie ceva și pentru ea, din așa de multe ?... Gustul posesiunii fu subit, ca o mușcătură pe neașteptate. Ar fi vrut să oprească pe cite unul !... pe care, oare ?... Să nu o caute... să nu se ostenească... Ea era acolo...

Treceau mereu încărcăți. Nimic pentru ea ?

Viața, locul ei, nu mai existară. *Atunci, acolo*, în orașul străin *vroi* un loc, un prag, o poveste.

Era sărbătoare. *Vroi* și pentru ea sărbătoare... Adinodarea sunaseră clopote. Clopotele sună pentru toată lumea. În ea, cîntase vecernie. Oamenii aceia greșeau, păcătuiau, Fu cuprinsă de o mare agitație : ca și cum nu era vorba de o păcătoasă cutie pe care o mișcare a ei mai bruscă o putea sfărîma ; ca și cum ceea ce trecea pe de-alături ei, erau darurile vieții, duse, purtate, împărțite de miini nemărate altora, tuturora !... *Vroi* să le strige că se înșală. La uzina Providenței nu se putea să nu se fi lucrat și pentru ea ceva !

Acei purtători de bunuri o lipseau, o prădau. Duceau la altă ușă, altor ființe, bucuriile, necazurile care-i erau destinate ! Zgomotul pe care-l făceau simțirile ei turburate o deșteptară. Auzi iar vuietul asurzitor al străzii.

Se hotărî să plece. Prin geamul complet aburit al prăvăliei de arme, se mai distingeau abia un cuțit care părea vechi, pistoale... Toate semănau cu niște inofensive jucării părăginite.

Cu un zgomot de trăsnet oblonul de fier îi căzu în față așa de aproape încît păru că i-a retezat capul. Se revoltă de brutalitatea gestului, dar storul de fier crestat sta, cu

culoarea lui arămie, mut, neclintit, sarcastic ca o stavilă dinapoia căreia ar fi rînjit demonul care închide subțesele noastre obloanele vieții !...

...Plecă, dar în mers nu-și regăsea mersul : nu putea apuca pasul ei obișnuit, mișcarea de totdeauna a ritmului trupesc și iar i se păru că e îmbrăcată cu o jachetă strîmtă, scurtă, subțire ; își simți pe cap o pălărie învechită, pe cînd femeile treceau învolate în zece metri de cute, pierdute în bogăția blănelor largi, aureolate barbar de pene fabuloase.

Deodată vru să țipe. I se păru că a intrat într-un incendiu. Un cinematograf aprindea patru etaje de fațadă ale unui „Palace” nou, scînteietor, ca întreaga lumină a unei capitale într-o zi de serbări populare.

Crezu că orbește. Numele unei divinități vulcanice scapără din litere de foc.

Sub portal un tip galonat cu roșu și fir, într-o combinație costumată fantastic, cu pași marșiali și voce gravă, striga ceva, fără să pară a avea simțul propriului lui ridicol.

Viața, cu trăsurile, cu femeile, vitrinele cu darurile, oamenii și treburile lor, i se păru Manuelei un cinematograf, în fruntea căruia parada grav și caraghios un galonat : maiestatea-sa Banul.

O oglindă mare, aplecată, îi azvîrli imaginea ei clară. își regăsi, în sfîrșit, adevărata înfățișare și cu ea odată pasul, și cu ea sufletul. înfoiată și ea în stoffe mlădioase, se leghăna ușor în jocul faldurilor. Catifeaua închisă, a tocei mici, tăia fruntea cu o bandăletă, albind-o. Un suris disprețuitor strîbea gura fără a-i strica arcul, subțesele voalete care abia apuca buzele. Porni mai repede spre casă, ca și cum ar fi întîrziat mult, ca și cum acolo unde se ducea o așteptau nerăbdătoare, trebuia să le găsească, darurile scumpe, uitînd că nu se duce spre nimic.

Picioarul suna clar pe asfalt ; mersul luneca pe roti'e, sigur, împins de o nouă energie a resorturilor improspătate.

Acum străzile umbreau. înapoi, luminile mari păreau abia cît niște briliante. Razele lor focuase o cuprindeau din urmă ; le avea pe gît și pe lobul urechilor. Din astă tremurare de focuri depărtate nășteau formele a nenu-

mărate giuvaeruri : cercei din pietre alese cu ape minunate, scurgându-și lumina uneia în alta într-o singură lacrimă orbitoare de străluciri, scăpărau două scînteii uriașe în urechile ei. Capul se așeză mai mîndru pe gît și ochii luciră mai viu ca să nu fie stinși de diamante.

O „pendantivă”, prelungă, migdălată, atîrnată de un lanț invizibil de argint, își juca focurile filigranate din pulbere diamantină, în jurul unei topaze pale, al cărei galben clar era tot așa de luminos ca ele. Părea o stalactită scursă dintr-o grotă fabuloasă dar neînchegată încă bine, atît era de fluidă.

Prin umezeala friguroasă i se păru că e într-un salon cald cu plante tropicale, cu umerii foarte goi, pe care se scurgeau mereu picăturile strălucitoare, stropii prestigioși de gemă lichefiată, care i se jucau pe piele, umezind-o din lumină.

Manuelei nu-i plăceau bijuteriile, dar azi orgoliul ei le tolera ironic și jocul luminilor o fermeca.

Un trecător o privi pășind așa împărătește. Se opri o secundă nedumerit, ca și cum trebuia s-o cunoască. Ii aduse, cu gestul lui aiurit, un omagiu. Părea un trecător din alte vremuri de idolatrie, care ar fi întilnit uimit, la o răsplată, o regină scoborită din landaurile ei superbe. Fața lui exprima cuvintele cu care va povesti grabnic acasă că a întilnit... nu va ști pe cine : „Regalitatea solitară a femeii în fața oglinzii”.

Mergea așa împodobită, cu mersul măreț, purtînd pe ea darurile tainice ale izvoarelor de viață lăuntrică. La o răsplată largă razele se topiră în umbră. În urma suflului diamantele orgolioase se stinseră și ele, unul cite unul. Furnicarul rămăsese departe în urmă. N-o mai durea umărul și nici asprimea insolentă a traiului. Muchiile cutiilor se netezeau și atingerea lor era acum moale ca și gîndul ei blind pentru acela dintre daruri, pe care îl aștepta. Era o cutie ușoară, imponderabilă și în ea nu erau nici statui, nici podoabe somptuoase. Gîtul ei pal, umed de bruma serei, nu mai era plin de vanitoase giuvaeruri. În cutia minunată sta închis impalpabil darul, fără forme hotărîte sub fina învăluire a necunoscutului. Automobilele și camioanele și furnicarul omenesc îl căutau și ele în amăgirea ponderabilă a satisfacțiilor materiale. îl căuta

poate și bătrînul cu ochelari verzi, strivit între roatele păienjenite. Dar Manuela vroia altă amăgire, amăgirea cealaltă, cea imponderabilă. -

Ochii umezi de melancolie se ridicară iar în sus, în spațiul mai larg al răsplatii liniștite. Sus, la eterna promisiune a nălucirii înstelate cu aur. Totuși vehicularea fremătătoare, mersul acela înfrigurat minat de aurul pămîntesc, deschidea drumurile, lărga orizonturile, vislea spre acea nălucă. Totul, totul căuta, amăgea fericirea pe care ea o aștepta în umbră. Ajunsese. Umbra sorbise toate razele. Ușa se închise brusc. înapoi rămase strada cu huietul depărtat al vieții mărunte și cotropitoare.

IV

REVELIONUL

Manuela urma uneori pe Alina în peregrinările ei mărunte în girul traiului de toate zilele. Prezența surorii ei și programul de lucruri practice al acelor zile o preocupau numai superficial. Privirea ei cercetătoare, întoarsă din adîncuri înspre lumea exterioară, întorcea atunci lumea exterioară în adîncuri, în aceeași permanentă oglindire.

În preajma sărbătorilor, agitația asta a ocupațiilor concrete se accentua, cuprinzînd în amețeala ei și pe Manuela, obosită de zgomotul acelor zbateri care nu o puteau ademini.

În prăvălia mare a lui M. et C-nie plină de lume în ajun de sărbători, unde treceai cu greu printre obiectele expuse pînă în mijlocul magazinului, unde abia te strecurai printre jucării, porțelane, cu spaimă să nu trîntești ceva cu un gest mai viu, Manuela se simți rău, acel rău al ei cînd o cuprindea un fel de nerăbdare, de sufocare, de nemulțumire fără motiv concret, un rău penibil și care o făcea să sufere, cu brațele dureroase, cu picioarele amorțite, cu fața suptă, cu ochii pe care și-i simțea parcă întinși în orbite, cu o neorînduială în bătăile inimii. Se impacientă deși nu avea unde să plece aiurea, deși nu dorea să se găsească nicăieri în altă parte.

Privi caii de lemn de toate mărimile, cărucioarele cu păpuși, oițele frumoase, albe. își strivi nițel mintea să vadă ce ar putea lua, pe urmă cercetarea aceasta îi păru o oboseală mare în inerția pe care o simțea, și renunță.

Pe comptuarul lung, de partea cealaltă, obiectele de lux, de fantezie, scilipeau. Manuela de-abia atingeau cite unul legat frumos în argint, mai mult pentru a-l pipăi, pentru lumina lui argintie, clară, apoi îl puneau jos, încet, pe cînd vinzătoarea cu glasul ei răgușit îi enumăra calitățile. La casetele mari, scumpe, nici nu se uita, cu un fel de stînjnire față de prețul lor, și toate lucrurile astea multe îi păreau în ziua ceea fără nici un folos ; nu ar fi putut să aleagă vreunul din mulțimea lor.

Salută cunoștințe care vorbeau, glumeau, în larma cuvintelor schimbate, în animația vinzării, și i se părea ciudat de vioaie, ce hotărîte în alegere erau, ce bine dispuse, toate ființele acelea. Patronul se învîrtea printre toți cu cuvinte înflorite, surizător, amabil cu cei ce luau o păpușă, ca și cu cei care zvîrleau banii. O cunoștință pe care nu o văzuse de mult o opri, se miră de paloarea ei, de cum arăta de rău, o cercetă, o compătimi, și Manuela se simți mulțumită ca un bolnav căruia îi vorbești de starea lui ; nu-i spuse că e bolnavă, că la ea ceasurile așezau aspecte felurite pe fața ei, care lua în chip firesc toate înfățișările durerilor sufletești. Nu întrebă la rîndul ei nimic pe cealaltă, care fusese în adevăr greu bolnavă într-un sanatoriu și despre care doctorii spuneau că e încă în mare primejdie ; se gîndi numai că era ciudat cum o consola pe ea plină de grație, uitînd de propriile ei mizerii. Ce caractere felurite de oameni, și ea, Manuela, ce ciudată fire !

Alina plătise și spunea întoarsă spre sora ei :

— Mai am de luat un șorț pentru Anica. Trebuie ! E cea mai harnică, e stăpinul casei. E grozav lucru cum nu poți să nu cheltuiești, și cu toată cheltuiala, cînd ajungi acasă vezi că nu ai luat nimic. Dar tu ai isprăvit ?

Manuela aprobă din buze silnic.

— N-am luat nimic — zise — și nici nu mai știu ce vreau să iau.

— Cum ? — spuse Elena Cosma care era cu ele — ieri erai plină de proiecte, aveai o listă întreagă și un entuziasm mare ! Ce curios !

— Nu e așa de curios ; e poate chiar foarte natural. Nu e la fel cu toate ? Sperăm, apoi pierdem curajul. Așteptăm, apoi dezesperăm ; suntem veseli, apoi triști. Într-o zi facem planuri, credem în viață ; a doua zi deșertăciunea ei ne apare. Așa sunt eu azi : toată ființa mi-e cu dinții încleștați.

— Ai nemerit rău ; tocmai de Anul nou ! — mai zise Elena.

Ieșiră. Cele două cu pachetele mici. Manuela cu mîinile goale — era aproape singura pe stradă care nu ducea ceva în mînă. Indispoziția ei creștea, devenea acel întuneric care i se puneau ades pe suflet, și pe care-l cunoștea bine. Se mai opri într-o librărie. Căută niște cărți poștale ca să scrie un cuvînt de urare unor confrăți, muzicanți ca și ea ; îi trebuia ceva potrivit, mai artistic, mai puțin banal.

Răvăși un maldăr mare — ea care avea obicei să nu deranjeze mult marfa în prăvălii, știind totdeauna ce vrea, hotărîndu-se ușor ; acum tezgheaua era inundată de sute de cărți și nu găsea nimic potrivit. Abia alese cîteva la o parte. Dădu în sfîrșit peste o serie mai frumoasă.

Acasă, scaunele erau pline cu alte pachetele și fetița mai mică a Alinei ieșea, intra, spunea ceva, rîdea fără rost, anunța venirea vreunui comisionar, cu o agitație plină de nerăbdare și curiozitate copilărească. Manuela o privi, și-i făcu deodată rău, un fel de rău dulce, plin de dragoste, dar nu se mișcă de pe scaunul pe care se trîntise îmbrăcată, lîngă ușă. Acum, venise un om care aducea un obiect, a cărui destinație n-o știa nimeni. Toți din casă ziceau că nu l-au cumpărat. Fetița ropotea, se învîrtea zgomotos preocupată de această împrejurare, care dădea un motiv neastîmpărului ei.

Manuela se simțea tot rău, simțea nevoia să spuie mereu, să repete : „Aș vrea să mor... aș vrea să mor”, ca și cum asta ar fi ușurat-o ; dar tăcea.

Privi și ea obiectul : un fel de cușcă de sîrmă — un cuier se vede.

— Eu cînd eram mică — zise — nu semănăm Puiețuții : așteptam ca și ea, dar nemișcată ziua întreagă, ghemuită într-un fund de canapea, cu ochii țintă la ușă.

Știam aproape sigur ce am să primesc ; în toți anii aceeași cutie mărișoară, cu o păpușă, o păpușă de care-mi era egal *cum* e, fiindcă nu mă jucam niciodată cu ea ; nu le cunoșteam gustul, numai după cum erau, mai bogat sau mai prost gătite, îmi îndrumau impresiile spre visuri de lux sau de sărăcie ; dar îmi făcea mare plăcere, fiindcă era un dar. Și mai primeam o carte legată cu roșu, o carte nouă, cel mai scump lucru din lume. Intr-o zi mi-au dat o brățară — o brățară mică cît mîna mea — de aur, cu o perlă neagră. Și am fost tristă cumplit, între păpușă și brățară, fără de carte nouă.

— În privința perlelor, te-ai mai schimbat de atunci, glumi Alina.

— Ceea ce îmi plăcea grozav era să primesc darul. Așteptarea, tradiția mă încantau, ele mă țintuiau acolo ore întregi în așteptare pasionată. Am păstrat această plăcere copilărească de a primi. Un pachetel, o cutiuță, o farfurie acoperită îmi fac o bucurie grozavă orice ar conține, fiindcă vin, sunt neașteptate, necunoscute, fiindcă mai ales nu le prevedem și schimbă, sparg mersul monoton cu „ceva nou”, cu un fapt, cu un eveniment. Dar acum nu mai vine nimic ca în vremea copilăriei. M-am tras la o parte de lume ; nimănui nu-i vine în gînd că mi-ar face plăcere cu un gest așa de mic, și aproape sufăr cînd trec pe lingă mine, în ajun de sărbători, servitori purtînd ceva în mînă, care încetinesc pasul întîmplător lingă poartă, apoi se duc. Sufăr dintr-o obișnuință de impresii rămase din copilărie.

Un singur lucru mi-ar plăcea tot atît de mult : să dau, să aleg, să mă gîndesc la gustul fiecăruia, să dau unor ființe dragi, sau să dau celor ce se așteptă mai puțin. Dar asta e prea departe de mine, asta n-o pot face, n-am să cunosc gustul ăsta niciodată. Numai cu mintea, cu sufletul pot dărui.

La Anul nou, cînd eram mică, în acea așteptare, înainte sau după cadourile părintești, venea cineva străin cu un pachet. Azeam dincolo parlamentările : „De la cine ești?... Aici te-a trimis?... Știi bine?”... Palpitam!

Inima mi se strîngea tare și mă făceam pală și rece, cînd simțeam că o să se deschidă ușa. Cînd intra mama, mă uitam aiurea, pe urmă cînd mă striga, ziceam prefă-

cut : „Ce e ?” „Un cadou!” „Al!”, făceam cu mirare, și priveam în sfîrșit hirtia, cutia, sforile, misterul, necunoscutul, neașteptatul.

Deschideam ; era un obiect oarecare, casetă sau bombonieră, sau ceva absurd și nefolositor de sticlă roz, cu metal galben. Asta nu avea nici o importanță. Ce era important, era că peste cadoul celor care trebuiau să-mi dăruiască ceva, fiindcă viața mă pusese lingă ei, cineva neașteptat avusese ideea asta.

Venea uneori de la persoane cu totul străine, la care nu ne-am fi gîndit niciodată — și asta era minunea cea mare.

În anii cînd nu venea nimic străin, așteptam, între păpușă adormită, parcă vestejită de soarta ei indiferentă, și cartea roșie isprăvită. Nu luam ochii de pe fereastră ; cînd apărea un om ținînd ceva învelit, îl urmăream din capul stradei. Uneori trecea drumul pe partea noastră — eram atunci sigură ce vine. Alții se opreau întîmplător un minut în dreptul porții... și pe urmă treceau înainte. Iar mă uitam pînă nu se mai vedea de întuneric. Și mă culcam tirziu, nevrînd să cred că „nu e nimic”, tresărînd încă noaptea la orice zgomot, cu toate că știam că la ceasul acela dorm și oamenii și darurile.

Îmi aduc aminte așa de bine de Anul nou din copilărie, cum de puține lucruri îmi aduc aminte : masa cu fața de etamină cu roșu... patul de table... lada cu salteluță din odaia bătrînei ,unde era ascunsă cutia cu păpușă, scrinul cu oglindă ; și mă vîd, mă vîd deslușit pe urma tuturor simțirilor pe care le aveam... numai fața nu mi-o vîd.

Mereu și mai pe urmă, am așteptat așa ceva de la loc depărtat, și pe lingă darurile celor ce-mi dădeau, fiindcă viața m-a pus în viața lor, vroiam darul cel neprevăzut, uimitor, care să spargă monotonia zilelor... Și mai pe urmă, cînd primeam ceva, un obiect de cristal roșu și metal, cu întrebuițări nedeslușite, deși nu era Darul mare ce trebuia să vie de la viață, eram mai liniștită decît atunci cînd nu venea nimic, se pregătea apoi lunga așteptare a altui an — o așteptare tot mai tristă cu trecerea timpului, dar tot cu speranță, pînă cînd va trebui să mă culc între păpușă vestejită de soarta ei sarbădă și cartea de mult citită — să mă culc de tot... fără să fi venit nimic.

Viața ! Sunt nedreaptă cu ea. Uneori a trimis neașteptatăii oaspeți : oameni... minuni. Păpuși vii, frumoase, pe care nu le-aș fi bănuț niciodată că există ; ele au împins singure ușa mereu deschisă a așteptării mele, atunci cînd mă credeam mai singură, și sufletul meu, ca și în copilărie, le-a făcut sărbătoare mare, pe cînd în aparență ședeam, ca și atunci, cumințe și nemișcată. întii mă miram cine sunt cei despre care nu știam că trăiesc, și care trăiseră pentru mine timpul trebuincios spre a veni spre mine, pe cînd eu nu le cunoșteam existența. Auzeam că vorbesc de daruri, și mă uitam aiurea ca și în copilărie, neînțelegînd bine ; apoi cînd mă chemau mai tare, mă întorceam spre ei și purtau uneori în mini darurile mari, dorate, visate. Dar îi lăsam să plece ; și eram tristă. De ce ?

Au venit păpușile, minunate uneori, și le-am privit cu bucurie, dar le-am lăsat să plece fiindcă, aplecată prea mult pe cartea roșie, n-am învățat să mă joc cu păpușile...

Și totuși mă gîndesc la păpușa pe care nu aș sparge-o niciodată.

Glasul Manuelei scăpată. Se simți turburată de sunetul vocii ei, se sperie auzindu-se spunînd tare așa mult dintr-însa, ea care de ani asculta mereu, violent sau slab, aspru sau dulce, numai glasul fără sunet al sufletului ei închis. Privi obiectele dimprejur pentru a putea, prin contactul cu realitatea, să reintre iar în ascunderea ei tăcută.

Un paravan de carton gălbui cu motive chinezești îi sta în față. Pe el, oameni cu mici chipuri galbene, cu cozițe frumoase, se plimbau pe drumuri brodate cu mătase. Manuela fu liniștită. Acești oameni nu puteau înțelege nici cuvintele, nici sufletul ei. Un vas chinezesc de faianță, galben-roș, avea buza spartă. Spărtura asta sta așa de cincisprezece ani și Manuela își aduse aminte că era de față în ziua accidentului, își aminti data și amănuntele. Dar de unele spărturi din sufletul ei nu-și putea bine aduce aminte, cînd și cum se făcuseră.

Un cuier atârna greu sub haina Alinei — și Puicuța își astîmpăra acum neastîmpărul învîrtindu-se neconținut în jurul unei mese mici de cărți, pe care își plimba treptat mîinile împrejur. Ameți privind-o. Prin ce convenție copiii pot face unele gesturi după cum le abate, pe care, dacă le-ar face un adult, ar părea nebun ? Desigur că fe-

țița nu o auzise; copiii sau aud cînd nici nu crezi, orice șoaptă — sau nu aud, oricît ai striga împrejurul lor.

Alina o asculta fără să zică nimic, cu aerul cuiva care suportă pe un altul cu cusururile lui, cu aerul cu care trebuie să îngădui altuia o povară de care nu îl poți libera, cu mila pe care o ai de cineva căruia, dacă i-ai da tot ce poți, încă nu l-ai putea ajuta cu nimic.

A cu fetița se mișca iar, furnică, ieșea, venea cu mii de treburi, fără de nici una, și inconștientă de nerăbdarea ei. Aștepta, grăbea minutul plăcerii, ca și cum nu era să treacă — risipitoare ca cei prea tineri. Și pe fața Manuelei un suris se așternea privind fetița Alinei pe care o iubea mult, cu mirarea de a vedea speranțe fragede, noi, cu plăcerea de a vedea, sub altă formă, aceeași nerăbdare, aceeași emoție pentru o zi din an, o singură zi făcută pentru daruri și speranțe.

Alina se apucă de mici treburi, căută un pachet, dezlegă o sfoară, se duse, veni, pe cînd, din odaie în odaie, se aprindeau lămpile. Manuela privi afară, prin ușă, cerul albastru deschis, deși se inserase. Sirius lucea ca un diamant superb. Apoi se simți acoperită de lacrimi ; întii erau rele, dureau ; pe urmă curseră ca un riu călduț, multe, și simți că nu le poate opri, erau ca o dezlegare a ceva trist dinăuntru... Și se miră, își aduse aminte de Caterina Linar, o fată tină care spunea că nu plînge aproape niciodată ; și ea, Manuela, dimpotrivă, plînsese totdeauna mult, și în copilărie plînsese ceasuri întregi așa nepotolit, parcă era ea făcută să scurgă prin ochii ei ceva trist din lume.

Dar acum începuseră colindătorii cu bice, cu buhaiul... Și Manuela ar fi vrut să doarmă ca să nu știe că e Anul nou, pe cînd Alina umbla după treburi mărunte.

„Daruri !” se gîndi iar Manuela... Chemase și primise în mîntea ei atîtea daruri scumpe, a căror minune de culori și forme o lucrase giuvaergiul incomparabil al fantaziei, încît nu era nici un lucru cît de minunat pe lume, pe care să nu-l fi putut primi fără mirare ; dar fiindcă ele nu veniseră decît din generozitatea ei singură cu dînsa, și nu în adevăr, orice obiect cît de mic o uimea prin existența lui de fapt. Tot așa, trăise în mîntea toate aventurile lumii,

și orice călătorie mică, orice gest viu al vieții, o turbura și incinta cu existența lui aievea ; așa...

Astea le gindea acum încet Manuela. Scosese pălăria pe care o simțise deodată grea peste amintirile ei, și, rezemată de fotoliu, privea. Dintr-o lumină strecurată prin geamul ușii (fiindcă Alina, știindu-i gustul, nu aprinsese încă acolo) i se născu o viziune de artă.

Pe marginea unui bloc abrupt, se înălța — ca o tulpină pe buza prăpastiei — o siluetă de femeie fără detalii distincte, numai conturul armonios care creează imaginea. Și peste ea, aplecat, un bărbat mai înalt ca ea, o cuprindea, o îmbrățișa, o chema la el. Și aveai impresia că ea e o floare crescută în margine de genuni și el, acel care a urcat tot muntele și s-a aplecat fără frică lingă abis, ca s-o culeagă.

Poate că femeia îl chemase fără să știe, îl chemase cu setea inconstiență a vieții, apoi îl privise cu mirare venind spre dînsa ; acum se urcase în ea toată sfiala, întreaga apărare a castității și se da mereu înapoi, cu minile într-un gest îndoit de dorință și apărare, pe cînd el venea spre ea cu pasul ferm, cu surisul celui ce poate, cu hotărârea celui ce vrea. Și mereu ea se retrăgea și el înainta, într-o armonie inversă de împreunare. Ajunsă lingă prăpastie, tremura între două primejdii, tremura mai mult de una, de aceea a fericirii care venea spre dînsa, dar încă se da înapoi, pe cînd el acum, cucerind urcușul, se apropiase, o ajunsese. Apărarea o aplecase cu capul pe spate, cu mijlocul frînt înapoi către abis, ou minile ca două lopeți care bat ultima apărare sau ultima dezesperare a luntrei ce se îneacă — dar brațele viguroase o apucaseră de mijloc. Și asta era minutul prins în splendoarea pietrei; capul ei răsturnat tare, a cărui figură frumoasă nu se vedea din pricina feței lui, care iarăși nu se vedea, aplecată tare peste a ei ; și toată mișcarea lui de apucare, de izbîndă, de salvare, de amor și de forță, de *cucerire*, înclinată peste ultima zbatere a apărării ei, acum muiată în părăsirea de sine... Și, în adevăr, părea că scrie pe soclu : „Audaces fortuna juvat”. Nu cutezanța brutală, nu îndrăzneala grăbită, ci drumul lung și greu, parcurs încet spre lucrul dorit, care se trage înapoi pînă la pieire, de frica

vieții mai tare ca de frica abisului, și care apoi, încet și sigur, e cules de cel *ce a cutezat*.

Nedeslușirea formelor, care se schițau numai, era minunată, căci astfel oricine putea crede că ele sunt icoana propriei lui năzuințe. Era în acest nefinit o artă înaltă, tot așa de frumoasă ca finitul unui portret.

Finitul cere numai un fel de linii și contururi fixe, decît care altele nu pot fi, dar în nedeslușire e ideea și simbolul care aparțin tuturor.

Un lung minut îi șezu pe ochi viziunea asta ; se miră de unde îi sosise printre amintirile amestecate ale sărbătorilor numeroase. Era o aspirație inconstiență sau era o sugestie ? Cu cîteva zile înainte găsisse scris, de o mină necunoscută, pe unul din albumurile ei muzicale : *Nu mă cunoști decît de ieri și nici nu mă cunoști. Abia acum am \ajuns, dar te urmăresc, te idolatrez de mult. Eu te cunosc cu toate durerile pe care le-am ghicit, cu zbuciumul în care trăiești, teu isuferința din care lai creat lucruri nemuritoare. Te-am auzit povestind despre lo femeie care a plecat ^singură, departe, să trăiască p viață 'de sacrificiu. Povestea asta o închipuisem și eu, \dar cu elementele ce o povesteam, numai că femeia nu pleca singură.*

Nu sunt omul care poate da fericire, deși tînr, am epuizat în singurătate și decepție iluzia și sensul vieții. Dar dacă vrei, dăruiește Unui suflet care fîu are pentru ce trăi. Fie acel „pentru ce”. Vei găsi un sclav care se va mulțumi cu ceea ce-i vei azvîrli — orice vei vrea — oricum.

Cu toată enigma acestei „dedicații” exorbitante și neprevăzute, Manuela putuse pune un nume pe slovele necunoscute.

În inerția ei dolentă, chemarea asta sfioasă și imperativă, își aburea înțelesul clar din aburul visărei meditative care o împresura.

Și clopoței, biciul, buhaiul sunau înainte. O dată pocni așa de aproape că o sperie tare. Alina aprinsese luminile și se tot învîrtea, așezînd un pomușor. Atunci abia Manuela scoase jacheta, luă poșeta din mașon ca să-și ia batista și dădu de un plic : cărțile poștale — singura ei tirguială ! Se pusese în circulație o colecție întreagă de

tablouri cu subiecte evreiești, unele foarte frumoase. Luase și ea vreo două. *Un ovrei citind în noaptea Saba-tului* era minunat prins ; și un tânăr novice : *Fiul rabinu-lui* trebuie să fi fost o pînză interesantă. Dar toți erau demni, venerabili, le lipsea acel caracter de rasă — cruzi-mea artistului, care, surprinzînd partea caracteristică a ti-pului, dă prilej de cap de operă. Unde erau atîtea pinze ale marilor flamanzi, unde era *Ovreiul* lui Băncilă, unul printre alții, acel cap întors în sus spre Iahveh, cu o fre-nezie biblică așa de mare că simți cum îi tremură minile și capul, peste care furtuna fanatismului semitic trece ca o vijelie genială ?

Își aminti impresia ei în sala de expoziție a acelui pic-tor, critica ei, sumar rezumată, de cum intrase : „Cine ar avea două-trei pinze ca asta, ar lăsa o moștenire”...

Erau multe de tot cărțile acelea poștale noi. [...] — o adevărată invazie.

Din altă colecție a „Muzeelor celebre” găsisese un Christ miraculos și acum îl privea.

Era un cap de studiu pentru *Cina cea de taină* de Leo-nardo da Vinci. Te scutura un fior din geniul și puterea neasemuită a realizării : pe capul privit de aproape, des-prins din pînza mare a compoziției, se scurgea o durere care părea că a tras în buze ultima picătură a unui singe cheltuit, și acuma gata să se verse tot; pe gura de un de-semn a cărui dulceață dureroasă avea un mic colț amar ; și pleoapele închise de tot, plecate, purtau mila supremă. Era un Christ cu o frumusețe pală de sfînt tânăr, nerăvă-șită încă de ultima convulsie care a răscumpărat păca-tele lumii. Și plesniturile pinzei, reproduse fidel pe carton, alterarea culorilor pe fond, detaliul vizibil al lucrului, îți dau o emoție sacră de contact cu însăși făptura operei. Cu un condei portativ pe care-l găsi tot în săculeț, scrise pe ea : „Memento”...

Apoi se întoarse la serbarea mică. Familia se adunase. Erau numai Alina cu ai ei. Se desfăceau pachețelele. Ma-nuela primea mulțumirile pentru cele ce oferise, cu un suris de refuz : era meritul Alinei, care alesese ceva din partea ei. Manuela primea și ea darurile frățești, dar nu avea energia bucuriei.

Puicuța mulțumea tuturor, potolită, cu seriozitate, cu cuvinte politicoase pentru fiecare, căutînd a nu arăta pre-ferințe, extaziindu-se cu exagerare, cu acel instinct pre-coce al tactului, al conveniențelor, satisfăcută în sfîrșit, liniștită, nemaiașteptînd nimic — copie a timpului de acum, care cere mulțumiri repezi, pozitive și imediate. Făcuse și ea cadouri cu punga mamă-si, bineînțeles, și rîdea singură, mușcîndu-și buza, de acele obiecte pe care atunci le vedea întii, și pe care nu ar fi avut cu ce le cum-păra. Manuela se simți deodată stînjinită în fața unui lucru mic de mină care îi era destinat : mătăsuri prețioase, albastre, umbrite cu fir, țesute de ac în puncte invizibile pe un arabesc de artă. I se păru enorm acest cadou, îi fu o rușine cumplită de cumpărăturile ei banale ; orice lucru, pe care umblase mîna și trudiseră ochii, îi da emoții.

Aruncată pe masă, carta' cu : „Cristo, studio per ce-nacolo” avea acum altă expresie. Plîngea.

Plîngea mult, trist, cu toată durerea lumii. Plîngea... Era vădit că asta fusese sublima voință a geniului, acest plîns oare curgea pe fața lină de sfînt, peste pînea Cinei supreme. Luă carta în mînă. Unde stă misterul ? Nici o picătură de culoare, nici o urmă nu altera senina paloare a feței fine, gura închisă în desenul ei dulce și calm nu avea nici un spasm, fața, nici o contracție vizibilă. Și plîngea totuși, fără lacrimi vizibile, un plîns lin, mare, ca un rîu de lapte, plîngea cu toți care plîng, în locul tuturor celor care nu plîng.

Era Iahveh, singurul, adevăratul, rabinul suprem, era unicul, divinul... Un scutur de ardoare frînse ființa Ma-nuelei. Așa trebuie să-și fi sfărîmat iubirea de el, Tereza, Cecilia, toate martirele pasiunii lui divine. Și în cutre-murul ăsta Manuela își serba, întîrziat, Crăciunul...

Dar mica serbare urma, slugile erau și ele de față ; se ridea, se glumea, ușoara monotonie de la început se topea și era „sărbătoare” cu toate grijile Alinei din ajun și de a doua zi, cu toată fragilitatea nisipului tremurător al ne-cazurilor peste care era clădită petrecerea.

O păpușă a fetei, păpușa veche de patru ani, „Păpușa mare”, ținea în brațe un dar și o scrisoare. Cu părul ju-mulit, cu obrazul murdărit, nu mai era deloc frumoasă,

și totuși era ceva important, era păpușa mare, pe care nu o capeți ușor, o ai numai o dată, era copilul Puicuții, căruia îi dădea totdeauna, cu seriozitatea convingerii absolute, un dar de Anul nou; și scrisoarea aceea a copilei către păpușa era: „Scumpa mea fetiță! Mămica ta te felicită cu dragoste și dorește să te vadă mare și cuminte ca să mă pot bucura de tine. Te sărută dulce mămica ta, care te iubește mult.”

Fiecare copil se bucura de lucrurile lui, mici, foarte mici, și bucuria asta, pentru atât de puțin, strângea inima Manuelei. Ar fi vrut să aibă toate darurile din lume ca să dea mult; ar fi vrut să dea tuturor copiilor, vecinilor, pe care nu-i știa deloc și să vadă uimirea lor; era o dorință de dăruire așa de puternică ca și cum ființa ei ar fi vrut să se dăruiască, și neputînd, se împrăstia astfel în daruri mărunte. Ii făcure rău pașii urătorilor mici, care fugeau tropăind cizmulile de pămîntul uscat, goniți de slugi. Ar fi vrut să dea tuturor bețivilor, sergenților bārboși care nu se sfiau a cere bacșișul, nemernicilor, tuturor, în ziua aceea făcută ca nimeni să nu ceară în zadar, ca toți să capete ceva. Zeul rece, zeul de bronz, zeul nemilos de aur nesfărămat îi apăru chinuitor, din neputința ei de a-și satisface dorințele, și ca un rîu de aur moale curgea în ea bunătatea, bogăția sufletului, averea lăsată de Christ divinel, celor ce nu au ce da; și iar pasiunea Fiului minunat, trecu în ea ca o undă caldă.

Acum era vremea de masă, masa de noapte în așteptarea Anului nou. Se așezară. Curcanul fusese foarte gras, plăcinta reușise mai puțin, tradiția strîngea cu puterea ei cercul familiei, tradiția apărea așa de puternică în legăturile ei, încît Manuela ar fi voit intacte toate sărbătorile, toate praznicile, toate obiceiurile care adună cioburile risipite ale patriarhului familiar, dar ea era din tagma nepatriarhală a singuraticilor...

Erau acolo copii mici, mai mari, părinții, bunicul care purta pe el sfîntă povară a anilor mulți, semnul cel mai viu al vieții tocmai prin uzura ei, care spune cu fiecare zbîrcitură: „am fost, am fost, am trăit, am trăit!” — și purta și toată majestoasa primejdie a plecărilor apropiate.

Se uită la Alina. Tihnită, petrecea; nu simțea că e la acel timp al vieții cînd durerile și doliurile ne pîndesc și sapă gropi împrejurul nostru. Și masa urma; văzu deasupra, în aburul ochilor ei, plutind Christul cel dulce cu pleoapele plecate peste pinea cinei, apoi așeză la masa sufletului ei toate năzuințele, toate visurile. Astea erau singurele praznice ce le putea oferi.

Sosise miezul nopții. închinare, își făcure urările obișnuite, cu convingere, cu dorința, cu amăgirea mereu nouă, uitînd necazurile din ajun, întrerupte o zi — a doua zi regăsite, pe cînd cele noi, ca un hidos grup de tilhari, pîndeau la ușa Anului cel nou.

Și Christ, „care știa”, plîngea mereu fiindcă trebuia să dăruiască oamenilor divina minciună a Speranței, plîngea mult ca un rîu neisprăvit de milă.

Ea nu cerea nimic, aștepta orice o veni; nu o mai puteau înșela anii.

Și tot el, Dumnezeuul tinăr, împărțise timpul, el tăiase halte de odihnă și oaze de speranțe în mersul durerii neîncetate, nesfîrșite, el măsura anii — un om, un supraom — slab, palid, cu sîngele curs, fără putere, fără armată, fără temnițe, fără călăi și zbiri. El ținea timpul și sufletele...

Adorarea sfîrși puterea în trupul Manuelei.

Se reîntoarseră în sală. Pomușorul își clipea mai stins luminile, și jucăriile dormeau sarbede ca niște cadavre, în cutii: hîrțiile subțiri se risipiseră, o tristețe se așternea.

Atunci Manuelei îi păru foarte tristă seara asta. Oamenii aștia, care se credeau veseli, nu vedeau ei ce singuri sunt. strânși cinci-șase în fundul stradei adormite? Ca un biet pomușor cu tulpinele lui, într-o grădină pustie, așa se clătinau sub vîntul singurătății! Unde le erau prietenii, vecinii, oamenii? Unde era societatea, solidaritatea, protecția, cum de le era barca așa desprinsă de celelalte? Era o melancolie, o părăsire în revelionul ăsta, pe care ei n-o simțeau. Cum de își minuiseră așa de rău viața încît nu aveau pe nimeni împrejur? Ce mizerii, ce defecte sufletești, ce ciudățenii îi lăsau pustii de prieteni?

O cuprinse nemulțumirea de ei. Nu admitea să nu aduni pe drumul vieții pe nimeni pe lîngă tine, bun sau rău, cînd

nici măcar gloria de a-ți fi ție de ajuns nu o poți avea. Era în asta o infirmitate de caracter care o revolta.

Apoi își inchipui adevărata singurătate. Un om singur într-o odaie, în fața unei mese, singur de tot. Singurătatea cea frumoasă, asemeni stâncilor de granit de pe maluri, nu asemeni bărcilor rătăcite.

Familia! își aduse aminte de viața ei proprie, și familia îi apăru atunci ca o cange, ca un năvod cu ochiuri multe care se string și se sugrumă și nu-ți mai dau drumul, de unde nu poți ieși niciodată la mare, la larg, la lumină.

Și pe masă Christ plîngea înainte, un plîns imens de nouă sute de veacuri, și de toate ce aveau a urma. Și era prea mult, era încă prea mare suferința lui pentru necazurile lor mici. I se înfățișară atunci durerile lumii, plăgile, vițiul, și încă nu era destul... Și deodată, din toate colțurile, răsăriră rănii, ciunții, schingiuiții războaielor, milioanele de martiri ai calendarului nou, cu turma lor lungă de îndoliați, așa de lungă că părea o fâșie de vâl negru, trasă peste un cîmp de singe. Și lacrimile „Unicului” curgeau ca să acopere tot, ca să ude tot cu mila lui tristă, de neputincios sublim.

Adinioară Christul plînsese cu ea, Manuela, împreună, fiindcă nu mai avea mamă ca în Crăciunul copilăriei, pentru atâtea... și acum ea plîngea alături de Christ cu toate timpurile, cu durerile dinapoia și dinaintea Lui, și rîul nesfîrșit curgea lin în fața lui de rabbi dulce, de martir tînăr — pală, fină, cu singe puțin, cu gura închisă și dulce, cu pleoape lăsate peste piinea cinei din urmă, cu o durere blîndă.

Era ceasul două din noapte. Se duseră la culcare. Cînd stinse, cînd se lungi în pat regăsi ființa ei de noapte și se așternu cu ea. Melancolică din toate lucrurile necunoscute, turburată de nădejdea și dorința lor.

Lungită pe spate întins, liniștit, ceru somnul, vroi odihna viselor care obosesc din căldura lor zadarnică, dar își aminti sfiala, apărarea, mlădierea și cedarea tulpinei de marmoră sub brațul cuceritorului: „Audaces fortuna juvat”. Manuela adormi prima ei noapte din anul nou.

nift întiuwita-'/ii-P

»» >... »'«ti. y

ram-...
gn-u rt*. tfluiiii, cum greu cu toate Cum o fi
lui:»i.f.-.v.o <= furele si se isurayee, dar deocam
iiaa'it- . T - O Să mai pe l Cănd ora în loque co
ptfs pentru iBiiK' copila rămăsese - în spuntan
sj. cri trVtea ca

pierdui JHM Oi? r ^.. .ui i»,.tca rim -u n«
t%rm tlftechi fa mm si *M Și cam » »<i-

*Dtrjm ejj|ni^Ht -veflwo și ire<«*u iot camj.
y veniseră*nW m ști» ?9\$< venii» nu Mg* M'Â*

Coperta romnului *Femeia în fața oglinzi*, apărut la Alcalay & Calafateanu

V

CALVARUL ÎNCHIPUIRII

Manuela, cu capul lipit de geam, se uita afară. Ploua. Era curios că în ajun, pe ziua aceea însoțită și primăvă-ratică, ea dorise ploaie, și acum ploua așa cum dorise.

O ploaie mărunță dar destul de înțepită, care curgea drept.

Alina intră :

— Iar noroi... iar murdărie !... Ție-ți place ploaia !

Tocmai intra și Marian, cumnatul ei.

— Da, imi place. Mă scutește de plins. În zilele cînd își udă natura buruienile uscate, eu mă odihnesc ; nu mai stropesc pămîntul secetos al sufletelor, nu mai plîng... îmi place cînd plouă... nu știu să-ți explic de ce și cum !... Aș vrea...

Se opri privind pe Marian. între ei era o prăpastie de neînțelegere. O diferență întâmplătoare de idei, asupra tu-turilor lucrurilor, cu toată bunăvoința lor reciprocă de a se înțelege. Un regret, o surprindere mereu nouă o cuprindea la fiecare nouă constatare ; sortiți să trăiască la un loc, ar fi fost mult mai bine să se înțeleagă. Manuela se hotărîse să umple cu tăcerea primejdiile astea, să nu vorbească cu el decît lucruri indiferente, să se oprească totdeauna la un punct al oricărei discuții, și anume la acela de unde începe adevărul. Era ciudată viața asta comună a doi prieteni, a două rude, cum trebuiau să se cheme, trăind într-o per-petuu minciună. Ciudată, dar mai ales grea.

Deoarece minciuna e absoluta condițiune a păcii so-ciale, poți minți oamenii pe care-i vezi din cînd în cînd, dar a te ascunde mereu în viața permanentă, a-ți trimite cuvintele de pe buze înapoi, e o sforțare penibilă, mai ales cînd ai un suflet impulsiv, vijelios, spontan cum era al Manuelei, pasionat de adevăr, posedat de nevoia de a striga ce crede, ce cugetă, purtîndu-și simțirile risipite în ochi, mărturisindu-se cu toată ființa și disprețuind minciuna, prefăcătorie, oricare compromis sufletesc, ca pe o scădere.

În fața oamenilor mulți, fiindcă știa că nu le seamănă, tăcea adesea. Cu aceștia era o disciplină fără suferință ; era deprinsă din copilărie să-și ascundă sufletul de ei, prin

acel instinct care ne insuflă apărarea împotriva a ce nu ne prieste, ca și presimțirea de ce ne e necesar. Dar tăcerea asta prelungită la viața de toate zilele, tăcerea asta perpetuă ca un jurămint de muțenie era uneori mai presus de energiile ei.

Faptul că vorbise de ploaie și de plins înaintea lui Marian îi da o suferință, suferința că ești nevoit să arăți cuiva un lucru scump, pe care știi singur că îl va privi cu neîncredere, cu indiferență și, ce e mai rău, cu mirare.

Marian luase niște hirtii și ieșise.

— ...Aș vrea — urmă Manuela cu fruntea lipită de geamul pe care șiroaiele curgeau încet, să mă duc la Vilsan.

Alina sări în sus.

— Ești nebună !... Abia îl cunoști !

Manuela o privi cu dispreț.

— Am zis : „aș vrea”. Asta înseamnă că nu mă duc. Stau aci cu tine mereu... totdeauna... Cum stă legată șalupa de ponton... legându-se... trasă mereu către larg... neastâmpărată un minut în dorul ei de plecare, fără o clipă de odihnă zi și noapte, dar legată ca o soră gemenă de soarta pontonului înțepenit... Aș vrea !... Plouă, și mie îmi pjac zilele ploioase fiindcă adun sufletele înăuntru ...Cînd e soare, frumos, oamenii au gust să plece, trăiesc, se risipesc în afară și cînd e vreme rea, fără să-și dea seama, se strîng, se ghemuiesc, li vezi prin vitrinele cafenelelor adunați, buni și răi, la un loc. Prin colțuri de odăi, la mese de cărți... Nu numai fiindcă e urît afară... pentru alte lucruri... Pentru care și eu, acum, aș vrea să plec din odaie cu o manta, cu o umbrelă, cu pași mărunți pe trotuarul ud, străbătută la trup de igrasie, tremurînd puțin de frig sau chiar de expediția asta aventuroasă... Aș vrea să merg iute... să urc scările iute... să am din cauza ploaiei, fugei, frigului, nițică sufocație. Aș fi foarte supărată că miinile mi-ar fi roșii de frig în loc de palide, buzele palide în loc de roșii...

— Ce atîta frig ? rise Alina. Plouă, dar e cald ca primăvara !

Manuela avu în ochi o licărire de orgoliu și pe buze un suris de dispreț.

— Eu am temperatura mea proprie, care nu ține seama de timpul de afară. De cite ori, prin ger. nu am

mers vioi, caldă, cu obrajii îmbujorați de singele fierbinte, pe cînd cei dimprejur strigau : „Ai să răcești !” Ce știi ei de ce-mi trebuie ?... Mi-ar fi frig azi, fiindcă la mine emoția e adesea o febră rece.

— Emoția ? întrebă Alina curioasă. Ai fi tu emoționată la Vilsan ?

— Emoționată... da ! Dacă n-aș mai fi în stare să am emoții, mi-aș compune un marș funebru ; aș crede că am murit și plimb încă un cadavru cu forme aparente de viață. Nu se cunoaște că sunt capabilă de emoție ?... Cu atît mai bine... De Vilsan ?... Nu văd de ce mai puțin de el decît de oricare, în aceleași împrejurări. N-am fost niciodată în casa unui bărbat singur. Și nu mai mi-ar fi dat în minte un așa gînd despre altul. Nu e ca ceilalți.

Aș avea o ușoară emoție, din mersul prea repede, de la scara necunoscută, din gestul ăsta nou pentru mine, din urcatul pe nerăsuflete, din plăcerea de a-l vedea.

Alina asculta acum pe Manuela, cu urme de mirare încă, dar cu plăcerea cuițva care pe un timp plicticos aude un basm. Expresia asta se lămurea așa de clar pe fața ei că Manuela o bruscă :

— Asculți ca și cum aș sta să te distrez pe tine cu povești !... Nu se poate !... Știu eu destul de bine că nu se poate. Acel absurd : „Nu se poate !” De ce nu se poate ?... Eu sunt... și casa, și strada, și odaia, și celalt, și elementele de simpatie care trebuiesc sunt... De ce nu se poate ?

Alina tăcea cu un aer protector.

— Crezi că sunt o vizionară, o zgîrie-cer, o prindește ? Vrei realitate ! Să-ți spui eu realitate : Pe stradă, la o cotitură, mă va saluta bărbatul Dinei Cosma, mirat că alerg afară pe vremea asta cu aere misterioase, fiindcă nu mă voi putea opri de a avea aere misterioase... Dacă aș întoarce capul, aș vedea pe acelaș domn Cosma întors din drum și urmărindu-mă cu privirea curioasă și cu regretul că nu-mi poate lua urma... Aș ști atunci că peste cinci minute, timpul numai de a intra, el, Dina și cu alții vor comenta foarte fin, foarte malițios, foarte amical, cu o mirare foarte măgulitoare, plimbarea mea neobișnuită.

„Unde s-o fi dus așa repede Manuela, pe timpul ăsta ? . . în partea asta a orașului !”

Eu aş merge înainte cu stînjenirea ăstor mici stropituri de noroi şi cu veselia mai încetinită. În dreptul casei lui Vilsan — Marian mi-a arătat ieri unde stă — m-aş uita împrejur ca un pungaş de buzunare şi asta m-ar face urîtă, şi urîtul feţei mi s-ar răsfringe înapoi pe suflet, micşorîndu-mi pornirea plăcută.

...La geamurile casei aş simţi — sau dacă nu i-aş simţi, ar fi după perdele ochi — ochi care pîndesc casa şi vecinii ; nenorociţi ochi de mahala care, cînd au isprăvit scuturatul, clewetirea cu chiriaşii şi ocara slugilor din ziua aceea, îşi caută un aliment pe drum.

Înapoia perdelelor desenate cu un pocal de tul din care ies ramuri de horbotă şi păsări de „filet” va fi o întreagă perturbaţie care va cutremura reţeaua albă şi scrobită... Mahalaua, întii amuţită de pomana neaşteptată a străzei, într-o zi cînd părea că nu va fi nimic de văzut, îşi va vărsa valul murdar asupra mea, cu toată răzbunarea vieţii ei* meschine şi plină de mici compromisiuni. Asupra „cocoanei”, care — cred ei — priveşte de sus, „parcă ar fi cine ştie ce de capul ei”, „una ca şi noi”... „ba mai rău”... „şi cînd te gîndeşti cum se ţine de mîndră !”.

Şi aşa, cu toată găleata asta de apă murdară peste mine aş intra pe coridorul umed, uitîndu-mă fricos, pe cînd înapoia uşilor mute şi închise ar sta de pîndă curiozitatea şi calomia ca nişte tuburi pline gata să mă stropească. Pe scară aş întilni un rîndaş sau o servitoare, care s-ar uita lung, cu ochi şireţi şi sclipitori de complicitate, întorcîndu-se după mine fără ruşine, poate cu vreun cuvînt trivial... Şi la uşă, aş vrea să fug înapoi, prinsă între frica de tot ce poate fi primejdios înăuntru, şi groaza de a mai trece o dată printre cele două margini de zid, goale şi umede, asemeni cu două rînduri de plebe deşănţată, care ar arunca în mine cu pietre şi gunoi...

...Aş intra... şi în odaie ar fi din întîmplare un prieten al lui Vilsan, a cărui figură ar încerca să ia o expresie discretă, înapoia căreia ar plesni surprinderea. Apoi nedumerirea lui Vilsan, mirarea lui mai tare ca tot, care i-ar paraliza orice gest de mulţumire... Odaia poate neorînduită... rufe care se tîrăsc... ţinuta lui de casă nepregătită... resturi de dejun... toate micile lucruri concrete şi brutale care rinjesc cu dinţii lor cariaţi la bucuriile noastre şi

strică cu respiraţia lor alterată atmosfera locului şi timpul pe care-l cerem mulţumirii... Constrîngerea noastră din toate astea... supărarea noastră pe noi, nu pe ele, pe acel infinit de cauze mici... ura ce ai pe ceea ce ucide fără vină lucrul care, văzut de departe, era aşa de frumos... şi moartea pe loc, înecată în cazanul de lavuar vărsat, şi moartea vulgară a celui gust al meu...

Toate astea pentru că pe o zi de ploaie şi de plictiseală, în loc să stau cu doamna Alina, cugetînd la neantul existenţei sau să mă duc la doamna Dina Cosma s-o găsesc jucînd cărţi cu bărbatul ei şi cu suplinitorul lui oficial, m-aş duce la un om pe care-l cunosc puţin, dar care-mi place, ca să stau cu el de vorbă... Şi toate astea se cheamă morală socială !

E asta realitatea, sau nu ? Mi-o închipuiesc destul de urîtă ? Te-ai convins că nu o confund cu idealul ? Sunt o idealistă deoarece caut frumosul pretutindeni. Ca să găsesc acest frumos ar trebui să scormonesc cu amîndouă mîinile în urît. Sunt inseparabile. Altădată le despărţeam. Acum le-aş primi pe una pentru cealaltă...

Tu, scumpa mea Alina, ai chemat nebunie numai ideea mea şi, dacă aş fi adus-o la îndeplinire, probabil te-ai fi simţit nespus de nenorocită de blamul pe care ţi l-ar fi procurat fapta mea dezonorantă !

Şi cu toate astea sunt, poate nu prea departe, locuri unde gestul meu ar fi natural şi admis de moravuri, unde un astfel de gust nu ar cutremura cerul şi pămîntul... şi tocmai fiindcă astfel de locuri sunt, mă răzvrăteşte absurditatea acestui „imposibil”... şi zbuciumul frînge puteri uriaşe în mine şi cu toate astea zbuciumul ăsta nu e măcar în stare să dărîme peste noi pereţii ăştia vopsiţi urît, care mă închid în numele unor adevăruri pe care nu le recunosc.

Alina se uită împrejur ca şi cum pereţii erau să se dărîme.

— Ai dreptate, zise — ai dreptate numai în ce priveşte puterea cauzelor infinit de mici ! îmi aduc aminte cum o căsnicie fericită s-a stricat la timpul nesiguranţelor care sunt la începutul oricărui sentiment, dintr-o cauză mică şi

comică : în ziua când femeia avea sufletul mai bine pregătit, celalt nu îi da replica bine. Era distrat, plictisit, părea rece. Atunci ea a crezut că s-a înșelat, ba chiar s-a simțit jignită de atitudinea asta, tocmai atunci când era mai dispusă să înainteze pe calea mărturisirilor ; și așa s-au desfășurat încet unul de altul.

Mi-a povestit-o ea ; și eu într-o zi, după mult timp, am spus-o bărbatului. Știi cine erau ?

Manuela făcu un gest evaziv de indiferență : „La ce bun ?”

— Când i-am spus a rămas uimit, mîhnit, ca lovit de un trăsnet la ideea că o pierduse așa. „Ce-a fost ? Ce-ai avut ?” — l-am întrebat. Avea un furoncul la gît, îl durea, n-avea chef, se simțea stîngaci, i se părea că se vede din guler, era nenorocit...

Manuela asculta grav. Sprincenile i se îmbinaseră într-un unghi posomorit...

— Puterea lucrurilor mărunte ! repetă — negreșit, viața e cel mai mare ironist !

— Știu alta mai *raide*, urmă Alina. Știi pe Laura Aston ? semienglezoaica aceea din pension. Era grozav de liberă la vorbă și apucături. Poate totuși era ceva mai cuminte decît avea aerul. Am întîlnit-o la băi, astă-vară... văduvă... nu știu, zău, bine de care din cei trei bărbați.

Eram mai multe și o necăjeau cu un oarecare, lucru care se repeta la fiecare *flirt* nou, cum chema ea, ca toată lumea, manierele astea exagerate de a glumi cu unul și cu altul.

În loc să rîdă și să spuie nimicuri cum avea obicei, ne-am trezit cu ea tristă. Era ceva nou.

— Pe asta l-am iubit — ne-am iubit adevărat : nu era nici *flirt*, nici aventură. Eram nebună după el și într-o zi ne-am întîlnit pe neașteptate singuri, într-un loc sigur. Pe vremea aceea bărbatul meu al doilea, cel gelos, nu mă slăbea un pas... Am înțeles amîndoi că e momentul. Nu aș fi făcut cine știe ce fasoane... cînd, deodată, ca un fulger mi-am adus aminte că în ziua aceea puseseam o cămașă veche cam ruptă și cîrpită. Ideea asta nu m-a părăsit, mă stăpînea din ce în ce mai supărător, îmi stîngea toată flacăra. Am devenit rece, repulsivă, m-am reluat cu atît mai ofensator și inexplicabil cu cît fusesem mai îngăduitoare

un minut mai înainte. Ne-am despărțit urît, penibil. Mi-a fost imposibil să mai dreg impresia de atunci. Am rupt, am isprăvit dragostea... Afurisită cămașă.. Cine știe !... Uite azi ce frumoasă cămașă am !...

Nebuna aia de Laura ne-a arătat-o. O frumusețe, în adevăr. O cămașă de curtezană.

— Dar nu-mi mai trebuie... pe ăștia nu-i pot suferi.

„Ăștia” erau nenumăratele plastroane albe care, cu detalii scabroase la culme, se lăudau cu bunele favoruri ale Laurei.

„E singurul pe care l-am iubit”.

Manuela păru jenată de realismul povestirii. Era o castă pasionată și nedeșteptată bine. Sentimentele ei de pînă atunci fuseseră toate spirituale și nu era pregătită să înțeleagă concepția aceea, primitivă, despre iubire a Laurei Aston. Credea că e poate un moment cînd anume fior, din cele pe care le simțise și ea vreodată în vreun colț de creier sau inimă, să cuprindă ființa toată și, întîlnind o ființă înfiorată deopotrivă, să le confunde într-o ameteală supremă. Dar tot ce ar fi trebuit să concure pentru un astfel de moment era așa de anevoios încît lucrul rămînea în domeniul imposibilului. Detaliile acelea precise, cămașa aceea adusă cu așa ușurință la lumina unei conversații, o rușinau. Simțea cu toate astea că era ceva scuzabil și frust, ceva admisibil ca și nudul artelor primitive în istorisirea asta, și acest ceva era adevărul : „L-am iubit...” Acest „l-am iubit” înnobila o secundă pe Laura cea desucheată.

— Că de atunci nu a mai avut niciodată nevoie de cămașă frumoasă — e poate adevărat, zise Alina.

Cine poate, pînă la urmă, cunoaște viața cuiva ? Dar că l-a iubit pe acela e sigur. l-am și uitat numele...

— Ce importă ! zise Manuela cu glasul tare de departe, din gânduri profunde și călătoare pe drumuri zdruncinate. E aproape o tragedie pagina asta scabroasă a Laurei Aston. Am întîlnit-o și eu odată tapajoasă la culme... Cine pcate ști ?

...Tăcură.

Manuela trăgea acum cu degetul semne pe aburul geamului ; privirea plutea în vagul unor idei nelămurite. Părea a i se fi înfățișat ceva nou din concepția vieții odată cu acea povestire scabroasă. Lua degetele de pe geam

și le privea unul după altul distrat, mușcându-și puțin buza. În șirul ideilor și sentimentelor părea a trece pe o punte, privind gânditoare la valurile care curgeau subț ea. Se reîntoarșe apoi la preocuparea ei :

— Tot ce nu se poate, s-ar putea... Eu văd acum o casă mare cu cinci caturi de piatră cenușie, un adăpost omenesc cu o sută de mici pătrate, în care trăiesc oameni de tot felul, de toate meseriile, de toate națiile... Ca să ajungi, ai trecut necunoscut prin mulțimea necunoscută, pe străzile largi și pline ca niște ape navigabile în portul unui oraș străin... Mulțimea se scurge spre treburile ei fără a se ocupa de ale altora... Dacă ai întâlnit figuri cunoscute, ele porneau grăbite către afacerile lor și nu te întrebau de ale tale... Portăreasa, fără să se uite la tine, lăsându-și pe mașina de gaz ibricul, ți-a aruncat numărul și etajul cu deprinderea sutelor de oameni feluriți care intră și ies, de la cucoana elegantă pînă la tipul cel mai suspect. Urci, și nimeni nu se ocupă de tine în curentul mișcării perpetue a scării. Bați la ușă... Și ești judecătorul propriei tale cunoștinți.

E un oraș în care de seara pînă a doua zi se petrec atâtea crime, sinucideri, sunt atâtea mizerii, atâtea întâmplări, încît concepția vieții, încăpîndu-le pe toate ca o manta largă, adăpostește și minutele fericirii. În el vițiul, virtutea, cinstea, dezonoarea se perindă, se aprind, se sting, făcînd abia nițel fum împrejur, în fumul gros al uzinei formidabile de viață multiplă. Și asta e o realitate !

Alina o privea curios și mirat. Reflecțiile astea erau juste, dar direcția pe care o luau gîndurile Manuelei era nouă și neobișnuită.

— Nu ești deloc provincială azi ! îi zise.

Manuela nu băgă de seamă mirarea Alinei, cum nu băgă de seamă nici îndrumarea nouă a gîndurilor ei.

— ...Și asta e o realitate imposibilă, adică o otravă mult mai rea ca imposibilul închipuirii... Simțirea deslușită că numai locul pe care ai căzut e greșit... că nu poți scăpa de el, nu poți fugi fiindcă nu știi care îți e locul adevărat, nu știi încotro să apuci — ți-e frică că te poți așeza tot altă-turi... și stai nemișcat... Lașii !... Cunoști tu lașii ?... Toți suntem lași și ne vâietăm de destine.

Orașul, ulițele, mulțimea aceea, Manuela le *vedea*, existau, și o putere o transporta pînă la ele. Dar poate că orașul acela mare, tot mai mare, în care încap tot răul și are loc și fericirea, și toate se pierd în haosul lui — era concepția ei despre așezarea întreagă a vieții așa cum o simțea că este : încăpătoare, indiferentă, trecătoare.

Manuela se uita acum la storul ridicat. Atirneau din el șnururile albe pînă în dreptul degetelor ei. Le apucă :

— ...Cînd închizi ochii după ce ai plîns, vezi stele colorate ! Să-ți închipui cu ochii închiși — zise cu glasul mai încet și melodic ca un arpej minor — că șnururile astea sunt niște frînghii strălucitoare din fire elastice și tari, și s-ar țese din ele o scară mare, mare, care s-ar întinde mereu, mereu, și te-ar duce pînă la locul care trebuie, și în halucinația asta să ți le legi de gît și să tragi fără să simți altceva decît că mergi mereu, către stele, colorate strălucitor !

— Și să scoți limba, sugrumat, ca să ajungi în groapă — zise Alina.

— Tocmai acolo unde ai vrut... acolo unde trebuie — deoarece acolo nu mai știi că nu ești la locul tău... sau poate că acela ți-e locul.

Dete drumul șnurului care se legăna tare, venindu-i peste față, peste gît, și apoi, încetinindu-se, se lăsă iar drept.

O izbitură de vînt zvîrli ploaia în ferestre. Manuela lipi iar fruntea de geam, ca și cum ar fi vrut să simtă șiroaiele curgîndu-i pe obraz, și în adevăr se scurgeau încet, fără să le șteargă, în zigzaguri limpezi ca și pe geam. Plîngea. Altă dată cînd ploua, ea se odihnea de plîns !

Ploua frumos, încet... Manuela simțea acum plăcerea pe care i-o procura vremea asta. Tăcea, dar i se desfășurau în minte imagini : mergea pe aceleași străzi pe care știa că ar fi trebuit să apuce spre Vilsan... Trecuse colțul, cotea pe lîngă Școala comercială, mare, roșie, masivă, apucase pe lîngă catedrală și nu întâlnise decît un ciine cu blana udă.

Ajunsa în strada mare, traversase repede pavajul ud și urcase în fugă dintr-o dată, fără să se uite înapoi, dar si-

gură că nu a văzut-o nimeni. împinsese o ușă și găsisese o față cunoscută și uimită de surprindere plăcută... Era călduț... o rinduială abia turburată de o haină aruncată pe o margine de scaun... un miros ușor de mere coapte și arse, miros care-i plăcea, și o atmosferă în care plutea ceva impalpabil, care era poate prezența ei în gândul celui alt... Se așeza în fața lui pe un scaun, se apleca spre el prietenește, simțea mulțumirea, intimitatea, auzea sunetul vag al cuvintelor care susurau domol și afectuos cum arde un foc potolit în cămin. Și închipuirea asta plăcută o făcea să aibă un fel de usturime în piept, și un gol, din cauză că dorința ei era stearpă.

Închise iar ochii, ca să vadă bine, ca să se amăgească mai bine. Alina, care sta cu mâinile atârstate, plictisită de ploaie, fu mișcată de expresia pe care o avea fața Manuelei. Purta dulceața imaginilor plăcute și zadarnice, și tristețea obositoare de a nu le trăi decât cu închipuirea.

— ...Și asta poate fi realitate, zise Manuela fără să explice.

— Totul e cum se înnoadă minutul... cum se așează fiarele întâmplării : încilcite într-un mod grosolan sau lucrate într-o împletitură pe care nu ai putea-o, cu nici o ostenală, alcătui așa de minuțios și frumos. Minutul aduce !

Deschisese ochii ; nu mai știa să poarte gândul mai departe, nu știa ce ar fi putut vorbi amândoi, fiindcă se dusese cu închipuirea prea înainte în simpatia lor, și fiindcă închipuirea cerea un sprijin.

„Lumea e o odaie mare — oameni buni și răi stau la un loc... Cum vor fi odăile fericirii ?” Se aplecă peste umbra de-afară și nu o putu străbate.

Manuela se opri pe mersul închipuirii acolo de unde nu mai știa drumul înainte. Dar drumul început se prelungește dincolo de ce poate ști cea mai vie închipuire. Din ajun drumul e tras și noi nu-l cunoaștem ! E pregătit și noi nu-l ghicim. Așteaptă să-și deschidă pas cu pas potecile și prăpăstiile, subț pașii noștri care șovăiesc. Dincolo de realitate, dincolo de închipuire, dincolo de presimțire, e necunoscutul, tovarăș mereu nedespărțit. Viața începe miine !

— Să mergem astă-seară la serată, zise Alina. N-am mai ieșit nicăieri de nu se ține minte ; necazurile m-au închis în casă. Nu poate cineva trăi mereu singur. Mi-e dor și de dans.

Manuela se gândi că, dacă se duce Alina, nici ea nu poate rămâne. Dar dacă se opunea, ar fi putut să o îndărătnească. O apăsa aceeași nevoie de a se despărți de ea singură. Bogăția, frământarea, animația prea mare a acestei tovarășii a minții și sufletului ei o osteniseră.

Simțea la fel cu Alina, dar pentru alte motive, nevoia unei variații, deși avea în același timp un fel de pasiune a singurătății, o voluptate mare a acelei vaste sărbători solitare, cu veselii și suferințe, cu apogee ale simțirii neatinse în viața de toate zilele, precumpănite violent de regretul și durerea aceluiași trai singuratic, de sentimentul imperios și natural al sociabilității, așa de dezvoltat la ea, alături cu sălbăticia ei, și așa de puternic în sine, încât susține toate clădirile șubrede ale omenirii : familia, societatea, nația.

Adesea gusturile ei erau tot așa de naive ca ale Alinei : dorea și ea dansul, dar altfel.

Armonia propriei ei mișcări, a trupului întreg, pe ritmul parcă fluid, lunecarea, cadența, aveau pentru ea ceva fermecător și în același timp odihnitor. își rezolva pentru moment, în acea echilibrare armonică, dezechilibrul ei sufletească. Pentru câteva minute însă de așa plăcere, trebuia să suferi o seară întreagă îngrămădeala, contactul multimei, stinjenirea dansului cu fiecare, insulta pe care cei mai mulți o aduc măsurii muzicale și afrontul inestetic al împerecherii nearmonioase.

Se gândi la cei pe care-i va întâlni acolo.

Năzuința ei către perfecționarea gustului, munca pe drumul artei muzicale, sușul spre „frumos” o izolaseră treptat, rupseră acea suprafață mincinoasă de asemuire subț care se ascundea înainte.

Acum mergea pe drumul solitar, cu toată povara mândră de a fi din speța celor singuri, cu tot cortegiul de

curiozitate nulă, răutăți mărunte. Înstrăinată și fără apărare.

Alina va întâlni la serată cunoștințele ei neglijate, va reinnoi raporturi banale, va fraterniza amical cu oameni indiferenți. Dar ea, Manuela, ce va face ? Cunoșcui, tot-mai fiindcă-i cunoștea bine, nu-i mai puteau da iluzie ; și străinii, mulțimea — era vulgară, inestetică, o rănea în gustul ei de forme, linii, culori, cu aspectele ei dizgrațiate.

Ce mizerie ! Să-ți trebuiască din când în când lumină și mișcare, să aibi nevoie în jurul tău de paza oamenilor pentru ca, la adăpostul zgomotului lor care veghează, să-ți culci sufletul prea ostenit și să te duci între cei de altă speță, apucături, idei — acolo unde se poate !

Manuela toată viața trăise așa, într-un mediu străin de ea, și încă nu se deprinsese. De copil se simțise rătăcită și, pentru a pune capăt exilului, încercase să se intereseze de locurile, lucrurile, oamenii fără interes din jur. Adesea căuta printre ei vreo ființă cu o înfățișare mai atrăgătoare, fiindcă natura pune trăsăturile nobleței la întimplare. Din asta își făcea un joc, care era și o amăgire. Se ducea bucuros acolo unde putea întâlni acel chip omenesc mai deosebit, căuta cu grijă să-i rămiie necunoscut, știind că va găsi o biată făptură fără nici o lumină ; își împrumuta fantazia acelor trăsături, pentru a crea basme cu care înșela melancolia lungă a visărilor. Uneori, dimpotrivă, înținea sub aspecte neînsemnate pe cite cineva, ale cărui vorbe și idei îi erau apropiate, li căuta tovarășia, se satisfăcea în comerțul ăsta mic de vorbe și idei. Locurile și timpul luau un oarecare scop fără de scop, dar mulțumirea era scurtă ; plecau pe drumurile lor, altele decît ale ei, și cu care nu făcea nici o confuzie. Plecau cu o privire înapoi pe care nu o deslușea, pe cînd a ei se pierdea iar înainte, în aburirea singuratică.

Nu vru să nemulțumească pe Alina :

— Să mergem — zise. Se gîndi iar : „Eu ce să fac acolo ? Pentru ce să mă duc ?... Pentru cine ?” întrebarea îi desluși un gînd dinapoia minții. Știu că se duce pentru ceva și cineva. Surise ironic. „Un amor ?... Nu ! O aventură ?... Nici atît !”

Era totuși o ființă pe care putea să o caute și să o desprindă din mulțime. Cineva care să-i fie pretext, dacă nu

cauză, de a căuta lumina și ritmul. în locul basmului, un om pe care nu-i dispăcea să-l vadă, a cărui prezență și vorbă le suporta, la care de un timp chiar se gîndea uneori. Cînd spusese Alinei : „Să mergem”, numele lui îi venise în minte...

Da... va merge să cerșească lumină și melodie în bilciul acela de oameni. Poate cellalt va fi și el acolo. Dacă nu, va împlini monotonia cu regretul, cu ritmuri sufletești pe care cine știe dacă le-ar fi avut întîlnindu-l, cu „imposibilul” superb din armonia gesturilor, privirilor, glasului și vorbelor închipuite — realizînd veșnic singură, sublimă și revoltătoare în această lipsă de împerechere și în așteptarea zadarnică a ceea ce ar împlini-o. Dar mai ales tristă și obosită.

În mijlocul serbării plictisitoare va chema pe cel absent, îi va atribui cuvintele pe care ar vrea să le audă, cu înțeles și fără de brutalitatea înțelesului ; va închipui mersul discret și glumeț al dublei lor simpatii. Glumeț, despre lucruri care nu erau glumețe, paradoxal pentru a exprima adevăruri nemărturisite, fără curajul, fără hotărîrea, fără acel ceva care „face să fie”.

Iar închipuire !

Dacă Vilsan ar fi fost acolo, Manuela l-ar fi văzut distrîndu-se banal cu cunoștințele lui mai apropiate. Nu erau totmai din aceeași cohortă socială. Pentru ea, ar fi avut acea idolatrie calmă și mută, pe care ea o băgase de seamă. Nu mai înțelegea de ce și pînă cînd o să facă din ea un idol, o năzuință neatinsă de realitate, într-un altar izolat al admirației sterpe. Nu știa pînă cînd ; dar orgoliul ci respingea fără șovăire ideea că ea singură era stăpînă pe destinele acelor idolatri. Nici chiar nu cerceta împrejur. Credea în forța lucrurilor menite, în dubla chemare ; și sta singură, mereu singură, lăsînd pe fiecare să se întoarcă către traiul lui. Avea un suflet fraged și simplu, naiv și cald, închis încă sub o mîndrie nemlădioasă... Acea putere a lucrurilor nu venea, care te trage în girul ei și te extrage din tine. împrejur nu era nimeni și nu o mai amăgea, nici distra, jocul romantic al fantaziei, în care singură își compunea personajii evocatoare pentru dubla cadență a vieții.

Așteptarea ei însă nu căuta, se ferea chiar. Prin indiferența ei melancolică, interesul fervent, admirația încăpă-

ținată a lui Vilsan străbătuse pînă la atenția ei cu o voință rece. Nu era chemarea, nici puterea lucrurilor... Se uitase la el. Se deosebea de cei mulți... Se întreba dacă acel tînăr original și corect, artist și puritan, nu ar putea fi partenerul celui neant. Nu-i putea așeza loc și nume către ea dintre cele ce sunt. Era limpede către el, pînă în cea mai adîncă taină din ea : o ființă reală a cărei apropiere de suflet și cuget ar fi tolerat-o. Atît ! Simpatia ei era glacială, ca și admirația lui. Oaspetele pe care îl are orișicine... Cu diferența că pentru ea lua proporții de eveniment. Un exclusivism arbitrar îi făcea insuportabile prezențele oamenilor oarecare. Pe el, gîndul ei, ostentat de singurătate, nu-l respingea.

— O veni oare și Elena Cosma ? întreabă Alina. Să mai fie cineva ?

— Aici o fi Vilsan ? răspunse Manuela.

— Nu cred ! Nu l-am mai văzut de mult. Poate e plecat cu lucrări în județ.

Manuela avu un gest de femeie contrariată în capriciul ei. Luciările lui Vilsan îi erau dușmănoase. Bărbații sunt fericiți. Au munca.

Manuela tot mai spera. Cu el ar fi vorbit de artă. Sau ar fi privit-o mut de departe și între ei ar fi fost cuvintele de admirație pe care i le spusese, calm și precis, într-o zi, ca o profesie de credință, — și pînă în ziua aceea ea nici nu-i cunoscuse existența.

— Să întreb pe George ? zise Alina.

Manuela refuză energic :

— Cînd ai să-l cunoști pe George ? Cînd va vedea că ne interesăm de Vilsan, îl va pune la distanță, ca pe o persoană carantinată. Voi pierde una din cunoștințele — puține — pe care le văd o dată pe an cu plăcere.

A doua zi o reacțiune azvirli iar pe Manuela în dorința ei de singurătate. O cuprinsese cu violență refuzul de a părăsi odaia, dar tăcu. Promisese Alinei.

— Cu ce te îmbraci ?

Manuela îi spusese. Ciudățenia ei o lăsa luni întregi indolentă, indiferentă de grija hainelor ; apoi o apuca o poftă bruscă de vestminte frumoase — așa de mare încît, fără de nevoie, o realiza cu infrigurare.

întrebarea Alinei strămută interesul ei pe subiectul gătelei. Va merge ca să îmbrace rochia cea nouă, va merge pentru ea singură, pentru plăcerea de a fi gătită, pentru gustul de a se simți elegantă, de a-și da sieși senzația a ceva estetic pe care din nevoie îl plimbi pe sub ochii mulțimii, neavînd alții mai buni — așa cum își îmbracă cerul rochiile lui somptuoase, deasupra ochilor noștri păcătoși.

Se liniști, reintră în nostalgia ei fără zdruncin, fu tare și stăpînitoare, fiindcă nu avu nici o dorință. Fu calmă cum sunt egoismul și indiferența.

În ziua seratei lenevi liniștită, fiindcă orice ar fi venit să o împiedice, nu ar fi nemulțumit-o. Era bucuroasă să renunțe ; tocmai de aceea nu i se întîmplă nimic. Se abținu de a face muzică. Izgoni o melodie care o urmărea. Dacă ar fi tras cu urechea la chemarea ei, ar fi intrat în faza aceea de aprindere, de zguduire, din care izbucneau sunetele ca o lavă și care îi suga fața, îi bătea ochii, îi ostenea trupul. Refuză invitarea inspirației. Citi cîteva foi pe o carte ; se tolăni pe un divan, hotărîtă să se pieptene cu lumină mare. Se gîndi că pe la 6 se face întuneric.

Orele se scurgeau alene la pendula mică : 3... 4... Nu știa ce-o fi făcînd Alina pe dincolo, nu ieșise deloc din odaia ei. Trîndăvi pînă cînd începu a se întuneca. Erau numai 5. Prea tîrziu ca să se mai pieptene cu lumină mare...

Se sculă și scoase ciorapii de mătase neagră de care svea nevoie. Subțiri de tot, se prinseră de unghia cea mică a mîinii, și un fir se trase. Trebui să repare accidentul... Tocmai unghia cea mică ! Favorita ei ! Ciorapii ăștia erau așa de fragili !

Scoase apoi bijuteriile și le așeză pe masă. Se amuză privind cum străluceau în umbră. Nu aprinsese. Le fixă mult, pînă cînd își pierdură formele și rămaseră numai lumini.. Și mai mult — pînă cînd, în umbra mesei, luminile cu contururi pierdute nu îi mai părură niște lîrurici, ci scînteii prinse pe genele ei... Atît de mult, pînă cînd senzația deveni concretă, supărătoare. Și involuntar puse degetele reci pe pleoape, ca să culeagă pietrele închegate pe ele.'

Rise... Era o scamatorie ! *Allez... passez* Și apoi cuvinte cabalistice: „Vedeți, domnilor, doamnelor!... pe masă nu mai e nimic... Acuma, voiți să vedeți semiluna

fină, sclipitoare de briliante încrustate în argintul cizelat al corpului sacru, trifoilul fabulos cu patru foi smălțate într-o rouă orbitoare, inelele ?... Iată !" Și, luându-le una câte una din ochi, așează gemele mici iar pe masă. Brățările, mai masive, nu se potriveau cu jocul. Stau cu cercul lor fix de aur. Nu-i mai plăceau. Le-ar fi vrut serpentine, mlădioase, cum se purtau acum de curind. Nu le va pune.

Dibui în șifonier o cămașă foarte subțire, cu umărul îngust de dantelă, pe care să-l poată slobozi ca să lase decoltajul imaculat. Pantofilor li se desprinsese puțin funda. O prinse cu plictiseală. Pentru ca să vadă ce coase, aprinse lampa. O făcu mare cât putu. Zvicni în jurul ei un cerc de lumină, scăzut și adumbrit în tot restul odăii. Electricitatea era defectă. Se distra apoi încălzind apă anevoie, pe soba de porțelan. În seara aceea îi era frică de apă rece. În casă era cald ca într-un cuib. Stînd culcată și gîndindu-se că avea să-și facă toaleta, alimentase mereu focul. Se spălă încet, jucindu-se în apa albită de săpunul parfumat. Făcu baia fără grabă, ca și cum nu avea alt nimic de făcut.

Descoperind pe albeața pieptului un punct iritat, se osteni mult să facă din plasture negru o musculiță mică de marchiză, pe care o lipi delicat.

Acum îi era lene ; ar fi vrut să se culce. Se făcuse șapte. O apucă un necaz cumplit : „Ei îi era somn. Nu mai vrea să meargă ! Vrea să doarmă ! Puțin îi păsa de Alina și de cumnatul ei ! N-aveau decît să meargă singuri !... De ce să nu poată omul face ce vrea ? De ce ?”

O enervă acel : „Nu se poate ! Trebuie să mergi !" — al lor, pe care-l avu în urechi, cu glasul cu care îl vor spune. Apoi se resemna. Aprinse spirtul. încălzi fierul. Făcu două cute părului. Coafeza provincială separase în două prăvălia mică, care arăta la geam șuvițe de păr decolorate de praf, și alături debita modest produse coloniale. Cînd nu erau baluri și nunți, trebuia totuși pine. Cu mîni stîngace și greoaie, de obicei, acum i se păreau Manuelei unse de măsline. Nici nu-i plăcea să o pieptene altcineva. Ce nevoie pînă la urmă de coafura extraordinară ? Urcă părul sus pe creștet la întimplare și făcu cu el o fundă, așa cum nu obișnuia. Ultimele jurnale de modă decretau această veche noutate a pieptănăturii înalte. își aminti cum mai demult chinuia, ardea bietul păr, imitînd gravu-

rile cele mai complicate, reușind uneori de minune construcțiile capilare cele mai savante, altelei ostenindu-se degeaba, desfăcînd de zece ori, arzînd ici-colo aurul subțire cu o nesimțire culpabilă. Părul'ei destul de des, dar rămas scurt din atîtea încercări, cu firul așa de moale că abia suporta pieptenele, cu aurul mai muced, mai înverzît, numai ici-colo cu scînteii din poleiala adolescenței — îi pricinuia acum durere cu fragilitatea lui. Ceea ce îi rămăsese din casca bogată de aur pal al copilăriei era o podoabă delicată, pe care o pipăia cu milă, o înnodea ușor ca pe un bolnav. Cuminte ! în sfîrșit cuminte ! Descoperise că rostul pieptănăturii nu e o arhitectură complexă, ci o undă lină, abia prinsă. Iar seara uneori, cînd îi da drumul trăgînd acul unic de baga blondă, își zicea melancolic, roșind ușor, că mai sunt poate și alte rosturi pentru care să se desprindă pe umeri și să se prindă părul lesne și lin, și care pentru ea nu fuseseră, nici nu puteau fi.

Becul ardea rău. Aprinse luminări. Aplecă sfeșnicul peste oglindă. I se păru că e bine pieptănată. Foarte sus, și strîns tare la tîmple, îi da un aer ciudat de portret. își lăsase fruntea goală și asta o schimba mult. Urechea era întreagă afară, fragedă încă de apă. Nu purta cercei. Cum după baie îi fusese nițel frig, se fricționase violent și acum singele umbla lin și cald pe sub piele. În ea, ca și în odaie, era ca într-un cuib. Încercă un pieptene șerpuit cu briliante mărunte ca o pulbere — și cu perle ; și îl schimbă în două-trei feluri. Nu venea bine. Altul lat, înalt, cu un păun de smălțuri încrustat pe celuloidul verziu, complectă minunat stilul bizar al pieptănăturii — citeva fire care lunea pe ceafa goală. Acum capul era gata. O centură mică de elastic îi slujea de corset. Moda nu-și liberase încă complect sclavele. Ciorapii lunecară repede pînă sus. Pantofii o strîngeau parcă puțin, deși nu erau mici, dar piciorul se desfătase toată ziua în sandala de casă. Trase peste cap cu grijă un tricou de mătase roz, care în mină părea cît o mînușă și în care încăpea întreagă. Acum era ca un băiat cu liniile nițel prea curbe. Se plimba așa serios de colo pînă colo, printre ace, pudră, piepteni, aruncate pe toate mesele, rufe azvirlite pe scaune. Din toate se exhală o respirație ușoară și călduță, puțin precipitată. Un mic palpit de viață. Manuelei nu-i plăceau parfumurile. îi dădeau

migrenă. O picătură pe care o stropea la întâmplare din fundul flacoanelor mereu goale se anihila, se infiltra în toropeala veștmintelor. Numai din pufuirea pudrei subțiri plutea o ceață ușoară, pulverată și abia miresmată. Se uită iar în oglindă și văzu pe buze un punct uscat. Atunci căută într-o casetă cold-creamul de buze și, subț transparența alifiei colorate, roșul lor se învioră mult. Punând la loc tubul, întilni în cutie creionul cu care iarna trecută, la un bal costumat, întreaga familie se grimase, fardind ochii de clovni sau de Pierrette. Nu-și accentua nici-odată trăsăturile. Prejudecățile ei burgheze și credința că pastelajul naturii e totuși cel mai armonic, excludeau ritualurile complicate ale cochetăriei. Dar astă-seară se juca pentru ea singură. Nici nu vrea să știe de serata lor, de cei ce vor fi acolo, de cei din casă ! Trase un fir subț pleoape și îndată culoarea ochilor păru mai întunecoasă, privirea mai adincă. Era foarte palidă, ea care de obicei avea singele urcat în obraz din orice animație, din agitația pe care i-o da orice mică perturbare de la meditația ei monotună ; punea atunci pe obraji dosul palmelor reci ca să le domolească aprinderea. Acum apăsă pumnii ce lăsară semne și mai pale, care apoi se neteziră în aceeași paloare albă. Paloarea asta era și ea nouă. Fața avea ceva rigid și o expresie de cruzime tristă. Cele două accente ale buzelor și ochilor apăreau ca o subliniere stranie. Cu cît fixa mai mult oglinda, cu atît se recunoștea mai puțin. Părea o evocare din trecut, întoarsă cu uimire gravă pe locuri înstrăinate și regăsindu-și, cu aceeași uimire, propria înfățișare. Din ce timp ?... Din ce loc ?... Nu se vedea decît capul și bustul gol. Ce draperii, ce costum determinau un cadru acelei apariții de acolo, din adincul cristalului ? Străina aceea ciudată, cu o expresie de viață moartă — cine era ?

Bătea cineva la ușă. își aduse aminte. Spusese că va minca la ea în odaie. Luă tava prin deschizătura ușii și sorbi bulionul așa, din picioare, plimbându-se în costumul ei ciudat de paj roz cu picioarele negre, cu pieptănătura geta, strălucitoare de briliante.

Prinzul ăsta dezordonat, așezat pe un colț de mescioară de pe care azvirlise fierul de încrețit, întrerupt de vreun detaliu de toaletă, însoțit de capriciul gîndurilor — o

amuza tare. Uită la ușă al doilea fel care se răci. Nu mai mincă. Era în neorînduiala asta o schimbare, un farmec, înțelese că toată plăcerea acelei seri se va sfîrși atunci, fu sigură că acolo nu va mai avea nici o bucurie, că ziua de lîncezeală, gustul de a se găti, hazul acestui **souper** improvizat — erau destul ; și că atunci cînd va azvirli pe ea rochia și va încheia haina, i se va încheia orice nemulțumire cu ultima privire în oglindă. S-ar fi putut dezbrăca de pe acum, ca și cînd s-ar fi întors ; dar pentru ceilalți și pentru ea singură îi trebuia, tuturor acelor gesturi, pretextul de a fi fost. Era încă devreme. Uitîndu-se iar la păr, care în seara asta îi chema ochii obsedant, își aduse aminte din viața de pension: simbată seara, după ce suna de culcare, nu se culca nimeni. Era cea mai bună zi a săptămîinii. Nu încă duminica plictisitoare, sarbadă, lungă ; era un ajun fără grija de mine, un oftat de ușurare, adevăratul repaos. O veselie nervoasă, o dorință de joc, de petrecere, cuprindea elevele. Profesoarele muiau și ele severitatea, și era în dormitoare gălăgie, riset : una răsturnase cana cea mare cu apă și inundase tot parchetul ; alta spărsese sticla de la lampă, frizîndu-se pentru ca să iasă în oraș a doua zi dimineata, și lumina oarbă fumega ; grupuri, prin colțuri, piuiiau ca într-o colivie ; altele căutau farse nouă și îmbrăcaseră într-un capot lung de flanelă, ca pe un om adevărat, o varză furată de la provizie și care figura capul îmbrobodit. O culcaseră subț plapomă pînă cînd titulara patului, venind să se culce, chiotea speriată. Manuelei nu-i plăceau farsele și răușea să fie cruțată, totuși risese proteste, pînă la lacrimi, de o parodie burlescă a Graalului, socotită de Fräulein ca o profanare a demnității germane. Roșie și plină de pete pe obraz, Fraulein scosese numai capul dintre perdelele paravanului de creton și le copleşea în nemțește cu adjective descalificative, apărînd prestigiul legendei germanice — pe cînd fetele, ipocrite și serioase, își înăbușeau risul ; se declarau wagneriane.

Pe ea aveau să o pieptene cum le trecea prin minte. De obicei ca pe Ofelia sau Margareta, despletînd-o, buclînd-o, ținînd-o nemișcată, pe cînd ea sta răbdătoare, convinsă că e în adevăr acele eroine pe care le evoca cu părul ei lung și auriu. Nu țipa cînd o trăgeau mai tare,

nu se supăra cînd o frigeau nițel, le lăsa să se joace, cu ochii duși într-o visare fără contururi, în care cădea îndată ce părăsea realitatea precisă a studiilor. De ce oare aveau gustul aceluia joc ? Era frumoasă ? Nu-și aducea deloc aminte de fața ei de copil. Poate că de aceea o împodobeau și le da plăcerea unei păpuși, necunoscîndu-se deloc, lipsită de orice vanitate. În ignoranța totală de sine, ea nu reprezenta nici o rivalitate. Cu sufletul dezlegat de trup și plecat în Paradis, cu trupul nedezlegat de inerția inconștienței totale, era o jucărie docilă și indiferentă.

Își aminti cum odată fetele se certase tare între ele, asupra felului cum trebuia pieptănată Ofelia, trăgînd dintr-o parte și din alta, pe cînd ea — amorțită într-unui din obișnuitele extaze interioare — le simțea și le auzea nedeslușit. Sta cu miinile în jos în cămașa de noapte albă și lungă, pe cînd degetele lor furioase încilceau ghirlandele pline de uscături și țepi, rupte din tufișurile grădinii celei mari.

În duminica aceea, capul ei prezentase o mare dezordine de cîrlionți ; dar duminica severitatea era suspendată, și ochii directoriali alunecau distrat peste capetele ciufulite, rezervîndu-și drepturile pentru a doua zi.

Luni, după acea duminică, găsisse un nod mare în păr, încilcit din șuvițe înnodate din toate părțile și complicat inextricabil cu vreji de viță sălbatică. Încercase să-l descurce, trăsese furios cu pieptenele și grăbită, avînd încă un curs de cetit înainte de clopot, tăiasse fără milă, cu singurul necaz al întîrzierii, cu risipa copilăriei, cu nepăsarea acelor cari au inconștiența și timpul vieții îi se pare infinit.

Doamna directoare observase masacrul și, contrar tuturor precedentelor, o pedepsise cu un sever : „Ce-o să zică mama !”

Manuela nu rămăsese convinsă că mama ar avea la părul ei mai multe drepturi ca Ofelia — căci pînă la Hamlet nu își purtase încă visul — și suferise orgolios și cu voluptatea mortificării, cea dintîi penitență dintre atitea cîte era să-i dea firea ei iremediabil romantică. Un rău început de săptămînă ! Camaradele Manuelei stau posomorate și cu ochii jos pe pupitrele negre, cu un sentiment latent de solidaritate și cu o nemărturisită muștrare de conștiință. Dar Manuela se izola în necazurile ca și în visurile

ei, nu spunea cuvîntul care ar fi dezlănțuit revoltele solidare și nici nu-i da în minte vinovăția lor. Trăia această tragedie pentru ea singură și nici nu i-ar fi plăcut să fie altfel.

Pedeapsa fusese o oră „în picioare”. Subt aspecte reci și aspre, directoarea ascundea dragoste sinceră de copii și un tact infailibil. Hotărîse ca ora expiației să fie cea de germană. Fräulein deschisese gura mirată, apoi o închisese fără să întrebe nimic, pe cînd Manuela sta dreaptă și subțire ca o trestie, înălțată deasupra capetelor posace, aplecate tare. Fräulein scosese de trei ori ochelarii și o ascultase pe ea lecția toată, pe care o prelungea la infinit. Totuși se sfîrșise. Trebuia să vină alta la rînd, sau... explicația. Stătuse un moment în suspensiune apoi spusese cam emoționată : „Setz dir mein Kind !” cu o blîndețe care distona cu vocea ei dură și gilcevitoare și fără ca aceste *noutăți* să atragă atenția malițioasă a elevelor... Manuela rămăsese nemișcată și mută în picioare. Atunci Fräulein se frecase pe temple ca pentru o socoteală grea și, închizînd caietul mic, albastru, de note, se scoborîse de pe catedră, încheind ora.

Manuela rămăsese tot în picioare, tăcută, pînă cînd prietina ei de alături, cu amîndouă minile și cu toată puterea, o așezase jos. Simțise atunci ceva blînd în jurul ei și cînd sunase clopotul și intrase profesorul de chimie, o roșată îi acoperise obrazii : cu cît ar fi fost mai greu în ora profesorului ! Manuela avea treisprezece ani atunci.

...Acum, în odaia călduță, miresmată ușor, aburită ușor de pudră, simțea aceeași blîndețe care plutea în jurul ei, fără să se apropie destul de ea.

Își aducea rar aminte din copilărie ; pentru ea nu exista decît ceasul prezent ca să aștepte cu el pe cel viitor ; un viitor care plutea parcă împrejur și nu se apropia parcă nici el destul. Nu mai băgă de seamă că-i e somn, fiindcă chiar adormise pe scaun în fața oglinzii, cu ochii înăuntrul ei, cu ochi care nu vedeau, cu ochi care dormeau deschiși.

...O voce nerăbdătoare o chema la ușă. Ceilalți erau gata și era timpul de plecare. Aruncă pe ea rochia de „mousseline” neagră, care prindea numai bustul într-o rețea de perle mărunte, negre. Alina o ajută să se încheie. Fu gata în 3 minute, ea care se îmbrăca de patru ceasuri ;

căută din fugă sacul de fir cu batista, cutiuța de pudră, mănușile ; aruncă pe cap glugușul diafan și, luînd în mînă oglinda mică cu miner lung, se privi pentru ultima oară și nu se recunoscă...

Cînd ajunseră, era încă lume puțină. În odaia de toaletă Manuela azvîrli haina, aruncă din trecere o privire în oglindă și întîlni iar un chip străin.

Intraseră în sală. Ceva rece, plictisitor, plutea împrejur. Pe canapele, de-a lungul zidului, în pauza monotonă a muzicii, cucoanele, domnișoarele înșiruite și nemișcate păreau un decor urît de stofe albe, roze, albastre. Bărbați aproape nu se vedeau. Ofițerii, element principal al balurilor, erau grămădiți în vestibul, unde era răcoare.

Acum soseau invitații, mulți deodată — o invazie.

Ele se așezară pe scaune, lingă sobă. Pe Manuela nu mai decît o supără căldura. Simți un fel de inerție, o silă de a vorbi, de a se mișca.

Valsul ridică întîi vreo două perechi ; apoi fu o învălmășeală de culori, ca un zbor brusc de păsări într-o colivie, care incurca tot salonul. Alina număra, ici-colo, cunoscuți. Se mira de lumea multă, necunoscută ; era un amestec de clase sociale, un amalgam, o panoramă de figuri, de rochii. Le privea, le comenta încet.

Cavalerii de dans erau mai toți tineri de tot, aproape copii. Cei de 25 de ani păreau, printre ei, maturi. Bărbații însurați făceau pe moșnegii la joc de cărți sau discutau politică prin colțuri ; alții, rezemați de uși, priveau și șopoteau cancanuri și reflecții necuviincioase.

Manuela avea pe față acea mască obișnuită „pentru lume”. Un suris convențional. Vorbea puțin, tot convențional.

Vîlsan nu era acolo. Dar acum uitase lipsa lui, amorțită într-o plictiseală mare, simțindu-se mai singură decît își închipuise, cu impresia cuiva străin de limbă, de nație, picat într-o petrecere exotică.

Dansă de cîteva ori, printre celelalte perechi care se învîrteau fără să răsufle, cuprinse de o adevărată furie. Uneori dansatorul era bun, și ea simțea acea mulțumire ritmică, singura pentru care se amestecase în zăpăceala aceea.

Zări într-un colț un cap exsang care o fixa stăruitor. Și-l reaminti. Era un ofițer pe care-l cunoscuse la un bal în iarna trecută. O surprinsese printr-o fire mai deosebită. Ii vorbise de D'Annunzio cu un fel de aprindere, de orbire, de pasiune nestăvilită și nelimitată de nici o judecată. Opera avea asupra lui o influență directă, care răspundea la ceva din natura lui morbidă. Nu era o admirație pentru Poetul suprem al imaginii, pentru meșteșugarul senzației. Era o similitudine de temperament cu eroii lui suprasenzualizați. O boală recentă accentuase încă răvășirea feței lui sarbede, întipărită de obsesia extremului voluptos. Era demn de studiat. Gesturile, ca și cuvintele avîntate nervos și aprins un minut, recădeau încă vibrînd. Sclavul unor impulsii care-l stăpîneau violent și nestatornic, cu necesitatea de a-și realiza înclinările, trecînd de la o pornire la alta cu mobilitatea și violența naturilor muncite de o imaginație și un organism maladiv, și cu toate riscurile pe care o astfel de viață le dă unui bărbat, la care dorințele născute sunt ucise — riscuri pe care ruina lui fizică le plătea timpuriu și scump.

Cu binoclul ei de observație îi studia portretul care un minut se răsfrînsese în privirea ei, pe care o chemase fixitatea privirii celui alt. De ce o fixa ? Ochii oamenilor se înfig uneori așa într-un punct, fără legătură, cu nici o preocupare.

Pe măsură ce portretul își desena aqua-forte într-o șerpuire de linii verzi, rețeaua aceea ele apărare, azvîrlita între ea și oameni, se întindea mai tare.

Între artă, căreia îi accepta toate atitudinile, și viață — în care avea o atitudine puritană — era o diferență. De tînărul discipol al lui D'Annunzio o separau dezgusturi hotărîte ; dar în mulțimea aceea incoloră, îl studia...

Ofițerul se apropie și o invită la dans. Era explicația sau consecința acelei priviri insistente. Dansa minunat ; acel fel de a-și susține tovarășa nesimțit, de a-i cîrmui pasul cu un semn aproape inexistent... Respirația lui era cam precipitată. Se spunea că ar fi tuberculos. Dansul era desigur o imprudență — una din voluptățile interzise.

La începutul seratei se abținuse, și acum se azvîrlise în vîlmășag cu pasiune. Dansa mereu, cu fața aceea emaciață, cu respirația exasperată... cu ultimele forțe.

Manuelei îi spusese câteva cuvinte de boala lui gravă, de sanatoriul unde fusese ; pronunțase și un nume de femeie. Cuvinte ocazionale care conțineau poate o amin-tire... Vreo vijelie, poate, în scurtul sezon balnear, în disprețul oricărei precauțiuni și care culminase în ultima criză. Se auzise într-un timp că a murit. Minat de boală, păstra acea fire fără măsură, tîrită de aventurile unui singe violent, dar slab.

Ca priveliște, spectacolul variat al oamenilor — unii stăpîniți, alții nestăpîniți ca și natura în armoniile sau in-temperiile ei — era interesant. Personal, o respingea orice morbideță. Admitea pasiunea ca un avînt dezlănțuit sau ca o forță interioară uriașă, zăgăzită. O putere sacră, slo-bodă sau infrîntă. Admitea exaltarea ca o avuție excesivă, îngrădită în legi sufletești ; privilegiul exuberant al unui luptător care se joacă cu ea fără teamă sau, învins de ea, sucombă ; nu ca o disoluțiune...

Pornirea descumpănită a tînărului discipol al lui D'Annunzio se trăda și în vocea lui, cam acoperită, dar exaltată pe cuvintele cele mai banale. Nu era un om cu-minte, nici un nebun atrăgător. Poate un amant pentru fe-mei curioase — arbitrar și capricios, din cite se pove-teau — cu gustul, ca și glasul, ca și mișcările, aprinse tare, apoi epuizate ; ca un fel de aberațiune, care-i pervertea normele și frumusețea ideilor sau sentimentelor.

Ca printr-o ironie, era așezat cu d'annunzianismul lui într-un mediu puțin rafinat în gusturi și moravuri, o lume de clasa a treia chiar în provincie, din care numai epole-tul, cu prilejul balurilor, îl făcea să mai iasă. Lumea aceea ar fi fost și a lui Vilsan — dacă, prin pasiunea izolării, Vilsan nu ar fi fost un pustnic de bunăvoie.

Se gîndi la el : înalt, subțire, dar cu aspectul sănătății morale, cu o vorbă cumpătată și liniștea stăpînirii de sine ; imberb și pal ca și cestălalt, dar cu un chip rece, pe care nu apăreau impresiile de nici un fel ; inexpresiv și din cauza acelei discipline interioare și din a liniilor feței, care aveau riguroasa măsură severă a unei efigii.

Cum ar fi iubit Vilsan, ea nu-și închipuia. Rigidita-tea lui, răceala privirii, rezerva extremă i-l lăsau necu-noscut. Il credea rece și cam fad, cum îi erau și aparen-țele. O singură dată, într-o discuție cu Marian, un val

brusc de singe îi străbătuse fața pe subț masca ei nemiș-cată și se concretizase în picături mari de sudoare pe frunte, semn de violență reținută.

...În virtejul acela, Manuela nu mai putu urmări unele gînduri obscure...

După dans, se așeza mereu pe același scaun pe care căzuse la început.

— Să schimbăm locul ! zise Alina. E prea cald ! Să trecem lîngă Elena Cosma ca să putem vorbi cu ea... Și-a reparat rochia roz de la Paquin.

Manuela făcu un gest de refuz. Privea mereu mulți-mea.

— Uite ! spuse iar Alina. Asta în negru e nevasta in-ginerului Steriad, și fata lui e cea în alb. Mă întrebai de ele...

Manuelei îi vorbise Vilsan de fată, care studia cîntul pentru operetă.

Printre fustișoarele albe ale dansatoarelor văzu o sta-tuetă mică dar cu forme pline, cu mișcări sigure și co-chete, cu deplina stăpînire a tuturor mijloacelor femi-nine de seducție. Avea o rochie albă, de o ingenuitate calculată. Decoltată tare, cu subsuoarele goale, cu brațele ca două fluieri rotunde și subțiri, goale ; era învăluită într-un tul transparent care le mărea goliciunea, încheiat sus, la gît, cu un guler de blană strîns pînă supt bărbie, cu aere de falsă modestie. Deasupra blănii albe, un cap de pisicuță de acelea albe de tot, numai cu labe și botișor roz, un cap neregulat dar grațios, cu nasul mic'în vînt ; un ten de porțelan alb, pătat cu roz, fardat cu discreție ca păpușile de piatră ; o gură cam mare, neregulată și pu-țin prognatică ; păr castaniu pal, aproape blond... O în-văluire de alb, de roz, de pui — una din acele figuri fără nici o trăsătură frumoasă, dar atrăgătoare. Încerca poze naive, exact ca o ingenuă pe scenă, care nu înșală pe ni-meni, care-și exersează rolul, dînd totuși aceeași impresie de ceva care atrage, procurînd iluzie și plăcere. Înapoia gesturilor minuțios studiate, a intonărilor căutate, se sim-țea rutina, se evidenția cunoașterea precisă a tot ce tre-buie știut ca să se poată reda ignoranța ; și dedublarea asta părea să aibă darul de a satisface ceva din acele tene-bre ale eternului masculin, care-i era Manuelei neînțeles

și jignitor. Inocența asta artificială și care nu disimula artificialul, era imorală.

Domnișoara Steriad avea succes mare. Succesul nou-tății și al cochetăriei îndrăznețe ; dar ea părea a fi acolo numai pentru a-și repeta rolul în fața unui public inexistent, preocupată de pașii studiați, grațiile, capriciile, pozele, mișcările minilor mici și subțiri, prea mici și prea subțiri. Se vedea că pentru ea nu era în mulțimea, în petrecerea aceea, nimic interesant, că teatrul ei de acțiune era aiurea, că va pîndi și apuca cu gheruțele miniaturale, acum strînse pe evantaliul Celimenei, cînd și pe cine va trebui. Dansa mereu, avînd un aer insolent, sfidător, deodată cu acele cochetării meșteșugite, destinate unui public viitor, unor culise de viață viitoare — și totuși, printre fustișoarele albe, părea un biscuit de Sevres colorat de o iradiere roză.

Privind-o, Manuela simțea o neliniște, o nemulțumire care închipuia grija unei feminități întregi naive și trupește dezarmate de suflet, în fața captației artificioase a femeii de pradă asupra masculinității întregi, nelimitată la nici un model. Cu stînjnire și acuitate, pentru întia oară își închipui plăcerea lucidă, satisfacțiile neturburate de nimic sufletesc pe care le putea procura acest mic instrument măiestrit și tot așa de stăpîn, tot așa de conștient de menirea și plăcerile lui. În plăcerea asta nu exista nimic din undele de simțire, din tulburarea care din suflet se risipește în creier, în făptură, și luptă acolo cu apărările și ispitele. Era o concepție care rămînea Manuelei străină și dușmănoasă, și azi îi apărea cu o claritate incisivă : plăcerea „acelora”, concretă, de a minui un obiect de bucurie concretă ; plăcerea „aceleia” de a se valorifica concret.

Manuelei îi era antipatică. Se bloca în mindria ei : semăna și mai mult cu un portret străin și orgolios.

Domnișoara Steriad nu se amesteca cu celelalte fete, fără nici o atenție pentru ceea ce nu era petrecerea ei. Pă-răsindu-și adoratorii, venise lingă mama ei cu care semăna perfect. Doamna Steriad era însă brună de tot și trăsăturile asprite aveau o francă urîțenie simpatică. Avea un glas spart și aspru pe care vîrsta și rutina îl dau unor femei. Stătea de vorbă cu Manuela, căreia îi căutase cunoștința.

Manuela examina cu melancolie asemănarea dintre mamă și fiică. Asemănările îi păreau totdeauna melancolice. Le căuta un tip similar și secular în portretura feminină... Cum o fi chemat-o pe domnișoara Steriad ? Ea i-ar fi zis Esther. O Estheră prea puțin biblică, de o concepție modernă. Totuși Steriazii erau greci la origină și pe domnișoara o chema Caliopi. Asta făcu pe Manuela să reflecteze că clișeurile fizionomisticii s-au suprapus de-a lungul timpului și au deviat de la modelele prime.

Lui Vilsan i-o fi plăcînd ? se gîndi ea. Sigur că da... Unui estet, unui uvrier al proporției, trebuia să-i placă un bun model. Dar gustul lui personal avea o decizie care excludea fiorul neplăcut al promiscuității. Vilsan nu era un tip nici capricios, nici subteran.

Domnișoara Steriad se amestecase în vorbă și se uita lung la Manuela, cu un suris. Avea dinții foarte strungați. O scuti totuși de grații și de poze. Cu cuvinte foarte clare, rostite ferm și natural, ca și cu atitudinea, îi manifestă o mare simpatie care nu da înapoi în fața răcelii ei exagerate. Nu mai avea acea expresie care trebuia să aducă perdiția „omului”. îndepărtase și surisul. Gura neregulată sta închisă peste strungele acum nevăzute. Părea că și-a scos armele. înconjura strîns pe Manuela într-o voință de simpatie fără artificiu, ca și cum o intuiție sigură i-ar fi spus ceșă ce i-o face displăcută ; sau poate se dezarmase numai pentru că nu astea erau armele necesare pentru cucerearea ei. Dar vrea s-o cucerească. Insistența sinceră a prețuirii ei, dezmoști nițel tensiunea Manuelei care, și din scrupulul politeței stricte, recapătă o mică înviorare. în obrazul acela, care în repaus era dizgrațiat și neinteresant, rămîneau animați ochii ciudați, nu prea mari, pe care pleoapele cam închise la coadă îi mai strîngeau încă — dar verzi și striati cu galben și negru, tocmai ca la felini.

Manuela nu știa niciodată culoarea ochilor nimănui, dar văzu pe aceștia, pentru că o fixau drept într-ai ei cu scintele acelea pigmentate cu auriu și negru-: o privire francă, de simpatie nesupărătoare și cu încă ceva — cu o întrebare. O întrebare îndrăzneată !... Aceeași parcă, dar cu un interes drăgălaș, pe care Manuela, rece și cu displăcere, o sancționase despre ea.

Domnișoarei Steriad, portretul străin și orgolios al Manuelei îi plăcea și se întreba, în fața răcelii lui pale : „Cine doarme inapoia acelui portret palid, rece și bizar ? Ce femeie ?” Asta revolta pe Manuela fără preciziune și fără să o poată supăra din cauza felului limpede și admirativ, respectuos și protector, într-un ciudat amestec. O neliniștea întrebarea asta neprecisă, pe care ea nu și-o pusesese încă despre ea singură, și de care nu se putea apăra. Nu îngăduia curiozitatea asta și sta totuși subțit cercetarea ei, întocmai ca o întrebare nelămurită : portret palid, min-ei : u, enigmatic, cu părul înnodat sus de tot și strâns în pieptenele cu păunătă de smălțuri fine, cu decoltajul sidefat în corseleta de perle negre.

Bal !... Valsul luă acum pe domnișoara Steriad pentru tot timpul lui, pentru toată seara, pentru totdeauna... Film, pe care siluetele în lumină se opresc mai îndelung sau trec, rotindu-se amețitor.

Manuela privea acum, distrat. De la locul ei ca și din mijlocul dansului, privea ca de la o distanță mare și tot așa era privită. În jurul ei era tras un cerc liber care o separa de mulțime. Și era, în izolarea asta, și mulțumire și durere. Deodată ceva trecu sărind pe dinaintea ei. Un fel de minge de atlas albastru. Un ofițer mic și slab învîrtea pe loc, cu sărituri mărunte, o damă. Era ciudată dama ! Părea o figurină de carnaval. Avea pe cap un fel de perucă mare, stufoasă, așezată ca o clăie... și care totuși îi aparținea. Culoarea ei amintea perfect unele păpuși care se văd la sate în geamul căsuțelor, și drept păr au un fel de cîlț creț, făcut cu mătase de porumb. Subțit acel păr de albinoză sta un cap boțit, cu ochi rotunzi dar infundați în orbită și circuiți de ochelari bombați : un cap de ciufă speriată de lumină. Umerii grăsuți erau aduși înăuntru și pieptul plin, intrat sub umeri. Corpul greu sălta anevoie pe pantofii mici de atlas albastru. Dansa cu mișcări ridicole, ca un bondar croit caraghios, greoi și comic pe suportul piciorușelor subțiri.

Muzica începuse una din acele melodii braziliene cu ritmuri lenoase, cu orientalism ecuatorial, cu ritualuri de pantomime creole ; și perechea sărea cu plăcere, cu convingere, cu inconstiență, într-o parodie care devenea cu neputință de privit.

Se iviră surisuri. apoi rîsete și batjocură, și nici nu le puteai blama. Hohote libere își deteră drumul, și nu-ți puteai fi milă, atîta injurie aduceau frumosului și proporției... Iar ei, săltăreți, fericiți, se zbăteau înainte. Pînă cînd fu un adevărat spectacol... Alina, așa de domoală, rîdea inecat.

Manuela luă un aer tragic, în stilul portretului ei. O revoltă mare o înfuria. Cum ajunsese omul la exemplare așa de caricaturale ? Cînd se ridicase făptura în picioare și își desprinsese de pe tiparele animale tulpina liberată, cu fața înălțată în sus, mereu mai perfectă pînă la ultima corectură emoționantă a frumuseței, născuse cu ea odată și frumosul uman... și acum se întorcea iar spre formele dizgrațiate ale bestioiilor ! Ce erau acei greieri, acei arachnoizi nesăbuiți, care insultau privirea cu aspectele lor vulgare și schimonoseau sacra mișcare ritmică a dansului ? Fu minioasă pe ei ca de o vină pentru urîțenia lor ; suferi de vecinătatea lor și, în suflet, i se ridică o rocă tarpeiană de pe care zvîrli, fără milă, caricaturile omenești.

...Și acel Vilsan nu era acolo !... Cu atît mai rău pentru el !... I se părea că e frumoasă în seara asta, cum nu era să fie altă dată, si el pierdea o viziune plăcută .. Nu se mîna ea cu ea... Nu știa cu cine seamănă... Era frumoasă ca o străină. I-o spusese cinci oglinzi și i-ar fi spus-o toate oglinzile. închipuirea îi zvîrli imaginea în nenumăratele cristale ale lamii. Și i-o spuneau ochii tuturor... I-ar fi spus-o toți ochii care nu erau acolo — pe care nu-i știa — chiar cei care nu mărturisesc nimic... Cu atît mai rău... sau mai bine !... Vilsan era să se mulțumească să o vadă altă dată, urîtă... Dădu din umeri. Se ocupa prea mult de el. Nu îi era frică.

își aduse aminte de o prietină care se supăra, ori de cîte ori orgoliul ei ceda într-o discuție și părea înfrînt, supus. Ea rîdea. Știa că acel suflet moale, cu toate că ar fi trebuit el să domnească și să fie domnit, nu putea învinge pe celalt, pe cel orgolios și sălbatic, nu-și găsea stăpîn.

Ea ar fi vrut să-și vadă orgoliul învins .. Orgoliul nu e rațiunea fragedă a vieții. învingerea de sine și singurătatea le cunoștea pînă la sațiu...

Ironia cugetului, ca un arlechin, o deșteptă cu o sfilră pe nasul prea clasic : „Frumos! doamnă Manuela! ... Fru-

mos !... Impozantă ca o baroniță feudală, pudrată ca o marchiză, gătită ca un portret, ai venit la bal și vagabondezi cu gândul pe drumuri nepermise !'...

...Vilsan nu era învingătorul. O prețuia și îl aprecia. Ar fi vrut să fie un oaspe binevenit. Dar obstacolele mărunte veniră în minte și o revoltară. Vilsan nu era Chemarea și Răspunsul !... Nu era suferința și bucuria !... Unde erau acestea ? Cine putea ști ! Gândul că și ele ar fi fost cândva împiedicate, o înrăi. Piedicile toate îi părură niște chei care se întorceau în jurul ei în uși, la care zgâlțâia și pe care le va sparge și, în bruscheta zvicnirii, se va rostogoli...

Ii agăță privirea în trecere un lanț de cadril, ridicol. Observă mai ales figurile bărbaților tineri : unul, ca un păianjen, cu picioarele și minile subțiri de tot și încovoiate, avea fața nițel strîmbă dintr-o parte. Altul avea în frunte un stuf mic de păr creț. dedesubtul căruia holba ochi de huhurez. Puținței, neisprăviți, urîți ca și cum ar fi fost caricaturi ale propriei lor figuri desenate de natură malițioasă în dauna liniilor adevărate, rămânind condeii să rectifice schița umană și să restabilească imaginea dreaptă. Defilau ca într-un panoptic al degenerescentei. Părea că se adunaseră înadins. De ce oare urîtenia asta a tipului ?

Ea n-avea nici o formulă de frumusețe. Cereea oamenilor indiferenți să nu-i atragă ochii prin disproporție.

Domnișoara Steriad era cel puțin o viziune grațioasă. Acum, cînd încetase acea strîngere de inimă a instinctului primitiv de teamă feminină pentru „om” și „ispită”, acea mică Esther* bine stilată de experiența maternă, fără prejudecăți pentru a dezrobi un neam și a ferici faraonul bătrîn cu pasta ei albă și roz și gheruțele miniaturale, îi apărea altfel. își aminti de fața ei serioasă în repaos, de ofranda ei de simpatie și de întrebarea ochilor ei. în lupta vieții, așa cum o înțelegea, credea, se vede, că acea strategie a cochetăriei era necesară socotelilor ei pentru a-și domina dușmanul și stăpînui. Dar fără iluzie și poate obosită de sportul ademenitor, se simțea atrasă de Manuela care refuza masca și nu cunoștea concesia, nici tirania aceluia război pentru satisfacții și ambiții de sex. O iubea pe Manuela ca pe o revanșă.

Manuela se plictisise. Vru să plece, dar Alina spuse că e prea devreme pentru o noapte pe care o stricaseră. Le reținuseră acordurile unui vals frumos. Apoi se animară vorbind într-un grup și timpul păru a trece mai ușor. Tirziu, cînd plecau mai toți, cînd rămîneau numai cei pentru „souper”, plecară și ei.

La vestiar, Manuela își întîlni iar fața în oglindă, cu surprindere. Un chip străin, cu elemente numai din figura ei, cu o expresie nouă, și care-i surise abia, cu buzele roșii, strînse, cu ochii profunzi în paloarea feței.

Lîngă ieșire, tinărul discipol d'annuzian înfășurat în manta, vorbea animat și agresiv cu nevasta unui ofițer, cunoscută pentru moravurile ei libere : un tip de orientală care purta totdeauna culori vii și în păr salbe și mărgele. Multă vreme fusese socotită ofticoasă, fiindcă avea dese leșinuri la bal, oriunde se întîmpla. Era numai un caz special de nevroză care, odată stabilit în nevoile lui, se liniștise. Acum se îngrășase și avea ceva cam bătrîncios, un aer uzat.

La trăsură, le ajută un tînăr înalt tare, blond de tot ca nemții și care toată seara le contemplase ca pe obiecte la expoziție, ca pe cineva din lună, cu o beatitudine lipsită de convingerea că sunt din carne și oase.

Porniră schimbînd o impresie comună : „Ce viață ! Ce oameni !” Dar în trăsură Manuela se lovi de Alina, care era alături, și se enervă. Pe scăunel, Marian sta posac, cu gulerul ridicat. Atunci se revoltă împotriva lor. Ce vreau acolo, amestecați cu traiul ei ?... Semenii !... unde erau semenii ?...

Acasă îi fu foame și nu-i era somn, dar intră repede în odaia ei. Era întuneric și focul nu se trecuse de tot. Se dezbracă fără să aprindă, descheindu-și singură, anevoie, corsajul. Gîndindu-se la chipul ei de astă-seară, își zise că nu-l va mai regăsi, și îi păru rău. Ce îi schimbaseră oare așa de mult figura ?

Azvîrli rochia, pieptenii, corsetul, ciorapii. Umplu iar canapeaua, scaunele, mesele și tot pe întuneric se despleti. Apoi se plimbă numai în cămașe de bal subțire, cu picioarele goale. Simțea nevoia de a lipi tălpile goale de podea. A.asta îi făcea bine. Era în ea ceva obscur, care nu se ridica la cugetare, care o făcea să nu se culce.

Așa desculță, părea mică de tot, cu cămașa scurtă și părul pe spate. Pierduse toată regalitatea trufașă a celei de adinioară.

Nu se putea hotărî să intre în pat. Trecînd pe lingă ușă, întoarse cheia brusc, de două ori... Nu avea cine intra !... Umbla așa de mult, toată fierbinte, ea, care altădată tremura cînd se dezbrăca.

Pe urmă sfinși totuși prin a se culca. în pat se întoarse încet, parcă ar fi durut-o corpul, se înveli încet, ca și cum cuvertura ar fi lovit-o ; se întilni pe ea însăși cu minile, le trase înapoi, și simțind curba cărnii pe tot trupul, simțindu-și toate încheieturile, toate încovoierile la orice mișcare, simțind o apăsare care îi sugruma ușor grumazul ca și cum ar fi durut-o gîtul, un nod care se scoboară parcă la inimă, în acel vag dureros al senzației ăstia neplăcute, cu o nemulțumire care semăna înăuntrul ei cu un mic geamăt înăbușit, rămase nemișcată.

Acum i se părea că atîrnă greu pe pat, și totuși apăsarea asta cerea mereu mai multă greutate ca să o scufunde în somiera elastică și să o odihnească.

Obosise, sau poate era cam bolnavă...

Închise ochii după ce, privind în oglinda mare din fața patului, nu desluși în luciul ei nimic, cum nu deslușea în ea însăși.

VII

ZILE BOLNAVE

— Nu ieși ?

Manuela tresări. Sta pe un scaun fără să facă nimic, fără să vrea nimic, fără să gîndească ceva, sta ca un om fără căpătii.

Alina, care cu pălăria pe cap împinsese ușa vioi, se uita acum contrariată la Manuela, care nu era îmbrăcată.

— Nu ieși ?... nu ți-a spus Puica ?

— Ba da...

— Și ?

— Și nu i-am răspuns... Nu ies !

Alina păru plictisită :

— E un timp superb !...

O expresie de mare neplăcere trecu pe fața Manuelei. Aruncă afară un colț de privire :

— Grozav de frumos... îngrozitor de frumos !... Pe mine timpul ăsta mă chinuiește. îmi face rău... foarte rău...

— Ești bolnavă, draga mea !

— Ba nu. Sunt sănătoasă, dar nu sunt destul de nesimțitoare. Sunt chiar cea mai sănătoasă din voi toți, căci orice intervertire la normal, la sănătatea sezonelor, pe mine mă turbură. Nu pot suferi ca iarna să fie vară. Sunt și alte zile frumoase de iarnă. Acelea îmi plac. Timpul e bolnav, nu eu. Vremea asta e lîncedă, perversă. Mai ieri erau patru anotimpuri. Am copilărit cu ele, am crescut cu ele pe trup, au intrat în aluatul meu. Acum s-au amestecat parcă, și eu simt dezordinea lor în mine.

Aceeși zi frumoasă de azi m-ar încînta în aprilie ; acum mă îmbolnăvește. E drept că orișicînd, zilele prea frumoase, ca și fețele omenesți prea perfecte, ca și sufletele prea calme, nu-mi convin. Mă plictisesc sau mă întristează. Chiar mă neliniștesc.

A fi prea calm, prea frumos, nu e normal, nu e sănătos.

A fi calm nu e a fi bolnav, desigur. E însă a fi vindecat de rostul inegal și turbure al vieții. E sau o convalescență perpetuă, sau un tratament radical și inuman.

Alaltăieri, cînd mă întorceam de la croitoreasă și am cotit străduța, niște oameni tăiau pomii, așa cum se face spre primăvară, și era în aer acel ceva anume, care nu e totdeauna, nici chiar în zilele frumoase ; acea răsuflare de un fel unic care pregătește de departe primăvara. Mi-a făcut rău !

E ianuarie abia ; sufletul meu tremură de nevoia de a se încălzi lingă un foc dulce, cere apropiere, adăpost. Trupul meu, și el, are acum nevoia de a-i fi frig și de a se încălzi... Eu cred că o să mor primăvara, adică așa aș vrea să mor într-o zi de astea, ca să nu-mi pară rău de viață. Nu iarna !

Iarna moleculele mele se strîng, se încheagă, nu sunt pregătite să se risipească în nedeslușirea pămîntului, a vegetației, a timpului nelămurit. Iarna cred că mi-ar fi plăcut să trăiesc viața lăuntrică a casei... afară frig... o lu-

mină albă, înghețată... Focul... Pe urmă seara care cade de curmd... odaia... bucuria că ai adăpost... miinile reci care se încălzesc treptat... căldura care pătrunde treptat trupul pină la inimă... luminile... povestea focului... stai pe o canapea și aștepti să vie cineva... să vorbești... să te aduni în jurul unui ceai fierbinte... Ți-e bine... Ușa e ca o ființă... Ușa pe care aștepti să intre oaspele... Să vi se împreune cuvintele, să se încălzească la un loc !

Sunt oameni la care chiar se deschide ușa și intră pe ea cei așteptați.

Eu, dacă aș muri într-o zi de iarnă, aș crede că poate tocmai în ziua aceea era să fie bine de trăit... și mi-ar părea rău... Nu m-aș putea despărți de ușă.

E cumplit să-ți pară rău că mori... Și e rușine.

Aide... du-te de te plimbă pe timpul ăsta frumos... Pe mine lasă-mă ! Nu mă sili să-ți spun cum mă simt... Aș vorbi mult și tot nu m-ai înțelege... Toată ființa mea cîntă marșul funebru al lui Chopin.

— La Nissa ce ai face, în ianuarie ? zise Alina nemulțumită.

— M-aș îmbăta de lumină, de soare. Clima Nissei e mereu aceeași cu oscilațiile ei. Acolo iarna e cald, iată tot. Eu *simt* asta și mă adaptez. Știu eu ce ar simți indigenii cînd, în loc de iarna Nissei, s-ar așeza o promoroacă de Nord !..

E alt grad de latitudine... Ai trecut frontiere. Trec și eu pe ale mele. Acolo e în „străinătate”. Aduc un suflet înstrăinat. Mi-l vopsesc cu lumina locului — cum îmi potrivesc și cuvintele cu vorbirea locului, și aspectele, gesturile, toaleta după obiceiurile lui. Trăiesc superficial. Pe mine mă ascund... mă pierd chiar. Ce fericire ! să scapi de tine, chiar provizoriu. Și cine știe peste cine să dai în tine. Duc acolo o viață artificială ! Sunt o plantă de seră transplantată în decorul de seră caldă a Nissei. Nu mai sunt buruiana locului meu.

Alina se indispusese, ar fi vrut să iasă împreună. Plecă.

La cinci nu apusese soarele și era lumină mare ; totuși era ianuarie. Manuela se plictisi din nou.

În curte păsările aveau un fel de cotcodăceală văratecă și mai ieri, în ziua cînd cădeau crăcile tăiate și castanii luau

forma lor de buchetați, nu puteai trece pe stradă de ciinii care nunteau. Asta revoltă pe Manuela fiindcă îi amintea că și oamenii declară, cu poezie, că se simt mai înviorați primăvara. E manifestarea inconștientă a sevei în ei, robia omului către natură. Natura însă a dat omului prin excepție, puterea să o stăpînească într-insul. [Despre liberul său arbitru, omul cugetă numai, și scrie, și propovăduiește, dar trăiește mereu după instinctele lui] Ea, ca proștii, ascultase de percepțiile vieții, nu de exemplele ei instinctive, își formase treptat, din ele la un loc, o fire. La ea seva nu mai vorbea decît trecută prin legile sufletului și numai așa mai putea regăsi și iubi în ea instinctul și natura.

Oamenii se lăsau tîrîți de voia anotimpurilor. îi disprețuia, era mîndră că nu simte aceeași înviorare cu ei, primăvara. Manuela imprimăvara de cîte ori sufla în ea dulceața simțirilor. Îmboldul anotimpurilor o indigna ca o sclavie. îl făgăduia. Dar își închipuia că o primăvară a ei, așezată într-o primăvară a vremii, ar fi fost un anotimp divin !

Dar erau zile cînd și ea era roabă. Nu ale acelei primăveri românești, prea scurtă și invadată de vara timpurie : acele cîteva zile anume ale prefacerii, starea aceea fizică a Naturii-femeie — cînd între iarnă și primăvară își curăță mai puternic sîngele o dată în an, epoca de pură fiziologie a firei care, ca și stările fizice ale sexului ei, o revoltau din asuprirea legilor lor invincibile. Ea le chema „zile bolnave”.

VIII

VOLUPTATE

Între Manuela și Vilsan era taina acelei chemări simple și clare citite pe o foaie de album. Nu vorbiseră niciodată despre ea, dar urmărirea lui respectuoasă și fermă părea că lucrează, treptat și răbdător, spre scopul acelei temerare povești.

Un fel de logodnă ideală și mută, un contract tacit și absurd călăuzea raporturile lor cu aparențe calme.

Melancolica singurătate a Manuelei își făcuse soco-teala, impresurată de voința asta, o va lăsa — dacă va fi în stare să cucerească pe a ei.

Manuela încerca în oglindă o rochie nouă. Unul din acele nimicuri încântătoare ale artei vestmîntului, care ia o fâșie de ștofă și-i dăruiește, din forme și mișcări ce nu se pot defini, un farmec ce nu se poate explica.

...Ca și al iubirei !... Manuela închise pleoapele în oglindă peste o privire caldă. Nu putea despărți nimic de ideea amorului. Nici un gest. Nici o mișcare. între ființa ei și rochia învîltată îl simțea învîluind-o și plutindu-i împrejur.

în faldurile cu sinuozități capricioase corpul ei părea mai bun, mai prețios, cum e orice ființă sau lucru în cadrul ce i se cuvine.

Hainele ei obicnuite nu erau nici sărace, nici urite, fiindcă își cheltuia gustul ca să le înfrumusețeze, făcea din ele tot ce putea mai bun, ca și din oamenii, locurile, împrejurările ce-i stau la îndemînă. Dar nu erau locurile, oamenii, împrejurările care-i trebuiau.

Rochia asta cu ceva zburdalnic în cutele ei care jucau sus pe picior, descoperind gheata întreagă, risipea cu mișcarea ei acel aer parizian care nu e o legendă ; reamintea privirii grația acelei minunate metropole.

În orașul banal rochița asta dăruia o bucurie ochilor care lunecau pe trecerea ei. Era o bucurie estetică nelămurită, care venea din acea apucătură pentru care au trebuit milenii, prefaceri, contopiri, stratificarea lentă a civilizațiilor, mișcările violente ale formulelor sociale — toată geologia și toată algebra omenească — altoiul singelui ca și evoluția graiului, pentru ca de la Gallus-Clovis-Gerioveva prin Jehanna d'Orleans pînă la Napoleon, de la Ronsard și Rabelais la Musset și Verlaine, de la ștreangul sumar, bun pentru golani, la eșafodul care a despădurit nobilimea, să se nască alături de atîtea alte caracteristici ale supraculturei care încă stăpînea lumea, în secunda supremă a apogeului, înainte de a se rostogoli pe panta decadenței, să se nască acel nimic : „Moda”, formă neclasa-bilă de artă, apucătură de vestmînt ca și de spirit, ca și de suflet.

...Gîndurile astea își parcurseseră emfaza în oglindă dintr-o răsufare. își punctuase pedantul pomelnic cu fiecare apăsare pe năstureii deși și cele cîteva presiuni invizibile care o închideau ermetic și ușor în cochilia ei modernă.

Manuela schiță cu umerii o ușoară mișcare de dispreț pentru aste considerente grave, o ușoară mișcare care lunecă abia pe șoldurile învăluite în lîna moale, dar roti cu o ironie zvăpăiată evantaliul fustei în jocul lui bogat de pilnii. Se uită în oglindă pînă cînd freamătul ăsta se domoli încet, întirziat după mișcarea inițială, ca un ecou care trilează în zigzaguri sonoritatea unei coarde abia atinse.

Îi plăcu din nou rochia pariziană care la lovitură unui gest, aproape la semnul unui gînd, zbura în jurul ei ca lovită de vînt. îi plăcu cu voluptate că viața din trupul ei era undă și mișcare, și carnea ei, întocmai ca trupul naturii, avea adieri care învoldau inerția lucrurilor din jur.

Sfîrșise proba. Trecu alături în hali și se așeză pe același scaun pe care sta de obicei, legat de visarea ei, de impresii, printr-unul din acele fire subțiri de mreajă cu care caracterele pasionate prind viața și se prind de ea. Se așeză fără de nici un gînd.

O melodie la pian începu în odaia din fund. Sunetele trecură de-a dreptul în ea, ca și cum ea era instrumentul cu clape vii pe care se cînta.

Nu era inexplicabil : degetele ciocneau în rezonanță artificială a tastelor pornind vibrațiuni, dar undele vii instrumentau în obstacolul substanței, întilneau rezonanța vie a trupului ei.

Muzica făcea în ea, azi, o mișcare la fel cu aceea pe care o fac undele eterice cînd întilnesc apele conclave ale mării. încrețesc apa, se preling în ea, se întind în lunecare lină, se urcă în val închegat, tremură subțire și argintiu sau, apăsate greu pe curba tare a unei unde de apă cu carne netedă dar des țesută, cad la fund...

Unde la fund ?... Fundul apelor... Bine ! Dar ce adînc e în om și pe care axă a proporțiilor lui ?

În desenul limitat al trupurilor, presărate printre alte mii de tipare în atelierul meseriașului omniceator, ornamente mobile distribuite în comedia enigmatică, pe acel

decor fondai în care atmosfera e o pinză perpendiculară căzută pe platforma mobilă a pământului — unde stă în ființă adîncul absurd și prin ce se leagă cu infinitul absurd ?

Dar azi melodia care o traversa nu cădea în abise. îi cădea drept pe ochi, pe față, pe piept, pe mîini, o lovea ca să treacă prin ele și apoi rămînea înăuntrul ei.

Era un fel particular de a primi muzica, cel de azi ! De obicei armonia inunda auzul și se armoniza cu ecourile lui muzicale. Era o funcție specială de absorbțiune sonoră. În momentul audienței celelalte funcții se asurzeau în favoarea percepției melodice și efectele erau de ordin abstract. Culminau într-un deliciu spiritual. Și acum era altfel.

De cînd o impresura iubirea, *sau* avea o pinză subțire, pe toată simțirea, care îi amortiza contactul cu exteriorul, învăluindu-i chiar și bucuria muzicală, *sau* — ea era o pinză subțiată prin care lumină, sunet, mișcare aveau toate o imersiune prea tare, străbătînd-o.

Dar azi se opreau în ea și umblau printr-însa fără scurgere. O răscoleau.

Frumoasă melodie ! Ce va fi vrut să spuie anume prin ea acel care o concepuse ? Expresivitatea sentimentului fără lămurirea unui text, devenea senzorială, te turbura.

Era o frază de iubire ! Ce iubire ?

Melodia asta o scula azi din repaos ca pe o dănuitoare care se odihnea în pauza a două dansuri. O scula fără de voia ei ca un semnal poruncitor.

Manuela se afundă mai tare în paiul împletit al foto-liului și închise ochii. Atunci simțirea ei întreagă, desprinzîndu-se din ea, se ridică alene pentru o pantomimă voluptoasă. Nu vrea... refuza... dar sunetele îi acomodau mișcările, sunetele legate de corpul ei ca baierile de o fantoșă, și care o mlădiau după voia lor.

Porunca asta întîlnea îndărătnicia ei și din amîndouă împreunate, porneau mișcări cu inflexiuni neisprăvite cari îi întindeau brațele înainte, apoi, retrase, schemau o ondulare nedeslușită, mimau un amor neînțeleș.

Muzica era o chemare imperioasă care îi cerea ceva necunoscut, dar ceva care exista în puțința latentă a făpturei. O chemare cu voința hotărîtă, dar care nu spunea ce voiește, ca dorința unui amant orb, mut și fără brațe, și ochii,

gura, brațele ei erau acolo întregi pentru acea dorință, dar neștiutoare dibuiau în vid și nu se puteau prinde pe nimic.

Lîncedă cîntare ! Se apucă cu mîinile amîndouă de spe-teaza scaunului pentru ca nu cumva să se scoale așa cum se sculase în ea voluptatea. Simțea că s-ar fi clătinat pe picioare ostenită. Rezista sugestiei amețitoare cu un amestec de mirare și necaz.

Dansul mergea înainte pe tema tot mai languroasă a muzicii. Ea însăși era aceea, chiar trupul ei, care, înălțat pe vîrfurile picioarelor înfiorate, părea legat de covor printr-un fir elastic și vibrant de fibre care o străbăteau de-a lungul, sfîrșindu-se în vîrfurile subțire ale mîinilor întinse și plutitoare, în căutarea lor nesigură. Treptat, juca mai strîns, legată mai încordat de acorduri. Acum muzica arpeggia pasionat. Presimțind sfîrșitul vrea să se oprească... punea pașii încet, îndărătnic, cu teama pentru ceea ce avea să vie, pășind sperios ca spre o prăpastie, spre ultima mișcare care, din lenta ezitare a chemării senzuale, trebuia s-o ducă la deslușirea unui sfîrșit.

Manuela căuta să nu mai asculte pianul. Să cugete rece la muzică și la sugestia ei, dar mișcările izgonite se înno-dau ca într-un cheag... se auzi țîpînd mut, se simți înlăn-țuită violent, întipărită brusc pe ultimul acord. Un andante de Schumann.

Pentru simțirea asta care îi era străină se mira de ea ca de cineva străin. Ce-o fi fost atîta voluptate !

Începuse iar, dincolo, o pastorală de Grieg. Zdrobită de sunete, ele nu mai aveau acum puterea să o scoale. Se uita spre divanul din față. Drumul pînă la el îi părea lung.

S-ar fi întins pe el de-a lungul, nemișcată, cu mîinile întinse drept pe lîngă corpul imobil, lăsînd acum melodia să treacă peste ea ca o apă peste o lespedă. Dar curgerea asta permanentă stîrnea iar, cu încetul, viața în nemișcarea ei. Acum s-ar fi răsucit pe pernile moi în răsturnări încremenite adînc și prelung stupefiate. Senzații !

Sta cuminte pe scaun și nu era cuminte.

Se întrebă iar : de ce nu ascultă și acum muzica cu farmecul ideal de altădată ? Se mustră, își predică.

Voluptatea o invadase fără voia ei, de ce atunci nu i se lăsa în voie ? Voluptatea asta avea tot atîta farmec cîtă

durere. Nu o chemase cu nici un gând, nu era legată de nici un gând. I-o strecura în trup muzica.

Avea origini nobile. De ce nu o îngăduia ? Era singură și se sfia de ea singură. Se îndărătnicea numai.

Nu era voluptatea care rupe vreo lege, nici cea care sfidează prin nepăsarea plăcerii, nici cea care denaturează sufletul sau minjește spiritul. Nu era cea care îți dă drumul pe un povirniș primejdios. Era o undă trecătoare care adia în apele simțirii ei, un freamăt neobicinuit, dar omenesc.

De ce îi rezista, deoarece se născuse și murea din ea însăși, în afară de orice faptă.

Avea în ea pasiunea mortificării.

Își aminti de unele zile din copilărie. Pe toată vremea cireșitului, mînca numai cîteva din fructele astea frumoase, puține, pe cele desperecheate. Pe celelalte le purta ca cercei, ca și cum ele ar fi fost o podoabă a gustului, nu o lăcomie a lui. Cînd mărgeaua lor nu mai era destul de strălucitoare, le azvîrlea și punea cercei proaspeți. Dar uneori, simțindu-le cum își bat grăunțele pe lingă urechi și zărindu-le sticlirea rubinie pe lingă obraz, i se deschideau buzele și se umezeau de o zeamă care avea gustul și culoarea lor. Atunci stringea dinții tare și i se usca gîtul, dar nu le mînca. Deoarece în alte zile se putea lipsi de ele, de ce să nu se poată lipsi întotdeauna ?

Tot așa făcea azi cu muzica și voluptatea. Se mustra, își predica, se mortifica. Sunetele fuseseră ca niște boabe de cireși proaspete și cărnoase care cu trupul lor rotund loveau pe al ei, legate de ea ca cercei, brățări și cingătoare și licărindu-și rubinul ; iar dansul ei îndărătnic mima același refuz cu dinții strînși, pe care-l dicta cugetarea uscată, pe cînd simțirea era o cupă cu buze deschise pe care muzica se muia ca un gluten.

Ca și în copilărie vroia să asculte muzica ca și altădată, să nu îngăduiască făpturii capriciul ei voluptuos. Dar sugestia urma.

Acum sta troienită lînced acolo în perne. Se simți deodată singură și chemă pe Vilsan cu închipuirea. Nu se gîndise la el pînă atunci.

Nu-i vorbea vesel și senin ca atunci cînd se vedeau.

Îi vorbea ca și cum el ar fi fost o încarnare a capriciului ei de azi. Se gîndi la obstacolele cari îi despărteau și în loc de mîhnirea gravă ce avea obicinuit, își făcu din gîndurile astea un joc capricios.

Îl gonia : „Du-te ! Nu se poate să ne iubim... Pleacă !” Apoi îl urma cu gîndul molcom, ajungea la închipuirea că izgonit de departe va găsi altă logodnică. Atunci îl chema brusc și tiranic : „Vei pleca mai tîrziu... după ce ne vom iubi. Așteaptă !...”

Făgăduința asta era nesigură ca și mlădierea dansului de odinioară... „Ca să ne iubim”... nu era o promisiune deplin conștientă. Acel „Așteaptă”... nu avea termen limitat. Era ca un timp care fuge dinainte-ți și te trage după el, în loc să vie spre tine. Nu știa nici cum, nici cînd l-ar iubi. Chemarea ei era un arpegiu sinuos care nu da plenitudinea sonoră a unui acord. Ca și timpul care în loc să vie te trage după el, amorul ei se ducea spre el, retrăgîndu-se și urmărit de el singur.

Joc al instinctului feminin care ascultă de o chemare de care se teme și de care se apără înainte de a i se supune.

Manuela îl avea în firea ei, cum îl va fi avut Eva primitivă.

„Nu pleca încă!”... apoi îl izgonea iarăși și, alergînd după el ușor, i se azvîrlea înainte, și așa mereu către orice se apleca, orice ar fi vrut să apuce, o întîlnea pe ea. Toate obiectele pe care ar fi putut pune ochii și mîinile luau chipul și forma ei și toate femeile ce i-ar fi venit dinainte, printr-o miraculoasă substituție, erau ea. Jocul ăsta obsedant, o despletit.

În ezitarea asta însă mai erau și lucruri pe care ea nu le putea ști, fiindcă erau tainele viitorului.

Veghea în ea presimțirea neantului care pindea povestea ei exaltată.

Manuela nu putea reduce ideea iubirii ei la nici o realitate. Avea mintea acoperită într-o plasă amețitoare și înconjurată de fumul des al unei beții. Prin beția asta nu vedea limpede pe Vilsan. El era o replică neclară a unei imperiale desfășurări vitale a iubirii în ea.

Viața ei banală din trecut, viața tuturilor oamenilor, nu putea sluji de comparație acelei exaltări.

Iubirea îi apărea ca un mister fascinant ale cărei sensuri noi nu se puteau supune la nici o asemuire.

„Așteaptă întâi să ne iubim și să nu ne mai iubim !” Vorbele acestea aveau o melodie nelinștitoare și nesigură. Nu știa bine ce vrea, nici de la cine. Pe el îl chema, dar era mai mult ceva care pornea din ea spre viață !

Era ajun de Paște ! La dejunul familial se postea. Se gândi că în ea erau pofta și postul.

Pe la mijlocul mesei se simți nervoasă. Nu vroia acolo pe Alina, pe nimeni. De ce stau în jurul ei cei ce nu-i trebuiau ? Mînca agitat, apoi nu mai gustă nimic. Acum, nu se simțea bine. Avea un fior scurt și o durere înche-gată ca un nod, în coapsă. O durere pur fizică. Venea tctuși din turburarea ei.

Pentru echilibrul, pentru curățenia, pentru sănătatea trupului, avea o doctrină precisă.

„Amor ! amor !” se gândi fără bucurie.

Apoi se mulțumi iar de impuritatea asta care sta ascunsă în puritatea ei, de unde nici o altă dată nu-și adunase apele, nici le găsisese vad.

Voluptatea ei se resorbea totdeauna în pasiunea sufletească, în senzualitatea spirituală, în desfătarea cugetului și a ochilor, în modularea caldă a vocii și a inimii.

Se mira cum astăzi scăpătase de acolo, revărsată în toată făptura. Azi trupul îi instrumenta toate bucuriile. Din amalgamul atitor simțiminte, amorul voluptuos se alesese deoparte, suveran. Era imperator.

Dar ce era Vilsan în jocul de azi ? Era stăpînit pentru partea lui de stăpînul tiranic al iubirii. Fiecare din ei, separat, sta în puterea unui miracol dar era și o parte cu care erau ceva unul pentru altul.

Amorul Imperator cerea un popor pe care să-l asuprească și să-l desfete, și acel popor erau ei, unul către altul.

Popor care nu-și cunoștea stăpînul — stăpîn care nu-și cunoștea poporul !

Cunoștea puțin pe Vilsan. în acel joc lăuntric care luase azi formele voluptății, ce parte avea el ?

Lucrau în ea fermenții naturali și își limpezeau elixirele, dar era poate și o otravă care i se inoculase din acțiunea oarbă, surdă, latentă a simțirii celuiilalt pentru ea.

<

Cele două filtre ale fapturilor aveau funcțiile lor deosebite, dar aveau poate, încă de pe acum și fără de amestec, infiltrațiuni reciproce.

Nu putea ști ce perturbări face ea în el, dar se întreba ce era, din el, în veninul care o turbura azi.

Parfumul simțirii ei de azi părea că emană dintr-un mănunchi de buruieni aromate, strivite în miini — și culoarea simțirii de azi părea verde ca a buruienilor strivite, acel verde care nu se poate spăla, și de subț purificare lasă încă o umbră transparentă ca absintul !

Cine era oare Vilsan și ce era ? Acolo, în fund, unde nimeni decît noi nu știm ce suntem ?

în afară de cel ce i se înfățișa și de idolatria lui ferventă, de idealul iubirii lui, care îi erau gusturile ?

De oamenii orișicari ea ghicea adesea dintr-o privire întâmplătoare și indiferentă — prin care cugetul exercită mai mult un simț olfactiv care-și dilată nările pentru a prinde, din treacăt, exalarea acelui adînc — ghicea omul pînă-n tină. Dar despre el ce știa ? Nici nu se întrebase pînă astăzi ! De ce își închipuia azi că are un alt „eu” ascuns ?

îl știa spiritualizat și proclamînd cu pasiune idealul, închizînd în el tot și excluzînd tot de la el. Ce vrea să răscumpere cu acel ideal ?

Ea, care era pură, știa că cei curați nu proclamă idealul cu atîta patimă, îl poartă ca pe o podoabă simplă ; nici nu resping realitatea cu atîta ură. Ea credea că realitatea poate fi ideală, pe cînd el le desprindea una de alta ca pe două proprietăți dușmane ale vieții.

Să fi avut el, de realitățile vieții, sațiul celor nevoiți să trăiască înglodați în noroiul realităților și aspirația permanentă de a se purifica ?

După noimele obicinuite trecea drept un tînăr fără defecte. Era un băiat cuminte, retras, studios.

Avea în el vreun filon vițial adînc, ascuns și bine zăvo-vorit ?

Păstra și acum convingerea că e bun, dar se întreba dacă nu sunt în el două crezuri, dacă vreun morb corosiv nu stăpînea o parte din el, pe care o combătea cu pătimașă oroare și căreia poate uneori îi sucomba !

își amintea că-i povestea într-o zi despre o copilărie tristă, despre o adolescență curată ca a unui Veniamin.

Ce palid era ! O paloare ascetică din care singele părea tot izgonit. Lipsea din vinele lui suculele vivifiant al singelui, sau licoarea lui era acum alterată și tare ca un alcool ?

Lui Vilsan nu îi plăcea decât ce e frumos și bun, dar îi plăcea binele cu o enervare arbitrară, cu un absolutism aprig, care nu avea generozitatea, care parcă ura și avea spaimă de tot ceea ce, din gânduri sau din existență, nu avea culoarea albastră în care optica lumii a închipuit cerul și idealul. Din ce venea fanatismul ăsta ?

Gîndul acelei adolescente cu sufletul curat și trist se asocia cu al otrăvirilor latente. Poate că atunci demult, orfan și rătăcitor, însetat de ideal dar neocrotit, prin hazardul pelerinagiilor, intrase în locuri unde se injectează răul și îl străbătuse pe negîndite, profanând altarul sufletului limpede.

Dezrobit, lupta să izgonească din memorie privirea unei bune vieți care îi înfățișase aspectele ei cele mai josnice.

Lupta cu toată firea lui bună și cu dorințele de bine, pentru a azvîrli din trup, suflet și gînd răul; și nu putea fără a-și deschide vinele și a-și extirpa creierul.

Făptura lui de instincte și hotărîri cinstite purta indelebil un ser blestemat, căruia îi suprapuse cultul idealului. Cum va fi fost dezgustul lui de inșeși gusturile lui, refuzul lui de el singur ?

De unde gîndurile astea ? Vilsan era copilul nimănui.

Dar ce chema ea „răul” ? Poate că nici nu știa bine ce e răul ! Omenescul o speria.

Era poate la el numai lupta între idolatrie și amor.

O slăvea mult ca și cum cuvintele aveau în uzul lor ceva care era prea brutal, se apropia de ea cu o evlavie care avea și dorința și spaima unor gesturi pe care oamenii le necinstesc. Iubirea lui, astfel ferecată, și fiecare imbold stăvilat de prezența sarcastică a răului, aducea între ei dimpotrivă prezența acelor gînduri ocolite. Degetele ușoare ce-i atingeau mîna ușor, puneau pe ale ei un polen periculos.

Amorul lui, în loc de un elan spontan în care să se purifice prin uitare, se chinuia să înlăture parcă din exis-

tența omenirii întregi ceea ce defăima amorul; se străduia să o ocrotească de ceea ce e asemenea pe lume, între bun și rău, și miinile ușoare o înconjurau cu un freamăt de instincte înfrinate. Atunci simțirea ei, fără să înțeleagă de ce, nu mai era ca o răsură de măcieș, și albul ei lua în-carnare de lotuși care plutesc pe lacuri ecuatoriale mucezite ; lacuri pe care algele încalcite inextricabil vopsesc lamele apei perfide, cu reflexele unui colorit bizar.

Poate că în turburarea ei mortificată de azi, erau turburările lui necunoscute și mortificate.

Și exaltarea asta stînjinită a lor nu era iubirea simplă care netezește tot drumul iubirii ?

Dar unde sta infinitul în făptură ? În trupul armonios, modelat în proporții limitate, unde ?

Acolo unde-i apăsă mîna, sub coasta sacră, la locul inimii, unde erau acele adîncuri cu rezonanțe și ecouri a căror muzică mută și divină se naște și ucide sub plăcerea creatoare a nimicirii ?

Unde, adîncurile, în fusul degetelor subțiri, în linia-mentul mlădios al brațelor, al gleznelor întinse spre dansul misterios ? Unde, în coapsa fragilă în care melodia aduna cheagul ei senzual, unde erau abisurile infinite în care armonia se desfășura ca o imensă simfonie languroasă, turburînd cu sunete, acorduri și arpegii neasemuite, apele conclave și fără fund ?...

...Apoi cîzînd, își opreau voluptatea în albia lor fabuloasă, pentru a o uni, prin fire invizibile, cu vasta nostalgie a Firei ?

IX

ȘARPELE VERDE

Într-o zi, trecînd distrată pe gînduri de-a lungul străzei, Manuela zări, pe ușa unui magazin de mobile, o pancartă : „Nu forțați ușa” „Știu eu ! își zise. Adesea e așa, adesea nu e.” Uneori, mîini foarte ușoare ne siluiesc. Orice dar din suflet, cit de consimțit, e ca un vâl subțire ce ni se smulge ; orice dar trupesc, cit de delicat luat, e ca un suflet care ni se rupe.

„Nu forțați ușa ?”... Nu există act sau fapt care să nu forțeze o ușă. „Numai viața contemplativă, viața mistică e ca un trecător mereu oprit în fața unei uși pe care nu cutează să o deschidă : ușa propriei sale fericiri... la care renunță pentru a nu-și procura suferințele pe care le simte o ușă siluită.”

Un galantar cu fotografii defila. își aminti de o altă dimineață, când, înaintea unei alte vitrine fotografice, avusesese o impresie capricioasă de amantă. Nu era totuși legată de Vilsan decât cu panglicile largi și vesele ale simpatiei împărtășite, pe care însă firea ei pornită le încolăcea repede în jurul ei, făcându-i din ele un lanț strins. Văzuse atunci în vitrină o fotografie mare reprezentând un cap frumos de femeie... brună, despletită bogat peste bustul gol, cu brațele superbe goale — și se oprise uitându-se la ea. Era sigură că e una din acele femei publice — n-ar fi putut să spuie de ce — era sigură, și așa trebuie să fi fost. Dar ce frumusețe clasică și deplină îi dăruise natura ! O frumusețe care în cultul antic s-ar fi putut chema religioasă.

Un cap cu trăsături perfecte, cu o expresie de melancolie gravă, aproape tragică, și de o voluptate nobilă și fatală. O brună, nu din acelea cu ochii lucitori, cu obraji rumeni, cu gura provocatoare, acel fel care face de obicei succesul brunetelor. Nu avea nici tipul italian, nici cel spaniol. Era un cap de studiu pentru marmoră, mai mult decât pentru pensulă. Brațele erau sculptate de o daltă perfectă ; avea o înfățișare care-ți purta mintea către cei antici, către respectul lor de formele plastice, respectul lor de curtezane, către concepțiile lor fataliste.

Acea femeie cu splendoarea ei era într-adevăr un măreț bun public și nu-ți apleca gîndul către nimica josnic, ca la cele de felul ei. Ea nu părea a întrupa viții și orgii, destrăbălări mărunte, ci semăna a o Preoteasă pe altarul nemilos al unei crude necesități umane, pe altarul naturii cu legile ei fatale.

Era aproape consolator să-ți închipuiești că cei ce trebuie totuși să se scoboare, vor trece puntea riului peste acest trup plin de sănătatea superbă a frumosului absolut.

Dar în același timp cu înțelegerea asta largă care era numai a cugetului, și de care nu era pătrunsă, Manuela

avusese o altă impresie vioaie. Atinsă ușor de amor cum era atunci, orice existență feminină punea în mișcare pendula sensibilă a gingașului ei suflet către palpațiile geloziei. O gelozie timidă încă, nehotărâtă, începătoare ca și sentimentul ei, care însă se alarma de orice, de tot. Orice fetiță sfruntată care o atingea pe ea din treacăt îi da acest palpit. Dacă se va uita la el, cu ochii aceia obraznici... și el poate îi va suride ?

Pină și prietenii, care treceau cu el alături glumind, păreau a-i fura ceva. Ea care proclama întotdeauna stăpânirea trufașă a mândriei asupra sufletului ei, avea acum copilării de astea și suferea din pricina lor, deși le știa absurde.

Contemplind femeia aceea marmoreeană cu părul negru și lung, cu privirea adîncă și misterioasă ca noaptea, primul gînd, în afară de cel estetic, îi fusese oa un junghi. Poate hazardul o adusese în vreuna din nopțile lui Vilsan?

Ceva ca fiorul care trece uneori prin unde mări cînd e limpede și străbate la fundul ei turbure, o străbătuse : un gemăt, o încrețitură în apele ei adînci. Plăcerea pe care nu ar fi putut-o tăgădui a întîlnirii lui cu această făptură, o durere dintr-o durere ciudată și care nu se putea măcar răzbuna prin dispreț. Și în același timp astfel de gînduri o sfîiau întotdeauna.

Prin sfiala și nedumerirea asta trecuse atunci un vîrtej de-o clipă, ceva ca un strigăt : ar fi vrut să fi fost ea aceea, ar fi vrut printr-o metempsieoză să fi trecut în trupul acela armonios care ar fi desfătat pe cel pe care-l iubea ea, fără păcat. Pasiunea și mîndria i-ar fi fost împăcate. Ar mai fi vrut să știe ce ar fi simțit cellalt, iubind-o fără suflet. Manuela nu știa de ea însăși nimic. Nici despre oameni nu știa mult. Dar purta în ea neliniștea unei alte meniri, turburătoare și inconștientă : își purta „femeia”.

Printre dinții ei strînși, cu ochii închiși, acest capriciu se strecurase o clipă ca un abur fierbinte. Toca micuță de fulgi îi strănsese fruntea, apoi își zisese cu răceală, privind fotografia : „Frumos exemplar !”

Cu toate astea, bustul acela gol de Venera trunchiată, acel cap, de o langoare clasică, nu puteau da gelozie. Femeia aceea era rituală și atîta tot. Nu avea suflet cu mii de unduieri, nici temperament cu sute de capricii.

Ochii ei tăiați larg, plini de o apă brună, priveau înainte cu aceeași privire lincedă și indiferentă în ochii trecătorilor, cum priveau acum într-ai ei. Brațele pline, sculpturale, care făceau în fotografie gestul de a se odihni parcă, după ce își risipiseră povara umbroasă a părului, nu puteau avea mlădieri de înlănțuiri neașteptate, ci o singură înlănțuire lentă și mecanică.

Femeia aceea nu avea dorințe în care gustul să i se prindă sau să prindă pe al altuia. Impasibila ei splendoare nu se neliniștea și nu neliniștea. Ea nu era a fiecăruia pe rînd, era a tuturor la fiecare dată. Și tocmai asta oprise din loc pe Manuela. Gelozia ei nu mergea la o femeie, mergea la efigia care intrupa nepăsătoarea lege a firei stăpînitore, care sfida cu nudul ei ritual amorul fermecător și plătind al sufletului, a cărui intrupare era ea, Manuela, și iubirea ei nesăvîrșită.

Tot ce se înfiora și lupta de la începutul lumii în inima fiecărei femei înamorate, tot ce era neînțeles și ostil în legea aceea pentru fiecare amantă care nu plătise, ea însăși, omului tributul cărnei, era cuprins în privirea palpitîndă, neliniștită, dornică, chinuită, rușinoasă și enigmatică care pironea ochii Manuelei în ochii lincezi, triști, impasibili ai dușmanei eterne, ai curtezanei.

Manuela își strivise sufletul cu necaz. Privise cu necaz orice trecătoare. Ele nu aveau nici una suflet, dar cea mai de pe urmă avea conștiință de valoarea ei. Pe cînd ea își purta disprețuitor făptura ca pe un dar lăturalnic. Ce da ea ? Ce avea ? Din imensul amor împrăștiat pe lume, ce da ? Ce lua ? Atingeri fine pe un clopot din metaluri prețioase, simțiri delicate cu sunet fin. Și gîrla vieții curgea cu murmurul ei greu de valuri încărcate. Își aduse totuși aminte de ziua de demult cînd Vilsan îi mărturisise simțirea nouă, născută de subț fetișismul lui admirativ. Printre vorbele convenționale îi strecurase : „Aseară cînd te-am întîlnit, am avut o impresie nouă”. Ea se mirase. „Să mi-o spui !” — Curiozitate care a pierdut atîtea suflete ! El își căuta cuvintele. „Am văzut numai... femeia !” Manuela risese... Pentru că vorbea el... Așa, fără să știe de ce... Nu înțelegea ce spune. Ea nu se putea dezdoi. Credea că e totdeauna : Femeia.

i

Amalgam funest, care o făcea să urce cutezător amorul prea sus, în gesturi, locuri, ceasuri cu frumuseți imposibile, în loc să se scoboare la norma lor simplă care înfrumusețează și loc, și timp, și gesturi. Ea urcase pe Vilsan pînă la acele frumuseți și ar fi trebuit el să o scoboare pînă la frumusețea **aceea**. Pînă acolo sus, trebuie să deschizi aripi. E mai greu să-ți dai drumul de sus și să cazi moale pe aripile tale fără să ți le fărîmi. De aceea se urcă așa puțini. Manuela simțise zborul acela lovindu-i, cu aripile, singele.

Se gîndise iar la fotografie. Pînă la urmă totul nu era decît o închipuire, o fantezie a ei. Ea nu știa cine e acea femeie. Dacă ar fi întrebât, i s-ar fi spus poate un nume onest și burghez. Nu era, poate, decît o reclamă de vitrină ?

Dar se putea — și asta era nițel înfricoșător — se putea să afle că acele idei capricioase ale ei erau presentimentul clar al realității, fulgurarea care străbate prin întuneric pînă la a doua noastră vedere.

<

Se mai putea ca lucrurile astea să nu fie tocmai realitate, să fie însă presimțirea precisă a simțirii pe care ar fi avut-o Vilsan, trecind pe lîngă o astfel de femeie. Orice altă frumusețe care l-ar fi lăsat pe el rece, nu ar fi oprit-o nici pe ea în loc. Niciodată puterea divinației nu e mai mare ca în faza amorului. Dar Manuela nu oglindise numai o iubire de o clipă în ochii mari și nepăsători ai unei femei despletite. Privise acolo sufletul ei profund. Vilsan era, e drept, pretextul care sculase din somnul lui șarpele verde, cu lungi inele serpentine și strălucitoare, care-i încolăcea gîtul, brațele, mijlocul — un șarpe clasic care o putea încercui întreagă într-o îmbrățișare ușoară sau într-o stringere ucigătoare.

j

Dar simțirea ei depășea gîndul despre Vilsan. Era șarpele cu care pasiunea și tirania ei feminină își măsura simțirea și care urnea cu mișcarea lui inerția lucrurilor indiferente. Delicata simțire a bucuriei și a durerii ei de lucruri și oameni purta un șarpe verde, diamantin, mlădios, care nu se desprindea decît în fața nepăsării ei de oameni și lucruri.

I

j

Trecînd azi distrat pe lingă vitrina de fotografii, Manuela își aduse aminte. Nu-i mai era frică. Frumoasa dușmană îi părea mai puțin primejdioasă. Iubea mai puțin, mai mult ?

x

VOLUBILIS

Uneori simțirea Manuelei se clarifica în imagini.

Se mira cum oamenii nu simt mai bine că natura vegetală e una cu noi. Ea însăși își simțea ființa la fel cu iedera, cu toate acele plante care se încolăcesc.

Cu o tărie care era conștiința desperată a primejdiei, se apăra cu toată puterea, pentru ca apoi, împinsă de instinctul covârșitor al atracției, să se lege de lucruri, de idei, de oameni, și atunci, ceea ce se petrecea în făptura ei, trebuie să fi fost tocmai obscurul proces petrecut în plantele acățătoare.

Ființa ei avea în aparatul ei sensibil acele mii de fire tentaculare, purtătoare de substanțe aderente, și gestul incet care încolățește vrejul.

În epocile ei de indiferență și de pustiu, era ca una din acele vegetații făcute să se urce pe un reazăm și care, fără de acest reazăm pentru care le e creat organismul, zac în suferință, șerpuindu-și în durere și în vid inelele îmbrățișării, pe cînd sucul lor zadarnic își trage dîra lipicioasă de-a lungul unui drum străin. În epocile cînd sufletul ei se dăruia, simțea puful dezmierdător și cîrligele tari ale afecțiunii, uneori ca o mîngiere și o ondulare, alteori sugînd și îneleștîndu-se cu toată puterea acaparării și durînd-o din încordarea lor ; iar dacă i se smulgea sprijinul în jurul căruia trăise acea înfășurare care era noima ei, ca și acele plante, nu se dezlega treptat pe curbele aceluiași drum, ci cădea dintr-o dată, și sufletul ei păstra, în golurile lui inelate, forma trupului de care fusese smuls, și, pe locurile smulgerii, răni nevindecate.

Mersul dragostei ea nu l-ar fi putut cîntări în greutate, nici evalua în aur, ci îl simțea înfășurîndu-se în jurul

obiectului iubirii, în creșterea lui asemeni cu a unei tulpine aderente, și senzația asta de întindere elastică din sine către altceva îi da o suferință fizică.

De aceea Manuela cînd nu iubea nimic, deci cînd nu trăia, sau cînd trăia și iubea și murea la fiecare smulgere odată cu gîndurile, locurile, ființele, odată cu iubirile, pierdea noțiunea umanității sale și avea simțirea vegetativă a unei plante urcătoare.

Într-o zi, privind din întîmplare pomii care stilpuiau un pavilion, se uimise de un șarpe de lemn care înconjura trunchiul unui brad. Șarpele ăsta înfîpt adînc în făptura copacului celălalt, părea din aceeași țesătură cu el, făcea un singur trup indivizibil din care numai forma inelării arăta viața trecută.

Timpul și puterea care trebuiseră pentru a săpa inseparabil făptura unuia în a celuilalt, și pentru ca unul să se îndureze o fibră cu fibră din cellalt, o lăsară îngîndurată adînc.

Soarta plantelor agripante cînd nu se desprind de reazăm lor și nu cad văduvite, ci se însoțesc desăvîrșit, o înspăimîntă.

Acel șarpe cenușiu de lemn, țesut în musculatura bradului, fusese odată o mlădioasă și fragedă ramură de iubire, în verdeața stufoasă care umbrea adăpostul răcoros se mai vedeau, încilcite capricios printre ramuri, crăci tinere din aceeași pasionată plantă.

Și, gînditoare, Manuela culesese două frunze de iedera.

XI

PALOARE

În viața ei insulară, în care trăsesese, între oameni și ea, un șanț de izolare fără punte, Manuela ajunsese la perfecția dezlegării ultimelor fire de comunicație cu înconjurul, dar oamenii nu aveau către ea același sentiment de ignorare.

Neîndestulați cu alimentul propriilor îndeletniciri, nici cu ale vecinului, se ocupau pare-se de ea. Într-o singurătate care lor le era ostilă, incursiunea lui Vilsan era o

vîlvă pe care o chibzuiau după înțelesul lor. Manuela avea să vadă cu oroare acel înțeles și fața slută a sufletului omenesc care, fără să aibă ce cîștiga, își face din răutate și mîrșăvie o bucurie josnică.

În oglinda ei icoana iubită a *ființei omenesti*, de la care ceruse totdeauna emoția frumosului și prin care filtrase întreaga armonie a firii, îi arăta chipul de monstru stîrpit, neizbutit al aceluiași suflet omenesc, strivind în ea, cu o durere hidoasă, coardele melodice.

Intr-o oglindă Manuela se văzu pală, albă de tot, cu fața mai mică, cu capul mai delicat ca după o boală.

Suferise oare din cauza injuriilor ce i se aruncaseră ? Cu toate astea ea nu-și da seama decît de spaima de a pierde pe Vilsan. Gîndul că va fi despărțită de logodnicul ei, acela singur o chinuia, o făcea așa de palidă.

Dar ceea ce știm noi singuri de noi e prea puțin ; uneori nu pătrundem pînă la rădăcinile simțirilor noastre.

Cuvintele mîrșave, infamia păreau să fi lunecat fără să-i atingă mindria, fără s-o revolte. Acum cînd oamenii aveau în mîinile lor taina și norocul ei, i le vor fura, i le vor ucide. Asta o chinuia. Nu se întreba care era origina și scopul acelor ocări, nu pregătea nici o apărare și nici o rezistență.

La dejun Alina îi spuse :

— Ce albă ești, ca de var... ce ai ?... și trasă... suptă ?...

— Sunt bolnavă.

Mîncău, și făcea și ea ca o somnambulă gesturile necesare. Era amorțită și nu avea nici un gînd precis.

— De ce lucru așa plăcut ți-ai adus aminte ?

În adevăr, acum Manuela lăsase capul pe spate cu ochii muiați de fericire. De un timp avea mereu mișcări de astea inconștiente, minute întoarse înapoi de amintire, în ființa ei, fără de lumina memoriei ; și peste toată casa, ca și în ea, trecea o neliniște, un vînt dezordonat și plin de turburare, care amețea pe toți și care nu era decît vecinătatea amorului.

Grija, ocara, acum se șterseseră. În loc să se socotească ce ar avea mai bun de făcut, petica aceea mîrșavă de hîrtie îi răscolise dragostea.

Ar fi vrut să-l vadă și să-i spuie o mie de lucruri și nici unul. Își simți deodată ochii cum se adîncesc, cum își taie

cearcăne la gîndul că nu ar mai putea plimba ochii pe fața lui. Își pipăi cearcănele ochilor.

Era în sentimentul ei pentru omul ăsta ceva imperios, absolut, o exagerare de care își da singură seama. Un fel de răscumpărare, de redempțiune a ceva necunoscut, ca și cum trebuia cu iubirea ei să-l răzbune de cine știe ce dureri și nedreptăți, să îplinească cine știe ce destin.

La început cînd îl cunoscuse, îi plăcea mai ales cînd era foarte palid. Într-o seară de concert și la o paradă funebră îl zărise așa de departe și îl privise fără ca el să știe.

Paloarea aceea îi da o plăcere fără tălmăcire, avea asupra ei un farmec neexplicabil. Era un capriciu și o desfătare a gustului.

Despre viață, de cauze și urmări, ea știa lucruri multe, dar, toate fiind trecute prin idealismul și curăția ei, nu-și da bine seama de realitatea lor precisă.

Îi veneau unele idei care altădată ar fi revoltat-o, și acum le tolera. Îi spusese odată, din treacăt, că e bolnav. Zilele de paloare erau probabil zilele rele cînd suferea. De ce va fi suferit ?... Îi plăcea palid. Atît !

Erau tot la masă. Un sunet stins se topi în gîtul ei întocmai ca atunci cînd el îi trimetea sărutările lui de departe. Se speria atunci întocmai ca copiii căroră le arăți de la distanță un lucru dorit și îl apropii de ei treptat, chinuindu-i. Ei țipă fără glas și nu mai au respirație, ca și cum jucăria scumpă ar fi un foc, o apă, o primejdie.

Sărutul acela pe care dorința gurei nemișcate în arcu ei palid și sarbăd, i-l trimetea cu ochii ; pasiunea încleștată îndărătul chipului mereu calm, serios și neexpresiv, pasiunea care îi putea face perceptibilă acea dorință ; sorbitura aceea neexistentă în vid a buzelor neatinse, o necăjea și o ostenea încet, o făcea să ridă slab și fără nici o putere de apărare.

Gemu abia și gemătul ei o deșteptă. Se uită împrejur : nu ziceau nimic.

...Ea iubea defectele lui toate, cînd i se părea că le are. Toate îi păreau calități negative. Nu suferea să-i spuie nimeni că altădată avea alte credințe. Cînd credințele ei veneau acum în contradicție cu pasiunea ei, erau mătου-

rate dintr-o dată. Ea iubea... iubea... ce fel de iubire?... Ce pală era !

Și poate că totuși era așa de palidă din pricina injuriei aceluia petic murdar de hirtie, aceluia gest dosnic, pe care disprețul oamenilor îl infiera fără să-i poată opri puterea de a face rău. Ocara aceea anonimă de care nu te poți apăra, nici răzbuna, fiindcă răzbunarea ca și reabilitarea ta dibuiesc în întunericul murdar și te ating tot pe tine.

Stătuse mult timp neatinsă de calomnie pe pedestalul mic, pe care cu trudă, cu sacrificiu, urcase idolul ei mic și alb, care nu făcea umbră nimănui cu lumina lui pură.

Și acum amorul arunca în jurul ei răsfrângerea lui, și umbra lui stârnea invidia oamenilor care nu o mai cruțau.

Era oare în paloarea ei ceva din vechile prejudecăți, reminiscențele unor zei falși cărora li se închinase mult timp în necunoaștere ?

Pălise. Un obicei lung legat de unele cuvinte, transmis de tradiție, trecut poate în sine... Da. Atit... atit e de ajuns chiar pentru cine nu simte lanțul aceluia obicei. Credea totuși sincer că acele ocări nu ating. Conștiința ei striga sus și tare la orice deviere de la religia pe care o cultiva cu pasiune a unei justiții, a unui punct de onoare dus la o supremă perfecție... O onoare a ei de la care nu se abătea.

Și totuși pălise cum pălești cind o hoardă beată te necinstește fără apărare. Avea mai ales simțirea unor degete murdare pe albul ei sfios.

Pe masa de care se rezemase acum în odaia ei stau aruncate de la întoarcerea ei în oraș, micile tirguiele. Erau și nelipsitele cărți poștale de Paște. Le alesese una câte una, deoarece căuta pe cit cu puțință să înlăture vulgaritatea, fie chiar în lucruri neînsemnate.

Și acum le privea ciudat : *Răstignirea* de Rubens !

Se uită lung. O cuprinse o mică spaimă din semnul divin al acelei coincidențe. Avu un suris palid. Era iubită de cer. Printr-o izbitoare potrivire de timp și împrejurări în aceeași vineri a Patimei creștine, pătimea și era răstignită.

O scuiaseră... îi puseseră spini... ca și Fiului... și ei... deodată cu unicul, cu Minunatul !

Mina ei pipăia cu milă propria ei durere pe icoana Crucificării, imagină a durerii eterne. Nu era decît o bucată de carton colorat, o banală carte poștală. Tot un petec de hirtie ! Simțea că o voință obscură i se trimitea prin acea imagină de către un mister pentru care nu avea nici o îndoială, dar nici o credință clară. Era turburată. Cu ce indiferență cumpăraseră acea carte și după un ceas ea lua, din împrejurări neașteptate, un sens.

Clopotele își sunau jalea risipită trist, trimisă parcă mai sonor și mai departe ca în alte zile.

Părere!... dar unde începe și unde sfîrșește părerea?

Basmul durerii creștine se apropia de ea, o chema, o aduna în jurul Calvarului, o însuma la jalnica mulțime a credinței celei bune. Calomnia și batjocura o însemnau printr-un martir asemenea cu al omului Dumnezeu.

Suferea inconștient, dar trebuie să fi suferit mult ca să compare suferința ei cu Patima cea mare.

Acele cărți, care nu erau altădată decît o convenție, îi vorbeau azi de la înălțimile durerii imense și tremurau în minile ei încă cutremurate de injuria proaspătă. Fusese lovită tocmai în ce credea mai bun, mai sfînt, rușinată despre ce avea mai scump, despre iubirea ei !

De ce?... Apucă minerul lung de sidef al oglinzei. Palmele ocării goniseră de tot, din fața ei, culoarea.

Brutalitatea, agresiunea sunt izbituri care, prin durere sau prin frica de durere, aduc în noi o violentă mișcare a singelui în afară. Dar injuria ce e?... mereu aceeași întrebare !

Sunt țări unde o palmă e poate semnul amicitiei și sărutarea al disprețului, unde însuși disprețul e, poate, valoarea vieții și afecțiunea e înjositoare !

Ce e atunci acel domeniu întreg de legiuri ? Care e temelia pe care făpturile și-au așezat viața, și care, sub nume și forme felurite și convenționale ale moralei, împinge oamenii la luptă, la glorie, la sacrificiu, la moarte ?

Astea sunt legile reci ale judecății ! Dar care sunt ale sufletului și cum și le probează ? Unde se întîlnesc unele cu altele și unde se despart ?

La orice faptură vie, om sau ciine, trupul lovit suferă. Amenințat, ciinele, ca și omul, se repede și singele lui face aceeași'rotire. Dar animalul nu cunoaște ofensa...

In instinctul omenesc există nevoia rugăciunii, omul nu se scoboară atunci în el ci se azvirle în afară, caută în necunoscut. Acolo, în necunoscut, există ceva, nu e numai o sugestie.

Dorința, năzuința poartă în ele presimțirea unei realități cit de nedesluite... Dumnezeu este ! Generații s-au ucis pentru forma lui. Care e cel adevărat?... S-au făptuit crime pentru onoare. Care e adevărata onoare ?

A șeicului arab care-și oferă soția ca omagiu oaspei, sau a bărbatului european care o ucide pentru aceeași faptă?... Și când soția arabului plînge, nevroid a se supune, și soția europeanului moare dar iubește pe altul, cum concordă aceste mișcări ale sufletului cu legile făcute de oameni ?

...Oamenii au ingenuncheat tremurînd în țărîină, de bunăvoie, înaintea altor oameni și pe aceiași apoi i-au ucis în numele unor drepturi și pentru aceleași drepturi li se supuneau odinioară... Cum e ?...

...Firea are noime fixe : naște... hrănește... ucide... care sunt ale sufletului?... Când el își simte dreptatea, de ce nu are și dreptul ? ...Și el naște... hrănește... ucide... De ce morții lui nu se odihnesc ?

Ce e ofensa ?

Cel mai temut judecător îi era conștiința. Cu conștiința ei se judecase. Ezeziile oamenilor le făgăduia. Știa unde merge și mersese. Atunci de ce ?...

De ce suntem palizi cînd ni se azvirle unele sunete care alcătuiesc unele cuvinte?... deși ele nu înseamnă nimic.

Gîndurile astea zadarnice se întorceau mereu prin creierul Manuelei, parcă înghețat, și o dureau. Sărmane, biete gînduri !

Se uită în oglindă. Era lividă.

Da ! **In** furie, în avînt, valul misteriosului rău năpădește **in** afară gata să spargă învelitoarea pielii, pe cînd rușinea, mîndria, dezonoarea îi trag apele înăuntru, spre o misterioasă matcă. Ideile sunt pozitive lovituri care izbesc ? **In** ce organe ?

De ce batjocura ne lasă albi ca creta ?

Albi sunt pe căruță, spre eșafod, condamnații nevino-vați... Alb militarul cînd i se smulge gradul !

Deci oamenii pot avea prestigiul ăsta asupra conștiinței noastre ? De ce să ne poată turbura, fără să fie vrednici ?

...Poate totuși că vorbele acelea ale lor injurioase o crucificaseră. Era întîia oară cînd se aventura în locurile calomniei.

Pe orga ei, accentul unei dureri noi își încleșta acordul și sunetele, înfipie parcă, spuneau :

Ce pală ești parcă ai fi sorbit

Dintr-un poc al un picur otrăvit.

Ce pală parcă ți-ar fi dat să bei

Ocară... oamenii acei...

Pală... parcă un șarpe ar fi supt din tine sînge

Ș-ai fi rămas cu carnea ta un vis

De marmoră cu dalta scris,

Goală de viață ca un trist bazin

Sorbit și cu zăgazul rupt

Și albia-i din sidef fin

Apele-și plînge.

XII

CHINEZUL

— Cunoști tu vreo țară, Alina, unde o femeie să aibă după lege doi bărbați ?

Alina ștergea praful în salonașul casei. Se uită la Manuela ca să înțeleagă mai mult din expresia feței decît din enormitatea întrebării, dacă a auzit bine ; sau ca să înțeleagă ce a auzit. Dar Manuela ridea.

Vorbele ei surprinseseră pe Alina cu mina pe capacul unei chisele chinezești care reprezintă un mandarin tupilat, în paza odihnei lui orientale, la ritul unui ciubuc măreț. Printr-un mister industrial capacul se termina la bărbia nobilului bărbat și tăia coada lui bogată în dreptul cefei. Astfel decapitat, exoticul văr al Fiului Soarelui pă-

rea mai comic decât însuși tradiționalul imperiu decapitat pentru o jumătate prematură de republică autocrată.

— Nu te scandaliza, Alina! Pentru tine vorbesc. Aseară te-am auzit plingându-te că perfectul tău soț nu îți împărtășește gustul pentru baluri prelungite pînă în zori. Amărăciunea ta era așa de sinceră, încît mi-am închipuit că ți-ar trebui Un bărbat de lux și unul de purtare.

Amica noastră Elena, care din copilărie e o pasăre călătoare, e căzută în *spleen* acut, pentru că firavul ei soț are gustul vieții tihnite pe locul natal; mi-am zis că i-ar trebui, ca să-și restabilească sănătatea, un soț de voiaj și unul de popasuri.

Am asistat la o violentă dispută asupra temperaturii, între o pereche de veterani ai căsniciei, care încă — și orobabil pentru totdeauna — nu-și putuseră armoniza termometrele; și am gîndit că respectabilei doamne i-ar trebui unul de vară și unul de iarnă. Eu, precum știi, nu mă ocup de asta. Sunt ultima preoteasă castă a pasiunii ce nu a găsit împerechere. Dimpotrivă, atunci cînd mă gîndesc la o tovărășie nu pot face disociare. Nu văd decât unul — fie el trinitate sau dualitate. Spirit și făptură la un loc. Împing pînă la absurd intoleranța acestui monoteism. Nu despart lumina de întuneric, plăcerea de uzul comun al vieții și caldul de rece, cum nu se poate despărți acest păcat.

Totuși acest mandarin codat, chiar atunci cînd i se succedează perfect cele două părți pentru a compune impunătoarea sa figură, apare ca un soț de paradă, a cărui mandarină trebuie să fie obosită de ieratica respectabilitate a nobilului demnitar celest, suspinînd după o tovărășie mai puțin solemnă.

Alina rise reconstituind chinezul, a cărui coadă crescuse dintr-o dată.

^ — ...Cu ce, Doamne, își vor fi ungînd oamenii ăștia părul? Orezul nu e o plantă oleaginoasă.

Nu știi, Alina?...

Tu nu știi nimic. Nici eu. Nu ar fi asta defectul nostru cel mai mare. Iată o vegetație capilară impermeabilă. Desigur nu compun simfonii. Ai auzit tu de vreo simfonie chinezească care să nu fi fost făcută de un european?

...în capul lor nu cîntă perpetuu melodia în aspirația perpetuă a zborului care răsfiră părul volatil peste frunțile noastre... Părul tău e volatil, Alina?

Manuela scutură tufișul firelor aureolate fin și rebel și-și înclină capul tare peste clapele mute — ca și cum le-ar fi transmis în tăcerea magnetizată o partitură, în care suprasensibilizarea unei lumi occidentale, care a dus înțelesul pînă dincolo de măsură, își desena arabescurile exasperate ale formulei subtile, pe fondul anacronic al unui Orient extrem și mereu enigmatic.

Vasul nu era autentic, dar soarele, trecînd prin perdelele albastre, lumina porțelanul cu tonuri de fildeș prețios.

Manuela avea încă în ochi ironia glumeață a întrebării ei scandaloase care se reflecta naiv pe obrazul nedumerit al Alinei; avea încă pe buze ultimul sunet al risului pe care i-l provocase tragicomedia mandarinului trunchiat, dar acum predomina în ea impresia desfătăată pe care i-o făcea vestmîntul de provizorie frumusețe, împrumutat de reflexurile miraculoase, faianței banale.

Se gîndi «ă sunt ființe banale înconjurate de obiecte prețioase pe care le umbresc din nepăsarea lor de ele; că... t — ca și acel poc al — multe obiecte banale transfigurate de iluzie; căiunt făpturi al căror trai e îmbelșugat de bine și frumos din norocul împrejurărilor și oameni care își fac din ele singuri binele și norocul. [

Să dai... să primești... spre care "scop atîta combustie?

...Ar fi vroit să gîndească, să arpegieze și ar fi vroit să nu mai gîndească nimic despre nimic.

În ajun murise un doctor mare, unul din acei pe cari generații și reputații succesive nu-i pot urni din dreptul dobîndit la cînstire, din lumina permanentă a gloriei. Murise subit. Ațiți oameni bolnavi năzuiau la el ca la un făcător de minuni. Poate era vreunul care în ajun chiar aștepta să-i dea a doua zi miracolul vieții, și el plecase într-o secundă, trădînd viața lui și pe a celorlalți și trădînd înțeleșurile.

Ea care se turbura de viață și pe care o chinuiau luptele gîndurilor, intensitatea suferințelor, care se nelișteau dintr-o faianță și din „înțeleșuri", rămăsese atunci cu miinile împreunate.

Vroise să-și odihnească orice zbuciumări, să le închidă într-o cutie strimțată ca pe o rochie veștedă și nefolositoare, dar nu putea să închipuie bine cum ar fi fost acea liniște a sufletului și a făpturei, acea nesimțire.

Puterile ei de evocare nu știau atinge acea golire totală ; nu putea lipsi ființa ei de noțiunea vie, pentru a o apropia de acel van total. În focul mereu aprins al facultăților ei bogat vitale, abia cunoștea sentimentul odihnei.

) Sunt ființe care, printr-o pulsație înceată, prin măsura drimoală a combustibililor, apar mai învecinate cu marea liniște, pot trece mai lesne de la viață la o moarte vie sau la neființă. Ca niște ceasornice cu bătaie încete, ca morile cu aripi leneșe care se opresc fără să ne uimim că a încetat activitatea lor abia îngăimată.

Manuela acum caută să atingă pe clape momentul simfonic când ultimul ecou vibrant al utimei note se stinge pe toate coardele.

Se auzi soneria de la intrare. Alina întimpină o vizită. Era Viorica Irimescu, o fată frumoasă ca o miniatură, cu un oval delicat, cu linii fine, cu tenul transparent. Capul ăsta sta pe corpul înalt și subțire ca pe o tulpină cam rigidă. Sufletul era al unei sceptice fără poezie sentimentală, intelectuală numai diletantă. Se vorbea de măritişul ei mereu amînat, urmărit de logodnic cu o statornicie pe care disprețul fetei nu-l dezarma. Statornicia asta lua aspectul de fidelitate sau de fatalitate inevitabilă.

Alina o cerceta, o tachina adesea pentru că nu se putea hotărî și nici nu respingea complect această ofertă antipatică. Azi cerea consilii serioase : Ce să facă ? Trecea timpul ! Ceva mai bun nu se ivea ! Cum să te măriți ? Manuela gîndi că nevoia calculului ăsta la o ființă frumoasă și tinăra era jicnitoare.

Alina cu aprindere o oprea de la o căsătorite făcută din resemnare, cu dezgust.

Viorica ceru opinia Manuelei. Arta și artista o interesau. În banalitatea circumstanțelor avea curiozitatea unui punct de vedere mai puțin banal.

— Nu mă lăsa, doamnă, să trag la sorți. Spune-mi părerea d-tale ca să-mi dezleg cu ea nehotărîrea.

— Eu ce pot spune ! De micul d-tale pretendent obstinat și umil nu pot zice decît că e acum o slugă răbdă-

toare pe care mîine ți-o vei face stăpîn. Mai bine să suferi de la un stăpîn rău, decît să te stăpînească o slugă oropsită.

Pot eu să-ți aleg un soț ? Pe unul binecrescut dar risipitor, pe altul brutal și harnic, pe altul serios și ursuz sau celălalt plăcut și ușuratec — pe atîți și de atîtea feluri.

Îți pot eu prevedea împrejurările ? Cîte ai putea pătimi stă scris pe atîtea patimi ale oamenilor și totuși a d-tale nu va semăna cu ele întocmai. Este păstrat un basm nou pentru fiecare om. Nu-l știi ! Nici eu.

Ți-l vei face. Ți-l va face. Se va face. În problemă e un termen necunoscut, dacă nu mai vorbim de logodnicul d-tale nenorocos. Vrei un bărbat ? Ia un bărbat. Atît te voi sfătui și eu. Restul iese din puțința sfatului indiferent și independent. Chem un bărbat, o ființă de sex opus, depozitarea unei forțe pe care să te poți bizui în nevoie și căreia să te poți supune de bunăvoie.

Te voi trata după biblie : femeie — adică legenda slabă a omenirii și căreia îi trebuie un reazăm. Frumoasă, îți voi dori un cadru solid mai mult decît lucios și — socotind viața după concepții desuete ca pe o punte slabă peste un fluviu violent — voi cere pentru d-ta pumnul pe care să-ți pui mîna mică ca să treci fără frică de a te îneca.

Nu știi în ce ar consta forța : în înțelepciune, în voință, în îndeminare. Pumn mînușat care va ocoli obstacolul, sau pumn brutal care va împinge ca să-ți facă drum. Agresiunile existenței nu se dau la o parte cînd le faci astă politicoasă invitare, decît în fața cui e în stare să le zdrobească. Vrei un loc în societate, și societatea rămîne mulțime, și mulțimea e hoardă.

Socotindu-te fragilă ți-am căutat o axă de reazăm dar poate că vezi destul de bine pe propria d-tale axă și cunoști saltul obstacolului, și atunci ai nevoie de altă formulă. Eu care oscilez mereu în vid simt trebuința asta a umărului odihnitor. Rezemată de el m-aș împlini. În pondere și mișcare, vîd formula indivizibilă a existenței armonioase.

Vrei să-ți urez, așa cum e obiceiul, bărbatul ideal ?

Mîna sigură și blîndă, de care să te sprijini cu două degete ușor, să treci grațios și surizînd peste prăpăstii ca un *voltigeur* pe sîrmă, găsind cumpăna supremelor mă-

suri ale fericirii. Liberă și aservită atingerii ușoare a degetelor fine pe mina tare și bună să zici : „Iată un pumn de pe care mina mea nu se va desprinde de bunăvoie nici-odată !”

Eu îți urez să nu-l găsești, ca să nu găsești cu el odată — *iubirea care doare*. Mai bine lasă viața să-ți arunce colanul de salvare.

Fata o asculta cu un suris plăcut. Avea ochi albaștri și reci ca un safir transparent, obrazul de porțelan și o gură de o micșorime defectuoasă. Era o păpușă în care veghea la cîrmă un creier lucid și prudent. Îi plăcea să idolatreze puțin pe Manuela și Manuela privea acel suflet practic și bine înarmat sub aspectele miniaturale, ca pe un fenomen simpatic al naturii.

Viorica răsfoia sufletul muzicantei ca pe o evanghelie din ale cărei abstracții ideale și-ar fi făcut delectare, dar nu și lege pămîntească. Dar azi, în loc de vogațiunile unei fantezii pasionate, Manuela îi dăltuise în blocul rece o deviză simplă și aspră. Intelectuală și diletantă, musafira gusta forma asta amară și frustră.

Plecă. În *hali* glumi încă cu Alina :

— Tu ai vrea să știi pe cine aduce cu el pumnul ? Brun sau blond !

Viorica rise ca o porumbiță.

„Nu i-am spus nimic pentru ea” gîndi Manuela, prinzînd un acord plin de fantastice bemoluri.

Își aminti de o *Kermessă* la care frumoasa violetă purta după ea o mică curte de moșnegi emoționați, ca și Suzana între bătrîni. Își aminti că avea pentru prejudecățile cele mai îndărătnice un simț de acomodare care altera lexicoanele curente ale moralei, dar nu-i altera suavitatea fapturii. Era în ea totuși ceva limpede și ferm, care-i compunea o personalitate satisfăcătoare.

Scalpelul cu care Viorica tăia în rețeaua încilcită a prejudecăților apărea ca o revanșă scrupulelor turburătoare care chinuiau pe Manuela în capcana cu fire incercuitoare a legilor mărunte.

„Nu i-am spus nimic nici despre mine — gîndi Manuela. Logodna mea e departe de a fi aceea axă de care să te sprijini sigur și fericit, și nici desăvîrșirea entităților mele. Logodna mea e o trestie rigidă și subțire, plutitoare

pe ape turburi, ce mi-a venit cu un val și după care m-am dus pe un val spre aventura marilor naufragii”.

Alina se întoarse înveselită.

— Ai studiat azi cu de-amănuntul chestia căsătoriei la toate popoarele.

— Da ! I-am oferit Viorelei un mandarin. Aș putea face un adevărat *Manual de căsătorie* — muzică și cuvinte de doamna Manuela... S-ar vinde bine. Ar crede toți că e plin de lucruri confidențiale și indecente.

Scapără o cromatică asurzitoare.

— Ce cînti acolo ? Aide ! compune ceva inspirat de Viorica, de mine sau de chinezi.

— Nu silui inspirația, scumpă Alina. Ea e o aspirațiune care te depășește și mă depășește pe mine. Dar nu are chip chinezesc. Dacă vrei muzică, ascultă *Egloga* asta de Grieg, de ăst minunat interpret al ideii și dicțiunii muzicale. Iată melodia și legenda. Frază clar și încet.

— Lacrima se făcuse izvor și luneca prin livadă. Mă-gărușul, regele animalelor de livadă, se uita în izvor. În seara transparentă, privind stelele cerului, socotea că sunt ochii lui și nu era mulțumit, fiindcă îi credea, fericitul, mai frumoși ca stelele. Un pui de viezure, săltăreacă vie-tate a tufişurilor, plecat peste izvor, alerga după umbra ascuțită a urechilor lui înfipte fraged, ca două frunze de ștevie tînără.

Stau brotăceii printre pietre ca niște foi lat strivite, și o vrabie adormise în iarbă ca un ghem de funigei cenușii.

Ascultă ! Ce miracol simplu al sunetului.

...Dar izvorul nu primea imagina lor opacă. În izvorul mic cît o lacrimă, se întorcea tot cerul, într-o icoană diafană ; cerul care străvezise întii poezia pastorală a livezei.

Alina asculta fermecată. Apoi rise :

— E frumos Grieg și cu, și fără de cuvinte.

— Da, Alina!... Vom zice deci că acea țară, bine legiuită după gustul tău, e China ! Sau țara întrebărilor bizare și a faianțelor decapitate, fiindcă orice idei năbădăioase pentru judecata noastră spășită se cheamă chinezești.

Alina rise cu haz. Manuela se aplecă acum peste capacul închis al clavecinului și se privi în abanosul strălucitor ca un smalt, ca într-o oglindă de tenebre.

XIII

ZILE DE PLOAIE

Seara ploua tare. Se auzea zgomotul, străluceau bășicile în băltoace. Ploua așa cum îi plăcea Manuelei.

Gata să se culce, aproape dezbrăcată, zvirlise o haină pe umeri și sta ascultînd muzica ploaiei. O stăpînea ceva dureros și plăcut : o lipsă și o iluzie. Pe o așa seară să fi fost doi subț o lumină de lampă, să fi vorbit, să fi tăcut.

Nu își închipuia basme : tăceri pasionate, jurăminte, cuvinte de amor. Nu ! O viață obicinuită, cu gesturi familiare. Se vedea lucrînd la masa la care altul citea, cădeau rar cuvinte oarecari, ușa era închisă, geamurile ude, perdelele lăsate între ei și lume — o mică corabie de fericire, simplă, umilă și pacinică.

Armonia liniștită a împerecherii lor avea acompaniamentul lung și egal al ploaiei regulate, lung și egal ca o iubire eternă.

Era o aspirație care căuta să ia formă.

De un timp o stăpîneau închipuirile astea ale unui cămin posibil cu Vilsan. La început pornise spre păcatul neîngăduit al sufletului, spre bucuria care rupe legea — și acum nădejdlile ei își așezau visele la adăpost de hazarduri, în siguranța fericirii statornice. Era o etapă la care adusesese năzuința tăcută și voluntară a lui Vilsan.

Ploua... închipuirea ei se prelungea mereu de-a lungul ceasurilor bune pînă la somn, somnul lin, dulce, adînc, fără amor, alături, aproape de umărul unei tovărășii scumpe. Vilsan vroia să fie el acela.

Ploua... Printre minutele dulci ale căminului închipuit spunea că tot glasul mut al ființei, „...te iubesc... te iubesc... te iubesc"... Nu distingea nici unde, nici cui vorbea. Dar Vilsan era acel care cerea; pentru el, iubirea.

Așa, dezbrăcată, lîngă geam, tremura puțin și în același timp îi era cald... Și ploua mereu, mult, regulat, liniștit !

Își aminti că zilele care-i hotărîseră logodna fuseseră și ele zile de ploaie...

Ziua următoare, ceva, ca o putere care deodată dă la o parte perdeaua unui viitor urît, arăta fără milă Manuelei mizeria drumului pe care îl luase.

Vedenia asta fără ocol a soartei pe care și-o pregătea de bunăvoie, o impresiona mult și rău. Pentru întîia oară îi era frică.

Ca să împace amorul de care nu vrea să se vindece, la care nu vrea să renunțe, ca să-l împace cu destinul întunecat și mizerabil pe care azi un deget nevăzut i-l arăta așa de clar în succesiunea pozitivă a „ce va fi", se gîndi la moarte : „Cînd voi ajunge acolo, voi muri."

O cuprinse un urît cumplit ca și cum ar fi fost părăsită într-o peșteră întunecoasă. Afară ploua cenușiu ȘL igrasios.

Nu avea cine s-o mîngîie, nu avea de cine să se apropie. Izgonise compătimirea celor dimprejur și logodnicul ei îi părea azi un străin, și înstrăinarea îi era indoită.

Își aminti de acele femei care, neputîndu-se asimila existenței, se prăbușiseră, strivite în rîșnița vieții. Gîndul ăsta o zdruncină. Puterea grozavă a acestui nimic — angrenajul social — o doboră prin logica lui fatală și nemiloasă. Era aproape bolnavă de presimțiri rele. Speranța se zbătea ca o candelă sfîrșită.

1 se părea că se pierde iremediabil, ca și atîtea femei învinse, și icoana adevărului nu o ajuta cu nimic. Avea viața crudă a ceea ce o aștepta, dar amenințarea asta nu o putea întoarce din drumul primejdiei. Ploua ! Altădată zilele de ploaie erau zile bune !

Era ajunul. A doua zi trebuia să-l vadă. O rugase să vie. Avea să-i vorbească. Nu era nimic vesel în chemarea asta.

Privea sarbăd pe pînza cinematografului o parodie a trecutului superb, a secolelor minunate, a pulberii rămasă

în istorie din Fenicia, Cartagina, din locuri, cetăți spulberate de mult.

Un zgomot asurzitor se abătu brusc pe învelitoarea de lemn subțire a sălei. Tocmai furau de pe altar vâlul lui Tanit.

La început nu înțelegea nimeni ce e acel ropot... Pe drum, la venire, Manuela se uitase pe cer, din obiceiul de a ridica fața în sus, într-o nevoie de odihnă și de înălțare.

Era lună... și acum, deodată, ploua.

O rupere de nor. îl simțea cum s-a așezat acolo, deasupra, adus de un capriciu al vântului și a scăpătat șiroaiele repezi, verticale, ca o apă care se răstoarnă necîrmuit. Ploua !

Manuela avu o mică grijă : va ploua oare și a doua zi ? Era mai bine... mai rău ?

Bine sau rău, știa că se va duce. Se înduioșa. Avea ceva de făcut în lumea asta. Avea un logodnic !

Tablourile filmului antic se succedau fără să le mai vadă. Ploua acum așezat și probabil avea să plouă și a doua zi. Va trebui să ia o trăsură. în viața provincială monotonă și minuțioasă nu se mergea cu trăsura decît în anume împrejurări.

Alina o va întreba. îi va spune : „Mă duc să mă plimb”, fără să condescindă la altă lămurire. Nu o turbura faptul că explicația asta era neîndestulătoare. Era liberă ; își lichidase toate socotelile conștiinței. Vilsan era liber și totuși legămîntul lor era tainic și primejdios.

Știa că sufletul îi e închis oricărui regret dinapoi. își alesese un liman modest, cu mica lui bucurie drept răscumpărare atîtor lipsuri. Totuși gîndul piedicilor mărunte, gîndul obstacolelor mari îi dete deznădejde. Ura lupta. Ca amantele mistice de demult se gîndi la minăstire ca la refugiu. Dar în viața micșorată de acum, adăposturile astea și sensul lor erau mărunțite.

Ploua ! Poate Vilsan va crede că nu mai vine... se va mira că a venit... se va îngimfa că e dornică mult de el. Poate era vanitos ? Mîndria ei suferi.

Privirea asta a lucrurilor o nemulțumi. Sentimentele avîntate și largi nu cunoșteau astfel de socoteli. Se gîndi cit se cunoșteau de puțin. Iubirea lui făcuse tot drumul

spre a ei. în afară de asta, erau doi străini. Caracterele lor nu-și făcuseră încă probele. Gînduri neprielnice.

Dar Vilsan îi spunea că e gata pentru iubirea cea mare care e deasupra infirmităților de suflet.

Sufletul ei nu era nici el făcut pentru jocuri și exerciții de cochetărie. înțelegea sentimentul ca un val care merge de la un suflet la altul, le cuprinde și le amestecă, și, subț povara măsurilor celor mai mari, nici unul din cele două suflete nu sucombă.

Toate lucrurile astea erau în afară de ei. Căutau unul într-altul un ideal și nu se căutau îndestul unul pe altul !

își aduse aminte că mult timp ea rămăsese înapoi mult de iubirea lui, acum ar fi dorit să-l întreacă. își simțea sufletul zorit spre ceasul cînd se vor ajunge unul pe altul pentru suprema perfecție a iubirii deopotrivă. Acest moment fericit nu îi părea imposibil, totuși drumul scurt care o despărțea de el i se părea nesfîrșit. îi era frică că viața pămîntului întreg se va sfîrși, în cine știe ce catastrofă, înainte ca ei să fi parcurs acest interval. Nu era o nerăbdare a iubirii, dimpotrivă iubirea le era extatică, tristă și meditativă. Părea o supraveghere desperată a viitorului, care îți poate scăpa din mîini, care se traducea printr-o neliniște chinuitoare. De la un ceas la altul sufletul îi palpita zbuciumat de neastîmpăr și în același timp nu grăbea logodna aceea sfioasă cu proiecte.

Simțea, și nu știa că presimte.

Rise în tăcerea întunecoasă a sălei de cinematograf. Dacă va ploua, îi va spune :

— Ce vreme rea ! O vreme cînd nu ai gust să scoți capul afară din casă. De aceea am venit *acasă* !

Văzu mulțumirea gravă și duioasă care va lumina fața lui la reamintirea logodnei lor.

O casă care nu era încă a ei !

„Sunt oameni — spune Vilsan — care trebuiesc să fure ca să trăiască. Care doresc o fericire neîngăduită ! Oameni care simt așa de frumos că ar trebui uciși ca să nu mai cunoască atîta desfătarea sufletului ! De aceea li se dă din fericire așa de greu, așa de puțin !”

il asculta.

Cu glas și vorbe timide, spunea :

„O casă care să fie a lor ! Mică, micuță. Palat mai scump ca pagodele de aur, mai mare ca templele indiene ! In care lumina s-ar așterne din bucuria ochilor ei, unde i-ar răsuna glasul, unde ființa ei ar împrăști căldura ! Așa case nu se clădesc !"... Spunea... Mirele ei avea în el pasiunea nefericirii sau pecetea ei pe dinsul !

Ea își purta casa ca melcul, pretutindeni. Pe orice loc așeza temelia viselor, ușa dorințelor neîndeplinite. Casa închipuirilor pe care ar fi vrut să o smulgă din ea !

O casă a ei cu Vilsan ! Cum ajunsese Manuela la gîndul asta ?

Ploua într-una...

XIV

BASME

Prin ceața, care o separa totdeauna de lumea exterioară, i se păru Manuelei că-i mișcă împrejur un mic animal. Ii sta înaintea un copilaș de vreo patru ani. Când se uită la el, se apropie de ea ca o dihanie blajină, și puse pe poala ei o mină mică și murdară. In ochii lui rotunzi îi limpezi se citea neînțelegerea de orișice ; trăia o viață obscură în care lumina își făcea loc încet. Sta acolo lîngă ea ca și nimeni.

Atunci Manuela vorbi tare pentru ea singură ca și cum ar fi vorbit pentru copil, și gîndurile ei luară fără voie. pentru el, forma basmului.

Zise :

— Azi a intrat un călăreț cu cal cu tot...

— Unde ? — întrebă copilul.

Manuela, care îl și uitase, se sperie ca și cum i-ar fi vorbit bradul mic de alături.

— In inima mea — răspunse.

— E male, inima ta, așa ?...

— Da !... mare și frumoasă...

— Cît o biselică ?

— întocmai !

— ...Și calul nu doale... ?

— Ba da ! Doare adesea copita lui neastîmpărată, dar sufăr, deoarece calul stă în mîna și în puterea călărețului care-l sloboade și-l înfrînă...

Au sosit într-o zi calul și călărețul, nu știu de unde, și s-au oprit la un prag... și călărețul a descălecat ușor.

Cînd veneau de departe erau frumoși unul cu altul, calul cu călărețul laolaltă, în legănatul slobod al pasului încet... și am amețit ca pe o apă de legănatul lor împreunat... și cînd a descălecat în prag, din colțul de stradă de unde, oprită în loc, mă uitam, simțeam că inima mea privea călărețul cum privește o fată frumoasă, ascunsă după o perdea care tremură în vîntul cald.

Povara călărețului zvelt a lunecat ușoară ca o pană, cu o singură mișcare. Calul, supus, încovoiasă gîtul lui mîndru... și, în mișcarea lunecării, l-am văzut întreg lucrat din mușchii lui agili, ca pe un tînăr zebru elegant... și a mișcat ceva înăuntrul meu, rupt parcă din el sau din care el era rupt, ca și copilul din mamă...

Atunci a intrat în inima mea un călăreț cu cal cu tot, și inima mea și-a născut un copil de dragoste... Fiindcă inima mea e o biserică frumoasă cu candelă și cu icoane, cu mirodul și psaltirii, și aștepta de mult, pustie, pe călărețul zvelt... care nu știu de unde sosea în ceasul cînd s-a oprit la un prag și a descălecat ușor ca pană, cu o singură mișcare...

Glasul Manuelei cînta ca o melodie.

Copilul pusesese de mult pe poala ei amîndouă mîinile lui murdare, înfipite tare ca două gheare în faldurile rochiei ei de fai, și nu mai o întreba nimic.

Ochii lui, muiți de ape limpezi, nici nu aveau culoare, și cuvintele îl legănau cu basme fără de înțeles ca și cum ar fi fost gata să adoarmă.

Manuela tăcu și ape se așezară și peste ochii ei pierduți în vis.

I se păru că mișcă iar pe ea o gînganie.

— Mai spune ! — zise poruncitor copilul.

Voința lui mică o răzvrăti. Fu gata să-l gonească... Apoi spuse înainte și vocea ei avea acum note mai grave :

— Odată s-a oprit la poartă un drumeț... la poarta unei domnițe...

— Fălă cal ?

— Fără !... Și umblase mult pe jos, dar ea n-a știut că vine de departe, căci nu-și arăta truda, nici nu-și povestea drumul. Era un drumeț tăcut și liniștit... de unde ar fi ghicit ea că drumurile toate sunt în el închise... drumurile cu toate primejdiile, cu toate florile lor uscate peste parfumul lor străin, cu toate vorbele, cu toate glasurile... Drumurile care incurcă, și opresc pe al tău...

— Ce vlea ?

— Cerea pentru sufletul lui flămînd și uscat, hrană și apă.

...De unde să știe ea că el singur e o hrană care dă foame neastîmpărată și o apă care dă sete nestînsă.

Manuela vorbea acum mai aspru și copilul, în inșuratul senin, se ocrotea fricos lingă genunchiul ei cald sub faldurile rochiei de mătase.

— Cînd ești stăpîn în casa ta, peste durerile tale zidite în ea, peste voințele tale săpate în ea, deschizi ușa drumețului liniștit, care cere cu sfială pentru sufletul lui, pe care nu-l cunoști, puțină hrană, puțină răcoare... și nu știi că foamea și setea lui te vor lăsa pe tine flămînd și înșecat, și că el, sfiosul, va fi într-o zi stăpînul casei tale...

— Mai spune ! — zise copilul care de mult nu mai pricepea, dar pe care îl legăna zgomotul vorbelor. Glasul Manuelei se îndulci iar :

— ...Domnița a chemat în casa ei cu cuvinte bune pe călătorul tăcut. Vorbele lui rare erau ciudate și bogate și cădeau cum cad în talgerul de aur boabele scumpe de hurmuz... Doamna le aduna cu plăcere și le înșira pe un fir de mătase, rupt din cingătoarea ei... umbla ușor și nu pricinuia turburare decît sufletului... Știa cu orice trestie să scrie pe nisip chipuri de oameni, știa să culeagă de jos o mingie de lut și să facă cu ea jucării minunate... Știa să spuie bine ce a văzut, și știa să asculte bine... Și doamna, care de mult nu mai vorbise, îi spunea acum lui tot visul ei ascuns în tăcere, și i-a dăruit odaia închisă a gîndurilor ei celor mai tainice.

Pe măsură ce vorbea, apa răului, care o împietrise de mult în trufie, își scurgea ca printr-un rîu veninul și o lăsa cu sufletul muiat și mai blajină. De atunci n-a mai fost așa singură ca înainte.

— Mai spune !...

— ...I se păreau doamnei, pe zi ce trece, zilele mai pline în casa ei singuratică și tot mai drag îi era drumețul, căci doamna nu avea frați, nici soț, și nu avea nici călătorul... și tot mai moale era sufletul doamnei... Intr-o zi drumețul a plecat la oaste, la drum, la chemările lui necunoscute din calea cărora se oprise, luînd cu el vorbele cele încă nespuse... și au găsit pe doamna moartă de foame și de sete în odaia închisă, unde nu intrase nimeni decît el... Inima ei era așa de moale că se infipsea în ea șiragul încolăcit de hurmuz și o sugrumase.

Manuela acum grăbea iritat povestirea ; părăsese melopeea legănătoare a bîsmuitului și părea a dojeni și amenința pe cineva nevăzut :

— ...Să nu deschizi poarta drumeților... să nu lași pe nimeni să intre în odaia zăvorîtă...

Se înserase dar era lumina lungă a verei. Poarta scîrții. Glasul Manuelei sperie copilul. Ea se uita acum spre firul drumului strivit în deschizătura strîmtă a porțiței.

Băiețelul începu să scincească ; erau primele note care anunță acele bocete lungi și fără lacrimi, acele vîitături ale copiilor nevoiași și neîngrijiți, care plîng parcă soarta viitoare a tuturor iobagilor și cari închipuiesc parcă dinainte, în sunete monotone și jalnice, tot traiul nesăbuit al slugărniceii.

Manuela se plictisi ca și cum ar fi ascultat de ceasuri întregi acea melopee nemernică. Puse mîna pe umărul lui și i se păru că osciorul mic trosnește în mîini sub cămășuța murdară.

Trase mîna cu milă și dezgust. Copilul tăcu.

— Pui de milog, zise.

Nu iubea în genere copii.

Dintre toate fapăturile, puiul de om i se părea cel mai urît.

Neputincios, murdar, scîncit, el purta astfel toate inferioritățile omului viitor. Pe obrazul lor minjit, pe degetele lor murdare, ea vedea toate petele ce aveau a li se pune mai tîrziu pe dinăuntru sufletului.

Puiul de pasăre, cățelușii, mieluşei, chiar brotăceii sunt mai frumoși, mai voinici. Nu-i poartă nimeni în brațe, nu-și mîncă nimeni viața îngrijind neputința lor. Aleargă

singuri, fragezi-transparenti, purtind încă urma rozată a adăpostului proaspăt de unde abia au scăpat... Mînjii... purcelușii... O întreagă lume de puerilitate animală furnică imaginar subțochii ei.

Își inchipui atunci o altă pajiște, pe care, lăsat singur, copilăretul omenesc ar mișuna neocrotit și ar pieri într-un gemet exasperant și amorțit.

Gîndul că și ea a fost copil; gîndul neputinței ei de atunci; gîndul că mișcările, frumusețea, curățenia trupului ei atrăneau de grija altora; gîndul că fără de acele îngrijiri ar fi putut fi un copil nemernic ca cel de lîngă ea; și gîndul că acei care, din fericire, purtasera de grija cuviinței ei, la vîrsta aceea nevolnică, își purtasera totuși pe ea mîinile lor în voie; că gustul, demnitatea, voința ei erau atunci încătușate de neputința copilăriei, o scuturată ca o revoltă.

De aceea poate, înainte chiar de conștiință, prin instinct, de cînd i se dezlegaseră primele feșe, nu mai lăsase pe nimeni să o atingă; de aceea mîinile plimbate pe ea o exasperau și le izgonise de cum începuseră a prinde putere ale ei, cele micuțe; de aceea, capricioasă, nu lăsa pe nimeni să-i îndeplinească codița și să o scalde, decît cu protestări. „Vreau singură !... să nu mă atingi tu !” Nu se supunea, cu toate că era un copil cuminte, și deprinsese astfel pe cei mai mari peste ea, la o sfială a gesturilor, la o idolatrie cam depărtată; făcea din ea o mică domniță tirană care nu le îngăduia familiaritate. Și nu o îngăduise nimănui, nici mai tîrziu.

Dar tot de-accea mai tîrziu, întii inconștient și apoi pe creștere treptată, și acum printr-un freamăt ușor, părul, făptura ei, părea a cere acele atingeri ale dragostei familiare, acea intimitate care dezleagă gestul, sloboade ființa întreagă, în binefacerea părăsirii de sine.

Oare tot de aceea oamenii rămăseră idolatri și depărtați de ea? Viața răzbuna ea, oare, mîinile materne tremurătoare de dragoste sfioasă, pe care nu le primise? Le răzbuna, lipsind-o de aceea probă ultimă și doveditoare între chinul dintre vis și viață. Chinul ei, care e același cu chinul întregii existențe omenești, care adesea ne scapă de sub pipăit în misterul nesigur al irealității universale.

Acel care ar îndrăzni primele atingeri — dacă va fi acest Vilsan — acest logodnic probabil al Manuelei, ce zdruncin ar produce asupra făpturei ei intangibile? Ce stăpînire ar avea asupra ei? Cum își va inchipui ea că îl iubește de mult? Pe cînd ar lucra asupra ei puternica comotie a realității tangibile, poate, și nu iubirea de el.

Și el oare cum ar înțelege-o pe Manuela? Cum ar suporta un astfel de amor, care totuși nu îi va aparține? Care nu ar da măsura unei simțiri desluate, care ar dezrobi numai de stavile, măsurile, pentru mai tîrziu.

„E adevărat — se gîndea Manuela — că și copilul se naște rumen și transparent, dar repede își începe în el singele, singele omului, ale cărui legi le-a făcut natura mai bogate, mai nobile, și mai nemernice, începe jocurile lui neliniștite. Se urîțește trupește și-și țipă în el sufletul, plînsul acela copilăresc nesăbuit.”

Copilul, privind cu coada ochiului pe Manuela cu șiretlicul lui precoce, profita de distracția ei pentru a-și reîncepe scîncetul.

— Taci ! zise iar Manuela aspru.

Și era mereu tot mai seară, și tot încă lumină.

Da ! la toate acele mici vietăți vezi mai cinstit ceea ce o să iasă mai tîrziu. Vezi oaia, vaca, bestia viitoare.

Pe micul *ebauche* omenesc, nu poți prevedea încă acea strălucitoare frumusețe care îl face exemplarul cel mai minunat al naturei.

Nedeslușirea și stingăcia copilăriei iconesc numai inegalitățile și lipsurile pe care le va avea omul deplin, pe cînd dezvoltarea, surprinzătoare și ascunsă, stă pitulată ca o minunată floare care izbucnește deodată pe o tulpină nebăgată în seamă.

Manuela se uită la copil curios și antipatic. Tatuaje nuanțate din lacrimi și țărînă îi erau înșirate pe obraz.

Gura mică, murdară, nasul roșu și strivit îl făceau și mai urît sub privirea ei adversă; numai ochii, curați, plutind în lichidul lor impalpabil, se uitau la ea sfios.

Îi trecu mîna ușor pe frunte, apoi o trase repede. Se pierdu în basmele gîndului ei care, liberat un minut din cleștele puternic al ideilor călăuzite, se recrea hoinărind nedeslușit, în calmul odihnitor al serei, întocmai ca un discipol care ia un prea scurt repaos asupra unei munci

incordate, dar, prea obosit pentru alte jocuri, răsfoiește filele aceleiași cărți deschise înainte.

Totuși în acea clipă scurtă, cit ființa ei scăpă de sub controlul ei însăși, odihna fu așa de stăpînitoare, încît nu mai știu nimic de copil, nici locul, nici ceasul ; nu se mai simți trăind. Abia îi treceau pe dinainte imagini desprinse, rupte în fâșii, șterse ca niște reflexe slabe pe o placă alterată... O femeie înfiptă într-o mlaștină și zvîrlind, cu gesturi de sfidare, mîrgăritare... inchipuirea se întrupa în sunete vătuite, depărtate mai mult decît vizual. Prin munca ei muzicală dobîndise puterea unei permanente vieți melodice.

Această prăbușire în inconștient dură un minut.

Iar simți înfipte în picior mîinile copilului și îi auzi vorbele parcă întoarse dinapoi...

— Mai spune... mai este !...

Se scutură brutal, se necăji nepotrivit :

•— Sămînța de bărbat ! Tot să mai fie... tot să ți se dea, cînd ai apucat a lua ?

Dar copilul, cu aceeași inconștiență cu care se bucura, plingea, se speria, cerea acum voluntar și capricios : „Mai este... mai spune!”... și-i înfigea în genunchi degetele cu ghearele subțiri ale unui porumbel speriat.

în zadar îi trăgea Manuela mîinile ; de frică sau de durere, în loc să dea drumul, se încheștau mai tare. Nu putea învinge acest păianjen, fiindcă nu putea întrebuița puterea, nu-i putea face rău.

Dacă s-ar fi înfipt la fel o pasăre speriată, nu și-ar fi putut totuși tăia decît haina, nu ghearele dușmanului inocent.

...Se uită iar la el. Un singur lucru din acea fețișoară, boțită și murdară, nu se va schimba : cele două oglinzi ale ochilor.

în cine știe ce față aspră, aceste lumini rotunde și naive, care se întorceau acum spre Manuela, vor lumina cîndva, și, dacă le va întîlni, își va aduce aminte ca de ceva mai văzut odată în beznă trecutului. La gîndul acelui timp depărtat, Manuela se simți deodată nemulțumită, ca și cum ar fi fost o carte pe care un vînt rece o răsfoiește de la pagina unde este deschisă, departe spre sfîrșit.

Se scutura acum cu o mișcare regulată ca să-i slăbească mîinile. El țipa mereu : „...Mai este... mai este...”

Manuela se revoltă. De unde sosise să-i turbure odihna copilul ăsta cu care nu avea nici un amestec ? Nici nu știa că există prin curte, și acum, fiindcă nu-l gonise, fiindcă se înduplecase să-i vorbească, o distrăgea de la singurătatea ei și nu mai putea scăpa de el.

Exagera, transpuse, compară fără voie ! I se păru deodată că un necaz mare, un întreg destin urît și obsedant se infipse pe existența ei întreagă, din vina unei simple slăbiciuni și concesi, și că de ani de zile se scutură zădărnice de el, istovită de acest gest al unui perpetuum mobile între ea și o durere străină. I se păru că necazul ăsta își țipă de ani întregi, în urechile ei, pretenția lui absurdă. I se păru că cunoaște destinul ăsta, că e agățat de gîtul ei și nu-i mai dă drumul, că se scutură și nu-l poate desface, și că se rostogolesc, izbiți de toate obstacolele și nedesfăcuți, spre o prăpastie necunoscută, fără greșală, fără noimă, printr-un simplu accident imbecil și dezesperant.

I se mai păru că a crescut pe pielea ei curată o pecingine, și suferă de acest parazit care nu are amestec cu organismul ei, dar totuși i s-a suprapus.

O ușă scîrțîi înapoia casei, spre bucătărie. Manuela se întrerupse din gîndurile ei dureroase. Spuse domol :

— Mitrică ! du-te de te culcă ! Degetele subțiri ca niște tentacule se descilcîră dintre cutele rochiei, lăsînd pe stofă o mie de încrețituri pe care Manuela le netezi, scuturîndu-le ușor.

La auzul numelui lui, toată aiureala, în care de un ceas ființa lui simplă se chinuia ca într-o boală, se risipi.

Alăturarea unei făpturi ca Manuela era pentru el asemena unei călătorii pline de spaime, pe ape, pe munți, pe văi, și vorbele ei cele mai simple, care conțineau fierberea vulcanică a simțirii ei de ființă sup_rasensibilă, supracivilizată, ^rau pentru bietul Tui creier, care aproape încă nu lucra, "ca niște siluiri brutale, ca o imersiune bruscă în fierbinte, în gheață, ca zdruncinul unei febre delirante.

Odată cu numele lui i se întorcea tot ce știa din obicinuință. Erau sunetele la auzul cărora se deprinsese a întinde urechea pentru a-și primi hrana și somnul.

Binișor, cu cămășuța lui despicată pe șira slăbuță a spinării, cu picioarele lui goale care nu făceau zgomot, plecă, regăsind odată cu familiarul : „Du-te la culcare” și drumul pînă la bucătărie, foarte lung pentru un călător așa de mic ; drumul acela care reprezintă pentru el „locurile”.

Cu pașii lui mărunți, grăbiți și egali, cu capul în jos mergea parcă pe o urmă, asemeni unui cățeluș care-și caută culcușul după miros. La colțul zidului, spre galeria cu dependențele casei, începu a fugi ca și cum se văzuse la adăpost ; ca și cum umblase prin locuri depărtate și nepermise și trecuse pe lingă mari primejdii, aventurîndu-se în acea parte a locuinței care nu era domeniul lui.

Dacă mai tirziu copilul și-ar aduce aminte de acest ceas dintr-un timp cînd memoria nu păstrează încă cu exactitate, acest mic episod i-ar reveni ca suvenirul unei peripecții cu zdruncine mari ; iar dacă ar rămîne numai niște traiecte pe ceara vie a materiei lui cerebrale, ele poate îi vor naște mai tirziu noțiuni neașteptate, superioare nivelului lui și cărora nimeni nu se va osteni să le caute origina.

Dacă va fi un bețiv, va fi unul bun de povești ; dacă va fi un cioban, va fi unul bun de cîntece și nu va ști, nici nu se va ști de nimeni că, în afară de mama pîntecelui, avem atîția părinți cite ființe întîlnim, care lasă pe noi semne temeinice, la vremea cînd suntem o pastă moale de care se lipește totul ; și poate că mereu așa, la toate epocile noastre vii, ni se nasc din oameni, suflete și porniri noi.

Manuela se săltase după scaun, și se apleca acum să vadă barca lui mică și șovăită ajunsă la țarm.

Scăpată de povara lui, nu-i mai vrea răul. Din moment ce necazul se dezlega de gîtul ei, nu-i dorea să se lovească în rostogolirea lui mai departe. Simțirea ei era așa de subtilă, încît, dacă pielea ei ar fi rămas albă și vindecată de vreo pecingine, s-ar fi putut gîndi cu milă la microbul ei nemaihrănit în chip arbitrar pe trupul ei liberat.

Așadar Manuela era, pentru acel copil de slugă, mama basmelor. Pe creierul lui fraged se născuse, din ea și dintr-un trecător, un prunc al povestii.

„...Azi a intrat în inima mea, misterioasă ca o biserică cu candelă și mirodennii, un călăreț cu cal cu tot...”

Căci avem așa, prunci neîntrupați ai simțirii abstracte, născuți din împreunări nedesăvîrșite, cum avem și copii trupești în care totuși nu ne reproducem, pînă să se nască unul, al întregilor energii împreunate către minunea generatoare a perpetuării, dacă se face cumva vreodată împerecherea asta complectă.

Dar Manuela avea cultul frumosului steril ; frumosului ca și amorului, care își consumă în el singur toată substanța, și e fecund numai prin existența lui.

„...Și inima mea tremura cum tremură perdeaua în mîna unei fete ascunse după un geam... Și ochii mei... cînd a alunecat ușor, cu o singură mișcare după coapsa calului roib”...

— La masă, Manuela !

Se trezi la numele ei legat de rutina traiului zilnic ; se sculă în chip mecanic. Acest nume era și pentru ea semnalul somnambulic al existenței ei ordinare.

Atunci, din fundul adînc al grădinii, din porumbișul înalt cît omul¹¹ Puicuța, fetița Alinei, ieși purtînd pe ea semnele unei vieți accidentate : noroi și iarbă pe ghetete ude, descheiate și rupte, pete pe miini și pe gît, șorțul sfîșiat, fața zgîriată.

Ca un explorator absorbit de puterea scopurilor lui, ea nu părea a-și da seama de nici una din aceste probe netăgăduite ale isprăvilor ei, și venea aprinsă de joc și de zgîrieturi, cu ochii luminoși și aiuriți, cu părul scurt incîlcit de scaieți subțol beretă întoarsă pe dos, după o modă misterioasă și probabil localnică a țării de jocuri și fantezie de unde sosea, purtînd în brațe un maldăr de pîis și coceni care atîrnau copleșind-o ; exprimînd, cu toată intensitatea nervozității superlative a unui specimen din ultima fabricație omenească, robinsonismul copilăresc modern, în toată expansiunea ei.

Manuela o așteaptă. Fetița asta semăna cu o scînteiuță usturoasă și săltăreată.

— Puicuță !... la masă... îi zise încet și deslușit.

Fetița păru a se deștepta din somn.

— Mîncăm acum ?... Care masă ?... Dejunul ?... Deși măricică, strica unele consoane în vîrful limbei.

Seara umbrise ușor lumina statornică a amurgului limpede.

Dorința Manuelei de a ocroti crescui. Mai era așadar cineva care, ca și ea, nu știa rostul meselor și al cearurilor.

Un copil, ce e drept !... Amorezații, artiștii și copiii ! Sublimii distrați ai vieții. Gîndul ăsta tirî pe Manuela în virtutea iubirii. Fu numai o clipă."

— Prințul de seara, Puico !... prințul... Spală-te pe mîini. Ți-ai rupt șorțul !

Mirarea și grija se zugrăviră pe fața brăzdată de zgîrie-turi a fetei. Scoase bereta, lăsă jos mormanul de buruieni și, înarmîndu-se cu curaj și resemnare, porni spre scară.

Manuela închipui zgomotul asurzitor al mustăților și se enervă, se opuse ca pentru un necaz al ei propriu. Luă fata de mîină.

Nu doară că protecția ei era prea puternică. Reputația ei în ce privește principiile educative era zdruncinată. Nu avea aceleași idei cu bărbatul Alinei și, aprobînd netăgăduita nesupunere a Puicuței la statutele copiilor cumînți, risca mai mult să aprindă focul.

Știa că nu va reuși cu raționamentul, și se hotărî să recurgă la alte mijloace ; să se impuie fără discuție, să ia o atitudine care să pretindă și să obțină liniștea. Intrară.

Obrazul mai ales !... Obrazul de plimbare — de duminică ! decorat ca o hartă a depărtatelor și primejdioaselor voiajuri ! Șorțul, hotărîseră să-l scoată.

Zgomotul mesei se afirma din ce în ce mai nerăbdător.

Intraseră cu aere inocente și decise, și furtuna se risipi ușor ca unele vijelii de vară.

În felul ăsta hotărît și inocent ne purtăm adesea păcatele printre oameni. Păcate... cum le socotesc ei... Noi le credem dreptăți.

Ne asigurăm singuri dreptul la ele... Cerem lui Dumnezeu pentru ele iertare... oamenilor, nu !... Adică lui Dumnezeu îi cerem pentru ele protecție : „Ajută-mă, Doamne, în dorințele mele !" Asta înseamnă : „Iartă-mi, Doamne, păcatele !" Oamenii ipocriți le dau drept pocăință, dar Manuela își mărturisea adevărul.

„Ajută, Doamne, pe Puicuța în greșelile ei" — zise. După ideile ei, foloasele acelor peregrinări libere, acelor robinsonade, erau mai mari ca pagubele pricinuite de ele.

„Ajută-mă, Doamne, în dragostea mea !" Amorul, ea îl credea, cu hotărîre venit tot de la Dumnezeu. Nu cerea pentru el iertare, ci protecție. Umilindu-se, ar fi crezut că umilește natura însăși, care pusese în ea simțirea asta minunată.

Nu fusese furtună, dar cuvintele de dojana cădeau ca o grindină mărunță în urechile Manuelei. Fetița își mîncea supa, cu ochii ei mari plecați spre farfurie, cu privirea plimbată subț pleoape, cu planuri noi pentru a doua zi, cu convingerea — ca și Manuela — că bucuria răsplătește orice pedepse ai suferi pentru ea.

„...Mai încă !" Din unele bucurii pe care le avusese.. „Mai încă"... Simțirea în ea era chinuitoare... Și nu se mai putea... din pricina oamenilor răi...răi, cum fusese și ea cu Mitrică. Răi adesea fără de nici un folos. Înrați de necazurile, de pagubele lor...

...Unele lucruri nu mai puteau fi !...

Ce-o fi făcînd Mitrică ? Dormea învelit în haina mîmă-si, în fundul pătucului ; cu fața lui mai urîtă acum, cînd singura frumusețe, a ochilor, era acoperită de pleoape... Cu fața sarbădă, ca un peisaj cînd locul care îl învie e acoperit de noapte.

Ochii lui Mitrică ?... îi va iubi cineva ?... Ce caraghios lucru ! Dar ochii celuilalt cum erau ?

I se păru că vede ochii lui Mitrică cu pleoapele lăsate, închiși.

...închiși pentru totdeauna ?... Și nu-i va iubi nimeni!... închiși... mereu !... Se înfiora.

— Ce ai ?

— Nimic !

Manuela nu iubea numaidecît ochii. Alți oameni aveau, dimpotrivă, patimă de ei. Ea iubea privirea.

Adesea nici nu știa cum sunt ochii celor ce-i erau dragi !

Ochii lui Vilsan nu-i știa.

Numai în ziua cînd se despărțiseră, în ziua aceluia fel de ruptură, cînd drumurile lor se tăiaseră brusc și timpuriu, examinase pe Vilsan cu intenție, cu o sforțare a voinței.

Văzuse atunci, ca printr-o lupă, trăsăturile lui, brazele care-i aspreau fața slabă, arătînd-o mai matură ca anii lui tineri ; dungile subțiri pe timple, un fir de păr alb deasupra, și altele ascunse rar în stuful castaniu. Castanii erau și ochii.

Acest examen de aproape, ingrat ca un clișeu neretuşat, nu altera imaginea cealaltă, cea din fața oglinzii sufletești. Acest fizic nu făgăduia sufletul și nici nu stînjea o oarecare concepție a Manuelei despre estetica masculină. Era slab, înalt, cu figura desenată din linii precise. Dar acest fizic nu avusese rol însemnat în sentimentul ei. Sunt unii oameni a căror față are contururi, și a căror făptură are mișcări de care gustul se prinde ca o muscă, fără de amestec cu sufletul. Primejdioși !

Dar primejdia cea mare e cînd, după ce ai dăruit sufletul unui suflet, gustul se prinde de liniile și contururile făpturei care-l poartă.

Manuela se legase deocamdată de unele curbe și mișcări sufletești ale lui Vilsan.

...Va iubi cineva ochii lui Mitrică ? Mutra murdară și nesăbuită a micului animal omenesc o făcu să rîdă.

Simți în jurul ei curiozitatea întrebătoare a celor de la masă ; dar nu destul ca să se deștepte din gînduri.

„...Grăunță de tiran !” își zise... „mai încă... mai încă../, și îi fu milă de aceea care va iubi mai tirziu ochii lui Mitrică... „Mai încă... cu calu !...”

— Și mie îmi place basmul cu calul !... zise tare.

— Care cal ? întrebă Marian.

Manuela ridică ochii și puse sare în mîncare. Din princi-piu mîncarea era nesărată, ca viața de toate zilele.

— Am spus o poveste lui Mitrică și nu mai puteam scăpa de el... O poveste cu calul !

Afară se întunecase în sfîrșit...

— Ai văzut azi pe Vilsan ? întrebă Alina.

— Da.

— Vorbit ?...

— Nu... L-am văzut de departe călare, venea de la pădure, de undeva. Nici nu m-a zărit. **Eu** m-am oprit și m-am uitat la el.

— Te-ai oprit pe stradă ?

— Pur și simplu !

Manuela așeză scurt și hotărît, între ea și viața convențională, toată distanța care o despărțea de ea și chiar de scumpa ei Alina. Tăcu și porunci tăcere.

Și basmele o stăpîniră.

XV

GEMENII

Manuelei îi plăcea mult baia ; ca multor femei îi era foarte dragă apa. De obicei era atentă îngrijirilor trupului ei, dar azi turna apa, încerca temperatura, uda buretele, pregătea halatul spongios distrată și făcînd gesturile numai din obișnuință ; aplecîndu-se, săltîndu-se, lăsînd să-i curgă pe umeri șiroaiele încropite așa, mașinal.

Trăsese puțin din loc baia mică, portativă, și se întimplase în fața oglinzii. Manuela s-ar fi putut privi drept în oglindă întreagă, dar își urma baia fără nici o atenție pentru reflexul ăsta, fiindcă nu era atentă la nimic în momentul acela.

Mai pe urmă fixă ochii drept în cristalul mare dar nu se văzu deloc pe ea, deși părea că se privește, deși se reflecta de aproape. Privirea ei vagă trecea prin sticla strălucitoare fără să se oprească, și tot așa gîndul ei nu era deloc acolo, la ceea ce făcea, și nici măcar nu și-l putea aduna de pe unde era risipit, căci cu el odată îi plecase conștiința de sine.

Era risipit așa departe gîndul, încît nici ea se vede că nu ajungea pînă acolo unde era dus, ca să și-l adune. Și astfel și mintea și privirea îi erau trimise către ceva nedeslușit.

I se deșteptă apoi numai o cută a conștiinței și un colț numai al vederei. Atunci zări în oglindă doi trandafiri pe aceeași tulpină, asemănați ca o minune a asemănării. Deopotrivă de crescuți, desfăcuți, de albi, de rozați.

Fu preocupată de o mică deosebire a lor, cei așa de gemeni. Miezul unuia, rumen de tot, cum se întîmpla să

fie uneori simburii bobocilor albi, in mugurea fraged și plin ca o cireașă sîngerată, pe cînd inima celui alt, mai veștedă, roșea mai ofilit.

Deosebirea asta nu o puteai desluși dacă ți se opreau ochii pe ei dintr-o dată, cu privirea grămădită întreagă pe amîndoi ca pe un singur punct.

De ce oare erau așa de asemenați dar cu astă mică desperechere? Din ce venea oare, pe acest mister al în-gemănărei acea subită deosebire care însemna fiecare exemplar?

întrebarea ei plutea într-o ceață pală, asemenea zilei de vară, și aburită cum îi erau și gîndul și privirea. Apoi, părea că i se deșteaptă un colț al cugetărei, își aminti că într-o seară de vară, stînd lîngă un trandafir, nu se sim-țea în aer nici un parfum, apoi ajungînd cu plimbarea ei înceată în dreptul trandafirului, din altă parte, simțise acea adiere dulce cu care se împrășteie parfumul vaporos al bobocilor de roză.

Se uita acum iar la cei doi boboci din oglindă, deopotrivă de albi, de crescuți, de satinați, și ochiul ei dez-mierda mereu nemulțumit miezul celui pălit.

Se vede că de cîte ori îl ținuse vîntul în brațe, tran-dafirul acela fusese dezmiardat mereu dintr-o singură parte și îi înviorase o singură floare.

Ar fi vrut s-o înviorizeze și pe cealaltă, să poruncească vîntului, cu fluida aburire a gîndului, să vie. Un șuvoi mai viu de apă care-i înecă urechea ca pe o scoică și scobori torențial rotunjimea umărului, o deșteptă. Era timpul să isprăvească, dar era obsedată: pe cei doi boboci, asemă-nați ca o minune a asemănărei, îi voia gemeni cu totul, deopotrivă de crescuți, de rotunzi, de satinați, abia stră-bătuți de o umbră rozată, cu miezul rumen de tot, cum sunt adesea simburii bobocilor albi, fragezi și plini amîn-doi ca cireșile coapte.

De ce nu și-a îndeplinit vîntul datoria în întregime, de ce a bătut numai dintr-o parte?

în oglindă se vedea un colț de grădină pală, străvezie, cernută prin cele două reflectări inverse ale ferestrei în oglindă.

Se întimpla adesea ca privind în oglinzi să vedem în ele obiectele dimprejur, și chipul nostru să nu-l vedem. Adesea în oglinzile unui magazin Manuela zărise strada, trecătorii, și pe ea nu, dar nu se întrebese — stăruitor ca azi — prin ce mister al dezordinei cineva vede cu aceeași privire în aceeași oglindă sau numai reflectarea lucru-rilor exterioare, sau numai chipul său, și uneori pe amîn-două. Chiar dacă fenomenul ăsta i-ar fi fost cunoscut, pen-tru ea rămînea nou atît timp cît nu îi descoperea singură, ca azi, jocurile capricioase, dar nici azi nu putea cerceta bine. Azi trebuia să-și adune prea de departe gîndurile, de acolo de unde abia îi revenise o jumătate de conștiință distrată. Tot distrată își uscă cu țesutul moale al șterga-rului apa, înainte de a-și irita pielea cu masajul aspru. Se uită de aproape să vadă dacă i-a trecut un semn rămas pe genunchi dintr-o lovitură veche... se uită mult dar fără să vadă... Aruncă pe ea ceva ușor și lipi fruntea de fe-reastra încălzită de soare. întii privi afară, tot fără să vadă, în ziua de vară în același timp luminoasă și tur-bure... apoi încet, încet, desluși o bucată verde de grădină, dar nu aceeași parte care se răsfrîngea adinioară în oglindă... De ce?... dar nu isprăvi bine nici întrebarea asta... o lăsă suspendată ca pe un cuvînt neterminat pe o pagină albă.

Stătu așa la geam, un timp. Nu știu cît. Ea nu era în stare să aprecieze și pendula numai ajutată de dînsa, putea măsura și opri timpul incomensurabil.

Alina deschise brusc ușa. La zgomot își trase peste sin pinza albă.

— Nu mi-ai văzut sacul și broderia? — o întrebă — nu le găsesc nicăieri!

— ...E din pricina vîntului — spuse leneș Manuela — a netezit floarea numai dintr-o parte...

Alina închise ușa și plecă să-și caute lucrul în altă parte. Hotărit, Manuela era distrată în ziua aceea.

își slobozi iar haina subțire — îi ținea frig — dar cor-pul îi dogorea ușor, ca un trandafir la soare subț rouă.

Ce bună era baia!

XVI
TALISMANUL

Manuela trecu repede drumul, privi pendula mare a catedralei. Arăta opt și jumătate. Era târziu, dar asta nu o turbură deloc.

Mergea iute, sprinten, și se mira de pasul ei când cu un minut înainte era prinsă ca într-o plasă în fibrele proprii ei pasiuni care o înțeșta ca o armătură voluptoasă.

Se gândi la ce le va spune când o vor întreba unde a fost, ce a făcut, dar alungă gândul stăruitor : era în ea o indiferență invincibilă pentru oricine și orice. Văzu deasupra ei cerul rece, sticlind punctat cu stele.

Pe jos era umed : plouase.

Ajunse. Intră hotărît, iute, aruncă un ordin la servitori, în camera ei azvirli, într-un minut, de pe ea tot. Se schimbă complect. I se părea că tot ce avusese acolo se profana dincoace ; i se părea că toate poartă în ele parfumul amorului, că s-ar scutura de pe ele mireasma iubirii, cum se scuturau adiniaori, pe drum, florile de salcîmi; i se mai părea că prezența, vorbele celorlalți le va suporta altfel, când stofele, pătrunse de dezmierdările dulci, nu-i vor mai dezmiarda trupul.

O scutura din când în când un fior, dar nu avea nici un gând, nici chiar nu-i reveneau imaginile plăcute, căci ele nu erau încă imagini, erau învăluirea imediată a realității de care nu o putuse dezbobodi drumul scurt prin aerul rece. Era încă amețită, o scuturau emoțiile neașteptate prin care trecuse. Era ca cineva smuls din mijlocul căldurii și nevoit să meargă prin întunericul rece, dar nepierzînd nimic din căldura adunată. Și cu toate astea Manuela nu avea un amant.

Există o valoare precisă a cuvintelor. Manuela nu era amanta lui Vilsan. Ii era logodnică. Logodna îi rupea încet stavilele simțirii și o purta treptat înainte, pe drumul ce duce spre misterul nupțial. Și după valoarea cuvintelor nu-i era, nu-i putea fi nici logodnică. Mereu în marginea legilor.

Se dusesse acolo ușoară, liniștită, veselă, și aflate acolo deodată îmbrățișarea. Intîia îmbrățișare, cu toată vilva iubirii ! Era ca beată.

Trecuse acum masa de seară ; nu-și da seama ce făcuse în timpul ei. Pe canapeaua pe care se grămădise într-o nevoie de a sta culcată, simțea o mină zvicnindu-i, i se zbătea undeva în corp, pentru un minut, un fior obscur... fără amintiri... fără gânduri.

Se tirî de acolo spre culcare. Privi în oglindă cu ochi atenți și fericiți care o cercetau în întuneric.

Avea oare ceva schimbat ?... nimic ?...

Afară de strălucirea aceea care îi trecea în ochi, pe obraz, și care a doua zi va dispărea !

Nimic !... un semn vizibil?...

Pe vreunul din colțurile pielei nu era să apară una din acele mici pete brune, talismane puse de o vrăjitoare care le alege locul după nebunia gustului ei capricios ? cu care ne naștem deodată, singurele urme fizice vizibile din amorurile strămoșilor, alături de atîtea apucături sufletești de care nu te mai poți desface.

Simțea în corpul ei totuși o răscoală care îi primenea și prefăcea toată ființa.

O pecetie ?... un stigmat ?... o floare de păcat, nu era oare să răsără pe trupul ei... ca să-i aducă aminte pentru totdeauna ?...

XVII
GAROAFE

Pașii Manuelei, pe aleea netezită de lumina moale a lunei, loveau ușor pietrișul. Căuta în jos cu băgare de seamă. I se păru că vede una din cele zvirlite pe drumurile multe pe care trecuse de-a lungul anilor ; o piatră oarecare, cu semne ciudate pe ea, cu o întipărire săpată, adîncită. Din ce atingeri, din ce roaderi, din ce lovituri ? Iubirea ei i se păru că seamănă și ea cu sigiliul acelor urme încrustate în tăria pietrei.

Iubirea săpa în ea... Și iarăși își aminti de Christ... De cînd iubea, o obseda Pelerinul divin.

Cruzimea cumplită a celui blind o revoltă dintr-un val imperios de voință și de imposibil. Cum trebuie să-1 fi adorat femeile și să se fi zdrobit de stavila voinței lui!

Și el trebuie să fi iubit... Fiul omului !..

Lungul vâl al părului Magdalenei, răsturnat în gestul lui etern de amor nefericit, își scurse plînsul ca al unei sălcii de aur.

Se răzvrăti. De ce fusese crud ? de ce ? Tot ce era mut și neînduplecat se izbi un minut de calda ei mlădiere și o duru pe toată puterea ei frîntă, pe tot sufletul ei moale, în energia ei fragedă unghiurile tăioase ale puterii neîndurate se infipseră.

Ce era azi în sufletul amicului ei ? il simțea încordat și luptînd cu el singur. Venise la el avidă de bucurie. Ființa ei era bucuria sufletului. I-o spusese. Și acum îi era frică de bucurie, îi era frică de suferință, frică de iubire. I-o spusese :

— Pot eu oare să te fac fericită ?

Dulceața ei se strivea de pasiunea lui infrînată, își simțea parcă trupul gingaș lovit de-o stîncă. Se pedepsea și o pedepsea cu el odată... Dorința bucuriei, altădată trasă de chemare, acum nechemată se zvîrlea singură înainte. [...]

Se plimba mereu și strîngea în palme garoafe roșii culese din treacăt de pe marginea înflorită a grădinii. Mirosul lor era aromat puternic ca și încordarea dorinței ei... Dar nu putea nimic. Singură în noapte, așa de aproape și așa de despărțită. Așa de legată și așa de înstrăinată... Cu drepturi, și fără de nici unul... fără să-1 poată întreba și să-i poată răspunde. Fără să știe de ce se pusese între ei o umbră în mijlocul luminei. Știînd că-și sunt amîndoi unul altuia și cel mai neînsemnat gest putîndu-i, fără de apărare, face doi dușmani sau doi necunoscuți.

Manuela nu înțelegea, suferea, dar, mai presus de toate, iubea.

În seara asta blindă, ușoară, din mijlocul liniștei blinde a firei, iubirea ei se risipea în aerul răcoros, îmbătătoare și aprinsă ca parfumul și culoarea garoafelor.

Cele două flori mici păreau a-i umple palmele. Deodată tot ce gîndea, tot ce simțea amuți, și se trezi sărutînd ne-

bunește florile, apăsător, cu greutatea întreagă a ființei împovărate de dragoste, lăsată în puterea buzelor.

Le sărută așa de tare că gura o duru pe corolele catifelate.

Dar și gura și garoafa erau amîndouă curate în patima lor, fiindcă amîndouă răsufiau în noaptea senină aroma lor fierbinte, ca două plante care îndeplinesc voința sinceră a naturii ; numai atît că floarea omenească trăia pe parterul zilelor felurite, destinul florilor felurite. Iubirea Manuelei avea dimineți cînd era răsură sau crin, și seri trandafirii ; și acum din dor și din despărțire era garoafă pătimașă.

Era așa de dulce seara. Te simțai în ea ca într-o dezmierdare. Lumina lunii se împrăstia blind. Semăna cu versuri virgilene, cu peisaje din Arcadia, cu tablouri văzute undeva cu ape subțiri de topaz, nimfe, păstori și flaute.

Manuela simți răcoarea și odihna. Numai gura îi era încă aprinsă de garoafe.

Ar fi vrut să fie aiurea. O trăsură care luneca lin pe șosele tăcute, peste cîmpii nedesluite i se înfățișă. Aceeași cu care de ani lungi își plimba închipuirea în seri dulci de lună, în seri asemenea cu asta... Văzu bănci așezate undeva pe lume.

Bănci pe care stau doi alături, în umbra luminoasă a lunii.

Se gîndi că pe așa seri frumoase Vilsan fuge din odăița lui, se duce în parcuri publice unde lumea, zgomotul împiedică să guști farmecul. Nici nu știa încă dacă îl farmecă serile frumoase. Dar cînd trecea el prin gîndul ei, prin nopțile frumoase, prin grădini, prin lumina lunii, lua pe el, ducea cu el toată frumusețea aiurită a serei... Manuela iubea ?

Mărturisirea asta fierbinte făcută garoafelor, mărturisirea asta dulce făcută inserării blinde și lunatice, îi ușura puțin neliniștea.

Din întunericul limpede intră în lumina neînțeleasă a odăilor și i se păru că-și părăsește casa cea adevărată ca să se adăpostească sub un cort străin. O așteptau ocupațiile de seară, dar înainte de a le îndeplini puse între

file garoafele și apoi făcu gesturile banale, mașinal, ca o lunatică.

În timpul ăsta Alina și Marian, toate nenumăratele perechi de oameni își trăiau, sub lună, viața lor îndeplinită și sătulă.

XVIII

FLUTURELE

Manuela îi vorbea lui Vilsan de ceasuri, ca și de zile, de nopți, de luni întregi. Ceva mai înainte, sta culcată, cu simțirea pe care o avea acum adesea că nu se va mai putea scula, nici va mai putea dormi, vorbi, umbla, trăi. Și iată că acum regăsise, în activitatea gândului ei mereu întors către el, o nouă și trecătoare putere.

Privi împrejurul ei grădina. Un fluture mare, negru, tivit cu cinabru se așezase pe nisipul aleei.

Orișice lucru îl lega de ei doi, de amorul lor prigonit.

Se gândi să puie frumosul juvaer înaripat la pagina deschisă a poemului ei, acolo unde pune de obicei floarea pe care o mirosise și al cărei parfum se amalgamase cu al sufletului ei din ziua aceea. Capriciu de un minut.

Cum ar fi putut uicide cea mai mică viață în clipa când se gîndea la el?

Îi dete drumul, îl dăruie vieții lui efemere, așa cum ar fi voit și ea să fie dăruită destinului ei adevărat, cît de efemer, cît de dureros. Căută atunci altceva, alt semn. Îi trebuia în minutul acela ceva real, fiindcă nu îl avea pe el, și cu tot curajul ei abia își putea susține povara dorului.

Mărgăritare nu erau pe aproape. Erau numai brazii tineri. Frunzele lor îi lăsară pe degete mirosul lor amar. Zări o rădăcină de trifoi, se aplecă și, risipind cu mâinile, căută ca un copil. Îi era nițel rușine de ea, dar nevoia unui sprijin era mai tare. Îi trebuiau fetise. Superstiția e una din formele acute care pun stăpînire pe ființă în faza amorului.

Căuta cu mâini ușoare, încet, fără nervozitate, fără încăpăținare, gata să se resemneze. Umbla frumos, ușor ca să nu vatăme frunzele gingașe și mărunțele... Dorea

fără revoltă, cerea fără bruschetă, nu silea norocul, îl întreba încet.

O foaie mărunță purta pe ea o a patra foiță încă ne-dezvelită bine. „Puțin de tot ! surise—poate mai crește!...” O rupse delicat, o duse la buze, apoi o așeză în cutele hirtiei. Deodată sufletul i se lacomi. Îi trebuiau semne mai multe.

Voi să mai vie iar pe același loc, același fluture de adînioarea... Veni!... Un joc începu atunci. Zbura și se întorcea după porunca ei. Era o coincidență ciudată și turburătoare.

Se uită la el mai bine : avea două arcuiri roșii la marginea aripelor care aprindeau fondul lor negru și, alături de cele două linii roșii, era punctat un șir regulat și egal de picături albe.

Cea mai ușoară mișcare îl făcea să zboare departe, apoi se întorcea pe același fir de iarbă.

Gîndul îi flutură în jurul asemănării dintre jocul ăsta și al dragostei. Cum zboară inimile una spre alta, una după alta, se duc, se întorc, și iarăși... Și deodată într-o zi iubesc prea mult ca să se mai joace... Se gândi la jocul destinului cu noi : ne dă, ne ia. Se răzvrăti, țintui fluturele cu privirea, cu voința : — Stai !

Aripele îi bătură ușor pe loc. Apoi îl slobozi.

— Du-te acolo unde e el... Să te vadă și el întîmplător ca și mine... Și toate astea luau o putere din puterea pe care le-o împrumuta simțirea ei întinsă, încordată, hipnotică.

Un zbor de porumbei se așternu pe iarbă, apoi ca o fășie ușoară de vînt se ridică. Lîngă scară văzu două vrăbii care se înfoiau. Mai departe, elegantă și subțire, o rîndunică cu tunica de catifea neagră pe rochia albă satinată părea gătită pentru o ceremonie de jumătate doliu. Le privi lung, pe toate, ea care de atîta timp nu mai privea decît oglinda. Știu că pe toate le-ar privi la fel și cellalt; se însoți cu el, în ele ; mai înțelese o dată că-l iubește !

Era spre seară. Mai trecuse nițel timp din viață. Fluturile nu se mai întorsese. Se puneau umbre repezi pe iarbă, pe poteci, pe toată lumina. Sufletul i se acoperi de umbre...

— Doamne ! zise, cu nevoia tuturilor acelor care au o suferință și își amintesc de acel Dumnezeu enigmatic a cărui existență o probăm tocmai fiindcă ne surprindem chemându-l fără să vrem și fără să-l cunoaștem.

Doamne ! am dăruit viață unui fluture, unei creaturi a ta ! Dă-mi atîta fericire, cît viața unui fluture !

Mai credea că poate fi fericită. În oglinda neagră a aripelor tivite cu einabru citea dorința ei, nu citea legea neînduplecată a fericirii care nu durează decît viața unui fluture.

Se aplecă peste oglindă. Dacă cumva durerea avea s-o întoarcă spre misticism ? Dacă o va azvîrli în brațele bisericii ? Adinioare, prin învăluirea multiplă și vizionară a gândului, se văzuse închinîndu-se pasionat în lungul șir al duminicilor viitoare. Cu respect și cu groază își aminti convoiul de fețe triste, mistuite de nevoia credinței, zărite de-a lungul duminicilor trecute. Convoiul lung al învinșelor. Văzu deslușit zădărnici lor înșelătoare... Nu vrea minciuna sfîntă și amăgitoare a credinței ! Mai bine vrea realitatea care ucide.

Se sculă și porni iar către gesturile vieții zilnice, deoarece, prea lășă ca să moară atît timp cît nu-i murise speranța, încă trăia.

XIX

ICOANA FECIOAREI

Icoana Fecioarei, a Măriei, Manuela simțea că nu o iubește...

Era seara, tirziu, și se plimba singură prin ograda mare, înecată de verdeată. Căuta să-și aducă aminte.

Apucăturile ei din prima copilărie se legau indisolubil de ființa ei de mai tirziu. Ea evoluase asupra ei în-săși dar niciodată în schimbările ei cele mai mari nu înceta de a se recunoaște, de a fi strîns legată de ea, cea de altădată, de a-și avea rădăcinile adînc înfipte în trecut.

Cînd era mică nu era atrasă de icoana Maicei Domnului și se mira singură de ce. [...]

Nu o iubea atunci, fiindcă avea un chip prea blind, cu ochii prea rotunzi și limpezi, care asculta rugăciunea ei fără nici o clintire ; și de atunci mereu se necăjea pe chipul ei inocent și fericit, pe seninătatea acelei maternități înfățișate lumii întregi, pe acea iubire fără imeneu, sfînită ca un simbol de popoarele prosternate.

Cînd întîlnise întîi pe Magdalena în cartea ilustrată a basmului vieții o simpatizase, poate fiindcă era despletită. Mai tirziu o înțelesese fiindcă imaginea ei, zbuciumată de patimi și pedepsită din ele înseși, semăna cu zbaterea sufletelor noastre.

Cea sacră și curată, la picioarele căreia se prăbușeau păcatele și care purifica, era fecioara vinovată, mama fără cununie, care întindea cu naivitate pruncul amorului oprit, pruncul din flori, predestinatul, cel care nu se putea naște din legea rece a împerecherii sarbede, ci din spaima desfătării vinovate.

Era superb simbolul, dar ea nu se urcase încă pînă la înțelegerea lui și nu putea încă împăca fața aceea nelămurită, purtînd în brațe fructul vieții de-a pururi rodnice, împodobită cu coroana ieratică a virtuților supreme, și cu acele vâluri ale castității, ale căror idealuri reci le adoptase odinioară și tinereța trufașă și nemlădioasă a Manuelei fără de păcat.

Oamenii care îi ingenunchiau înainte defăimau pe acea fecioară incununată, atunci cînd defăimau pe cele care, ca și ea, iubeau fără lege și fără noroc.

Pe genunchii ei largi ca un leagăn purta, cu sfidarea legii naturale, copilul minunii, al vestirii celei bune, copilul care [...] a rodit, ca un pom miraculos, fructele amorului infinit drept hrană omenirii flămînde. Copilul de pripas, care a clădit locuința care rămîne și și-a umblat, cu piciorul gol, destinele lui vagabonde, purtîndu-și cu el palatele sufletului și azvîrlind pe drumuri giuvaerele și balsamurile parfumate ale celor mai sublimе legi care au tîrît în urma lor oamenii veacurilor multe.

De ce oare o tradiție nesfîrșită de contururi și culori o zugrăveau pe Fecioara cu acea frumusețe fără înțeles și nu o închipuiau nici umană, nici divină ?

Manuela nu o pricepea, nu comunica cu ea. **In** umbra bisericii își aducea zbuciumul și abia îl (potolea cu încetul **in** liniștea aromată de psalmodii și tămii. **In** jurul ei toate fețele reflectau griji, dureri și păcate, sau le purtau urmele adânci.

Sufletul Manuelei acum cuprins de iubire, atins de vestea cea bună a amorului, sufletului ei deșteptat din somnul lui virgin era turburat ca niciodată, și ochii îi erau aburiți de valurile mereu noi ale simțirilor care se schimbau pe lumina lor și o amețeau. Surisul îi era împărat ca un extaz sau strâns ca o enigmă, pe cind Fecioara sta calmă și fără nici o umbră, cu ochii limpezi fără privire, cu suris fără dumerire, și întindea tutulor cu mîinile ei mici, neînfiorate, amorul suferinții și al păcatului ! De ce ?

Păcatul, fericirea și mîntuirea, amorul, fecundarea și moartea sunt dureri și Fecioara sta neturburată, cu ovulul ei perfect, cu surisul necunoașterii de orice, ca o floare neparfumată, necolorată și neofilită, ca o oglindă fără de răsfrînger.

N-o iubea și totuși simțea că ar fi trebuit s-o iubească pe singura zeie, pe icoana-femeie, pe Mama iubirii, pe Mireasa amorului și presimțea că o va iubi.

Și ea era mireasa amorului și ar fi trebuit să înțeleagă pe cea neînțeleasă. Oamenii se uită și văd ce pot vedea, judecă ce pot judeca. Manuela ca și oamenii se uitase și judecase, apoi cu încetul pe pinza asta a vederii se rupeau fișii care-i descopereau altă vedere, mai aproape de lumina adevărată.

Amorul care întunecă atîtea lucruri, sfișie alte broboade și îi luminează, și ei, unele colțuri ale sufletului și vieții. Dar vîlul, care o despărțea încă de cultul Fecioarei divine nu se desfăcuse.

Într-o zi Manuela va înțelege că deasupra legilor felurite ale semințiilor diverse în care se îngrădeau oamenii în curgerea vremii, plana legea firii nestrămutate. „Te vei naște... Vei naște... Vei muri.” Și Fecioara plîndă a stat fără apărare sub voința supremă a ăstor legi, și, nevinovată de ele, cu surisul suav al nedumeririi, spuse

cu ochii ei limpezi și fruntea ei netedă, arătînd pruncul : „Așa s-au săvîrșit la mine Voințele Naturii”.

Mamă îndoliată cu doliul uriaș de a fi îngropat un Dumnezeu, ea era numai palidă, cu ochii muiați întorși spre cer, fără de brazdele acelea ale durerii pe care le dau luptele și zbaterea omenească zadarnică, și, la raomîntul unic al durerii celei mai mari, încremenea pe ea resemnarea către inflexibila lege a nimicirii și eternului, pe care nici Dumnezeu nu o putea ocoli.

Va înțelege Manuela într-o zi că durerile noastre, după ce au trecut prin toată josnicia și frămîntarea lor omenească, se curăță din ele înseși și, ajunse la o măsură a durerii, peste care nu se mai poate trece, dincolo de ea găsesc înseninare ? Că pedepsele și prigonirile omenești, după ce și-au îndeplinit menirea lor chinuitoare ajung la absolvire, și ne scot din întunericul lor turbure la odihna luminii care face fiecărei frunți, care a ajuns prin durere la lumină, o mică aureolă.

În coapsa noastră purtăm fiecare, neștiutor, sămînța unui monstru posibil, dar mai înfricoșătoare încă puțină de a naște un Dumnezeu, și stăm astfel cu înconștientă naivitate uimiți în fața noastră înșine.

Și dacă din toate aceste înseninări și absolviri am închipui o singură seninătate imensă, o dulceață nețărnută, o bunătate de care tot ce se atinge se purifică, din toate micile lumini o singură lumină și din toată slăbiciunea, nevinovăția și nedumerirea, o singură întruchipare, am înțelege și am iubi, sub aureola lui strălucitoare, chipul alb ca o floare, cu ochii de ape luminoase, care nu poate purta întipărirea nici uneia din simțirile omenești, fiindcă le-a absorbit și transfigurat pe toate și în care toate chipurile se cuprind și se șterg într-o simbolă extatică.

Pe Fecioara, pe Măria, nu o iubea încă !...

Îi spusese lui Vilsan și el surisese. Cum i-o spusese ca să-l facă să suridă ?... Surisul acela frumos pe care-l avea uneori pentru dînsa. Ce însemna surisul acela ? Ea nu știa și nu-l întrebese. Îi culesese numai surisul și îl prinsese ca pe o floare la aceeași cingătoare care avea să-i fie desfătare și chin, care avea s-o învie și s-o omoare. Ea își lucra încet viața, lucrîndu-și vestmîntul de iubire !

XX
MĂRGĂRITE

Din treacăt, Manuela culese o floare mică de mușetel. De multe zile nu mai întrebese nici florile, nici trifoiul, și acum floricea asta îi crescuse parcă în ochi, căci o găsisese fără să o caute...

— Da !... răspunsese.

Ca de obicei cînd floarea îi era prielnică, sărutase miezul ei galben, apoi scuturase în vînt gunoiul ușor de petale rămase în palmă.

De mult nu mai cercetase limba misterioasă a destinelor pe fața gingașă a acelei superstiții.

Își aducea aminte de cea dintîi mîrgărită pe care o întrebese. Aceea era mare și frumoasă și i-o culesese, de pe un povrniș de deal acoperit de iarbă înaltă și coaptă, plină de flori și mai ales de stelele albe ale mîrgăritelor minunate de mari, un băiețuș cirliionțat. îi adunase din ele un buchet enorm chiar în vara aceea, abia sfîrșită. Luase atunci fără voie una și o răsfoise : „Da... nu...”

Din copilărie nu-i mai revenise acel gest pînă în ziua aceea, și atunci i se deschise o porțiță nouă în suflet spre drumurile vechi și misterioase ale feteșismelor, ca și cum la lacătul lor, încuiat ermetic de ani îndelungați, ar fi avut cea mîrgărită de pe deal cuvîntul cabalistic.

De atunci, mereu cu ochii în iarbă, căuta și trifoiul cu patru foi, îl căuta sau de aproape, culcată cu obrazul pe pămîntul împodobit cu felurimea ierburilor, sau numai din treacăt; dar uneori, în zilele bune, vedea de departe, dintr-o aruncătură de privire, norocul cel mare, care i se arăta singur printre mii de fire și de foi.

În așa zile norocoase culca floarea în filele caietelor ei muzicale și o regăsea mai tirziu, dar adesea fila rămînea albă, fiindcă nu-și putuse fixa impresia prin semnele mici și negre ale melodiei, și tot cîntecul ei din ziua aceea era închis numai într-o floare uscată.

Alături, între alte file, erau garoafele unei seri trecute... Și florile stau așa pe paginile mute, spunînd, din atîtea gînduri și simțiri uitate, cuvîntul „Iubire !”

Așa scria, zi după zi, calendarul fragil și nesigur al muțumirilor și durerilor ei, îngrămădite în corola unei flori.

În lumea asta plină de oameni și cuvinte, plină de fapte, în lumea asta în care oameni și cuvinte și fapte ar fi stat gata pentru ea, ca pentru fiecare, cum de ajunsese singură în fața oglinzii, întrebînd și cerînd mîngiere unor gingașe flori ale întîmplării, cu durerea și bucuria graiului lor nesigur ?

Ritul ăsta al florilor avea codul lui : nu trebuia să culegi orice floare ; dacă te uitai mult pînă să alegi, lucrul nu era bine făcut. Atunci cînd întindeai mîna, dintr-o dată, către una, și aproape înainte de a-ți da seama de intenția ta, aceea anume îți putea răspunde.

Uneori, după un dulce răspuns, Manuela lua o altă floare, care-i spunea lucruri triste, și atunci era nedumerită.

Credința ei în limbajul universal, risipit pe toate înfățișările naturii, puse în legătură cu cadranul care indică cu ace gigantice datele mari, și exprimă deopotrivă prin păianjenul micuț sau petalele de flori, miliardele de secunde a destinelor noastre mobile și imuabile, credința asta nu scădea, dar contrazicerile o făceau totuși să nu mai poată desluși bine cea legătură.

Se scuza atunci de lăcomie, își dovedea că nu se poate pune o astfel de întrebare decît în momentul sugestiei, a atracției dintre suflet și natură. Tot ea singură se întreba apoi dacă tîlmăcirea asta nu era poate interesată, și dacă poate „nu e nimic” ! Căci credința noastră nu poate atinge perfecția, ci se tăgăduiește ca a apostolului, de trei ori, pînă să triumfe, și apoi iar să recaSă în luptă.

Ce drum lung parcursese pînă să ajungă acum la credințele mici ale tuturor. Era uimită de cîți tovarăși își găsea de cînd se afiliase celor superstițioși, cum, fără să-i caute, i se înfățișau oameni care aveau aceleași credințe.

Starea asta de spirit, pe care mult timp o socotise cu dispreț inferioară și pe care mulți oameni o disprețuiau, coincidea totuși la ea cu epoca cea mai urcată a puterilor ei de cugetare și simțire.

Își amintea de toți oamenii buni care slăveau „semele” ; de acel semizeu, acel Bonaparte stăpînit de fata-

lism. care cu geniul lui întreg și cu soarta atitor nații subjugate de acest geniu, era legat de elipsa astrului lui ecliptic.

Mulți din cei ce se ziceau tari primeau la fel cu cei slabi aceste adevăruri. Numai la mijloc, între unii și alții, stau cei necredincioși. La aceeași epocă mijlocie din drumul cunoașterii, între întuneric și lumină le aparținuse și ea. Ea însăși disprețuise, făgăduise odată „semnele”, crezuse că poți supune tot judecării, uitind că rațiunea noastră nu e decît o parcelă din rațiunea supremă a naturii și subordonată ei.

Prin firele subțiri ale undelor sensibile comunicarea între vasta rețea universală și rețeaua fibrelor noastre nervoase, e mai directă decît pe calea socotelilor matematice ale raționamentului.

Coincidențe acumulate și clare veniseră, în lung și neobosit convoi de ștafete ale adevărului ultim, să convertească la el pe Manuela ; acel adevăr îl purtăm întii în noi ca fiind ieșii din sinul lui, apoi ca niște copii temerari îl făgăduim, pentru ca mai tirziu, după încercări și probe, să ne întoarcem pentru totdeauna la el, dar fără să-l mai stăpînim deplin, fiindcă el e vechi și simplu, și noi ne închipuim mereu că ceva mai nou ar putea fi ; fiindcă el e același și noi am vrea să credem că mai poate fi altul.

Manuela nu părăsise acest adevăr niciodată de tot, avusese mereu respectul unui fel de armonie care conduce lumea, o acceptare a legii după care totul concură ; nu bruscase niciodată evenimente exterioare, nu siluise prin porunci inspirațiile. Răzvrătirile ei împotriva soartei erau furtuni care recădeau în albia destinului, pricinindu-i numai suferințe pe care nu le înfrunta prin hotăriri potrivnice.

Cînd nu mai înțelegea, striga și ea că nu e „nimic”, nici o lege, dar nu credea în anatema asta ; credea numai că un nor gros se interpusese între ea și înțelegere, între ea și destin, între ea și legea ei, și-i ascunsese lumina lor sau o ascunsese luminii pentru un timp, sau pentru totdeauna.

Același nor ciudat, cînd mai subțire, cînd mai gros, sta mereu între ea și o fericire pe care o simțea înapoia lui, pe care o zărea cînd nourul se subția, pe care o vedea

aproape limpede cînd norul devenea abia o ceață, adică în zilele rare de bucurie, dar era totuși despărțită de fericirea ei printr-un obstacol transparent, care nu se rupea niciodată pentru a-i deschide ochii la realitatea limpede a acelei existențe întrezărite.

Pînă cînd acel miraj, acel joc de umbre și lumini între ea și destinul ei adevărat?... Mereu?... Pînă la urmă ! ? Adesea credea așa și de aceea, mai adesea, era tristă și învinsă... și uneori spera.

Se uită în oglindă... o lăsă puțin jos... ostenise.

ii fu teamă să nu o vadă cineva în fața oglinzii.

în timpurile care erau, oamenii ar fi socotit poate că e o crimă să stai cu tine de vorbă în oglindă¹². Cu mic, cu mare, ei ieșeau de prin casele lor, în drum, să primească întîmplările covîrșitoare. Era începutul războiului celui mare ; începutul numai pentru țara ei, căci aiurea singera de mult. Cînd luase deunăzi — un an aproape de atunci — oglinda în mîini, lumea era aprinsă de războaie uriașe, care luminau tot Apusul, și la flacăra lor, mereu mai impresurătoare, Manuela privise mereu înainte în cristalul mic al oglinzii, icoana ei neînsemnată.

Acum focul îi impresurase. Manuela își dăruia și ea sufletul frămîntărilor patriei, dar fără să lase din mîini oglinda ei mică.

Lumea ar fi hulit poate o femeie care în timpurile astea sta în fața oglinzii, și totuși femeile celelalte, gătindu-se în oglindă, își îngrijeau mereu aceleași plăceri de totdeauna.

Dar lumea cere s-o minți. Și-a făcut din asta lege, și oglinda acelor femei era mincinoasă, pe cînd ea ținea în mîini, mică și primejdioasă, oglinda durerosului adevăr.

Ferindu-se de oameni, își privea mereu mai de aproape imaginile chipului ei care purtau ipe ele sufletul, și ale sufletului care-i alcătuiau chipul. înapoia lor vedea alte chipuri și suflete, și mai înapoi, alte locuri și oameni, și în fundul perspectivei sta decorul majestuos și cumplit al timpurilor gigantice.

Și oare nu avea dreptate ? Fiecăruia dintre noi i s-a pus în mîini o mică oglindă în care să se privească pe el și viața lui, apoi lumea și viața ei, apoi timpurile în care s-au perindat.

De măreția timpurilor Manuela își da seamă. Ii părea că cîntea de a fi trăit în așa vremuri adaogă o stemă co-roanei ei de femeie. Se simțea trăind în viața însăși a istoriei, la paginile ei cele mai minunate ; i se părea că mîinile celor ce vor învăța mai tîrziu, în banalitatea pa-rilor, acele cutremure omenești pe care și ea le trăise, o vor răsfoi și pe ea odată cu foile cărților care vor con-semna epocile și o vor amesteca cu acele glorii, întocmai cum cercetătorii pămînturilor sacre în preajma mormin-telor solemne întorcînd cu lopata lutul misterios, frămîntă fără voie, cu el odată, drojdia trupurilor de femeie care au putrezit în el odinioară.

Credea că e măgulitor să fii un atom dintr-un ciclon, dar era totuși mulțumită că în acele epoci zvînturate și belicoase în care mulțimea e menită carnagiilor care pre-fac și așează straturile omenești, ea rămînea dezrădăci-nată.

Toate timpurile au pe cîmpul luptelor ambasadorii lor tipici — exemplare ale tuturilor tiparelor sociale anteri-oare și probabil modele ale celor viitoare. Ea nu era o amazoană. Sufletul ei de Renaștere, de simțiri subtile în-florite la adăpost de primejdii, într-un veac saturat de civilizație, cunoscuse acel „ieri” al omenirii aplecat către decadență și acum, brusc întors din drum spre reînnoire, avea să fie martorul expedițiilor primitive care erau să facă din lume o tabără a prefacerilor. Ea sta în ele ca o plantă a epocelor de eflorescență sau ca un misterios ca-liciu al formelor viitoare.¹³

Față de timpurile eroice de acum, se simțea cam ase-meni cu o mărgărită care a crescut la poalele Alpilor și care, cuprinsă de destinul ei de floare, simte nobleță de a avea drept orizont, în loc de o livadă, perdeaua uriașă a munților ; care își trăiește lîngă măreția lor frăgezimea ei de floare și împrăstie parfumul ei de mărgărită, imper-ceptibil oamenilor care cred că sunt și flori fără parfum, pe cînd ele sunt îmbălsămite cu un parfum pentru care instrumentele de simțire nu sunt încă destul de fine. Ca o mărgărită care la poalele Alpilor se oglindește misterios în lacul așternut la poalele lor !

XXI AGONIE

liber și sterp, sufletul Manuelei primise un oaspe și se socotise în drept să clădească cu el castele sau colibe viitorului pustiu.

Și *libertate* și *viitor*, credea că îi aparțin, fiindcă nici legea oamenilor nu o făceau roabă de veci nimănu.

Uitase că oamenii se cred nevoiți să poarte grija noas-tră așa cum le priește lor și că prea cumînți — blajinii — pentru ca să se lupte cu noi cînd avem planuri care le strică socoteala, au alte mijloace de a te face fericit — împotriva fericirii tale — pe care nu le poți ocoli atunci cînd ești deprins să cauți adversarul și obstacolul în față.

Oamenii nu îngăduiseră logodna Manuelei. Se arăta-seră sirguitori din umbră, și o azvîrliseră în întuneric.

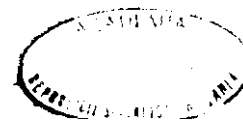
Șj poate că nu erau decît uneltele destinelor.

Acum se uita împrejur... Trebuia să trăiască.

De cînd suferea gonise tovărășia Alinei : nu o mai în-tîlnea aproape deloc. Asta era felul ei : să-și poarte dure-rile singură, cu un fel de sălbătăcie și de ură, de ea mai întii, și apoi de toți ceilalți, fie vinovați, fie nevinovați de ele.

Nu putea să împiedice oamenii de a trăi în jurul ei. Adesea chiar acest zgomot, aceste prezențe îi erau bune, puneau în preajma deznădejdei și golului din ea o miș-care — ceva ca zgomotul surd al unui oraș în jurul spai-meii unui cimitir.

Alteori, apropierea lor apăsa peste suferința ei solitară și dușmană cum apasă zăgazul munților neclintiți peste lacul pe care îl sugrumă în cercul lor. Tot așa cum erau turburate în ea valurile necazurilor ascunse, trebuie să fi fost turburat, sub oglinda lui neclintită, lacul care-și fierbe mîniile în adîncime fără de scurgere. În revolta și în nevoia desperată de a scăpa din inelul fatal al munți-lor, lacul cel sclav trebuie să fi chemat, ca și ea, prăbușiri și cataclisme care să rupă tîria cumplită a piedicelor către libertate, către o libertate uneori deslușită, mai adesea nelămurită, dar imperioasă.

Se uita împrejur, prin ograda imensă năpădită de iarbă, părăginită, încilcită ici-colo de amestecul florilor crescute la întâmplare, din semințe căzute acolo din anul trecut. Unele floricele, simțind părăsirea locului, scoteau timid corolele lor simple dintre buruieni; trifoiul incurca pretutindeni iarba lăsată în voie și fire subțiri de „fusta rîndunicii” îmbrățișau poalele brazilor mici; o cucută ră-sărise lîngă un arbust de șofran și păsările de curte, rațele, găinile, treceau nesupărate, turburînd cu amintirea vieții gospodărești virginitatea peisajului.

Se uita împrejur de nevoie și fără mulțumire.

Cunoștea epocile astea de părăsire cînd se-ntorcea la natură ca la ultimul refugiu al sufletului ei orfan, fiindcă nu mai putea iubi în om natura, cu toate grădinile și bu-ruienele ei, ea care-și făcea univers și viață din făptura omenească. Pentru ea, firea exterioară rămînea un vast decor minunat, care însă nu putea fi cuprins întreg cu toată pasionanta lui minune în ființa ei și a altora, dar care, fără de însuflețirea prezenței omenești, nu-i putea da desfătarea sufletească.

Cînd se surprindea uitîndu-se numai în afară, era sem-nul doliului ei sufletesc.

împinse porțița putrezită dinapoia casei. Aci o uimi acordul dintre loc și părăgînirea gîndurilor și simțirilor ei încilcite, slobode, necîrmuite. Era acolo o mică livadă cu cîțiva pomi roditori care degeneraseră, cu alții tineri de tot. Acolo, în fiecare primăvară, în vreo dimineată, din atîtea care veneau și treceau, deși distrasă de vocile ei in-terioare de la ale anotimpurilor, auzea totuși privighe-toarea.

Iarba acolo era mare, moale, verde ; pomii tineri pă-reau niște copii; stufișurile de măcieși crescuseră mari ca arborii, incurcați cu pălămida, înaltă și ea, ca un tufiș ; urzicile ajunseseră gardul mărunț; nu ai fi cules merele înșirate, verzi și ruginite totodată, crezînd că sunt sălba-tice. Erau soci înalți cît un salcîm, și fluturii — albi toți — zburau așa de mulți, deși aproape cît și frunzele, ca o roire îmbelșugată fecundată.

Altădată colțul acela era vesel și fraged ; în anul ăsta o vegetație întunecată și deasă, năpădită și înaltă, cu mi-rosul amărui, cu lumini și umbre împreunate prin acel

ceva imprecis care, cu aceleași elemente, creează diversi-tatea, închideau între porumbiștea, înaltă ca un zid, și grădina din față, acel colț aspru, ca un miez sever de na-tură, în care crăcile întinse liber, ramurile innodate și ghimpoase, iarba adîncă cu foaie lată, măcieșul cotropitor, perii scunzi, înăbușiți și îngreuiți de fructe strepezii, chiar puii de găină mici, înecați în iarbă, aminteau viața primitivă.

Manuela fusese despărțită brusc de Vilsan și nu putea nici învinge obstacolele, nici răbda despărțirea. Voința ei creștea odată cu stavilele, se izbea și se zdrobea de ele fără să le poată sfărîma ; nu era un zid pe care să-l dă-rîme sau de care să-și spargă capul, era oplasă infamă și tenebroasă întinsă împrejurul ei, în care se împiedeca la orice pas și în care cădea, zbătîndu-se ca un pește. Re-țeaua asta de intrigi și ipocrizii, care-i separa cînd erau așa de aproape, îi da crize de desperare ; altădată, îm-prejurări care trimeteau pe neașteptate pe Vilsan departe, deși puneau între ei distanțe mai lungi, îi păreau mai ușoare de îndurat. Dar pentru despărțirea asta nu avea resemnare și nu păstra cel puțin o nădejde. Nu știa ce-și mai sunt unul altuia, ce vor deveni. Știa că îl iubește... dacă se putea da numele ăsta chinului care o înclășta într-o simțire unică. împrejurările nu-i îngăduiau să facă vreun proiect cît de depărtat. Nu putea hotărî, nu putea voi. Și toată voința ei trăia o hotărîre și o voință unică de ceva imposibil, și acel ceva era : să nu se sfîrșească... să mai fie... O voință pe care nici nu și-o cunoștea, care nu mai încăpea în ea, care o speria... Ce să mai fie ?... nu putea desluși... Ceva care se învîrtea fără încetare în ființa ei, un sfredel obscur, o nevoie nelămurită și stăpînitoare. Să fie... El să fie... undeva departe sau aproape... pentru ca curînd sau tîrziu să urmeze, să nu se sfîrșească ceea ce în ea nu se sfîrșise, ci creștea pînă la măsuri pe care nu le putea îndura.

Asta venea, se vede, de acolo că un capriciu al hazar-dului rupsese raporturile lor de miri îndrăgostiți, tocmai în faza cea mai primejdioasă, în criza cea mai delicată. În faza cea bolnavă a iubirii, cînd între ideal și realitate, realitatea face treptat incursia ei tiranică, sfișie închipui-rile cu atingerile ei neliniștite, aduce sufletului participarea

fibrelor și globulelor, amestecînd beția viselor cu gustul dezmiardărilor și, infiltrînd lutului omenesc miasmele nelămurite ale apelor turburate, le captează într-un vârtej strîmt de simțiri care umflă digul fără să se poată revărsa.

Mersul iubirii lor era normal, gradat, ascendent, dar accidentul care îl curmase era barbar și brutal.

Toate lucrurile astea Manuela nu le știa, nu le raționa: de altfel judecata ei era o bară fixă pînă la rupere, care nu avea nici o mlădiere. Cugetul îi era stăpînit de obsesia acelui „vreau și nu se poate”, acelui „s-a sfîrșit și nu vreau”...

În lupta asta uriașe nu avea nici un ajutor. Mîndria ei o oprea să-și asocieze pe acei ce ar fi putut și vrut s-o ajute, și cei din jurul ei erau dușmani. Îi ura ! Îi ura fără margini, implacabil, sălbatic și neputincios. Cu atît mai mult cu cît lupta lor era mută, fără explicații și violențe care ușurează. Ființa ei toată, mersul, figura erau obosite de lupta asta, și ochii și-i simțea sălbateci, zănatici.

Acolo, pe dezordinea naturii întunecate, în armonie cu deznădejdea ei, Manuela își odihni o secundă truda.

Odihna îi fu scurtă. Era în aer ceva apăsător care o înăbușea și pe dînsa. Zărînd la apus nori care se ridicau, simți o mulțumire. Își explicase de multe ori manifestările misterioase ale naturii ei, la fel cu acele ale naturei mari, dar nu putuse încă dovedi bine de ce zilele egale și frumoase ca și lucrurile șese îi făceau rău. Acel nor depărtat, apărui în mijlocul caldului greoi și senin, îi părea parcă o ființă care îi venea în ajutor.

Era întocmai ca sosirea unui om într-un loc pustiu.

Cel sosit putea fi de rasă și limbă străină, nu putea distinge felul în care prezența lui o va ușura, dar existența lui o mulțumea fără să știe de ce. Orice fenomen, cît de mic, care întrerupe imobilitatea naturii are în el ceva mai viu ca viața ei uniformă.

Se întoarse acum pe seară, și sta pe scaunul de trestie pe care, printr-o coincidență trecută apoi la deprindere, se așeza mereu de zece luni de cînd privea jocul aceleiași imagini în oglindă.

Picături largi căzură. Atunci respirația ei anevoioasă fu mai liberă. Încet, cu ezitare, începu să plouă. Ceea ce o înăbușea se risipi, ca și cum se desfăcuse supapa care

ținea durerile ei închise în asfixia propriului lor abur, și acum simțirea ei circula din nou în voie printre suferințe.

Presărate ca și ploaia îi cădeau gîndurile, ca și ea fără vioiciune... Dacă s-ar sfîrși... dacă totuși s-ar sfîrși”...

O furie bruscă ca un vârtej se răscoli în ea. Asta nicio-dată. Era singura ei teamă. Prefera toate suferințele, toate chinurile, sfîrșitului. Viața cloroformată cu care timpul amortește toate xănila omenești o revoltă. Îtesemnarea searbădă care e răzbunarea mediocră a vieții, uitarea care e răzbunarea timpului asupra eternității, îi păreau risul stupid al omului care se despăgubește de lașitatea care-l constrînge în banalitatea traiului, privind batjocoritor și invidios înfrîngerea celor care se avîntă la adîncul lui și se ineacă.

Mila, nevoia vindecării o făgăduia, le nesocotea.

Revolta țipa într-însa, dar nu ar fi putut-o spune prin cuvinte. Tensiunea lăuntrică era imensă.

Deodată o imagine scurtă i se arată într-o lamă de lumină care da la o parte pînza realității — ca în acele feerii cînd îți apare ceva de dincolo de perdeaua decorului.

...Parcă un fiu, unul singur de un singur fel și numai o dată pe lume, ar fi murit, și o mamă l-ar fi plîns.

Era cu neputință să încapă în mamă înțelegere^eă-ki, adevărul fiul nu va mai fi, cum era cu neputință 6a cel ce, încetase de a mai fi să mai trăiască... Și din acest Îndoite și cumplit imposibil, jalea femeii avea ceva necurmat în gemet, care întîi te durea și te-amuțea, pe urmă îți sfîșia auzul, îți rupea inima, apoi te înnebunea și nu-l mai puteai auzi. Mila și chinul pe care ți-l dau acel bocet, acel răcnet care părea că nu se mai poate curma, trebuiau să înceteze.

Era o puternică închipuire^uditivă. Cea vizuală era mai slabă. Abia distingea fcă cop)lul care intrupa această durere era parcă un soldaVră'zut pe un cîmp... oamenii erau o oaste și femeia o suferință parcă prefăcută pentru totdeauna în țipăt. Un astfel de țipăt încît cineva, de-acolo din mulțime, mai presus de milă, înnebunit, ar fi poruncit s-o omoare și numai așa ar fi tăcut... și toate astea ar fi fost într-un fel de tabără.

Decorul abia schițat în ceața minții... sunetele chinuitoare, securea cu care ucideau *femeia* ca să tacă, sclipiseră în lumina unei năluciri de o secundă.

Așa se întrupă revolta ei la gândul că s-ar putea sfârși. De ce oare ? Poate fiindcă sfârșitul e o moarte... Ce fel de ucidere ? Nu înțelegea de ce imaginile funebre se lipeau de gândul sfârșitului.

Poate că acea viziune venea să-i arate că, mai presus de plînsul care nu vrea să se curme, e mila crudă care omoară și salvează.

Sau ce era atunci ?

Afară nu mai era nici un virtej, ploua încet dintr-un nor fără putere și căldura părea udată fără ca aerul să se fi purificat.

Acum Manuela nu mai semăna cu ziua de-afară, ca și cum, pe cînd aici ploua anevoios și liniștit, undeva, aiurea — pe o muchie de continent — s-ar fi dezlănțuit o furtună mare și ea ar fi fost pe locul furtunii.

Se însera încet și nebăgat de seamă din cauza innoraturii. Nu mai avea nici un gând, dar simțea ceva ciudat și dureros : parcă în mijlocul aleii din stînga cineva ar fi ridicat inima ei ca pe un vas de faianță și, azvîrlindu-l tare și de sus, l-ar fi sfărîmat în țîndări. Avea, se vede, o apăsare în partea stîngă a corpului, o dezordine în circulație. Își explică singură senzația. Apoi simți că ceva greu lunecă din ea în jos și o trage și, ca să nu cadă din ea, se apleacă cu precauțiune... și acel ceva care luneca, era inima.

Avea probabil palpitații, turburări cardiace. Se necăjise prea tare. Oamenii nu seamănă unii cu alții ! Iubirea ei și *a* altora... Suferința ei și *a* lor...

Așa te trezești mai tîrziu cu o boală — se gîndea. Îți spune doctorul un nume nou și complicat cu silabe de condamnare.

/ ^ ~ \

Te întreabă și îți explică căjai avut supărări... Și toate suferințele tale, toată lupta[^]-teată viața, tot amorul e conținut în acest cuvînt pedant, în astă distrată sentință medicală.

...Și într-o zi mori!... Tot ce te-a adus acolo reinvie în ceasul acela.

Ai vrea să-l ceri pe acela pentru care mori, oricît ar fi de ciudat să mori pentru un om, oricît ar fi de demult și

de șters timpul de atunci !... Dar alții stau lîngă tine. Pentru ceea ce *a* fost și de care îți aduci în ceasul acela aminte, ai vrea să te ție El de mînă.

Cînd mori, își închipui Manuela, trebuie să vrei să te ție cineva de mînă tare, întocmai cum trebuie să te prindă în mîini cînd vii pe lume, întocmai cum stringi mîinile cui e lîngă tine cînd dai altuia viață pe lume, cum te ține cineva de mînă ca să treci orișice obstacol. Atunci pasiunea care, ca și un izvor termal captat curgea prin ea, i se refugie toată în mîini și îi dăte dorința să ție în palmele ei calde mîinile multor muribunzi pînă se vor răci, ca să le dea astfel supremul ajutor și suprema iluzie *a* unei prezențe.

Ai vrea — dar nu îndrăznești... ți-e rușine să ceri pe altul celor dimprejur, cu tot dreptul tău sacru de ființă care pleacă, de călător...

Cu toate că ești aproape afară din viață, te apasă și te stăpînesc încă, pînă la urmă, legile ei mărunte.

Deschizi buzele și le închizi iar, uscate și mute...

Ai vrea să lași „aceluia” un cuvînt și cei de aproape pîndesc pentru ei ultimul tău cuvînt... și iar un gest de durere îți mișcă gura fără cuyinte. Ai vrea dintr-o dată să spui „tot” ce ai dorit, ce ai avut și n-ai acceptat, minciuna pe care ai fost nevoit s-o primești, adevărul pe care nu l-ai putut mărturisi, planurile, speranțele... Un vâl uriaș, toată viața ta pe care să o spui o dată, înainte de *a* nu putea spune și valul cuvintelor imposibile te înăbușe și îți crispează gura într-un spasm de neputință. Chinul acestui suprem grai mut și ultimele combustii ale trupului istovit sunt acel zbucium al agoniei, care ne sperie.

...Pe urmă o osteneală mare, mare cit *a* fost și energia întreagă a acelei vieți sfîrșite, acea energie pe care ai nimicit-o treptat trăind, o osteneală mare te cuprinde pe tine, în tine, pînă în ultima fibră a trupului. Atunci nu mai vrei nimic fiindcă e zadarnic să mai vrei. Tragi mîna, închizi ochii, te întorci la perete și gura își mișcă abia un ultim desen al cărui zigzag neregulat prins pe hîrtie nu l-ar putea experții hotărî dacă *a* fost un suris sau un geamăt, un regret sau o batjocură.

Așa mori.

Manuela trase pe hirtia pe care o ținea în mină tremurarea unei linii frunte.

Miinile !... își aduse aminte că în copilăria ei, ca să sară un șanț, ca să treacă un pîriu, să urce o coastă de deal, o scară înaltă, refuza — cu temeritate și încredere în ea singură — orice ajutor ; că mai pe urmă, mai sfioasă, miinile îi căutau un sprijin, dar că nu primise totuși pe acele ce se întindeau ; că acum îi atîrnau împovărate de o greutate fierbinte care căuta sprijin !... își mai aduse aminte că se poate totuși suferi dureri mari, strîngînd în miini lemnul unei speteze, trupul unei perne, mila lucrurilor inanimate... sau frîgîndu-ți-le una de alta. Și tot așa n0tr-*i muri...

Dar dacă căldura miinilor tale nu a trecut în viață treptat în âite-**Hiini**, cum ți se pot miinile răci ?

Ale ei erau totdeauna așa de calde, chiar cînd îi era frig, așa de calde în mijlocul palmelor !

Cu toate astea, acum avea osteneala aceea grozavă ca de moarte... Agonia... De unde știa ea cum se moare ? Ca și cum ar fi murit vreodată. Știa ?... parcă văzuse ea oameni murind... și parcă așa se moare, cum crede ea ?

Dar de cite ori mureau, treptat, legăturile dintre ea și oameni — legăturile acelea ale raporturilor mărunte care ne aduc în dreptul unora, apoi îi duc aiurea — de simpatie, de prietenie — așa i se deschidea ei gura din nevoia de a spune... cu buzele apoi iar împreunate peste cuvîntul nepronunțat al neînțelegerii, cu surisul durerii, batjocurii sau dezgustului de tot ce moare pe lume neîmplinit.

Toate morțile mici sunt tipare reduse ale celei mari... De acolo știa !...

Apoi se nemulțumi și mai mult !... Moarte !... moarte !... De la un timp avea mereu imagini posomorite. Ce însemnau ?... Din ce îi veneau ?... Care era legătura lor cu... El ?

Moarte? Adică sfîrșit. Că se va sfîrși!... Altceva nu putea fi... și tocmai asta nu vrea... Manuela nu vrea să se sfîrșească.

XXII

SFÎRȘIT

Era în ziua aceea o lumină mare, deopotrivă, fără soare, fără umbre, stearpă ca aerul bolților uscate, căreia i se zice sepulcrală — cavoul e *cuprinsul* și cadavrul e viața mumificată într-însul.

În Manuela nu erau tonuri, cum nu erau în afară es-tompe și contururi, și sunetul existenței părea un gong răgușit și prelung, o singură notă de barabană.

— Urit azi ! •— zise Alina, trăind în noima inconștientă a zilei.

Nu îi răspunse nimeni. Se uită în jur și nu văzu pe Manuela, cu toate că era acolo în umbra mută a pianului, întins în lumină, asemeni unui catafalc cu strune încleștate ca graiul unui mort.

În mausoleul asta Manuela aștepta un semn, un semn că ceea ce o înconjoară e viață, nu moarte, o umbră pe lumină, care să invie sinistrul neant alb, încremenit.

Se sculă și un zgomot sec îi dezmoști auzul. Oglinda cu minerul de os îi căzuse de pe genunchi.

O ridică. Era spartă. Fără ciocnire, fără stridențe, fără glas, dintr-un punct adînc în marginea ei, porneau, nemărate, dungile mute care îi stricau ovalul pur și clar.

Prin masca asta Manuela privi. Privi cu ochii deschiși tare, cu toată voința vederii adîncită în sticlă și nu văzu înăuntru nimic, nici fața ei, nici reflexul altor lucruri, numai un gol adînc care trăgea ochii ei după dînsul, un pustiu care întorcea privirei ei nimicul lui.

Căută să deslușească ceva în caverna lui informă, orișice, ceva urit — chiar înspăimîntător — care i-ar fi părut mai puțin urit ca haosul acela nedeslușit, dai' mereu i se striveau ochii pe nimicul nesfîrșit.

Împotriva a ceea ce nu se vedea, vroia să vadă ; căută să pună acolo imagini trecute, forme prezente, căută o dorință viitoare, dar ochii semănau acum cu ai ochilor muiați mereu într-un băltoc cenușiu de beznă eternă.

Atunci nu știu ce e mai tare, frică sau desperare, și scăpă din miini oglinda cu miner, care, pe covor, își sună mat durerea repetată a acelorași țândări.

Alina intră iar.

— Ce urît e azi, zise — ca un ecou al unei conştiinţe depărtate.

Văzu pe Manuela :

— Ai spart oglinda. E semn rău !

Manuela sta acum în faţa Semnului. îl dobîndise şi nu mai vroia să primească. Dincolo de fundul cenuşiu al cristalului, căuta parcă să ajungă peste marginile vederii, pînă dincolo de semne.

Puse încet ovalul adormit al oglinzii cu miner de os, pe abanosul clavierului, ca o cruce pe sicriu.

Nemaiavînd ce oglindi în jucăria spartă, i se păru că nu are ce mai cerceta în oglinda sufletului.

Atunci femeia fără de oglindă, cu o privire stîngace, nouă, păienjenită, străină, se uită împrejur.

N O T E

A P E   A D I N C I

Volumul *Ape adinei* s-a publicat pentru prima oară în anul 1919, la Editura Librăriei Alcalay & Co., București, 215 pagini.

Această primă ediție, scoasă din îndemnurile și cu sprijinul electiv al prietenilor de la Iași, de la revista *Viața românească*, poartă două dedicații; prima este adresată celor de la *Viața românească* : „Cenaclului literar *Viața românească* îi închin cartea mea dintii” ; cealaltă: „Tatei și memoriei mamei, tot ce am lucrat și voi mai lucra”. Volumul însumează : *Marea, Dorința, Vis de femeie, Sephora, O pasăre, Femei, între ele*.

Ediția a doua din *Ape adinei* apare la Editura „Cultura Națională”, București, în anul 1923, 241 de pagini, cu același sumar. Această ediție păstrează doar ultima dedicație („Tatei și memoriei mamei, tot ce am lucrat și voi mai lucra”). A dispărut așadar dedicația către cenaclul *Vieții românești*. (între timp autoarea devenise membră a cenaclului de la București, *Sburătorul*, și colaboratoare activă a revistei lui Eugen Lovinescu.)

O a treia ediție a *Apelor adinei* a apărut în colecția „Biblioteca pentru toți”, numerele 1443—1445, probabil în 1936 (anul intrării volumului în fondul de cărți al Bibliotecii Academiei fiind 1937), 196 pagini ; păstrează doar prima și ultima bucată din sumarul edițiilor precedente (*Marea, Femei, între ele*).

Ediția de față reproduce textul ultimei ediții (ed. a III-a, din „Biblioteca pentru toți”, pentru *Marea și Femei, între ele*; ed. a II-a, de la „Cultura Națională”, pentru *Dorința, Vis de femeie, Sephora, O pasăre*) comparat cu edițiile anterioare.

E foarte probabil ca cea dintii ediție să fi apărut chiar la finele anului 1918 într-un prim tiraj. Aflăm dintr-o epistolă a scriitoarei către G. Ibrăileanu, din 17 oct. 1918, că o bună prietenă îi comunicase prin scris că : „*m-a citit*, ba chiar că la Alcalay nu mai avea în ziua aceea” nici un exemplar. Dintr-o altă scrisoare, din noiembrie 1918, constatăm că Hortensia Papadat-Bengescu se afla în posesia volumului său de debut, comentind modul cum apăruse, găsindu-l „inelegant”; iar în 18 decembrie 1918 îi expedia lui G. Ibrăileanu un exemplar cu dedicația : „Vă trimit volumul meu cu câteva cuvinte care exprimă slab și stingaci ce vă datoresc și ce simt ca recunoștință pentru d-ta. A apărut când nu mă imai gindeam la el fără să-l văd decit după un timp, fiind scutită și de stinjenirea și de mulțumirea primei impresii.” Tot din aceeași sursă aflăm că volumul ar fi apărut într-un tiraj de 2 000 exemplare. „Nu e nici luxoasă, nici frumoasă, dar e sobră și serioasă și hirtia dobândită prin *stăruința lui Top* (Topîrceanu, *n.n.*), ca și corectura, opera lui, sunt excepționale. Eu sunt mulțumită că a apărut, ca să scap de ideea care mă obseda că voi fi un scriitor postum” (din volumul *Scrisori către Ibrăileanu*, E.P.L., 1966, București, ediție îngrijită de M. Bordeianu, Gr. Botez I. Lăzărescu, Dan Mănuță, Al. Teodorescu).

Proiectat încă din anul 1916, la sugestia și cu sprijinul efectiv al lui G. Ibrăileanu și G. Topîrceanu, volumul *Ape adînci* a provocat autoarei o reală bucurie. După debutul în revista *Viața românească*, debutul editorial îi produce îngrijorări dar și gânduri salutare care o scot din climatul moral apăsător al Focșanilor, oraș de unde vroia să evadeze, unde a scris toate cărțile de început pe care le grupăm în acest prim volum de *Opere*.

„Invîrtesc în minte *Viziune, Marea, Dorința, Vis de femeie, Sephora, Un crin în comedia umană, O pasăre, Femei, între ele, Don Juan*, și nu am nici o idee”, aflăm dintr-o scrisoare din 20 iulie 1916, adresată tot lui G. Ibrăileanu, la Neamț.

Datorită sfaturilor celor doi prieteni de la Iași, autoarea renunță la *Viziune, Un crin în comedia umană, Don Juan*. Și-a impus însă punctul de vedere în ceea ce privește ordinea bucăților în volum, fiindcă a început cu *Marea*, așa cum dorea : „și să încep cu *Marea*, cu ceva mai consistent, ca să nu se creadă că e un volum de schițe mici” (din *Scrisori către Ibrăileanu*, p. 52).

Cartea s-a bucurat de comentariile binevoitoare ale criticii. Primul cronicar al *Apelor adînci* a fost G. Ibrăileanu, care a prezentat favorabil cartea : „Ca toți artiștii adevărați ea nu cruță pe nimene și nu se cruță nici pe sine. Ea se împrumută toată operei sale cu un eroism literar care este unul din farmecele și unul din aspectele impunătoare ale *Apelor adînci*.” Comentariul a apărut în *Însemnări literare*, nr. 1, din 2 februarie 1919, p. 15—17, fiind apoi inclus în volumul *Note și impresii*, Editura „Viața Românească”, Iași, 1929. Ibrăileanu a sesizat cel dintii originalitatea operei, caracterul nou, deosebit, al scrisului bengescian : „într-adevăr, numai cine are o personalitate puternică se poate sustrage de la influența modelelor, adică a literaturii curente.” (*Note și impresii*, Iași, 1920, p. 202). În ceea ce privește capacitatea enormă de a cobori pe firul analizei în subteranele ființei, criticul remarcă : „Nu există un alt scriitor care să epuizeze cu atîta neconținută noutate materia unui subiect. Bucăți ca *Marea* sau ca *Femei, între ele* sînt lucrări de miniatură, executate pe dimensiuni de frescă. Este drept că uneori simți nevoia să te înarmezi cu o lupă ca să poți distinge bine contururile — atît de mult se îmbulzesc impresiile și nuanțele, căci d-na Hortensia Papadat-Bengescu nu are senzații simple de la lucruri, are mănunchiuri de senzații” (*Idem*, p. 204).

Aprecierea prietenului și îndrumătorului ei prilejuiește scriitoarei o impresie dintre cele mai puternice : „Mi-ai dat cea mai înaltă emoție pe care am simțit-o... M-ai făcut să plîng... Alături de *marea valoare a opiniei în sine*, venind cea dintii, există și o prioritate a ei. Dar ceea ce, în această întietate, mi-a făcut o indicibilă bucurie personală e că, atingînd cel dintii lucrarea mea, acum mi se pare că toate miinile celelalte nu mă vor mai atinge direct...” (*Scrisori către Ibrăileanu*, p. 81—82).

S-a publicat mai întâi în revista *Viața românească*, la Iași, în trei numere succesive, cu subtitlul *Din scrisorile unei necunoscute*, după cum urmează : V.R., VIII, nr. 11—12, noiembrie-decembrie 1913, p. 275—291 ; IX, nr. 1, ianuarie 1914, p. 33—48 și nr. 2, februarie 1914, p. 161—179. Scriere cu ecouri autobiografice — în sensul ogîndirii unei stări de spirit similare cu aceea încercată de eroina ce caută un refugiu din marasmul cotidianului sufocant, într-o scrisoare din 6 noiembrie 1919, H. P. Bengescu vorbește despre criza sufletească încercată atunci cînd elabora *Marea*: „Ce e mai plicticos ca faptele e întîlnirea neplăcută cu ostilitatea vieții, cu parcimonia și antipatia ei. Eu nu am putut sta niciodată unde am simțit adversitate, și deocamdată acest loc e viața. Departe de mine idei «fatale». Prin criza asta am trecut odată la adine cînd am notat *Marea*. Acum nu mai e primejdie. Boalele mari dau imunitate.”

1. Decalcuri din limba franceză întîlnim foarte multe, mai ales în primele scrieri ale Hortensiei Papadat-Bengescu, datorate desigur spontaneității în exprimare dar și nesupravegherii stilistice, pe bună dreptate criticate de Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu sau Felix Aderca, acesta din urmă făcînd parte dintre entuziaștii admiratori ai scriitoarei, dar nu și de Eugen Lovinescu, prietenul său de mai tîrziu. Lovinescu nu o corecta, așa cum își permiteau citeodată amicii de la *Viața românească*. Aci „a avea îndemn” traduce pe: „avoir envie de...”; la fel: „bine născută”, pe „bien nee”, „a lua băi” („prendre des bains”), ca și: „Jumătate de lumină” („un demi-lumière”), „a se ucide” („se faire tuer”) etc.

2. în cazul de față cu sensul de „prisosință”; în altă parte se folosește „imens” pentru „imensitate”, în expresia „imens de simțiri”.

3. Evidentă aluzie la propria copilărie, pe care o va relua multj ani mai tîrziu (în 1937), atunci cînd, la invitația lui G. Călinescu, va scrie o *Autobiografie* sobră pentru revista *Capricorn*. Dar cum revista își suspendă apariția, criticul o va publica în

două numere consecutive din *Adevărul literar și artistic* (an. XVIII, nr. 866, 867, din 11 și 18 iulie 1937). O copilărie singuratecă, de copil cuminte, fără alte prietenii decît numai aceea prețioasă și tăcută a cărților, a slovei scrise: „Eram un copil cuminte”... sau: „Domeniul acelei fronde era al visurilor treze, al poveștilor ce treceau cutezătoare dincolo de casă și oraș, undeva departe; domeniu în care vagadondam neostenit pe un scăunel mic, vopsit cenușiu, ce-mi amintesc bine.”

4. De reținut că motivele, imaginile se reiau, se repetă, Pornind de la aceeași imagine a unui copil frumos jucîndu-se pe plajă, a scris Hortensia Papadat-Bengescu prima sa bucată literară, *Viziune*, publicată în revista de la Iași, *Viața românească* (VII, nr. 1, ianuarie 1913, p. 44—46). Era semnată cu timiditate: Hortensia P. B. În același număr, la rubrica *Note pe marginea cărților*, scriitoarea mai publica un articol despre Marcel Prevost, semnat cu inițiale.

Fiindcă scriitoarea n-a inclus bucata *Viziune* în volumul *Ape adinei*, n-am inoluș-o în sumarul ediției de față. Dar pentru că este o schiță cu reale calități literare, ne-am permis s-o facem cunoscută publicînd-o mai jos:

Viziune

**„Ne robesc sufletul și trupul,
ne încātușează faptele, ne pîn-
desc gîndurile, dar stăpînirea lor
se oprește la porțile visului”.**

Mi s-a părut? sau mi-ai cerut încet să-ți spun un basm de iubire... Visam! Departe, imarea părea ca o lespede albastră, nisipul era cald și pustiu. Nu era nimeni... și deodată s-a întrupat un co.ilaș, un băiețel cu plete încîrligate.

Se juca, făcînd să sclipească pe rînd scoicile la licărirea soarelui.

Copiii frumoși îmi plac !... Adinioarea copidul se juca singur, acum, alături de el, îngenunchată în nisip, o umbră albă se apleacă... Cînd sclipirea razei care o cuprinde se face mai vie, aceea care mîngîie copilul pare că-mi seamănă...

Se uită imult și dulce la el, dezmiardă ușor cu mâinile, și ochii ei par grei de o dragoste caldă, când cercetează obrazul mititelului. Pe frunte părul îi era dat Ha o parte, un colț sclipea din pielea lui albă — și, încet, cum ar fi lipit buzele pe o icoană, acolo între buclele aurii l-a sărutat...

Visam... Din ce în ce ceața se ridica și grupul biblic pe nisipul pustiu se lumina mai limpede: o femeie și un copil...

El a pus gingaș mânușitele pe după gitul ei și ea l-a prins strins în brațe și nebunește l-a sărutat. Era un copilăș ce se juca cu scoici pe marginea mării și o femeie care, de drăgălaș, îl dezmiarda. Un moment de viață fragedă — un tablou ce licărea în lumina soarelui. În fund se desfășura pinza mării...

Visam... și pare că era mai mult decât atât, fiindcă vedeam trecând, în unde calde și dragul sărutării, și în adâncul umbrei vedeam cum inima îi bătea repede; curgea printr-însa un foc dulce în valuri mai încete și mai iuți... părea că pe fruntea micuțului, în îmbrățișarea lui strinsă, ar fi sărutat întreaga fericire a lumii...

Visam...

Deodată un bărbat veni repede spre copil și îl luă de mână. Era tatăl, și poate de mult, cu grijă, SI căuta. Femeia desfăcu anevoie strânsa îmbrățișare; înlăuntrul ei vedeam undele de simțire cum aleargă mai furtunoase, cum se zbat și se lovesc fierbinți una de alta. Pe față avea un suris șters și — cu cuvinte de acele ce se vorbesc în lumea trează și care nu sunt decât o perdea mincinoasă așternută pe simțirile noastre — împinse cătră străin copilul, care-i trimise cu minușita lui mică o sărutare și, sărind zglobiu de mână tatălui, se depărta ușor.

Era numai un copil ce se juca pe marginea mării, o trecătoare care văzându-l gingaș l-a îmbrățișat, un tată care, în miezul zilei, venea să-și ia copilul.

În jocul de raze vii, vedenia cu încetul se ștergea, umbra albă a femeii se topise, dar împrejurul ei încă se mai zbăteau undele de iubire ca niște păsărele calde. Copilul încet se pierdea într-o boare de umbră, și abia am mai avut timp să zăresc un colț din fruntea albă a bărbatului, ce semăna cu acela pe care mai înainte se pusese așa de adânc și dulce buzele ei.

...Visasem. Vedenia pierise, dar nu am deschis ochii pe urtenia lucrurilor, și mă gîndeam. Cîți nu caută în stringeri pătimașe, în iubiri rafinate, să smulgă unul de pe trupul celui alt scinteia dragostei; ei se obosesc în înlănțuiri nebune și nu pot cuprinde în ele nimic decît dezgust și sațiu. Iar eu, privind la grupul de pe marginea mării, simțisem palpitînd toată voluptatea iubirii...

Cine mi-ar putea spune? Poate acel om trecuse odată în drumul acelei femei și ființa lui trezise într-însa Vreun amor ceresc și imposibil. Îl privise — și ochii ei păreau mii de ochi care ardeau și în care trăsăturile scumpe se înfîgeau adînc, ca și cum prin ochii fără fund ajungeau la inimă și o topeau. Era un om ca și alții și poate multora chipul lui nu le va fi spus nimic. Din ce adîncimi misterioase îi venea ei acea atracție nebună? Când rîdea, un rîs copilăros și leneș, glasul lui trezea într-însa toate cîntecele închise și răsuna ca coardele atinse în tot trupul ei, dîndu-i o simțire și dulce și obositoare, care o durea, și de care durere nu ar fi vrut să se despartă niciodată. Avea un colț de frunte de pe care ridica părul cu o mișcare înceată a miinii, și gestul lui trăgea într-însa ca o diră de fericire și de foc.

Era un colț al gurii, și-i părea că ar fi murit înainte de a-l săruta, dar că nici n-ar fi fost ceva mai nesfârșit de dulce. Și zeci de alte femei îl sărutase cu buze calde sau reci, cucernice sau mincinoase, buze de amantă, de soră, de soție, de copil. A fi a lui — de tot? Poate era ușor lucru pe lume, dar ei îi era cu neputință — și nici ademenirea unei mai mari ispite nu-și putea închipui.

La încrucișarea unui drum, unul pe lingă altul trecuse de abia atingîndu-și mîna, și a ei rămăsese arsă. Atît fusese — un gust nebun de dînsul a tuturilor simțirilor ce dau viață și trupului și sufletului. Un dor, o dorință — și apoi cu încetul, deasupra lor, uitarea. Și niciodată nu aveau să fie unul pentru altul mai mult. Mai tîrziu, pe fruntea copilului, între bucle, zărise colțul ispitei — și fusese îmbrățișarea pe care, în unde divine, o văzusem trecînd.

Amintirea unei dorinți — voluptate amară și sfîntă ce nu se intrupează — vis de amor, mai dulce decît toate amorurile împlinite.

DORINȚA

A fost publicată pentru prima oară în revista *Viața românească*, VII, nr. 4, aprilie, din anul 1913.

Inclusă în sumarul revistei după traducerea lui St. O. Iosif din Shakespeare: *Visul unei nopți de vară*. În același număr apare și poemul *Șerpui* de Alice Călugăru. Așadar, vecinătăți plăcute, fapt care arată că (scriitoarea se bucura de prestigiu la cunoscuta revistă de la Iași, ba chiar de **un** regim preferențial. *Dorința* e o scriere cam singulară în peisajul literar bengescian. Nu ca formulă artistică, fiindcă și aici întâlnim revărsarea abundentă a unui lirism impetuos; dar ca idee. Se poate ca scriitoarea să fi răspuns unui îndemn al lui Ibrăileanu, ori să fi încercat să se încadreze „tematic” idealurilor naționale ale revistei? Posibil. Oricum, *Dorința* este un poem diferit de tot ceea ce întâlnim de obicei în scrisul autoarei la această dată. Un poem ce respiră un înălțător și fierbinte patriotism. Elogiul codrului este elogiul adus poporului român (pe care de altfel l-am întâlnit accidental și în *Marea*, în paginile închinete ciobanului anonim, semănând la chip cu Făt-Frumos), cu care H. P. Bengescu se simțea solidară prin naștere și tradiție. Aici perioada e lungă, maiestuoasă, frazele se înșiruie într-o simetrie perfectă, fără stângăcii (dacă excludem cacofoniile), codrul simbolizând perpetuitatea neamului, dar, pe plan universal, a vieții înseși. Bucata nu a fost comentată de critici, deși e una dintre paginile cele mai frumoase ale scriitoarei.

VIS DE FEMEIE

S-a publicat mai întâi în *Viața românească*, VII, numerele 7 și 6, iulie-august 1913, p. 75—79, semnată: Hortensia P. Bengescu. În ordinea publicării în revista de la Iași, de către scriitoare, a treia colaborare, după *Viziune* și *Dorința*.

1. Acest miraj neînțeles al unui tablou de femeie va reveni, amplificat și mult mai nuanțat, mai târziu, în bucata intitulată: *Rochia miresii*, publicată în, *Revista Fundațiilor*, III, numerele: 11 și 12 (noiembrie și decembrie) din 1936.

Aci e doar motivul trecător al magiei unui chip de pe pinză, care va constitui acolo însuși axul nuvelei, misteriosul tablou al unei prințese declanșând dușmăniile neînțelese, comportamente bizare la cei care privesc tabloul.

SEPHORA

Publicată pentru prima oară în *Viața românească*, IX, nr. 10—12, octombrie-decembrie 1914, p. 5—12.

Narațiunea pare să fie scrisă pe la începutul anului 1914, deoarece scriitoarea amintește de ea în două scrisori adresate lui Ibrăileanu. Prima dată, în 5 ianuarie 1914, mărturisea: „ambitiția violentă de a încerca și eu să fac ceva care să vă placă, m-a preocupat mult ideea asta și am așternut o schiță, un mic portret pe vreo două pagini” (*Scrisori către Ibrăileanu*, p. 31). O lună mai târziu, într-o lungă scrisoare către critic, fraza reapare reformulată ceva mai stăpinit, *Sephora* fiind recomandată de creatoarea ei ca: „un portret de femeie după natură — *Sephora* — scurt, și nici acela gata de **tot**” (*Idem*, p. 37). **Intr-o** altă scrisoare către același, din octombrie, anul 1914, este din nou vorba de *Sephora*: „Găsesc într-un sertar câteva pagini — un portret — gata încă din februarie trecut... Și mai departe: „Acest portret e scris aproape dintr-odată”; apoi mult timp chinuit pentru un și mai mult sau mai puțin, în vederea realizării asemănării, nu numai prin descriere, ci și prin tonalități și construcții, recitit după intervale lungi, apoi uitat într-un sertar, și asupra căruia acum aș avea imbold să mă întind cu complezență pe pagini lungi, la care ați asculta cu indulgența cuiva care cunoaște izolările acestei meserii”...

Sephora este însă un portret cu implicații mai largi, vădind acuitatea observației sociale; după cum în *Dorința* aveam schița psihologică a unui sentiment civic, în *Sephora*, Hortensia Papadat-Bengescu se hazardază, nu fără succes, în portretizări ample, *Sephora* fiind doar pretextul — și nu rareori cugetarea este de o precizie și o adâncime care prevestesc amplele tablouri social-psihologice de mai târziu.

A fost publicată mai întâi în revista ieșeană *Versuri și proză*, IV, nr. 11, din 17 octombrie 1915.

1. Și aici, ca și în alte pagini inspirate ale acestui prim volum, scriitoarea găsește, cred, minunate caracterizări ale propriilor scrieri din perioada de început. Acest paragraf poate fi interpretat ca o autocaracterizare exactă a stării de spirit care a generat aceste partituri poematice, expresie a aceluși „dor de ducă” nestins, a evaziunii dintr-un univers meschin.

Simbolistica este transparentă, cînd autoarea scrie: „dar pasărea captivă a sufletului ei, pe veci întemnițată, zbură numai cu dorul departe, peste văzduhuri, spre lumea nesfîrșită care se întindea dincolo de fereastra odăii”...

2. În bucățile acestui volum de debut, H. P. Bengescu utilizează frecvent date mitologice ori din *Biblie*. Alături de elfi și undine, apar însă și unele credințe populare românești (în *Marea, A căzut o stea* etc.). Fapt explicabil într-o proză cu caracter mai mult confesiv și poematic. Este și acesta un mod de evadare salvatoare din cotidianul îngust, impus de împrejurări, în lumea lecturilor și a fanteziei. Există însă o mare deosebire între această proză subiectivă și aceea scrisă de H. P. Bengescu cu un deceniu mai târziu, cînd observația realist-lucidă ia locul lamentelor, iar comparația; metafora, nu mai are nevoie de podoabe mitologice, cînd livrescul dispăre, alungat de preaplinul realității.

Apare în trei numere succesive în *Viața românească* (an. X), după cum urmează:

nr. 7-9, iulie-septembrie 1915, p. 26-38;

nr. 10-12, octombrie-decembrie 1915, p. 28-48;

nr. 1-3, ianuarie-martie 1916, p. 5-27.

Presupunem că această bucată amplă a fost concepută în anul 1914, căci scriitoarea anunța pe Ibrăileanu, într-o scrisoare de la 10 octombrie: „Am în curs niște *Feminități*, cărora le vom găsi titlul împreună”.

• În aceste pagini, spiritul de observare lucidă, uneori sarcastică, a realității excelează, prefigurînd pe marea romancieră de mai târziu. Diversitatea de tipuri sau moduri de a privi realitatea, de unghiuri de vedere, fac din această bucată un mic roman modern, bazat pe tehnica rememorării.

1. Ultima frază a paragrafului o vom reîntîlni sub diferite alte formulări în scrierile autobiografice, ca și în amintita *Autobiografie* din *Adevărul literar și artistic*, precum și în interviurile date diferitelor reviste.

2. Aici cu sensul de „acoperișurile caselor”, dar nu o dată H. P. Bengescu folosește un cuvînt cu un sens impropriu limbii române.

3. Imaginea sugestivă a „aleii cu ochi”, a „drumului cu ochi”, a „covoarelor cu ochi” ne trimite involuntar cu gîndul la tablourile lui Țuculescu, plămuite mult mai târziu, prin cine știe ce ciudată coincidență a inspirației artistice.

4. De aceeași boală suferă și Bianca Porporata, și Manuela, și Adriana, toate eroinele scrierilor de început ale Hortensiei Papadat-Bengescu, consumîndu-se neputincioase într-un mediu provincial anost, plicticos, pe care scriitoarea l-a detestat și l-a încondeiat cu ciudă și în corespondența către prieteni. Mărturie stau toate scrisorile adresate lui Ibrăileanu din Focșani, în care orașul de provincie este urît, hîd aproape. „E foarte urît..” începe o frază, sau: „Simțeam nevoia să strig, atît mă înăbușea urîtul; tocmai ieșea din librărie băiatul, vînzătorul care, cînd lipsește, ieși fără să cumperi de 10 bani penițe, spunînd că treci mai târziu. I-am spus din treacăt: «Ai văzut, domnule, ceva mai urît ca tîrgul ăsta ?», și m-am ușurat” (*Scrisori către Ibrăileanu*, p. 33-34).

5. E vorba, desigur, de luna mai.

6. Scriitoarea, ca orice mare creator, era conștientă de valoarea, de originalitatea scrisului său, pe care G. Ibrăileanu a relevat-o cel dintîi în cronică sa. H. P. Bengescu era primul scriitor român care scotocea străfundurile sufletului, scoțînd la lumină cu mult curaj Ridurile cele mai ascunse, obsesiile „din subteranele ființei”, după o expresie sugestivă care-i aparține.

7. Acest „franc displăcut, corectat de ceva franc simpatîc”, ținuta, vorba, gestul, precum și gustul pentru genul băiețos, ne

amintesc de feminista Nory din romanul *Rădăcini*, cu care Mary se aseamănă.

8. Mamina, astfel descrisă, e o schiță a Biancăi Porporata, o variantă a acesteia, „obosită de durerile dinăuntru”, „cu timpul încet și nesăturat (!), cu mișcări încete și armonioase”. Ca și Porporata, Mamina e îndrăgostită de „mina frumoasă pe care o miști cu o așa lenevoasă armonie de gesturi” și o primă ipostază a narcisismului Manuelei, care se admiră îndelung în oglindă, ascunzându-se, toate trei, de ele însele și „de viață pe stilpii reci ai refuzului”.

9. Este un nume drag scriitoarei, aparținând unei străbunice. Numele cu care autoarea își semna unele poeme din caietul de poeme franceze, rămas inedit pînă azi. Cred că tot de la acest nume derivă și *Alisia*.

10. Oroarea de infirmitatea umană, de aspectele morbide, revine ca un laitmotiv în proza bengesciană. O aflăm în piesa *Bătrînul* (Codea), în *Romanul Adrianei*, în ciclul Hallipilor, alături de ideea degenerescentei, decurgînd dintr-o rasă firavă, dintr-o noblețe cu sîngele subțiat, anemic.

LUI DON JUAN, ÎN ETERNITATE...

Cel de al doilea volum al Hortensiei Papadat-Bengescu se publică întîi sub titlul *Sfinxul*, la Editura „Alcalay”, București, 1920, reunind laolaltă *Lui Don Juan în Eternitate*, *Pe cine a iubit Alisia* ?, *Romanul Adrianei*.

Cu același sumar apare ediția a doua la Editura „Alcalay”, București, în 1926, purtînd titlul cam lung al primei bucăți : *Lui Don Juan în Eternitate, îi scrie Bianca Porporata*.

Volumul s-a bucurat de o primire caldă în presa literară a vremii, remarcat și de vechii prieteni de la *Viața românească*, cit și de cei mai noi (scriitoarea începuse, cu un an înainte, colaborarea asiduă la *Sburătorul*).

Condeie critice proaspete se pleacă admirativ asupra scrisului „nou” al prozatoarei. Printre aceștia, Tudor Vianu, într-un articol pe marginea *Sfinxului*, apărut în *Sburătorul* (II, nr. 23, 16 octombrie 1920), elogia *Scrisorile Biancăi*... neascunzîndu-și însă nedumerirea față de insuficienta organizare a materiei artistice.

Și aici, tînărul (pe atunci) critic era de acord cu Ibrăileanu, dar unele accente erau puse pe un ton mai categoric :

„Unde sînt însă în opera d-nei Hortensia Papadat-Bengescu eroii și faptele lor ? Scriitoarea noastră nu înfățișează niciodată voințe și niciodată nu redă fapte. Ea nu e nuvelistă și nici romancieră”, conchizînd că aci „e o analiză de motive subconștiente” și că „atenția scriitoarei se apleacă spre explorarea mai cu seamă a unor dispoziții sufletești”. În același timp însă, G. Topîrceanu, în cronica sa din *Viața românească* (nr. 7, 1920, p. 179), remarcă pe bună dreptate că : „În opera d-nei Papadat-Bengescu e prea mult lirism pentru un prozator, prea multă analiză pentru un poet”. Revelînd verva, „finețea de simțire și de limbaj”, G. Topîrceanu (ca și Ibrăileanu, iar, mai apoi, E. Lovinescu) sublinia în cronica amintită originalitatea literaturii bengesciene : „Nici unul dintre scriitorii noștri nu are în așa grad curajul de a spune orice și talentul de a învălui totul în grația expresiilor alese, fără să lovească nici o susceptibilitate”.

La cronica literară din *Sburătorul* (II, nr. 11 din 24 iulie 1920), M. Iorgulescu opina și el asupra originalității operei scriitoarei : „La noi d-na Papadat-Bengescu reprezintă literatura specific feminină : o notă de distincție, de ceva rar și neobicinuit în prea masculina noastră literatură. Din acest punct de vedere, *Sfinxul*, ultimul d-sale volum, e caracteristic”. Remarcînd că „la nici unul din scriitorii noștri nu se întîlnește o mai puternică viață interioară”, M. Iorgulescu era de părere că „intelectualitatea rafinată și sufletul nou adecuat la nevoile ei superioare sunt cele două caractere distinctive ale *Sfinxului*, ca și ale operelor cari l-au precedat”.

La reeditarea acestui volum, în 1926, revista *Sburătorul* publică două articole semnate de doi dintre admiratorii scrisului ei : Anton Holban și Tudor Șoimaru. Contextul în care este reluat în discuție acest al doilea volum al scriitoarei (căreia la ora aceea îi apăruse primul roman al ciclului Hallipa, *Fecioarele despletite*) este unul mai mult decît măgulitor : se discută despre volumul apărut în 1920 — și mai ales despre *Scrisorile Biancăi*, publicate în reviste încă din 1916 — ca despre un volum ce se înscria în traiectoria modernismului în literatura română, ba mai mult, *Sfinxul* era o primă și evidentă dovadă a acestei noi maniere.

La rubrica *Viața cărților* din amintita revistă (*Sburătorul*, IV, nr. 4, iunie 1926) Anton Holban afirma cu un entuziasm admirativ care nu admitea replică: „Peste toată literatura modernă, la noi, de la început și pînă la urmă, se desfășoară personalitatea complexă a d-nei Hortensia P. Bengescu. Asemănări multe — imagini, îndrăzneli, gusturi — și diferențieri caracteristice, care o scot din cadrul unei actualități: darul creației, pe care alți scriitori moderniști nu-l au”. Și tot fără a admite replică, afirmația că: *Sfinxul* ne demonstrează totuși o evoluție”, deși apăruse după *Fecioarele despletite*: „Cu toată preferința răspicată pentru *Fecioarele...*, *Don Juan* adusese o noutate mult mai mare”.

Dar oare entuziasmul frenetic al tinărului Holban se deosebește prin ceva (decît doar prin nuanța categorică a expresiei) de admirativele cuvinte ale lui Ibrăileanu, care încă la recenzarea *Apelor adinei* regreta absența din volum a *Scrisorilor*, numindu-le „...strigătele de o tragică pasiune ale acelei Didone moderne și analiste care este Porporata, eroina din *Scrisori către Don Juan*, din nefericire absente din volum”? Sau se deosebește de exclamația admirativă a lui Topîrceanu din acea scrisoare (datată 20 april 1916), trimisă la Focșani scriitoarei, în care îi spunea: „Dar am recitat apoi *Scrisorile Biancâi Porporata* și în fața frumuseților noi și neobservate pe care le-am descoperit acolo, am rămas în dubiu: care e mai frumoasă?... Primele două scrisori către Juan, pe care le re-recitii acum, sunt o minune” (scrisoare aflată în posesia d-nei Stamatiade).

Așadar *Sfinxul* marca definitiva consacrare în cercuri literare importante.

Ediția de față reproduce textul ediției a doua (1926), respectînd corecturile autoarei pe un exemplar aflat în posesia familiei. Corecturi uneori notabile, care înlătură unele cacofonii sau neglijențe, sau aduc precizări utile în planul interpretativ.

LUI DON JUAN, ÎN ETERNITATE, II SCRIE BIANCA PORPORATA

S-a publicat pentru prima oară în revista *Viața românească*, XI, nr. 4, april-mai 1916, p. 129—156. În revista ieșeană nu apare capitolul al 74ea, avînd motto-ul „Ca o signoră mascată”; capi-

tolul a fost înlocuit cu puncte de suspensie. Va apărea însă în *Sburătorul*, trei ani mai târziu (*Sburătorul*, I, nr. 37, din 27 decembrie, 1919, p. 244—248), cu o notă în josul paginii, care anunță: „Publicăm această scrisoare inedită din ciclul *Scrisori către Don Juan*, cari au apărut în *Viața românească*, din 1916”.

În volum (ambele ediții), la sfîrșitul scrisorilor se datează: „Mai 1915—Mai 1916”. Așadar *Scrisorile* par să fi avut o lungă perioadă de elaborare, probabil și din cauza aceasta scriitoarea a ținut să menționeze faptul. Sînt ani de tînjire în același Focșani ncroios și anost, în care singurele bucurii sînt rarele scrisori de la prieteni ca Ibrăileanu^ Topîrceanu, o șezătoare literară, o vizită fugară a unui prieten — același Topîrceanu — sau scrisorile către un adresant imaginar, deoarece forma epistolară era, după mărturisirea scriitoarei, forma preferată „acea forma de scris foarte favorită (sic !), fiindcă cea mai directă, formă epistolară” (*Scrisori către Ibrăileanu*, p. 57). Preferința recunoscută și peste ani, odată cu recunoașterea acelei stări de nemulțumire acută, încercată în fața mediului provincial, într-o scrisoare către I. Negoîtescu (din 18 martie 1942), publicată în *Familia*, seria a V-a, an. 5 (106), nr. 6, 7, iunie-iulie 1969: „Da, în adevăr sunt o impenitentă epistolieră, mai ales, am fost — pe cînd trăiam în provincie și, nemulțumită de debușul prietinelor și colegilor, scriam chiar lui Don Juan în Eternitate tot ce-mi da prin minte”.

Este, de fapt, ultima substanțială colaborare la revista lui Ibrăileanu, fiindcă după *Scrisori*, Hortensia Papadat-Bengescu nu mai publică decît un fragment din *Femeia în fața oglinzei*, în 1916, apoi o tăcere de patru ani (pînă în 1920), în care timp scriitoarea publică intens la *Sburătorul*.

1. Grijă pentru localizări nu se arată prea consecventă la scriitoarea noastră, aici, ca și în piesele de teatru (elaborate cam în aceeași vreme). Vorbînd despre Catalonia, revine pe melea-gurile Mării Negre... Poate nu e chiar inconsecvență, ci numai o ironie, fiindcă acel „cărmei”, în care este închisă și păzită Bianca, seamănă uneori atît de bine cu urbea prăfoasă a Focșanilor, cu toate acele duene ad-hoc !

2. Evident o neglijență, topazul fiind galben.

3. Nu ni se pare hazardat să afirmăm că acest portret este ...un autoportret; l-am putut reconstitui noi înșine prin intermediul unei fotografii care o înfățișează pe H. P. Bengescu copil, fotografie reproducă în monografia lui V. Ciobanu și în ediția de față.

4. Obsesia lunii este reluată în *Autobiografia* publicată în *Adevărul literar și artistic* (an. XVIII, 1937, nr. 866 și 867, din 11 și 18 iulie): „pe nopțile de lună plină, sunt vegheri interzise în fața ferestrei prin care, cu câteva prietene, fixăm astrul pînă la măsura unei migrene, aproape a unei stări hipnotice. De la câteva afiliate benevole epidemia se întinde la tot dormitorul”.

5. Cuvinte ca: „laviță”, „culă”, „coturne”, „hlamă”, „broboadă”, „lăicer”, „tină” etc. trădează descendența moldovenească a îndrăzneței Donna Bianca Porporata, ca, de altminteri, și a peisajului, unde elementele medievale sînt pe alocuri estompate ds cele românești-rurale.

6. E aici o transpunere în viziune proprie a *Luceafărului* eminescian — poate chiar o replică, dar fără disprețul pentru Domnița care se contaminează de dragostea „întunecată”, senzuală și agresivă a pajului; aici rolurile, ca și vinovățiile, par inversate.

7. „Umbra florentină” pe care o cultiva autoarea *Medievalei*, mărturisește cultul și preferința pentru vechea Italie. Deși începe cu o descriere a unei Spânii imaginare, scriitoarea se lăsa mereu atrasă către marile orașe ale Italiei.

8. În *Autobiografia* pe care am citat-o, scriitoarea face cunoscută geneza *Scrisorilor...*, ele fiind rodul unei veri provinciale: „Tirziu, în aceeași seară, însemn pe foi desprinse, pe foi ce pot zbura, *versetul succint al aceluși rit vâratec*: *Sunt scrisorile către Don Juan*” (subl. n.).

PE CINE A IUBIT ALISIA ?

S-a publicat pentru prima oară în *Sburătorul*, I, nr. 24, din 27 septembrie 1919, p. 551—560 și în nr. 25, din 4 octombrie 1919, p. 572—578, încheindu-se publicarea în nr. 26 din 11 octombrie 1919, p. 596—600.

Inițial, această cam stranie povestire fusese trimisă lui Ibrăileanu spre publicare. În câteva dintre scrisorile Hortensiei Papadat-Bengescu, publicate de colectivul de profesori ieșeni în 1966, se pomeneste despre *Alisia*. Bucata pare concepută și scrisă înaintea *Scrisorilor către Don Juan*. încă din februarie 1914, scriitoarea făcea cunoscut lui Ibrăileanu că are dificultăți în scrierea unei bucăți care, din descriția autoarei, pare să fie *Alisia*: „Nu de acolo vine dificultatea (din superficialitatea inspirației, *n.n.*), ci de la nevoia de a minui un limbagiu care nu imi-e la îndemână și pe care-l cere subiectul foarte mic, de altfel, care a venit nechemat, cu care m-am familiarizat, a cărui personaje, locuri, atmosferă le văd foarte clar, le aud vorbind, dar execuția mă încurcă, mă izbesc de oarecare greutate cînd vreau să-i fac să vorbească ca ei și ca mine. N-am început a scrie pe hîrtie — aștept primăvara...” (*Scrisori către Ibrăileanu*, p. 35).

În octombrie 1914, se pomeneste iarăși despre această scriere, care a reprezentat, se pare, o experiență inedită pentru scriitoare, revelîndu-i un mod de inspirație pur auditivă. Iată ce scria H. Papadat-Bengescu lui Ibrăileanu, atunci cînd avea gata *Femei, între ele* și acele *Miraje* care se vor publica în *Sburătorul*: „Mai am o povestire pe un subiect din preocupările mele, într-o formă dictată de altcineva (subl. n.). înțeleg că m-am trezit întrebînd o formă, expresii ce nu erau vocabularul meu familiar, ce degeaba aș fi căutat altădată, ce nici nu știam că cunosc, și imi dădeau, așa cum veneau, exact impresia că mi ie dictează altcineva; și proba că e ceva din asta e că, intrerupîndu-mă la un moment, nu am mai putut relua și aștept să se mai întoarcă moșneagul sfătos de atunci. Nu știu dacă d-voastră știți că eu sunt un fel de instrument foarte ciudat de perceptibilități și telepatie” (*Idem*, p. 46).

Probabil că, trimisă spre publicare *Vieții românești*, *Alisia* nu i-a plăcut criticului, deoarece, înainte de a o trimite la *Sburătorul*, scriitoarea îl avertiza (în iunie 1919) că a refăcut-o, exprimîndu-și speranța că în ultima formă îi va plăcea: „Printre alte lucruri am revăzut *Alisia*. Sunt cam nedumerită cînd trebuie să răspund cererilor literare. Intervine și chestia dimen-

siunilor. *Alisia*, cu capitolașele ei, e bună de dat. Pe de altă parte, deși veche, nu aparține scumpei noastre reviste, altfel mi-ar fi sacră. D-tale personal știu că-ți place mult, cu oarecare rezerve" (*Scrisori către Ibrăileanu*. p. 87).

Despre modul original în care i-a venit inspirația — cum ar fi spus H. Papadait-Bengescu — scriitoarea va vorbi și cu alte prilejuri în *Țiparnița literară*, 1930, apoi în *Autobiografia din Adevarul literar și artistic* (1937), din care cităm; „Aud un glas străin în ureche, un glas de moșneag bătrîn și glasul lui țărănesc, sfătos... Scriu, sub dictare iluzorie *Pe cine a iubit Alisia* ?”

Piesa aceasta se încadrează unui stil deosebit de al celorlalte plasmuri bengesciene; se observă o oarecare acuratețe, precum și efortul de a evita neologismele, preferința pentru regionalisme fiind evidentă, vrînd a sugera oralitatea limbajului unui om simplu, așa cum pare a fi moș Darie, povestitorul. Surprinde chiar abundența de regionalisme (cuhnie, năntuț, a prididi, pregură, părete, plai, colb, zahăr, buhă, șagă, talere, a învîrți plăcinte etc.), cu intenția de a sugera autenticitatea graiului vorbit. Aici cadența frazei este parcă alta, punctarea anumitor cuvinte, frecvența lor, deosebită, chiar o altă sintaxă, simplificată. Dar, lucru bizar, *Alisia*, după cum s-a remarcat, aduce un plus de modernitate, prin atmosfera de taină, de mister nedezlegat, prin aceea modernă suspensie și alternanță a planului real cu cel al visului sau al supranaturalului.

Primirea de care s-a bucurat scrierea din partea criticilor vremii este diferită, ea fiind rînd pe rînd ignorată sau elogiată la maximum, așa cum vor face în 1926 A. Holban și F. Aderca, în *Sburătorul*, seria a 3-a (1927).

Lui Tudor Vianu, care scria, în *Sburătorul* din 16 octombrie 1920, un articol pe marginea *Sfinxului*, nu i-a plăcut: „De-a dreptul rău compusă e însă *Pe cine a iubit Alisia* ? O impresiune obsesivă se degajă și de aici, dar evoluția nu există, sensul e absent. Nici expresia particulară nu mai rezistă. Totul se înecă în confuzie și nedumerire”; în același timp criticul considera mai izbutit *Romanul Adrianei* (slab, după opinia noastră) reproșîndu-i doar finalul. E. Lovinescu, însă, în 1920, spunîndu-și

părerea despre *Bătrînul*, unica piesă reprezentată și publicată a autoarei, nu se putea stăpîni să nu se pronunțe asupra *Alisiei*, mai mult decît favorabil: „Literatura noastră nu cunoaște pagini mai patetice decît paginile din *Pe cine a iubit Alisia* ? Simțim în ele gîndul fatalității ce învîlburează inima omenească în jocul puterilor oarbe și nemiloase”, sau: „Retrăim evoluția destinului antic și sublimul primitiv”.

Și, după șase ani, Anton Holban, recenzînd *Sfinxul*, va exclama, în legătură cu *Alisia*: „Și, în apropiere, o minune: cealaltă nuvelă, *Pe cine a iubit Alisia* ? În sfîrșit, marea artă ! Durerile nesigure ale Alisiei sunt urmărite cu o siguranță care nu șovăie niciodată.”

În ediția de față am respectat toate corecturile autoarei, făcute probabil în vederea unei reeditări, corecturi semnificative pentru dorința unei modernizări a textului. Scriitoarea a scos referirea -prea insistentă la spița străină, valonă, a Alisiei, preferînd s-o facă olteancă „de pe Jii”. De altfel undeva apelativul „boierule” a fost înlocuit cu „omule” (p. 215).

1. Așa cum avertizam, scriitoarea a înlocuit „boieri buni”, cum era în cele două ediții, cu „olteni”.

2. Aici cu sensul de „a trăi”, „a-și vedea de treabă”.

3. În această nuvelă H. P. Bengescu folosește cuvinte rare și vechi, ea însăși creînd cuvinte cu sonuri vetuste. De exemplu: „pîlparele” pentru „pîlpiirile”, sau verbe ca: „a se răzmeri” (de la *răzmeriță*), „a se leneși”, „a blestemați” (pentru „a blestema”), „fomătos” (pentru „flămînd”), „năzara” (este „năzăreala”) etc.

4. Povestea va fi reluată mai apoi, cum am remarcat, în istoria prințesei Cozadini, urmărind taina unei iubiri nefericite cu un străin a acelei noi Alisii. Aici însă maniera romantică primează, iar chinurile Alisiei cheamă în memorie ceva din povestea Sburătorului eminescian.

5. În versiunea corectată, autoarea a adăugat: „cei ce iubesc”. Evidentă dezaprobarea indeletnicirilor „furnicarului” omenesc, a ritmului de goană al vieții, în fuga după o zadarnică fericire, se întîlnește în același timp și în epistolele către prietenul Ibrăileanu.

6. Pentru a sugera oralitatea exprimării personajului povestitor, pentru prima dată scriitoarea utilizează forma populară ne-articulată *zooru*, *basmu*, *moșneagu* etc, sau cuvinte mai deosebite : *sastisit*, *velințe*, *chivără*, *aiasmă*, *pumnare*, *șagă*, *zăvodul*. K aici și ambiția de a recrea stilistic vorbirea pitorească a omului din popor, de a caracteriza prin stil. Oricum, cu toate că singulară și ținând de începuturi, este o experiență stilistică notabilă, ia un scriitor încă pedant în exprimare, cu o frază arcuită modern, cu o perioadă savantă, în care neologismele abundă, ba chiar și barbarismele sau decalcurile din limba franceză.

7. Păcat totuși ca aici, în ciuda unor certe izbînzi stilistice, a unei griji sporite pentru forma autentică, scriitoarei îi scapă și unele neinspirate forme ca : *glios*, *comedios*, *clăbucos* etc, semnalate de noi și în *Nota asupra ediției*. Alături de intonația inspirată, de cuvîntul potrivit, vizînd autentică exprimare a unui om din popor, apare, cu atît mai evidentă, stîngăcia.

ROMANUL ADRIANEI

S-a publicat pentru prima dată în volumul *Sfinxul*, în 1920. S-a reeditat, ca și întregul volum amintit, în 1926. S-a republicat separat în colecția „Biblioteca universală”, numerele 78—85, la Editura Alcalay-Calafateanu, 167 p., probabil în 1924, deoarece pe coperta interioară a volumului este anunțată apariția volumului *Balaurului* (1923). Pe coperta acestui opuscul, numele autoarei nu apare în întregime, ci doar : „Hortensia P. Bengescu”.

Pe bună dreptate *Romanul Adrianei* a fost primit cam rece de critica literară. E. Lovinescu, admirator fără rezerve al scriitoarei, îl ignorează cu delicatețe, iar A. Holban decide scurt: „Pentru arta complexă a d-nei Papadat-Bengescu, cealaltă nuvelă din volum, *Romanul Adrianei*, nu înseamnă mult”.

Incepînd ca o nuvelă realistă care urmărește aventura unei doamne Bovary din burghezia provincială cu un ins șters, insignifiant, ca Milu Horăscu, bucata evoluează treptat spre idilul unei iubiri liliiale ; predomină albul : un fundal alb, de spital, într-o iarnă albă, prezența tandră a unui medic tînăr cu părul...

alb, unde Adriana revine la viață, după o boală grea și un mariaj ratat. Și totuși, nu putem nega acestei povești de iubire, cam sentimentale, virtuozitatea autoarei în a surprinde farmecul poetic al iubirii. Dar trebuie remarcate aici, mai mult decît în bucățile precedente, lărgirea investigației realiste, grija pentru amănuntele concrete ale decorului — de data asta citadin, mai ales în prima parte. Dispare, odată cu „taina”, cu „misterul”, atmosfera poetică de incertitudine din *Alisia*, dar apar elementele esențiale ale romancierii de mai tîrziu.

Într-un fel, *Romanul Adrianei* este primul pas spre marele ciclu realist al Hallipilor. Vorbind cronologic e prima oară în acest roman cînd autoarea descrie boala — această obsesie de mai tîrziu, boala clinică, privită minuțios și rece ; dar ce diferență între alba suferință de floare a Adrianei și torturile fizice trăite de următorii bolnavi ai scrierilor ce vor veni. Aceeași ca și deosebirea dintre încă romanticul doctor Sergiu și celălalt doctor, Walter, al *Drumului ascuns*.

1. Incepînd cu *Romanul Adrianei*, muzica nu va mai constitui, ca pînă acum, numai prilej de pasagere reflecții, ci va apărea chiar ca o indeletnicire a eroinelor. Așadar, încă un pas către ciclul Hallipa. Adriana e o cîntăreață celebră, Manuela — pianistă, ca și îndepărtata Străină.

2. Aspectele respingătoare ale degenerescentei atrag atenția scriitoarei în măsura în care simte nevoia imperioasă de a-și manifesta repulsia față de aceste exemplare neizbutite, ce strică „armonia”, frumosul uman. În *Femei*, între ele era „omul cu stropitoarea”, în aceeași perioadă de creație e Codea din *Bătrînul*.

3. Sensul exact este „declanșase”, „slobozise”.

4. În portretul făcut cu ironie necruțătoare, al „fetei popii”, întrezărim pe Aneta Pascu, erotomana de mai tîrziu, dar mai ales ne uimește neiertătorul ochi critic al acelei romanciere care nu va trece cu vederea nimic lumii înconjurătoare — aci mediului burghez provincial — care va încondeia cu ironie inegalată, cu un sarcasm rar întîlnit, moravurile și înfățișarea, precum și relațiile dintre oameni.

5. În ediția a II-a, aceea din 1926, fraza era formulată astfel : „Era Adriana, artista dintr-o dată celebră, poate mai mult pentru

particularitățile vieții ei private, pentru misterul trecutului din care răsărise brusc, decît prin talentul ei trufaș și nedisciplinat."

6. Autoarea scrie de multe ori „prînz” în loc de „cină” (ca aici), sau „cină” în loc de „prînz”.

7. Evident, o neglijență, căci mai înainte '1a pagina 236), tînrul se numea Dinu : „îi ziceau Dinu”.

8. Același gust „frumos și demodat” îl va avea și Manuela, sora spirituală a sensibilei și fragilei Adriana.

FEMEIA ÎN FAȚA OGLINZEI

S-a tipărit pentru prima oară în volum în anul 1921, la Editura „Ancora”-Alcalay-Calafateanu, din București, cu titlul *Femeia în fața oglinzei* (223 pagini).

Cartea cuprindea XXII capitole, intitulate : *Introducere, Trecutul mort, Strada, Revelionul, Calvarul închipuirii, Balul, Zile bolnave, Voluptate, Șarpele verde, Volubilis, Paloare, Chinezul, Zile de ploaie, Basme, Gemenii, Talismanul, Garoafe, Fluturile, Icoana Fecioarei, Mărgărite, Agonie, Sfirșit*. Am socotit necesar să trecem în interiorul lucrării titlurile capitolelor notate. În ediția din 1921 doar în sumar. Volumul nu s-a reeditat. În privința datării perioadei de elaborare a romanului, deducem tot din corespondența cu Ibrăileanu că scriitoarea lucra la *Femeia în fața oglinzei*, încă din 1914. Într-o scrisoare din 10 octombrie 1914, îi scria criticului : „Cea mai nouă întîmplare a mea e că m-am trezit într-o dimineață, deunăzi, cu un capitol de roman, ba chiar de la sfîrșitul unui roman, al cărui început nu-l cunoașteam, dar probabil se pregătea undeva înăuntru” (*Scrisori către Ibrăileanu*, p. 46).

Reluarea unor mărturisiri în legătură cu manuscrisul la care lucra, într-o altă scrisoare, din 26 octombrie 1914, ne face să bănuim că e vorba de *Femeia în fața oglinzei*; descrierea autoarei ne duce la această Operă. „Cartea asta, care va forma singură odată, cîndva, un volum de simplu document, cu puțină valoare a documentului, cînd privește *ceva așa de neînsemnat ca o femeie*, sau marea valoare a documentului cînd e *de o sinceritate absolută*

(subl.n.), poate nu încă totală **în** ceea ce totuși nu **spune**, dar desăvîrșită în ceea ce spune.

O oglindă, cred eu, nu e ceva adînc, e o muchie de răsfrîngerii trecătoare” (*loc. cit.*, p. 47). Contemporană, se pare, cu *Femeia între ele*, scrisă deci cam în aceeași vreme (dar concepută înaintea *Scrisorilor către Don Juan*), *Femeia în fața oglinzei* a fost totuși publicată mult mai tîrziu, chiar în reviste. Căci abia în 1916 apare cei dintîi capitol (nu cel dintîi în ordinea sumarului cărții), din această lucrare amplă, în *Viața românească: Revelionul*, în nr. 6, iunie 1916 (an. XI), p. 217—229, sub tîitul *Femeia în fața oglinzei*.

Doi ani mai tîrziu, Hortensia Papadat-Bengescu îi comunica lui Ibrăileanu (în scrisoarea din 24 noiembrie) : „Copiez *Femeia în fața oglinzei* (restul) fiindcă se șterge de tot creionul”, fapt care ne face să credem că spre sfîrșitul lui 1918 lucrarea era gata, așteptîndu-și rîndul spre a fi publicată. Începe colaborarea asiduă la *Sburătorul* și totodată publicarea, aproape număr de număr, a *Femeii*... în paginile noii publicații. Majoritatea capitolelor din *Femeia în fața oglinzei* s-au publicat în revista lui E. Lovinescu, de la București (în total șaptesprezece capitole, dar nu respectînd ordinea din carte). Astfel, în *Sburătorul*, anul I (1919—1920), în voi. I, se publică, după cum urmează, capitolele : *Volubilis* (în nr. 1, p. 9) ; *Garoafe* (nr. 11, p. 236), *Basme* (nr. 12, p. 259), *Gemenii* (nr. 14, p. 308), *Trecutul mort* (nr. 15, p. 333), *Agonie* (nr. 16, p. 357), *Zile bolnave* (nr. 17, p. 38).

În *Sburătorul*, an. I (1919—1920), în voi. II, capitolele : *Șarpele verde* (nr. 30, p. 77), *Icoana Fecioarei* (nr. 31, p. 100), *Fluturile* (nr. 33, p. 162), *Mărgărite* (nr. 34, p. 172), *Talismanul* (nr. 36, p. 221), *Calvarul închipuirii* (nr. 40, p. 318), *Paloare* (nr. 44, p. 413).

În *Sburătorul*, an. II (1920), în voi. I, nr. 26, p. 408, s-a publicat capitolul *Voluptate*, iar în voi. II, nr. 30, p. 53, capitolul *Strada*. Capitolul *Chinezul* s-a publicat în *Sburătorul literar* (seria a II-a) anul II (1921), voi. I, nr. 5, p. 108.

În afară de capitolul *Revelionul*, publicat în 1915 în *Viața românească*, mai apare, în 1920 (an XII, nr. 9, noiembrie), capitolul *Balul*, p. 321—338.

în nr. 10, din 19 noiembrie al *Sburătorului literar*. »ra anunțată cititorilor apariția *Femeii în fața oglinzei*, iar în numerele 14, 15 și 16, E. Lovinescu publica un articol în trei părți despre Hortensia Papadat-Bengescu, opinind că „nici una din operele trecute nu exprima ca *Femeia în fața oglinzii*, sub o formă mai evidentă, caracterul specific al acestui talent, atât de original și deci atât de puțin înțeles de toți cei ce caută în literatură o satisfacție ușoară” (*Sburătorul literar*, nr. 15, din 24 dec., 1921, p. 345). Și criticul conchidea elogios: „Literatura ideologică își reclamă deci drepturile sale de existență și chiar de superioritate. Și o astfel de literatură e întreaga operă a d-nei Hortensia Papadat-Bengescu, și mai ales *Femeia în fața oglinzei*, vidă de orice acțiune dar bogată într-o ideologie pasională, unică în literatura noastră și remarcabilă pentru orice literatură” (*Idem*, p. 346).

În *Sburătorul*, seria nouă, din 1926, nr. 3, Felix Aderoa, una dintre autoritățile cenacului lovinescian și mare admirator al scrisului Hortensiei Papadat-Bengescu, scriind despre primul volum al ciclului Hallipa, *Fecioarele despletite*, caracteriza elogios *Femeia în fața oglinzei*, care-i plăcea cel mai mult dintre toate scrierile romancierei: „De la *Femei*, între ele, novela revelatoare, în care analiza minuțioasă a citorva femei pe o terasă, într-o stație climaterică, era impregnată de un farmec literar personal și contagios, autoarea a trecut la *Scrisorile Biancăi către Don Juan*, cu același farmec mișcat de o grațioasă fantezie în fețe pururi inedite (un vâl de mătase în bătaia vântului de seară de iunie), și apoi la *Femeia în fața oglinzei*, acea capodoperă în care autoarea a îmbogățit analiza din *Femei*, între ele cu grația și fantezia din *Scrisorile Biancăi Poporata*”.

Mult mai lucid și destul de circumspect — ca să nu zicem aspru — se arată G. Călinescu, în a sa *Istorie a literaturii române*, afirmind că „*Ape adinei*, *Femeia în fața oglinzei*, scrieri care acum douăzeci de ani interesau prin spiritul lor de observație introspectivă, azi sunt superficiale, cu neputință de recitit” (p. 653).

1. Scrierea rămâne interesantă și prin faptul că permite unui cititor atent insinuarea în laboratorul intim al creației scriitoarei.

rei. Printre altele, ni se pare sugestiv și aplicabil scriitoarei, modului cum lucra, acest sfârșit de paragraf, care vorbește de „sunetul interior imperceptibil”, după cum și fraza din primul paragraf al capitolului IV, atât de revelatoare: „Privirea ei cercețătoare, întoarsă din adâncuri înspre lumea exterioară, întorcea atunci lumea exterioară în adâncuri, în aceeași permanentă oglindire”.

2. Una dintre numeroasele expresii nefericite ale acestor scrieri de început, ca și „uzina Providenței”, de pe aceeași pagină. Prin „cămătar sugaci” scriitoarea a vrut desigur să indice un cămătar avid, zgîrcit.

3. Întreg acest capitol, care înfățișează imaginea unei capitale opulente, cu o burghezie îmbogățită după război, risipind nesăbuită, trăind în lux, privită cu ochiul critic și uluit totodată al provincialului, reprezintă „în nuce” punctul de plecare al magistralului tablou al marei burghezii bucureștene, desăvârșit în ciclul Hallipa.

4. „...În jurul unei topaze pale, al cărei galben clar era tot așa de luminos”... Așadar aci topazul este totuși galben, nu albastru, ca la o pagină anterioară.

5. Hortensia Papadat-Bengescu nu este o scriitoare mistică. Ar părea paradoxal ca tocmai acest cap luminat, la curent cu toate cuceririle științei, receptivă la modernitate să fi aderat la o concepție cu nuanțe religioase. Toate referirile Manuelei la „basmul creștinismului” — așadar „basm” (nu altceva), existent ca și celelalte basme sau eresuri în tradiție — din *Femeia în fața oglinzei* sînt întîmplătoare, expresie a crizei sufletești pe care o trăiește eroina. De altfel restul cărții, ca și al literaturii (nu numai din acest volum), pledează evident pentru caracterul ei eminentemente laic.

6. Este evidentă graba condeiului, fiindcă subiectul e „mahalaua”, și de „viața ei meschină” este vorba.

7. Domnișoara Steriad, creionată atât de bine, ni se pare un punct de plecare, o primă schiță a acelei Coca-Aimee din *Drumul ascuns*, mai ales prin ardoarea cu care vrea să capteze simpatia celor din jur.

8. Similitudini și de nume și de comportament între *Sephora*, eroina unei bucăți cu același titlu, și această domnișoară, care a preocupat-o, ca tip, pe scriitoare.

9. Termen pe care apoi scriitoarea îl va utiliza ca titlu al viitoarei sale cărți (*Fecioarele despletite*), cu același sens, de voluptoasă pierdere a conștiinței de sine.

10. E amețitoare capacitatea scriitoarei de a inventa termeni care, pentru a fi înțeleși, au dat desigur cititorilor ei mare bătaie de cap. În cazul de față : „pentru ca unul să se Indureze ...în celălalt” vrea să zică „a dura prin ceva, prin cineva”. Oricum, pentru a fi gustat scrisul acestei mari creatoare, primii săi cititori au avut poate nevoie, dacă nu de un fel de ...inițiere, în orice caz de multă răbdare.

11. Această grădină imensă, acest „porumbiș” (!) de care vorbește autoarea, pare a ne trimite, mai degrabă, nu la orașul tentacular, descris mai înainte, ci la grădina din Focșani a scriitoarei, pe care o descrie astfel, într-o epistolă din 1914 (tot către Ibrăileanu) : „în față vara e grădină, și înapoia casei semănăm porumb. Când trece uneori vântul prin frunza moale, te poți crede la țară” (*Scrisori către Ibrăileanu*, E.P.L., 1966, p. 34). O frază de la pagina 485 ne readuce în „ograda mare, înecată de verdeață”.

12. O precizare cu evident ascuțit polemic, un răspuns ușor jignit al autoarei, dat celor (inclusiv prietenilor, printre care și Ibrăileanu) care socoteau că trebuie să nu se mai ocupe exclusiv de propriul *eu*, ci să-și îndrepte atenția spre lumea din jur. Precizare ce ne întărește în convingerea că scrierea de față fusese începută, și chiar în mare parte lucrată, încă din 1914, paralel cu *Alisia*, poate chiar înainte.

13. Evident, și în *Femeia în fața oglinzii* scriitoarea se ia uneori pe sine drept model. Apartenența la acea categorie spirituală a „sufletelor de Renaștere”, armonioase, avînd de suferit de pe urma aspectelor „primitive”, meschine, decadente, ale unei epoci zguduită de război, este aproape un ecou al discuțiilor purtate prin scris, în 1916, cu Ibrăileanu : „Oameni cu suflete de Renaștere, trăim cu toții o viață de surescitare, de neastîmpăr psihic, în mijlocul enervării evenimentelor”, scria Hortensia Pa-

padat-Bengescu, în 20 iulie, anul amintit. „Eu, într-un fel aștept și doresc brutalitatea războiului ca un leac al durerilor mele prea *subțiri* (subl. n.), îmi pregătesc un suflet de sevă neobosită a rănilor fizice, de salvatoare de vieți... și căutînd în pasiunea carității un vad de scurgere a unei pasiuni neîntrebuințate sau nesăturate în nimic.” Este exact starea de vacuum, de tinjire melancolică a Manuelei.

TABLA ILUSTRAȚIILOR

Scriitoarea, la doi ani, împreună cu părinții . . . ' s - '	
Hortensia Papadat-Bengescu. copil	78—79
La 16iani, în perioada cînd era elevă de pension.	73—79
împreună cu soțul	78—79
O pagină din exemplarul <i>Sfinxului</i> corectat de autoare (pag. 66).	302-303
Pagină dintr-o scrisoare către Camil Baltazar în care autoarea se referă la începuturile scrisului său.	302-303
În 1913, cînd debuta la <i>Viața Românească</i>	302—303
Coperta romanului <i>Femeia în jața oglinzei</i> , apărută la Alcalay & Calafateanu	302—303

S U M A R U L

<i>Studiu introductiv</i>	VII
<i>Notă asupra ediției</i>	LXXIX
APE ADINCI (1919)	1
Marea	3
Dorința	£6
Vis de femeie.	.62
Sephora	69
O pasăre	7^
Femei, între ele.	.83
LUI DON JUAN, IN ETERNITATE... (1820)	137
Lui Don Juan, în Eternitate, îi scrie Bianca Por- porata	.139 -
Pe cine a iubit Alisia ?	.175
Romanul Adrianei	.206
FEMEIA IN FAȚA OGLINZEI (1921)	27 3
<i>Note</i>	.411